DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI YAYINLARI-SAYI : 123-6

SAHÎH-İ BUHÂRÎ
MUHTASARI
TECRÎD-İ SARÎH
TERCEMESİ
ve Şerhi

DOKUZUNCU CİLT

DÖRDÜNCÜ BASKI

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI YAYINLARI — SAYI : 123-6

SAHÎH-İ BUHÂRÎ

MUHTASARI

TECRÎD-İ SARÎH

TERCEMESİ

ve Şerhi

DOKUZUNCU CİLT

MÜELLİFİ
Zeynü'd-dîn Ahmed b. Ahmed
b. Abdi'l-Lâtîfi'z-Zebîdî

MÜTERCİMİ
ve Şârihi
KÂMİL MİRAS

DÖRDÜNCÜ BASKI

BAŞBAKANLIK BASIMEVİ — ANKARA - 1978

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

كِتَابُ بَدْءِ الْخَلْقِ

BU BAHİS, ALLĀHU TEÂLÂ'NIN MAHLÛKĀTI İLK YARADIŞI HAKKINDAKİ HADÎSLERİ MUHTEVÎDİR

Müellif Buhârî'nin *(Bed'ü'l-Halk)* unvâniyle kasdettiği ma'nâ, hilkati imkân sâhasında bulunan kâinâtın Mebde' ve Meâdından yâni şu âlemin, ilim ve irâde sâhibi mutlak bir kudretin eseri olduğundan ve ölüm denilen infisâh hâlinden sonra tekrar yaradılması keyfiyetinden ve bir cümle ile bu kâinâtın ve insanların nereden geldiklerinden ve nereye gideceklerinden bahs ile Allāh'ın kudreti âsârını ibret nazarlarında tecellî ettirmektir. Yoksa fennin tekvîne âit nazariyeleri görülecek değildir. Çünkü din ile fennin hilkat bahislerinde tâkib ettikleri istikāmet mevzûlarına göre, farklıdır : Fennin hilkate âit mevzûu fizikî ve tabiî hâdiseler olduğu halde dînin mevzûu ve mebâhîsi tamâmiyle mâ-fevka't-tabîadır. Gāyesi de beşerin yalnız dünyevî menfaati değil, hem dünyevî, hem uhrevî saâdetidir. Binâenaleyh hilkat bahsinde fennî nazariyelerden farklı görülecek bâzı haberler her iki mevzûdaki farkın netîcesidir. Bu farkı Buhârî'nin bu unvânında zikrettiği meâlleri aşağıdaki şu âyetler açıkça göstermektedir.

1) "*Allah, O* (büyük kudret sâhibi) *dir ki, mahlûkātı ilk önce yaradan, sonra onu* (ba's için) *çevirip* (ikinci def'a) *yapacak olan O'dur. Ve* (bu iki yaradışın ikisi de) *O'na çok kolaydır.* (Yarattığı) *göklerde ve yerde O'nun* (mutlak kudretinin) *âlî delîli vardır. Ve O, mahlûkātı üzerinde*

en büyük hükümrandır. Yaradışında tam bir hikmet ve maslahat vardır" [1] [Rûm Sûresi : 27].

2) *"Sizi* (yarattığımız zaman) *bu birinci yaratış bize güç mü geldi?.* (Hayır!) *Onlar belki yeni bir yaratmaktan şüphededirler* [2] (ki kâfirler, biz öldükten ve toprak olduktan sonra mı yaratılacağız? Şu tekrar yaradış akıldan uzak bir iddiadır, demişlerdir)" [3] [Kaf Sûresi : 15].

3) *"Allah sizi topraktan yarattığı zaman ve siz analarınızın karınlarında ceninler iken O, siz* (in geçirdiğiniz muhtelif tavırlarınızı ve her hâliniz) *i çok iyi bilir. O halde kendinizi tezkiye etmeyiniz!. Allah,* (perhizkâr olan) *müttakî kişiyi çok iyi bilir"* [4] [Necm Sûresi : 32].

4) *"Biz gökleri ve bütün yeri ve bunların arasındaki ecrâmı* (bizim gün mikyâsımızla) *altı günde yarattık da bize yorgunluk aczi dokunmadı"* [5] [Kaf Sûresi: 38].

5) *"Allah sizi* (şu güzel şeklinizi kazanıncaya kadar) *muhtelif tavırlardan geçirerek yaratmıştır: görmez misiniz, Allah yedi kat gökleri nasıl tabaka tabaka yaratmış?. Bu manzûmeler içinde ayı da bir nûr kılmış; güneşi de* (sanki) *bir lâmba. Yine Allah sizi ot misâli yerden bitirdi.* (Öldükten) *sonra sizi yine geri toprağa çevirecek;* (Kıyâmette) *sizi bir çıkarışla yine* (yerden) *çıkaracaktır. Allah yer yüzünü de sizin için düz, geniş bir sâha yapmıştır. Tâ ki, siz onun geniş yollarından* (işinize, gücünüze) *gidesiniz."* [6] [Nûh Sûresi : 14-20].

---

1 و هوالذى يبدؤ الخلق ثم يعيده و هو اهون عليه و له المثل الاعلى فى السموات و الارض وهوالعزيزالحكيم [سورة الروم].

1 Bu âyetteki (و هو اهون عليه) cümlesinde (hüve) zamîrinin mercii yalnız ikinci hilkat değil, her iki hilkatin her biri olduğu Kûfe'nin en benâm âlimlerinden Rübeyyi' İbn-i Huseym ile Hasen-i Basrî'nin tefsirlerinden istifâde edilmiştir ki, bunlarca hadîsteki (ehven) kelimesi tafdîl değil, sıfat-ı müşebbehe ma'nâsınadır. Bu tefsîri Buhârî de iltizâm ettiğinden bu sûretle tercüme ettik.

2 افعيينا بالخلق الاول ؟ بل هم فى لبس من خلق جديد [سورة ق].

3 ءاذا متنا و كنا ترابا ذلك رجع بعيد [سورة ق].

4 هو اعلم بكم اذ انشأكم من الارض و اذ انتم اجنة فى بطون امهاتكم فلا تزكوا انفسكم هو اعلم بمن اتقى [سورة النجم].

5 و لقد خلقنا السموات و الارض و ما بينهما فى ستة ايام و ما مسنا من لغوب [سورة ق].

6 وقد خلقكم اطوارا . الم تروا كيف خلق الله سبع سموات طباقا و جعل القمر فيهن نورا و جعل الشمس سراجا ۞ والله انبتكم من الارض نباتا ۞ ثم يعيدكم فيها و يخرجكم اخراجا ۞ و الله جعل لكم الارض بساطا. لتسلكوا منها سبلا فجاجا [سورة نوح].

(1) numara ile tercüme ettiğimiz Rûm Sûresi'nin âyeti müstesnâ olmak üzere diğer dört âyet-i kerîmeye müellif Buhârî aşağıya tahşiye ettiğimiz muammâ sûretindeki unvâniyle işâret etmiştir[1].

1316. عَنْ عِمْرَانَ ابْنِ حُصَيْنٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ جَاءَ نَفَرٌ مِنْ بَنِي تَمِيمٍ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ يَا بَنِي تَمِيمٍ أَبْشِرُوا فَقَالُوا بَشَّرْتَنَا فَأَعْطِنَا فَتَغَيَّرَ وَجْهُهُ فَجَاءَ أَهْلُ الْيَمَنِ فَقَالَ يَا أَهْلَ الْيَمَنِ اقْبَلُوا الْبُشْرَى إِذْ لَمْ يَقْبَلْهَا بَنُو تَمِيمٍ قَالُوا قَبِلْنَا فَأَخَذَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُحَدِّثُ بَدْءَ الْخَلْقِ وَ الْعَرْشِ فَجَاءَ رَجُلٌ فَقَالَ يَا عِمْرَانُ رَاحِلَتُكَ تَفَلَّتَتْ لَيْتَنِي لَمْ أَقُمْ .

TERCEMESİ

İmrân İbn-i Husayn *radiya'llāhu anh*'den rivâyet olunduğuna göre şöyle demiştir : (Bir ara) Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e Temîm oğullarından bir cemâat gelmişti. Resûlullāh onlara :

— Ey Temîm oğulları! Size müjde olsun, buyur (up onlara Mebde' ve Meâda dâir İslâm akîdelerinin umdelerini öğret) ti. (İçlerinde Akra' İbn-i Hâbis bulunan bu) bedevîler :

— Bizi müjdeledin. (İyi amma) bize (Beytü'l-malden dünyâlık) da ver! dediler. Bunların şu hâline eseflenerek

---

1 أفعيينا أفأعيى علينا حين انشأكم و انشأ خلقكم لغوب النصب اطوارا ، طورا كذا و طورا كذا عدا طوره اى قدره [صحيح البخارى] .

Resûlullāh'ın sîmâsı değişti. (Hayber'in fethi sırasında da) Yemen halkı (Eş'arîler) de geldi. Resûlullāh onlara da :

— Ey Yemenliler! Temîm oğulları mâdem ki, kabûl etmek istemediler, o hayır ve saâdet müjdesini siz alınız! buyurdu. Yemenli Eş'arîler de :

— Kabûl ettik (yâ Resûla'llāh! Esâsen biz huzûrunuza bunun için geldik) dediler. Bunun üzerine Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* mahlûkātın ve arşın hilkati mebdeini anlatmağa başladı. Bu sırada bir kişi geldi :

— Yâ İmrân! Binit deven bağından sıyrılıp kaçtı! dedi. (Ben de deveme bakmak için kalktım). Keşke (Resûlullāh'ın meclisinden) kalkmasaydım (da Peygamber'in mübârek sözlerini dinlemek fırsatını kaçırmasaydım, demiştir).

1317. وَ فِي رِوَايَةٍ عَنْهُ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ اللّٰهُ وَلَمْ يَكُنْ شَيْءٌ غَيْرُهُ وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ وَكَتَبَ فِي الذِّكْرِ كُلَّ شَيْءٍ وَخَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضَ فَنَادَى مُنَادٍ ذَهَبَتْ نَاقَتُكَ يَا ابْنَ الْحُصَيْنِ فَانْطَلَقْتُ فَإِذَا هِيَ يَقْطَعُ دُونَهَا السَّرَابُ فَوَاللّٰهِ لَوَدِدْتُ أَنِّي كُنْتُ تَرَكْتُهَا.

TERCEMESİ

Yine İmrân İbn-i Husayn *radiya'llāhu anh*'den (gelen diğer haberde) Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğu rivâyet olunmuştur :

(Ezelde) Allah vardı; ve Allah'dan başka bir şey yoktu. Ve Allāh'ın arşı su üzerinde bulunuyordu. Sonra Allah

(levhde) kâinâtın tamâmını takdîr ve tesbît etti. Ve göklerle yeri yarattı. Resûlullāh böyle buyurduğu sırada bir sözcü : Ey Husayn oğlu, deven kaçtı! diye seslendi. (Hemen çıktım baktım). Halbuki devemin berisindeki Serab[1] (aramızı) kesiyordu (onu görmeme hâil oluyordu). Vallāhi ben pek arzu ederdim ki, keşke deveyi bıraksaydım (da Resûlullāh'ın kelâmını dinlemek fırsatını kaçırmasaydım).

Î Z Â H I

Arş, pek çok şeylere ıtlāk olunmuştur. Bunların hepsinde yücelik ve yükseklik ma'nâları vardır. Pâdişahların oturdukları taht'a arş denilmesi de bu ulüv ve irtifâ' münâsebetiyledir. Allāh'ın ilk yarattığı ve ulüv, irtifâ' ifâde eden mevcûda da arş, ve Allāh'a nisbet edilerek Arşu'llāh denilmiştir ki, Allāh'ın kudretinin tecellî ettiği ilk mahlûk demektir. Kelâm âlimleri ile kadîm hükemâ arşı, kâinâtı her cihetten ihâta eden müstedir bir felektir, diye ta'rîf ederler. Dokuzuncu felek ve felek-i atlas da derler. Rivâyet ulemâsı bu tahtın ayakları bulunduğunu da kabûl etmişlerdir. Fakat ulemânın muhakkiklerine göre, şerîat örfünde vârid olan arşın hakîkatini tahdîd ve takdîr beşerin aklı, idrâki hâricindedir. Bu bâbda vârid olan haberlerde arşın mâhiyeti değil, mevcûdât-ı mümküneye nisbetle büyüklüğü bildirilmiştir. Meselâ Peygamber Efendimiz bir kere Ebû Zerr-i Gifârî'ye :

— Yâ Ebâ Zer, yedi kat gök ile yedi kat yerin kürsî yanında büyüklükleri, ancak bir çölün ortasına atılmış bir kapı veya yüzük halkası gibidir. Arşın da kürsîye göre büyüklüğü, o çölün o halkaya nazaran büyüklüğü derecesindedir, buyurmuştur.

Hadîste arş su üzerinde idi, denildiğine göre, ilk mahlûk su olmak îcâb eder. Arş ikinci mahlûk olur. Sonra kürsî, bunlardan sonra da göklerle yer tabakaları yaratılmıştır. *(الرحمن على العرش استوى) kavl-i şerîfi mûcibince bütün mahlûkātı muhît olan arş üzerinde Allāh'ın kudreti hâkimdir.

---

[1] Serab, şol pusarıktır ki, issî günlerde nısfü'n-nehâr vaktinde ırak sahrâlarda su gibi görünür. Türkîde algım salkım ta'bîr olunur. Çorak yerlerde güneşin şuaı vurmakla ıraktan su gibi lemeân eder. *[Kāmûs Tercemesi]*.

* Sûre : 20 (Tâ-hâ), âyet : 5.

1318. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ
صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ قَالَ اللّٰهُ تَعَالٰى يَشْتُمُنِي ابْنُ آدَمَ وَ مَا
يَنْبَغِي لَهُ أَنْ يَشْتِمَنِي وَيُكَذِّبُنِي وَمَا يَنْبَغِي لَهُ أَمَّا شَتْمُهُ فَقَوْلُهُ
إِنَّ لِي وَلَداً وَ أَمَّا تَكْذِيبُهُ فَقَوْلُهُ لَيْسَ يُعِيدُنِي كَمَا بَدَأَنِي.

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den Resûlullāh *salla'l-lāhu aleyhi ve sellem*'in (Hak Teâlâ'dan hikâye ederek) şöyle dediği rivâyet olunmuştur.

Allāhu Teâlâ buyurmuştur ki : Âdem-oğlu bana noksan sıfat isnâd eder. Halbuki ona beni noksan sıfatla tavsîf etmek gerekmezdi. Âdem-oğlu beni tekzîb de etmek ister ki, bu da ona yakışmazdı. Onun bana noksan sıfat isnâdı : (gûyâ Îsâ) benim oğlum olduğuna dâir tefevvühâtıdır. Âdem-oğlunun beni yalanlaması da : Allah beni ilk yarattığı gibi iâde sûretiyle yaratacak değildir, demesidir (ki, bu da putlara tapan ve ba'si inkâr eden müşriklerin sözüdür).

İZÂHI

Bu hadîs, kudsî bir kelâmdır. Yâni Kur'ân'dan sonra ikinci derecede bulunan Allah kelâmıdır. Allah, bunun ma'nâsını ilhâm tarîkıyle Peygamberine haber vermiştir. Peygamberimiz de o mânâyı kendî ibâresiyle ümmetine tebliğ etmiştir. Bu hadîs müteşâbih[1] hadîsler cümlesindendir. Bu cihetle selef ve halef ulemâsı bu hadîs üzerinde hayli ihtilâf etmişlerdir.

---

[1] Müteşâbih, usûlü fıkıh ıstılahlarındandır ve muhkem mukābilidir. Zâhiri, matlûb olan ma'nâyı i'lâm ve ifâde etmiyen kelime ve kelâmdır, diye ta'rîf olunur. Kelime ile kelâm ya lâfzı veya ma'nâsı veyâhut hem lâfzı hem ma'nâsı cihetiyle müteşâbih olur ki, her birisine terettüb eden ahkâm için usûl kitaplarına bakılmalıdır.

1319. وَ عَنْهُ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ لَمَّا قَضَى ٱللّٰهُ ٱلْخَلْقَ كَتَبَ فِي كِتَابِهِ فَهُوَ عِنْدَهُ فَوْقَ ٱلْعَرْشِ إِنَّ رَحْمَتِي غَلَبَتْ غَضَبِي .

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den rivâyet olunduğuna göre, Resûlullāh *salla'lāhu aleyhi ve sellem:*

[Allah halkı yaratınca Levhine —ki, Allah indinde o Arş'dan üstündür—: *"Rahmetim, intikāmıma gālibtir!"* diye yazmasını (Kaleme) emretti] demiştir.

1320. عَنْ أَبِي بَكْرَةَ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ عَنِ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ قَالَ ٱلزَّمَانُ قَدِ ٱسْتَدَارَ كَهَيْئَتِهِ يَوْمَ خَلَقَ ٱللّٰهُ ٱلسَّمٰوَاتِ وَ ٱلْأَرْضَ ٱلسَّنَةُ ٱثْنَا عَشَرَ شَهْراً مِنْهَا أَرْبَعَةٌ حُرُمٌ ثَلَاثٌ مِنْهَا مُتَوَالِيَاتٌ ذُو ٱلْقَعْدَةِ وَ ذُو ٱلْحِجَّةِ وَ ٱلْمُحَرَّمُ وَ رَجَبُ مُضَرَ ٱلَّذِي بَيْنَ جُمَادَى وَ شَعْبَانَ .

TERCEMESİ

Ebû Bekre *radiya'llāhu anh* Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu rivâyet etmiştir :

Zamân (mikyas olan yıl hesâbı) Allāh'ın gökleri ve yeri yarattığı gündeki (ilk) hey'etine dönmüştür. (Artık) sene on iki aydır. Bunlardan dördü harâm aylardır. Üçü mütevâlîdir ki, Zilka'de, Zilhicce, Muharrem'dir. Receb de Cümâdâ ('l-âhır) ile Şa'bân arasında olarak Mudar'ın (ayı)dır.

Î Z Â H I

Bu hadîsin bir rivâyet tarîkı İlim bahsinde (61) numara ile tercüme edilmiştir. Bu iki rivâyeti cem' eden üçüncü bir rivâyet tarîkı da Megāzî bahsinin sonlarında gelecektir. Bunlara da bakınız!.

Yukarıdaki dört ay'a Kur'ân'da *(Eşhürü'l-hurum = yasak ayları)* adı verilmiştir ki, bu aylarda harp ve kıtâl haramdır. Araplar câhiliyet devrinde bu aylardan bâzılarının, meselâ Muharrem'in hurmetini Safer'e naklederlerdi. Sebebi de çapulculuk idi. Şöyle ki : bu yasak aylarında mal, can masûniyeti; harp, kıtal yasaklığı bulunduğuna i'timâd ederek, tüccar ticâret metâını alarak Ukâz, Zü'l-Mecâz, Mecenne gibi meşhur panayırlara gitmek üzere yola çıktığı sırada çapulcular tarafından meselâ Receb'in hurmeti Şa'bân'a nakledildiği i'lân edilerek Receb'te nehb-ü gāret mübah sayılırdı. Kur'an dilinde buna *(nesî)* denilmiştir. Zemahşerî bunu bir ayın hurmetini öbür aya te'hîrdir, diye tefsîr ve şöyle îzâh etmiştir : bu sûretle Araplar harâm ayları halâl sayarlar ve onun yerine halâl ayları da tahrîm ederlerdi. Çok def'a da on iki aya bir, iki ay ziyâde ederek seneyi onüç, ondört ay yaparlardı, Peygamberimizin Vedâ' Haccı'ndan bir sene evvel Ebû Bekr Hazretlerinin Hac emâreti uhdesinde olarak îfâ ettiği hac da Zilka'de ayında idi. Resûlullāh'ın Vedâ' Haccı ise Zilhicce'ye tesâdüf ve tevâfuk etmişti. Bunu azîz Peygamberimiz Vedâ' Haccı'nda Arafat dağında deve üzerinde îrâd buyurduğu hitâbelerinin bir cümlesinde : yıl ve ay hesâbı, Allāh'ın gökleri ve yeri yarattığı zamanki ilk hey'etine dönüp yerini bulmuştur, sene de on iki aydır, sözleriyle bu hakîkati bildirmiştir. Bundan önce *(إنما النسيء زيادة في الكفر = *Nesî' hiç şüphesiz küfürde ziyâdedir*) âyetiyle de nehyedilmiş bulunduğundan, bu bâtıl câhiliyet âdeti kaldırıldı.

Hadîsin sonunda : Receb, Mudar'ın ayıdır, denilerek bu ayın Mudar'a nisbet olunması da Mudar kabîlesinin Receb ayına öbür kabîlelerden ziyâde hürmet etmesindendir.

Ebû Bekre'nin bu hadîsini Buhârî, göklerin ve yerin halkına dâir aştığı bir bâbında rivâyet etmiştir. Bu bâbın unvânında meâllerini naklettiğimiz şu âyetlere işâret olunmuştur :

* Sûre : 9 (Tevbe), âyet : 37.

1) "*Allah o zât-i a'lâdır ki, yedi kat gökleri ve yerden* (sayıca) *göklere benzeyen tabakaları yaratmış ..r. Bunların aralarına her türlü emir* (ler) *iner durur. Tâ o halk bileler ki, Allah her şey'i yaratmağa elbette kādirdir. İlmiyle de her şey'i kemâliyle bilir.*"[1] [Talâk Sûresi : 12].

Arz tabakalarının yedi kat olduğuna dâir Kur'ân'da bu âyetten başka hiç bir âyet yoktur, denilmiştir. Fakat hadîslerde arzın yedi kat olduğuna dâir haberler çoktur. Meselâ Buhârî'nin bu bâbında rivâyet ettiği Ebû Seleme hadîsi ki, müşârün-ileyh aleyhinde açıla bir arâzî da'vâsı üzerine Resûlullāh : "*Ey Ebû Seleme, başkasının toprağına tecâvüz etmekten sakın! Her kim başkasının toprağına bir karış tecâvüz ederse, o yer Kıyâmet'te* YEDİ KAT *yerin altına kadar halka hâlinde mütecâvizin boynuna geçirilir.*" buyurmuştur ki, bu hadîsin Saîd İbn-i Zeyd'den gelen bir rivâyet tarîkını Mezâlim bahsinde (1091) numara ile terceme ettik. Oraya bakınız!

2) "*Tûr'a ve açılıp serilen bir varakta satırlanmış olan kitâba, ma'mûr Kâ'be'ye, yükseltilmiş semâya, taşkın Bahr-i Muhît'e yemîn olsun ki, Rabbinin azâbı muhakkak vâkı' olacaktır*"[2] [Tûr Sûresi'nin ilk âyetleri].

3) "*Halk cihetiyle siz mi daha zorsunuz, yoksa* (şu) *gök mü? İşte o gök kubbeyi Allah yaptı. Onun binâsını yüceltti ve düzeltti. Gecesini kararttı, kuşluğunu çıkardı. Ondan sonra da yeri döşedi. Ondan suyunu ve mer'âsını çıkardı. Dağlarını da oturttu.* (Bütün) *bunlar* (ey halk!) *sizin ve davarlarınızın intifâ'ı içindir.*"[3] [Nâziât Sûresi : 27-33].

4) "*Bîr tevâzünü ve güzelliği hâiz olan semâya yemîn olsun ki: hakîkaten siz, sözce ihtilâf içindesiniz,* (bir kelime, bir akîde etrâfında toplu değilsiniz!)"[4] [Zâriyât Sûresi : 7, 8].

Âyetin bu sûretle Türkçeye çevrilmesi Buhârî'nin *(Hubük)* lâfzını tefsîrine göredir. Ehl-i lûgatin tefsîrine göre, *(Hubukü's-semâ)*

---

1 الله الذى خلق سبع سموات و من الارض مثلهن، يتنزل الامر بينهن، لتعلموا ان الله على كل شئ قدير. و ان الله قد احاط بكل شى علما [سورة الطلاق].

2 و الطور ● و كتاب مسطور ● فى رق منشور ● و البيت المعمور ● و السقف المرفوع ● و البحر المسجور ● ان عذاب ربك لواقع [سورة الطور].

3 ءانتم اشد خلقا ام السماء؟ بنيها ● رفع سمكها فسويها ● و اغطش ليلها و اخرج ضحيها ● و الارض بعد ذلك دحيها ● اخرج منها ماءها و مرعيها ● و الجبال ارسيها ● متاعاً لكم و لانعامكم [سورة النازعات].

4 و السماء ذات الحبك ● انكم لفى قول مختلف [سورة الذاريات].

Gök-yüzündeki seyyârelerin seyrederken ta'kîb ettikleri medârattan ibârettir. Bu halde âyetin mânâsı : birtakım seyyâreleri ve onların medarlarını ihtivâ eden semâya and olsun ki, demek olur.

5) "*And olsun, o semâya ve onu yapana, yere, ve onu döşeyene ve bir nefse, ve onu doğrultana, ve ona günâhını ve ondan korunmasını ilhâm eden* (Allāhu Zü'l-Celâl) *e*" [1] [Şems Sûresi ilk âyetleri].

1321. عَنْ أَبِي ذَرٍّ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ لِي ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حِينَ غَرَبَتِ ٱلشَّمْسُ تَدْرِي أَيْنَ تَذْهَبُ قُلْتُ ٱللّٰهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ قَالَ فَإِنَّهَا تَذْهَبُ حَتَّى تَسْجُدَ تَحْتَ ٱلْعَرْشِ فَتَسْتَأْذِنَ فَيُؤْذَنُ لَهَا وَيُوشِكُ أَنْ تَسْجُدَ فَلَا يُقْبَلَ مِنْهَا وَتَسْتَأْذِنَ فَلَا يُؤْذَنَ لَهَا يُقَالُ لَهَا ٱرْجِعِي مِنْ حَيْثُ جِئْتِ فَتَطْلُعُ مِنْ مَغْرِبِهَا فَذٰلِكَ قَوْلُهُ تَعَالٰى وَٱلشَّمْسُ تَجْرِي لِمُسْتَقَرٍّ لَهَا ذٰلِكَ تَقْدِيرُ ٱلْعَزِيزِ ٱلْعَلِيمِ .

TERCEMESİ

Ebû Zerr-i Gıfârî *radiya'llāhu anh*'den rivâyet olunduğuna göre, müşârün-ileyh, güneş battığı sıra Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* bana :

— Ey Ebû Zer, güneş nereye gider, bilir misin? diye sordu. Ben :

— Allah ve Peygamber'i bilir, dedim. Resûlullāh:

— Güneş gider tâ arşın altında (ki karargâhında) secde

---

1 و السماء وما بنيها ❁ و الارض و ما طحيها ❁ و نفس و ما سويها ❁ فالهمها فجورها و تقويها [سورة الشمس].

eder (gibi Allāh'a inkıyâd eder) ve (mu'tâd üzere maşrıktan doğmak üzere) izin ister de ona destûr verilir. (Ve şarktan doğar. Bununla berâber güneş Âdem-oğullarının günahkârları üzerine doğmayı fenâ görür) ve bu halde secde etmeğe yaklaşır. Fakat secdesi kabûl olunmaz. (Matla'ına gitmeğe) izin ister de izin de verilmez. Ve ona : artık nereden geldinse oraya dön! denilir. O da battığı taraftan doğar. Resûlullāh'ın güneş hakkındaki bu ihbârı, Allāhu Teâlâ'nın :

— "*Güneş, onun devrine ta'yîn olunan makarrinde seyr eder. Güneşin* (en ince bir hesap üzere) *makarrindeki bu seyri, kudreti her şeye gālip, ilmi her ma'lûmu muhît olan Allāh'ın takdîridir*" meâlindeki kavli (nin mazmûnu) dur.

Î Z Â H I

Bu hadîsi, Buhârî güneşle ayın en ince bir hesap ile mahrek ve medarlarında hareket ve deverân ettiklerinin sıfatını beyân ve tefsîr için açtığı bir bâbında rivâyet etmiştir. Buhârî bu unvânı Rahmân Sûresi'nin aynı meâldeki : (و الشمس و القمر بحسبان) âyet-i kerîmesinden almıştır. Müfessir Mücâhid ile bir kısım âlimler bu âyette güneşle ayın sâir seyyârât ile berâber deveranlarının bir değirmene ve daha doğrusu zamânımızdaki makine terakkiyâtına göre —hareket tarzı mükemmel bir hesap ile ayarlanarak kurulmuş— bir makineye ve çarhlarının birbirine dokunmaksızın ve yekdiğerine karşı bir sâniye olsun artık, eksik kaydetmiyerek hareket etmesine teşbîh edildiğini bildirmişlerdir. Güneş'in arşın altında secde etmesi keyfiyetini de *Buhârî* şârihleri, secde, kasd ve irâdeye makrûn bir fiil olduğundan inkıyaddan kinâye olmak üzere tevcîh etmişlerdir. Kur'ân'-da da ağaçların gölgeleri secde ile ta'bîr ve tavsîf olunduğuna göre Şah Veliyyullāh şöyle tevcîh etmiştir : Her nevi' mevcûdun kendi hilkatine göre, bir secdesi ve Allāh'a karşı bir ubûdiyet arz etmesi vardır. Gölgenin secdesi de yere düşmesidir. Şems'in secdesi de istivâdan gurûba meylidir. Bâzı Sofiyye : "*günün doğuşunu kāide, istivâ zamânını kāime, zevalden geçişini râkia, gurûbunu da sâcide*" benzetmişlerdir [*Feyzü'l-Bârî*].

Hadîsteki âyet-i kerîme Yâsîn Sûresi'nin 38 inci âyetidir. Bunu ta'kîb eden iki âyetin meâlleri de şöyledir : "*Aya da birtakım menziller ta'yîn ettik.* (O da bu medârını kat' eder). *En sonu iğri ve eski kuru hurma sapına döner de ne güneşin ay'a yetişmesi gerekir, ne de gece gündüzü geçebilır. Bu ecrâmın hepsi kendilerine âit bir felekte yüzerler*"[1].

1322. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِىَ ٱللهُ عَنْهُ عَنِ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ قَالَ ٱلشَّمْسُ وَ ٱلْقَمَرُ مُكَوَّرَانِ يَوْمَ ٱلْقِيَامَةِ .

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in : Güneşle ay Kıyâmet gününde (zıyâları sönüp biribiri içine) dürülürler, buyurduğu rivâyet olunmuştur.

İ Z Â H I

Kâ'bü'l-Ahbâr bu hadîse şöyle bir ek de rivâyet etmiştir : "*Sonra da Cehennem'e konurlar*". Bu ziyâde Ebû Hüreyre'den de rivâyet olunmuştur. İbn-i Abbâs'tan Kâ'b'ın bu rivâyeti sorulmuş da İbn-i Abbâs Kâ'b'ı yalanlayarak : "*Şu Yehûdî, Yehûd hurâfelerini İslâm Dîni'ne sokmak istemiştir. Allāhu Teâlâ kendisine tâatte bulunan mahlûkunu ta'zîb etmekten münezzehtir. Acabâ Kâ'b* («و سخر لكم الشمس و القمر دائبين» = *Ey kullarım! Allah güneşle ay'ı sizin emrinize dâimî sûrette müsahhar kıldı) kavl-i şerîfini görmedi mi? Nasıl olur da Allah senâ buyurduğu iki mahlûkunu azâb eder?*" diye cevap vermiştir.

Ebû Seleme de Ebû Hüreyre'den güneş'le ay'ın iki öküz hâlinde Cehennem'e konulacağını rivâyet etmiş de orada bulunan Hasen Basrî : bu zavallıların ne günâhı var ki, Cehennem'e konulsunlar! diye Ebû Seleme'yi karşılamıştır. Ebû Hüreyre rivâyetinin sıhhatine kāil olanların müdâfaa ettikleri tez de şudur : Allah

---

[1] و القمر قدرناه منازل حتى عاد كالعرجون القديم ● لا الشمس ينبغى لها ان تدرك القمر و لا اليل سابق النهار و كل فى فلك يسبحون [سورة يس].

bunları ta'zîb için değil, belki dünyâda güneş'e, ay'a tapanlara, bunlara ettikleri ibâdetlerin tamâmiyle bâtıl olduğunu bildirmek içindir.

Buhârî, mevzûumuz Ebû Hüreyre hadîsinden sonra dört tarîk ile Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in : güneşle ay kimsenin ölmesi, ve dirilmesi ve doğması için tutulmazlar. Fakat bunlar Allāh'ın varlığına ve birliğine delâlet eden âyetlerden iki delildir. Bunların Husûf ve Küsûf hallerini gördüğünüzde namaz kılınız, Allāh'ı zikrediniz ! buyurduğu hakkındaki meşhur bir hadîsi rivâyet etmiştir ki, bu rivâyet Abdullāh İbn-i Ömer, İbn-i Abbâs İbn-i Mes'ûd, Âişe hazarâtına müntehî olmaktadır. Âişe rivâyetinde Husûf namazı da ta'rîf edilmiştir ki, bu rivâyetlerin hepsi bu eserimizin Üçüncü cildinde Küsûf namazı bahsinde rivâyet edilmiştir, oraya bakınız!.

1323. عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا قَالَتْ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا رَأَى مَخِيلَةً فِي السَّمَاءِ أَقْبَلَ وَأَدْبَرَ وَدَخَلَ وَخَرَجَ وَتَغَيَّرَ وَجْهُهُ فَإِذَا أَمْطَرَتِ السَّمَاءُ سُرِّيَ عَنْهُ قَالَتْ فَعَرَّفْتُهُ ذٰلِكَ فَقَالَ وَمَا أَدْرِي لَعَلَّهُ كَمَا قَالَ قَوْمٌ فَلَمَّا رَأَوْهُ عَارِضًا مُسْتَقْبِلَ أَوْدِيَتِهِمْ الْآيَةَ .

Tercemesi

Âişe *radiya'llāhu anhâ*'dan rivâyet olunduğuna göre, demiştir ki : Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* gök yüzünde yağışlı sanılan bir bulut görünce (kâh) ona karşı durur, geri dönerdi; (kâh evimize) girer, çıkardı. Ve (bu karanlık buluttan ümmete bir âfet erişmesinden endîşe ederek) çehresi (nin rengi) değişirdi. Yağmur gökten yağınca da Resûlullāh'dan bu endîşe zâil olurdu. Âişe (Hazretleri) demiştir ki : ben bunun sebebini Resûlullāh'dan öğrenmek istedim. O bana :

— Ne bileyim? Belki bu kara bulut bir kavmin (Âd kavminin) dediği gibi (bir azâb) olur (ki Kur'an'da şöyle hikâye olunmuştur :) Âd kavmi kendîlerine va'd olunan azâbı — âfâkı enine kaplayarak vâdîlerine karşı gelen — bir bulut hâlinde gördükleri zamân onlar :

— Şu ufuktaki karaltı bize yağmur yağdıracak bir buluttur, demişlerdi. (Hûd Peygamber de onlara) :

— Belki o, (gelmesini) ta'cîl ettiğiniz azâbtır; (o bir) rüzgârdır ki, içinde elem verici azâb vardır (diye cevap vermiştir).

Î Z Â H I

Hadîsteki âyet-i kerîme Ahkāf Sûresi'nin (21) inci âyetidir. Buna takaddüm eden âyetlerde Hûd *aleyhi's-selâm*'ın kavmine :

— Allah'dan başka bir ma'bûda ibâdet etmeyin!. Ben size büyük bir günün azâbının erişmesinden korkuyorum! dediği, onların da:

— Sen bizi ma'budlarımızdan çevirmek için mi geldin?. Doğru sözlülerden isen o bize va'dedip durduğun azâbı getir!, diye istihzâ ettikleri ve Hûd Peygamberin de: Ben size bana gönderilen haberleri teblîğ ediyorum. Şimdi anladım ki siz câhil bir gürûhsunuz! diye mukābele ettiği bildirilmiştir[1]. Bunun üzerine Sarsar fırtınası kopmuştur.

Fussılet Sûresi'nin (15, 16) ncı âyetlerinde de şöyle buyurulmuştur : "*Âd* (kavmi) *yeryüzünde haksız olarak kibirlenmek istediler de: 'bizden daha kuvvetli kim var?' dediler. Onlar kendilerini yaratmış olan Allāh'ın kuvvet cihetiyle onlardan daha kavî ve üstün olduğunu bir kere düşünmediler mi? de âyetlerimizi inkâr eder oldular. Biz de kendilerine şu alçak hayatta zillet azâbını tattırmak için uğursuz günlerde üzerlerine* (soğuk ve gürültülü) *bir Sarsar kasırgası gönderdik. Âhiret azâbı ise hiç şüphesiz daha zilletlidir. Hem de onlar kurtarılmayacaklardır*[2].

---

[1] الا تعبدوا الا الله انى اخاف عليكم عذاب يوم عظيم ۞ قالوا اجئتنا لتأفكنا عن الهتنا فأتنا بما تعدنا ان كنت من الصادقين ۞ قال: انما العلم عند الله وابلغكم ما ارسلت به و لكنى اريكم قوما تجهلون [سورة الاحقاف].

[2] فاما عاد فاستكبروا فى الارض بغير الحق وقالوا من اشد منا قوة ، أولم يروا ان الله الذى خلقهم هو اشد منهم قوة ، وكانوا بآياتنا يجحدون ۞ فارسلنا عليهم ريحا صرصراً فى ايام نحسات لنذيقهم عذاب الخزى فى الحيوة الدنيا و لعذاب الآخرة اخزى وهم لا ينصرون [سورة فصلت].

Yedi gece, sekiz gündüz devam eden ve her şeyi alt üst eden bu kasırga (Ahkaf) *denilen kum yığınlarını getirip üzerlerine yığmıştır. Bir halde ki, bunların meskenlerinden başka bir şey görünmez olmuştur. İşte mücrimlerden teşekkül eden bir cemiyeti biz böyle cezâlandırırız.*" buyurulmuştur [1].

Buhârî, Hazret-i Âişe'nin bu hadîsini rüzgârların hilkati ve envâ'ı hakkında açtığı bir bâbında rivâyet etmiş ve bunlardan azâb için gönderilen bir kısmını bildirmiştir. Bundan sonra müellif bu unvânında rahmet müjdecisi olan diğer bir rüzgâr nev'ini de bildirmek üzere Fürkan Sûresi'nin (48-49) uncu âyetlerine işâret etmiştir ki, meâlleri şöyledir : "*Allah o kudret sâhibidir ki* (bir kısım) *rüzgârları rahmetinin önünde* (müteaddit cihetlerden estirerek) *müjdeci olarak göndermektedir. Müteâkıben gökten tertemiz yağmur indirmekteyiz. Bu sûretle ölü bir beldeyi diriltir ve yarattığımız birçok hayvanları ve insanları sularız* [2].

Buhârî bu hadîsten önce Ahzab vak'asında Resûlullâh'ın : ben sabâ (poyraz) rüzgâriyle nusrat olundum. Âd kavmi de debür (lodos) yeliyle helâk edildi, meâlinde İbn-i Abbâs'tan mervî bir hadîsini rivâyet etmiştir.

1324. عَنْ عَبْدِ ٱللهِ رَضِىَ ٱللهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا رَسُولُ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ ٱلصَّادِقُ ٱلْمَصْدُوقُ قَالَ إِنَّ أَحَدَكُمْ يُجْمَعُ خَلْقُهُ فِى بَطْنِ أُمِّهِ أَرْبَعِينَ يَوْماً ثُمَّ يَكُونُ عَلَقَةً مِثْلَ ذٰلِكَ ثُمَّ يَكُونُ مُضْغَةً مِثْلَ ذٰلِكَ ثُمَّ يَبْعَثُ ٱللهُ مَلَكاً وَيُؤْمَرُ

---

[1] تدمر كل شئ بامر ربها فاصبحوا لا يرى الا مساكنهم ، كذلك نجزى القوم المجرمين [سورة الاحقاف : ٢٥].

[2] و هو الذى ارسل الرياح بشراً بين يدى رحمته و ازلنا من السماء ماء طهورا ● لنحيى به بلدة ميتا و نسقيه مما خلقنا انعاما و اناسى كثيرا [سورة الفرقان: ٤٨-٤٩].

Bu âyetteki (نشرى) kırâeti Nâfi', İbn-i Kesîr, Ebû Amr, Ca'fer, Ya'kûb'un kırâetidir ve Buhârî cumhûrun bu kırâetini ihtiyâr etmiştir, biz de müellife uyarak bu sûretle tercüme ettik. Mushaflarda meşhur olan Âsım'ın (بشرى) kırâetidir, müjde ma'nâsınadır. Ve: bir kısım rüzgârları yağmurun önünde müjdeci olarak göndeririz, demek olur. Nûnu meftûha ile kırâet de aşereden diğer eimmenin kırâetidir.

بِأَرْبَعِ كَلِمَاتٍ وَ يُقَالُ لَهُ ٱكْتُبْ عَمَلَهُ وَ رِزْقَهُ وَ أَجَلَهُ وَ شَقِيٌّ
أَوْ سَعِيدٌ ثُمَّ يُنْفَخُ فِيهِ ٱلرُّوحُ فَإِنَّ ٱلرَّجُلَ مِنْكُمْ لَيَعْمَلُ حَتَّى مَا
يَكُونُ بَيْنَهُ وَ بَيْنَ ٱلْجَنَّةِ إِلَّا ذِرَاعٌ فَيَسْبِقُ عَلَيْهِ كِتَابُهُ فَيَعْمَلُ
بِعَمَلِ أَهْلِ ٱلنَّارِ وَ يَعْمَلُ حَتَّى مَا يَكُونُ بَيْنَهُ وَ بَيْنَ ٱلنَّارِ
إِلَّا ذِرَاعٌ فَيَسْبِقُ عَلَيْهِ ٱلْكِتَابُ فَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أَهْلِ ٱلْجَنَّةِ .

TERCEMESİ

Abdullāh (İbn-i Mes'ûd) *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, demiştir ki : Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* bana (insanın hilkati atvârından) haber verdi —ki o, kendi doğru söyler, kendisine de doğru bildirilir— buyurdu ki : sizin biriniz (in hilkati mebdeinde) ana ve baba maddeleri kırk gün ananın karnında toplanır, (halka müstaid bir halde tahammür eder). Sonra o maddeler o kadar zamân (kırk gün) içinde katı bir kan pıhtısı hâlini alır. Sonra yine o kadar zaman (kırk gün) içinde mudga = bir çiğnem ete tahavvül eder. (Dördüncü tekâmül tavrında) Allah bir Melek gönderir. Ve tekâmül eden mudgaya (şu) dört kelime (yi yazması) emrolunur ki : onun işini, rızkını, ecelini, şakî veya saîd olduğunu yaz ! denilir.

(İbn-i Mes'ûd demiştir ki :

Abdullāh'ın hayâtı yed-i kudretinde olan Allāh'a yemîn ederim ki : Melek bunları yazdıktan) sonra ona ruh üflenir. (Cenin canlanır). İmdi sizden bir kişi (bu fıtratı îcâbı dünyâda) iyi iş işler de hattâ kendisiyle Cennet arasında yalnız bir kulaç mesâfe kalır. Bu sırada (Meleğin ana karnında yazdığı) yazı gelir; o kişiyi önler. Bu def'a o, Cehennemliklerin

işini işlemeğe başlar (da Cehennem'e girer) sizden bir kişi de (fenâ) iş işler. Hattâ kendisiyle Cehennem arasında ancak bir kulaç mesâfe kalır. Bu sırada (Meleğin yazdığı) kitâbı gelir onu önler. Bu def'a o kişi ehl-i Cennetin işini (hayır iş) işler, (Cennet'e girer).

Î Z Â H I

Bu hadîsi, Buhârî Meleklerin me'mûr oldukları hilkat vazîfelerine dâir açtığı bir bâbında rivâyet etmiştir. Hadîsin unvâna mutâbakat noktası da bir kısım Meleklerin beşerin mukadderâtını, saâdet ve şakāvetini yazmağa me'mûr olduklarının bildirilmesidir. Bu bâbın unvânında Buhârî, Abdullāh İbn-i Selâm'ın Resûlullāh'a : Cibrîl *aleyhi's-selâm* Yehûdî düşmanıdır, dediğini de muallâk olarak rivâyet ediyor. Hicret bahsinde de mevsûlen rivâyet etmiştir. Yehûdîlerin de Cibrîl *aleyhi's-selâm*'a düşmanlıkları Bakare Sûresi'nin 97, 98 inci âyetlerinde şöyle haber verilmiştir :

"*Habîbim de ki: her kim Cibrîl'e düşmansa* (Allāh'a düşmandır). *Çünkü o Cibrîl* (Kur'ân'ı) *Allāh'ın izniyle senin ka'bine* —önündeki (kitapları) musaddık ve mü'minlere hidâyet ve beşâret olmak üzere— *indirmektedir. Her kim Allāh'a ve Meleklerine ve Peygamberlerine ve* (husûsiyle) *Cibrîl'e ve Mîkâil'e düşman olursa, Allah da kâfirlere düşmandır*" [1].

Melekleri, ehl-i sünnet ulemâsının cumhûru lâtîf, ve muhtelif şekillere intibâk edebilir kābiliyette nûrânî cisimlerdir, meskenleri de göklerdir, diye ta'rîf etmişlerdir. Muhakkıkları da Meleklerin cisim değil en lâtîf bir cevher olduğunu ve aklı, nutku hâiz olup şehvet ve gadab gibi beşerî ihtirasları tevlîd eden sıfatlardan uzak bulunduklarını; yemeleri, içmeleri Allāhu Teâlâ'yı tesbîh, takdîs, zikirden ibâret olduğunu kaydetmişlerdir.

Melekler, me'mûr oldukları vazîfelerine göre, birtakım nevi'lere ayrılmışlardır. Efrâdının sayısını ise Allah bilir. En büyükleri dört Melektir : Cebrâil, Mîkâil, Azrâil, İsrâfil. Meleklerin envâın-

[1] قل من كان عدواً لجبريل فانه نزله على قلبك باذن الله مصدقا لما بين يديه و هدى و بشرى للمؤمنين ● من كان عدواً لله وملائكته و رسله و جبريل و ميكال فان الله عدو للكافرين [سورة البقرة].

dan bir kısmı Buhârî'nin bu bâbında rivâyet ettiği müteaddid hadislerde görülecektir. İbn-i Mes'ûd'un bu hadîsinde de bir nevi' insanların hayat ve mukadderâtını, saâdet ve şakāvetini yazmağa me'mûr olan nev'i öğretilmiş bulunuyor.

Hadîsin metninde Resûlullāh'ın kelâmı (şakî ve saîd) kelimeleriyle nihâyet buluyor. Ondan alt tarafı râvî Abdullāh İbn-i Mes'ûd'a âittir. Buhârî metninde ikisi arası fasledilmediğinden hepsi Peygamber Efendimiz'in kelâmıdır, sanılıyor. Bu zannı, hadîsin diğer bir rivâyet tarîkında : (قال عبد الله و الذى نفسى بيده) vârid olması izâle etmiş, bu da tercememizde gösterilmiştir.

Buhârî bu unvânında birinci olarak Mi'rac hadîsini rivâyet etmiştir. Münâsebeti de Mi'râc'ın Cibrîl refâkatiyle vukūudur. Bu hadîsin mufassal metni Mi'râc bahsinde gelecektir. Oraya bakılsın!.

Beşerin hilkat-i atvârı Kur'ân-ı Mübîn'de Mü'minûn Sûresi'nin 12, 13, 14 üncü âyetlerinde beyân buyurulmuştur ki, meâlleri şöyledir: "*And olsun ki, biz insanı çamurdan* (tasfiye edilmiş) *bir Sülâleden* (gıdâ olarak insan uzviyetine temessül eden bir maddeden) *yarattık. Sonra o Sülâleyi,* (o insan nesline temessül eden maddeyi) *mekânetli bir karargâhta,* (aldığını muhâfaza eden kuvvetli ana rahminde) *Nutfe,* (menî içinde bir tohum) *kıldık. Sonra Nutfeyi,* (o insan tohumunu) *Alâka,* (yapışkan ve pıhtı bir kan hâlinde) *yarattık. Müteâkıben o Alâkayı mudga* (bir çiğnem et) *hâline koyduk. Arkasından mudga kemik,* (insan iskeleti) *hâlinde yarattık. Ardı sıra bu kemik* (den iskelet) *e bir et giydirdik. Sonra bu* (hilkat atvârının son şekli) *ni bir başka yaradış* (olan irâdesiyle, rûhiyle, bedenî cihâz ve kuvâsi) *le* (ahsen-i takvîmde) *bir hilkat neş'eti verdik. Bu cihetle Allah, hâlık* (farz olunan) *ların fevkında güzel yaratmakla yüceldi*" [1].

İnsan denilen bu hilkat garîbesini Allah, bir anda yaratmak kudretini hâiz iken Allāh'ın onu tabiî şeklini alıncaya kadar bir takım tavırlara, kānûnî tahavvüllere tâbi' tutmasında hiç şüphesiz husûsî ve umûmî birtakım menfaatler, hikmetler vardır. Husûsî menfaatlerden bir mühimi anaya âit olanıdır ki : Allah, o nevzadı ana kar-

---

[1] و لقد خلقنا الانسان من سلالة من طين ● ثم جعلناه نطفة فى قرار مكين ● ثم خلقنا النطفة علقة فخلقنا العلقة مضغة فخلقنا المضغة عظاماً فكسونا العظام لحماً ؛ ثم انشأناه خلقاً آخر ؛ فتبارك الله احسن الخالقين [سورة المؤمنون].

nında def'aten yaratmış olsaydı, ana mu'tâdı olmayan bir yükü karnında taşımak zorunda kalacak ve belki de helâkine sebep olacaktı. Hilkat etvâriyle te'mîn edilen mümârese sâyesinde bu mahzur önlenmiş oluyor. Umûmî olan hikmet ve menfaat de Allāh'ın kudretini ve insanlara mebâdî-i hilkatte başlayan ni'metini izhâr etmesidir.

1325. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُ عَنِ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ قَالَ إِذَا أَحَبَّ ٱللهُ عَبْدًا نَادَى جِبْرِيلَ إِنَّ ٱللهَ يُحِبُّ فُلَانًا فَأَحْبِبْهُ فَيُحِبُّهُ جِبْرِيلُ فَيُنَادِي جِبْرِيلُ فِي أَهْلِ ٱلسَّمَاءِ إِنَّ ٱللهَ يُحِبُّ فُلَانًا فَأَحِبُّوهُ فَيُحِبُّهُ أَهْلُ ٱلسَّمَاءِ ثُمَّ يُوضَعُ لَهُ ٱلْقَبُولُ فِي ٱلْأَرْضِ.

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den gelen bir rivâyete göre, Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur :

Allah, bir kulu sevdiğinde Cibrîl'e :

— Allah filân kulu sever; sen de onu sev! diye emreder. Cibrîl de o kulu sever. Sonra Cibrîl gök halkına :

— Allah filânı seviyor; onu siz de seviniz! diye seslenir. Göktekiler de o kimseyi sever. Sonra yerdeki insanlar (dan onu tanıyan müslümanlar) ın gönlüne o kimse (hakkında bir sevgi) konulur (da müslümanlar arasında da sevilir ve iyi kişi olarak anılır).

İZÂHI

Bu hadîsi de Buhârî Melâikenin zikrine dâir açtığı bâbında rivâyet etmiştir. Hadîsin unvâna mutâbakat noktası Cibrîl'e Resûlullāh'ın emri ve tebliğ vâsıtası olarak istihdâmıdır. Buhârî'den başka müellifler tarafından bu hadîsin alt tarafı da şu sûretle rivâyet

olunmuştur : Allah bir kişiye buğz edip ondan nefret edince de Cibrîl'e :

— Ben filân kişiyi sevmiyorum; sen de sevme! diye emreder. Cibrîl de onu sevmez. Sonra Cibrîl de gök halkına :

— Allah filân kişiyi sevmiyor, siz de onu sevmeyiniz! der. Göktekiler de o kimseyi sevmezler. Sonra yerdeki insanlar (dan onu tanıyan müslümanlar) ın gönlüne (Allah tarafından) o kimse hakkında bir nefret konulur (da müslümanlar arasında sevilmez ve iyi kişi diye anılmaz).

Bu ziyâde rivâyeti İsmâilî, İbn-i Cüreyc'den gelen bir tarîk ile tahrîc etmiştir. Tûfî de : Buhârî *Sahîh*'inde hadîsin muhabbet ve rağbete dâir kısmını rivâyet etmiştir de buğz ve nefrete âit kısmını bırakmıştır, diye ta'rîz etmiştir.

Hadîsin birinci fıkrası küllî bir kāide olarak : müslümanlar arasında sevimli olan her kişi, Allah yanında da sevimlidir, sûretinde umûmî bir hükmü muhtevîdir. İkinci fıkrası — ki bunu îzâhımızda mutâlâa etmiş bulunuyoruz — Bu da yukarıdaki kaziyenin aksi bir hükmü muhtevî olarak : müslümanlar yanında menfûr olan her kişi, Allah yanında da müstekrehtir, sûretinde ifâde olunur.

1326. عَنْ عَائِشَةَ زَوْجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ و سَلَّمَ وَرَضِيَ عَنْهَا أَنَّهَا سَمِعَتْ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ و سَلَّمَ يَقُولُ إِنَّ الْمَلَائِكَةَ تَنْزِلُ فِي الْعَنَانِ وَ هُوَ السَّحَابُ فَتَذْكُرُ الْأَمْرَ قُضِيَ فِي السَّمَاءِ فَتَسْتَرِقُ الشَّيَاطِينُ السَّمْعَ فَتَسْمَعُهُ فَتُوحِيهِ إِلَى الْكُهَّانِ فَيَكْذِبُونَ مَعَهَا مِائَةَ كَذْبَةٍ مِنْ عِنْدِ أَنْفُسِهِمْ.

TERCEMESİ

Nebî *sallā'llāhu aleyhi ve sellem*'in zevcesi Âişe *radiya'llāhu anhâ*'dan rivâyet olunduğuna göre Âişe, Resûlullāh *sallā'llāhu aleyhi ve sellem*'i şöyle derken işitmiştir :

Melekler "*Anân*"e —ki, buluttur— inerler de gökte kazâ ve hükmolunan (istikbâle âit) bâzı şeyleri (kendi aralarında) görüşürler. Bu sırada şeytanlar (bu havâdisi) kulak hırsızlığı yaparlar. (İşittiklerini de) kâhinlere gizlice ulaştırırlar. Bu haberlerle berâber yüz (lerce) yalan da kendiliklerinden uydururlar.

Î Z Â H I

Kâhin, falcıya ve bakıcıya denilir. Kehânet de kâhinlik ve falcılık san'atına denir. Hadîste haber verildiği üzere İslâm'ın zuhûrunda evvel kâhinler istikbâle âit bâzı şeyler haber verirler ve kâinâtın esrârına vâkıf olduklarını iddia ederlerdi. Peygamber Efendimiz'in, *(Nübüvvet'ten sonra artık kehânet yoktur)* buyurduğu veçhile Resûlullāh'ın bi'seti üzerine gökyüzü meleklerin muhâfazası altına alınmış ve şeytanların istihbârat kapıları kapanmıştır. Saffât Sûresi'nin ilk âyetlerinde, semâdan şeytanların tard ve teb'îdleri şöyle bildiriliyor : Biz, dünyâ (ya yakın) semâyı yıldızların zıyâlariyle donattık. Hem de azgın şeytanlardan koruduk. Artık onlar (semâlara yükselip de) "*Mele'-i A'lâ*" yı ve yükseklerdeki melekleri dinleyemezler. Kovulmak için her taraftan (yıldız) mermisine tutulurlar. Onlar için ayrılmaz bir azâb mukarrerdir. Şâyet bir haber kapıp kaçan olursa onu da (zıyâsiyle semâları) delen parlak bir yıldız ta'kîb eder[1].

1327. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِىَ ٱللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ إِذَا كَانَ يَوْمُ ٱلْجُمُعَةِ كَانَ عَلَى كُلِّ بَابٍ مِنْ أَبْوَابِ ٱلْمَسْجِدِ مَلَائِكَةٌ يَكْتُبُونَ ٱلْأَوَّلَ فَٱلْأَوَّلَ فَإِذَا جَلَسَ ٱلْإِمَامُ طَوَوُا ٱلصُّحُفَ وَ جَاؤُا يَسْتَمِعُونَ ٱلذِّكْرَ.

[1] انا زينا السماء الدنيا بزينة الكواكب ۝ و حفظا من كل شيطان مارد ۝ لا يسمعون الى الملأ الاعلى و يقذفون من كل جانب ۝ دحورا و لهم عذاب واصب ۝ الا من خطف الخطفة فاتبعه شهاب ثاقب [سورة الصافات : ٦ - ١٠].

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğu rivâyet olunmuştur :

Cum'a günü olunca mescidin kapılarından her kapıda melekler bulunur. Onlar mescide ilk gelenleri birinci, (ikinci, üçüncü gelenleri sırasına göre) yazarlar. Hatip minbere oturunca sahîfeleri dürerler ve saflar arasına gelerek hutbeyi dinlerler[1].

1328. عَنِ الْبَرَاءِ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ لِحَسَّانَ اُهْجُهُمْ أَوْ هَاجِهِمْ وَ جِبْرِيلُ مَعَكَ.

TERCEMESİ

Berâ' (İbn-i Âzib) *radiya'llāhu anh*'den Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in Hassân (İbn-i Sâbit)'e :

Sen de müşrikleri hicv-ü zemmet, yâhud onların hicivlerine mukābelede bulun, Cibrîl de seninle berâberdir, buyurduğu rivâyet olunmuştur.

İ Z Â H I

Aşağıda îzâh olunacağı üzere Resûlullāh'ın Hassân'a bu sûretle emîr buyurmaları müşriklerin Resûlullāh'ı ve Ashâb'ını hicvetmeğe başlamaları üzerinedir.

Buhârî'nin yine bu bâbında diğer bir rivâyetine göre Saîd İbn-i Müseyyeb demiştir ki : bir kere Hassân İbn-i Sâbit Mescidde şiir inşâd ettiği sıra Ömer *radiya'llāhu anh* Mescide uğramıştı. (Hassân'ın Mescidde şiir inşâdını çirkin gördü). Bunun üzerine Hassân :

---

[1] Bu hadîsin daha uzun bir rivâyet tarîkı bu eserimizin (3) üncü cildinde Cum'a bahsinde (480) numara ile tercüme edilmiştir, oraya bakınız!.

— (Yâ Ömer!) vaktiyle ben bu (mübârek) mescidde senden daha hayırlı bir zât, (Resûlullāh) hazırken de şiir inşâd ederdim! dedi. Sonra Hassân Ebû Hüreyre'ye dönerek : Allah aşkına sana sorarım : Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in Hassân'a :

— Haydi sen de benim tarafımdan (müşriklere) cevap ver! dediğini, ve : Yâ Rab, (şâirimi) Cibrîl ile te'yîd buyur! diye duâ ettiğini sen işittin mi? diye sordu. O da :

— İşittim! diye tasdîk etti[1].

Hassân İbn-i Sâbit Resûlullāh'ın en âteşîn şâirlerinden biri idi. Şiirlerinin en ziyâde bedîî mevkii hâiz olanı câhiliyet devrine ve hicve dâir olanlarıdır. İslâmiyet hicv ve zemmi de ahlâkî kayd altına alınca eski parlaklığını kaybetmiştir. Peygamber Efendimiz Medîne'ye hicret ettikten sonra Mekke müşrikleri harp ve kıtâle başlamadan önce Resûlullāh'ı ve Ashab'ını zem etmek sûretiyle cidâle başlamışlardı. Ebû Süfyân İbn-i Harb, Abdullāh İbn-i Zibi'râ, Amr İbn-i Âs, Dırâr İbn-i Hattâb zem edenlerin önderlerindendi. Bunların Mekke'de hicve başlamaları Medîne'de müslümanların gayretini harekete getirdi. Ve Hazret-i Alî de bizi hicvedenleri zemmetsin! diye Peygamber'e mürâcaat olundu. Resûlullāh Alî için müsâade etmeyip : Ensâr'dan kılıçlariyle bize nusrat eden âteşîn şâirlerimiz var, elbette onlar lisânlariyle nusratlarını da esirgemezler, buyurmuştu. Bunun üzerine Hassân : bu işi bana havâle buyurunuz! diye lisânının bütün kudret ve kābiliyeti ile bu vazîfeyi üzerine aldı. Yalnız Resûlullāh kendisinin de Kureyş'ten olduğunu ve meselâ Ebû Süfyân, nesebi Abdu'l-Muttalib'de birleşen bir amucası-oğlu bulunduğunu düşünerek nasıl hicvedileceğini anlamak istiyordu. Hassân bu endîşeyi izâle için : Yâ Resûla'llāh! ben şiirlerimde sizin mukaddes şahsiyetinizi hamurdan kıl çeker gibi Kureyş müşrikleri câmiasından nezâketle çeker alırım! dedi. Hassân Neccâr oğullarından bir Medîne'li olmakla Kureyş'in ensâbını, eyyâmını o kadar bilemezdi. Bu husûsta müstesnâ bir vukūf sâhibi olan Ebû Bekir'den öğrenmesi tavsiye edildi.

---

[1] عن سعيد بن المسيب قال مر عمر رضى الله عنه فى المسجد و حسان ينشد. قال كنت انشد فيه و فيه من هو خير منك. ثم التفت الى ابى هريرة فقال : انشدك بالله اسمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول اجب عنى ؛ اللهم ايده بروح القدس قال نعم [اخرجه البخارى].

Bu müdâfaa esâsları tesbît edildikten sonra Resûlullāh *salla'l-lāhu aleyhi ve sellem* Mescid-i Saâdet'te Hassân için bir minber kurdurdu. Büyük şâir şiirlerini hazırladıkça bu minbere çıkar inşâd ederdi. Bunlarda Resûlullāh'a intisâb ile duydukları fahr-ü ibtihâcı da tebârüz ettirirdi. İşte Hassân'ın inşâd ettiği bu şiirleri üzerine Peygamber Efendimiz : Hassân'ın fıtrî kābiliyetini, edebî sünûhâtını Cibrîl te'yîd ediyor, buyurmuştur.

İbn-i Esîr *Üsdü'l-Gābe*'de, hulâsaten naklettiğimiz bu ma'lûmâtı verdikten sonra İbn-i Sîrîn'den şunları da naklediyor :

Müşrikleri hicv için Hassan'dan başka yine Ensâr'dan Kâ'b İbn-i Mâlik ile Abdullāh İbn-i Revâha da ihtiyâr edilmişti. Hassân ile Kâ'b'ın şiirleri Kureyş'in vekāyii, eyyâmı, meâsiri hakkında idi. Abdullāh İbn-i Revâha da şiirlerinde müşrikleri küfr ile, his ve şuûru olmayan putlara tapmalariyle ayıplardı. Mekkeliler müslüman olmazdan evvel Hassân ile Kâ'b'ın şiirlerine içlenirlerdi. Müslüman olduktan sonra da Abdullāh İbn-i Revâha'nın hicviyeleri güçlerine gitmiştir. Bu müşâara ve münâşedeler o devirde zamânımızın propogandaları kadar siyâsî ehemmiyeti hâizdi.

1329. عَنْ عَائِشَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ قَالَ لَهَا يَا عَائِشَةُ هٰذَا جِبْرِيلُ يَقْرَأُ عَلَيْكِ السَّلَامَ فَقَالَتْ وَ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَ رَحْمَةُ اللّٰهِ وَ بَرَكَاتُهُ تَرَى مَا لَا أَرَى تُرِيدُ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ .

TERCEMESİ

Âişe *radiya'llāhu anhâ*'dan gelen bir rivâyete göre, bir kere Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* ona :

— Yâ Âişe! Şu (yanımdaki) Cibrîl'dir, sana selâm ediyor, buyurmuş, Âişe de :

— Selâm ve Allāh'ın rahmeti ve bereketleri onun üzerine olsun! (diye karşılamış, ve) Nebî *salla'llāhu aleyhi ve*

sellem'i kasdederek: benim görmediğim (Cibrîl)'i sen görüyorsun! demiştir.

1330. عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ لِجِبْرِيلَ أَلَا تَزُورُنَا أَكْثَرَ مِمَّا تَزُورُنَا قَالَ فَنَزَلَتْ وَ مَا نَتَنَزَّلُ إِلَّا بِأَمْرِ رَبِّكَ لَهُ مَا بَيْنَ أَيْدِينَا وَ مَا خَلْفَنَا الْآيَةَ .

TERCEMESİ

İbn-i Abbâs *radiya'llāhu anhumâ*'dan rivâyet olunduğuna göre, Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* Cibrîl'e:

— Ey Cibrîl, sen bizi şu ziyâretinden daha çok ziyâret etmez misin? demiş (ve daha sık gelmesini temennî etmiş) ti. İbn-i Abbâs der ki: bunun üzerine: *[Biz melekler ancak Rabbının emriyle ineriz. Bizim* (şimdi) *önümüzde* (olacak) *ve arkamızda* (olmuş bitmiş) *ve bunların arasında* (olmakta) *bulunan bütün şuûnât, Allāh'ın emir ve irâdesine tâbi'dir. Bununla berâber Rabb'ın seni unutur değildir]* (meâlindeki âyet) nâzil oldu.

1331. وَ عَنْهُ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ أَقْرَأَنِي جِبْرِيلُ الْقُرْآنَ عَلَى حَرْفٍ فَلَمْ أَزَلْ أَسْتَزِيدُهُ حَتَّى انْتَهَى إِلَى سَبْعَةِ أَحْرُفٍ.

TERCEMESİ

Yine İbn-i Abbâs *radiya'llāhu anhumâ*'dan rivâyete göre Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

Bana Cibrîl Kur'ân'ı, bir okunuş üzerine okuttu. Ben de durmadan bunun artması (ve Arabın bundan başka okuyuşlariyle de okunmasını) isterdim. Tâ yedi türlü okunuşa erişinceye kadar bu dileğimde ısrâr ettim. (Her talebim Allah tarafından is'âf olundu).

Î Z Â H I

Her dilde ifâde tarzı i'tibâriyle türlü sîgalar ve lehçeler bulunduğu gibi Arapçada da müteaddit kabîlelerin kendilerine has bir lehçesi ve bir ifâde tarzı vardır. Kur'ân-ı Mübîn'in kelimeleri ekseriyetle Kureyş kabîlesi lehçesi üzerine nâzil olduğu gibi bâzısı Hüzeyl, bâzısı Hevâzîn, bâzısı da Yemen lûgatiyle nâzil olmuş ve o sûretle okunmuştur. Resûlullāh bütün Arap kabîlelerinin gönüllerini Kur'ân'ın tevhîd ve medeniyet nûru üzerinde toplanmasını istiyordu. Bunun için Kur'ân'ın tamâmen Kureyş lûgati üzerine, bâzı kelimelerinin öbür Arap lehçeleriyle gönderilmesini istemiş ve bu dileğinde ısrâr ederek Araplar arasında taayyün etmiş yedi kabîlenin lehçesi üzerine gönderilmiştir. Aynı zamanda bu bir genişletme idi. Hazret-i Kur'ân'ın kabîleler arasında sür'atle intişârı için teshîl edilmişti. Nasılki on sene içinde Kur'ân'ın Arap cezîresi dâhilinde intişârı husûsunda müessir olmuştur. Bu sûretle Kur'ân'ın yayılması kolaylaştıktan sonra Peygamber'in irtihâl ettiği senenin Ramazân'ında (arza-i ahîre) denilen ve Resûlullāh'ın Cibrîl ile Kur'ân'ı son müdârese ve müzâkereleri üzerine Kureyş lehçesi takarrür etti. Buhârî'nin bu bâbında Hazret-i Fâtıma vâsıtasiyle bizzat Resûlullāh'tan tahrîc ettiği bir hadîste Cibrîl'in her sene Ramazan geceleri geldiği ve o zamana kadar nâzil olan âyetleri ve sûreleri arz ile müzâkere ve mümârese edildiği bildirilmiştir ki, bu rivâyet (Alâmât-ı Nübüvvet) bâbında îzâh edilecektir. Oraya bakınız!.

Bir ciheti hâssaten kaydetmek isteriz ki : lehçeler arasındaki bu fark ve ihtilâf bir tenevvü' ve tegayyürden ibârettir. Tezad ve tenâkuz değildir. Çünkü tezat ve tenâkuz Kur'ân hakkında muhaldir. Sonra Kur'ân'ın her kelimesi yedi lehçe ve yedi vech ile nâzil ve bu sûretle okunmuş da değildir. Belki bâzı kelimeleri Kureyş, bâzı kelimeleri de diğer kabîlelerin lehçeleriyle gönderilmiştir. Kur'ân'a âit ilimlerin en büyük üstâdı Abdullāh İbn-i Mes'ûd *radiya'llāhu anh*, hadîsteki

Seb'a-i ahrüfle ifâde buyurulan lehçe farkına işâret ederek : "*Ben muhtelif kabîlelerden Kur'ân okuyanların kırâetlerini dinledim, işittim. Hepsini ma'nâ i'tibâriyle birbirlerine yakın buldum. Sizin aranızda* (geliniz!) *ma'nâsına olan* (Helümme, Akbil) *demeniz gibi —ki, hepsi bir kapıya çıkar— artık nasıl öğrendiyseniz öyle okuyunuz!*" demiştir.

(Seb'a-i ahrüf) ta'bîri medlûlü müşkül, ma'nâsı i'tibâriyle müteşâbih bir ta'bîrdir. Ve medlûlünü ta'yînde pek çok fikirler serdedilmiştir ki, en güzeli Abdullāh İbn-i Mes'ûd'un yukarıda bildirdiğimiz içtihâdıdır. Müellif Buhârî'nin aşağıda bu husûsta müstakil bir bâbı da gelecektir. Oradaki hadîslere de bakınız!.

1332. عَنْ يَعْلَى رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ ٱلنَّبِيَّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ يَقْرَأُ عَلَى ٱلْمِنْبَرِ وَ نَادَوْا يَا مَالِ .

TERCEMESİ

Ya'lâ (İbn-i Ümeyye) *radiya'llāhu anh*'den : "*Ben, Nebî salla'llāhu aleyhi ve sellem'in minber üzerinde* (ehl-i Cehennemin Cehennem muhâfızına:) *yâ Mâli!* (Rabb'ın hakkımızdaki hükmünü versin!) *diye nidâ ettiklerini* (bildiren âyeti) *okuduğunu işittim*" dediği rivâyet olunmuştur.

İZÂHI

Bundan önce 1326, 1327, 1328, 1329 rakamlariyle tercüme ettiğimiz hadîslerde Cibrîl'in vahiy ile ilgili olan vazîfesine dâir hadîsler rivâyet edilmiştir. Müellifin bu hadîsleri burada rivâyet etmesinin veçhi de bahsimizin meleklerin zikrine dâir olmasıdır. Ya'lâ hadîsinin burada rivâyet edilmesinin sebebi de budur; ve bir kısım meleklerin de Cehennem muhâfızı olmasıdır. Hadîste rivâyet edilen (و نادوا يا مال) cümlesi de Zuhrûf Sûresi'nin 77 nci âyetinin bir fıkrasıdır. Âyetin tamâmının meâli, kendisine tekaddümü eden 74, 75, 76 ncı âyetlerle berâber meâlleri şöyledir : Şüphesiz ki (îmân etmiyen) mücrimler Cehennem azâbında ebedî kalacaklardır; onlardan Cehennem azâbı eksiltilmez. Ve onlar Cehennem'de (her şeyden) ümitlerini kesmişlerdir. Her halde biz onlara zulmetmedik.

Ve lâkin onların kendileri zâlim kesildiler. Nihâyet mücrimler, (Cehennem muhâfızlarına ümitsiz bir halde) :

— Ey **Mâlik**, Rabb'ın işimizi bitirsin artık! diye bağrışırlar. O da :

— Siz her halde bekleyeceksiniz, (hele size sorgu sırası gelsin!) der [1].

MÂLİK, Cehennem muhâfızının adıdır. Müellifin *Sahîh*'inde bildirdiği üzere İbn-i Mes'ûd âyetteki bu kelimeyi kâf'ın hazfiyle ve terhîm ile YÂ MÂLİ okumuştur. Lâm'ın zammiyle YÂ MÂLÜ de kırâettir.

1333. عَنْ عَائِشَةَ زَوْجِ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَرَضِيَ عَنْهَا أَنَّهَا قَالَتْ لِلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هَلْ أَتَى عَلَيْكَ يَوْمٌ كَانَ أَشَدَّ مِنْ يَوْمِ أُحُدٍ قَالَ لَقَدْ لَقِيتُ مِنْ قَوْمِكِ مَا لَقِيتُ وَكَانَ أَشَدُّ مَا لَقِيتُ مِنْهُمْ يَوْمَ ٱلْعَقَبَةِ إِذْ عَرَضْتُ نَفْسِي عَلَى ٱبْنِ عَبْدِ يَالِيلَ بْنِ عَبْدِ كُلَالٍ فَلَمْ يُجِبْنِي إِلَى مَا أَرَدْتُ فَٱنْطَلَقْتُ وَأَنَا مَهْمُومٌ عَلَى وَجْهِي فَلَمْ أَسْتَفِقْ إِلَّا وَأَنَا بِقَرْنِ ٱلثَّعَالِبِ فَرَفَعْتُ رَأْسِي فَإِذَا أَنَا بِسَحَابَةٍ قَدْ أَظَلَّتْنِي فَنَظَرْتُ فَإِذَا فِيهَا جِبْرِيلُ فَنَادَانِي فَقَالَ إِنَّ ٱللهَ قَدْ سَمِعَ قَوْلَ قَوْمِكَ لَكَ وَمَا رَدُّوا عَلَيْكَ وَقَدْ بَعَثَ إِلَيْكَ مَلَكَ ٱلْجِبَالِ لِتَأْمُرَهُ بِمَا شِئْتَ فِيهِمْ فَنَادَانِي مَلَكُ ٱلْجِبَالِ فَسَلَّمَ عَلَيَّ ثُمَّ قَالَ يَا

---

1 ان المجرمين فى عذاب جهنم خالدون ۞ لا يفتر عنهم و هم فيه مبلسون ۞ و ما ظلمناهم و لكن كانوا هم الظالمين ۞ و نادوا يا مالك ليقض علينا ربك قال انكم ماكثون [سورة الزخرف].

مُحَمَّدُ فَقَالَ ذٰلِكَ فَمَا شِئْتَ إِنْ شِئْتَ أَنْ أُطْبِقَ عَلَيْهِمِ
ٱلْأَخْشَبَيْنِ فَقَالَ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ بَلْ أَرْجُوا أَنْ
يُخْرِجَ ٱللهُ مِنْ أَصْلَابِهِمْ مَنْ يَعْبُدُ ٱللهَ وَحْدَهُ لَا يُشْرِكُ بِهِ شَيْئاً.

Tercemesi

Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* eşi Âişe *radiya'llāhu anhâ'*-dan rivâyet olunduğuna göre, Âişe (bir kere) Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e :

— (Yâ Resûla'llāh) sana Uhud (gazâsı) gününden daha şiddetli olan bir gün irişti mi? diye sormuş, Resûlullāh :

— Yâ Âişe ! Kavmin (Kureyş) den gelen birçok zorluklarla karşılaştım. Fakat onlardan Akabe günü karşılaştığım müşkül vaziyet hepsinden zorlu idi : ben (Kureyş'ten gördüğüm ezâ üzerine Tâif'e gidip) hayâtımın sıyânetini Abd-i Külâl'ın oğlu İbn-i Abd-i Yâlîl'e teklîf ettiğim zaman dileğime cevap vermemişti. Ben de kederli ve mütehayyir bir halde yüzümün doğrusuna (Mekke'ye) dönmüştüm. Bu hayretim "*Karn-i Seâlib*" mevkiine kadar devâm etti. Burada başımı kaldırıp (semâya) baktığımda bir bulut beni gölgelendirmekte olduğunu gördüm. Buluta (dikkatle) baktığımda bunun içinde Cibrîl bulunduğunu gördüm. Şimdi Cibrîl bana :

— (Yâ Muhammed!) Allah, kavminin senin hakındaki dediklerini muhakkak işitti. Seni sıyâneti esirgediklerine de vâkıf oldu. Allah sana şu dağlar Meleğini gönderdi (emrine müheyyâdır), kavmin hakkında ne dilersen ona emredebilirsin!, dedi. Bunun üzerine de dağlar (emrine müsahhar olan) Melek seslenip selâm verdi. Sonra :

— Yâ Muhammed! dedi, Cibrîl'in söylediği bir hakîkattır : sen ne dilersen emrine hazırım; eğer (Ebû Kubays ile Kayakan denilen) şu iki yalçın dağın Mekkeliler üzerine (çökerek) birbirine kavuşmasını (ve müşrikleri tamâmiyle ezmesini) istersen (onu da emret!) dedi. Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* de :

— (Hayır, ben onu istemem) ben isterim ki, Allah bu müşriklerin sulbünden yalnız Allāh'a ibâdet eden ve Allāh'a hiç bir şey'i şerik kılmayan (müvahhid) bir nesil meydana çıkarsın! dedi.

Î Z Â H I

Bu hadîsi de Buhârî, Meleklerin bir nev'ini, dağlar emrine müsahhar olanları bildirmek üzere sevk etmiştir. Azîz Peygamberimizin Uhud harbinden daha güç bir vâkıanın cereyân ettiği bir mekân olarak haber verdiği Akabe mevkii, Minâ'da hac menâsikinden Cemre sünnetinin icrâ edildiği yer, yâhud Tâif'te husûsî bir mahallin adı olduğu hakkında iki rivâyet varsa da bu vâkıa Peygamberimizin Tâif seferinde vukū' bulduğuna göre ikinci birinciden daha kuvvetlidir. Resûlullāh'ın Tâif seferi, Peygamberliklerinin onuncu senesi Şavval'inde vukū' bulmuştur. O târihte Hazret-i Hadîce ile Ebû Tâlib biribirini müteâkip vefât etmiş ve Peygamberimiz, her müşkül zamanlarında kendisini himâye ve tesellî eden iki mühim ve kuvvetli mesnedden mahrûm kalmıştı. Müşriklerin tecâvüzleri de günden güne artmakta ve Ashâb hakkında işkenceler revâ görülmekte idi. Artık Mekke'de kendi hayâtını koruyacak ve Ashâb'ını himâye edecek kimse kalmamıştı. Bu cihetle mevâhib-i ledünniyye'de Peygamber'in ve İslâm Dîni'nin hayâtında geçen en ıztıraplı yıl bu yıl olduğu ve bu cihetle *(Âmü'l-hüzün = keder yılı)* denildiği bildirilmektedir.

Mûsâ İbn-i Ukbe'nin Meğāzî bahsinde İbn-i Şihab'dan rivâyetine göre, Resûlullāh Efendimiz Hadîce ile Ebû Tâlib'in vefâtından sonra, Tâif halkını irşâd etmeyi düşündü. Tâif şehri ve Sakîf kabîlesi eşrâfından Abd-i Yâlîl ile kardeşleri Habîb ile Mes'ûd'a gitti, bunlara İslâm Dîni'nin esaslarını bildirdi. Ku-

reyş'in gerek kendi ve gerek Ashâb'ı hakkında revâ gördükleri mezâlimden bahsederek himâye talep etti. Meğâzî bahsindeki rivâyete göre, Resûlullāh bu üç kardeşten yalnız Abd-i Yâlîl ile görüşmüştür. Bu cihetle hadîste yalnız onun adı anılmıştır. Sakîf oğullarının en büyüğü ve en ziyâde mu'teber olanı o idi. Mücâhid'e göre : " لو لا نزل هذا القرآن على رجل من القريتين عظيم = *Ne olurdu şu Kur'ân iki şehirden* (Mekke, Tâif'den) *büyük bir kişiye gönderilseydi.*" kavl-i şerîfi Utbe İbn-i Rebîa ile İbn-i Abd-i Yâlîl hakkında ve bunların halk arasındaki mevkı'lerini beyân sadedinde nâzil olmuştur. İbn-i Sa'd'den gelen rivâyete göre, Peygamber Efendimiz Tâif'te on gün ikāmet etmiştir. Fakat Cezîre'nin en nüfuzlu adamı diye mürâcaat ettiği İbn-i Abd-i Yâlîl fenâ bir sûrette reddettiğinden fazla kalmamıştır ve kalmak mümkün olmamıştır. Çünkü Peygamberimiz Efendimiz'in mürâcaatını redd etmekle berâber Tâif'in ayak takımını da Resûlullāh üzerine harekete teşvîk etmişti. Bunlar tarafından atılan taşlarla Resûlullāh'ın her iki ayağı da cerîhadâr olup kanamıştır. Maiyyetinde Zeyd İbn-i Hârise'den başka kimse yoktu. O da türlü hakārete ma'rûz kalmıştı. Peygamber Efendimiz bu mütecâvizlerin taarruzundan kurtulmak için Utbe İbn-i Rebîa'nın bağına ilticâ etmiş, o da sıyânet ederek kendisine üzüm ikrâm edilmesini kölesine emretmiştir. Tâif'ten avdetinde Mut'im İbn-i Adiyy'in himâyesiyle Mekke'ye girebilmiştir.

Hadîste Peygamber'in Cibrîl'i gördüğü mahal olarak haber verilen Karn-i Seâlib, Nevevî'ye göre Necidlilerin Mîkātı ve ihrâma girdikleri Karnü'l-menâzil'dir. Ve Mekke'ye iki konak mesâfededir. Karn, lûgaten büyük dağdan müfrez küçük dağdır.

Bu vâkıada Hâtemü'l-Enbîyâ'nın ümmeti hakkında âlî merhamet ve şefkatini iş'âr eden bir nokta vardır ki, Peygamber Efendimiz bu kadar müşkül zamânında bile nesillerinden müslüman gelmesi me'mûl olan müşriklerin bile kahr-ü helâklerini istemeyip bunların sulbünden mü'min, müvahhid bir neslin gelmesini istemesidir.

1334. عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ فِي قَوْلِ اللّٰهِ عَزَّ وَجَلَّ فَأَوْحٰى إِلٰى عَبْدِهِ مَا أَوْحٰى قَالَ رَأٰى جِبْرِيلَ لَهُ سِتُّمِائَةِ جَنَاحٍ .

TERCEMESİ

İbn-i Mes'ûd *radiya'llāhu anh*'den gelen rivâyette göre, Azîz ve Celîl olan Allāh'ın: "*Allah; kulu* (Muhammed)'*e vahyettiğini vahyetti*" kavl-i şerîfi (nin tefsîri) nde İbn-i Mes'ûd Resûlullāh Cibrîl'i altı yüz kanatlı olarak gördü, demiştir.

1335. وَ عَنْهُ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى لَقَدْ رَأَى مِنْ ءَايَاتِ رَبِّهِ الْكُبْرَى قَالَ رَأَى رَفْرَفًا أَخْضَرَ سَدَّ أُفُقَ السَّمَاءِ.

TERCEMESİ

Yine İbn-i Mes'ûd *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre Allāhu Teâlâ'nın: "*And olsun ki, Allāh'ın bu* (azîz) *kulu, Rabb'ının âyetlerinden en büyüğünü gördü*" kavl-i şerîfinin tefsîrinde İbn-i Mes'ûd: Resûlullāh semânın etrâfını yeşil bir kumaş (hâlinde Cibrîl'in kanadı kaplamış) gördü, demiştir.

1336. عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ مَنْ زَعَمَ أَنَّ مُحَمَّدًا صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ رَأَى رَبَّهُ فَقَدْ أَعْظَمَ وَ لٰكِنْ قَدْ رَأَى جِبْرِيلَ فِي صُورَتِهِ وَ خَلْقِهِ سَادًّا مَا بَيْنَ الْأُفُقِ.

TERCEMESİ

Âişe *radiya'llāhu anhâ*'dan rivâyete göre şöyle demiştir: Her kim Muhammed *salla'llāhu aleyhi ve sellem* (uyanık olarak baş göziyle) Rabb'ını gördü sanırsa, en büyük yalan irtikâb etmiş olur. Lâkin muhakkak olan şudur ki, Resûlullāh Cibrîl'i ufkun arasını kaplamış olduğu halde hakîkî sûret ve hilkatinde görmüştür.

Î Z Â H I

Birçok haberlerle sâbit bir hakîkattir ki, Cibrîl Peygamberimize geldiğinde Ashâb'dan melih yüzlü Dihyetü'l-Kelbî sûretinde gelirdi. Bâzı def'alar da bir A'râbî sûretine temessül ederek gelmişti. Cibrîl'i yaradılış şekil ve sûretinde yalnız iki def'a görmüştür. Birincisi [1] (فاستوى ۞ وهو بالافق الاعلى) mazmûnu ve mâ-ba'di âyetlerin medlûlü veçhile Ufuk-ı A'lâ'da görmesi ki, yukarıdaki İbn-i Mes'ûd'un iki hadîsi bu rü'yeti tefsîr ve tasvîr etmektedir. İkincisi de [2] (ولقد رآه نزلة اخرى عند سدرة المنتهى) = *bir de Resûlullāh başka bir def'a Cibrîl'i* (Mi'râc'tan) *inerken Sidretü'l-Müntehâ'da gördü*) kavl-i şerîfi mûcibince Sidre'de görmesidir.

Hazret-i Âişe'nin rü'yeti inkârına gelince, hiç şüphesiz ki, Âişe Hazretlerinin bu inkârı cumhûrun mezhebine mugāyirdir. Fakat Hazret-i Âişe'nin bu inkârı, Resûlullāh'tan işitmeye müstenid olmayıp [3] (وما كان لبشر ان يكلمه الله) ve [4] (لا تدركه الابصار) gibi nusûstan istinbât ve ictihâda müstenid olduğu için Hazret-i Âişe hadîsi terk edilemez. İbn-i Mes'ûd'un meşhûr olarak nakledilen mezhebi de böyledir. Abdullāh İbn-i Abbâs'tan ise, Resûlullāh'ın, Allāh'ı baş göziyle gördüğü bir çok tarîklerle rivâyet olunmuştur. Abdullāh İbn-i Ömer bir kere İbn-i Abbâs'a hakîkaten Peygamber Allāh'ı görmüş müdür? diye haber göndermiş, o da : evet görmüştür, diye cevap vermiştir. Hasen-i Basrî, Ebü'l-Feth Râzî, Mâverdî, Ebü'l-Hasen Eş'arî hep İbn-i Abbâs mezhebine kāil olmuşlardır.

1337. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ إِذَا دَعَا ٱلرَّجُلُ ٱمْرَأَتَهُ إِلَى فِرَاشِهِ فَأَبَتْ فَبَاتَ غَضْبَانَ عَلَيْهَا لَعَنَتْهَا ٱلْمَلَائِكَةُ حَتَّى تُصْبِحَ .

---

[1] Sûre : 53 (Necm), âyet : 6, 7.
[2] Sûre : 53 (Necm), âyet : 13-14.
[3] Sûre : 42 (Şûrâ), âyet : 51.
[4] Sûre : 6 (En'âm), âyet : 103.

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den Resûlullāh *salla'l-lāhu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğu rivâyet olunmuştur :

Kişi kadınını (cinsî mukārenet için) yatağına da'vet eder de kadın imtinâ ederek zevc asabî bir halde gecelerse, Melekler o kadına sabaha kadar lâ'net ederler.

1338. عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ رَأَيْتُ لَيْلَةَ أُسْرِيَ بِي مُوسَى رَجُلاً آدَمَ طُوَالاً جَعْداً كَأَنَّهُ مِنْ رِجَالِ شَنُوءَةَ وَرَأَيْتُ عِيسَى رَجُلاً مَرْبُوعاً مَرْبُوعَ الْخَلْقِ إِلَى الْحُمْرَةِ وَالْبَيَاضِ سَبْطَ الرَّأْسِ وَرَأَيْتُ مَالِكاً خَازِنَ النَّارِ وَالدَّجَّالَ فِي آيَاتٍ أَرَاهُنَّ اللهُ إِيَّاهُ فَلَا تَكُنْ فِي مِرْيَةٍ مِنْ لِقَائِهِ.

TERCEMESİ

İbn-i Abbâs *radiya'llāhu anhumâ*'dan Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğu rivâyet olunmuştur :

(Mi'râc'da) bana gece sefer ettirildiğinde ben Mûsâ'yı esmer yüzlü, uzun boylu, kıvırcık saçlı (bir tipte) gördüm. Mûsâ (uzunluk ve esmerlik cihetiyle) sanki Kahtan adamlarından bir er kişi. Îsâ'yı da gördüm : ne uzun, ne kısa, orta boyda benzi kırmızı ile beyaza mâil olup başı, salıverilmiş düz saçlı kişi idi. Allāh'ın bana gösterdiği hayrete şâyân daha birtakım garîbeler arasında Cehennem muhâfızı Mâlik'i ve Deccâl'ı da gördüm. Ey mü'min, Peygamberinin Mûsâ'ya kavuşmasından şüphede olma!

1339. عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ عُمَرَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ إِذَا مَاتَ أَحَدُكُمْ فَإِنَّهُ يُعْرَضُ عَلَيْهِ مَقْعَدُهُ بِالْغَدَاةِ وَ الْعَشِىِّ فَإِنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ فَمِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ وَ إِنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ النَّارِ فَمِنْ أَهْلِ النَّارِ.

TERCEMESİ

Abdullāh İbn-i Ömer *radiya'llāhu anhumâ*'dan Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğu rivâyet olunmuştur :

Sizden biriniz öldüğünde sabah, akşam âhiretteki yeri kendisine gösterilir : eğer o ölü ehl-i Cennet'ten ise kendisine ehl-i Cennet'in makamlarından gösterilir. Eğer ehl-i nârdan ise cehennemlikler (in yerin) den gösterilir.

İ Z Â H I

Bu hadîsi Buhârî Cennet'in vasfı ve el'an mahlûk ve mevcûd olduğuna dâir haberleri tahrîc etmek üzere açtığı bir bâbında rivâyet etmiştir. Cennet kelimesi, bir şeyi örtmek ve gizlemek ma'nâsına olan nûnun teşdîdiyle (cenn) lâfzından alınmış ve bu i'tibâr ile mütekâsif ağaçların zemîni örtüp gizlemesi, o meşcereye Cennet denilmesine sebep olmuştur. Bu i'tibarla şerîat lisânında vârid olan Cennet : şu fânî hayatta gözlerin görmediği, kulakların işitmediği, akılların tahmîn ve tahayyül edemediği ni'metleri, saâdet vesîlesi olan her şey'i ihtivâ eden mü'minlerin saâdet durağı demektir. Biz bu ebediyet saâdethânesi hakkında yalnız Allāh'ın ve Peygamber'inin bildirdiği derecede ma'lûmâtı hâiz bulunuyoruz ki, bunların bir kısmını bu bahiste göreceğiz.

Buhârî bu mevzûa dâir bu bâbında on beş hadîs rivâyet etmiştir ki, bunlardan bâzılarının türkçeleri ve îzâhları yukarıda geçti. Sırası geldikçe bu geçen hadîslerin sıra numaralarını bildireceğiz. Bu bâbin unvânında da Müellif Buhârî Cennet'in el'an mahlûk ve

mevcûd olduğunu iş'âr eden bâzı âyetlere ve bunların tefsirlerine işâret etmiştir. Müellifin bu mevzûa ehemmiyet vermesi sebeplerinden bir mühimmi Mu'tezile'yi red olsa gerektir. Çünkü Mu'tezile Cennet ve Cehennem'in şimdi mevcûd ve mahlûk olduklarını münkir olup ileride yaratılacaklarına kāni' ve müttefiktirler. Biz bu âyetleri Müellif Buhârî'nin işâret ve ihtiyâr ettiği tefsirlere göre türkçeye çevirerek naklediyoruz :

1) "(Habîbim!) *Îmân edip hayırlı iş işleyenlere müjdele ki, onlar için altından ırmaklar akan Cennet'ler vardır. Mü'minlere ondaki her hangi bir meyvadan verildikçe her def'asında onlar: ah, bu bize bundan önce* (yâni dünyâda) *da verilmişti, derler.* (Çünkü) *evvelce yedikleri meyvalara müteşâbih* (bâzısı bâzısına rengiyle, şekliyle benzer, fakat tadiyle muhtelif) *olarak sunulacak*"[1] [Bakare Sûresi : 25].

2) "[Hesap günü] *kitabı sağ tarafından verilen* (mü'min) *kişi der ki: hâ kitabımı* (alın) *okuyun!. Ben hesâbıma kavuşacağımı vaktiyle tahmîn etmiş* (hazırlamış) *tım. Artık o* (mü'min) *hoşnûd olduğu bir hayat içindedir; âlî bir Cennet'tedir ki, onun* (meyva) *kesimleri yakındır,* (kolayca devşirilir)"[2] [El-Hâkka Sûresi: 19-23].

3) "*Cennet'te mü'minler gerdeğe mahsus tahtlar üzerine yaslanacaklardır. Artık onlar orada ne güneş* (harâretini), *ne şiddetli soğuk görürler*"[3] [Dehr Sûresi : 13].

4) "*Allah ebrârı kıyâmetin şiddetinden korur. Ve onları yüzlerinde bir beşâşete, gönüllerinde bir sürûra kavuşturur*"[4] [Dehr Sûresi : 11].

5) Vâkıa Sûresi'nin şu meâldeki (27) nci ve mâ-ba'di âyetlerinde : "*Amellerinin defteri sağ tarafından verilen kimseler, meyvaları yüklü kiraz ve muz* (ağaçları) *ve uzun bir gölge içindedirler. Yere dökülen bir çağlayan ve birçok meyva: ne kesilir, ne* (bir taraftan) *men' edilir*"[5].

---

1 و بشر الذين آمنوا و عملوا الصالحات ان لهم جنات تجرى من تحتها الانهار؛ كلما رزقوا منها من ثمرة رزقاً قالوا هذا الذى رزقنا من قبل و اتوا به متشابهاً [سورة البقرة].

2 فأما من اوتى كتابه بيمينه فيقول : هاؤم اقرؤا كتابيه ۞ انى ظننت انى ملاق حسابيه ۞ فهو فى عيشة راضية ۞ فى جنة عالية ۞ قطوفها دانية [سورة الحاقة].

3 متكئين فيها على الارائك لا يرون فيها شمساً و لا زمهريراً [سورة الدهر].

4 فوقيهم الله شر ذلك اليوم و لقاهم نضرة و سرورا [سورة الدهر].

5 و اصحاب اليمين ما اصحاب اليمين ۞ فى سدر مخضود ۞ وطلح منضود ۞ و ظل ممدود ۞ و ماء مسكوب ۞ و فاكهة كثيرة ۞ لا مقطوعة و لا ممنوعة [سورة الواقعة].

6) "*Cennet'te ebrâr bir kadehle sulanır ki, onun katkısı zencefîl'dir;* (yine) *Cennet'te bir çeşme vardır ki, ona da selsebîl denilir*"[1] [Dehr Sûresi: 17].

7) "*Cennet şarabında* (dünyâ şarabı gibi) *mîde ıztırâbı yoktur, ondan akıl da selb olunmaz*"[2] [Sâffât Sûresi : 47].

8) Nebe' Sûresi'nde mü'minlere sunulan Cennet şarabının bardakları (كأسا دهاقا) diye tavsîf buyurulmuştur ki : o bardaklar yarım bâdeli peymâne değil, ağzına kadar dolu peyâledir, demektir.

9) Mutaffifîn Sûresi'nin (25) inci âyetinde de Cennet şarabı : (يسقون من رحيق مختوم) vasfiyle tavsîf edilmiştir ki : mü'minlere su ve ecnebî bir madde karıştırılmayan hâlis şarabdan içirilir, ağzı mühürlüdür, (huzurlarında açılır) demektir. Bu Sûrenin (26) ncı âyetinde de (ختامه مسك) buyurulmuştur ki, o şarabın son (yudum) u, (sanki) misktir. (zâika son yudumla bu hazzını da alır) demektir. (27) nci âyetinde de (و مزاجه من تسنيم) buyurulmuştur ki, bu meşrûbâtın hepsi (Tasnîm) denilen menbaın en yüksek içkisindendir ki, içenlerin hasselerini yükseltir, demektir. (28) inci âyetinde de (يشرب بها المقربون = *bunu Allāh'a yaklaşmış olanlar içerler*) buyurulmuştur.

10) Vâkıa Sûresi'nin (11) inci ve mâ-ba'di âyetlerinde : "*Allāh'a yakın mü'minler Naîm Cennetleri'nde* (altınla, mücevheratla) *murassa' tahtlar üzerinde karşı karşıya oturmuşlar. Etraflarında genç hizmetçiler,* (ellerinde) *surâhîler, kadehler ve maîn* (menbaından doldurulmuş) *peyâlelerle dâimâ dolaşırlar,* (içerler, fakat) *ondan başları ağrıtılmaz. Sarhoş da olmazlar*"[3]. "*Naîm Cenneti'ne giren mü'minler orada leğv* (boş ve çirkin söz) *işitmezler, kendilerine günah işlediniz! demek de yoktur. Yalnız (selâmen selâmâ) denilir*"[4].

11) Rahmân Sûresi'nin (72) nci âyetinde (حور مقصورات فى الخيام) kavl-i şerîfiyle Cennet hûrîleri : "*hûrîler kendi makamlarında* (bütün çalışmaları ev işlerine) *munhasırdır*" sûretinde tavsîf edilmiştir ki, şurada, burada gezen sürtük takımından değillerdir, demektir. Sonra : (لم يطمثهن انس قبلهم و لا جان = *o hûrîlere sâhiplerinden önce ins ve cin dokunmamıştır.)* buyurulmuştur.

---

1 و يسقون فيها كأسا كان مزاجها زنجبيلا ۞ عينا فيها تسمى سلسبيلا [سورة الدهر].

2 لا فيها غول و لا هم عنها ينزفون [سورة الصافات].

3 (اولئك المقربون فى جنات النعيم) الى (لا يصدعون عنها و لا ينزفون).

4 لا يسمعون فيها لغوا و لا تأثيما ۞ الا قيلا سلاما سلاما [سورة الواقعة].

12) Bakare Sûresi'nin (25) inci âyetinde de : (و لهم فيها ازواج مطهرة و هم فيها خالدون) kavl-i şerîfinde de Cennet'te mü'minlere ebedî hayat yoldaşı olacak hûrîlerin fıtratan temiz ve dünyâ kadınları gibi aybaşı âdetinden ve sâir bedenî ifrâzattan ârî oldukları mümeyyiz vasıf olarak bildirilmiştir.

13) Vâkıa Sûresi'nin (36-38) inci âyetinde de (فجعلناهن ابكارا ● عربا اترابا ● لاصحاب اليمين) kavliyle de Cenâb-ı Hakk'ın Cennet hûrîlerinin hepsini bikir kızlar kıldığını, hepsinin çılgın bir sevgi ile kocalarına bağlı ve hep bir yaşta olduklarını, ve bütün bunların —dünyâ hayâtının bir hesap fezlekesi ve hal tercümesi olan— amel defteri sağ taraflarından verilen müttekîlere âit bulundukları bildirilmiştir.

1340. عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ قَالَ اطَّلَعْتُ فِى الْجَنَّةِ فَرَأَيْتُ أَكْثَرَ أَهْلِهَا الْفُقَرَاءَ وَ اطَّلَعْتُ فِى النَّارِ فَرَأَيْتُ أَكْثَرَ أَهْلِهَا النِّسَاءَ.

TERCEMESİ

İmrân İbn-i Husayn *radiya'llāhu anh*'den rivâyet olunduğuna göre Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem :*

"*Ben,* (Mi'râc gecesi) *Cennet'de baktım da ehl-i Cennet'in çoğunun fakirler olduğunu gördüm. Cehennem'e de baktım. Cehennem'dekilerin çoğunu da kadınlar* (teşkîl ettiğini) *gördüm*" buyurmuştur.

İ Z Â H I

Cennet sâkinlerinin ekseriyetini fakirler teşkîl etmesi keyfiyeti şöyle tevcîh ediliyor : birçok ma'sıyetleri irtikâba sevkeden maldır, malın verdiği azgınlıktır. Dünyâ hayâtında şerre vesîle olan maldan mahrûm fakirler ise ekseriyeti teşkîl ettiğinden dünyâda dînî vecîbelerine bağlı bir hayat geçiren fakirlerin Cennet'te ekseriyeti teşkîl etmeleri tabiîdir. Resûlullāh'ın kabir azâbından, erzel-i ömürden istiâze eder gibi fakirlikten de Allāh'a sığındığı yukarıda müteaddid rivâyetlerle geçmişti. Burada fakirliğin Cennet'e girmeğe vesîle olması

rivâyeti ile aykırılığı hatıra gelebilir. Fakat Resûlullâh fakirliğin kendisinden değil, belki fakrin zaman zaman mûcib olduğu fitne ve fesattan istiâze etmiştir. Aynı sûretle Resûlullâh gınânın tevlîd ettiği fitne ve fesattan da istiâze buyurmuştur. Binâenaleyh fakirlik veya zenginliğin iyi ve fenâ olması insan hayâtındaki iyi veya fenâ te'sîre tâbi'dir. Müslümanlık hayra vesîle olan servete de lâyık olduğu kıymeti vermiştir.

Cehennem sâkinlerinin ekseriyetini kadınlar teşkîl etmesini İbn-i Ebî Sufre : Ekseriyetle kadınların kocalarına karşı isyankâr ve küfürbaz olmalarıdır, diyor. Kurtubî de : Kadınların tab'an erkeklerden asabî olmalarını, ziynete ve dünyâ alâyişine meclûb bulunmalarını sebeb olarak gösteriyor.

1341. عَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ رَضِىَ ٱللّٰهُ عَنْهُ قَالَ بَيْنَا نَحْنُ عِنْدَ ٱلنَّبِىِّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ إِذْ قَالَ بَيْنَا أَنَا نَائِمٌ رَأَيْتُنِى فِى ٱلْجَنَّةِ فَإِذَا ٱمْرَأَةٌ تَتَوَضَّأُ إِلَى جَانِبِ قَصْرٍ فَقُلْتُ لِمَنْ هٰذَا ٱلْقَصْرُ قَالُوا لِعُمَرَ بْنِ ٱلْخَطَّابِ فَذَكَرْتُ غَيْرَتَهُ فَوَلَّيْتُ مُدْبِرًا فَبَكَى عُمَرُ وَ قَالَ أَ عَلَيْكَ أَغَارُ يَا رَسُولَ ٱللّٰهِ .

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den şöyle dediği rivâyet olunmuştur : Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in huzûrunda bulunduğumuz sırada o, bize şöyle buyurdu :

— Ben bir kere uyurken kendimi Cennet'te gördüm. O sırada bir kadın (Ümm-i Süleym) bir köşkün yanında abdest almakta idi. (Yanımdaki Meleklere:) bu köşk kimin için (hazırlanmış) tır? diye sordum. Onlar : Ömer İbn-i Hattâb için! dediler. (Buraya girmek istedim. Fakat) Ömer'in gayretini (kıskançlığını) hatırladım da hemen yü-

zümü arkama çevirdim. (Resûlullāh'ın bu lâtîfeli müjdesi üzerine) Ömer (sevincinden) ağladı da : yâ Resûla'llāh! Sana karşı mı kıskançlık edeceğim? dedi.

Î Z Â H I

Buhârî, bu hadîsi Cennet'in el'an mahlûk ve mevcûd olduğuna dâir açtığı bir bâbında rivâyet etmiştir. Bundan sonra da şu meâldeki meşhûr ve kudsî bir hadîsi rivâyet etmiştir ki, bu hadîs aşağıda Tefsîr bahsinde gelecektir. Ebû Hüreyre'nin Resûlullāh'dan rivâyetine göre, Cenâb-ı Hak : "*Sâlih kullarım için ben Cennet'te hiç bir gözün görmediği, hiç bir kulağın işitmediği ve hiç bir insan gönlünün hatırlamadığı birtakım ni'metler hazırladım*" buyurmuştur. (Bundan sonra) Ebû Hüreyre isterseniz şu âyeti de okuyunuz, demiştir (ki, meâli şöyledir :) "*İşledikleri ibâdetlerin mükâfâtı olarak ehl-i Cennet için* (halkın idrâkinden) *gizlenen o gözler nûru ni'metlerin mâhiyetini kimse bilemez*" [1].

1342. وَ عَنْهُ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ أَوَّلُ زُمْرَةٍ تَلِجُ ٱلْجَنَّةَ صُورَتُهُمْ عَلٰى صُورَةِ ٱلْقَمَرِ لَيْلَةَ ٱلْبَدْرِ لَا يَبْصُقُونَ فِيهَا وَ لَا يَمْتَخِطُونَ وَ لَا يَتَغَوَّطُونَ اٰنِيَتُهُمْ فِيهَا ٱلذَّهَبُ أَمْشَاطُهُمْ مِنَ ٱلذَّهَبِ وَ ٱلْفِضَّةِ وَ مَجَامِرُهُمُ ٱلْأَلُوَّةُ وَ رَشْحُهُمُ ٱلْمِسْكُ وَ لِكُلٍّ وَاحِدٍ مِنْهُمْ زَوْجَتَانِ يُرٰى مُخُّ سُوقِهِمَا مِنْ وَرَاءِ ٱللَّحْمِ مِنَ ٱلْحُسْنِ لَا ٱخْتِلَافَ بَيْنَهُمْ وَ لَا تَبَاغُضَ قُلُوبُهُمْ قَلْبُ رَجُلٍ وَاحِدٍ يُسَبِّحُونَ ٱللّٰهَ بُكْرَةً وَ عَشِيّاً.

---

1 عن ابى هريرة رضى الله عنه قال قال رسول الله صلى الله عليه و سلم قال الله تعالى: اعددت لعبادى الصالحين ما لا عين رأت و لا اذن سمعت و لا خطر على قلب بشر. فاقرؤا ان شئتم: فلا تعلم نفس ما اخفى لهم من قرة اعين جزاء بما كانوا يعملون [رواه البخارى].

TERCEMESİ

Yine Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur :

Cennet'e ilk giren bir cemâat vardır ki, onların yüzleri, ayın on dördüncü gecesindeki nurlu sûretine benzer. Onlar ağızlarından, burunlarından ve bedeninin sâir yerlerinden bir şey çıkarmazlar. Onların Cennet'teki kapları ve tarakları altın (ve gümüş) tendir. (Buhurdanlıklarının) udları, Ûd-i Hindîdir. Onların teri misktir. Ehl-i Cennet'ten her birinin iki kadını vardır ki, vücûdünün letâfetinden iki baldırı (kemiği) nin iliği etinin üstünden görünür. Ehl-i Cennet'in arasında ne ihtilâf vardır, ne de düşmanlık. Gönülleri (sanki) bir gönül. Onlar sabah, akşam Allah'ı tesbîh eder (ek zevk-yâb olur) lar.

1343. وَ فِي رِوَايَةٍ عَنْهُ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ قَالَ وَ ٱلَّذِينَ عَلٰى أَثَرِهِمْ كَأَشَدِّ كَوْكَبٍ إِضَاءَةً قُلُوبُهُمْ عَلٰى قَلْبِ رَجُلٍ وَاحِدٍ لَا ٱخْتِلَافَ بَيْنَهُمْ وَ لَا تَبَاغُضَ لِكُلِّ ٱمْرِئٍ مِنْهُمْ زَوْجَتَانِ كُلُّ وَاحِدَةٍ مِنْهُمَا يُرٰى مُخُّ سَاقِهَا مِنْ وَرَاءِ لَحْمِهَا مِنَ ٱلْحُسْنِ يُسَبِّحُونَ ٱللّٰهَ بُكْرَةً وَ عَشِيًّا لَا يَسْقَمُونَ وَ لَا يَمْتَخِطُونَ وَ ذَكَرَ بَاقِيَ ٱلْحَدِيثِ.

TERCEMESİ

Yine Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den bir rivâyete göre Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur :

(Cennet'e ilk giren bir cemâatin yüzleri, ayın on dördüncü gecesindeki sûreti gibi berraktır.) Bunların peşi sıra

dâhil olanlar da en keskin zıyâ neşreden yıldızlar gibidir. Ehl-i Cennet'in gönülleri, bir kişinin gönlü (ndeki yekpâre irâdeye benzer bir fıtrat) üzerine (yaradılmış) tır. Onların aralarında ne ihtilâf vardır, ne husûmet. Ehl-i Cennet'ten her kişi için iki zevce vardır. Bunlardan her birinin baldırı (ndaki kemiği) nin iliği letâfetinden dolayı etinin ötesinden görünür. Onlar sabah, akşam Allāh'ı tesbîh ederler. Ne hasta olurlar, ne de (aksırıp) sümkürürler, (râvî Ebû Hüreyre) hadîsin gerisini de zikretmiştir (ki, bundan önceki tercümede geçti).

1344. عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُ عَنِ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَيَدْخُلَنَّ مِنْ أُمَّتِي سَبْعُونَ أَلْفاً أَوْ سَبْعُمِائَةِ أَلْفٍ لَا يَدْخُلُ أَوَّلُهُمْ حَتَّى يَدْخُلَ آخِرُهُمْ وُجُوهُهُمْ عَلَى صُورَةِ ٱلْقَمَرِ لَيْلَةَ ٱلْبَدْرِ.

Tercemesi

Sehl İbn-i Sa'd *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur :

Muhakkak ki, ümmetimden yetmiş bin, yâhut yedi yüz bin (kişi veya zümre hesap ve ıkab görmeksizin ilk def'a olarak Cennet'e) girecektir. Bu ilk zümrenin sondakileri Cennet'e girinceye kadar öndekileri girmeyecektir. (Ve bir saf hâlinde hepsi def'aten gireceklerdir). Bunların yüzleri, bedir gecesinde (sanki) ayın (nûrânî) çehresidir. (Her bin kişinin maiyeti olan yetmiş bin kişi de Cennet'e ikinci zümre olarak milyarlar hâlinde girecektir).

* * *

1345. عَنْ أَنَسٍ رَضِىَ ٱللّٰهُ عَنْهُ قَالَ أُهْدِىَ لِلنَّبِىِّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ جُبَّةُ سُنْدُسٍ وَ كَانَ يَنْهٰى عَنِ ٱلْحَرِيرِ فَعَجِبَ ٱلنَّاسُ مِنْهَا فَقَالَ وَ ٱلَّذِى نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ لَمَنَادِيلُ سَعْدِ بْنِ مُعَاذٍ فِى ٱلْجَنَّةِ أَحْسَنُ مِنْ هٰذَا.

TERCEMESİ

Enes (İbn-i Mâlik) den gelen rivâyete göre demiştir ki : bir kere Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e (Ükeydir tarafından) ince bir atlas cübbe hediye olundu. Resûlullāh ise (erkeklerin) ipekli kullanmasını yasak ettiğinden halk, Peygamber'in bunu kabûl buyurmasına hayret ettiler. (Bunun üzerine Resûlullāh : buna taaccüp mü ediyorsunuz? buyurdu. Ashâb : Evet! diye tasdîk ettiler.) Resûlullāh da :

— Muhammed'in hayâtı yed-i kudretinde olan Allāh'a yemîn olsun ki : Sa'd İbn-i Muâz'ın Cennet'deki mendilleri, (hayret ettiğiniz) şu cübbeden muhakkak daha güzeldir, buyurdu.

İZÂHI

Bu cübbeyi Peygamberimize hediye eden Ükeydir İbn-i Abdi'l-Melik'tir. Devmetü'l-Cendel[1] Melîkidir. Devme Tebük'e yakındı. Tebük seferinde Ükeydir Resûlullāh'a mürâcaat ederek muayyen cizye vermek üzere sulh olmuştu. Bu Hıl'ati de o zaman hediye etmişti. Sündüs'ü, İbn-i Esîr ince ipekli kumaş diye ta'rîf ediyor. Dâvudî de ipekli kumaşın incesine sündüs, kalınına istebrak denir, diyor. Ebû Ya'lâ'nın rivâyetine göre, bu kumaşın nescinde

[1] Deveme kelimesini ehl-i hadîs dâl'ın fethiyle, lûgat âlimleri de dâl'in zammiyle okurlar. Devme, Medîne ile Şam arasında bir şehrin adıdır. Medîne'ye on, Şam'a sekiz konak mesâfededir. Vaktiyle hurmasiyle, zirâatiyle meşhûrdu.

altun da varmış. Bu rivâyete göre, Peygamberimiz bu hediyeyi ibtidâ' kabûl etmemiş, fakat Ükeydir'in müteessir olduğunu görünce almış, sonra Hazret-i Ömer'e hediye etmiş. Buhârî'nin Hibe bahsindeki tahrîcine göre, Hazret-i Alî'ye hediye etmişti. Alî bir kere bu cübbeyi giydiyse de Resûlullāh'ın yüzünde infial âsârı görmesi üzerine bunu dörde bölmüş ve her parçasını ehl-i hadîs arasında (Fevâtım) diye yâd olunan dört Fâtıma'ya vermiştir ki: anası Fâtıma Bint-i Esed, kadını Fâtıma Bint-i Resûlullāh, Fâtıma Bint-i Hamze İbn-i Abdü'l-Muttalib'dir. Dördüncüsünü ta'yînde ihtilâf vardır. Meşhûr olan, bunun da Ümmü hânî diye meşhûr olan Fâtıma Bint-i Abdü'l-Muttalib olduğudur.

Peygamber Efendimiz'in medhettiği Sa'd İbn-i Muâz, Ensâr'ın ve Evs kabîlesinin en yüksek bir sîmâsıdır. Peygamberimiz Medîne'ye hicret etmezden önce Mus'ab İbn-i Umeyr'in delâletiyle müslüman olmuş, sonra kabîlesi halkına: siz müslüman oluncaya kadar sizin erkeklerinize, kadınlarınıza söz söylemek bana haram olsun! diye bütün Abdü'l-Eşhel oğullarının hidâyetine sebeb olmuştur. Bedir ve Uhud gazâlarında bulunmuştur[1]. Hendek gazâsında bir ok isâbetiyle yaralanmış ve mescidde tedâvî edilmiş ise de bir ay sonra şehîd olarak vefât etmiştir. İrtihâli üzerine Resûlullāh Efendimiz: Sa'd İbn-i Muâz'ın vefâtına arş titredi! buyurmuştur. Bu hadîste de Sa'd'in cennetlik olduğu müjdesi vardır. Benî Kureyza'ya Hakem olarak gittiğinde de Peygamber Efendimiz orada bulunanlara: haydi ulunuza ayağa kalkınız! buyurmuştur. Sa'd'ın cenâzesinde Cibrîl'in de hazır bulunduğu bildirilmiştir. Resûl-i Ekrem Muhâcirler arasında Ebû Bekr'i ne kadar severse, Ensâr arasında da Sa'd İbn-i Muâz'ı o derece severdi[2].

1346. وَعَنْهُ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّ فِى الْجَنَّةِ لَشَجَرَةً يَسِيرُ الرَّاكِبُ فِى ظِلِّهَا مِائَةَ عَامٍ لَا يَقْطَعُهَا.

---

[1] Onuncu cildde 1560 numara ile başlayan Bedir gazâsına bakınız!.

[2] *Üsdü'l-Gābe* ve *İstîâb*.

TERCEMESİ

Yine Enes İbn-i Mâlik *radiya'llāhu anh*'den gelen rivâyete göre, Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem:*

"*Ashâbım! Cennet'de* (Tûbâ denilen) *bir ağaç vardır ki, bir süvârî onun gölgesinde yüz sene gezse onun gölgesini aslā bitiremez*" buyurmuştur.

* * *

1347. وَ فِي رِوَايَةٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ مِثْلُ ذٰلِكَ قَالَ وَ ٱقْرَؤُا إِنْ شِئْتُمْ وَ ظِلٍّ مَمْدُودٍ .

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den bir rivâyette de Enes İbn-i Mâlik hadîsi gibi vârid olmuştur. (Ziyâde olarak) Ebû Hüreyre: [İsterseniz (bu haberi te'yîd için) "*Ashâb-ı yemîn = defterleri sağ taraflarından verilenler, bu gölgede sâyebân olurlar*" (meâlindeki âyet) i okuyunuz!] demiştir.

* * *

1348. عَنْ أَبِي سَعِيدٍ ٱلْخُدْرِيِّ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ عَنِ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ قَالَ إِنَّ أَهْلَ ٱلْجَنَّةِ يَتَرَاءَوْنَ أَهْلَ ٱلْغُرَفِ مِنْ فَوْقِهِمْ كَمَا يَتَرَاءَوْنَ ٱلْكَوْكَبَ ٱلدُّرِّيَّ ٱلْغَابِرَ فِي أُفُقِ ٱلسَّمَاءِ مِنَ ٱلْمَشْرِقِ أَوِ ٱلْمَغْرِبِ لِتَفَاضُلِ مَا بَيْنَهُمْ قَالُوا يَا رَسُولَ ٱللّٰهِ تِلْكَ مَنَازِلُ ٱلْأَنْبِيَاءِ لَا يَبْلُغُهَا غَيْرُهُمْ قَالَ بَلَى وَ ٱلَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ رِجَالٌ آمَنُوا بِٱللّٰهِ وَ صَدَّقُوا ٱلْمُرْسَلِينَ .

TERCEMESİ

Ebû Saîd-i Hudrî *radiya'llāhu anh*'den rivâyet olunduğuna göre, Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem:*

— Ehl-i Cennet Cennet'de kendilerinden yükseklerdeki (ehl-i guref denilen) bir takım köşklerin sâhiblerini (aralarındaki mesâfe farkından dolayı) güçlükle görebilirler. Nasılki (gündüz) şark veya garp ufkunda zıyâdâr kalan parlak yıldızı aradaki mesâfe uzunluğundan dolayı dikkatle bakanlar seçebilir! buyurmuş. Ashâb :

— Yâ Resûla'llāh! O âlî köşkler Enbiyâ menzilleri midir?. Başkaları oralara erişemez mi? diye sordular. Resûlullāh :

— Evet, o köşkler Enbiyâ menzilleridir. Fakat (Allah başkalarına da ihsân edebilir) hayâtım yed-i kudretinde bulunan Allāh'a yemîn ederim ki : (Enbiyâ'dan başkaları) o erlerdir ki, onlar Allāh'a îmân ve Peygamberleri tasdîk etmişlerdir, buyurdu[1].

1349. عَنْ عَائِشَةَ رَضِىَ ٱللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ قَالَ رَسُولُ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ٱلْحُمَّى مِنْ فَيْحِ جَهَنَّمَ فَأَبْرِدُوهَا بِٱلْمَاءِ.

TERCEMESİ

Âişe *radiya'llāhu anhâ*'dan rivâyet olunduğuna göre, Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem:*

---

[1] Müellif Buhârî'nin, bu hadîsden sonra Cennet'in kapılarına dâir açtığı bir bâbı vardır. Bu bâbında Sehl İbn-i Sa'd'ın şu meâldeki hadîsini rivâyet etmiştir : Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem: "Cennet'te sekiz kapı vardır. Bunların içinde birisinin adı* (Reyyân = Suya kanmış kişi) *dir. Buradan Cennet'e yalnız oruçlular girer"* buyurmuştur.

عن سهل بن سعد الساعدى عن النبى صلى الله عليه و سلم قال : ان فى الجنة ثمانية ابواب فيها باب يسمى الريان لا يدخلها الا الصائمون [رواه البخارى].

"*Hummâ* (hastalığı) *Cehennem harâretinin şiddetinden* (bir parça) *dır. Siz onu su ile soğutunuz!*" buyurmuştur.

İ Z Â H I

Bu hadîsi ve tercümeleri bunu ta'kîb edecek hadîsleri **Buhârî** Cehennem'in el'an mahlûk ve mevcûd olduğuna dâir açtığı bir bâbında rivâyet etmiştir. Gerek bu hadîslerle, gerek bâbın unvânında tefsîrlerine işâret ettiği âyetlerle müellif **Buhârî** Mu'tezileyi de red etmiştir ki, yukarıda Cennet'in vasfına ve mahlûk bulunduğuna dâir îzâhımızda görülmüştür. **Buhârî**'nin işâret ettiği âyetlerden bir kısmının mealleri şöyledir :

1) "*Azgınlar, Cehennem'de ne serinlik, ne de* (soğuk) *şarap tadamıyacaklar, onların orada içebilecekleri kaynar su ile gassâk ki, ehl-i Cehennem'in vücûdunden akan irindır*" [1] [Nebe' Sûresi : 24, 25].

2) "*Kitabı sol tarafından verilen kişi için Kıyâmet günü Cehennem'de ne soğuk bir su, ne bir taâm bulunmaz. Ancak* (gislîn denilen) *yara yıkantısı çirkef vardır; o taâmı da büyük günahlılardan başka kimse yemez*" [2].

3) "*Ey müşrikler siz ve Allah'tan başka ibâdet ettiğiniz şeyler hep Cehennem odunusunuz. Hepiniz şüphesiz oraya geleceksiniz*" [3].

Resûlullāh'ın hummâyı soğuk su ile tedâvîyi emir buyurmaları (tıbb-ı Nebevî) cümlesindendir ki, zamânımız tabâbetinin de umûmiyetle hummâlarda kabûl ve tatbîk ettikleri bir tedâvî tarzıdır. **Resûlullāh**, kendisinin vefâtı hastalığı olan hummâya karşı da soğuk su isti'mâl buyurmuştur. **Buhârî**'nin bu rivâyetinde suyun isti'mâl tarzı bildirilmemiştir. Bunu **Müslim**'in rivâyetinden öğreniyoruz. Bu rivâyete göre, **Ebû Bekr**'in kızı **Esmâ** *radiya'llāhu anhâ*'ya sıtmalı kadınlar mürâcaat ederlerdi. O da hummâlının yakasından

---

1 لا يذوقون فيها بردا و لا شرابا ● الا حميما و غساقا [سورة نبا].

Buhârî *Sahîh*'inde (gassâk) kelimesinin şu iki ma'nâsını bildiriyor : 1) gözden akan soğuk yaş, 2) yaradan akan sarı su ki, tercümede bunu gösterdik. **Süyûtî**, **Cevâlikî** ile **Vâsıtî**'den "*gassâk*"ın türkçe bir kelime olup bu dilde ma'nâsının kokmuş soğuk su demek olduğunu naklediyor.

2 فليس له اليوم ههنا حميم ● و لا طعام الا من غسلين ● لا يأكله الا الخاطئون [سورة الحاقة].

3 انكم و ما تعبدون من دون الله حصب جهنم انتم لها واردون [سورة الانبياء].

soğuk su dökerdi. Bir rivâyete göre de hummâlının elbîsesiyle vücûdu arasına su serperdi, denilmiştir.

1350. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ نَارُكُمْ جُزْءٌ مِنْ سَبْعِينَ جُزْأً مِنْ نَارِ جَهَنَّمَ قِيلَ يَا رَسُولَ اللّٰهِ إِنْ كَانَتْ لَكَافِيَةً قَالَ فُضِّلَتْ عَلَيْهِنَّ بِتِسْعَةٍ وَ سِتِّينَ جُزْأً كُلُّهُنَّ مِثْلُ حَرِّهَا.

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem:*

— Sizin (şu dünyâ) ateşiniz, Cehennem ateşinin yetmiş cüz'ünden bir parçadır, buyurmuş. Ashâb tarafından :

— Yâ Resûla'llāh! Dünyâ ateşi (kâfirleri, fâcirleri azâb için) her halde kâfîdir, denildi. Resûlullāh :

— Cehennem ateşi (mikdarca ve sayıca) dünyâ ateşleri (nin umûmu) üzerine altmış dokuz derece fazla kılındı: Bunlardan her birinin harâreti bütün dünyâ ateşinin harâreti gibidir.

1351. عَنْ أُسَامَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ يُجَاءُ بِالرَّجُلِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَيُلْقَى فِي النَّارِ فَتَنْدَلِقُ أَقْتَابُهُ فِي النَّارِ فَيَدُورُ كَمَا يَدُورُ الْحِمَارُ بِرَحَاهُ فَيَجْتَمِعُ أَهْلُ النَّارِ عَلَيْهِ فَيَقُولُونَ يَا فُلَانُ مَاشَأْنُكَ أَلَيْسَ كُنْتَ تَأْمُرُنَا

بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَانَا عَنِ الْمُنْكَرِ قَالَ كُنْتُ آمُرُكُمْ بِالْمَعْرُوفِ
وَلَا آتِيهِ وَأَنْهَاكُمْ عَنِ الْمُنْكَرِ وَآتِيهِ.

TERCEMESİ

Üsâme *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in şöyle dediğini işittim, demiştir :

Kıyâmet gününde bir kişi getirilip Cehennem'e atılır da Cehennem'de onun barsakları derhal karnından dışarı çıkar. Sonra o kişi (barsakları etrâfında) değirmen merkebinin değirmende döndüğü gibi döner. Bunun üzerine Cehennem halkı o kişinin başına toplanıp da :

— Ey filân! Hal ve şânın nedir? Sen bize (dünyâda) iyilikle emredip bizi kötülükten nehyeden (bir öğütçü) değil mi idin? derler. O da :

— (Evet ben öyle idim. Fakat) ben sizi ma'rûf ile emr ederdim. Halbuki kendim yapmazdım. Yine ben sizi münkerden nehyederdim de kendim işlerdim! diye cevap verir.

İZÂHI

Bu hadîs de, müellifin, Cehennem ve ehl-i Cehennem'in sıfatı hakkında açtığı bâbında rivâyet ettiği hadîsler cümlesindendir. Bu hadîs Buhârî metninde Üsâme'nin râvîsi Ebû Vâil tarafından sevk edilirken Ebû Vâil târihî bir vâkıaya da işâret ederek demiştir ki, Hazret-i Osman aleyhinde vukû' bulan fitne esnâsında müşârün-ileyh halîfenin muhibbi olan Üsâme İbn-i Zeyd'e :

— Osman'a gitseniz de halk arasındaki fitneyi anlatarak izâleye çalışsanız! denilmişti. (Osman ile Üsâme arasında dostluk vardı). Üsâme cevâben :

— Şüphesiz beni siz Osman'a söylemiyor sanırsınız. Ona gizlice verdiğim öğütleri size duyuracak mıyım?. Açık söyleyip de fitne kapısı açmaksızın gizlice söylerim. Ve o kapıyı açan ilk kişi olmam. Hem ben Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'den işittiğim

bir sözden sonra bir kişi hakkında üzerimde emîr olduğundan dolayı : "*Bu adam nâsın hayırlısıdır!*" demem, dedi. Orada bulunan Ashâb :

— Ey Üsâme! Resûlullāh'ın ne dediğini işittin? diye sordular. Üsâme :

— Resûlullāh'ın şöyle buyurduğunu işittim! diye tercüme ettiğimiz hadîsi rivâyet etti[1].

Bu hadîsten devlet adamlariyle hüsnü muâşeret ve onlara karşı lûtf ile muâmele edilmesi, halkın dilekleri tatlı bir lisân ile teblîğ edilip gizlice öğüt verilmesi keyfiyeti müstefâd olur. Devlet adamlariyle hüsnü meşveret ve gizlice nasîhat keyfiyeti, imkân ile mukayyettir. Eğer mahremiyet dâiresinde ümerâya nasîhat mümkün olmazsa hakkın zıyâdan masûniyyeti nâmına hak ve adâlet muktezâsı alenen bildirilir. Sahîh bir hadîste : "*Cihâdın efdali, zâlim bir sultâna karşı hak söz söylemektir.*" buyurulmuştur.

1352. عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا قَالَ سُحِرَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ حَتَّى كَانَ يُخَيَّلُ إِلَيْهِ أَنَّهُ يَفْعَلُ الشَّيْءَ وَ مَا يَفْعَلُهُ حَتَّى كَانَ ذَاتَ يَوْمٍ دَعَا وَ دَعَا ثُمَّ قَالَ أَشَعَرْتِ أَنَّ اللهَ أَفْتَانِي فِيمَا فِيهِ شِفَائِي أَتَانِي رَجُلَانِ فَقَعَدَ أَحَدُهُمَا عِنْدَ رَأْسِي وَ الْآخَرُ عِنْدَ رِجْلَيَّ فَقَالَ أَحَدُهُمَا لِلْآخَرِ مَا وَجَعُ الرَّجُلِ قَالَ مَطْبُوبٌ قَالَ وَ مَنْ طَبَّهُ قَالَ لَبِيدُ بْنُ الْأَعْصَمِ قَالَ فِيمَا ذَا قَالَ فِي مُشْطٍ وَ مُشَاقَةٍ وَ جُفِّ طَلْعَةٍ ذَكَرٍ قَالَ فَأَيْنَ

---

[1] عن ابى وائل قال : قيل لاسامة لو اتيت فلانا فكلمته. قال: انكم لترون انى لا اكلمه الا اسمعكم انى اكلمه فى السر دون ان افتح بابا لا اكون اول من فتحه و لا اقول لرجل ان كان على اميرا : انه خير الناس بعد شئ سمعته من رسول الله صلى الله عليه و سلم. قالوا و ما سمعته ؟ قال سمعته يقول يجاء ... [رواه البخارى].

هُوَ قَالَ فِي بِئْرِ ذَرْوَانَ فَخَرَجَ إِلَيْهَا ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ رَجَعَ فَقَالَ لِعَائِشَةَ حِينَ رَجَعَ نَخْلُهَا كَأَنَّهُ رُؤُسُ ٱلشَّيَاطِينِ فَقُلْتُ ٱسْتَخْرَجْتَهُ فَقَالَ لَا أَمَّا أَنَا فَقَدْ شَفَانِي ٱللّٰهُ وَخَشِيتُ أَنْ يُثِيرَ ذٰلِكَ عَلَى ٱلنَّاسِ شَرًّا ثُمَّ دَفَنْتُ ٱلْبِئْرَ .

TERCEMESİ

Âişe *radiya'llāhu anhâ*'dan rivâyete göre demiştir ki : bir kere Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e sihir yapılmıştı. Hattâ (şahs-ı Nebevî) bâzı işi işlemediği halde yaptım sanırdı. Nihâyet günün birinde tekrar tekrar duâ etti. Sonra bana :

— Ey Âişe, bilir misin? Allah, bana kendisinde şifam olan şeyi bildirdi ki : bana iki kişi geldi (Cibrîl ve Mîkâil). Bunlardan biri baş ucumda, öbürüsü de ayak ucumda oturdu. Ve biri öbürüsüne : bu zâtın hastalığı nedir? diye sordu. O da : sihirlenmiştir, diye cevap verdi. Kim sihir yapmıştır? diye suâline de öbir Melek : Lebîd İbn-i A'sam! diye cevap verdi. Sonra bu sihir ne ile yapılmıştır? diye sordu. O da : Bir tarak, saç ve sakal tarantısı, erkek hurmanın kurumuş çiçek kapçığı ile, diye cevap verdi. Nerede yapılmıştır? Suâline de : Zervan kuyusunda diye cevap verdi. Sonra Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* (bâzı Ashâb ile berâber) çıkıp bu kuyuya gitti. Sonra dönüp geldi. Geldiğinde bana :

— Ey Âişe! Kuyunun etrâfındaki hurma ağacının uçları şeytan başları gibidir! buyurdu. Bunun üzerine ben :

— Yâ Resûla'llāh! Siz o sihri çıkar (ıp çöz) dünüz mü? diye sordum. Resûlullāh :

— Hayır çıkarmadım. Çünkü Allah bana şifâ verdi. Bir de o sihri çıkarıp çözmekle halk arasında sihir şerrinin

şuyûundan endîşe ettim. Sonra kuyunun kapatılmasını emrettim, buyurdu.

İ Z Â H I

Bu eserimizin sekizinci cildinde 1172 numara ile tercüme ettiğimiz Ebû Hüreyre hadîsinin îzâhına bakınız!. Bu hadîste Peygamber Efendimiz sihrin insanlık fazîletini öldüren yedi şeyden birisi olduğunu bildirmiştir ki, bunlar : insan öldürmek, fâiz kazancı ve yetim malı yemek, harp meydanından kaçmak, nâmuslu bir kadına fuhş isnâd etmektir. Resûlullâh sihirin bütün bu fazîhalara müsâvî olduğunu bildirmiştir. (1312) numaralı hadîse bakınız!. Tıb bahsinde de bir rivâyet tarîkı gelecektir.

1353. عن أبي هريرة رضي الله عنه قال قال رسول الله صلى الله عليه و سلم يأتي الشيطان أحدكم فيقول من خلق كذا من خلق كذا حتى يقول من خلق ربك فإذا بلغه فليستعذ بالله و لينته .

Tercemesi

Ebû Hüreyre *radiya'llâhu anh*'den rivâyete göre, Resûlullâh *salla'llâhu aleyhi ve sellem* şöyle demiştir :

Sizden her hangi birinize şeytan gelir de: (Şunu) böyle kim yarattı?, (Şunu) böyle kim yarattı?, En sonu : Rabb'ini kim yarattı? d(iye vesvese ver)ir. İmdi şeytanın vesvesesi Rabb'ınıza kadar erişince o vesveseli kişi hemen "*Eûzü bi'llâhi mine'ş-şeytâni'r-racîm*" di(yerek Allâh'a sığın)sın!. Ve vesveseye son versin!.

İ Z Â H I

Bu hadîsi ve bundan önceki Hazret-i Âişe hadîsini Buhârî, İblîs'in sıfatı, a'vân ve etbâı hakkında açtığı bir bâbında rivâyet

etmiştir. İblîs gözle görülmeyen mevcûdattan olduğu için onun mâhiyyetini ulemâ müteaddit vecihlerle tetkîk etmiştir ki : adı, soyadı, arabî veya a'cemî bir isim olduğu, asıl hilkati, sınıfı cihetleridir. Şârih Aynî bu cihetleri birer müstakil mevzû' hâlinde tetkîk etmiştir. Biz, yalnız Mâverdî'nin bir ta'rîfini bildirmekle iktifâ edeceğiz. Mâverdî tefsîrinde demiştir ki : İblîs rûhânî şahıstır; Nâr-i semûmdan (isâbet ettiği şey'i zehirleyen ateşten) yaratılmıştır; cinlerin, şeytanların babasıdır; hilkat mayası şehvetlerle yuğrulmuştur. Mâverdî bu tavsîfinden sonra İblîs'in hayırdan mahrûmiyet ma'nâsına olan iblâstan müştak olduğunu bildiriyor.

Buhârî'nin bu bâbında Ebû Hüreyre hadîsinden önce bir kaç rivâyeti daha vardır ki, bunların tercüme ve îzâhları bu eserin İkinci cildinde 310, 347 ve dördüncü cildinde 588, 589 numaralarla geçti. Onlara bakınız!.

1354. عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا قَالَ رَأَيْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُشِيرُ إِلَى الْمَشْرِقِ فَقَالَ هَا إِنَّ الْفِتْنَةَ هٰهُنَا إِنَّ الْفِتْنَةَ هٰهُنَا مِنْ حَيْثُ يَطْلُعُ قَرْنُ الشَّيْطَانِ.

TERCEMESİ

Abdullāh İbn-i Ömer *radiya'llāhu anhumâ*'dan rivâyete göre müşârün-ileyh Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in:

[Meşrık tarafına işâret ederek : iyi biliniz ki fitne işte buradadır, fitne buradadır, şeytanın boynuzu doğduğu yerde (şark cihetinde) dir] buyurduğunu işittim, demiştir.

İZÂHI

Bu hadîste Peygamber Efendimiz İslâm arasında zuhûr edecek fitnelerin, musîbetlerin menşeini haber vermiş ve şark tarafına işâret ederek : şeytanın boynuzunun doğduğu taraf buyurmuştur. Peygamber Efendimiz'in irtihâlinden sonra zuhûr eden fitne-

lerin hepsi şark tarafında zuhûr etmiş bulunduğundan, bu haber Resûlullāh'ın mu'cizelerinden sayılır. Şeytanın boynuzu ta'bîri de temsîlden ibârettir.

1355. عَنْ جَابِرٍ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُ عَنِ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ قَالَ إِذَا ٱسْتَجْنَحَ ٱللَّيْلُ أَوْ كَانَ جُنْحُ ٱللَّيْلِ فَكُفُّوا صِبْيَانَكُمْ فَإِنَّ ٱلشَّيَاطِينَ تَنْتَشِرُ حِينَئِذٍ فَإِذَا ذَهَبَ سَاعَةٌ مِنَ ٱلْعِشَاءِ فَحُلُّوهُمْ وَ أَغْلِقْ بَابَكَ وَ ٱذْكُرِ ٱسْمَ ٱللهِ وَ أَطْفِئْ مِصْبَاحَكَ وَ ٱذْكُرِ ٱسْمَ ٱللهِ وَ أَوْكِ سِقَاءَكَ وَ ٱذْكُرِ ٱسْمَ ٱللهِ وَ خَمِّرْ إِنَاءَكَ وَ ٱذْكُرِ ٱسْمَ ٱللهِ وَ لَوْ تَعْرُضُ عَلَيْهِ شَيْئاً.

Tercemesi

Câbir *radiya'llāhu anh*'den gelen rivâyete göre Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur :

(Güneş batıp) gece karanlığı, yâhut gecenin bir kısmı hâsıl olduğu zaman, çocuklarınızı (dışarı çıkmaktan) men' ediniz!. Çünkü şeytanlar o sırada dağılır, (faâliyete geçer) ler. Yatsıdan bir saat geçince de (dışarıdaki) çocuklarınızı (meskeninize) koyunuz!. Ey mü'min, o zaman Allāh'ın ismini anarak (Bismi'llâhi'r-Rahmâni'r-Rahîm diyerek) kapını kapa!. Besmele ile kandilini söndür!, Su kırbanın ağzını Besmele ile bağla!. Yine Besmele ile kap, kacağını kapat! Velevki o kap üzerine enine (tahta parçası gibi) bir şey koysun![1].

---

[1] Bu hadîsdeki Peygamberimizin bütün emirleri îcâbî emirler değildir. Belki dünyevî bir takım menfaatleri ta'lîm ve irşâda delâlet eden mendûb emirlerdir. İmtisâl eden her mü'min bir takım zararlardan selâmette olur.

1356. عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ صُرَدٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ كُنْتُ جَالِساً مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ وَ رَجُلَانِ يَسْتَبَّانِ فَأَحَدُهُمَا احْمَرَّ وَجْهُهُ وَ انْتَفَخَتْ أَوْدَاجُهُ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ إِنِّي لَأَعْلَمُ كَلِمَةً لَوْ قَالَهَا ذَهَبَ عَنْهُ مَا يَجِدُ لَوْ قَالَ أَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ ذَهَبَ عَنْهُ مَا يَجِدُ فَقَالُوا لَهُ إِنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ قَالَ تَعَوَّذْ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ فَقَالَ وَ هَلْ بِي جُنُونٌ .

TERCEMESİ

Süleymân İbn-i Surad *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre şöyle demiştir : bir kere ben Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* ile berâber oturmakta idim. O sırada iki kişi sövüştüler. Bunlardan birinin (şiddet ve gazabından) yüzü kızarmış ve şah damarları şişmişti. Bunun üzerine Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem :*

— Ben bir kelime bilirim ki : eğer şu kişi o kelimeyi söylese kendisinde bulunan gazap hâli muhakkak gider. (Evet) o kişi "*Eûzü bi'llâhi mine'ş-şeytân*" dese kendisinde bulunan bu hal gider, buyurdu. Orada bulunan Ashâb o kişiye :

— Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* şeytandan Allāh'a sığın! buyurdu, dediler. O da :

— Vay, bende delilik mi var? diye i'tirâz etti[1].

---

[1] Nevevî : "*Ben deli miyim ki, istiâze edeyim? sözünü İslâm Dîni'nin meziyyet ve faziletlerini anlamayan ve istiâze, delilere mahsûs olduğunu sanan bir bedevî söylemiş olsa gerektir ve her halde bu kişi gazabın şeytan tarafından ilkā edilen fitne ve fesattan ibâret olduğunu anlamıyacak derecede câhil olacaktır. Münâfıklardan olması ihtimâli de vardır*" diyor.

1357. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ قَالَ التَّثَاؤُبُ مِنَ الشَّيْطَانِ فَإِذَا تَثَاءَبَ أَحَدُكُمْ فَلْيَرُدَّهُ مَا اسْتَطَاعَ فَإِنَّ أَحَدَكُمْ إِذَا قَالَ هَا ضَحِكَ الشَّيْطَانُ.

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den gelen rivâyete göre Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem:*

[Esnemek şeytandandır. Sizden biriniz esneyeceği zaman gücü yettiği kadar onu karşılasın. Çünkü sizin biriniz (esnerken mübâlâğa ederek) "*Haaa*" deyince şeytan (sevinçinden) güler] buyurmuştur.

1358. عَنْ أَبِي قَتَادَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ الرُّؤْيَا الصَّالِحَةُ مِنَ اللّٰهِ وَ الْحُلُمُ مِنَ الشَّيْطَانِ فَإِذَا حَلَمَ أَحَدُكُمْ حُلُماً يَخَافُهُ فَلْيَبْصُقْ عَنْ يَسَارِهِ وَ لْيَتَعَوَّذْ بِاللّٰهِ مِنْ شَرِّهَا فَإِنَّهَا لَا تَضُرُّهُ.

TERCEMESİ

Ebû Katâde *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur :

(Sûreti ve ta'bîri cihetiyle) güzel rü'yâ Allah'tandır. Fenâ rü'yâ da şeytandandır. Biriniz korkunç yâni karışık rü'yâ gördüğünde hemen sol tarafına tükürüp, üflesin ve o rü'yânın şerrinden Allāh'a sığınsın, (Eûzü bi'llâhi mine'ş-şeytâni'r-racîm, desin!). Bu sûretle o rü'yâ, gören kimseye zarar vermez.

1359. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِذَا اسْتَيْقَظَ أَحَدُكُمْ مِنْ مَنَامِهِ فَتَوَضَّأَ فَلْيَسْتَنْثِرْ ثَلَاثًا فَإِنَّ الشَّيْطَانَ يَبِيتُ عَلَى خَيْشُومِهِ.

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in :

"*Sizin biriniz uykusundan uyanıp da abdest aldığında burnundaki nesneyi nefesiyle üç def'a dışarı çıkarsın!. Çünkü şeytan uyuyanın genzinde geceler*" buyurduğu rivâyet olunmuştur.

İ Z Â H I

Buhârî'nin Ebû Katâde hadîsinden sonra ve bu Ebû Hüreyre hadîsinden önce iki rivâyeti daha vardır ki, şunlardır :

1) Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* buyurmuştur ki, her kim : bir günde yüz def'a *(Lâ ilâhe illâ'llāhü vahdehu, lâ şerîke leh, lehü'l-mülkü ve lehü'l-hamdü ve hüve alâ külli şey'in kadîr)* [1] derse, o kimse on köle âzatlamışça me'cûr olur. Ve ona yüz sevap yazılır; yüz günâhı bağışlanır; ve bu duâ o mü'mine duâ ettiği günde o günün akşamına kadar şeytan şerrinden emîn bir kale olur.

2) Sa'd İbn-i Ebî Vakkas'tan rivâyete göre müşârün-ileyh demiştir ki : bir kere Ömer *radiya'llāhu anh* Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in huzûruna girmek için izin istemişti. O sırada Resûlullāh'ın yanında Kureyş'ten (Peygamber'in kadınlarından) bir kısmı yüksek sesle konuşuyor ve çokça dünyâlık istiyorlardı. Ömer istîzân edince hemen kadınlar kalktılar ve perdeye koştular. Resûlullāh Ömer'e izin verdi. Ömer huzûra girdiğinde Resûlullāh gülüyordu. Ömer :

[1] *Türkçesi:* Allah'dan başka yoktur tapacak, yalnız Allah var. O'nun eşi, ortağı yoktur. Mülk O'nundur, O övülür. Ve O'nun her şey'i yapmağa ve yaratmağa gücü yeter.

— Yâ Resûla'llāh, Allah seni dâimâ mesrûr etsin! dedi. (Niçin güldüğünü anlamak istedi) Resûlullāh:

— Yanımda (görüşen) şu kadınlar senin sesini işitince hemen örtünmeğe mübâderet ettiler de ona hayret ettim, buyurdu, Ömer:

— Onların hürmetlerine, saygılarına ya Resûla'llāh siz daha müstehaksınız! dedi, Bundan sonra da kadınlara hitâb ederek:

— Ey nefislerinin düşmanı kadınlar! Siz, Resûlullah *salla'lāhu aleyhi ve sellem*'den korkmaz da benden kaçınırsınız?, dedi. Kadınlar da:

— Yâ Ömer! Sen tab'an Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'den daha şedîd ve haşînsin, diye karşıladılar, Resûlullāh:

— Yâ Ömer, hayâtım yed-i kudretinde olan Allāh'a yemîn ederim ki, şeytan sana hiç kavuşamaz: sen bir sokağa girersen muhakkak o, senin bulunduğun sokaktan başka bir sokağa yollanır, kaçar, buyurdu.

1360. عَنِ ٱبْنِ عُمَرَ رَضِىَ ٱللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَخْطُبُ عَلَى ٱلْمِنْبَرِ يَقُولُ ٱقْتُلُوا ٱلْحَيَّاتِ وَٱقْتُلُوا ذَا ٱلطُّفْيَتَيْنِ وَٱلْأَبْتَرَ فَإِنَّهُمَا يَطْمِسَانِ ٱلْبَصَرَ وَيُسْقِطَانِ ٱلْحَبَلَ قَالَ عَبْدُ ٱللّٰهِ فَبَيْنَا أَنَا أُطَارِدُ حَيَّةً لِأَقْتُلَهَا فَنَادَانِي أَبُو لُبَابَةَ لَا تَقْتُلْهَا فَقُلْتُ إِنَّ رَسُولَ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدْ أَمَرَ بِقَتْلِ ٱلْحَيَّاتِ فَقَالَ إِنَّهُ نَهٰى بَعْدَ ذٰلِكَ عَنْ ذَوَاتِ ٱلْبُيُوتِ وَهِىَ ٱلْعَوَامِرُ.

Tercemesi

İbn-i Ömer *radiya'llāhu anhumâ*'dan rivâyete göre şöyle demiştir: Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* bir kere minber üzerinde hutbe îrâd ederken şöyle dediğini işittim:

Ashâbım, siz yılanları öldürünüz! Ve (husûsiyle) arkasında iki beyaz çizgili cinsiyle kuyruksuz engerek yılanını öldürünüz!. Yılanların bu iki (habîs ve zehirli) cinsi, gözün nûrunu giderir, yüklü kadının da çoçuğunu düşürür. Abdullāh İbn-i Ömer (diğer bir rivâyette) demiştir ki: bir kere ben bir yılanı öldürmek için onu ta'kîb ediyordum.

Ebû Lübâbe:

— Onu öldürme! diye bana seslendi. Ben de ona:

— Resûllulāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* yılanları öldürmeyi emretmiştir! dedim. Ebû Lübâbe:

— Resûlullāh, yılanların umûmiyetle öldürülmesini emrettikten sonra, ev yılanlarını öldürmekten nehyetti. (Beyaz ve zehirsiz olan) bu ev yılanlarını Avâmirdir, uzun zaman evde yaşarlar, dedi.

Î Z Â H I

Müellif Buhârî, bu hadîsi cinn'in mevcûdiyetini beyân ve cinlerin hayır ile müsâb ve şer ile muâkab olduklarını isbât için açtığı bir bâbında rivâyet etmiştir, İslâm ulemâsı Cinn'i müteaddit cihetlerden incelemişlerdir: 1) Cinn'in vücûdu, 2) Cinn'in mebde-i hilkati, 3) Neden yaratıldığı, 4) Cinler cisim midir, cevheri mücerred midir? 5) Cinn'in envâı, 6) Niçin cinn denildiği? 7) Yerler, içerler mi ve aralarında tenâküh ve tevâlüd var mıdır? 8) Mükellefler mi? Ve haklarında teklîfe terettüb eden sevâb ve ikāb, mükâfat ve mücâzât var mı? 9) İçlerinde kendilerinden peygamber var mıdır? 10) Sâlih ve fâsıkları var mıdır? 11) Muhtelif sûretlere temessülleri var mıdır?.

İns mukābili olarak zikrolunan Cinn, lâtîf cisim makūlesinden olduğundan ona âit olan bahis böyle müteaddit şu'belere ayrılarak gāyet şumullü bir sûrette tetkîk olunmuş ve cinnin mevcûdiyeti husûsu müstesnâ olmak üzere bu mevzûların hepsi ulemâ arasında ayrı ayrı birer ihtilâf zemîni olmuştur. *Buhârî* şârihleri ve bilhassa Şârih Aynî, bu ihtilâfâtı delilleriyle berâber nakletmiştir. Biz, Cinn mes'elesini bu derece şumullendirmeyerek yalnız onun şerâyi'de vârid olduğunu zikr ile iktifâ ve müellif Buhârî'nin bu bâbın unvânında işâret ettiği âyetleri nakl ve tercüme edeceğiz.

Ebü'l-Abbâs İbn-i Teymiyye der ki : Bütün İslâm fırkalariyle sâir milletlere ve kâfirlere mensub zümreler, cinnin vücûdunda muhâlefet etmemişlerdir. Vâkıa İslâm zümreleri arasında Cühemiyye ve Mu'tezile gibi cinni inkâr edenler bulunduğu gibi sâir ümmetler ve kâfirler arasında da inkâr edenler vardır. Fakat milletlerin cumhûru kabûl ve i'tirâf etmişlerdir. Çünkü Enbiyâ *aleyhimü's-selâm*'ın cinnin vücûduna dâir haberleri, insana zarûrî ilim ifâde edecek derecede mütevâtirdir.

Hamdi Yazır merhûm da *Hak Dînî Kur'ân Dili* unvânlı kıymetli tefsîrinde Cinn Sûresi'nin mukaddimesinde Şark ve Garb'ın ilim âleminde bu mes'ele hakkında vârid olan nusûs ile serdolunan efkâr ve mütâlââtı birer birer naklederek çok kıymetli ma'lûmat vermiştir. Oraya da bakınız!.

Müellif İmam Buhârî ise bu bâbın unvânında En'âm, Cin, Sâffât Sûrelerinin bâzı âyetlerine işâret etmiştir : 1) En'âm Sûresi'nin 130, 131, 132 inci âyetlerinde şöyle buyurulmuştur : "*Ey cin ve ins ma'şeri* (ey gözle görülen ve görülmeyen mahlûkat zümreleri!) *Size içinizden âyetlerimi anlatan ve şu* (korkunç haşr) *gününüzün geleceğini haber verip sizi tahzîr eyliyen peygamberler gelmedi mi?. Onlar:* (ey Rabbımız) *biz kendi aleyhimize şehâdet ettik.* (Kendimizi tebrie edemiyeceğiz. Evet, bize peygamberler geldi) *diye* (cevap vere) *cekler. Dünyâ* (denilen alçak ve fânî) *hayat onları aldattı da* (en sonu) *onlar kendi aleyhlerine kâfir olduklarına şehâdet ettiler. Hakîkat şudur ki habîbim, Rabbın ma'mûreleri —içindeki ahâlîsi gāfil haldelerken— zulm ile harab eder değildir. Ve onların her biri için işledikleri* (hayır) *işlere göre birtakım dereceler vardır ki, fi'l-hal Rabb'ın onların işledikleri şeylerden gāfil değildir*"[1].

Bu âyette bildirildiği üzere Peygamberlerin cinleri inzâr ve tahzîri ikāba, ve onların işledikleri hayır işlerin müteaddit dereceleri bulunması da sevâba delâlet etmektedir.

2) Sonra Buhârî, Cinn Sûresi'nin (13) üncü âyetine de işâret etmiştir ki, meâli şöyledir : "*Doğrusu biz* (cinler) *o hidâyet rehber* (i olan, Allāh'ın Peygamber) *ini dinlediğimizde hemen ona inandık. Her kim bu*

---

[1] يا معشر الجن و الانس ألم يأتكم رسل منكم يقصون عليكم آياتي و ينذرونكم لقاء يومكم هذا قالوا: شهدنا على انفسنا و غرتهم الحيوة الدنيا وشهدوا على انفسهم انهم كانوا كافرين ۞ ذلك ان لم يكن ربك مهلك القرى بظلم و اهلها غافلون ۞ و لكل درجات مما عملوا و ما ربك بغافل عما يعملون [سورة الانعام].

sûretle Rabb'ına îmân ederse o, ne hakkı eksilmekten, ne de zulme uğramaktan korkmaz" [1].

3) Müellif Buhârî, Sâffât Sûresi'nin 158 inci âyetini zikrederek diyor ki : *(و جعلوا بينه و بين الجنة نسبا = Müşrikler, Allah ile cinnîler arasında bir de neseb uydurmuşlardır)* kavlindeki neseb iddiası Mücâhid'e göre, Mekke müşriklerinin : "*Melekler Allāh'ın kızlarıdır. Meleklerin anaları da cinlerin ulularının kızlarıdır*" sûretindeki saçma sözleridir. Âyetin alt tarafında da : bu çirkin iddia red edilerek : "و لقد علمت الجنة انهم لمحضرون = *Cinler pek iyi bilirler ki* (bu sözü tefevvüh eden) *müşrikler muhakkak Cehennem'e hazırlanmışlardır*" buyurulmuştur.

Bu âyetlerden sonra Buhârî Ebû Saîd Hudrî'nin şu hadîsini rivâyet etmiştir : Ebû Saîd, Ebû Sa'saa'ya demiştir ki : görülüyor ki, sen koyundan ve bâdiyede yaşamaktan çok hoşlanırsın. Her ne zaman koyununun yanında ve bâdiyede bulunup da (namaz vakti) ezan okumak istediğinde sesini yükselt! Çünkü müezzin sesinin yetiştiği yere kadar cin, ins ve (işitmek kābiliyetini hâiz) hiç bir mahlûk yoktur ki, ezânı duymuş olsun da Kıyâmet gününde müezzin için güzel şehâdette bulunmasın!. Ebû Saîd, ins ve cinnin müezzine şehâdetini ben Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'den işittim, demiştir. Bu hadîs bu eserimizin ikinci cildinde 361 numara ile geçmiştir, oraya da bakınız!.

Bu hadîsten sonra da *Buhârî* metninde Ahkāf sûresi'nin 29, 30, 31, 32 nci âyetleri zikredilmiştir ki, bunların meâlleri de şöyledir : "*Şu vakti de hatırla ki : cinlerden bir kısmını Kur'ân dinlesinler diye sana sevk etmiştik. Onlar* (Peygamber'in huzûrunda) *Kur'ân dinlemeğe hazır olunca* (biribirlerine) *susunuz,* (dinleyiniz!) *dediler. Kur'ân okunması bitirilince de döndüler ve inzâr etmek üzere kavimlerine gittiler. Ey kavmimiz dediler : Biz bir kitap dinledik. Mûsâ'dan sonra indirilmiş. O, kendisinden öndekini tasdîk ile hakka ve doğru bir yola hidâyet ediyor. Ey kavmimizin, Allāh'ın da'vetçisine icâbet ve ona îmân edin ki, Allah günahlarınızdan bir kısmını mağfiret etsin ve sizi elem verici bir azâbtan korusun!. Ve her kim Allāh'ın da'vetçisi* (Peygamberi) *ne icâbet eylemezse arzda âciz bırakacak değildir. Ve ona ondan başka sâhip olacak velîler de yoktur. Öyleleri açık bir dalâl içindedirler"* [2].

---

[1] و انا لما سمعنا الهدى آمنا به، فمن يؤمن بربه فلا يخاف بخسا و لا رهقا [سورة الجن].

[2] و اذ صرفنا اليك نفرا من الجن يستمعون القرآن فلما حضروه قالوا انصتوا فلما

Mevzûumuz olan İbn-i Ömer hadîsinin îzâhına gelince : bu hadîsi Buhârî'nin Cin balısinde rivâyeti, çok zehirli ve arkası iki çizgili olan azılı yılanla engerek yılanı sûretine Cinnin temessül etmemesi, ev yılanları sûretine temessül etmesi i'tibâriyledir. Ve bu i'tibâr ile katli nehyedilmiştir. Fakat Müslim'in yine Ebû Saîd Hudrî'den bir rivâyetinde : evlerinizde uzun ömürlü ev yılanları gördüğünüzde üç def'a kovunuz!. Kaybolursa ne âlâ, yoksa öldürünüz! buyurulmuştur. Bu zararsız olan beyaz yılanlar kırlarda, vâdîlerde görülürse, mutlak sûrette öldürülür. Çünkü Resûlullāh aşağıda görüleceği üzere fevâsıktan beş tânesi gerek Hil'de, gerek Harem'de görüldüğünde katlolunur, buyurmuş ve yılanı da bunlar arasında mutlak sûrette zikretmiştir. Diğer bir hadîste de yılanı görüp de şerrinden korkarak bırakan kişi bizden değildir, buyurmuştur. Bâzı âlimler de evde görülen yılanların öldürülmemesi şehir evlerine mahsûstur. Köy evlerinde öldürülür, demişlerdir.

1361. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ قَالَ رَأْسُ الْكُفْرِ نَحْوَ الْمَشْرِقِ وَ الْفَخْرُ وَ الْخُيَلَاءُ فِي أَهْلِ الْخَيْلِ وَ الْإِبِلِ وَ الْفَدَّادِينَ أَهْلِ الْوَبَرِ وَ السَّكِينَةُ فِي أَهْلِ الْغَنَمِ.

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur :

Küfrün başı şark tarafındadır. Kendini beğenmek, kibirlenmek de at ve deve sâhibleri ile mevâşî sâhibi bedevî fellâhlardadır. Vakār ve tevâzu' ise koyun sâhiplerindendir.

قضى ولوا الى قومهم منذرين ۞ قالوا يا قومنا انا سمعنا كتابا انزل من بعد موسى مصدقاً لما بين يديه يهدى الى الحق و الى طريق مستقيم ۞ يا قومنا اجيبوا داعى الله و آمنوا به يغفرلكم من ذنوبكم و يجركم من عذاب اليم ۞ و من لا يجب داعى الله فليس بمعجز فى الارض و ليس له من دونه اولياء اولئك فى ضلال مبين [سورة الاحقاف].

ÎZÂHI

Bu hadîsi, Buhârî, müslümanın hayırlı malı koyundur ki, müslüman kişi koyuniyle dağların başını ihtiyâr eder, unvâniyle açtığı bir bâbında rivâyet etmiştir. Ve mevzûumuz olan hadîsten önce, Ebû Saîd Hudrî'den de şu meâldeki hadîsi rivâyet etmiştir: Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* buyurmuş ki: "*Kişinin hayırlı malı koyun olabilir. Müslüman onunla dînine sâhip olmak üzere fitneden kaçarak* (kâh) *dağların başını,* (kâh) *vâdîlerin ingin yerlerini* (otlak olarak) *ihtiyâr eder*"[1].

İbn-i Mâce'nin rivâyetine göre, Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* Ümmihânî'ye: Koyun edin! Çünkü o hayvanda bereket vardır, buyurmuştur.

Hadîsteki: (küfrün kökü şarktadır) buyurulması, Peygamberimiz zamânında küfür ve şirkin menşei şarkta bulunmasındandır. Şârih İbn-i Hacer bunu şöyle îzâh ediyor: hadîsin bir fıkrasında Mecûsun küfür ve şirkine işâret buyurmuştur. Çünkü Îran diyârı ve Îranlılara tâbi' olan Araplar hep Medîne'nin şarkında bulunuyorlardı. O târihte Farslılar dünyânın en kudretli, en mütekebbir bir milleti idiler. Bir derecede ki, onların şehinşâhları Resûlullāh'ın nâmesini yırtmak gibi bir küstahlıkta bulunmuş, ve o târihte İslâm'ın siyâsî hayâtına karşı fitne kapısı şarkta açılarak İslâm eliyle inkırâzına kadar devâm edip gitmiştir.

* * *

1362. عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَمْرٍو أَبِي مَسْعُودٍ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ قَالَ أَشَارَ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِيَدِهِ نَحْوَ ٱلْيَمَنِ فَقَالَ ٱلْإِيمَانُ يَمَانٍ هٰهُنَا أَلَا إِنَّ ٱلْقَسْوَةَ وَغِلَظَ ٱلْقُلُوبِ فِي ٱلْفَدَّادِينَ عِنْدَ أُصُولِ أَذْنَابِ ٱلْإِبِلِ حَيْثُ يَطْلُعُ قَرْنَا ٱلشَّيْطَانِ فِي رَبِيعَةَ وَمُضَرَ.

---

[1] عن ابي سعيد الخدري رضي الله عنه قال قال رسول الله صلى الله عليه و سلم يوشك ان يكون خير مال الرجل غنم يتبع بها شغف الجبال و مواقع القطر يفر بدينه من الفتن [رواه البخاري].

TERCEMESİ

Ebû Mes'ûd Ukbe İbn-i Amr *radiya'llâhu anh*'den rivâyete göre müşârün-ileyh demiştir ki: bir kere Nebî *salla'llâhu aleyhi ve sellem* eliyle Yemen tarafına işâret etti de buyurdu ki: İman Yemenlidir, işte şurada. İyi biliniz ki, katı ve kara yürekliler de develerin kuyrukları dibinde onlara haykıran (bedevî) ler içinde bulunur ki, bunlar şeytanın iki boynuzu görülen (şark) tarafındaki Rebîa ve Mudar (halkı) dır.

İZÂHI

"*İman Yemenlidir*" cümlesi, îman, Yemen müslümanlarının vicdanlarında yaşayan bir kanâattir, demektir. Îmânın husûsî sûrette Yemenlilere nisbet edilmesi, Yemen halkının Resûlullâh'ın da'vetine tereddütsüz icâbet etmiş olmalarındandır.

Bâzı âlimler de "*îman Yemenlidir*" cümlesini zâhiri üzere almayarak: Yemen'le murad Mekke'dir. Çünkü Mekke Tihâme'dendir. Tihâme de Yemen kıt'asından ma'duttur, demişlerdir. Bâzıları da Mekke ile Medîne'dir. Çünkü İslâm nûru Mekke'de doğdu, Medîne'de intişâr etti, demişlerdir. Bunlara göre, Resûlullâh bu sözünü Tebük'de söylemiştir. Ve Mekke ile Medîne'ye işâret etmiştir. Mekke ile Medîne, Tebük ile Yemen arasında bulunduğu için Tebük'ten Yemen'e işâret edilerek mecâzen Yemen nevâhîsinden ma'dûd olan Mekke, Medîne murâd olunabilir[1].

* * *

1363. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ أَنَّ ٱلنَّبِيَّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِذَا سَمِعْتُمْ صِيَاحَ ٱلدِّيَكَةِ فَاسْأَلُوا ٱللّٰهَ مِنْ

[1] Yemen, lûgaten sağ cânibe denir, yesâr mukâbilindedir. Kıblenin sağ tarafında bulunduğu için bu kıt'aya Yemen denilmiştir. Şam da Kıblenin sol tarafında bulunduğu için Şeim, Şam denilmiştir. Şu halde Şam ile Medîne arasındaki Tebûk mevkiinden onunla Yemen arasındaki Mekke ve Medîne'ye işâret edilmiş olunabilir.

فَضْلِهِ فَإِنَّهَا رَأَتْ مَلَكًا وَإِذَا سَمِعْتُمْ نَهِيقَ الْحِمَارِ فَتَعَوَّذُوا بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ فَإِنَّهُ رَأَى شَيْطَانًا .

Tercemesi

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den rivâyet olunduğuna göre Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

Horozların öttüğünü işittiğinizde (dileklerinizi) Allāh'ın fazl-ü kereminden isteyiniz!. Zirâ horozlar melek görmüşler (de öyle ötmüşler) dir. Merkebin anırmasını işittiğinizde de şeytan (ın şerrin) den Allāh'a sığınınız (ve: Eûzü bi'llâhi mine'ş-şeytâni'r-racîm, deyiniz). Çünkü merkep şeytan görmüş (de öyle anırmış) dır.

İZÂHI

Kādî Iyâz, duâlarımızı horoz öterken etmemizin emr olunması meleklerin, edilen duâya âmin demelerini ve duâcı mü'min hakkında şehâdet ve istiğfâr etmelerini ve bu sûretle duâlarımızın icâbete mazhar olmalarını te'mîn içindir, demiştir. Sa'lebî'nin rivâyetine göre, Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*: "*Üç sese Allāh muhabbet eder: horoz sesi, Kur'ân okuyan kişinin sesi, bir de seher vakti Allāh'a istiğfâr edenlerin sesi*" buyurmuştur.

Bu husûsta İbn-i Hibbân'ın, Bezzâr'ın da şu rivâyetleri vardır: İbn-i Hibbân *Sahîh*'inde Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in: horoza sövmeyiniz. Ona sebbetmeyiniz! O, sizi namaza da'vet eder, buyurduğunu tahrîc etmiştir. Bezzâr'ın rivâyetinde de: bir kere Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in yakınında bir horoz ötmüştü de orada bulunanlardan bir kişi horoza:

— Allah lâ'net etsin! demişti. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz:

— Hayır, sakın öyle söyleme! O, seni namaza da'vet ediyor, buyurmuştur. Görülüyor ki, horozun sâir hayvanlarda bulunmayan müstesnâ bir husûsiyeti vardır ki, o da, gecelerde fâsıla ile zaman

zaman ötmesi, kıronometre gibi hiç şaşmaksızın ve gece ister uzasın, ister kısalsın bu sayhaların şafaktan önce ve sonra muttarid bir halde tevâlî eylemesidir. Bu sebepten Kādî Hüseyn, Râfiî gibi bir kısım fukahâ, namaz vakitlerinin tecrübeli horozların sesiyle ta'yîn ve ona i'timâd edilmesi câizdir, demiştirler.

Dâvudî demiştir ki : horozda bu hayvandan öğrenilmeğe değer beş şey vardır ve şunlardır : güzel ses, seher vakti erken kalkmak, cömertlik, cinsî kıskançlık, âile bereketi.

Horoz sesinin güzelliği karşısında merkep avazı da o derece çirkindir ve istiâzeye lâyıktır. Ebû Mûse'l-Isfehânî'nin *Tergîb*'inde Ebû Râfi'den tahrîcine göre, Resûlullāh *salla'llāhu elayhi ve sellem*: "*Merkep, şeytan görmedikçe anırmaz. Merkep anırınca siz Allāhu Teâlâ'yı zikredin, bana da salâvat getiriniz!*" buyurmuştur.

1364. وَعَنْهُ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ فُقِدَتْ أُمَّةٌ مِنْ بَنِى إِسْرَائِيلَ لَا يُدْرٰى مَا فَعَلَتْ وَإِنِّى لَا أَرَاهَا إِلَّا الْفَأْرَ إِذَا وُضِعَ لَهَا أَلْبَانُ الْإِبِلِ لَمْ تَشْرَبْ وَإِذَا وُضِعَ لَهَا أَلْبَانُ الشَّاءِ شَرِبَتْ فَحَدَّثْتُ كَعْبًا فَقَالَ أَنْتَ سَمِعْتَ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُهُ قُلْتُ نَعَمْ فَقَالَ لِي مِرَارًا فَقُلْتُ أَفَأَقْرَأُ التَّوْرَاةَ.

Tercemesi

Yine Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur :

Benî İsrâil'den bir kavim (mesh olunup) beşer târihinden silindi, yok oldu. Bilinmez ki, o kavm ne (fenâlık) işlemiştir. Ben zannetmem ki, o ümmet fâreden başka bir şeye mesh ve tahvîl edilmiş olsun. Çünkü fâre (içsin) diye (bir yere) deve

sütü konulursa, onu içmez de koyun sütü konulursa onu içer. (Ebû Hüreyre der ki:) ben bunu Kâ'bü'l-Ahbâr'a hikâye ettim. O da bana:

— Ey Ebû Hüreyre! Sen Nebî *salla'llâhu aleyhi ve sellem*'den böyle söylediğini işittin mi? diye sordu. Ben de:

— Evet işittim, dedim. Sonra Kâ'b tekrar tekrar bana: (Resûlullâh'tan böyle söylediğini işittin mi?) diye sordu. Ben de nihâyet (onu reddederek):

— Ben sana Tevrât'ı okuyor muyum? (Ben ancak Resûlullâh'tan duyduğumu hikâye ediyorum) diye mukâbele ettim.

ÎZÂHI

Mesh, günahkâr bir kavmin Allah tarafından toptan maymun, hınzîr gibi bir hayvan cinsine kalb-ü tahvîl edilmesidir ki, geçmiş ümmetler arasında vukû' bulmuştur. Hadîste haber verilen hâdise de onlardan birisidir. Fâre, deve südü içmez de, koyun südü içer, fıkrası, Benî İsrâil'den olan o kavmin fâreye tahvîl olunduğunun delîlidir. Şöyle ki, devenin eti, sütü Benî İsrâil'e Allah tarafından harâm kılınmıştı. Kat'iyyen Benî İsrâil deve sütü içmezlerdi. Fârenin de içmemesi, onları bir yerde toplayan nokta oluyor. Ve buna mebnî bir ihtimal olarak Resûlullâh: sanmam ki, fâreden başka bir hayvana meshedilsin! demiştir. Kâ'bü'l-Ahbâr[1] fi'l-asıl Yehûd âlimlerinden idi. Bu cihetle Ebû Hüreyre: ben Tevrat okumuyorum. Peygamber'den duyduğumu söylüyorum, diye ta'rîz etmiştir.

Ebû Saîd Hudrî'den Müslim'in tahrîc ettiği bir rivâyete göre, bir kere Resûlullâh'ın yanında geçmiş ümmetlerden maymun ve hınzîr sûretlerine mesholunanlar zikrolunmuş da Peygamber Efendimiz: (Allah meshedilen ümmet için çoluk çocuk, soy sop bırakmamıştır) buyurmuş. Bu rivâyetle Ebû Hüreyre hadîsi arasında tezat vardır. Ebû Hüreyre hadîsi mesholunanların aynen

[1] Ahbâr lâfzı, Kâ'b'ın bir Yehûdî hahamı olduğunu ifâde eder. Resûlullâh zamânına yetişmiş fakat Ebû Bekr, yâhud Ömer zamânında müslüman olmuştur. Sonra Şam'a gitmiş ve ölünceye kadar Hımıs'da ikâmet etmiştir. 32 senesinde Hazret-i Osman'ın hilâfeti zamânında Hımıs'da vefât etmiştir.

devam ve tenâsülünü ifâde ettiği halde Ebû Saîd hadîsi devâm etmediğini bildiriyor. Bu cihetle ulemâ arasında bu sûretle bir ihtilâf vardır. Zeccâc Ebû İshâk ile İbni'l-Arabî el-yevm mevcûd olan maymunlar, memsûh ümmetin neslinden olduklarını iddia etmişlerdir. Cumhûr ise, Ebû Saîd rivâyetiyle amel ederek inkırâzını kabûl ve iki rivâyeti tevcîh ederek : Resûlullāh ibtidâ mesholunan ümmetleri aynen devâm eder sanarak fârenin memsûh ümmetin aynen nesli olduğunu haber vermiş. Hadîsin metni, bu zannı sarâhatle ifâde etmektedir. Sonra Resûlullāh'a memsûhun nesli devâm etmediği vahyedilmiştir.

Ev fâresine *"Fuveysika = fâsıkcağız"* denilmiştir ki, Resûlullāh onun gerek Hil'de, gerek Harem'de görüldüğünde öldürülmesini emretmiştir[1]. Tahâvî'nin *Ahkâmü'l-Kur'ân*'ında Ebû Saîd-i Hudrî'den rivâyetine göre bu habîs hayvana füveysika denilmesi Resûlullāh'ı uykudan uyandırmasından ve bir hâdiseye sebebiyet vermek üzere bulunmasından dolayıdır. Ebû Saîd'in bu rivâyetine göre Resûlullāh uykudan uyanınca bir fârenin kandilin yanmakta bulunan fitilini yakalayarak evi ateşe vermek üzere götürdüğünü görmüş ve hemen öldürmüştür. Ve ihramlı hacıların bile bu hayvanı öldürmesini emretmiştir. Hattâ Ebû Dâvud'un İbn-i Abbas'tan bir rivâyetinde Peygamber seccâdesinin el kadar bir tarafı yanmıştır. Bu cihetle *aleyhi's-salâtü ve's-selâm* Efendimiz : *"Siz uyumak istediğinizde kandilinizi söndürünüz. Çünkü şeytan bunun gibi hayvanları yangın cinâyetine sevk eder"* buyurmuştur. Müslim'in *Sahîh*'indeki rivâyetinde yatılacağı zaman ateşin de söndürülmesi emredilmiştir. Bu cihetle Şârih Nevevî söndürmek emri âmdır : Yangına vesîle olabilecek her şey'e şâmildir, demiştir. Yine bu sebeple mescidlerdeki asılı kandillerin söndürülmesi istisnâ edilmiştir.

1365. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا وَقَعَ الذُّبَابُ فِي شَرَابِ أَحَدِكُمْ فَلْيَغْمِسْهُ ثُمَّ لِيَنْزِعْهُ فَإِنَّ فِي إِحْدَى جَنَاحَيْهِ دَاءً وَفِي الْأُخْرَى شِفَاءً.

[1] Hil, Harem ta'bîrleri için bu eserimizin (6) ncı cildinin (69, 70) [İkinci baskı : 50, 51] sâhifelerine bakınız!.

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den rivâyet olunduğuna göre Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem:*

[Sizden birinizin içeceği (ve yiyeceği) içine sinek düştüğü zaman, o kişi o (nun her tarafını) batırsın, sonra çıkarsın, (atsın). Çünkü sineğin iki kanadının birisinde hastalık, öbirisinde de şifâ vardır] buyurmuştur.

Î Z Â H I

Buhârî şârihlerinden Hattâbî der ki : bâzı inatçı câhiller:

— Tuhaf şey? Bir sineğin iki kanadında nasıl olur da hem dâ', hem devâ olan iki zıd hassiyyet bir arada toplanmış? Sonra hakir bir sinek nasıl olur da meşrûbât ve me'kûlât içine önce zehirli kanadını sokmayı, devâ olan kanadını geri bırakmayı bilebilir? Şeklinde bir takım i'tirazlar ortaya koymuşlarsa da bunlar şu sûretle reddedilmiştir.

EVVELÂ : Zî-hayât bütün mahlûklar birer tezad mecmaıdırlar: hepsinde harâretle bürûdet, rutûbetle yübûset gibi biribirine zıd olan birçok hassiyyetler arasında hayâtî mevcûdiyetlerini izhâr ve idâme etmektedirler. Allāh'ın kudreti bu mütekābil ve mütezâd hassaları te'lîf etmemiş olsaydı, muhakkak her zî-hayâtın salâhı fesâda uğrardı. Ve bugün görülen mütekâmil şekli vücut bulmazdı.

SONRA : Sineğin idrâki mes'elesi de ilâhî bir ilhâm olan sevk-i tabiîden ibârettir. Hayvanlardaki tabiat sevki, beşerin akıl ve idrâkini hayrette bırakan ne i'cazkâr şekiller arzeder. Sineğin benzeri en küçük hayvanlardan arıların ve karıncaların kendilerine en ince hesap ile ev, bark yapmaları ve bu evcikler içine zamânında senelik azıklarını iddihâr eylemeleri hiç şüphesiz birer ilhâm eseridir, birer tabiî sevk mahsûlüdür. Sinekte vücûdu istib'âd olunan idrâk de bu ilâhî ilhamdan ve tabiat sevkinden başka bir şey değildir.

1366. وَعَنْهُ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ غُفِرَ لِامْرَأَةٍ مُومِسَةٍ مَرَّتْ بِكَلْبٍ عَلَى رَأْسِ رَكِيٍّ

يَلْهَثُ قَدْ كَادَ يَقْتُلُهُ الْعَطَشُ فَنَزَعَتْ خُفَّهَا فَأَوْثَقَتْهُ بِخِمَارِهَا فَنَزَعَتْ لَهُ مِنَ الْمَاءِ فَغُفِرَ لَهَا بِذَلِكَ .

TERCEMESİ

Yine Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den rivâyet olunduğuna göre Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur :

(Bir köpeğe su veren) fâhişe bir kadın (Allah tarafından) mağfiret olunmuştur. (Şöyle ki :) günün birisinde o fâhişe kadın, suyu yakın ve örülmedik kuyu başında bir köpeğe rast gelmiş. Susuzluktan dili sarkarak köpek soluyor, susuzluk onu öldürmeğe yaklaştırmış bulunuyordu. Kadın hemen ayağından ediğini çıkarmış ve onu (başının) yaşmağiyle sıkıca bağlıyarak (kuyuya sarkıtmış) kuyudan su çıkar (ıp köpeği sula) mıştır. Bu sebeple fâhişe kadın mağfiret olunmuştur[1].

İZÂHI

Bu eserimizin 7.ci cildinde 1066 numara ile tercümesi geçen hadîsin bir fıkrasında Peygamber Efendimiz : *(Kendisinde hayat eseri olan her hayvanı sulamakta ecir vardır)* buyurduğuna göre bu hüküm umûmîdir, köpek sulamağa münhasır değildir. Bundan başka Nevevî aç hayvanı doyurmak da sulamak gibi ecir ve sevâbı mûcibtir, demiştir. Dâvudî her türlü şedâidde hayvanları himâyeye teşmîl etmiştir.

* * *

[1] Bu hadîsin bir benzer rivâyeti de Şirb bahsinde, diğer bir rivâyet tarîkı da Tahâret bahsinde geçmiştir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

كِتَابُ أَحَادِيثِ الْأَنْبِيَاءِ عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَ السَّلَامُ

BU KİTAB, PEYGAMBERLER ALEYHİMÜ'S-SALÂTÜ VE'S-SELÂM'IN HABERLERİNİ BİLDİRİR

ÂDEM ALEYHİ'S-SELÂM :

Müellif Buhârî'nin *Sahîh*'inde bu umûmî unvandan sonra bir de : (Âdem *aleyhi's-selâm* ile zürriyetinin yaratıldıklarının beyânı) başlıklı husûsî bir unvânı vardır. Bu unvânında Buhârî, rivâyetini iltizâm ettiği hadîsleri rivâyete başlamazdan önce bu mevzûa dâir Kur'ân-ı Mübîn'de nâzil olan âyetleri toplayarak onlara birer birer işaret etmiştir. Bunlardan bâzılarını nakil ve tercüme ediyoruz :

1) "*Muhakkak ki biz insanı, insan şeklinde dökülmüş ve kurumuş olan kara balçıktan yarattık*" [1] [Hicir Sûresi, âyet : 26].

2) "Habîbim : (Rabb'ın Âdem'i yaratacağı zaman) Meleklere şöyle dediğini bil! : "*Ben, insan şeklinde düzülmüş ve kurumuş olan kara balçıktan bir beşer yaratacağım!. Binâenaleyh ben o balçığı düzeltip* (insan olmağa müstaid kıldığım ve ona rûhumdan (hayat feyzi) *nefhettiğim zaman, siz hemen ona secde ediniz!*". Bu emir üzerine bütün Melekler toptan secde ettiler. Yalnız İblis, secde edenlerle berâber olmaktan çekindi" [2] [Hicir Sûresi, âyet : 28, 29, 30, 31].

3) "*Hiç şüphesiz biz insanı* (boyu düzgün, sûreti güzel ve kâinâtın bütün hassalarını toplu olarak) *en güzel biçimde yarattık*" [3].

---

1 و لقد خلقنا الانسان من صلصال من حمأ مسنون [سورة الحجر: ٢٦].

2 و اذ قال ربك للملائكة انى خالق بشرا من صلصال من حمأ مسنون ❁ فاذا سويته و نفخت فيه من روحى فقعوا له ساجدين ❁ فسجد الملائكة كلهم اجمعون الا ابليس ابى ان يكون مع الساجدين [سورة الحجر: ٢٨ - ٣١].

3 لقد خلقنا الانسان فى احسن تقويم [سورة التين: آية ٤].

4) Müellif bu âyetlerle Âdem'in hilkatıne işâret ettikten sonra Havvâ'nın ve dişi insan nev'inin hilkatine ve bu erkekle dişi nevi'lerinin çiftleşmesinden insan cinsinin vücûd bulmasına da A'râf Sûresi'nin 189 uncu âyetinin bir parçasını zikrederek işâret etmiştir ki, tamâmının meâli şöyledir: "Ey insanlar! Allah o kudret sâhibidir ki: hepinizi O, bir nefisten (bir Âdem'den) yarattı. Bu bir şahıstan da eşini (Havvâ'yı) yarattı. Tâ ki Âdem, dişi eşine istînâs edebilsin (aralarında yadırgama bulunmasın). Havvâ'nın hilkati üzerine Âdem Havvâ ile cinsî münâsebette bulundu. Kadın bu temastan hafif bir yük (nutfe) yüklendi. Ve kadının bu yükiyle bir zaman (bir hamil müddeti) geçti. (Sonra doğurdu). İmdi kadının hamli ağırlaştığında bu erkekle dişi, Rabları Allāh'a duâ etmişlerdi de : "*Rabbımız! Eğer Sen bize neslimize yaraşır bir zürriyet ihsân edersen muhakkak biz* (baba, ana, çocuklarımız) *Sana şükredenlerden oluruz!*" demişlerdi. Vaktâ ki, Allah Âdem'le Havvâ'ya sâlih bir nesil verdi. (Onların çocukları, torunları üremeğe başladı). Bunların karıları ve kocaları, Allāh'ın Âdem ve Havvâ'ya verdiği nesil içinde Allāh'a birtakım şerikler koşmağa başladılar. Halbuki Allah onların şerîk tuttukları mahlûklardan ne kadar üstündür. Tuhaf Şey? Onlar bir şey yaratamıyan, halbuki kendileri yaratılmış bulunan mahlûkları mı şerik koşuyorlar?" [1].

5) Bu âyetlerden sonra Buhârî, Bakare Sûresi'nin 20 nci ve A'râf Sûresi'nin 11 inci âyetlerine işâret etmiştir ki, Âdem'le Havvâ'nın Cennet'te mes'ûd bir hayat sürmeleri için onlara Allah tarafından hudutsuz bir hürriyet verildiği bildirilmiştir. Şöyle ki :

— "*Biz Âdem'e: Ey Âdem, eşinle berâber sen, Cennet'i mesken edin!. İkiniz onun meyvalarından, istediğiniz yerden bol bol yeyiniz!. Fakat şu ağaca yaklaşmayınız!. Yaklaştığınız sûrette zâlimlerden olursunuz! dedik*" [2].

6) Âdem'le Havvâ'ya geniş bir hürriyet, mes'ûd bir hayat takdîr edilmekle berâber beşer neslinin bu iki rüknü bu ni'met karşılığında

---

[1] هو الذى خلقكم من نفس واحدة وجعل منها زوجها ليسكن اليها فلما تغشيها حملت حملا خفيفا فمرت به ، فلما اثقلت دعوا الله ربهما : لئن آتيتنا صالحا لنكونن من الشاكرين ● فلما آتيهما صالحا جعلا له شركاء فيما آتيهما فتعالى الله عما يشركون ● ايشركون مالا يخلق شيأ و هم يخلقون [سورة الاعراف: آية ١٨٩، ١٩٠، ١٩١].

[2] و قلنا يا آدم اسكن انت و زوجك الجنة و كلا منها رغداً حيث شئتما و لا تقربا هذه الشجرة فتكونا من الظالمين [سورة البقرة: ٣٥].

bir teklîf ile mükellef kılınmışlardı ki, yasak edilen bir ağaca yaklaşmamak. Cezâsı da ağırdı : zâlimlerden olmak. Yalnız bir ibtilâ ve imtihandan ibâret olan bu teklîf üzerine hemen şeytan gelip onlara vesvese vererek kulaklarına fısladı. Ve :

— "(İyi biliniz ki) *Rabb'ınız sizi bu ağaçtan ancak sizin iki melek olmanızı, yâhud* (Cennet'te) *ebedî kalanlardan bulunmanızı istemediğinden yasak etmiştir! dedi. Ve şeytan: "Emîn olunuz! Ben size öğüt verenlerden bir hayırhâhım!" diye yemîn edip ikisini de aldatarak onları yasak ağaca yaklaşmağa tenezzül ettirdi"* [1].

Bunun üzerine Allāhu Teâlâ Âdem'le Havvâ'ya :

— "*Haydi öyle ise bâzınız bâzınıza düşman olarak* (yer yüzüne) *ininiz!. Sizin için* (muvakkat) *bir zamâna kadar yerde bir karargâh tutmak ve faydalanarak yaşamak hakkı vardır! buyurmuştur*" [2].

"(Âdem'le Havvâ'nın tek ve ilk vazîfelerine bağlı kalmamalarından mütevellid günahlarını tevbe ve nedâmetle telâfî etmek yolu ta'lîm buyurulmuş) : *bunun için Âdem Rabb'ından* (tevbe ve nedâmet yolunu öğretir) *birtakım kelimeler telâkkî edip almış ve bu kelimelerle tevbekâr olmuştur. Allah da onun tevbesini kabûl buyurmuştur. Allah Tevvâb'dır, Allah Rahîm'dir*" [3].

7) Bu tevbe kelimeleri ve duâları A'râf Sûresi'nin şu meâldeki 23üncü âyetinde şöyle ta'lîm buyurulmuştur : "*Ey Rabbımız! Biz, nefislerimize zulmettik. Eğer Sen bize mağfiret ve bize merhamet etmezsen hiç şüphesiz biz, husrâna düşen ziyankârlardan oluruz*" [4].

Bu âyetlerden sonra Buhârî Âdem'in ve zürriyetinin halkına dâir hadîsleri rivâyete başlıyor :

---

1 و قال ما نهيكما ربكما عن هذه الشجرة الا ان تكونا ملكين او تكونا من الخالدين. و قاسمهما انى لكما لمن الناصحين ۞ فدليهما بغرور [سورة الاعراف : ٢٠ ، ٢١ ، ٢٢].

2 و قلنا اهبطوا بعضكم لبعض عدو و لكم فى الارض مستقر و متاع الى حين [سورة البقرة : ٣٦].

3 فتلقى آدم من ربه كلمات فتاب عليه انه هو التواب الرحيم [سورة البقرة : ٣٧].

4 ربنا ظلمنا انفسنا و ان لم تغفرلنا و ترحمنا لنكونن من الخاسرين [سورة الاعراف : ٢٣].

1367. وَعَنْهُ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ عَنِ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ خَلَقَ ٱللّٰهُ اٰدَمَ وَطُولُهُ سِتُّونَ ذِرَاعاً ثُمَّ قَالَ ٱذْهَبْ فَسَلِّمْ عَلٰى أُولٰئِكَ ٱلْمَلَائِكَةِ فَٱسْتَمِعْ مَا يُحَيُّونَكَ تَحِيَّتُكَ وَتَحِيَّةُ ذُرِّيَّتِكَ فَقَالَ ٱلسَّلَامُ عَلَيْكُمْ فَقَالُوا ٱلسَّلَامُ عَلَيْكَ وَرَحْمَةُ ٱللّٰهِ فَزَادُوهُ وَرَحْمَةُ ٱللّٰهِ فَكُلُّ مَنْ يَدْخُلُ ٱلْجَنَّةَ عَلٰى صُورَةِ اٰدَمَ فَلَمْ يَزَلِ ٱلْخَلْقُ يَنْقُصُ حَتّٰى ٱلْاٰنَ .

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llâhu anh*'den rivâyete göre, Nebî *salla'llâhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur :

Allah, Âdem (Peygamber) i (şu güzel insan kılığında) yarattı. Boyunun uzunluğu (bugünün müteâref ölçü mikyâsiyle) altmış zirâ' idi. (Hilkati tamamlandıktan) sonra Allâhu Teâlâ ona :

— Haydi, Meleklerden şu (rada otura) nların yanlarına git de onlara selâm ver!. Ve onların senin selâmını nasıl karşıladıklarını (iyi) dinle!. Çünkü bu, hem senin, hem de (senden sonra) zürriyetinin selâmlaşma (nümûne) sidir. Bunun üzerine Âdem Meleklere :

— Es-selâmü aleyküm (kazâdan, belâdan esenlik üzerinize olsun!) dedi. Onlar da :

— Es-selâmü aleyke ve rahmetu'llâh (Esenlik ve Allâh'ın rahmeti üzerine olsun!) diye karşıladılar. Ve selâmlarına "*ve rahmetu'llâh*" ziyâde ettiler (ki, bu, selâmlaşmanın ilk meşrûiyetidir). Âdem, beşerin büyük atası olduğu için, Cennet'e her giren kişi, Âdem'in (bu güzel) sûretinde girecektir.

Âdem'in (sonra gelen) ahfâdı onun güzelliğinden birer parçasını kaybetmeğe devâm etti. Nihâyet (bu eksiliş) şimdi (Muhammed ümmetinde) sona erdi.

Î Z Â H I

Hazret-i Âdem'in dünyâdaki boyunun 60 zirâ' olmasını İbn-i Haldûn ve *Dâiretü'l-Maârif* sâhibi Ferid Vecdî gibi bâzı âlimler istib'âd etmişlerdir. Bunlara göre Âdem'in bu uzun boyu Cennet'teki kāmeti idi. Havvâ ile yere inince zemînin îcâbına göre insanın tabiî kāmetine iâde olunmuş olmaları kabûl edilebilir. Ulvî âlemle süflî âlem arasında fark vardır. Ulvî âlemin gün mikyâsı bile başkadır. Onun bir günü, içinde bulunduğumuz âlemin bin gününe muâdildir. Ne olursa olsun zaman, mekân, ırk tahavvüllerinin insan kāmeti ve uzvî hayâtı üzerinde te'sîri bulunduğu inkâr edilemiyen bir hakîkattir. Bu gün bile bir İngiliz ile bir Çinli, bir bedevî ile bir medenî arasında bugünün İngilizleriyle yirmi asır evvelkiler arasında fark vardır. Âd kavmini târih, uzun boylu olarak kaydeder. Bu cihetle hadîsteki altmış zirâı te'vîl etmiyerek bir hakîkat olarak kabûl de edebiliriz.

Bu hadîsin bâzı rivâyet tarîklerinde (خلق الله آدم على صورته = *Allah, Âdem'i kendi sûretinde yarattı)* vârid olmuştur. "*Sûretihi*", zamiri Âdem'e râci' olduğuna göre : Allah, Âdem'i rahîm atvârına tâbi' olmaksızın şu görülen hey'etinde yarattı, demek olur. Fakat bu hadîsin başka bir rivâyet tarîkında sarâhatle (Sûreti'r-Rahmân) vârid olduğuna göre bu izâfet teşrîf ve tekrîme hamlolunur. Ve : Allah Âdem'i kendi sûretinde hüsn-ü cemâlde benzeri bulunmamak sûretiyle yarattı, demek olur.

İbn-i Cerîr *Târih*'inde Havvâ'nın ikiz ve biri erkek, öbirisi dişi olarak yirmi batında kırk çocuk doğurduğunu kaydetmiştir.

1368. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ ٱللَّهُ عَنْهُ قَالَ بَلَغَ عَبْدَ ٱللَّهِ بْنَ
مٍ مَقْدَمُ رَسُولِ ٱللَّهِ صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ ٱلْمَدِينَةَ فَأَتَاهُ
نِّي سَائِلُكَ عَنْ ثَلَاثٍ لَا يَعْلَمُهُنَّ إِلَّا نَبِيٌّ قَالَ مَا أَوَّلُ

أَشْرَاطِ ٱلسَّاعَةِ وَمَا أَوَّلُ طَعَامٍ يَأْكُلُهُ أَهْلُ ٱلْجَنَّةِ وَمِنْ أَيِّ شَيْءٍ
يَنْزِعُ ٱلْوَلَدُ إِلٰى أَبِيهِ وَمِنْ أَيِّ شَيْءٍ يَنْزِعُ إِلٰى أَخْوَالِهِ فَقَالَ
رَسُولُ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَبَّرَنِي بِهِنَّ آنِفاً جِبْرِيلُ قَالَ
فَقَالَ عَبْدُ ٱللّٰهِ ذَاكَ عَدُوُّ ٱلْيَهُودِ مِنَ ٱلْمَلَائِكَةِ فَقَالَ رَسُولُ ٱللّٰهِ
صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمَّا أَوَّلُ أَشْرَاطِ ٱلسَّاعَةِ فَنَارٌ تَحْشُرُ ٱلنَّاسَ
مِنَ ٱلْمَشْرِقِ إِلَى ٱلْمَغْرِبِ وَ أَمَّا أَوَّل طَعَامٍ يَأْكُلُهُ أَهْلُ ٱلْجَنَّةِ
فَزِيَادَةُ كَبِدِ ٱلْحُوتِ وَ أَمَّا ٱلشَّبَهُ فِي ٱلْوَلَدِ فَإِنَّ ٱلرَّجُلَ إِذَا غَشِيَ
ٱلْمَرْأَةَ فَسَبَقَهَا مَاؤُهُ كَانَ ٱلشَّبَهُ لَهُ وَ إِذَا سَبَقَ مَاؤُهَا كَانَ ٱلشَّبَهُ
لَهَا قَالَ أَشْهَدُ أَنَّكَ رَسُولُ ٱللّٰهِ ثُمَّ قَالَ يَا رَسُولَ ٱللّٰهِ إِنَّ ٱلْيَهُودَ
قَوْمٌ بُهْتٌ إِنْ عَلِمُوا بِإِسْلَامِي قَبْلَ أَنْ تَسْأَلَهُمْ بَهَتُونِي عِنْدَكَ
فَجَاءَتِ ٱلْيَهُودُ وَ دَخَلَ عَبْدُ ٱللّٰهِ ٱلْبَيْتَ فَقَالَ رَسُولُ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَيُّ رَجُلٍ فِيكُمْ عَبْدُ ٱللّٰهِ بْنُ سَلَامٍ قَالُوا أَعْلَمُنَا
وَٱبْنُ أَعْلَمِنَا وَ أَخْيَرُنَا وَ ٱبْنُ أَخْيَرِنَا فَقَالَ رَسُولُ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَفَرَأَيْتُمْ إِنْ أَسْلَمَ عَبْدُ ٱللّٰهِ قَالُوا أَعَاذَهُ ٱللّٰهُ مِنْ
ذٰلِكَ فَخَرَجَ عَبْدُ ٱللّٰهِ إِلَيْهِمْ فَقَالَ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلٰهَ إِلَّا ٱللّٰهُ وَ أَشْهَدُ
أَنَّ مُحَمَّداً رَسُولُ ٱللّٰهِ فَقَالُوا شَرُّنَا وَ ٱبْنُ شَرِّنَا وَ وَقَعُوا

Tercemesi

Enes *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre demiştir ki: Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in Medîne'ye gelmeleri haberi Abdullāh İbn-i Selâm'a erişmişti de o hemen Resûlullāh'a gelerek:

— Yâ Muhammed! Ben sana üç suâl soracağım ki, bunların cevablarını yalnız Peygamber olan bilebilir? dedi:

1) Eşrât-ı sâatin (Kıyâmet alâmetlerinin) evvelkisi nedir?

2) Ehl-i Cennet (Cennet'e girdiklerinde) ilk önce hangi taâmı yiyecekler?

3) Çocuk ne cihetle babasına benzer, hangi bir sebeple de ana soyuna çeker? diye sordu. Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem:*

— Bu mes'eleleri önün sıra Cibrîl bana haber vermişti! buyurdu. Bunun üzerine Abdullāh:

— (Bırak onu) o Cibrîl Melekler arasında Yehûdî düşmanıdır! dedi. Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* (asıl cevâba başlıyarak):

— 1) Kıyâmet alâmetlerinin en öncesi bir ateştir ki, •, insanları Maşrık'tan Mağrib'e sürecektir. 2) Ehl-i Cennet'in yiyeceği ilk taâm da balık ciğerinin (sarkmış olan) fazlasıdır. 3) Çocuğun (baba ve ana soylarına) benzemesine gelince: erkeğin kadına cinsî münâsebette bulunduğu sırada erkeğin suyu kadınınkinin önüne geçerse, çocuk babaya benzer. Kadının suyu erkeğinkinin önüne geçerse, çocuk anaya benzer, buyurdu. Bunun üzerine Abdullāh İbn-i Selâm:

— Kat'î sûrette ben şehâdet ederim ki, sen yâ Muhammed Allāh'ın (Hak) Peygamberisin! dedi. Bundan sonra İbn-i Selâm (devâmla): Yâ Resûla'llāh! Yehûd, insanı hayrette bırakacak sûrette yalan söyleyen, asılsız isnâd ve

iftirâlarda bulunan haksız bir millettir. Eğer siz ben (im seciyemi, her hâlim) i onlardan sormazdan önce benim müslüman olduğumu duyup öğrenirlerse muhakkak onlar yanınızda bana (akla gelmedik) bühtân ve iftirâlarda bulunurlar. (Siz beni onlardan sorunuz!) dedi. Bunu müteâkip idi ki, Resûlullâh'ın huzûruna bir Yehûd (zümresi) geldi. Abdullâh da evi (n mahfûz bir tarafın) a çekiliverdi. Şimdi Resûlullâh Yehûdîlere :

— Aranızdaki Abdullâh İbn-i Selâm nasıl adamdır? diye sordu. Yehûdîler :

— O, bizim en yüksek bir âlimimizdir. Bu derece yüksek bir âlimimizin de oğludur. Yine İbn-i Selâm, bizim en hayırlımızdır ve en hayırlı bir sîmâmızın da oğludur! dediler. Bunun üzerine Resûlullâh *salla'llâhu aleyhi ve sellem :*

— Abdullâh müslüman olduysa ne dersiniz, (siz de müslüman olur musunuz?) diye sordu. Yehûdîler :

— Böyle şeyden onu Allah korusun! diye karşıladılar. Bunun üzerine Abdullâh Yehûdîlere karşı çıktı. Ve :

— "*Eşhedü en lâ ilâhe illa'llâh ve eşhedü enne Muhammeden Resûlullâh* = *bilirim* (ey Yehûdî cemâati, size de) *bildiririm ki, Allah'dan başka yoktur tapacak. Yine bilirim, bildiririm, Allâh'ın elçisidir Muhammed*" dedi. Bu def'a da Yehûdîler :

— O bizim şerîrimizdir, şerîrimizin de oğludur! demeğe başladılar. Ve İbn-i Selâm' (ın ırzı, nâmûsu, neseb ve şerefi) hakkında türlü iftirâlarda bulundular. (Bu mütenâkız şehâdet üzerine Resûlullâh *salla'llâhu aleyhi ve sellem :*

— Birinci şehâdetiniz bize kâfîdir; ikincisi ise lüzumsuzdur! buyurdu).

Î Z Â H I

Bu hadîs de Âdem ve zürriyyetinin hilkati hakkındaki bâbın ikinci hadîsidir. Fakat bâbın bu unvâniyle hadîsin mazmûnu arasındaki münâsebet pek azdır : çocuğun baba veya ana soyuna çekmesi

keyfiyetidir. Hadîsin en sonuna tercememizde eklenen ziyâde Beyhakî'nin *Delâilü'n-Nübüvve*'sinden alınarak gösterilmiştir.

Şunu hâssaten kaydetmek isteriz ki, şu suâller Yehûd âlimlerinin İsrâilî telâkkîlerine göre îrâd edilmiş, yine onların telâkkîlerine göre cevap verilmiştir. Münâzara âdâbının bir yolu da hasmı kendi silâhiyle susturmaktır. Bunun en kuvvetli şâhidi hadîste bildirildiği üzere Peygamber Efendimiz'e Yahûdîler gelmezden önce Cibrîl gelerek bu İsrâilî suallerin sorulacağını ve onların telâkkîlerine göre bu sûretle cevab verilmesi îcâbettiğini bildirmesi, bunu da Peygamberimizin açıkça mübâhislerine haber vermesidir. Resûlullāh Medîne'ye o günlerde yeni gelmişti. Medîne'de hâkim bir vazıyette bulunan Yahûdîlerle hoş geçinmek için onların telâkkîlerine göre görüşülmesi lüzumlu idi. Binâenaleyh bu suâlleri ve cevapları ilmî ve fennî hakîkatlerle mukāyese külfetini ihtiyâra lüzûm yoktur.

1369. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُ عَنِ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَوْلَا بَنُو إِسْرَائِيلَ لَمْ يَخْنَزِ ٱللَّحْمُ وَلَوْلَا حَوَّاءُ لَمْ تَخُنْ أُنْثَى زَوْجَهَا.

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in :

"*Eğer Benî İsrâil olmasaydı et kokmazdı. Sonrā Havvâ* (anamız) *olmasaydı kadın cinsi zevcine hiyânet edip aldatmazdı*" dediği rivâyet olunmuştur.

İZÂHI

Bu hadîsin Hilkat bahsiyle alâkası, Âdem'le Havvâ'nın Cennet'deki hayatlariyle alâkalı bir vâkıanın hadîste zikredilmiş bulunmasıdır.

Benî İsrâil'in kokuttuğu et, bıldırcına benzeyen bir kuşun etidir. Türkçesi Yelve'dir. Tîyh sahrâsında Benî İsrâil'in merzûk olduğu

iki nevi' yemeğin bir nev'idir. Öbirisi de Menn'dir ki, bâzı iklimlerde havadan taşlar ve ağaçlar üzerine kar gibi yağan ve bal kıvamında olan beyaz ve tatlı bir rutûbettir. Türkçe, kudret helvasıdır. Bakare Sûresi'nin 57 nci âyetinde işâret olunduğu üzere Benî İsrâil Tîyh sahrâsında kırk sene gökten inen bu yiyeceği yemişlerdir. Bu iki nevi' yemekten her gün kifâyet mikdârı almağa ve tâze tâze yemeğe me'zûn idiler. Cum'a günü Cum'a-ertesi'nin nasîbi de birlikte alınırdı. Bundan fazla alıp saklamaktan memnû' idiler. Fakat bu harîs millet bu memnûiyyet hilâfına bıldırcın eti saklamağa başladılar. Ve tabiî kokuttular.

1370. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ يَرْفَعُهُ أَنَّ ٱللّٰهَ تَعَالٰى يَقُولُ لِأَهْوَنِ أَهْلِ ٱلنَّارِ عَذَاباً لَوْ أَنَّ لَكَ مَا فِي ٱلْأَرْضِ مِنْ شَيْءٍ كُنْتَ تَفْتَدِي بِهِ قَالَ نَعَمْ قَالَ فَقَدْ سَأَلْتُكَ مَا هُوَ أَهْوَنُ مِنْ هٰذَا وَ أَنْتَ فِي صُلْبِ آدَمَ أَنْ لَا تُشْرِكَ بِي فَأَبَيْتَ إِلَّا ٱلشِّرْكَ.

TERCEMESİ

Enes İbn-i Mâlik *radiya'llāhu anh*'den rivâyet olunduğuna ve müşârün-ileyh, rivâyetini Resûlullāh'a ref' ve îsâl ettiğine göre : Allāhu Teâlâ (Kıyâmet gününde) Cehennemliklerin azâb cihetiyle en hafîfi olan (Ebû Tâlib gibi) birisine :

— Farzedelim ki, yeryüzünde mal olarak ne varsa hep senin olsa, şu azâbtan kurtulmak için onu fedâ eder mi idin? diye soracaktır. O da :

— Evet, fedâ ederdim, yâ Rabbî! diyecek. Bunun üzerine Allāhu Teâlâ :

— Fakat sen, Âdem (atan) in sulbünde iken ben senden (şimdi göze aldığın fedâkârlıktan) daha ehven bir şey istemiştim ki, bana şirk ve küfür etmemendi. Fakat sen (dün-

yâya gelince Tevhid'den) imtinâ edip şirki iltizâm ettin! diyecektir.

1371. عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا تُقْتَلُ نَفْسٌ ظُلْمًا إِلَّا كَانَ عَلَى ابْنِ آدَمَ الْأَوَّلِ كِفْلٌ مِنْ دَمِهَا لِأَنَّهُ أَوَّلُ مَنْ سَنَّ الْقَتْلَ.

TERCEMESİ

Abdullāh İbn-i Mes'ûd *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

Hiç bir Âdem-oğlu zulm ile öldürülmez, ancak onun kanı(nın günâhı)ndan birinci Âdem (atanın) oğlu (Kābil hesâbı)na bir pay ayrılır. Çünkü bu cinâyeti âdet edenlerin önderi odur. (Kardeşi Hâbil'i öldürmüştür).

İZÂHI

Kābil'in Hâbil'i katli kıssası Mâide Sûresi'nin 27 nci ve mâba'di âyetlerinde şöyle hikâye buyurulmuştur:

"*Habîbim! Kureyş müşriklerine* (ilk) *Âdem'in iki oğlunun* (Kābil ile Hâbil'in) *kıssasını iyice anlat!. Hani onlar birer kurban takdîm etmişlerdi de onlardan birisinin* (Hâbil'in) *kurbânı kabûl olunup öbirisinin kabûl olunmamıştı. Kurbânı kabûl olunmıyan* (hased ederek kardeşine):

— *Ben de seni muhakkak öldürürüm! demişti. Öbiri:*

— *Hayır, dedi: Allah ancak müttekîlerin kurbânını kabûl eder. Eğer sen beni öldürmek kasdiyle elini bana uzatırsan, ben seni öldürmek için elimi uzatıcı değilim. Çünkü ben âlemlerin rabbı olan Allah'dan korkarım. Ben isterim ki, sen hem benim* (kan) *günâhımı, hem de kendi* (geçmiş) *günâhını yüklenesin* (de Allāh'ın divânına varasın!). *Ve bu sûretle cehennemliklerden olasın!. Zîrâ Cehennem zâlimlerin cezâ* (çekecek timarhâne) *sidir.*

Bunun üzerine Kābil'e nefsi, kardeşini öldürmeği kolay gösterdi de o mazlūmu öldürdü. Ve netîcede (din ve dünyâ hayâtında) *husrâna düşenlerden olmuştu.* (Ve ilk olarak maktûlün cesedini ne yapacağını şaşır-

mıştı). *O sıra Allah bir karga göndermişti de o, yeri eşip deşiyordu. Tâ ki, kātile maktûlün cesedini nasıl örteceğini göstere.* (Kābil karganın bu hareketini görünce) :

— *Eyvahlar olsun, şu karga misâli olup da kardeşimin cesedini gizleyemedim hâ! demiş ve âkıbet nâdim ve peşîmân olan gürûhundan olmuştu*" [1].

İbn-i Mes'ûd'un bu hadîsinin, bâbın unvânına mutâbakat ciheti ise pek açıktır; hadîsde Âdem'in ilk iki oğlu arasındaki hâdisenin zikredilmiş bulunmasıdır.

Siyer müelliflerinin ve İbn-i İshâk'ın rivâyetine göre, Hazret-i Havvâ yirmi batında kırk çocuk doğurmuştur. Bu ikizlerin biri oğlan öbirisi kız idi. Kābil ve Hâbil de birer kız kardeşle bir karında ikiz doğmuşlardı. Allāhu Teâlâ Âdem Peygambere bu ikizlerden herbirisinin kızını öbirisinin erkeğiyle çiftleştirmesini vahyetti. Kābil ile Hâbil de bu hükme tebean yekdiğerinin kız tev'emiyle evleneceklerdi. Fakat Kābil'in tev'emi olan kız, Hâbil'in tev'eminden güzeldi. Bu cihetle Kābil bu mübâdeleye muvâfakat etmemişti. Kendi almak istemişti. Fakat Âdem *aleyhi's-selâm* bunun gayr-i meşrû' olduğunu beyân ederek Kābil'in karın ve kızkardeşi olan Aklîma hakkında birer kurban takdîm etmelerini, bunlardan hangisinin kurbânı kabûl olunursa, Aklima'yı onun alması sûretinde bir hal çâresi bulmuştu. Bunun üzerine Kābil ile Hâbil birer kurbân takdîm ettiler. Hâbil'in kurbânı kabûl olunmuş ve o zaman âdet olduğu üzere gökten inen beyaz bir ateş parçası Hâbil'in kurbânını yakmıştı.

* * *

NÛH ALEYHİ'S-SELÂM :

Buhârî Âdem kıssasından sonra Nûh Peygamberin hayâtına geçerek : [لقد ارسلنا نوحا الى قومه = *Hiç şüphesiz ki, biz, Nûh'u da kavmine* (Peygamber) *gönderdik*] âyetiyle müstakil bir bâb açmıştır ki, Kur'ân tertîbine muvâfık olan da bu idi : A'râf Sûresi'nin evvelinde Âdem'le Âdem kıssasına taallûk eden menkabeler zikredilmiş sonra bu Sûrenin yukarıdaki 59 uncu âyetiyle de Nûh *aleyhi's-selâm*'ın târihine başlanmıştır. Çünkü, Nûh, Âdem *aleyhi's-selâm*'dan sonra yer

---

1 (و اتل عليهم نبأ ابنى آدم بالحق اذ قربا قرباناً) الى قوله تعالى (فاصبح من النادمين) [سورة المائدة : ٢٧ ، ٣١]

yüzündeki insanlara onları irşâd için Allāh'ın gönderdiği ilk Peygamberdir.

Nûh'a âit haberler Kur'ân-ı Mübîn'in yirmi sekiz yerinde zikredilmiştir ki, bunlardan birisi müstakil bir Sûredir. Müellif Buhârî'nin yukarıda unvân olarak zikrettiği âyetle onu ta'kîb eden âyetlerin meâlleri şöyledir :

"*Bir hakîkattir ki, biz, Nûh'u kavmine Resûl gönderdik de o, kavmine:*

— *Ey kavmim! Allāh'a ibâdet edin!. Ol Allah ki, sizin için Ondan başka kulluk edecek hiç bir ilâh yoktur. Emîn olunuz ki,* (Allāh'ı tanımazsanız) *üzerinize büyük bir günün azâbı gelmesinden korkuyorum. Nûh'un kavminden* (a'yân ve eşrâf addolunan) *bir cemâat:*

— *Her halde biz seni pek açık bir sapkınlık içinde görüyoruz! dediler. Nûh da onlara:*

— *Ey kavmim! Bende hiçbir sapkınlık yoktur. Lâkin ben âlemlerin Rabb'ı tarafından gönderilmiş bir Peygamberim. Size Rabbımın haberlerini, emirlerini teblîğ ediyorum. Size öğüt veririm ve sizin bilmediğiniz şeyleri Allah'dan* (mülhem olup) *bildiririm.* (Ey kavmim! Beni niçin yalanlarsınız?) *Yoksa içinizden —sizi korkunç bir âkıbetten korumak, sizin de korunup rahmete mazhar olmanız için Rabb'ınız tarafından — bir âdeme, vahy,* (Peygamberlik) *gelmesine şaşar* (ve inanmaz) *mısınız?.*

Bu sözleri üzerine Nûh'u yine yalanladılar. Biz de Nûh'u ve onunla berâber gemide bulunanları kurtardık da âyetlerimizi yalanlayan şu münkirleri gark ettik. Çünkü bunlar vicdanları körelmiş bir gürûh idiler"[1].

Nûh'a âit haberler en ziyâde toplu olarak Hûd Sûresindedir. Bu Sûrenin 25 inci âyetinden başlayarak şöyle tebliğ buyurulmuştur :

"*Şu da muhakkaktır ki: biz, Nûh'u kavmine* (Peygamber) *gönderdik.* (O, kavmine) :

— *Ben sizi azaptan tahzîr eden, size kurtuluş yolunu bildiren bir Peygamberim. Allāh'dan başkasına sakın ibâdet etmeyin! Hakîkaten ben size elemli bir günün azâbı* (nın gelmesi) *nden korkuyorum,* (dedi). *Bunun üzerine kavminden şu küfredenler zümresi:*

— *Biz seni ancak bizim gibi bir beşer görüyoruz. Sana tâbi' olanları da ilk bakışta en rezillerimizden ibâret görüyoruz. Sizin bize fazla bir mezi-*

---

1 (لقد ارسلنا نوحاً الى قومه فقال يا قوم ! اعبدوا الله) الى قوله عز و جل (انهم كانوا قوماً عمين) [سورة الاعراف : ٥٩ - ٦٤] .

yetinizi de görmüyoruz. Belki biz sizi yalancı sanıyoruz, dediler. Nûh onlara dedi ki:

— *Ey kavmim!* (Açıkça söyleyin) *eğer ben Rabbım tarafından* (verilmiş) *bir beyyineyi hâiz isem ve bana Rabbım kendisinden bir rahmet vermiş de size* (onu görecek göz vermeyip) *kör bırakmış ise biz size onu* (görmek) *istemediğiniz halde zorla kabûl mü ettireceğiz sanırsınız?. Hem ey kavmim,* (bu irşâdıma) *karşı sizden bir mal da istemiyorum. Benim ücretim yalnız Allâh'a âittir. Ve ben o îmân edenleri kovucu değilim. Elbette onlar Rablarına kavuşacaklar. Fakat sizi de ben câhillik eden bir cemâat görüyorum. Hem ey kavmim, ben bunları kovarsam bana kim yardım edip Allah'dan beni kurtaracak? Bunu bir kere düşünmez misiniz?. Ben size ne Allâh'ın hazîneleri yanımdadır, ne de gaybi bilirim demiyorum. Ben muhakkak Meleğim de diyemem. Yine ben, gözleriniz horlamakta bulunan o kimseler hakkında: "Allah onlara hiç hayır vermez" de diyemem.* —Çünkü onların vicdanlarındaki îmânı çok iyi bilen Allah'dır— *bu halde ben hiç şüphesiz zâlimlerden olurum!. Şimdi Nûh'un kavmi:*

— *Ey Nûh! Sen bize karşı hakîkaten husûmet ettin. Ve bize husûmetini arttırdın. Eğer sözünde doğru isen bizi tehdîd edegeldiğin azâbı hemen şimdi bize getir, dediler. Nûh:*

— *Onu size* (ben değil) *dilerse Allah getirecektir, ve siz O'nu âciz bırakacak değilsiniz. Ben size ne kadar öğüt vermek istedimse Allah sizi helâk etmek murâd etmiş ise benim nasîhatim size hiç menfaat vermez.* (İyi biliniz ki) *Allah Rabbınızdır, en sonu da çâresiz O'na döneceksiniz!. Yoksa* (ey Nûh!) *o azâbı seni mi uydurdu diyorlar?.* (Sen de onlara :) *eğer ben uydurdumsa günâhı bana âittir. Halbuki ben, sizin yüklemek istediğiniz suçtan her halde uzak bulunuyorum.*

Bir de Nûh'a vahyonmuştu ki: kavminden şimdiye kadar îmân edenlerden başka hiç birisi îmân etmiyecektir. Binâenaleyh işlemekte oldukları fenâlıklarla sen endîşelenme de bizim nezâretimiz altında ve vahy (ettiği) *miz* (ta'lîmât) *dâiresinde gemi yap!. O zulm edenler hakkında bana hitâb* (şefâat) *de etme! Çünkü onlar muhakkak batırılacaklardır.*

Nûh gemiyi yapıyordu. O sırada kavminden her hangi bir gürûh yanından geçtikçe onunla eğlenirlerdi. Nûh onlara: "Siz bizimle eğleniyorsunuz; sizin şimdi eğlendiğiniz gibi biz de ileride sizinle eğleneceğiz!. Kime rüsvây eden bir azâb gelecek ve dâimî bir azâb başına inecektir, ileride görürsünüz!" dedi. Nihâyet emrimiz geldiği ve gemi fayrap olup yeryüzünden su feverân ettiği vakit biz Nûh'a:

— *Şimdi geminin içine her çiftten* (erkek, dişi) *iki tâne, bir de aleyhinde hüküm geçmiş olan* (oğlun) *dan başka âileni ve îmân edenleri yükle! dedik. Maamâfih pek azından başkası îmân etmemişti. Şimdi Nûh* (gemiye bineceklere) :

— *Haydi mecrâsında da, mersâsında da Allāh'ın ismini anarak gemiye bininiz! Rabbım muhakkak Gafûr'dur, Rahîm'dir, dedi. Artık gemi, içindekilerle birlikte dağlar gibi dalgalar içinde akıp gidiyordu. O sırada Nûh ayrı bir yere çekilmiş olan oğluna da: Ey oğulcuğum, gel bizimle bin! Kâfirlerle berâber olma! diye seslendi. Oğlu: beni sudan koruyacak bir dağa sığınacağım! dedi. Nûh: Bugün Allāh'ın emrinden koruyacak yoktur. Meğer ki, Allah rahmet eyleye! dedi. Ve derhal bir dalga aralarına giriverdi. O da boğulanlardan oldu.* (Tûfân tamâm olunca Hak Teâlâ) *tarafından:*

— (Yere :) *ey arz suyunu yut!,* (Göğe de :) *ey semâ suyunu kes! Emri verildi. Ve su çekildi, emir de icrâ olundu. Gemi de Cûdî* (dağı) *üstüne oturdu. O zâlim kavme de: uzaklaşın, denildi.*

Nûh Rabbına nidâ etti de:

— *Yâ Rab! Oğlum tabiî benim âilemdendir. Hiç şüphesiz Sen'in va'din de haktır. Ve sen hâkimlerin fevkinde isâbetle hükmedersin! dedi. Hak Teâlâ:*

— *Ey Nûh!* (Kâfir) *oğlun senin ehlinden değildir. O,* (sâlih olmıyan) *kötü işlidir. Binâenaleyh hakîkatine ilmin lâhik olmıyan şey'i benden isteme!. Ben seni câhillerden olmaktan men' ederim! buyurdu. Nûh:*

— *Rabb'ım! Hakîkatini bilmediğim şey'i istemekten Sana sığınırım!. Allāhım! Yoksa Sen beni mağfiret etmez ve bana merhamet etmezsen ben dalâlete düşenlerden olurum! diye niyâz etti.* (Bunun üzerine Hak Teâlâ tarafından) :

— *Yâ Nûh, bizden sana ve maiyetindekilerden* (üreyecek) *bir çok ümmetlere selâm ve bir çok bereket ile* (gemiden) *in!. Bir çok ümmetleri de ileride* (dünyâ metâiyle) *müstefîd edeceğiz de sonra* (küfürleri sebebiyle) *onlara tarafımızdan elem verici bir azâb dokunacaktır*"[1].

Müellif Buhârî, Nûh Sûresi'ne de tamâmiyle işâret etmiş ise de biz onun yerine Hûd Sûresi'nin yukarıdaki âyetlerini daha cemiyetli olarak nakil ve tercüme ettiğimiz için, Nûh Sûresi'nin tercümesinden sarf-ı nazar ettik.

---

[1] (لقد ارسلنا نوحاً الى قومه انى لكم نذير مبين) الى قوله تعالى (قيل يا نوح اهبط بسلام منا و بركات عليك و على امم ممن معك ، و امم سنمتعهم ثم يمسهم منا عذاب اليم [سورة هود: ٢٥ - ٤٨].

İLYÂS, İDRÎS ALEYHİME'S-SELÂM :

Müellif Buhârî, İlyâs ve İdrîs unvânlariyle de iki bâb açmıştır. İlyâs ile İdrîs isimleri, bir Peygamber'in iki adı mıdır? Yoksa bunlar ayrı ayrı birer Peygamber isimleri midir?. Bu husûsta ihtilâf vardır. Buhârî'nin bu bâbında muallâk bir rivâyetine göre, İbn-i Mes'ûd ile İbn-i Abbâs : İlyâs, İdrîs bir Peygamberdir, demişlerdir. Hattâ İkrime (و ان الياس لمن المرسلين) âyeti İbn-i Mes'ûd'un Mushaf'ında (و ان ادريس لمن المرسلين) sûresinde yazılıdır, demiş. İbn-i Mes'ûd'a göre Ya'kūb ismi nasıl İsrâil'den ibâret ise, İlyâs da öylece İdrîs'tir. Bununla istidlâl ederek İbnü'l-Arabî : İdrîs, Resûlullāh'ın ceddi değildir, belki Benî İsrâil Peygamberlerindendir. Çünkü İlyâs'ın Benî İsrâil'den olduğu hakkında haber vardır, demiştir. Ulemânın Cumhûruna göre, İlyâs ile İdrîs iki müterâdif lâfızdan ibâret değildir. Her ikisinin de ayrı ayrı müsemmâsı vardır. İdrîs yukarıda bildirdiğimiz veçhile Nûh'un üçüncü derecede büyük babası olan Uhnûh'dur.

Buhârî, İlyâs için açtığı bâbında Sâffât Sûresi'nin şu meâldeki dokuz âyetini zikretmiştir :

"*Şüphesiz ki, İlyâs da gönderilen Peygamberlerdendir. Habîbim yâd et o zamânı ki: o, kavmine* (Benî İsrâil'e) :

— (Ey kavmim!) *Aklınızı başınıza toplayıp Allah'dan korkmuyor musunuz?. Siz, yaradanların en güzel ve büyüğü olan Allāh'a* —ki O, hem sizin Rabbınızdır, hem de sizden önce (gelip geçen) babalarınızın Rabbıdır— *ibâdeti bırakıp da Ba'l* (adlı put) *a ibâdet mi edersiniz? demişti de kavmi onu yalanlamışlardı. Bu sebeple İlyâs'ın kavmi* —içlerinden temiz yürekli İbâdu'llāh müstesnâ olmak üzere— (azâba) *hazır edilmişlerdir!. Kendisinden sonraki nesiller arasında İlyâs adına da biz, güzel bir ün bıraktık!. Tarafımızdan saâdet ve selâmet İlyâs üzerine olsun!. İşte bize söziyle, öziyle bağlı olanları selâmımızla taltîf eder, güzel ünle mükâfatlandırırız. Çünkü o, bizim mü'min kullarımızdandır*" [1].

Muhammed İbn-i İshâk ve sâir *Siyer* müelliflerinin beyanlarına göre Benî İsrâil Peygamberlerinden Hazkîl *aleyhi's-selâm*'ın [2]

---

1. (و ان الياس لمن المرسلين ۞ اذ قال لقومه الا تتقون) الى قوله عز و جل (انا كذلك نجزى المحسنين ۞ انه من عبادنا المؤمنين [سورة الصافات: ١٢٣ - ١٣٢].

2. Hazret-i Mûsâ'nın vefâtından sonra sırasiyle Yûşa' İbn-i Nûn, Kâlib, Hazkîl Peygamber gönderilmişlerdir.

vefâtı üzerine Benî İsrâil'de fenâlıklar çoğalmış, halk putlara tapmağa başlamış. Bunun üzerine Hak Teâlâ İlyâs Peygamberi göndermiştir. Mûsâ'dan sonra gelen Benî İsrâil peygamberlerinin hepsi, zaman geçtikçe *Tevrat* ahkâmını unutan Benî İsrâil'e *Tevrât*'ın hükümlerini yenilemek üzere gönderilmişlerdir. Mûsâ'nın vefâtından sonra onun yerine Peygamber olan Yûşa' *aleyhi's-selâm* Şam'ı fethetmiş ve burayı Benî İsrâil esbât ve kabâili arasında taksîm etmişti. Bunlardan bir kabîle halkına da Ba'lebek ve mülhakātı düşmüştü. İşte İlyâs Peygamber, bu kabîle halkına Peygamber gönderilmiştir. Ba'lebek halkı üzerinde o sırada hükümrân olan putperest Melik tabaasını zorla bunlara tapmağa teşvîk ederdi. Onun (Ba'l) adlı bir putu vardı[1]. İlyâs Peygamber ise halkı Allāhu Teâlâ'ya ibâdete da'vet ederdi. Zâlim hükümdârın gadrine uğrayan İlyâs Peygamber nihâyet kaçar ve köylerde gezerek *Tevrat* öğretir ve bu sûretle gizli yaşardı.

İbn-i Abbâs'tan gelen bir rivâyete göre, bu seyahati sırasında İlyâs bir köye uğramış, Benî İsrâil'den bir kadının hânesine sığınmıştı. Misâfir olduğu kadının Elyesa' İbn-i Ahtub adlı ve hastalıklı bir çocuğu vardı. Kadın çocuğuna okutmak için İlyâs'ı gizlemişti. O da çocuğa duâ etmiş ve şifâ bulmuştu. Bunun üzerine Elyesa', İlyâs'a îmân edip kendisinden ayrılmamış ve İlyâs'ın vefâtında Benî İsrâil'e Peygamber olmuştur.

* * *

İDRÎS ALEYHİ'S-SELÂM : Nûh'un babasının ceddi (dedesi) dir. Nûh'un ceddi değildir. Buhârî *Sahîh*'inde, her iki ciheti rivâyet edenler bulunduğuna işâret etmiştir. İdrîs bu cihetle Peygamber Efendimiz'in cedd-i a'lâsıdır. Ulemânın cumhûrunun re'yi budur. Buhârî, İdrîs'e dâir açtığı bâbında :* *(ورفعناه مكانا عليا = Biz İdrîs'i âlî bir mekâna yücelttik)* âyetini zikretmiştir ki, o âlî mekân dördüncü kat göktedir. Hiç şüphesiz ki, bu yükseliş Peygamberler arasında İdrîs'e has ilâhî bir taltîf olarak zikrolunmuştur. Gerçi Îsâ Peygamber de semâya yükseltilmiş ise de **(انى متوفيك) kavl-i şerîfinin zâhirini iltizâm eden ulemâya göre, Hazret-i Mesîh öldürüldükten sonra ref' olunmuştur. Binâenaleyh zî-hayât olarak semâya ref' olunmak İdrîs *aleyhi's-selâm*'ın müstesnâ bir husûsiyeti bulunuyor. Şu kadar ki,

[1] Putun bulunduğu şehrin adı ibtidâ (Bek) idi. Sonraları her iki isim terkîb edilerek el-yevm mevcûd olan şehre Ba'lebek denilmiştir.

* Sûre : 19 (Meryem), âyet : 57. ** Sure : 3 (Âl-i İmrân), âyet : 55.

ulemânın cumhûruna göre, Îsâ *aleyhi's-selâm* da hayatta olduğu halde semâya götürülmüştür. Bu i'tibâr ile âlî husûsiyete iştirâk etmiş bulunuyor.

* * *

HÛD ALEYHİ'S-SELÂM : Buhârî, Hûd Peygamber için de müstakil bir bâb açmıştır. İbn-i Hişâm'a göre Hûd'un adı Âbir'dir. Katâde'ye göre silsile-i nesebi şöyledir. Abdullâh İbn-i Rebâh İbn-i Hulûd İbn-i Âd İbn-i Avs İbn-i İrem İbn-i Sâm İbn-i Nûh. Hûd, Âdem-oğullarının içinde Hazret-i Yûsüf istisnâ edilirse, Âdem'e en çok benzeyen bir sîmâya mâlikti. Hûd *aleyhi's-selâm* Âd kavmine ba's olunmuştu. Aşağıdaki âyetlerde görüleceği üzere Hûd Peygamber de Âd kavmi efrâdından idi.

Âd kavmi, Arab-i Bâide'den yâni helâk ve munkarız olan Arab akvâmındandır. Asıl Âd, onların melîkinin ismi idi. Sonra bu isim kabîleye verilmiştir. Kabîlenin melîki olan Âd aya tapardı. Kabîlesini de bu yola sevk ederdi. Bunun üzerine Hûd Peygamber ba's olunmuştur. Kur'ân'ın hitablarından öğrenildiği üzere Hûd, kavmini tevhîde da'vet eder, şirkten men' eylerdi.

Müfessirler ve *Siyer* müellifleri Âd'ı : Âd-ı ûlâ ve Âd-ı uhrâ diye ikiye ayırırlar. Hûd *aleyhi's-selâm*'ın ba's olunduğu Âd, Âd-ı ûlâdır. Bunu aşağıdaki âyetlerde göreceğiz. Necm Sûresi'nin 50 nci âyetinde Allâh'ın, Âd-ı ûlâ'yı helâk ettiği sarâhatle haber verilmiştir. Kur'ân'da zikrolunan bütün Âd ile Hûd'a âit müşterek vâkıalar hep Âd-ı ûlâ'ya âittir.

Âd-ı ûlâ'nın helâkinden sonra bundan kurtulanların nesillerinden de ikinci Âd türemiştir ki, bunlar da Zemahşerî'ye göre "*Zât-i İrem*" dir. İmam Müberrid de, bu Âd-ı uhrâ'nın Semûd kavmi olduğunu bildirir. Taberî de Âd-ı uhrân'ın Mekke'de Amâlika ile berâber olan Lukaym oğullarıdır, demiş.

Âd kavminin meskenleri hakkındaki rivâyetler müteaddittir: Ahkâf Sûresi'nde Hûd'un, kavmini Ahkâf ile (medid ve yüksek kum yığınlariyle) inzâr ettiği bildirildiğine, Ahkâf'ın da —İbn-i Abbâs'tan bir rivâyette— Uman[1] ile Mehre arasında bulunduğuna göre, Âd kavminin meskeni hakkında en kuvvetli rivâyetin bu olması îcâb eder.

[1] Yemen'de bir şehir adı olan bu kelimeyi lûgat âlimleri tahfîf ile Uman zabt ederler.

Târihin bilinmez karanlıklarına karışan bir milletin hayâtı hakkında pek çok efsâneler naklolunduğu gibi, Âd kavmine dâir Kur'an hâricindeki haberler de hep böyle efsânevî birer mâhiyet arzederler. Bu cihetle Hûd'a dâir îzâhımızı Buhârî'nin Hûd bâbında zikrettiği âyetlere tahsîs edeceğiz.

Buhârî, Hûd *aleyhi's-selâm*'a tahsîs ettiği bâbın unvânında ilk önce Hûd Sûresi'nin 50 inci âyetiyle başlayıp onu ta'kîb eden âyetlere işâret ediyor ki, meâlleri şöyledir :

"Biz Âd'a da (neseb) *kardeşi Hûd'u* (Peygamber) *gönderdik. Hûd onlara:*

— *Ey kavmim! Allāh'a ibâdet ediniz. Sizin Ondan başka bir ilâhınız daha yoktur. Siz* (Allah'tan başkasına ibâdet etmekle) *hiç şüphesiz ki O'na iftirâ etmiş oluyorsunuz. Ey kavmim!* (Sizi tevhîde da'vet etmekle) *bunun için, sizden bir ecir istemiyorum. Benim ecrim ancak beni yaradan* (Allāh') *a âittir. Artık hâlâ akıllanmıyacak mısınız?. Hem ey kavmim! Rabbınızın mağfiret etmesini isteyiniz!. Sonra O'na tevbe ile mürâcaat edin ki, üzerinize gökyüzü bol bol yağmur indirsin!. Kuvvetinize kuvvet katsın da sizi çoğaltsın!.* (Geliniz) *mücrimler vaziyetinde geri dönüp gitmeyiniz! dedi. Hûd'un kavmi:*

— *Ey Hûd! Sen bize* (nübüvvetin hakkında) *açık bir delil getirmedin. Artık biz de senin sözünle ilâhlarımızı bırakamayız. Sana elbette inanmayız da. Şimdi biz* (her sözü bırakarak) *yalnız şunu deriz ki: her halde ilâhlarımızın bir kısmı seni fenâ halde çarpmıştır, dediler. Hûd:*

— *İşte ben Allāh'ı şâhid tutuyorum, siz de şâhid olunuz! Ben Allāh'dan başka* —sizin şerîk koştuğunuz bâtıl— *ilâhlardan uzak bulunuyorum. Şimdi* (hepiniz bir araya toplanın da) *bana istediğiniz hiyleyi yapın!. Sonra bana aman zaman da vermeyin!. İyi biliniz ki, ben, benim Rabbım, sizin de Rabbınız olan Allāh'a güvenmişimdir. Yeryüzünde gezen hiçbir mahlûk yoktur ki, onun nâsıyesini O tutmuş olmasın.* (Varlığı üzerinde hâkim bulunmasın). *Şüphesiz ki, Rabb'ım doğru bir yol üzerinde* (hak ve adâlet üzere) *dir. Şimdi siz* (îmândan) *yüz çevirirseniz* (benim için bir beis yoktur. Çünkü) *ben, size gönderilmiş olduğum risâlet vazîfesini size teblîğ etmiş bulunuyorum. Hem Rabb'ım sizin yerinize başka bir kavmi getirir de siz O'na hiç bir sûrette zarar veremezsiniz. Muhakkak ki, Rabbım her şeye karşı murâkıptır* (sizin her hareketinize vâkıftır).

Vaktâki (Âd kavminin helâk ve azâbına dâir) *emrimiz geldi. Hûd'u ve maiyetinde îmân etmiş olanları tarafımızdan bir rahmet ve ni'metle kurtardık. Ve onları en şiddetli bir azâbtan halâs ettik* (ki, Âd kavmini boğup öldüren Rîh-i Sarsar ve azgın bir rüzgârdır). *İşte şu Âd* (kavmi) *Rablarının âyetlerini inkâr ettiler ve Peygamberlerine isyân eylediler de onlar, her inatçı ve kükremiş kātilin emri sıra gittiler. Hem bu dünyâda bir lâ'netle ta'kîb edil* (ip helâk olun) *dular, hem de Kıyâmet gününde ayrı bir lâ'nete uğradılar. İyi bilmelidir ki, Âd, Rablarına hakîkaten küfretmişlerdi. Varsın Hûd'un kavmi olan Âd,* (Allāh'ın rahmetinden) *uzaklaşıp gitsin!*"[1].

Âd kavminin zulüm ve inkâr vâdîsindeki fenâlıklarına ve haşmetli hayatlarına da Şuarâ Sûresi'nde şöyle işâret olunmuştur :

"*Âd* (kavmi) *gönderilen Peygamberleri tekzîb etmişlerdi. İşte o zaman Âd'a, onların kardeşi Hûd Peygamber şöyle demişti:*

— *Allah'dan korkmaz mısınız?. İyi biliniz ki, ben size gönderilen emniyetli bir Peygamberim. Binâenaleyh Allah'dan korkunuz ve benim sözümü dinleyiniz* (bana itâat ediniz)! *Ben sizi irşâdımdan dolayı sizden bir ücret de istemiyorum. Benim ecrim yalnız âlemlerin Rabbı olan Allāh'a âittir. Siz her şâhikaya yüksek bir Burc binâ edip eğlenir misiniz? Ve gûyâ muhalledmişsiniz gibi müstahkem saraylar da ediniyorsunuz.* (Ukūbet etmek üzere) *halkı yakalayınca da merhametsizce* (kılıç, kırbaç darbeleri altında) *tutu* (p inleti) *yorsunuz. Artık Allah'dan korkunuz, sözlerimi tutunuz!. O Allah'dan korkunuz ki, O, sizi bildiğiniz ni'metlerle te'yîd etmiştir: Allah* (sürülerle) *mevâşî,* (bir çok) *evlâd,* (Cennet gibi) *bahçeler, akar sularla size imdâd etmiştir. Şimdi ben elbette* (bu ni'metlere küfreden) *sizlere büyük bir günün azâbı* (gelmesi) *nden korkuyorum. Hûd'un bu sözleri üzerine Âd:*

— *Ey Hûd! Sen hâ va'z etmişsin, yâhut va'z edenlerden olmamışsın, bize göre ikisi de birdir. Senin bize bildirdiğin şeyler, vaktiyle eskilerin ortaya koyduğu yalanlardır. Hiç şüphesiz biz* (şu hayâtımızla) *ta'zîb olunmayız! diye Hûd'u tekzîb ettiler de biz de onları* (rüzgârla) *kırdık geçirdik. Şüphesiz bu vâkıada büyük bir ibret vardır. Öyle iken ekserîsi îmân eder olmadı. Ve şüphesiz ki, Rabbın elbette Azîz ve Rahîm'dir*"[2].

---

[1] (والى عاد اخاهم هوداً) الى قوله عز وجل (ألا ان عاداً كفروا ربهم الا بعداً لعاد قوم هود) [سورة هود : ٥٠ - ٦٠].

[2] (كذبت عاد المرسلين) الى قوله تعالى (و ان ربك لهو العزيز الرحيم) [سورة الشعراء : ١٢٣ - ١٤٠]

Siyer müellifleriyle müfessirler bu âyetlerden istifâde ederek : Âd kavminin rüesâsı zengin, servet sâhibi olduklarını, saraylara, yüksek ihtişamlara mâlik olup halkı angaryalar ve gûnâ-gûn zulümler, işkenceler altında çalıştırdıklarını kaydetmişlerdir.

Bundan sonra Buhârî Hûd *aleyhi's-selâm*'ın Âd kavmini *(Ahkāf= Şihir sâhasındaki medîd ve mürtefi' kum yığınları)* ile inzâr edip korkuttuğu hakkındaki Ahkāf Sûresi'nin şu meâldeki âyetlerini zikrediyor.

"(Habîbim! Kureyş müşriklerine) *Âd'ın kardeşi* (Hûd) *u da anlat!. Hûd, kavmini Ahkāf ile korkutmuştu* —gerçi Hûd'dan önce ve sonra da nice Peygamberler geçmiştir ya— *Hûd, kavmine:*

— *Sakın Allah'tan başka hiç bir şey'i ma'bûd tanımayınız, yalnız Allāh'a ibâdet ediniz!* (Ey kavmim) *emîn olunuz ben, size büyük bir günün azâbı gelip çatmasından korkuyorum! demişti. Onlar:*

— *Sen bizi ma'budlarımızdan çevirmek için mi geldin? Eğer* (bizi tehdit etmekte) *doğru söyledinse bize vaad ettiğin azâbı getir* (de görelim!) *dediler. Hûd:*

— *Azâb zamânını ta'yîn etmek Allāh'a âittir, yalnız O bilir. Ben size getirmeğe me'mûr olduğum şeyleri tebliğ ediyorum. Lâkin ben sizi câhillik eden bir kaım görüyorum! dedi.*

Vaktâki, Âd kavmi mev'ûd azâbı, vâdîlerini karşılayıp gelen bir bulut hâlinde gördüler: bu görülen şey, ufukta beliren bir buluttur, o bize yağmur yağdıracaktır, demişlerdi. Hayır, belki o sizin acele istediğiniz şeydir (azâbtır). *O bir rüzgârdır ki, onun içinde çok elemli bir azâb vardır; o rüzgâr Rabb'ının emriyle* (mal, can ne varsa hepsini) *helâk eder, derken öyle oldular ki, meskenlerinden başka bir şey görünmez oldu. Biz işte mücrim bir cemiyeti böyle* (ansızın) *cezâlandırırız*"[1].

Buhârî ile Müslim'in bu âyeti îzâh mâhiyetinde Hazret-i Âişe'den rivâyetlerine göre Peygamber Efendimiz gök yüzünde yağmur bulutları dolaşmağa başladığını görünce yüzünün rengi değişirdi. Hazret-i Âişe : yâ Resûla'llāh! Herkes havada bulut görünce onu yağmurun müjdecisi addederek sevindikleri halde sizin sîmânızın rengi değişiyor, demiş. Resûlullāh da : "*Ey Âişe! Bu bulutun içinde azâb olmadığını kim te'mîn edebilir? Vaktiyle Âd kavmi*

---

1 (واذكر اخا عاد اذ انذر قومه بالاحقاف) الى قوله تعالى (كذلك نجزى القوم المجرمين) [سورة الاحقاف : ٢١ – ٢٥].

rüzgârla azâb olunmuştu da onlar bu bulutu yağmur bulutu sanarak: şu gök yüzünü kaplayan bulut bize yağmur yağdıracaktır!" demişlerdi, buyurmuştur. Bu eserimizin bu cildinin 1324 numara ile tercümesi geçen Âişe hadîsine ve îzâhına da bakınız!.

En sonra Buhârî, Âd kavminin helâki keyfiyetini müstesnâ bir belâgatle tasvîr eden El-Hâkka Sûresi'nin şu meâldeki âyetlerini zikretmiştir : "*Amma Âd* (kavmi), *şiddetle gürleyen azgın bir rüzgârla helâk olundular. Bu şiddetli fırtınayı Allah, onların köklerini kesmek üzere yedi gece, sekiz gündüz mütevâliyen onların üzerine havâle etti.* (O vâkıada bulunsaydın) *görürdün ki, bu müddet içinde Âd kavmi* (o târihin mehâbetlerini kaydettiği bu insanlar) *sanki içleri kof hurma kütükleri... Şimdi* (bak) *onlardan bir eser görebilir misin?"* [1].

Tefsîr kitaplarında bildirildiğine göre, bu yedi gece sekiz gündüz, bir Çarşamba sabahı başlamış öbür Çarşamba akşamı tamam olmuştur. Ve *(Eyyâm-ı nahîsât = meş'ûm günler)* diye de tavsîf olunmuştur. Kış mevsiminin sonunda geldiği için Arablar Eyyâm-ı Acûz de demişlerdir. Bu müddetin hitâmında Âd kavmi helâk olmuştu. Yalnız Hûd Nebî'nin yanında bulunan bir mü'min hizbi (ولما جاء امرنا نجينا هودا والذين آمنوا معه)* âyet-i kerîmesi mazmûnunca halâs olmuşlardı. Bu müthiş bâdirede bunlar bir tarafa çekilmişler, masûn kalmışlardı ki, Mücâhid'in rivâyetine göre, dört bin kişi idiler. Bunlardan Âd-ı uhrâ türemiştir ki, Zât-i İrem denilen Semûd kavmidir. Hûd Peygamber, kavminin helâkinden sonra bir müddet daha yaşamış, sonra ölmüştür. Vefâtında yüz elli yaşında idi. Hatîb, İbn-i Abbâs'tan rivâyet ederek, dört yüz altmış yaşında öldüğünü bildirmiştir. Hûd ile Nûh arasında sekiz yüz altmış senelik bir fâsıla bulunduğu haber veriliyor. Hûd'un mahall-i vefâtı hakkında ihtilâf edilmiştir. İbn-i Sa'd *Tabakāt*'ında Hadramût bilâdından Şihr'de vefât ettiğini bildirmiştir. Bundan başka rivâyetler zaîftir. Âd kavminin bedenî teşekkülleri, güçleri, kuvvetleri, boyları, bosları hakkında Kur'ân hâricinde pek çok mübâlâğalı rivâyetler vardır. A'râf Sûresi'nde (وزادكم فى الخلق بسطة) kavl-i şerîfidir ki, Allah size kuvvetçe ziyâde inbisât verdi, demektir.

---

[1] و اما عاد فاهلكوا بريح صرصر عاتية ❁ سخرها عليهم سبع ليال و ثمانية ايام حسوما فترى القوم فيها صرعى كأنهم اعجاز نخل خاوية ❁ فهل ترى لهم من باقية [سورة الحاقة : ٦ ، ٧ ، ٨].

* Sûre: 11 (Hûd), âyet: 58.

Yukarıda zikrettiğimiz âyetlerden sonra Buhârî, İbn-i Abbâs *radiya'llāhu anh*'den: (نصرت بالصبا و اهلكت عاد بالدبور = *Ben poyraz rüzgâriyle nusrat olundum. Âd kavmi de lodos ve karayel ile öldürüldüler*) hadîsini rivâyet etmiştir. Poyraz veya gündoğusu ile Resûlullāh nusrat olunması, Ahzâb gazâsına âid ilâhî nusrattır. Ebû Süfyân ordusunun Medîne'yi muhâsarası hengâmında bir gece Allah tarafından şiddetli bir gündoğusu rüzgârı çıkarak Kureyş ordusunun altını üstüne çevirmiş ve bu fırtına ile de panik başlayıp hezîmetle netîcelenmiştir. Onuncu cildde Ahzâb gazâsına bakınız!.

* * *

Zülkarneyn : Müellif Buhârî, Enbiyâ bahsinde Hûd Peygamber'den sonra Ye'cûc ve Me'cûc başlığiyle açtığı bir bâbında Zülkarneyn ile seddine işâret etmek üzere aşağıdaki hadîsi rivâyet etmiştir.

1372. عَنْ زَيْنَبَ ابْنَةِ جَحْشٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَخَلَ عَلَيْهَا فَزِعاً يَقُولُ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ وَيْلٌ لِلْعَرَبِ مِنْ شَرٍّ قَدِ اقْتَرَبَ فُتِحَ الْيَوْمَ مِنْ رَدْمِ يَأْجُوجَ وَمَأْجُوجَ مِثْلُ هٰذِهِ وَحَلَّقَ بِإِصْبَعَيْهِ الْإِبْهَامِ وَالَّتِي تَلِيهَا قَالَتْ زَيْنَبُ ابْنَةُ جَحْشٍ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللّٰهِ أَنَهْلِكُ وَفِينَا الصَّالِحُونَ قَالَ نَعَمْ إِذَا كَثُرَ الْخَبَثُ.

Tercemesi

(Peygamberimiz'in kadınlarından) Zeyneb Bint-i Cahş *radiya'llāhu anhâ*'dan gelen rivâyete göre, Nebî *salla'l-lāhu aleyhi ve sellem* bir kere telâşla Zeyneb'in yanına girerek :

— Lâ ilâhe illâ'llāh, vukūu yaklaşan bir şerden, büyük bir fitneden dolayı vay Arabın hâline?, Bugün Ye'cûc ve

Me'cûc'un seddinden şunun gibi bir delik açıldı! buyurdu da baş parmağiyle onu ta'kîb eden (şehâdet) parmağını halkaladı. Bunun üzerine Cahş kızı Zeyneb :

— Yâ Resûlullāh! İçimizde bu kadar sâlih (kimse) ler varken biz helâk olur muyuz? diye sordu. Resûlullāh :

— Evet! Fısk-u fücûr, fuhş ve ma'sıyet çoğaldığı zaman (helâk olursunuz!) diye cevab verdi.

Î Z Â H I

Bu hadîsin, *Sahîh-i Buhârî*'deki bâbının unvânı, Ye'cûc ve Me'cûc kıssasıdır. Bu iki şimâl kavminin zulüm ve tecâvüzüne karşı Türklerin yardımiyle Zülkarneyn tarafından târihin en uzak devirlerinde bir sed yapılmış olduğundan, Zülkarneyn ise muhtar olan bir kavle göre, Peygamberlerden sayıldığından, bu münâsebetle müellif bu hadîsi bu bâbında zikretmiştir.

Bu hadîsten evvel de Buhârî bâbının unvânında Kehf Sûresi'nin Zülkarneyn ile Ye'cûc ve Me'cûc kıssasına dâir olan âyetlerini zikr ve tefsîr ederek asıl târihî vâkıaya temâs etmiştir. Biz de bu îzâhımızda müellifin tefsîrine göre bu âyetleri nakil ve tercüme ediyoruz :

"*Bir de* (Yahûdîler imtihân için) *sana* (kadîm bir târih olmak i'tibâriyle) *Zülkarneyn'den sorarlar. Sen onlara de ki: size ondan da haber vereceğim.* (Allāhu Teâlâ şöyle buyurur :) *Biz, Zülkarneyn için yeryüzünde bir hayli kudret ve kuvvet tahsîs ettik. Ve ona her şeyden* (yüksek gāyesine eriştirecek maddî ve mânevî) *vâsıtalar verdik. O da* (ilk önce garbe doğru) *bir yol ta'kîb etti. Tâ gün batısına* (batının meskûn mıntakasına vardı. Oraya) *varınca güneşi balçıklı bir su havzası içine batıyor* (gibi) *gördü. Ve orada bir kavim buldu. Biz ona:*

— *Ey Zülkarneyn!* (Bu kavmin hâline göre) *ya onları ta'zîb edersin, yâhut haklarında* (afv ve ihsân ile) *güzel bir yol iltizâm edersin! dedik. O da:*

— *Her kim zulmederse, muhakkak onu ta'zîb ederiz. Sonra o zâlim, Rabb'ına iâde olunur. Bir de Allah onu görülmedik, bilinmedik bir azâb ile ta'zîb eder. Amma her hangi bir kişi de îmân edip iyi iş işlerse, ona da en güzel mükâfat vardır. Ve ona emirlerimizden en kolayını söyleriz, dedi.*

Zülkarneyn (Mağrib'de bu sûretle hükümrân olduktan) *sonra* (Şarka ulaştıran) *bir yola düştü. Tâ gün doğuya* (doğunun meskûn yerine kadar gitti, oraya) *varınca o, güneşi bir kavm üzerine doğuyor buldu ki, biz onlara güneşin karşısında* (onun te'sîrinden) *koruyacak* (libâs, binâ gibi) *bir siper yapmamıştık,* (bir çit yapmasını bile müyesser kılmamıştık)"[1].

"*İşte Zülkarneyn'in şarktaki bu hükümranlık menkabesi garpteki gibidir. Onun yanında* (asker, harp âlâtı, saltanat esbâbı olarak) *daha neler vardı ki, onun tamâmını biz* (im ilmimiz) *ihâta ediyor. Sonra Zülkarneyn* (Mağrib'le Maşrık arasında cenuptan şimâle doğru üçüncü) *bir yol ta'kîb etti. Nihâyet* (Türk ilini şark tarafından tahdîd eden) *iki sed* (dağ) *arasına* (vardı. Buraya) *varınca bu dağların birisinde* (Türk ırkından)[2] *bir kavm buldu ki, onlar* (da kendi dillerinden başka söylenilen) *bir sözü zor anlayorlardı. Bunlar* (tercümanları vâsıtasiyle) :

— *Ey Zülkarneyn! Ye'cûc ve Me'cûc* (denilen iki kavm) *diyârımızda* (hayvanlarımızı çalmak, mahsûlâtımızı tahrîb etmek sûretiyle) *fesat yapıyorlar. Onlarla bizim aramıza bir sed yapmak üzere sana biz bir ücret versek olur mu? dediler. Zülkarneyn:*

— *Rabbımın beni mâlik kıldığı mal ve iktidar çok hayırlıdır* (ücrete ihtiyâcım yoktur). *Binâenaleyh siz bana îcâb eden kuvvetle* (inşâ levâzımiyle) *yardım ediniz! Ben de* (ey Türkler) *sizinle onların arasına sağlam bir mânî yapayım. Haydi bana büyük demir parçaları getiriniz! dedi.* (Getirdiler) *yapı işi başladı. İki dağın iki tarafı birleşinceye kadar Zülkarneyn*

---

[1] Zülkarneyn'in gerek burada şarkta, gerek bundan önce garpte tesâdüf ettiği kavimlerin pek iptidâî ve müşrik oldukları Kur'ân'ın beyân tarzından anlaşılıyor. Hele şarktaki kavmin yeyim ve giyim gibi medenî maîşetten, ve güneşten tehaffuz edecek en iptidâî kulübeden mahrûm oldukları bildirildiğine göre, bunların zencîler ve hatt-ı istivâ'ya yakın halk zümreleri oldukları pek âlâ anlaşılır. Bunun hârîcindeki efsânevî rivâyetler tamâmiyle vâhîdir, İsrâilî haberlerden ibârettir.

[2] Müfessir Dahhâk, Zülkarneyn'in bu üçüncü seferinde mülâkî olduğu kavm Türk ırkındandır, demiş. Süddî de : Türk Ye'cûc ve Me'cûc'dan ayrılıp Türkistan'da devlet kuran bir soydur, demiştir ki, seddin öbür tarafında kalan Ye'cûc ve Me'cûc'un da Mogullar olması îcâb eder. Katâde'ye göre, şimâl akvâmı yirmi iki kabîle olup bunlardan birisi Türk idi. Seddin inşâsından sonra Türk, seddin hâricinde öbirleri dâhilinde kalmıştır.

Târihçilere göre, Nûh *aleyhi's-selâm*'ın evlâdı üçtür : Sâm, Hâm, Yâfis. Sam, Arabın, Acemin, Rumun babasıdır. Hâm, Habeşîlerin, Zencîlerin, Nubîlerin, Yâsif de Türk'ün, Hazer'in, Sakâlibe'nin, Ye'cûc ve Me'cûc'un babasıdır.

(demirleri kullanmış), *ve halka: haydi körükleyin! diye kumanda etmiştir. Körüklenen şey'i ateş hâline getirince: bana erimiş bakır getiriniz de* (îcâb eden) *yerlerine dökeyim demiştir.* (Seddin inşâsı tamâm olunca): *artık şimdi onu ne aşmağa muktedir olurlar, ne de delmeğe güçleri yetişir! diye te'mîn etmiştir. Sonra Zülkarneyn:*

— *İşte bu* (metin sed) *Rabb'ım tarafından* (kullarına ihsân buyurulan) *bir rahmettir. Fakat her ne zaman Rabb'imin emri gelirse, onu yerle yeksân eder. Rabb'imin va'di ise haktır, demiştir*"[1].

Buraya kadar nakil ve tercüme ettiğimiz bu âyetlerdeki Zülkarneyn ile Ye'cûc ve Me'cûc hakkında da kısa ma'lûmat vereceğiz:

ZÜLKARNEYN, İskender'in lâkabıdır. Bu lâkabın verilmesi hakkında "*Karn*" kelimesinin lûgavî medlûlü i'tibâriyle bir çok sebepler söylenmiş ise de Kur'ân'ın yukarıda gördüğümüz teblîgâtına göre, bu cihangirin dünyânın hem garbına, hem şarkına sâhip olması, bu muhteşem lâkabı almasının en doğru sebebi olarak kabûl edilmelidir.

Zülkarneyn'in hüviyetini ta'yînde müteaddid rivâyetler vardır. Fahrüddîn Râzî, *Tefsîr*'inde bunları şöyle bildiriyor: Bunlardan birisi Yunânî İskender Filkos olmasıdır. Râzî bunun şark ve garbe şâmil bir hükümranlığı hâiz olmasını ve diğer târihî hayâtını Kur'ân'ın teblîgâtiyle mukâyese ederek Zülkarneyn ile murad, Yunânî İskender Filkos olduğu netîcesine varıyor. Fakat Kur'ân'da Zikrolunan Zülkarneyn'in belki de Nübüvvet makâmını hâiz bir sâlih cihangir olduğu Kur'ân'ın müteaddid yerinde (yâ Zelkarneyn) hitablariyle anlaşıldığından ve Yunânî İskender'in çok mazbut olan târihî hayâtında öyle bir sed yaptığı kaydedilmemiş bulunduğundan müfessirlerin pek çoğu Zülkarneyn'in Yunânî İskender olduğunu kabûl etmemişlerdir.

Yine Râzî, *Tefsîr*'inde Ebû Reyhan Beyrûnî'nin *Âsâr-ı Bâkıyesi*'nden naklen Zülkarneyn'in Yemen'de hükümrân olan Himyerîlerden Ebû Kerb Şems İbn-i Ubeyd İbn-i Efrikîş olduğunu, bunun da âlem-şumûl bir saltanatı hâiz bulunduğunu bildiriyor. Himyerî bir şâirin:

---

[1] ويسألونك عن ذى القرنين ، قل سأتلوا عليكم منه ذكراً) الى قوله عز و جل (وكان وعد ربى حقاً) [سورة الكهف : ٨٣ - ٩٨).

قد كان ذو القرنين جدى مسلما ملكا علا فى الارض غير مفند
بلغ المشارق و المغارب يبتغى اسباب ملك من كريم سيد[1]

şiiriyle de istidlâl ediyor. Yine Ebû Reyhan, Ezvâ' ki, "*Zî*" kelimesiyle kullanılan isimlerdir. Yemen hükümdarları arasında şâyi'dir : Zînuvas, Zünnûn, Zülmenâr, Züyezen gibi, diyor. Bu büyük Türk âliminin sözü daha kuvvetlidir.

Şurası müttefekun-aleyhtir ki, Zülkarneyn sâlih bir kişi idi. Hazret-i Alî'den, Zülkarneyn Melîk midir, Nebî midir? diye sorulmuş da: Ne Melîktir, ne Nebî. O sâlih bir kimsedir, demiştir.

Zülkarneyn Aksâ-yı Mağrib'e vardığında güneşin balçıklaşmış siyah bir su havzasına gurûb ettiğini gördüm, demesi hakîkaten güneş böyle bir gölcüğe inmiştir demek olmayıp öyle görünmüştür, demek olduğuna tercemede işâret ettik. Çünkü küremizden kerrât ile büyük güneşin ufkumuzun bir köşesindeki bir gölcüğe inmesi müsteb'addır. Zülkarneyn'in Aksâ-yı mağrible şarkta ve cenûbtan şimâle doğru seyahatinde mülâkî olduğu kavimlerin kimler olduklarını yukarıda not olarak îzâh ettik.

Bu sed nerededir, bugün mevcût mudur?. Târihî sedler müteaddid olduğu için Kur'ân'da adı geçen seddin bunlarla karıştırıldığı anlaşılıyor. Bunlardan en meşhurları Çin seddiyle Yemen'deki Sedd-i Me'rib'dir ki, bunlardan Çin seddi ki, bin iki yüz mil imtidâdında olduğu söyleniyor. —Beyzâvî'nin *Tefsîr*'inde bir rivâyet olarak nakledilmiş bulunmasına rağmen — hiç şüphesiz Zülkarneyn seddi değildir. Bunun Kur'ân'ın haber verdiği müstesnâ inşâ tarziyle Çin seddinin mi'mârî ve âdî tarzı arasında büyük bir fark vardır. Ve Çinliler tarafından inşâ edilmiştir. Sedd-i Me'rib de değildir. Onun tarz-ı inşâsı da târihî haberlere ve incelenen âsâr-ı bâkıyesine göre, her iki sed arasında fark vardır. Yine Beyzâvî'nin naklettiği Ermenistan ile Azarbaycan'ın iki dağı arasındaki Demir kapı da değildir. O da Derbend'de vâkı'dir. Ebü's-Suûd da bunu reddediyor. *Sahîh-i Buhârî*'nin en son şârihi Fâzıl Keşmîrî, *Feyzü'l-Bârî*'de Zülkarneyn seddi hakkında bütün bu ihtimalleri sayıp

---

[1] Zülkarneyn, benim müslim olan ceddimdir. O, bilâ-pervâ yeryüzünde âlî bir melîk oldu. Kerîm olan ulu Allâh'dan mülk ve saltanat esbâbını dileyerek şark ve garbın bütün ülkelerine erişti.

reddettikten sonra Kur'ân'ın haber verdiği bu seddin Buhârâ'nın ortasında "*Kokya*" dağı ittisâlinde olduğunu haber veriyor ki, bu da bir ihtimal olmaktan ileri gidemiyor. Kur'ân'ın nazmında bu seddin mahalli sarîhan bildirilmediği ve bütün âsâr-ı bâkıyesi bulunmadığı için müellifler hep bu ihtimaller içinde dönüp dolaşmışlardır.

Evet, bu sed, çok eski bir târihin zulmetleri içine gömülmüştür. Bugün onun vücûduna kılavuzluk edebilecek hiç bir eser de yoktur. Esâsen Kur'ân, bunun Ye'cûc ve Me'cûc'un hurûcuna kadar devam edeceğini ve bu iki kavmin hurûcuna ebedî sûrette mâni' olacağını bildirmiş de değildir. Kur'ân'dan öğrendiğimiz; bu sed târihî hayâtını yaşayıp harâbîsine Allāh'ın emîr ve irâdesi taallûk edince hâk ile yeksân olacağıdır. Kim bilir, târihî istiksâların erişemediği her hangi bir devirde arzın nasıl bir tahavvülüne uğramıştır. Kur'ân'ın nazmından öğrendiğimiz bir şey varsa, o da bu seddin şimâlde bulunmasıdır. Kur'ân'ın nazmından delâleten anlaşıldığı üzere, Zülkarneyn'in üçüncü seferinin cenuptan şimâle doğru vukūu bunu te'yîd eder.

Sonra Zülkarneyn'in üçüncü seferinde mülâkî olduğu ve kendi dillerinden başka bir dil ile görüşemiyen kavmin Türkler olduğunu yukarıda bir hâşiyemizde Dahhâk, Süddî, Katâde gibi müfessirlerden nakletmiştik. Binâenaleyh Zülkarneyn'in mi'mârî nezâret ve irşâdı dâiresinde Türklerin demirden, bakırdan hayret-bahş bir sed yapmış olmaları muâdelesiyle Türkler arasında şâyi' olan demir, çelik ve bakır gibi mâdenî sanâyiin kadîm târihin tâ bu karanlık devirlerinde başlamış olması neticesine varabiliriz. Bütün bu riyâzî muâdelelere istinâden ilk devirlerde Türklerin beşeriyetin halâskârı olduklarını da söyliyebiliriz. Çünkü zaman zaman kendi mallarını, canlarını nehb-ü gārat eden Ye'cûc ve Me'cûc adında iki vahşî şimâl kavmine karşı kendilerini siper ederek dünyâyı bunların zulüm ve i'tisâfından Türkler korumuş bulunuyor demektir. Ve [1] (هذا رحمة من ربى) kavl-i şerîfi ile de Türklerin bu târihî hizmetleri beşeriyet için ilâhî bir rahmet olmakla tavsîf buyurulup (فاذا جاء وعد [2] (ربى جعله دكاء âyeti mûcibince beşerin inkırâz zamânı gelip çattığında Türk kudreti oradan çekilmiş olacak, sonra (حتى اذا فتحت يأجوج و مأجوج وهم

[1] Sûre: 18 (Kehf), âyet: 98.

[2] Sûre: 18 (Kehf), âyet: 98.

[1](من كل حدب ينسلون) âyet-i kerîmesi delâletiyle Ye'cûc ve Me'cûc'u tutan sed (Türk kudreti) açılınca şimâlin vahşî kurtları her tarafından saldıracaklardır, buyuruyor ki, hiç şüphesiz bu, [2](و اقترب الوعد الحق) nazm-ı mübîni mûcibince mev'ûd olan bir âkıbet erişecek, Ye'cûc ve Me'cûc târihten silinecek demek olur.

* * *

Ye'cûc ve Me'cûc : Bütün târihçilerin ittifakla bildirdiklerine göre Yâfes zürriyetinden iki kabîledir. *Tevrât*'ta bu sûretle bildirildiği gibi Vehb İbn-i Münebbih de Yâfes evlâdından olduklarına kāni'dir. [3](ان يأجوج و مأجوج مفسدون في الارض) kavl-i şerîfinde yeryüzünü fesâda verip kana boyayan Ye'cûc ve Me'cûc'un yalnız iki kabîle değil, cemi' sîgasiyle vârid olduğuna göre, müteaddid kabîlelerden müteşekkil kalabalık bir çapulcu halîtasından ibâret olduğu anlaşılır. Müfessir Katâde'nin de yirmi bu kadar kabîleden müteşekkil olduklarını söylediğini yukarıda görmüştük. Avrupalılar arasında *(Kâl Mikâl)* denildiği gibi İbn-i Haldûn da *Mukaddime*'sinde *(Guğ Mâğûğ)* diyor ki, frenklerden alınmış bir ta'bîrdir. Rahmetli Hamdi Yazır da şöyle diyor : Târihin orta devrini açan milel ve akvâmın umûmî muhâcereti zamânında Garbî Roma İmparatorluğunu istilâ eden (Hünler) e frenkler böyle demişlerdir ki, barbar ta'bîrinden daha şiddetli demek olur. Yeryüzündeki insanların yüzde doksanına kadar ekseriyeti Ye'cûc ve Me'cûc olduğunu nakledenler de vardır. Ebû Hayyân da bunların aded ve eşkâli hakkındaki sözlerin hiç birisi doğru bir haber değildir, diyor.

Hindistan'ın en benâm âlimlerinden Mehmed Enver Keşmirî (1352 vefâtı H.) *Feyzü'l-Bârî*'de Rusların Ye'cûc, İngilizle Almanların da Me'cûc zürriyetinden olduklarını, binâenaleyh Ye'cûc ve Me'cûc'un hurûcu mükerreren vâkı' olduğu, Kur'ân'da mezkûr ve mev'ûd olan hurûcun âhir zamanda vâkı' olacağını ve bu hurûcun en şiddetli olacağını yazıyor. Bu muazzam üç milletin Ye'cûc ve Me'cûc olduğunu iddia eden Keşmîrî merhûm sağ olsaydı da bu üç milletin bugün biribirine girdiğini ve biribirlerinin medeniyet ma'mûrelerini yerle yeksân ettiğini görseydi bu tahribkâr hareketin hiç şüphesiz eşrât-ı sâatten olan o şiddetli hurûc hareketi

---

[1] Sûre : 21 (Enbiyâ), âyet : 96.
[2] Sûre : 21 (Enbiyâ), âyet : 97.
[3] Sûre : 18 (Kehf) âyet : 94

olduğunu iddia ederdi sanırız. Fakat gelmiş, geçmiş bir şey'i bugünkü vâkıalara tatbîk etmek doğru değildir.

Ebû Hayyân'ın dediği gibi bütün bunlar ilmî bir esâsa istinâd etmiyen mütâlâalardır.

Buraya kadar gördük ki, Ye'cûc ve Me'cûc beliyyesi bütün beşeriyete şumullü bir âfettir. Halbuki îzâhiyle meşgul bulunduğumuz Zeyneb hadîsinde ise Peygamber Efendimiz: *(Yaklaşan bir fitnenin şerrinden vay Arabın hâline!. Şu saatte Ye'cûc ve Me'cûc'un seddinden bir menfez açılmıştır)* buyurup Ye'cûc ve Me'cûc'dan erişecek musîbeti Arab'a tahsîs buyurmuşlardır. Bu tahsîs Ye'cûc ve Me'cûc hâilesiyle ve bunları önlemek üzere yapılan sedden bir menfez açılması ta'bîriyle hakîkaten bu hâile kasd olunmayıp belki buna benzer bir fitnenin pek yaklaştığı ve kendisiyle ilk iki halîfesinin hilâfeti zamanları geçtikten sonra Hazret-i Osman'ın şehâdetiyle o fitneden ilk kapının açıldığı mânâsı kasdedilmiş ve bunu birtakım müessif hâdiseler ta'kîb etmiştir, demek olur.

1373. عَنْ أَبِي سَعِيدٍ ٱلْخُدْرِيِّ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ عَنِ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ يَقُولُ ٱللّٰهُ تَبَارَكَ وَتَعَالٰى يَا اٰدَمُ فَيَقُولُ لَبَّيْكَ وَسَعْدَيْكَ وَٱلْخَيْرُ فِي يَدَيْكَ فَيَقُولُ أَخْرِجْ بَعْثَ ٱلنَّارِ قَالَ وَمَا بَعْثُ ٱلنَّارِ قَالَ مِنْ كُلِّ أَلْفٍ تِسْعَمِائَةٍ وَتِسْعَةً وَتِسْعِينَ فَعِنْدَهُ يَشِيبُ ٱلصَّغِيرُ وَتَضَعُ كُلُّ ذَاتِ حَمْلٍ حَمْلَهَا وَتَرَى ٱلنَّاسَ سُكَارٰى وَمَا هُمْ بِسُكَارٰى وَلٰكِنَّ عَذَابَ ٱللّٰهِ شَدِيدٌ قَالُوا يَا رَسُولَ ٱللّٰهِ وَأَيُّنَا ذٰلِكَ ٱلْوَاحِدُ قَالَ أَبْشِرُوا فَإِنَّ مِنْكُمْ رَجُلاً وَمِنْ يَأْجُوجَ وَمَأْجُوجَ أَلْفاً ثُمَّ قَالَ وَٱلَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ إِنِّي أَرْجُوا أَنْ تَكُونُوا رُبُعَ أَهْلِ ٱلْجَنَّةِ فَكَبَّرْنَا

فَقَالَ أَرْجُوا أَنْ تَكُونُوا ثُلُثَ أَهْلِ الْجَنَّةِ فَكَبَّرْنَا فَقَالَ أَرْجُوا
أَنْ تَكُونُوا نِصْفَ أَهْلِ الْجَنَّةِ فَكَبَّرْنَا فَقَالَ مَا أَنْتُمْ فِي النَّاسِ
إِلَّا كَالشَّعْرَةِ السَّوْدَاءِ فِي جِلْدِ ثَوْرٍ أَبْيَضَ أَوْ كَشَعْرَةٍ بَيْضَاءَ
فِي جِلْدِ ثَوْرٍ أَسْوَدَ.

TERCEMESİ

Ebû Saîd-i Hudrî *radiya'llāhu anh*'den, Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğu rivâyet olunmuştur.

(Kıyâmet günü) Allāh Tebâreke ve Teâlâ, Âdem (atamız) a :

— Yâ Âdem diyecek, o da icâbet ederek :

— Yâ Rab! Fermânına mükerreren icâbet ve mülâzemet eder ve her emrini infâza dâimâ kıyâm ve mübâderet eylerim! Ve her hayır, Sen'in emir ve fermânında tecellî eder, diyecek. Bunun üzerine Allâhu Teālâ :

— Cehennem'e girecekleri (halk arasından) seçip gönder! buyuracak. Âdem Peygamber:

— Yâ Rab! Cehennem'e gönderileceklerin mikdârı ne kadardır? diye soracak... Allāhu Teâlâ :

— Her bin kişiden dokuz yüz doksan dokuzu! diye cevap verecek. Ve Cenâb-ı Hak Âdem'e böyle buyurduğu sıra (bunun verdiği şiddetli korkudan) gûyâ çocuk ihtiyarlayacak, her gebe kadın da çocuğunu düşürecek. Ve o anda, Habîbim, mahşer halkını (korkudan) sarhoş sanırsın! Halbuki onlar hiç de sarhoş değillerdir. Ancak o sekir, Allāh'ın şiddetli (emrinin netîcesi duyulan) azâb(ın bir eseri) dir. Resûlullāh'ın huzûrunda bulunan Ashâb:

— Yâ Resûla'llāh: O (binde) bir hangimiz olabilir? diye sordular. Resûlullāh :

— Size müjdeler olsun, sizden bir kişiye mukābil Ye'cûc ve Me'cûc'dan bin kişi (Cehennem'e gönderilecektir) buyurdu. Sonra da : Hayâtım yed-i kudretinde olan Allāh'a yemîn eder de kat'î olarak umarım ki : siz (Muhammed ümmeti) ehl-i Cennet'in dörtte birini teşkîl edesiniz! diye müjdeledi. Bunun üzerine biz : Allāhu Ekber, dedik Bunun üzerine Resûlullāh : Umarım ki, ehl-i Cennet'in üçte birisi olasınız! buyurdu. Biz yine tekbîr getirdik. Bunun üzerine de : Umarım ki : ehl-i Cennet'in yarısı olasınız! buyurdu. Biz de tekbîr getirdik. En sonu Resûlullāh : Siz mahşer halkının umûmuna kıyâs edilince, ancak siz bir beyaz öküzün derisi üzerindeki siyah bir tüy mesâbesindesiniz. Yâhut da siyah bir öküz derisinde sanki beyaz bir tüy, buyurdu.

* * *

İBRÂHÎM ALEYHİ'S-SELÂM :

1374. عَنِ ٱبْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُمَا عَنِ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّكُمْ تُحْشَرُونَ حُفَاةً عُرَاةً غُرْلاً ثُمَّ قَرَأَ كَمَا بَدَأْنَا أَوَّلَ خَلْقٍ نُعِيدُهُ وَعْداً عَلَيْنَا إِنَّا كُنَّا فَاعِلِينَ وَأَوَّلُ مَنْ يُكْسٰى يَوْمَ ٱلْقِيَامَةِ إِبْرَاهِيمُ وَإِنَّ أُنَاساً مِنْ أَصْحَابِي يُؤْخَذُ بِهِمْ ذَاتَ ٱلشِّمَالِ فَأَقُولُ أَصْحَابِي أَصْحَابِي فَيُقَالُ إِنَّهُمْ لَمْ يَزَالُوا مُرْتَدِّينَ عَلٰى أَعْقَابِهِمْ مُنْذُ فَارَقْتَهُمْ فَأَقُولُ كَمَا قَالَ ٱلْعَبْدُ ٱلصَّالِحُ وَكُنْتُ عَلَيْهِمْ شَهِيداً مَا دُمْتُ فِيهِمْ إِلٰى قَوْلِهِ ٱلْحَكِيمُ .

TERCEMESİ

İbn-i Abbâs *radiya'llāhu anhumâ*'dan rivâyete göre, Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem :*

"*Siz* (kabirden kalktığınızda) *ayağınız çıplak, vücûdünüz uryân*, (anadan doğma) *erlik yeriniz sünnetsiz olarak haşrolunacaksınız!*" buyurmuş. Sonra Resûlullâh : "*Kıyâmet koptuğu gün biz, gök* (tabakaların) *ı, kitaplar içinde defter* (yaprakları) *dürer gibi düreceğiz.* (İnsanları da) *ilk yaratmağa başladığımız gibi va'dettiğimiz vechile iâde edeceğiz. Şüphesiz biz* (va'dimizi) *yaparız.*" (Meâlindeki âyeti okudu. Ve (şöyle dedi :) Kıyâmet günü (Peygamberlerden) ilk elbîse giydirilen kişi (en büyük babam) İbrâhîm'dir. Yine Kıyâmet günü Ashâbımdan bâzı kimseler (yakalanıp) sol tarafa (Cehennem tarafına) götürülürler. Hemen ben : onlar benim Ashâbımdır, (bırakın) diye sesleneceğim de bana : Yâ Muhammed! Emîn ol ki, sen bunlardan ayrıldığındanberi onlar ökçelerine basarak geri dönmüş mürtedlerdir! diye cevap verilecektir. Ben de Allâh'ın sâlih kulu ve Peygamberi (Îsâ İbn-i Meryem) in dediği gibi (şöyle) diyeceğim :

— Yâ Rab! Bunların içlerinde bulunduğum müddetçe üzerlerine şâhid ve nigehbân oldum. Beni sen vefât ettirince, onlar üzerine yalnız Sen murâkıp oldun. Esâsen Sen Rabbım, her şey'e şâhitsin! Eğer onlara azâb edersen, şüphesiz onlar Sen'in kullarındır; eğer mağfiret edersen yine şüphesiz Sen Azîz'sin, (ne dilersen yaparsın sana güç değildir) Hakîm'sin (âdilâne yaparsın!).

Î Z Â H I

Peygamber Efendimiz'in Hazret-i Îsâ lisânından naklettiği bu müstesnâ teslîmiyet ve isti'tâf ifâde eden müdâfaa, Mâide Sûresi'nde hikâye buyurulmuştur. Âyetin tamâmı üst tarafındaki âyetin meâliyle berâber şöyledir :

"(Habîbim, şunu da bil ki :) *Allah, Meryem'in oğlu Îsâ'ya :*

— Beni ve anamı Allah'dan başka iki ilâh ittihâz ediniz! sözünü halka sen mi söyledin? dediği zaman Îsâ :

— *Rabb'ım! Sen'i, şânına lâyık nezâhetle tenzîh ederim. Rabb'ım! Söylenmesi yakışmayan bir sözü söylemek bana düşmez. Eğer ben öyle bir şey söylemiş olsaydım elbette onu Sen bilecektin. Çünkü Sen gönlümde ne varsa onu bilirsin! Fakat ben Sen'in zâtında* (ve ilminde gizli) *olanı bilemem. Çünkü bütün gaybları lâyıkıyle Sen bilirsin!. Allâhım! Sen bana ne emrettinse ben kavmime ancak onu söyledim. Ben onlara: benim Rabb'ım, sizin de Rabb'ınız olan Allâh'a kulluk ediniz! dedim. Ve içlerinde bulunduğum müddetçe onlara nezâret ettim. Beni* (vefât ettirip) *içlerinden ayırdığın zaman onlara yalnız sen murâkıb oldun*"[1].

Resûlullâh'ın hayâtı zamânında Ashâb arasında hiç bir irtidat hâdisesi vukūunu târih kaydetmemiştir. Bilâkis, Ebû Süfyân'ın Hirakl ile muhâveresini nakleden hadîsinde, bunun adem-i vukūu tasrîh edilmektedir. Ancak Peygamber'in irtihâlini müteâkip ve Ebû Bekr Hazretlerinin hilâfeti zamânında bedevî arapların câhilâne hareketleriyle yer yer irticâlar zuhûr etmiş ve hepsi tenkîl edilmiştir. Hadîste zikrolunan mürtedler bu mürtecîler olacaktır. Bununla Peygamberimizin hakîkî Ashâb'ı şâibedâr olamaz.

Kıyâmet gününde ilk hil'ati İbrâhim *aleyhi's-selâm*'ın giymesi tevhîd akîdesinin bu büyük babası için hiç şüphesiz husûsî bir menkabedir. Abdullâh İbn-i Mübârek'in Hazret-i Alî'den bir rivâyetine göre, Kıyâmet gününde arşın sağ tarafında iptidâ' Hazret-i İbrâhîm'e iki Mısır kumaşı giydirilecek, sonra Peygamber'e bürd-i Yemânî iksâ' edilecektir.

İzâh etmekte bulunduğumuz İbn-i Abbâs hadîsini Buhârî, İbrâhîm Halîl *aleyhi's-selâm*'ın fazîleti başlığiyle açtığı bir bâbında rivâyet etmiştir. Bu bâbın unvânında da : *(و اتخذ الله ابراهيم خليلا) kavl-i şerîfini zikretmiştir. Bu nazm-ı mübîni ihtivâ eden âyetin tamâmının meâli şöyledir : "*Din cihetiyle kim daha güzeldir o kişiden ki, o, kendi* (varlığı) *nı Allâh'a mutî' kılmıştır. Ve o kişi muhsindir* (hayır işler, şerden kaçar). *Yine o kişi sâir dinlerden İbrâhîm dînine meyl etmiştir. Allah da kendine sâdık bir dost edinmiştir*"[2].

---

[1] (و اذ قال الله يا عيسى ابن مريم ! ءانت قلت للناس اتخذونى و امى الهين من دون الله؟) الى قوله تعالى (فلما توفيتنى كنت انت الرقيب عليهم) [سورة المائده : ١١٦-١١٧].

* Sûre: 4 (Nisâ'), âyet: 125.

[2] و من احسن ديناً ممن اسلم وجهه لله وهو محسن واتبع ملة ابراهيم حنيفاً و اتخذ الله ابراهيم خليلا [سورة النساء: ١٢٥].

Allāh'ın İbrâhîm'i hâlis bir dost edinmesi demek, İbrâhîm'i dost gibi ilâhî sırlarına vâkıf kılarak tekrîm buyurmuş olmasıdır. Ve mecâzî bir ta'bîrdir. Bu mübeccel unvânın nasıl bir sebeble verilmiş olduğuna dâir birçok rivâyetler varsa da en doğrusu Cenâb-ı Halîl'in Allāhu Teâlâ'ya şiddetle muhabbeti ve Allāh'ın rızâ ve muhabbetini celbeden ibâdetlerde, tâatlerde bulunmasıdır. İbn-i Ebî Hâtem'in şu rivâyeti de ibret alınacak fazîlet dersidir : Hazret-i İbrâhîm bir kere Melekü'l-Mevt'e mülâkî olduğunda : Rabb'ım beni niçin halîl ve dost edindi? diye sorduğunda Melekü'l-Mevt : sen nâsa ihsân edersin de onlardan bir şey istemezsin! diye cevap vermiştir. Hasan-ı Basrî'ye de : Basralılar niçin seni bu kadar çok seviyorlar? diye sorulduğunda : onlar benim ilmimden istifâde ettikleri halde benim onlardan bir şey taleb etmediğimden! diye cevap vermiştir.

İBRÂHÎM ALEYHİ'S-SELÂM'IN NESEBİ hakkındaki rivâyetler muhteliftir. Bu rivâyetlerin hepsi Sâm İbn-i Nûh'a vardığında ittifak etmişlerdir. Sa'lebî : İbrâhîm'in babasının asıl adı Târih idi. Nemrûd tarafından puthânesine nâzır ta'yîn olunduğu zaman Târih adını Âzer'e tahvîl etmiştir ki, Âzer, puthânedeki putlardan birisinin adı idi, diyor.

İbn-i Hişâm'ın rivâyetine göre, Nûh'un vefâtı ile İbrâhîm arasında Peygamber olarak Hûd ile Sâlih vardır. Ve bu aradaki fâsıla bin yüz kırk üç senedir. İbrâhîm ile Hûd arasında da altı yüz otuz senelik bir fâsıla olduğu bildiriliyor. İbrâhîm'in tevellüdiyle Tûfan arasında bir iki yüz altmış üç senelik bir fâsıla vardır.

İbrâhîm Peygamberin vilâdeti Nemrud İbn-i Ken'ân'ın hâkimiyeti zamânına müsâdiftir. Vilâdet mahallinde ihtilâf edilmiştir. Bunlar içinde en sahîhi Nemrud'un saltanat makarrı ve Hazret-i İbrâhîm'i ateşe attığı Bâbil şehrinde doğduğuna dâir olan rivâyettir. İbn-i Sa'd *Tabakāt*'ında Hazret-i İbrâhîm'in künyesi *(Ebü'l-Edyâf = Konuklar babası)* olduğunu bildirmiştir[1]. Kur'ân'da büyük isimlerle en çok anılan Peygamber, Hazret-i İbrâhîm'dir. Ve: Evvâh, Halîm, Münîb, Hanîf, Kānit, Şâkir isimleri o cümledendir.

---

[1] İbn-i Abbâs'tan gelen bir rivâyete göre, Hazret-i İbrâhim'in evi yol uğrağı bir yerde imiş. Her gelen misâfire ikrâm edilirmiş, bunun için *Ebu'd-Dayfân*, denilmiştir.

En sahîh rivâyete göre, Hazret-i İbrâhîm iki yüz yaşında ölmüştür. Kudüs mülhakātından Habrun kasabasında bir mağaraya defnolunmuştur. Ve bugün mezkûr kasaba kendi nâmına izâfetle "*Halîlü'r-Rahmân*" adiyle anılır.

1375. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُ عَنِ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ قَالَ يَلْقَى إِبْرَاهِيمُ أَبَاهُ آزَرَ يَوْمَ ٱلْقِيَامَةِ وَ عَلَى وَجْهِ آزَرَ قَتَرَةٌ وَ غَبَرَةٌ فَيَقُولُ لَهُ إِبْرَاهِيمُ أَلَمْ أَقُلْ لَكَ لَا تَعْصِنِي فَيَقُولُ أَبُوهُ فَٱلْيَوْمَ لَا أَعْصِيكَ فَيَقُولُ إِبْرَاهِيمُ يَا رَبِّ إِنَّكَ وَعَدْتَنِي أَنْ لَا تُخْزِيَنِي يَوْمَ يُبْعَثُونَ فَأَيُّ خِزْيٍ أَخْزَى مِنْ أَبِي ٱلْأَبْعَدِ فَيَقُولُ ٱللهُ عَزَّ وَ جَلَّ إِنِّي حَرَّمْتُ ٱلْجَنَّةَ عَلَى ٱلْكَافِرِينَ ثُمَّ يُقَالُ يَا إِبْرَاهِيمُ مَا تَحْتَ رِجْلَيْكَ فَيَنْظُرُ فَإِذَا هُوَ بِذِيخٍ مُتَلَطِّخٍ فَيُؤْخَذُ بِقَوَائِمِهِ فَيُلْقَى فِي ٱلنَّارِ.

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur :

Kıyâmet gününde İbrâhîm, babası Âzer ile —Âzer'in yüzü simsiyah toz, toprak içinde— karşılaşacaktır. İbrâhîm babasına :

— Ben sana (dünyâda) bana âsî olma! demedim mi? diyecek. Babası da ona :

— İşte bugün sana âsî olmayacağım, diye cevap verecek. Bunun üzerine İbrâhîm : Yâ Rab! Sen bana insanlar ba's olunduğu gün beni zelîl ve rüsvây etmeyeceğini va'det-

miştin. Şimdi Allāh'ın rahmetinden çok uzak olan babamın vaziyetinden daha çok âr ve hayâyı mûcib hangi rüsvaylık olabilir, diyecektir. Allāhu Zü'l-Celâl de :

— Yâ İbrâhîm, ben Cennetimi kâfirlere haram kılmışımdır! diyecek. Bundan sonra Hak Teâlâ tarafından : Yâ İbrâhim, şu iki ayağının altındaki nedir? denilecek. İbrâhim bakınca bir de ne görsün ayakları altında kana bulanmış bir sırtlan (ki, İbrâhîm'in babası bu fenâ sûrete mesh edilmişti). Bu çirkin manzara üzerine onun ayaklarından yakalanıp Cehennem'e atılacaktır.

1376. وَعَنْهُ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ قِيلَ يَا رَسُولَ اللهِ مَنْ أَكْرَمُ النَّاسِ قَالَ أَتْقَاهُمْ. فَقَالُوا لَيْسَ عَنْ هٰذَا نَسْأَلُكَ قَالَ فَيُوسُفُ نَبِيُّ اللهِ ابْنُ نَبِيِّ اللهِ ابْنِ نَبِيِّ اللهِ ابْنِ خَلِيلِ اللهِ قَالُوا لَيْسَ عَنْ هٰذَا نَسْأَلُكَ قَالَ فَعَنْ مَعَادِنِ الْعَرَبِ تَسْأَلُونَ خِيَارُهُمْ فِي الْجَاهِلِيَّةِ خِيَارُهُمْ فِي الْإِسْلَامِ إِذَا فَقِهُوا.

TERCEMESİ

Yine Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den şöyle dediği rivâyet olunmuştur :

— Yâ Resûla'llāh! Nâsın (Allah yanında) en çok kerem ve ihsâna nâil olanı kimdir? diye sorulmuştu. O da :

— (Hayır işlemek cihetiyle) nâsın en ziyâde muttakî olanıdır, buyurdu. Suâl soranlar :

— Yâ Resûla'llāh! Size amel cihetiyle sâhib-i kerem kişiyi sormuyoruz, dediler. Bunun üzerine Resûlullāh :

— Öyle ise (şeref cihetiyle de) Yûsüf Nebiyyullāh'tır. (Yûsüf) Nebiyyullāh (Ya'kūb'un) oğludur. (O da) Nebiyyul-

lah (İshâk'ın) oğludur. (O da) Halîlullāh (İbrâhîm'in) oğludur, buyurdu. Suâl soranlar : yâ Resûlullāh, biz size bunu da sormadık, dediler. Bu def'a Resûlullāh :

— Anlaşılan siz (mensûbiyetleriyle iftihar ettiğiniz) Arab (şeceresin) in usûlünden (anaç soylarından) soruyorsunuz! (iyi biliniz ki) Arabların câhiliyet zamânında hayırlı olanları ilim üzere hareket ederlerse, İslâm devrinde de en hayırlıdırlar! buyurmuş (ve câhiliyet devrinde tefâvüt, neseble, ecdâdın şerefine izâfetle idi. İslâm nazarında ise insanlar arasında fark, fazîlet ve ilm-ü hikmet cihetiyle olduğuna işâret etmiştir).

1377. عَنْ سَمُرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ أَتَانِي اللَّيْلَةَ آتِيَانِ فَأَتَيْنَا عَلٰى رَجُلٍ طَوِيلٍ لَا أَكَادُ أَرٰى رَأْسَهُ طُولاً وَ إِنَّهُ إِبْرَاهِيمُ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ .

TERCEMESİ

Semure (İbn-i Cündeb) *radiya'llāhu anh*'den Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğu rivâyet olunmuştur :

Bu gece bana (rü'yamda) her zaman gelen iki Melek (Cibrîl ile Mîkâil) geldi. Bunlarla berâber gittik, nihâyet uzun boylu bir kişinin yanına vardık. (Semâya doğru yücelen) boyunun uzunluğundan onun başını görmeyeyazdım. O uzun boylu zât İbrâhîm (Halîl) *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'dir.

1378. عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ أَمَّا إِبْرَاهِيمُ فَانْظُرُوا إِلٰى صَاحِبِكُمْ

وَ أَمَّا مُوسَى فَجَعْدٌ آدَمُ عَلَى جَمَلٍ أَحْمَرَ مَخْطُومٍ بِخُلْبَةٍ كَأَنِّى أَنْظُرُ إِلَيْهِ انْحَدَرَ فِى الْوَادِى.

TERCEMESİ

İbn-i Abbâs *radiya'llāhu anhumâ*'dan Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğu rivâyet olunmuştur :

Amma İbrâhîm' (in şekl-ü şemâilin) i görmek isterseniz, arkadaşınız (ın yüzün) e bakınız!. Mûsâ ise buğday renkli, etli ve toplu gövdelidir. (Mûsâ'yı da bu gece rü'yamda gördüm) lifle yularlanmış kızıl bir deve üzerinde (hac mevsiminde telbiye ederek Ezrak) vâdîsinde öyle akıp gidiyordu. Ben ona (Mi'râc gecesi baktığım ve gördüğüm gibi hakîkat olarak) bakıp görüyordum.

1379. عَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اخْتَتَنَ إِبْرَاهِيمُ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَ هُوَ ابْنُ ثَمَانِينَ سَنَةً بِالْقَدُّومِ وَ فِى رِوَايَةٍ عَنْهُ بِالْقَدُومِ مُخَفَّفَةً.

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den : Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem'in*:

"*İbrâhîm aleyhi's-selâm seksen yaşında olduğu halde* (Şam mülhakātından) *Kaddum köyünde sünnet oldu*" dediği rivâyet olunmuştur.

Yine Ebû Hüreyre'den gelen bir rivâyette (Kaddum yerinde) muhaffef olarak Kadum vârid olmuştur (ki, marangoz âleti olan keserle sünnet oldu demektir).

Î Z Â H I

Hazret-i İbrâhîm'in sünnet olduğu yaş hakkında buradaki rivâyetten başka Mâlik, Evzâî taraflarından yüz yirmi yaş rivâyet olunmuştur. Yetmiş yaşında olduğuna dâir de İbn-i Hibbân'ın rivâyeti varsa da en sahîhi, Buhârî'nin bu rivâyetidir.

Hazret-i İbrâhîm sünnet olunca hitan, zürriyeti için imtisâli mûcib sünnet olmuştur. Bütün Benî İsrâil arasında cârî olan *Tevrât*'ın hükmü de böyle idi. Îsâ Peygamber zamânına kadar hitan sünneti böyle devâm edip gelmiştir. Bilâhare Nasârâ'dan bir tâife *Tevrât* hükmünü bozmuşlardır. Ve : Hitan, kalbin gulfesini (kalbi bürüyen perdeyi) atmaktır, hezeyâniyle bu kadîm sünneti bırakmışlardır. İmâm-ı Şâfiî'ye göre hitan vâcibdir. Ulemânın ekserîsine göre, sünnettir. Şu kadar ki, çocuk yedi yaşına girince müstehab olan hitan, on beş yaşına varıp bülûğ çağına erince vâcib olur.

1380. وَ عَنْهُ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ لَمْ يَكْذِبْ إِبْرَاهِيمُ عَلَيْهِ ٱلصَّلَاةُ وَ ٱلسَّلَامُ إِلَّا ثَلَاثَ كَذَبَاتٍ ثِنْتَيْنِ مِنْهُنَّ فِي ذَاتِ ٱللّٰهِ عَزَّ وَ جَلَّ قَوْلُهُ إِنِّي سَقِيمٌ وَ قَوْلُهُ بَلْ فَعَلَهُ كَبِيرُهُمْ هٰذَا وَ قَالَ بَيْنَا هُوَ ذَاتَ يَوْمٍ وَ سَارَةُ إِذْ أَتَى عَلَى جَبَّارٍ مِنَ ٱلْجَبَابِرَةِ فَقِيلَ لَهُ إِنَّ هٰهُنَا رَجُلًا مَعَهُ ٱمْرَأَةٌ مِنْ أَحْسَنِ ٱلنَّاسِ فَأَرْسَلَ إِلَيْهِ فَسَأَلَهُ عَنْهَا قَالَ مَنْ هٰذِهِ قَالَ أُخْتِي فَأَتَى سَارَةَ وَ ذَكَرَ بَاقِيَ ٱلْحَدِيثِ وَ قَدْ تَقَدَّمَ حَدِيثُ أُمِّ شَرِيكٍ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهَا أَنَّ ٱلنَّبِيَّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ أَمَرَ بِقَتْلِ ٱلْوَزَغِ وَ قَدْ تَقَدَّمَ وَ زَادَهُنَا وَ كَانَ يَنْفُخُ عَلَى إِبْرَاهِيمَ عَلَيْهِ ٱلسَّلَامُ.

TERCEMESİ

Yine Ebû Hüreyre *radiya'llâhu anh*'den rivâyet olunduğuna göre, Resûlullâh *salla'llâhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur :

İbrâhîm *aleyhi's-salâtü ve's-selâm* yalnız üç def'a, bundan ikisi (kendisine âit bir sebeple değil, münhasıran) (te'vîl ile ve başka ma'nâya çevirerek) yalan söylemiştir. Azîz ve Celîl olan Allāh'ın zâtı ve rızâsı için : birisi (putperestlere) : hakîkaten ben hastayım! demesi, öbürüsü de: belki putların şu büyüğü bu işi işlemiştir! demesi. Resûlullâh (üçüncüsü için de şöyle) demiştir : İbrâhîm günün birinde (bir kadın güzeli olan zevcesi) Sâre ile berâber ansızın Cebâbire'den azılı bir zâlim (olan Mısır veya Erdün melîkinin bulunduğu şehr) e uğrayıvermişti. (Adamları tarafından) Melîk'e :

— Şehre müsâfir bir kişi gelmiştir. Berâberinde insanların en güzeli bir kadın vardır! diye haber verildi. Zâlim Melîk İbrâhîm'e haber gönderdi. Geldiğinde Sâre'den bahsederek :

— Bu kadın kimdir? diye sordu. Hazret-i İbrâhîm :

— (Din cihetinden) kız kardeşim, dedi. Sonra İbrâhîm Sâre'nin yanına geldi... Buhârî hadîsin alt tarafını da rivâyet etmiştir ki (uzunca bir metn ile) yukarıda geçti. Ümm-i Şüreyk hadîsinde Resûlullâh'ın zehirli alacakelerin öldürülmesini emrettiği yukarıda geçmişti. Buradaki rivâyette : kelerin İbrâhîm *aleyhi's-selâm*'ın ateşini üflediğini ziyâde etmiştir.

İZÂHI

Hadîste İbrâhîm Peygambere âit ve birer maslahata müstenid yalan vâkıalarından birincisi Sâffât Sûresi'nde, ikincisi de Enbiyâ Sûresi'nde hikâye buyurulmuştur. Her iki Sûresnin bu konuya dâir âyetlerini vâkıanın cereyan şekline göre birleştirerek aynen nakl ve

tercüme ediyoruz. Yalnız bunlardan önce şunu bildirmek isteriz ki, İbrâhîm Peygamber kavmini, en sihirbaz ve müneccim olan Bâbil halkını, yıldızlar nâmına diktikleri putlara tapmaktan alıkoyarak tevhîde da'vet ettiği halde bir türlü te'sîrini görememişti. Nihâyet bunların putlarına bir oyun oynamak ve kavmini canlı bir şâhid ve onları cevapsız bırakacak bir hüccetle karşılamak istedi. İbn-i Abbâs'tan gelen bir rivâyete göre, Bâbil halkı bir bayram vesîlesiyle ve mu'tâd olduğu üzere hazırladıkları bayram yemeklerini ma'bedlerine götürüp putların önlerine sıralamışlardı. Bu yemekleri ma'bed dışında bayram merâsiminden sonra gelip yemek mu'tâd idi. Bu def'a da yemekleri bırakıp gidiyorlardı. (Kur'ân'ın teblîgâtı bundan sonra şu sûretle başlayıp devâm ediyor) :

"*İbrâhîm yolda* (onların âdetince) *yıldızlara bir bakış baktı da: şimdi ben hakîkaten hastayım,* (Tâûna tutuldum) *dedi. Bunun üzerine yanındakiler ondan yüz çevirerek arkalarına dönüp kaçıverdiler.*" [Sâffât: 88-90] İbrâhîm Peygamber de : "*Ta'llâhi siz dönüp gittikten sonra ben de putlarınıza elbette bir oyun oynayacağım, dedi*". [Enbiyâ, âyet : 57] "*Ve gizlice bir yol ile kavminin putlarının yanına vardı. Putlara:*

— *Haydi buyurunuz, şu yemekleri yemez misiniz? Neden bana cevap vermiyorsunuz? di* (ye istihzâ et) *tikten sonra bunların üzerine yönelip sağ eli* (ndeki iki yüzlü balta) *ile şiddetle bir vuruş vurdu*". [Sâffât : 91-93] "*Ve putları paramparça etti. Câiz ki, ona mürâcaat ederler diye yalnız putların büyüğünü bıraktı*" [Enbiyâ: 58] "(Baltayı bunun omuzuna astı). *Müşrikler koşarak mâbedlerine geldiler:*" [Sâffât : 94] "*Bu fenâlığı ilâhlarımıza kim yapmış?. Kim yaptıysa muhakkak o, zâlimlerden birisidir, diye soruşturdular*". [Enbiyâ : 59] "(Bu putlara bir oyun oynayacağım dediğini duyanlar:)

— *Bir delikanlının putları* (fenâ) *andığını işittik, ona İbrâhîm deniliyor, dediler. Müşrikler:*

— *Haydi şunu yakalayıp halkın gözü önüne getiriniz bakalım. Olabilir ki, halk şehâdet ederler, dediler.* (İbrâhîm *aleyhi's-selâm* getirildiğinde) :

— *Ey İbrâhîm! Bizim ilâhlarımıza bu hakâreti sen mi yaptın? diye sordular. O da:*

— *Onların şu* (omuzu baltalı) *büyüğü* (cüce putlara neye tapılıyor? diye kızarak) *yapmıştır. Hele bir kere* (şu yerde serilen) küçük putlara sorunuz; eğer dile gelir, cevap verirlerse (doğrusunu öğren-

miş olursunuz!) *dedi. Nihâyet müşrikler vicdanlarına mürâcaat ettiler de biribirlerine:*

— *Doğrusu siz haksızsınız! dediler. Sonra başları aşağı getirildi de:*

— *Sen hakîkaten bilirsin ki, bu nesneler söz söylemez, diye i'tirâf ettiler. İbrâhîm:*

— *O halde siz Allah'dan başka size hiç bir faydası dokunmıyan, zarar da veremiyecek olan şu putlara mı tapıyorsunuz?. Of size ve Allah'dan başka taptıklarınıza!. Hâlâ akıllanmıyacak mısınız? dedi.* (Bütün bu vâkıalar Nemrud'a kadar bildirildi). *Saray erkânı* (halka hitâben):

— *Siz bir iş görmek istiyorsanız, bu adamı yakınız da ilâhlarınızın öcünü alınız! dediler.* (Ve hakîkaten ateşe attılar). *Biz de ateşe:*

— *Ey ateş, İbrâhîm'e serin ve selâmet ol! dedik. Müşrikler İbrâhîm'e bir zarar vermek istemişlerdi. Biz de onları daha çok husrâna ve ziyâna düşürdük. Ve İbrâhîm'i* (ateşten) *kurtardık. Ve* (kardeşinin oğlu) *Lût ile berâber* (Irak'tan) —âlemlere o mübârek kıldığımız toprağa— (Şam'a) *gönderdik"* [1]. [Enbiyâ : 60-71.]

Hadîsin ikinci kısmı olan İbrâhîm ile Sâre'nin uğradıkları musîbete dâir müellif Zebîdî'nin geçtiğini bildirdiği haber de bu eserimizin 6 ncı cildinde (1017) rakamiyle terceme ve îzâh edildi. Oraya bakınız!.

1381. عَنِ ٱبْنِ عَبَّاسٍ رَضِىَ ٱللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ أَوَّلُ مَا ٱتَّخَذَ ٱلنِّسَاءُ ٱلْمِنْطَقَ مِنْ قِبَلِ أُمِّ إِسْمٰعِيلَ ٱتَّخَذَتْ مِنْطَقًا لِتُعَفِّيَ أَثَرَهَا عَلَى سَارَةَ ثُمَّ جَاءَ بِهَا إِبْرَاهِيمُ وَبِٱبْنِهَا إِسْمٰعِيلَ وَهِىَ تُرْضِعُهُ حَتَّى وَضَعَهُمَا عِنْدَ ٱلْبَيْتِ عِنْدَ دَوْحَةٍ فَوْقَ زَمْزَمَ فِى أَعْلَى ٱلْمَسْجِدِ وَلَيْسَ بِمَكَّةَ يَوْمَئِذٍ أَحَدٌ وَلَيْسَ بِهَا مَاءٌ فَوَضَعَهُمَا هُنَالِكَ وَوَضَعَ عِنْدَهُمَا جِرَابًا فِيهِ تَمْرٌ وَسِقَاءً فِيهِ مَاءٌ ثُمَّ قَفَّى إِبْرَاهِيمُ

[1] (Enbiyâ Sûresi, âyet: 57-71), (Sâffât Sûresi, âyet: 88-94).

مُنْطَلِقاً فَتَبِعَتْهُ أُمُّ إِسْمٰعِيلَ فَقَالَتْ يَا إِبْرَاهِيمُ أَيْنَ تَذْهَبُ وَ
تَتْرُكُنَا بِهٰذَا ٱلْوَادِي ٱلَّذِي لَيْسَ فِيهِ إِنْسٌ وَ لَا شَيْءٌ فَقَالَتْ لَهُ
ذٰلِكَ مِرَاراً وَ جَعَلَ لَا يَلْتَفِتُ إِلَيْهَا فَقَالَتْ لَهُ ٱللّٰهُ أَمَرَكَ بِهٰذَا
قَالَ نَعَمْ قَالَتْ إِذاً لَا يُضَيِّعُنَا ثُمَّ رَجَعَتْ فَٱنْطَلَقَ إِبْرَاهِيمُ حَتَّى
إِذَا كَانَ عِنْدَ ٱلثَّنِيَّةِ حَيْثُ لَا يَرَوْنَهُ ٱسْتَقْبَلَ بِوَجْهِهِ ٱلْبَيْتَ ثُمَّ
دَعَا بِهٰؤُلَاءِ ٱلْكَلِمَاتِ وَ رَفَعَ يَدَيْهِ فَقَالَ رَبِّ إِنِّي أَسْكَنْتُ مِنْ
ذُرِّيَّتِي بِوَادٍ غَيْرِ ذِي زَرْعٍ عِنْدَ بَيْتِكَ ٱلْمُحَرَّمِ حَتَّى بَلَغَ يَشْكُرُونَ
وَ جَعَلَتْ أُمُّ إِسْمٰعِيلَ تُرْضِعُ إِسْمٰعِيلَ وَ تَشْرَبُ مِنْ ذٰلِكَ ٱلْمَاءِ حَتَّى
إِذَا نَفِدَ مَا فِي ٱلسِّقَاءِ عَطِشَتْ وَ عَطِشَ ٱبْنُهَا وَ جَعَلَتْ تَنْظُرُ إِلَيْهِ
يَتَلَوَّى أَوْ قَالَ يَتَلَبَّطُ فَٱنْطَلَقَتْ كَرَاهِيَةَ أَنْ تَنْظُرَ إِلَيْهِ فَوَجَدَتِ
ٱلصَّفَا أَقْرَبَ جَبَلٍ فِي ٱلْأَرْضِ يَلِيهَا فَقَامَتْ عَلَيْهِ ثُمَّ ٱسْتَقْبَلَتِ
ٱلْوَادِيَ تَنْظُرُ هَلْ تَرٰى أَحَداً فَلَمْ تَرَ أَحَداً فَهَبَطَتْ مِنَ ٱلصَّفَا حَتَّى
إِذَا بَلَغَتِ ٱلْوَادِيَ رَفَعَتْ طَرَفَ دِرْعِهَا ثُمَّ سَعَتْ سَعْيَ ٱلْإِنْسَانِ
ٱلْمَجْهُودِ حَتَّى جَاوَزَتِ ٱلْوَادِيَ ثُمَّ أَتَتِ ٱلْمَرْوَةَ فَقَامَتْ عَلَيْهَا
وَ نَظَرَتْ هَلْ تَرٰى أَحَداً فَلَمْ تَرَ أَحَداً فَفَعَلَتْ ذٰلِكَ سَبْعَ مَرَّاتٍ
قَالَ ٱبْنُ عَبَّاسٍ قَالَ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ فَلِذٰلِكَ سَعَى ٱلنَّاسُ

بَيْنَهُمَا فَلَمَّا أَشْرَفَتْ عَلَى ٱلْمَرْوَةِ سَمِعَتْ صَوْتاً فَقَالَتْ صَهٍ تُرِيدُ
نَفْسَهَا ثُمَّ تَسَمَّعَتْ فَسَمِعَتْ أَيْضاً فَقَالَتْ قَدْ أَسْمَعْتَ إِنْ كَانَ
عِنْدَكَ غِوَاثٌ فَإِذَا هِيَ بِٱلْمَلَكِ عِنْدَ مَوْضِعِ زَمْزَمَ فَبَحَثَ
بِعَقِبِهِ أَوْ قَالَ بِجَنَاحِهِ حَتَّى ظَهَرَ ٱلْمَاءُ فَجَعَلَتْ تُحَوِّضُهُ وَ تَقُولُ
بِيَدِهَا هٰكَذَا وَ جَعَلَتْ تَغْرِفُ مِنَ ٱلْمَاءِ فِي سِقَائِهَا وَ هُوَ يَفُورُ بَعْدَ
مَا تَغْرِفُ قَالَ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ يَرْحَمُ ٱللّٰهُ أُمَّ إِسْمٰعِيلَ
لَوْ تَرَكَتْ زَمْزَمَ أَوْ قَالَ لَوْ لَمْ تَغْرِفْ مِنَ ٱلْمَاءِ لَكَانَتْ زَمْزَمُ
عَيْناً مَعِيناً قَالَ فَشَرِبَتْ وَ أَرْضَعَتْ وَلَدَهَا فَقَالَ لَهَا ٱلْمَلَكُ لَا
تَخَافُوا ٱلضَّيْعَةَ فَإِنَّ هٰهُنَا بَيْتَ ٱللّٰهِ يَبْنِي هٰذَا ٱلْغُلَامُ وَ أَبُوهُ وَ إِنَّ
ٱللّٰهَ لَا يُضَيِّعُ أَهْلَهُ وَ كَانَ ٱلْبَيْتُ مُرْتَفِعاً مِنَ ٱلْأَرْضِ كَالرَّابِيَةِ
تَأْتِيهِ ٱلسُّيُولُ فَتَأْخُذُ عَنْ يَمِينِهِ وَ شِمَالِهِ فَكَانَتْ كَذٰلِكَ حَتَّى
مَرَّتْ بِهِمْ رُفْقَةٌ مِنْ جُرْهُمَ أَوْ أَهْلُ بَيْتٍ مِنْ جُرْهُمَ مُقْبِلِينَ مِنْ
طَرِيقِ كَدَاءٍ فَنَزَلُوا فِي أَسْفَلِ مَكَّةَ فَرَأَوْا طَائِراً عَائِفاً فَقَالُوا
إِنَّ هٰذَا ٱلطَّائِرَ لَيَدُورُ عَلَى مَاءٍ لَعَهْدُنَا بِهٰذَا ٱلْوَادِي وَ مَا فِيهِ
مَاءٌ فَأَرْسَلُوا جَرِيّاً أَوْ جَرِيَّيْنِ فَإِذَاهُمْ بِٱلْمَاءِ فَرَجَعُوا فَأَخْبَرُوهُمْ
بِٱلْمَاءِ فَأَقْبَلُوا قَالَ وَ أُمُّ إِسْمٰعِيلَ عِنْدَ ٱلْمَاءِ فَقَالُوا أَتَأْذَنِينَ

لَنَا أَنْ نَنْزِلَ عِنْدَكِ فَقَالَتْ نَعَمْ وَ لٰكِنْ لَا حَقَّ لَكُمْ فِي ٱلْمَاءِ
قَالُوا نَعَمْ قَالَ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَلْفٰى ذٰلِكَ أُمَّ إِسْمٰعِيلَ
وَ هِيَ تُحِبُّ ٱلْأُنْسَ فَنَزَلُوا و أَرْسَلُوا إِلٰى أَهْلِيهِمْ فَنَزَلُوا مَعَهُمْ
حَتّٰى إِذَا كَانَ بِهَا أَهْلُ أَبْيَاتٍ مِنْهُمْ وَشَبَّ ٱلْغُلَامُ وَ تَعَلَّمَ ٱلْعَرَبِيَّةَ
مِنْهُمْ وَ أَنْفَسَهُمْ وَ أَعْجَبَهُمْ حِينَ شَبَّ فَلَمَّا أَدْرَكَ ٱلْحُلُمَ زَوَّجُوهُ
ٱمْرَأَةً مِنْهُم وَ مَاتَتْ أُمُّ إِسْمٰعِيلَ فَجَاءَ إِبْرَاهِيمُ بَعْدَ مَا تَزَوَّجَ
إِسْمٰعِيلُ يُطَالِعُ تَرِكَتَهُ فَلَمْ يَجِدْ إِسْمٰعِيلَ فَسَأَلَ ٱمْرَأَتَهُ عَنْهُ
فَقَالَتْ خَرَجَ يَبْتَغِي لَنَا ثُمَّ سَأَلَهَا عَنْ عَيْشِهِمْ وَ هَيْئَتِهِمْ فَقَالَتْ
نَحْنُ بِشَرٍّ نَحْنُ فِي ضِيقٍ وَ شِدَّةٍ فَشَكَتْ إِلَيْهِ قَالَ فَإِذَا جَاءَ
زَوْجُكِ فَاقْرَئِي عَلَيْهِ ٱلسَّلَامَ وَ قُولِي لَهُ يُغَيِّرُ عَتَبَةَ بَابِهِ فَلَمَّا جَاءَ
إِسْمٰعِيلُ كَأَنَّهُ آنَسَ شَيْئًا فَقَالَ هَلْ جَاءَكُمْ مِنْ أَحَدٍ قَالَتْ نَعَمْ
جَاءَنَا شَيْخٌ كَذَا وَ كَذَا فَسَأَلَنَا عَنْكَ فَأَخْبَرْتُهُ وَ سَأَلَنِي كَيْفَ
عَيْشُنَا فَأَخْبَرْتُهُ أَنَّا فِي جَهْدٍ وَ شِدَّةٍ قَالَ فَهَلْ أَوْصَاكِ بِشَيْءٍ
قَالَتْ نَعَمْ أَمَرَنِي أَنْ أَقْرَأَ عَلَيْكَ ٱلسَّلَامَ وَ يَقُولُ غَيِّرْ عَتَبَةَ
بَابِكَ قَالَ ذَاكِ أَبِي وَ قَدْ أَمَرَنِي أَنْ أُفَارِقَكِ ٱلْحَقِي بِأَهْلِكِ
فَطَلَّقَهَا وَ تَزَوَّجَ مِنْهُمْ أُخْرٰى فَلَبِثَ عَنْهُمْ إِبْرَاهِيمُ مَا شَاءَ ٱللّٰهُ

ثُمَّ أَتَاهُمْ بَعْدُ فَلَمْ يَجِدْهُ فَدَخَلَ عَلَى ٱمْرَأَتِهِ فَسَأَلَهَا عَنْهُ
فَقَالَتْ خَرَجَ يَبْتَغِى لَنَا قَالَ كَيْفَ أَنْتُمْ وَسَأَلَهَا عَنْ عَيْشِهِمْ
وَ هَيْئَتِهِمْ فَقَالَتْ نَحْنُ بِخَيْرٍ وَسَعَةٍ وَ أَثْنَتْ عَلَى ٱللهِ فَقَالَ
ما طَعَامُكُمْ قَالَتِ ٱللَّحْمُ قَالَ فَمَا شَرَابُكُمْ قَالَتِ ٱلْمَاءُ قَالَ
ٱللَّهُمَّ بَارِكْ لَهُمْ فِي ٱللَّحْمِ وَ ٱلْمَاءِ قَالَ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ
وَ سَلَّمَ .وَ لَمْ يَكُنْ لَهُمْ يَوْمَئِذٍ حَبٌّ وَ لَوْ كَانَ لَهُمْ دَعَا لَهُمْ
بِهِ قَالَ فَهُمَا لَا يَخْلُوا عَلَيْهِمَا أَحَدٌ بِغَيْرِ مَكَّةَ إِلَّا لَمْ يُوَافِقَاهُ
قَالَ فَإِذَا جَاءَ زَوْجُكِ فَاقْرَئِى عَلَيْهِ ٱلسَّلَامَ وَ مُرِيهِ يُثْبِتُ عَتَبَةَ
بَابِهِ فَلَمَّا جَاءَ إِسْمٰعِيلُ قَالَ هَلْ أَتَاكُمْ مِنْ أَحَدٍ قَالَتْ نَعَمْ
أَتَانَا شَيْخٌ حَسَنُ ٱلْهَيْئَةِ وَ أَثْنَتْ عَلَيْهِ فَسَأَلَنِى عَنْكَ فَأَخْبَرْتُهُ
فَسَأَلَنِى كَيْفَ عَيْشُنَا فَأَخْبَرْتُهُ أَنَّا بِخَيْرٍ قَالَ فَأَوْصَاكِ بِشَىْءٍ
قَالَتْ نَعَمْ هُوَ يَقْرَأُ عَلَيْكَ ٱلسَّلَامَ وَ يَأْمُرُكَ أَنْ تُثْبِتَ عَتَبَةَ
بَابِكَ قَالَ ذَاكِ أَبِي وَ أَنْتِ ٱلْعَتَبَةُ أَمَرَنِى أَنْ أُمْسِكَكِ ثُمَّ لَبِثَ
عَنْهُمْ مَا شَاءَ ٱللهُ ثُمَّ جَاءَ بَعْدَ ذٰلِكَ وَ إِسْمٰعِيلُ يَبْرِى نَبْلاً
لَهُ تَحْتَ دَوْحَةٍ قَرِيباً مِنْ زَمْزَمَ فَلَمَّا رَآهُ قَامَ إِلَيْهِ فَصَنَعَا كَمَا
يَصْنَعُ ٱلْوَالِدُ بِٱلْوَلَدِ وَ ٱلْوَلَدُ بِٱلْوَالِدِ ثُمَّ قَالَ يَا إِسْمٰعِيلُ إِنَّ

اَللّٰهَ أَمَرَنِي بِأَمْرٍ قَالَ فَاصْنَعْ مَا أَمَرَكَ رَبُّكَ قَالَ وَ تُعِينُنِي قَالَ
وَ أُعِينُكَ قَالَ فَإِنَّ اللّٰهَ أَمَرَنِي أَنْ أَبْنِيَ هٰهُنَا بَيْتاً وَ أَشَارَ إِلٰى
أَكَمَةٍ مُرْتَفِعَةٍ عَلٰى مَا حَوْلَهَا قَالَ فَعِنْدَ ذٰلِكَ رَفَعَا الْقَوَاعِدَ
مِنَ الْبَيْتِ فَجَعَلَ إِسْمٰعِيلُ يَأْتِي بِالْحِجَارَةِ وَ إِبْرَاهِيمُ يَبْنِي حَتّٰى
إِذَا ارْتَفَعَ الْبِنَاءُ جَاءَ بِهٰذَا الْحَجَرِ فَوَضَعَهُ لَهُ فَقَامَ عَلَيْهِ
وَهُوَ يَبْنِي وَ إِسْمٰعِيلُ يُنَاوِلُهُ الْحِجَارَةَ وَ هُمَا يَقُولَانِ رَبَّنَا
تَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ .

TERCEMESİ

İbn-i Abbâs *radiya'llāhu anhumâ*'dan şöyle rivâyet olunmuştur :

Kadınların uzun etekli libâs kullanmaları İsmâil'in anası (Hâcer) tarafından konulmuş bir âdettir. Hâcer, (kıskanç ortağı) Sâre'den izini gizlemek için uzun eteklik giymişti. İbrâhim Hâcer'le evlenip İsmâil doğduktan sonra emzirmekte olduğu bu oğliyle berâber (Sâre'nin taarruzundan korunmak için Şam'dan çıkıp Mekke'ye) geldi. Nihâyet Hâcer'le İsmâil'i Mescid-i Harâm'ın (bugün bulunduğu) yerin, ve Mescidin yüksek bir mahallindeki Zemzem kuyusunun yukarısında büyük bir ağacın yanına bıraktı. O târihte Mekke'den hiç bir kimse yoktu. Hattâ içecek su da yoktu. İşte İbrâhîm bu ana ve oğulu buraya bıraktı. Yanlarına içi hurma dolu (meşin) bir dağarcık, içi su dolu bir kırba bıraktı. Sonra İbrâhîm kendi (Şam'a) gitmek üzere döndü. İsmâîl'in anası Hâcer de peşi sıra onu ta'kîb etti de :

— Ey İbrâhîm, bizi bu vâdîde bırakıp da nereye gidiyorsun? Öyle bir vâdî ki, ne görüp görüşecek var, ne başka bir hayat eseri var. (Vahşet-âbâd yer) dedi. Hâcer bu sözlerini tekrâr ettiyse de İbrâhîm ona dönüp bakmadı. Nihâyet Hâcer ona :

— (Bizi burada bırakmağı) Allah mı sana emretti? diye sordu. İbrâhîm :

— Evet, Allah emretti! diye cevap verdi. Bunun üzerine Hâcer :

— Öyle ise (Allah bize yetişir), O bizi korur, bırakmaz! dedi. Sonra (Kâ'be'nin yerine) döndü. İbrâhîm de ayrılıp gitti. Tâ Mekke'nin üstündeki "*Seniyye*" mevkiinde görülmiyecek bir yerde bulununca, yüzünü Kâ'be'ye döndürdü. Sonra ellerini kaldırarak şu kelimelerle duâ etti de :

— Rabbım! Zürriyetimden bir kısmını (İsmâil ile onun soyunu) ekin bitmez bir vâdîde Sen'in, taarruzu harâm olan, Beyt'inin yanında iskân ettim. Nâstan bir kısım kimseleri, (namaz kılmak için) zürriyetimin bulunduğu bu yere doğru meylettirip heveslendir! Ve onları her nevi' meyvalardan merzûk et!. Gerektir ki, Sana şükredeler! dedi[1].

Artık İsmâil'in anası, oğlu İsmâil'i emziriyor ve (kendisi) kırbadaki sudan içiyordu. Nihâyet kırbadaki su bitince hem Hâcer, hem de çocuğu susadı. Hâcer çocuğun susuzluktan toprak üstünde sızlanarak yuvarlandığına bakmağa başladı. Fakat çocuğun bu elîm hâline bakmaktan fenâlaşarak onun yanından kalkıp biraz öteye gitti. Ve o mıntakada Kâ'be'ye en yakın dağ olarak Safâ tepesini buldu. Ve bunun üstüne çıktı. Sonra vâdîye karşı durup bir kimse görebilir miyim? diye bakmağa başladı. Fakat hiçbir kimse göremi-

[1] İbrâhîm Sûresi : 37.

yordu. Bu def'a Safâ tepesinden indi. Vâdîye varınca (ayağına dokunmamak için) entârisinin eteğini topladı. Sonra müşkül bir işle karşılaşan bir insan azmiyle koştu. Nihâyet vâdîyi geçti. Sonra Merve mevkiine geldi. Orada da biraz durdu. Ve bir kimse görebilir miyim? diye baktı. Fakat hiçbir kimse göremedi. Hâcer bu sûretle (Safâ ile Merve arasında) yedi def'a gitti, geldi. Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem:* bunun için nâs (hacılar) Safâ ile Merve arasında sa'yederler, buyurmuştur. Son def'a Merve üzerine çıktığında bir ses işitti. Ve kendisi nefsine hitâb ederek : sus, iyice dinle! dedi. Sonra dikkatle dinledi. Bu sesi evvelki gibi bir daha işitti. Bunun üzerine Hâcer : ey ses sâhibi, sesini duyurdun!. Eğer sen bize yardım etmek kudretine mâlik isen, bize yardım et! dedi. Ve böyle der demez hemen Zemzem kuyuşunun yerinde bir melek (Cibrîl) göründü. O Melek ayağının topuğiyle, yâhut kanadiyle yeri kazıyordu. Nihâyet su göründü. (Su başka tarafa akmasın diye) Hâcer hemen suyu büyedi, havuz gibi yaptı. Hâcer hem eliyle öyle yapıyordu. Bir taraftan da kırbasını doldurmağa devam ediyordu. Su ise avuç avuç alındıktan sonra yerinde kaynıyordu.

Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem: "Allah İsmâil'in anası Hâcer'e rahmet etsin! O, Zemzem'i kendi hâline bıraksaydı da suyu avuçlamasaydı, muhakkak Zemzem akar bir ırmak olurdu"* buyurmuştur. (İbn-i Abbâs rivâyetine devamla) demiştir ki : Hâcer bu sudan içti. Çocuğuna (süt olup) emzirdi. Melek Hâcer'e dedi ki :

— Zayi' ve helâk oluruz diye sakın korkmayınız! İşte şurası Beytullāh (ın yeri) dir. O Beyt'i şu çocukla babası yapacaktır. Muhakkak ki, Allah, o işin ehlini zâyi' etmez. Beyt-i Harâm'ın mahalli tepe gibi olup yerden yüksekçe idi : uzun zaman seller sağını solunu kazıp götürmüştü.

Hâcer bu sûretle yaşarken günün birinde Cürhüm'den bir cemâat uğradı[1]. Bunlar Kedâ yoliyle gelip Mekke'nin alt tarafına indiler. Cürhümîler oraya bir kuşun gelip gittiğini görmüşlerdi de :

— Hiç şüphesiz şu kuş bir suyun başında döner dolaşır. Halbuki biz de bu vâdîde su bulunmadığını biliyorduk! demişlerdi ve anlamak için çevik bir, yâhut iki kişi göndermişler. Onlar orada su bulunduğunu anlayınca dönüp gelmişler, su olduğunu haber vermişler. Bunun üzerine Cürhümîler Mekke mevkiine gelmişlerdir. İbn-i Abbâs (rivâyetine devamla) demiştir ki :

— Cürhümîler geldiğinde, İsmâil'in anası da su başında idi. Cürhümîler ona :

— Bizim de gelip şuraya senin civârına inmemize müsâade eder misiniz? dediler. Hâcer de :

— Evet, inebilirsiniz. (Bu sudan da kullanabilirsiniz). Şu kadar ki, bu suda mülkiyet iddia edemezsiniz. (Onun mülkiyet hakkı bana âittir) dedi.

— Onlar da Hâcer'i tasdîk ettiler. Ünsiyete muhtaç olduğu bir sırada Cürhümîlerin bu gelişi Hâcer'in arzusuna muvâfık oldu. Cürhümîler, Mekke civârına inip kondular. Sonra Cürhümîlerin asıl kalabalık kısmına da haber gönderdiler. Onlar da gelip kondular. (Ev, bark yaptılar). Nihâyet Mekke'nin bulunduğu yer medenî bir ma'mûre hâline gelmeğe başlamıştı. Hâcer'in oğlu İsmâil yiğitlik ve gençlik çağına girmişti. Cürhümîlerden arapça öğrenmişti. Artık İsmâil gençlik çağında Cürhümîler arasında en sevimli bir sîmâ olmuştu. Onun necâbeti, hüsn-ü ânı Cürhümîleri hayret içinde bırakmıştı. Bu cihetle İsmâil bülûğ devresine erişince Cürhümîler kendilerinden bir kızla evlendirdiler. Hayâtın

[1] Cürhüm: Yemenli bir kabîlenin büyük babasıdır. Kahtân İbn-i Âmir'in oğludur. Kardeşi Katura'dır. Soyları Sâm İbn-i Nûh'a varır. Rivâyete göre dillerin ihtilâtı sırasında arapçayı ilk önce Cürhüm'le kardeşi tekellüm etmiştir.

bu mes'ûd safhası devâm ederken günün birinde İsmâil'in anası öldü. (Hâcer doksan yaşına girmişti. Hicr'e[1] defnolundu.) İsmâil evlendikten sonra İbrâhîm (bırakıp gittiği oğlunu ve kadınını) arayarak görmeğe geldi. İsmâil (o sıra) evde yoktu. İsmâil'in karısına sordu. O da : rızkımızı tedârik etmek üzere çıktı, gitti diye cevap verdi. Sonra İbrâhîm : maîşetiniz, hâl-ü şânınız nasıldır? diye sordu. İsmâil'in haremi : şiddetli darlık içindeyiz. Gāyet fenâ bir haldeyiz! diye şikâyet etti. İbrâhîm : Kocan geldiğinde benden selâm söyle. Ve ona söyle : kapısının eşiğinin basamağını değiştirsin!. İsmâil geldiğinde babasının gelip gittiğini (evin içinde duyduğu güzel bir koku gibi bazı emârelerden) anlar gibi oldu da karısına :

— Evimize gelen oldu mu? diye sordu. O da :

— Evet, şöyle şöyle şekilde yaşlı bir kişi geldi. Bana seni sordu. Cevap verdim. Maîşetimizi sordu. Ben de şiddetli darlık içinde bulunduğumuzu söyledim! dedi. Bunun üzerine İsmâil :

— Sana bir şey vasıyyet ve bir söz tevdî etti mi? diye sordu. O da :

— Evet bana, sana selâm söylememi ve kapının basamağını değiştir! dememi tenbîh etti, dedi. Sonra İsmâil haremine :

— O gelen ihtiyar babamdır. Bana senden ayrılmamı emretmiştir. Artık sen âilenizin evine gidebilirsin! dedi. Ve ondan ayrılarak Cürhümîlerden başka bir kadınla evlendi.

İbrâhîm, Allāh'ın dilediği bir müddet uzaklaştı da sonra geldi. Yine evde İsmâil'i bulamadı, İsmâil'in karısının yanına girdi. Ona da İsmâil'i sordu. O da maîşetimizi tedârik etmeğe gitti, dedi. İbrâhîm: nasılsınız, maîşetiniz,

[1] Hıcır, Kâ'be'nin ittisâlinde bir mahallin adıdır. Hıcr-ı İsmâil diye de anılır.

hâl-ü şânınız iyi midir? diye sordu. İsmâil'in karısı : biz hayır, saâdet ve bolluk içindeyiz! diye Allāh'a hamd-ü senâ etti. İbrâhîm : ne yiyip, ne içiyorsunuz! diye sordu. Kadın: et yiyoruz, su içiyoruz, dedi. İbrâhîm Peygamber :

— Yâ Rab! Bunların etlerini ve sularını mübârek kıl, yümn-ü bereket ihsân eyle! diye duâ etti. Resûlullāh *sal-la'llāhu aleyhi ve sellem* buyurmuştur ki : İbrâhîm zamânında Mekke civârında hubûbat müteâref değildi. Av etiyle teğaddî edilirdi. Eğer o târihlerde ve oralarda hubûbat ma'lûm olsaydı, İbrâhîm hubûbat hakkında duâ ederdi.. İbn-i Abbâs der ki : İbrâhîm'in bu duâsı berekâtiyledir ki, et ile su Mekke'den başka yerlerde (o sıcak muhitte) Mekke'deki kadar hiç bir kimsenin sıhhatine muvâfık düşmez. Yine İbn-i Abbâs (rivâyetine devamla) der ki : İbrâhîm Peygamber gelinine :

— Kocan geldiğinde ona selâm söyle! Ve ona kapısının eşiğini güzel tutsun! diye emreyle! demiştir. (Sonra İbrâhîm Şam'a dönmüştür.) İsmâil geldiğinde : evimize gelen oldu mu? diye sordu. Karısı : evet, güzel yüzlü bir ihtiyar geldi, diye İbrâhîm'i medh-ü senâ etti. Sonra kadın : seni sordu ben de rızkımızı tedârik etmeye gitti, dedim. Geçiminiz nasıldır? dedi. Ben de hayır ve saâdet içindeyiz! dedim. Sonra İsmâil: sana bir şey vasıyyet etti mi? diye sordu. O da: evet, o muhterem ihtiyar sana selâm söyledi. Ve kapının eşiğini iyi tutmanı emreyledi, dedi. Bunun üzerine İsmâil haremine :

— İşte o babamdır! Sen de evimizin (şerefli) eşiğisin! Babam bana seni hoş tutmamı, iyi geçinmemi emretmiştir, dedi. Sonra İbrâhîm yine bir müddet daha oğlundan ve âilesinden uzakta yaşadı. Ondan sonra Mekke'ye geldi. O sırada İsmâil Zemzem kuyusunun yakınında büyük bir ağacın altında okunu yontup düzeltmekte idi. İsmâil babasını

görünce hemen kalkıp babasına karşı vardı. (Uzun zaman mütehassir olan) bir babanın oğluna, bir oğulun da babasına karşı mu'tâd olan sarılmalar ve el, yüz, göz öpmelerde bulundular. Sonra İbrâhîm oğluna :

— Ey İsmâil! Allāhu Teâlâ bana muazzam bir iş emretti! dedi. İsmâil de :

— Babacığım! Rabb'ın ne emrettiyse o emri yerine getir! dedi. İbrâhîm : fakat bu işte sen bana yardım edeceksin! dedi. İsmâil : babacığım, ben sana her veçhile yardım ederim! dedi. İbrâhîm :

— Allāhu Teâlâ burada bir beyt yapmamı emretti! diye etrâfından yüksekçe bir tepeye işâret eyledi. İbn-i Abbâs (rivâyetine devamla) der ki : İbrâhîm'le İsmâil işte orada Kâ'be'nin esâsını kurup duvarlarını yükselttiler. İsmâil taş getirirdi. İbrâhîm de binâ ederdi. Nihâyet Beyt'in binâsı ilerleyip duvarları yükseldiğinde İsmâil (bugün ziyâret edilen) ma'lûm taşı getirdi. İbrâhîm de onu ayağının altına (iskele olarak) koydu. Üzerinde inşaata devâm eyledi. İbrâhîm yapar, İsmâil de taş sunardı. İnşaat tamâm olduktan sonra baba, oğul : (ربنا تقبل منا انك انت السميع العليم) diye duâ etmişlerdir[1].

İZÂHI

İslâm âleminde Kâ'be'den daha şerefli bir binâ yoktur. Çünkü onun inşâsını emreden, âlemlerin Rabb'ı olan Allāhu Teâlâ'dır; bu emri teblîğ ve hendesî vazıyetini ta'lîm eden Cibrîl'dir. Yapıcısı İbrâhîm, yardımcısı İsmâil Peygamberlerdir.

İbrâhîm *aleyhi's-selâm* Kâ'be'nin inşâsından fâriğ olduktan sonra Cibrîl gelmiş ve hac farîzasının nasıl icrâ edileceğini bütün şekilleriyle İbrâhîm'e öğretmiştir. Sonra İbrâhîm *aleyhi's-selâm*

---

[1] "*Ey Rabbımız* (yaptığımız şu beyti) *tarafımızdan* (takdîm edilen ubûdiyet armağanı olarak) *kabûl buyur!. Rabb'ımız, muhakkak Sen* (duâlarımızı) *çok iyi duyar,* (niyetlerimizdeki ihlâsı) *kesin olarak bilirsin!.*" [Bakare Sûresi : 127].

Kur'ân'da makām-ı **İbrâhîm** diye anılan ve namaz kılınan mübârek makamdan : Ey nâs, Rabb'ınızın beytini ziyârete da'vetlisiniz, icâbet ediniz! diye i'lân etmiştir. Ve **İsmâil** ile birlikte bütün hac mevkiflerinde tevakkuf edip hac menâsikini îfâ etmiş, sonra dönüp **Sâre**'nin yanına gitmiştir. Bir hac mevsiminde de **Sâre** ile birlikte Beyt-i Makdis'ten gelerek hacc etmişler ve sonra Şam'a gidip orada vefât etmişlerdir.

1382. عَنْ أَبِي ذَرٍّ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُ قَالَ قُلْتُ يَا رَسُولَ ٱللهِ أَيُّ مَسْجِدٍ وُضِعَ فِي ٱلْأَرْضِ أَوَّلَ قَالَ ٱلْمَسْجِدُ ٱلْحَرَامُ قَالَ قُلْتُ ثُمَّ أَيٌّ قَالَ ٱلْمَسْجِدُ ٱلْأَقْصَى قُلْتُ كَمْ كَانَ بَيْنَهُمَا قَالَ أَرْبَعُونَ سَنَةً ثُمَّ أَيْنَمَا أَدْرَكَتْكَ ٱلصَّلَاةُ بَعْدُ فَصَلِّهِ فَإِنَّ ٱلْفَضْلَ فِيهِ .

TERCEMESİ

Ebû Zer *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre şöyle demiştir : bir kere ben :

— **Yâ Resûla'llāh!** (ibâdet için) en önce yeryüzünde hangi mescid binâ kılındı? diye sordum. **Resûlullāh** :

— Mescid-i Harâm! buyurdu. Ben :

— Sonra hangisi? dedim. **Resûlullāh** :

— Mescid-i Aksâ! buyurdu. Sonra ben :

— Bu iki mescidin kuruluşu arasında ne kadar zaman vardır? dedim. **Resûlullāh**, Kırk sene, buyurdu, Sonra:

— Namaz vakti girdikten sonra namaz sana nerede yetişirse, namazı orada (vakti için) kıl!. Çünkü fazîletli namaz vakti içinde kılınandır! dedi.

1383. عَنْ أَبِي حُمَيْدٍ السَّاعِدِيِّ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّهُمْ قَالُوا يَا رَسُولَ اللّٰهِ كَيْفَ نُصَلِّي عَلَيْكَ فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ قُولُوا اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰى مُحَمَّدٍ وَ أَزْوَاجِهِ وَ ذُرِّيَّتِهِ كَمَا صَلَّيْتَ عَلٰى إِبْرَاهِيمَ وَ بَارِكْ عَلٰى مُحَمَّدٍ وَ أَزْوَاجِهِ وَ ذُرِّيَّتِهِ كَمَا بَارَكْتَ عَلٰى إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ.

TERCEMESİ

Ebû Humeyd Sâidî *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre:

— Yâ Resûla'llāh! Sana nasıl salât-ü selâm getirip duâ edelim! diye sormuşlardı da Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem:*

— Şu (meâldeki) duâyı okuyunuz, buyurmuştur : Yâ Rab! Muhammed'e (dünyâda şerîatini, âhirette şefâatini) kutlu kıl; âilesine ve bütün ümmetine de rahmet eyle! Nasıl İbrâhîm'e kutlu kıldın, rahmet ettinse!. Yâ Rab! Muhammed üzerinde (ona verdiğin) şeref ve saâdeti dâim kıl!. Kadınlarının ve bütün ümmetinin üzerinde de sâbit kıl!. Nasıl İbrâhîm'in üzerinde sâbit ve mübârek kıldınsa!. Yâ Rab, Sen Hamîd'sin, Sen Mecîd'sin!.

İZÂHI

Bu Ebû Humeyd hadîsinden sonra Buhârî'nin yine salât-ü selâm hakkında "*Bîat-i Rıdvân*" Ashâb'ından Kâ'b İbn-i Ucre'-den de bir rivâyeti vardır. Bu rivâyette Tâbiîn'in kibârından Abdurrahmân İbn-i Ebî Leylâ demiştir ki : Bana bir kere Kâ'b İbn-i Ucre karşı geldi de dedi ki :

— Ey İbn-i Ebî Leylâ! Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'den işittiğim bir salât-ü selâmı sana hediye edeyim mi? dedi. Ben de :

— Evet, onu bana hediye et, dedim. Kâ'b :

— Biz bir kere Resûlullâh *salla'llâhu aleyhi ve sellem*'den : Yâ Resûla'llâh! Ehl-i beytine has olarak sana nasıl salât edelim? diye sorduk. Çünkü Allah bize yalnız (namazda) sana nasıl selâm edeceğimizi öğretti, dedik [1].

Resûlullâh bize :

— "*Allâhümme salli alâ Muhammedin ve alâ âl-i Muhammed. Kemâ salleyte alâ İbrâhîme ve alâ âl-i İbrâhîm inneke hamîdün mecîd. Allâhümme bârik alâ Muhammedin ve alâ âl-i Muhammed. Kemâ bârekte alâ İbrâhîme ve alâ âl-i İbrâhîm inneke hamîdün mecîd!*" deyiniz buyurdu.

1384. عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ يُعَوِّذُ الْحَسَنَ وَ الْحُسَيْنَ وَ يَقُولُ إِنَّ أَبَاكُمَا كَانَ يُعَوِّذُ بِهَا إِسْمٰعِيلَ وَ إِسْحٰقَ أَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللّٰهِ التَّامَّةِ مِنْ كُلِّ شَيْطَانٍ وَ هَامَّةٍ وَ مِنْ كُلِّ عَيْنٍ لَامَّةٍ .

TERCEMESİ

İbn-i Abbâs *radiya'llâhu anhumâ*'dan gelen bir rivâyete göre şöyle demiştir :

Nebî *salla'llâhu aleyhi ve sellem* (muazzez hafidleri) Hasen'le Hüseyn'e (meâli aşağıdaki duâyı) okurdu. Ve : (Büyük) babanız (İbrâhîm) de bu duâyı (oğulları) İsmâil ile İshâk'a okurdu! der idi :

Allâh'ım — insin, cinnin, şeytanı(nın şerri)nden, (zehirli) haşerattan ve dokunan her kötü gözden — şifâ veren kelimelerine sığınırım.

---

[1] Bu duâ, namaz kılan kimsenin tahiyyatta okuduğu : («السلام عليك ايها النبى و رحمة الله و بركاته» = *Ey Allâh'ın Peygamberi! Sana selâm olsun, her fenâlıktan emîn ol! Ve Allâh'ın rahmet ve bereketleri üzerinde bulunsun!)* sûretindeki selâmıdır.

1385. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ نَحْنُ أَحَقُّ مِنْ إِبْرَاهِيمَ إِذْ قَالَ رَبِّ أَرِنِي كَيْفَ تُحْيِ الْمَوْتَى قَالَ أَوَلَمْ تُؤْمِنْ قَالَ بَلَى وَلٰكِنْ لِيَطْمَئِنَّ قَلْبِي وَيَرْحَمُ اللّٰهُ لُوطاً لَقَدْ كَانَ يَأْوِي إِلَى رُكْنٍ شَدِيدٍ وَلَوْ لَبِثْتُ فِي السِّجْنِ طُولَ مَا لَبِثَ يُوسُفُ لَأَجَبْتُ الدَّاعِيَ.

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llâhu anh*'den rivâyet olunduğuna göre Resûlullâh *salla'llâhu aleyhi ve sellem* (tevâzu' ederek) şöyle buyurmuştur: (ölen bir zî-hayâtın diriltilmesinden şüphelenmeğe) biz İbrâhîm'den daha haklıyız. İbrâhîm Cenâb-ı Hakk'a:

— Yâ Rab, ölüyü nasıl dirilttiğini bana göster! diye niyâz ettiği zaman İbrâhîm'e Rabb'ı:

— Yoksa bu işe inanmıyor musun? demişti. İbrâhîm:

— Hayır, inanıyorum yâ Rabbî! Şu kadar ki, nasıl diriltildiğine gönlüm iyice kansın, yatışsın istiyorum, demiştir.

Allâh, Lût Peygambere de rahmet etsin! O da (Allâh'a iltica edip dururken) kavmine: [Benim size karşı bir kuvvetim olsaydı, yâhut çok sarp bir kaleye sığınabilseydim. (misâfirlerimi şerrinizden sıyânet ederdim) demiştir]. (Sonra) Resûlullâh:

[Eğer ben zindanda Yûsuf'un kaldığı gibi uzun zaman mahpus kalsaydım (onu) mahbesten çağırmağa gelen kişinin o da'vetine hemen icâbet ederdim (de: haydi efendine git de tahkîkat yapsın!) demezdim] buyurmuştur.

Î Z Â H I

Bu hadîste, üç Peygambere âit, üç vâkıaya işâret edilmiştir.

BİRİNCİSİ : Ba'se yâni öldükten sonra yeniden dirilmeğe müteallık olup Peygamberimiz'in : İbrâhîm'in bu husûsta şüphe ettiği farzedilirse o şüpheye biz, ondan daha ziyâde müstahakız, buyurmalarıdır ki, bu söz ne İbrâhîm'in, ne de Peygamberimizin ba's hakkında şüphe ve tereddütleri bulunduğunu ifâde etmez. İbrâhîm *aleyhi's-selâm* en yüksek pâyede bir Peygamber olmak i'tibâriyle bu kâinâtın bir tahavvüle uğrayacağını yâni bir yokluktan sonra kâinâtın bir varlık iktisâb edeceği ve meselâ bir zî-rûhun vücûdunu teşkîl eden hayâtî uzuvları dağıldıktan ve her biri başka anâsır arasına karıştıktan sonra kudret-i fâtıranın bunları bir araya toplaması ve buna yeniden can vermesi esâsında şüphe etmiyordu. Belki İbrâhîm ilk hilkate kıyâs ederek bunun Kudretu'llâh ile aklen mümkün olduğuna inanıyordu. Yalnız bunun ne şekilde vukū' bulacağını gözle görmek ve aklî istidlâlini şühûdî bir bilgi ile sağlıyarak îmânında bir salâbet, kalbinde bir sükûnet te'mîn etmek istiyordu. Bakare Sûresi'nin (260) ıncı âyetinde beyân buyurulduğu üzere, Hazret-i İbrâhîm'in bu arzusu tatmîn edildi. Ve kendisi tarafından kesilen ve anâsır-ı hayâtiyeleri biribirine karıştırılan dört kuşun bütün maddî eczâsı ilâhî kudretin taallûku ile birleştirildi. Ve İbrâhîm'e gösterildi.

Hadîste rivâyet olunan Peygamber Efendimiz'in : "*Vücûdunun bütün eczâları birer tarafa dağılmış bir ölüye ne sûretle hayat verilebileceğinde İbrâhîm şüphe ederse o şüpheye biz daha müstahakız*" söziyle işâret buyurdukları ba's vâkıası budur. İmâm-ı Şâfiî'nin bir tevcîhine göre, Peygamber Efendimiz şöyle demiş bulunuyorlar : İbrâhîm Peygamberin yaratıcı kudretin şumûlü hakkında şüphe etmesi muhaldir. Eğer Peygamberler için böyle bir şüphe farz edilirse, bu şüpheye biz, İbrâhîm'den daha müstahakız. Bilirsiniz ki, İbrâhîm böyle şüphe etmemiştir. Ben de şüphelenmemişimdir. İmâm-ı Şâfiî'nin bu tevcîhini *Emsâl-i sâire* sâhibi[1] lûgavî bir ta'lîl ile şöyle te'yîd etmiştir : arapçada (ef'alü) sîgası iki şeyden bir ma'nâyı redde ve

---

[1] *Emsâl-i sâire*, lûgat ve nahiv imamlarından Ebû Ubeyd Kâsım İbn-i Sellâm (224) ın eseridir. Endülüs ulemâsından Ebû Ubeyde (487) ile İbn-i Âdem Herevî (414) taraflarından şerh edilmiştir *[Keşfü'z-Zunûn]*.

izâleye mevzûdur. Meselâ şeytan Zeyd'den daha hayırlıdır, denildiğinde şeytan da, Zeyd de hayırlı değillerdir, ma'nâsı ifâde edilmiş olur. Hadîsin bu fıkrası ne İbrâhîm, ne ben Kudretu'llâh hakkında şüphe etmedik, demek olur.

İKİNCİSİ : Hazret-i Lût'un kavmine karşı gösterdiği irâde za'fıdır. Ve şöyledir : Lût Peygamber İbrâhîm *aleyhi's-selâm*'ın akrabâsından idi. Hazret-i İbrâhîm'in şerîatini teblîğe me'mûr idi. Lût'un kavmi genç delikanlılarla menfûr münâsebette bulunmayı i'tiyâd etmeleri ve Hazret-i Lût'un teblîgâtını dinlememeleri üzerine bunların ta'zîbine irâde-i ilâhiye taallûk edince, Cenâb-ı Hak, Cibrîl, Mîkâil, İsrâfil'i genç delikanlı sûretinde Hazret-i Lût'a gönderdi. Hûd Sûresi'nin 77 nci âyetinden i'tibâren şöyle hikâye ediliyor :

"*Bizim resûllerimiz* (olan şu melekler) *Lût'a geldiler. Onların gelmesi Lût'a fenâ geldi. Ve son derece canını sıktı: Bu, çok müşkül bir gün! dedi. Kavmi ise ona* (misâfirleri için) *koşa koşa gelmişlerdi. Esâsen Lût'un kavmi bundan önce de o çirkin fuhuşları irtikâb ediyorlardı. Lût Peygamber kavmine:*

— *Ey kavmim! İşte şunlar* (sulbî) *kızlarımdır. Onlar sizin için daha temizdir* (size nikâh edeyim!) *Allah'dan korkunuz, ve beni misâfirlerim hakkında rüsvây etmeyiniz!. İçinizde* (size doğru yolu gösterecek) *aklı başında bir kimse yok mudur? dedi. Lût'un kavmi:*

— *Sen pek âlâ bilirsin ki, senin kızlarına bizim ihtiyâcımız yoktur. Sen bizim ne istediğimizi pek âlâ bilirsin! dediler. Lût Peygamber kavmine:*

— *Eğer benim size karşı şahsî kuvvetim olsa, yâhut kuvvetli bir şeye sığınabilsem* (size nasıl oyun oynayacağımı ben bilirdim!) *demiştir*[1].

Bunun üzerine misâfir melekler: Ey Lût, biz Allâh'ın sefirleriyiz. Onlar sana bir zarar dokunduramazlar. Sen âileni berâber alarak gecenin bir kısmında çıkıp git! İçinizden hiç biri geri kalmasın! Yalnız kadının kalsın. Çünkü onlara isâbet edecek musîbet ona da dokunacaktır, Bu kavmin helâkânı, sabah zamânıdır. (Acabâ) *sabah yakın değil midir? dediler. Vaktâki emrimiz geldi. O memleketin üstünü altına geçirdik. Ve onların üzerine taş yağdırdık!*"[2].

---

[1] İşte Peygamber Efendimiz, Hazret-i Lût'un bu sözünü zaîf buluyor. Allâh'ın kudretine istinâd etmeli idi, demek istiyor.

[2] Hûd Sûresi : 77 — 82.

ÜÇÜNCÜSÜ : Yûsüf kıssasının bir safhasıdır. Şöyle ki : Yûsüf, Mısır melîkinin vezîrinin karısı hakkında haksız bir töhmetle zindana atılmıştı. Yedi sene yattıktan sonra bir rü'yâ ta'bîri vesîlesiyle Mısır melîki Yûsüf'ün zekâ ve fetânetini anlayarak :

"Bu mahbûsu bana getiriniz! demiş ve getirmek üzere kurenâsından birisini göndermişti." İşte bu adam Hazret-i Yûsüf'e halâsını tebşîr ve Melîk'in huzûruna da'vet edince, yedi sene hapis ile zerre kadar irâdesi sarsılmayan Yûsüf, melîkin da'vetini teblîğ eden me'mûra :

— *"Haydi kuzum sen efendine* (Melîk'e) *git de bir kere ona sor! Ellerini doğrıyan kadınların maksatları ne imiş?. Hiç şüphesiz benim Rabbim o kadınların hîlelerini pek iyi bilir.* (Bunun için benim sormağa ihtiyâcım yoktur. Fakat âmme nazarında hakîkatin tahakkuku için Melîk mes'eleyi tahkîk etsin!. Ancak berâetim tahakkuk ettikten sonra çıkabilirim! demiştir).

Bunun üzerine Melîk (o kadınları toplamış) *onlara: maksadınız ne idi ki, o vakit Yûsüf'ün nefsinden murad almağa kalktınız? diye sordu. Kadınlar:*

— *Hâşâ Allah için biz Yûsüf'ün aleyhinde bir fenâlık bilmiyoruz, dediler. Azîz-i Mısır'ın karısı:*

— *Şimdi hak tezâhür etti. Yûsüf'ün nefsinden ben kâm almak istemiştim, Yûsüf ise hiç şüphesiz doğru söyleyenlerdendir, ma'sumdur!. Şu da bilinsin ki, ben gıyâbında Yûsüf'e hıyânet etmedim. Allah hâinlerin hîlesini muvaffakıyete erdirmez"* [1].

Bu i'tirâf üzerine Melîk, Yûsüf'ün halâsını irâde etti ve kendisine husûsî vezîr ittihâz eyledi.

Peygamber Efendimiz : ben Yûsüf gibi yedi sene mahbeslerde yattıktan sonra halâsım emrolunsa, hemen tevakkuf etmez, çıkardım. Öyle tahkîkat icrâsına ta'lîk etmezdim! buyurmuştur.

1386. عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ مَرَّ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى نَفَرٍ مِنْ أَسْلَمَ يَنْتَضِلُونَ فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ارْمُوا بَنِي إِسْمٰعِيلَ فَإِنَّ أَبَاكُمْ كَانَ

[1] Yûsüf Sûresi : 50 — 52.

رامِياً وَ أَنَا مَعَ بَنِي فُلَانٍ قَالَ فَأَمْسَكَ أَحدُ الْفرِيقَيْنِ بِأَيْدِيهِمْ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ مَالَكُمْ لَا تَرْمُونَ فقَالُوا يَا رَسُولَ اللهِ نَرْمِى وَ أَنتَ مَعَهُمْ قَالَ ارْمُوا وَ أَنَا مَعَكُمْ كُلِّكُمْ.

TERCEMESİ

Seleme İbn-i Ekva' *radiya'llâhu anh*'den rivâyete göre şöyle demiştir : bir kere Eslem kabîlesinden bir cemâat (müsâbaka için) ok atışırken Nebî *salla'llâhu aleyhi ve sellem* yanlarına uğradı da:

— Ey İsmâil oğulları, haydi ok atınız!. Sizin (büyük) babanız da (mâhir) bir ok atıcı idi. (Bu müsâbakada) ben filân oğlu (İbnü'l-Ekva') ile berâberim, buyurdu. Râvî der ki : Peygamber'in bu sözünü işitince iki gurub müsâbakacılardan bir tarafı ellerini ok atmaktan çektiler. Bunun üzerine Resûlullāh *salla'llâhu aleyhi ve sellem:*

— Size ne oldu ki, ok atmıyorsunuz? buyurdu. Onlar da:

— Yâ Resûla'llāh! Siz, muhâlifimiz gurub ile berâberken (o tarafa) nasıl ok atarız? dediler. Resûlullāh :

— Haydi atınız!. Ben sizin hepinizle berâberim, buyurdu.

* * *

SÂLİH ALEYHİ'S-SELÂM VE SEMÛD KAVMİ :

1387. عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِىَ اللهُ عَنْهُمَا أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ لَمَّا نَزَلَ الْحِجْرَ فِي غَزْوَةِ تَبُوكَ أَمَرَهُمْ أَنْ لَا يَشْرَبُوا مِنْ بِئْرِهَا وَ لَا يَسْتَقُوا مِنْهَا فقَالُوا قَدْ عَجَنَّا مِنْهَا وَ اسْتَقَيْنَا فَأَمَرَهُمْ أَنْ يَطْرَحُوا ذٰلِكَ الْعَجِينَ وَ يُهْرِيقُوا ذٰلِكَ الْمَاءَ.

TERCEMESİ

Abdullâh İbn-i Ömer *radiya'llâhu anhumâ*'dan rivâyete göre, Resûlullâh *salla'llâhu aleyhi ve sellem* Tebük gazâsında Semûd kavminin helâk olduğu vâdîde konakladığı zaman Ashâb'ına :

Buranın kuyusundan (su) içmemelerini ve buradan su almamalarını i'lân etti. Ashâb : *"Yâ Resûla'llâh! Biz, bu kuyunun suyundan alıp hamur yoğurduk, su kaplarımızı doldurduk!"* dediler. Bunun üzerine Resûlullâh : *"Öyle ise hamuru atınız, o aldığınız suyu da dökünüz!"* buyurdu.

İZÂHI

Hadîsin metnindeki Hıcr, Medîne ile Şam arasında ve Arabistan cezîresinin garb-i şimâlî kısmında bir vâdînin adıdır ki, burası Sâlih Peygamberin kavmi olan Semûd'un makarrı idi. Allâhu Teâlâ bu kavmi burada kahr-u helâk ettiği için Peygamber Efendimiz bu meş'um diyârın kuyusunun suyundan içilmemesini emretmiştir.

Bu hadîsi Buhârî, Enbiyâ târihinde Sâlih *aleyhi's-selâm*'a âit olmak üzere açtığı bir bâbında rivâyet etmiştir. Bu bâbın unvânında da A'raf ve Hıcr Sûrelerinde beyân buyurulan Sâlih *aleyhi's-selâm*'ın kıssasına birer âyetle işâret eylemiştir.

A'râf Sûresinde meâlen şöyle buyurulmuştur :

"Biz, Semûd kavmine de onların (kan) *kardeşi Sâlih'i gönderdik. Sâlih kavmine* (şöyle) *dedi :*

— *Ey kavmim, Allâh'a kulluk ediniz! Ol Allah ki, sizin için Ondan başka ibâdet edecek hiç bir ilâh yoktur. Bunun Rabb'ınız tarafından muhakkak bir delîli gelmiştir ki, o, sizin için bir bürhan olarak Allâh'ın gönderdiği şu dişi devesidir. Onu* (kendi hâline) *bırakınız!.* (Varsın) *Allâh'ın toprağında* (Hıcr vâdîsi otlarından) *yesin!. Sakın ona bir fenâlıkla dokunmayınız!. Sonra sizi çok elemli bir azâb yakalar. Şunu da hatırlayınız ki, Allah sizi, Âd* (ı helâk ettik) *ten sonra onlara halef kıldı. Ve sizi bu toprakta yerleştirdi. Düz ovalarında* (yazlık) *köşkler ediniyorsunuz. Dağlıklarında da* (kışlık) *evler yontuyorsunuz. Artık Allâh'ın ni'metlerini hatırlayınız* (da O'na îman ediniz!) *Ve yeryüzünde fesatçı bir zümre hâlinde gezmeyiniz!.*

Sâlih'in kavminden (îmân etmeyi) *kibirlerine yediremiyen şu bir* (eşraf) *gürûhu, etba'larından îmân eden fukarâ zümresine* (istihzâ ederek) :

— *Siz Sâlih'in hakîkaten Rabb'i tarafından* (bize ve size) *gönderilmiş bir* (Peygamber) *olduğuna inanıyor musunuz?, dediler. Fakirler ve zayifler takımı da onlara:*

— *Biz Allāh'ın Sâlih'e gönderdiği* (dîn)*e inanmış kişileriz! diye cevap verdiler. Kibirlenenler ise:*

— *Sizin îmân ettiğiniz (o dîn)i biz inkâr ediyoruz! dediler de* (Allāh'ın mu'cizesi olan) *dişi deveyi boğazladılar ve Allāh'ın emrini kabûl etmekten çekindiler. Ve* (Sâlih *aleyhi's-selâm*'a) :

— *Ey Sâlih, eğer sen hakîkaten Peygamberlerden isen bizi korkutup durduğun azâbı getir de görelim! dediler. Bunun üzerine onları bir zelzele,* (yeryüzünü sarsan şiddetli bir sayha) *yakaladı da onlar evlerinde çökekalarak sabaha erdiler. Sâlih* (Peygamber) *ise, onlardan döndü de* (dönmezden önce) *onlara:*

— *Ey kavmim! Ben size Rabb'imin risâletini* (emrini, nehyini) *teblîğ ettim, size güzel öğüt de verdim. Lâkin siz hayrınıza çalışanları sevmezsiniz! dedi*" [1].

Hıcr Sûresinde de bu vâkıa hikâye olunduktan sonra : (فما اغنى عنهم ما كانوا يكسبون) buyurulmuştur ki, bir sabah vakti azâb sayhası Semûd kavmini yakaladı da onlara oydukları müstahkem binâlar, o kadar servetler bir fayda vermedi, demektir.

Arab müverrihlerinin hepsi tarafından bildirildiğine göre, Semûd kavmi âyetten müstefâd olduğu üzere Âd'ın bakāyâsıdır. Bu cihetle ikinci Âd diye anılır. Birincisi ise, asıl Âd'dır. Bilittifak Sâlih Peygamber İbrâhîm'den evveldir. Bu cihetle Şârih Keşmirî *Feyzü'l-Bârî*'de Sâlih bâbını İbrâhîm kıssasından sonraya bıraktığından dolayı Buhârî'yi fenâ tertip etmekle ithâm ediyor.

Târihçiler Semûd'u Nûh Peygamberin dördüncü batında gelen bir oğlu olarak şöyle kaydederler: Semûd İbn-i Câbir İbn-i İrem İbn-i Sâm İbn-i Nûh. Birinci Âd münkariz olduktan sonra onun bakāyâsı Vâdi'l-Kurâ ve Şam etrâfını i'mâr ve hâlâ âsârı bâkî olan kadîm birtakım menâzili meydana getirmişlerdir. Cesîm binâları havî şehirleri, kasabaları ve dağ zirvelerinde oyulmuş musannâ' mağaraları vardı. Bunların merkezi olan Hıcr

[1] A'râf Sûresi, âyet : 73—79).

şehrinin bakıyesi olarak bir köy vardır ki, Semûd medeniyetinin âsârı bu Hıcr'ın etrâfındadır. Semûd medeniyeti Şuarâ Sûresi'nde Sâlih *aleyhi's-selâm*'ın Semûd'a nasîhati sırasında şöyle bildiriliyor :

— "*Ey kavmim! Siz burada* (müşrik olduğunuz halde ölümden, âfetten) *emîn olarak bırakılır mısınız?. Bu bahçeler, bostanlar, pınarlar, ırmaklar, ekinler, meyvası hoş hurma ağaçları içinde* (kalır mısınız?). *Bir de ince san'atla dağlardan hayrete değer evler yontuyorsunuz.* (Bunların içinde şirk üzere ebedî kalır mısınız?). *Şu halde Allah'dan korkunuz ve bana itâat ediniz!. Ve yeryüzünü fesâda verip ıslâhına çalışmıyan şu müşriklerin sözlerine kapılmayınız!*"[1].

Bu âyetlerden açık bir sûrette anlaşılıyor ki, Semûd kavmi zamânında Vâdi'l-Kurâ havâlîsi bir medeniyet ma'mûresi ve dağlar içinde oydukları meskenler ince birer san'at eseri hâlinde imiş.. İstahrî, taştan düzülmüş bu evleri gördüğünü söyliyerek şöyle anlatıyor : Semûd kavminin bu evleri bizim evlerimiz gibi teşkîlâtı hâvî ve dağlar misâli yüksektir. Uzaktan bakıldığında bu meskenler biribirine bitişik sanılır. Fakat biraz ortalarına doğru varılınca bunlardan her birinin biribirinden ayrı birer kâşâne olduğu görülür. Etrafları dolaşılabilir. Fakat yukarısına kadar çıkmakta çok güçlük çekilir [*Mu'cemü'l-Büldân:* C: 3, S: 221].

Yukarıdaki âyetlerden de anlaşıldığı üzere, Semûd kavmi müşrik ve putperest idiler. Allâhu Teâlâ bunlara tevhîd akîdesini öğretmeğe içlerinden Sâlih *aleyhi's-selâm*'ı me'mûr etti. Sâlih Peygamber, Semûd'un orta halli bir âilesine mensûbtu. Fakat soy i'tibâriyle en mu'teber bir âile idi. Kavmini tevhîde da'vet etti ise de dinlemediler; ve Sâlih'e :

— "*Muhakkak sen sihire tutulmuş, çıldırmış kimselerden birisin!. Sen* (de) *şüphesiz bizim gibi yiyip içen bir kişisin. Eğer sen doğru Peygamberlerden isen* (doğruluğuna bürhân olacak) *bir âyet getir! dediler. Sâlih Peygamber onlara :*

— *Hâ, işte şu bir deve* (Peygamberliğimin doğruluğuna bir delildir) *bu kuyunun suyunu* (nöbetle muayyen bir gün) *devenin içmek hakkı vardır. Muayyen bir gün de sizin içmek hakkınız vardır. Sakın bu deveye fenâlık dokundurmayınız,* (bunu kesmeyiniz!). *Sonra sizi büyük bir günün azâbı yakalar! dedi. Fakat müşrikler deveyi boğazladılar da en sonu hayvanı*

[1] Şuarâ Sûresi, âyet : 146—152.

öldürdüklerine nedâmet ettiler. Nasılki (üç gün sonra) *azâb* (sayhası) *onları yakaladı. Çünkü onların çoğu îmân etmiş değillerdi. Senin Rabb'in ise* (yâ Muhammed) *şüphesiz Azîz'dir,* (kâfirleri azâb eder) *Rahîm'dir* (mü'minleri sıyânet eyler)" [1].

İbn-i İshâk'ın ve öbür *Siyer* müelliflerinin îzahlarına göre, Sâlih Peygamberin mu'cize olarak bir dişi deveyi ortaya koyması, Semûd kavminin kıymetli malı deve olmasından dolayıdır. Devenin i'cazkâr hâli de dolu bir kuyunun suyunu bir def'ada içmesidir. Bu mübârek hayvan dağlarda otlar, su nöbeti kendisinin olduğu gün gelir, başını kuyuya sokarak bir def'ada kuyunun suyunu tamâmen içermiş. Ertesi gün de Semûd kuyudan su alır, hayvanlarını sularlarmış.

Neml Sûresi'nde haber verildiğine göre :

"*Semûd'un makarrı olan Hıcr şehrinde dokuz kişilik bir şerîr çetesi vardı. Bunlar Semûd'un mütegallibe takımı idi. Semûd diyârını ıslah değil, ifsâd ediyorlardı.* (Devenin nöbet günü kuyunun suyunu içip kurutmasına, hayvanlarının susuz kalmasına canları sıkılarak) *bu çete efrâdı Allâh'a andlaşarak aralarında sözleştiler ki, muhakkak Sâlih'e ve ona îmân edenlere bir gece baskını yapalım,* (öldürelim). *Sonra onun vârislerine : "Biz Sâlih'in ve ehlinin öldürüldüğünü görmedik!" diye yemîn edelim. Artık* (sözümüz sözdür) *sözümüzde sâdıklarız! dediler. Onlar böyle bir hiyle tuzağı kurdular. Halbuki biz de onlara bir cezâ ve helâk hazırlamıştık ki, onlar hâlâ anlamayorlardı. Şimdi* (azîz Peygamberim) *bak! Onların* (Sâlih'e karşı) *hiyle tuzağının sonu nasıl oldu? : O şerîrleri ve kavm ve kabîlelerini toptan helâk ediverdik. Şimdi şu* (yontulmuş) *evleri* — yaptıkları zulümleri yüzünden — *bom-boş. Şüphesiz bu vâkıada bilmek kâbiliyeti olan bir kavm için büyük bir ibret vardır. Ve îman edenleri* (bu bâdireden) *selâmete çıkardık. Çünkü onlar şirkten uzaklaşmışlardır*" [2].

İbn-i İshâk'ın, Vehb'in beyânlarına göre, Sâlih *aleyhi's-selâm* ile berâber kurtulan mü'minler dört bin kişi idi. Sâlih Peygamber ümmetiyle berâber bu azâbın vukûundan önce Semûd'un arasından çıkarak Şam tarafına gelmiş, Remle kasabasında ikâmet etmiştir. Hadramut'a geldiği ve orada vefât ettiği rivâyet olunmuştur. İbn-i Kuteybe, Sâlih Peygamber'in, kavmiyle yirmi sene

[1] Şuarâ Sûresi, âyet : 153—159.
[2] Neml Sûresi, âyet : 48—53.

yaşadıktan sonra yüz elli sekiz yaşında öldüğünü bildirmiştir. Sâlih ile Hûd arasında yüz senelik bir fâsıla vardır.

Buhârî'nin bu bâbında ve îzâh etmekte bulunduğumuz Abdullāh İbn-i Ömer hadîsinden önce bir rivâyetine göre, Abdullāh İbn-i Zem'a demiştir ki: Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* bir kere Sâlih Peygamber'in devesini öldüren (Kaddar İbn-i Sâlif) i zikretti de: Sâlih'in *(evcil)* devesini Ebû Zem'a gibi kavmi arasında izzet ve şevket sâhibi birisi çağırdı da mûnis hayvan icâbet etmekle derhal öldürdü, demiştir.

Dişi bir devenin bir Peygamber'e mu'cize olması, nusûsun delâletine göre, bu hayvanın bir kuyu dolusu suyu bir def'ada içip bitirmesi garâbetinde görülür, Semûd eşrâfının: "*Artık bu deveyi öldürmeli. Çünkü onun nöbetinde kuyuyu kurutuyor, hayvanlarımız susuz kalıyor*" demeleri de bu hayvanın mu'cize olmasının garâbeti cihetini göstermektedir.

* * *

YA'KÛB ALEYHİ'S-SELÂM:

1388. وَ عَنْهُ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ عَنِ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ ٱلْكَرِيمُ ٱبْنُ ٱلْكَرِيمِ ٱبْنِ ٱلْكَرِيمِ ٱبْنِ ٱلْكَرِيمِ يُوسُفُ بْنُ يَعْقُوبَ بْنِ إِسْحٰقَ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَلَيْهِمُ ٱلسَّلَامُ .

TERCEMESİ

Abdullāh İbn-i Ömer *radiya'llāhu anhumâ*'dan rivâyet olunduğuna göre, Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem:*

"*Kerîm oğlu, Kerîm oğlu, Kerîm oğlu Kerîm; İbrâhîm oğlu, İshâk oğlu, Ya'kūb oğlu Yûsüf aleyhimü's-selâm'dır*" buyurmuştur.

Î Z Â H I

Bu hadîsi Buhârî, Enbiyâ bahsinde Ya'kūb Peygamber için açtığı bir bâbında rivâyet etmiştir. Unvân olarak da: (ام كنتم شهداء اذ حضر يعقوب الموت) âyetini zikretmiştir. Meâlini aşağıda yazacağımız

bu âyet Yehûdun : "*Ya'kūb aleyhi's-selâm ölürken oğullarına Yahûdîliği iltizâm etmelerini tavsıye etmiştir*" sûretindeki iddialarını red için nâzil olmuş ve şöyle buyurulmuştur :

"(Ey Yehûd) *Ya'kūb'a ölüm geldiği ve oğullarına: Ben öldükten sonra neye ibâdet edeceksiniz? dediği zaman, siz Ya'kūb'un yanında mı bulunuyordunuz* (ki, Ya'kūb Yahûdîliği vasıyyet etmiştir, diyorsunuz. Bakınız!) *Ya'kūb'a oğulları:* (Babacığımız!) *Sen öldükten sonra senin Allāh'ına ve babaların İbrâhîm, İsmâil ve İshâk'ın Allāh'ı olan bir Tanrıya ibâdet ederiz. Biz yalnız O'na itâat eden kullarız! diye cevap vermişlerdir.* (Ki, bu cevap İbrâhîm'in tevhîdidir, Yahûdîlik değil)" [1].

HUSÛSÎ İFÂDE : Tercüme ve îzâhımıza esas ittihâz edilen *Tecrîd* metnine göre şimdi sıra Mûsâ ile Hızır kıssasına gelmiştir. Halbuki Buhârî'nin *Sahîh*'inde bundan önce ve Ya'kūb kıssasından sonra iki bâb daha vardır : birisi Yûsüf'le kardeşlerine, öbürüsü Eyyûb Peygamber'e âittir. Mûsâ kıssası ve Mûsâ'nın Hızır ile mülâkâtı bunlardan sonradır. Zebîdî merhûmun ihtisâr için *Tecrîd*'e almadığı, halbuki târihin seyrini ta'kîb cihetiyle çok lüzumlu olan bu bahisleri de burada göstermek isteriz :

* * *

YÛSÜF ALEYHİ'S-SELÂM İLE KARDEŞLERİ :

Bu bâbın unvânında Buhârî, Yûsüf Sûresi'nin 7nci âyetini zikretmiştir ki, meâli şöyledir : (Yûsüf'le kardeşlerinin kıssalarında ibret almak istiyenler için muhakkak ki, ibrete şâyân birçok âyetler vardır) [2] Allāhu Teâlâ'nın *(ahsenü'l-kasas = i'tibâra lâyık haberlerin en güzeli)* diye tavsîf buyurduğu Yûsüf kıssası Kur'ân'ın bâşlı başına bir Sûresi'nde bildirilmiştir ki, Yûsüf'e kardeşleri tarafından sû-i kasd ile başlayan bu menkabede Yûsüf'ün halâsı, Yûsüf'ün Mısır saraylarında kölelik hayâtı, beşer hüsnü ânının bir senbolü olan Yûsüf'ün güzelliğine Mısır Azîz'i (Vezîr'i) nin karısına alâkası, en yüksek Mısır kadınlarının hayranlığı, Yûsüf'ün bu çılgınca taarruzlara âsumânî bir te'yîd ile mukāvemeti, en sonra kadın ihtiraslariyle mahbeslere atılması ve bütün bu elîm vâkıalarla karşılaştığı zamanlarda sonsuz bir tahassürle göz yaşları döken Ya'kūb Peygamber'e

---

[1] Bakare Sûresi, âyet : 133.

[2] لقد كان فى يوسف و اخوته آيات للسائلين [سورة يوسف : ٧].

amâ gelmesi ta'kîb eder ki, bütün bu sergüzeştler Yûsüf kıssasının çok acıklı birer idbâr safhalarıdır. Yedi sene devâm eden zindan hayâtından sonra ilâhî bir mu'cize olarak Yûsüf'ün berâeti ve zindandan halâsiyle de ikbâl devri başlar ki, Yûsüf'ün vezâreti, Yûsüf'ün kardeşleriyle, babasiyle mülâkātı, hâlâ aşk ve ihtiras ile yanan Züleyhâ ile izdivâcı gibi vâkıalar biribirini ta'kîb eder.

Yûsüf Sûresi'nde bu vâkıalar bir taraftan en durgun hisleri heyecâna verecek derecede edebî bir üslûb ile tasvîr edilirken, bir taraftan da Peygamber kudret ve hayâtının beşerî ihtirasları yenmesi, şehvet-engîz kadın hamlelerine, saray sefâhetlerine galebe etmesi, neticede Yûsüf'ün sabrı, Yûsüf'ün metâneti, Yûsüf'ün siyâseti, âilesine, hattâ düşmanlarına karşı hüsnü muâşereti ayrı ayrı birer levha hâlinde gösterilmiştir. Bunların en önce Yûsüf'e bir rü'yâ ile gösterilmiş olması da Yûsüf kıssasının şâheser bir fezlekesidir.

Nâçiz bir kalemle hulâsa etmeğe çalıştığımız Yûsüf kıssası birçok İslâm şâirleri tarafından inşâd edilmiştir ki, Türkçe'de Fuzûlî, Farsça'da Nizâmî, Câmî en meşhurlarıdır. En sonra Türkçe Kuşadalı rahmetli Alî Rızâ yazmıştır.

Bundan sonra Buhârî, Yûsüf'ün üç batında İbrâhîm Halîl'e müntehî olup nesebce asâletini ifâde eden Ebû Hüreyre hadîsini rivâyet etmiştir ki, bunun tercemesi yakında geçti. Bundan sonra Buhârî yine Ebû Hüreyre'nin diğer bir hadîsini rivâyet etmiştir ki, bunda da Peygamber Efendimiz'in : *(Eğer ben Yûsüf'ün uzun zaman kaldığı kadar zindanda kalsaydım, saraydan da'vet edilince muhâkeme istemeden hemen icâbet ederdim)* buyurduğu bildirilmiştir.

Hakîkaten Yûsüf Peygamber, Mısır melîkinin bir rü'yâsını ta'bîr etmesi ve ta'bîrin tahakkuk eylemesi üzerine Mısır melîki Yûsüf'ü ıtlāk ile saraya da'vet etmişti. Fakat Yûsüf bi'l-muhâkeme berâetini istemiş, zindandan çıkmamıştı. Peygamberimiz tarafından takdîr buyurulan, Yûsüf'ün bu metâneti idi. (1383) numaraya da bakınız!.

Buhârî'nin bu bâbında rivâyet ettiği bir hadîsde de : Peygamberimiz Hazret-i Âişe'ye hitâb ederek: siz kadınlar, —hissiyâtını gizleyip, hilâfını izhâr etmekte— Yûsüf'ün karşılaştığı kadınlar gibisiniz! buyurmuştur. Bu hadîsin mufassal bir metin ile terceme ve îzâhı için bu eserin ikinci cildindeki (387) numaraya bakınız!.

* * *

EYYÛB ALEYHİ'S-SELÂM KISSASI :

Buhârî, bu bâbın unvânında da Enbiyâ Sûresi'nin (83) üncü âyetini zikretmiştir. Ondan sonraki âyetle berâber meâlleri şöyledir:

"Ey Muhammed, Peygamberler arasında Eyyûb'u da yâd et! Zîrâ Eyyûb: (Allāh'ın! Vücûdumu hastalıktan arıklık ve tâkatsızlık kapladı. Merhamete muhtaç bir hâle geldi. Sen ise Rabb'ım merhametlilerin en müşfikisin!) diye Rabb'ına duâ etti. Biz de duâsını kabûl ettik. Ve tarafımızdan bir rahmet, ve ibâdet edenler için bir hâtıra olarak Eyyûb'a âilesini ve yanında olanların bir mislini de verdik."

Bu âyet-i kerîmenin mazmûnundan da bir derece anlaşıldığı üzere Eyyûb Peygamber ihtiyarlık çağında ağır bir hastalığa tutulmuş, senelerce o hastalığı çekmiş, hiç bir zaman Allāh'a şikâyet etmiyerek sabır ve tahammül etmiş, uzak, yakın akrabâsı ve en sonra karısı kendisini bırakmıştır. Mübârek nâmı insanlar arasında sabır ve metânetin müstesnâ bir meseli olarak anılan bu azîz Peygamber böyle metrûk ve mecâlsiz bir vaziyete düşünce, Allāhu Teâlâ'ya ilticâ etmiş ve : *(Allāhım, acınacak bir hâle geldim, bana merhamet et!)* diye ilk ve son def'a hâlinden şikâyet edip merhamet ve şifâ dilemiştir.

Eyyûb Peygamber bu sûretle duâ edince Allāhu Teâlâ ona: *(Ayağınla depren!)* diye emretti. Bu deprenme ile oradan bir su çıkması üzerine Hak Teâlâ : *(Ey Eyyûb! İşte şu, yıkanacak ve içilecek serin bir sudur)* [1] buyurdu. Eyyûb şimdi bu serin sudan yıkanıp içerek vücûdunun hem dışını, hem içini onunla temizledi ve hastalıktan kurtuldu.

Hasan Basrî'den gelen bir rivâyete göre, Eyyûb hastalığında karısı tarafından ihmâl edilince ona : eğer Allāh beni şu hastalıktan kurtarırsa, sana yüz değnek vururum! diye yemîn etmişti. Hastalıktan iyi olunca Cenâb-ı Hak bu yeminden bir kurtuluş yolu gösterdi. Ve : *(Ey Eyyûb! eline yüz daldan destelenmiş bir demet al da onunla karına vur, ve yemîninde hânis olma!)* buyurdu [2].

Şer'î bir mahlas olan bu ruhsat, Yeminlerde, Hadlarda Eyyûb ruhsatı diye anılıp bâkî kalmıştır. Taberî, *Tefsîr*'inde bu su mu'cizesiyle hastalıktan halâsı ve yemînden berâet vâkıalarının Câbiye'de vukū' bulduğunu kaydetmiştir ki, Sûriye'de Havran'ın şimâlindeki

[1] Sâd Sûresi, âyet : 42.
[2] Sâd Sûresi, âyet : 44.

Hevlan nâhiyesinde bir köydür. Taberî ile İbn-i Cevzî, 93 yaşında vefât ettiğini bildirmişlerdir. Bâzıları da hastalıktan iyileştiği yerde 164 yaşında vefât ettiğini ve oraya defnolunduğunu nakletmişlerdir. Şârih Aynî bu yerin Şam'da Besne olup kabri orada zâhir bulunduğunu bildiriyor. *Kāmus Tercemesi*'nde Besne, Şam'da bir köyün adı olduğunu bildirildiğine göre, her iki rivâyet biribirini te'yîd etmektedir.

*(و من ذريته داود و سليمان) âyetinin delâleti vechile Eyyûb meşhûr olan rivâyete göre, İbrâhîm Peygamberin zürriyetindendir. İbn-i Cevzî *Tebsıre*'sinde, Eyyûb'un Ya'kūb ve Yûsüf Peygamberlerle muâsır olduğunu ve Ya'kūb'un kızı Rahme ile evlendiğini, anası da Lût'un kızı bulunduğunu kaydetmiştir. Eyyûb'un gınâsı hakkında da Mukātil'den mübâlâğalı rakamlar nakleylemiştir.

Müellif Buhârî, Eyyûb bâbında yalnız Ebû Hüreyre'nin şu hadîsini rivâyet etmiştir : Peygamber Efendimiz buyurmuş ki: Eyyûb mu'cizeli suda yıkandığı sırada önüne altundan düzülmüş bir sürü çekirge düşmüştü de Eyyûb bunları hemen toplayıp elbîsesine doldurmağa başlamıştı. Bunun üzerine Allāhu Teâlâ: Ey Eyyûb! Görüyorsun ben malını sana iâde etmek sûretiyle seni zengin kılmadım mı? hitâbiyle karşıladı. Eyyûb : Evet Allâhım! Beni o sûretle ganî kıldın. Fakat Sen'in hayır ve bereket hazînelerinden benim için müstağnî olmak ihtimâli yoktur, diye cevap verdi.

Buhârî'nin Eyyûb hakkındaki rivâyetinin yalnız bir hadîse münhasır olmasına bakarak intikād âlimleri Buhârî'nin şartına göre bu husûsta başka rivâyet bulunmadığına hükmetmişlerdir. Şu halde Eyyûb Peygamber'e âit haberler Kur'ân'da hadîsten daha çoktur. Çünkü Kur'ân'ın dört Sûresinde zikrolunmuştur ki : Nisâ', En'âm, Enbiyâ, Sâd Sûreleridir. *Tevrât*'ta ise daha çoktur. *Tevrât*'ın bir *Sifr*'i Eyyûb Peygambere tahsîs edilmiştir.

* * *

MÛSÂ ALEYHİ'S-SELÂM :

Kur'ân'da olsun, sahîh hadîslerde olsun hayat menkabeleri en çok bildirilen büyük Peygamberlerden biri ve belki de birincisi Mûsâ *aleyhi's-selâm*'dır. Kur'ân'ın 34 Sûresinde 131 âyette 136 def'a

* Sûre : 6 (En'âm), âyet : 84.

kendisi, on bir yerinde de yaşça büyük kardeşi Hârun zikredilmiştir. Buhârî *Sahîh*'inde ve Mûsâ'ya âit bâbının unvânında bu târihî vâkıaları bildiren âyetlerin pek çoğunu nakl ile tefsîrlerine işâret etmiştir. Biz burada bunlardan A'râf, Tâhâ, Kasas Sûreleri'nde hikâye buyurulan vâkıaların bir fihristini aşağıya not etmekle iktifâ edeceğiz. Aynen tercüme ve tefsîrlerini görmek için Hamdi Yazır merhûmun *Tefsîr*'inin 1, 3, 4, 5 inci ciltlerindeki Bakare, A'râf, Tâhâ, Kasas Sûreleri'nin âyetleri mutâlâa olunmalıdır[1].

* * *

HIZIR VE MÛSÂ ALEYHİME'S-SELÂM :

1389. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّمَا سُمِّيَ ٱلْخَضِرَ أَنَّهُ جَلَسَ عَلَى فَرْوَةٍ بَيْضَاءَ فَإِذَا هِيَ تَهْتَزُّ مِنْ خَلْفِهِ خَضْرَاءَ.

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den rivâyet olunduğuna göre Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* Hızr'a Hızır denilmesinin sebebini îzâh ederek: "*Hızır otsuz kuru bir yere otururdu da ansızın o otsuz yer yeşillenerek peşi sıra dalgalanırdı*" buyurmuştur.

---

[1] Mûsâ'nın velâdeti, nevzadın bir mu'cize eseri olarak Fir'avn'in katlinden masûniyeti, bu husûsta Fir'avn'in karısı Âsiye'nin müessir rolü, ve yine bir mu'cize olarak Mûsâ'nın sarayda ana kucağında büyümesi, gençlik çağına erdikten sonra Fir'avn ile karşılaşması, Mûsâ'nın Mısır'dan kaçması, Medyen'de Şuayb Peygamberle mülâkātı ve kızıyle evlenmesi, sonra Tûr dağında Allāhu Teâlâ'nın Mûsâ'ya ilk kelâmı ve asâ, yed-i beyzâ mu'cizeleri, kardeşi Hârûn'un nübüvveti ve refâkatiyle Mısır'a avdeti, Fir'avnleri ve Kıptîleri tevhîde da'veti, müşriklerin muhâlefeti, ve Tûfan, Çekirge, Bit, Kurbağa, Kan mu'cizeleri, Fir'avn'in sihirbazları, netîcede Fir'avn'in ordusiyle garkı.

Kur'ân-ı Mübîn'e göre, Fir'avn'in helâki ve Mûsâ'nın galebesiyle cihan târihinin ilk devri sona eriyor, Orta devir başlıyor. Peygamber Efendimiz'in nübüvveti ve Kur'ân'ın nüzûlü ile de âhır zaman dediğimiz son devir başlıyor.

Sonra Tîh sahrâsında Benî İsrâil'in yarım asra yakın devâm eden sergüzeşti, Menn ve Selvâ taâmı, Mûsâ'nın Tûr'da kırk sene süren ikāmeti, Allāhu Teâlâ'nın Tûr'a tecellîsi ve Mûsâ'nın bîhuş sukûtu, Tûr'dan nasâyihi, ahkâm ve ahbârı muhtevî on levha ile dönüşü, Sâmirî fitnesiyle karşılaşması, yetmiş kişi ile Tûr'a tevbe seferi.

Î Z Â H I

Hızır'ın adı Mücâhid'e göre Elyesa'dır, nesebi Sâm İbn-i Nûh'a müntehî olur. Taberî'ye göre, Hazret-i İbrâhîm'in dördüncü batında evlâdıdır. İbn-i Asâkir Hızır ile İlyas'ın iki kardeş olduğunu Süddî'ye nisbet ederek bildirmiştir. Ulemânın cumhûruna göre Hızır, Peygamberdir. Hızır kıssasının bir çok cihetleri nübüvvetine delâlet ettiği için sahîh olan Nebî olmasıdır. Velî olduğunu iddia edenler de vardır. En çok ihtilâf edilen cihet Hızr'ın hayâtı keyfiyetidir : Şârih Aynî'nin beyânına göre, ulemânın cumhûru, husûsiyle *Mükâşefe* sâhipleri Hızır'ın hayatta olduğunu ve sahrâlarda görüldüğünü kabûl etmişlerdir. Ömer İbn-i Abdülâzîz'in, İbrâhîm İbn-i Ethem'in, Bişr-i Hâfî'nin, Ma'rûf Kerhî'nin, Cüneyd'in, İbrâhîm Havass'ın Hızır'ı gördükleri rivâyet olunmuştur. *Fütühât-ı Mekkiye*'de Muhiddîn-i Arabî de Hızır'ın hayâtı hakkında birtakım hikâyeler bildirmiştir. *Kāmus Tercümesi*'nde de şehâdet parmağiyle orta parmağının berâber olması Hızır'ın fârık bir alâmeti olduğu naklediliyor. Yine Aynî, *Târih-i Kebîr*'inde bu husûsa dâir bir bahis açtığını ve Hızır'ın hayâtını delilleriyle müdâfaa ettiğini haber veriyor.

Müfessîr Ebû Hayyân ise, Şârih Aynî'nin hilâfına olarak, ulemânın cumhûru Hızır'ın öldüğüne kāil olduklarını iddia etmiştir. Ehl-i intikādın yüksek bir sîmâsı olan İbn-i Kayyim : Hızır'ın hayâtına dâir nakledilmiş rivâyetlerin hepsi yalandır, bu husûsta Sahîh bir hadîs yoktur, demiştir. Hiç şüphesiz Hızır'ın hayâtını reddedenlerin delilleri kuvvetlidir. O cümleden birisi ve en kuvvetlisi Enbiyâ Sûresi'nin 34 üncü âyetidir ki, meâli şöyledir : "Bir de Habîbim biz, senden önce gelip geçen hiç bir Peygamber için ebedî hayat müyesser kılmadık." Âl-i İmrân Sûresi'nin 144 üncü âyeti de bu husûsta kâfî bir delildir ki : "Muhammed, muhakkak sûrette bir Peygamberdir. Kendisinden önce de birtakım Peygamberler gelmiş geçmiştir. Muhammed ölürse, yâhud öldürülürse, ey Muhammed'in Ashâb'ı siz, topuğunuza basarak geri mi döneceksiniz?" buyurmuştur. Şu meşhûr hadîs-i şerîf de inkâr edenler için kuvvetli bir delîl olabilir : Peygamber Efendimiz hayâtının son günlerinde : bundan yüz sene sonra bugün yeryüzünde yaşayanlardan bir kimse kalmaz, buyurmuştur. Müellif Buhârî, İbrâhîm Harbî,

İbn-i Cevzî, Menâvî de Hızr'ın hayatta olmadığını kabûl edenlerdendir.

Buhârî'nin Hızır'la Mûsâ için açtığı bâbında bu hadîsten önce iki sened ve iki metn ile muhtasar ve mufassal iki rivâyeti daha vardır ki, bunlardan mufassalında Kehf Sûresi'nin 60 ıncı âyetinden i'tibâren tebliğ buyurulan Mûsâ ve Hızır menkabesi îzâh edilmiştir. Bu eserimizin birinci cildinde (102) numara ile terceme edilen Übey İbn-i Kâ'b hadîsine bakınız!.

1390. عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللّٰهِ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ نَجْنِى الْكَبَاثَ وَ إِنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ قَالَ عَلَيْكُمْ بِالْأَسْوَدِ مِنْهُ فَإِنَّهُ أَطْيَبُهُ قَالُوا أَكُنْتَ تَرعَى الْغَنَمَ قَالَ وَ هَلْ مِنْ نَبِيٍّ إِلَّا وَ قَدْ رَعَاهَا.

TERCEMESİ

Câbir İbn-i Abdillâh *radiya'llāhu anhumâ*'dan rivâyete göre şöyle demiştir:

Biz bir kere Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* ile berâber (Merrü'z-Zahrân mevkiinde) misvak ağacının yemişini toplayorduk. Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* orada bulunanlara:

— Siz bu yabânî yemişin kararanlarını tercîh ediniz!. Çünkü onun siyahı en lezzetlisidir, buyurdu. Orada bulunan Ashâb:

— Yâ Resûla'llāh! (Bu yemişin iyisini, kötüsünü çobanlar bilir.) Siz koyun güttünüz mü? diye sordular. Resûlullāh:

— (Acâyip! Mûsâ olsun, başkası olsun) Peygamberlerden hiç bir Peygamber yoktur, o muhakkak koyun gütmüştür, buyurdu.

İZÂHI

Müellif Buhârî bu hadîsten önce Benî İsrâil'in, bugünkü küstah neslinde görüldüğü üzere Mûsâ hakkındaki iftirâ ve bu azîz Peygamberle istihzâlarından birer nümûne olmak üzere şu üç hadîsi rivâyet etmiştir :

1) Ebû Hüreyre'nin rivâyetine göre, Peygamber Efendimiz buyurmuş ki: Benî İsrâil'e (Beyt-i Makdîs'e) şu Hıtta (tevbe mağfiret) kapısından eyilerek giriniz de: Rabb'ımız, Sen'den "*Hıtta*" (yâni günahlarımızı mağfiret etmeni dileriz) deyiniz! diye emrolundu da onlar (dan zâlim olanlar istihfâf için bu emirleri) tebdîl ettiler. Ve ellerini kalçalarına dayayıp ayaklarını sürüyerek kibir ve gurûr ile girdiler. (Hıtta) yerine de mühmel bir kelime ile (habbe) dediler. Fakat onların bu bayağı istihzâlarını müthiş bir tâûn ölediyle ödediler. [Bak! (Bakare Sûresi, âyet : 58, 59) (A'râf, âyet : 161, 162)].

2) Yine Ebû Hüreyre'nin rivâyetine göre, Hazret-i Mûsâ çok ciddî ve edepli bir tabiatte bulunduğu için olça bolça değil, sıkı ve düzgün giyinirdi, vücûdunun hiçbir kısmı görünmezdi. Mûsâ'nın her vaziyetini istihfâf ve istihzâ vesîlesi addeden Benî İsrâil, onun bu dürüst giyimini de vücûdunda baras (abraşlık ve miskinlik) gibi bir ayıb ve âfet olduğunu işâaya vesîle edinmişlerdi. Ahzâb Sûresi'nin 69 uncu âyetinin mazmûnu veçhile Allâhu Teâlâ Mûsâ'nın ayıb ve âfetten berî olduğunu göstermeği irâde buyurup Mûsâ'nın yıkanmak için soyunup elbîsesini koyduğu bir taş yuvarlanarak onu ta'kîb etmek zarûretinde kalan Mûsâ'nın vücûdunun en güzel bir hilkatte olduğu görüldü. Benî İsrâil'in Hazret-i Mûsâ hakkındaki ezâ ve cefâlarının derecesini umûmiyet i'tibâriyle aşağıdaki hadîs daha belîğ bir sûrette ifâde etmektedir.

3) İbn-i Mes'ûd'dan gelen rivâyete göre Peygamber Efendimiz Huneyn gazâsı ganîmetini taksîm ederken kendisine verilen hisseyi azınsıyan câhil bir bedevî veya münâfık :

— Şu taksîm, hiç şüphesiz kendisinde Allah rızâsı kasd edilmiyerek yapılmıştır, demişti. Bunu işiten Abdullâh İbn-i Mes'ûd diyor ki: Gidip Resûlullâh'a haber verdim. Bu münâsebetsiz sözü işitince Resûlullâh o derece asabîleşti ki, hattâ yüzünde hiddet âsârı belirdiğini gördüm. Sonra Resûlullâh :

— Allah Mûsâ'ya rahmet etsin! Ona, benim uğradığım şu ezâdan ziyâde ezâ olundu da o sabretti, buyurdu.

* * *

HAZRET-İ ÂSİYE :

1391. عَنْ أَبِي مُوسَى رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَمَلَ مِنَ ٱلرِّجَالِ كَثِيرٌ وَلَمْ يَكْمُلْ مِنَ ٱلنِّسَاءِ إِلَّا آسِيَةُ ٱمْرَأَةُ فِرْعَوْنَ وَمَرْيَمُ بِنْتُ عِمْرَانَ وَإِنَّ فَضْلَ عَائِشَةَ عَلَى ٱلنِّسَاءِ كَفَضْلِ ٱلثَّرِيدِ عَلَى سَائِرِ ٱلطَّعَامِ .

TERCEMESİ

Ebû Mûse'l-Eş'arî *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur :

Erkeklerden çoğu (fazîlette) kemâle erdi. Halbuki kadınlardan yalnız Fir'avn'in kadını Âsiye ile İmrân'ın kızı Meryem'den başka hiç biri kemâle erişemedi. (Ümmetimin kadınlarına karşı) Âişe'nin fazîleti de tiridin, başka yemeklere karşı fazîleti gibidir.

İ Z Â H I

Buhârî, bu hadîsin mensûb olduğu bâbın unvânında Tahrîm Sûresi'nin son iki âyetini zikretmiştir ki, meâlleri şöyledir :

"*Allah,* (kâfirlerle karâbeti olan) *mü'minler için de Fir'avn'in karısı* (ve Müzâhim'in kızı) *Âsiye'yi mesel* (fazîlet örneği) *kılmıştır. Zîrâ Âsiye : Rabbim, benim için yanında Cennet'te bir ev yap da beni Fir'avn'den ve onun kötülüklerinden kurtar. Zâlimler gürûhundan da halâs eyle! diye duâ etmişti. Allah, îmân edenler için de İmrân kızı Meryem'i mesel* (ismet nümûnesi) *kılmıştır. O Meryem ki, ırzını sağlam korudu da biz ona rûhumuzdan nefhettik. O, Rabb'inin kelimelerini ve kitaplarını tasdîk etmiş ve kendisini tamâmiyle ibâdete vermiş insanlardan idi*".

Hazret-i Âsiye, Mûsâ'nın sebeb-i hayâtıdır. Ve Mûsâ'ya en büyük hizmetlerde bulunan ve nihâyet îmân eden yüksek irâdeli bir kadındır. Mûsâ'nın velâdeti sırasında Allāhu Teâlâ tarafından vâlidesine çocuğu endîşesiz emzirmesi, şâyet çocuğu hakkında bir fenâlık hissederse onu bir sandık içinde Nil'e bırakıp mahzûn ve mükedder olmaması ve çocuğu kendisine iâde edilip büyüdüğünde nübüvvet ve risâlet pâyesi verileceği vahyedilmişti[1]. Vahy mûcibince Nil'e bırakılan ve nevzadı ihtivâ eden sanduka Fir'avn'in sarayı sâhilinden akıp giderken görülerek saraya alınmış ve Âsiye tarafından Fir'avn'e : bu yavrucak bana ve sana bir göz aydını olur, bunun hayâtına kıymayınız! Belki bize bir faydası dokunur. Yâhut evlât ediniriz, demişti de Fir'avn ve etbâı bu yumurcağın ileride fazîlet nâmına kendileriyle karşılaşacağını ve nasıl kahramanlıklar göstereceğini anlamıyorlardı[2].

Bu sûretle Mûsâ'nın hayâtını kurtaran Âsiye, ileride Mûsâ'ya îman ve mu'cizelerini tasdîk etmiş olmakla Mûsâ gibi o da Fir'avn ile karşılaşmış ve bu sûretle Mûsâ'nın hayâtı, Mûsâ'nın dîni uğrunda kendi hayâtını fedâ etmiştir. Âsiye'yi, Mûsâ'nın sibtından ve en yakın akrabâsından sayanlara göre Âsiye'nin dînî heyecânına kan gayreti de karışmış ve nihâyet Fir'avn'in çok acı işkenceleri altında vefât etmiştir. Rivâyete göre Hazret-i Âsiye hadîsteki : Rabb'ım Cennet'inde, civârında bana ev yap da beni Fir'avn'den ve onun kötülüklerinden kurtar!, duâsını bu işkencelere ma'rûz kaldığı sırada okumuş ve derhal kabûl buyurulup Cennet'teki makāmı kendisine gösterilmekle güle güle terk-i hayât etmiştir. Bu sûretle Âsiye kadınlık âleminde en yüksek fazîlet şâhikalarına yükselen iki kadından birisi oluyor. Hazret-i Meryem de : (احصنت فرجها)* cûmlesinin beliğ ifâdesi vechile elini, eteğini sıkı tutmak, nâmûsunu ve iffetini muhâfaza etmek husûsunda kale kadar metin bir rûha, bir irâdeye mâlikti. Ona yakasından ruh nefhetmek üzere Cibrîl temessül ettiği sırada bile : muhakkak senden Rahmân'a sığınırım! diye korunmuştu[3]. Meryem bu derece mahçup ve çekingen bir kız olduğu için Allah onu bütün kadınlık âleminde görülmedik

---

[1] Tâhâ Sûresi, âyet : 38, 39; Kasas Sûresi, âyet : 7.

[2] Kasas Sûresi, âyet : 9.

* Sûre : 21 (Enbiyâ), âyet : 91.

[3] Meryem Sûresi, âyet : 17, 18.

bir mazhariyetle ve rûhundan nefhetmek sûretiyle ana yaptı. Ve bu Ana ile oğlu âlemlere ibreti mûcib bir âyet bir mu'cize kıldı[1].

Bâzı âlimler Âsiye ile Meryem hakkında vârid olan bu naslar ile istidlâl ederek Âsiye ile Meryem'in nübüvvetine kāil olmuşlardır. Hattâ Eş'arî, kadın peygamberleri altıya çıkarmıştır ki: Havvâ, Sâre, Mûsâ'nın anası, Hâcer, Âsiye, Meryem'dir. Şârih Kirmânî ise kadınlar için nübüvvet olmadığında icmâ' vardır, demiştir ki, icmâ' olmasa bile en sahîh olan budur.

Hazret-i Âişe hakkındaki fıkraya gelince, hadîste Âişe'nin bu ümmetin bütün kadınlarına efdaliyetine delâlet eden bir cihet yoktur. Yalnız bir teşbîh ile farzl-ü şerefi bildirilmiştir. Hazret-i Âişe'nin ilmi, edebi, ahlâkı ve sayılamıyacak derecede şeref ve meziyeti olmakla berâber Fâtımetü'z-Zehrâ'nın, Hadîcetü'l-Kübrâ'nın da pek çok husûsiyetleri vardır. Bu husûsiyetlerine göre İslâm ümmetinin bu üç anasının bir mukāyesesi aşağıda Fazâil bahsinde gelecektir.

Îzâh etmekte bulunduğumuz Ebû Mûse'l-Eş'arî hadîsinden evvel Buhârî'nin Hazret-i Mûsâ'nın vefâtına dâir bir rivâyeti de vardır ki, bu eserimizin dördüncü cildinde Cenâze bahsinde (659) numara ile geçmiştir.

* * *

YÛNUS ALEYHİ'S-SELÂM :

1392. عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ و سَلَّمَ قَالَ مَا يَنْبَغِى لِعَبْدٍ أَنْ يَقُولَ إِنِّى خَيْرٌ مِنْ يُونُسَ ابْنِ مَتَّى وَ نَسَبَهُ إِلَى أَبِيهِ .

TERCEMESİ

İbn-i Abbâs *radiya'llāhu anhumâ*'nın Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'den rivâyetine göre, Peygamberimiz :

---

[1] Enbiyâ Sûresi, âyet : 91.

Hiç bir kişi için : "*Ben muhakkak Yûnus İbn-i Mettâ'dan hayırlıyım, demek muvâfık değildir*" buyurmuş ve Yûnus'u babası Mettâ'ya nisbet etmiştir.

İZÂHI

(Ben Yûnus'tan hayırlıyım) hükmü iki ihtimâle müsâittir : birisi, kişi nefsini Yûnus'a tercîh etmek, öbürüsü mütekellim sîgasiyle Resûlullâh kasd olunarak : Muhammed Yûnus'tan hayırlıdır, demek. İkinci ihtimâle göre, Peygamber Efendimiz bu sözü tevâzuan söylemiştir, diyeceğiz. Çünkü sahîh bir rivâyete göre, Resûlullâh: "*Ben, Âdem oğullarının seyyidiyim ve en hayırlısıyım*" buyurmuş olmakla Yûnus'tan ve bütün Peygamberlerden efdal olduğu şüphesizdir. Bunu da Peygamberimiz Allâh'ın kendisine ihsân buyurduğu ni'meti yâd etmek için söylemiştir. Kuru bir iftihar için değil.

Peygamberler arasında hâssaten Yûnus'un zikredilmesi, Kalem Sûresi'nin (48) inci âyetinde : "*Habîbim! Rabb'ının hüküm ve takdîrine inkıyâd et de sâhib-i Hût (Yûnus) gibi olma. O Rabb'ına mağmûm bir halde ve öfke ile duâ etmişti*" buyurulduğuna bakarak : "*Bu ilâhî hitab Yûnus'un mertebesini tenzîle delâlet eder*" sûrestinde hatıra gelmesi melhûz olan bir vehmi karşılamak içindir. Bunun için Peygamberimiz beni Yûnus'e tercîh etmeyiniz, demiş oluyor.

Târihçilerin bildirdiklerine göre, Yûnus Nineva şehri halkındandır. Eski Âsûr hıttasının merkezi ve Âsûr devletinin pâyıtahtı olan bu şehrin yarım milyondan fazla nüfûsa mâlik olan halkının ahlâkı bozulup puta taptıklarından, bunları ıslâh ve tevhîde da'vet için Yûnus Peygamber ba's olunmuştur. Fakat Yûnus ibtidâ da'vetinde muvaffak olamamıştı. Hazret-i Alî'den gelen bir rivâyete göre, Yûnus otuz yaşında ba's olunup, otuz üç sene da'vet ettiği halde ancak iki kişi icâbet etmişti : birisi bir âlim ve hakîm, öbürüsü bir âbid ve zâhid. Bu muvaffakıyetsizliğinden müteessir olan Yûnus: * (و ذا النون اذ ذهب مغاضبا) âyeti mûcibince kavmini bırakıp Tarsus'a çekilmişti. Ve Nineva'dan bu ayrılış Cenâb-ı Hak'tan bir emir telâkkî ederek vâkı' olmamıştı. Bir Peygamber için bu bir kusûr idi.

Her ne ise, Yûnus oradan hamûlesi ağır bir gemiye binerek denize açılmış ve müthiş bir fırtına üzerine geminin hamûlesi hafif-

---

* Sûre : 21 (Enbiyâ), âyet : 87.

letilmek istenildiğinde kur'a ile denize atılanlar arasında Yûnus de bulunarak bir balığa lokma olmuştu. İşte Yûnus bu müşkül vaziyette öfkeli olarak Allāh'a niyâz etti[1]. Ve Cenâb-ı Hakk'a: (لا اله الا انت سبحانك انى كنت من الظالمين)* diye yalvardı. Duâsı kabûl olunup derhal balığın karnından halâs edilerek yine kavmini irşâd ve da'vete me'mûr edildi. Bu def'a Yûnus muvaffak olmuş ve kavmi îmân etmiştir.

Şu hulâsa ettiğimiz Yûnus vâkıası Sâffât Sûresi'nin 139 uncu âyetinden 148 inci âyetine kadar devam eden on âyetin bir hulâsasıdır. Bu âyetleri Buhârî bâzı tefsîrlerine işâret ederek îzâh etmekte bulunduğumuz İbn-i Abbâs hadîsinin unvânında zikretmiştir ki, meâlleri şöyledir: "Hiç şüphesiz Yûnus de gönderdiğimiz Peygamberler cümlesindendir. Bir zaman Yûnus (kavmine darılıp) dolu bir gemiye kaçmıştı. Ve kur'a çekilerek denize atılanlardan olmuştu da nefsine levmeden Yûnus'u bir balık lokma etmişti. Eğer Yûnus Allāh'ı çok tesbîh edenlerden olmasaydı, Kıyâmet gününe kadar balığın karnında kalırdı. Hemen biz onu hasta (baygın) bir halde boş bir sâhaya fırlattık. Ve üzerine bal kabağı nev'inden (gölgelemeğe elverişli) bir ağaç bitirdik ve yüz bin, yâhut daha çok (nüfuslu kavmi) ne gönderdik. Bu def'a onlar da îmân ettiler. Biz de onları bir zamâna kadar müstefîd oldukları halde yaşattık.

Râvî İbn-i Abbâs, hadîsinin sonundaki: "*Yûnus, babası Mettâ'ye nisbet olunmuştur*" fıkrasını da rivâyet etmesi; Mettâ, Hazret-i Yûnus'un anasıdır; peygamberden iki zât anasına nisbet olunmuştur ki: Îsâ İbn-i Meryem, Yûnus İbn-i Mettâ'dır, diyenler bulunmasına mebnîdir. Ve bunları reddir. İmam Buhârî'nin son rivâyetinden Firebrî, Mettâ Nübüvvet hânedânından salîh bir kişi idi, demiştir.

* * *

ŞUAYB ALEYHİ'S-SELÂM:

Buhârî'nin Yûnus kıssasından evvel Şuayb Peygambere dâir de bir bâbı vardır. Müellif bu bâbında hiç bir hadîs rivâyet etmeyip, yalnız Hûd Sûresi'nin 84 üncü ve mâ-ba'di âyetlerinin birçok yerlerini tefsîr etmiş bulunduğundan, biz de o tefsîrlere göre tercüme ederek Şuayb kıssasını da bildireceğiz. Bu âyetlerin daha açık anlaşılması için ihzârî bâzı ma'lûmâtı takdîm etmek isteriz: Şuayb

---

[1] Kalem Sûresi, âyet: 48. * Sûre: 21 (Enbiyâ), âyet: 87.

aleyhi's-selâm Medyen, ahâlîsine ba'ṡ olunmuştur. Medyen, İbrâhîm *aleyhi's-selâm*'ın oğludur. Medyen'in nesebinden gelen kavme ehl-i Medyen denilmiştir. *(والى مدين اخاهم شعيبا) âyet-i kerîmesi delâletiyle Şuayb de İbrâhîm evlâdından ve ehl-i Medyen'dendir. Sonra Medyen Bahr-i Ahmer civârında Hazret-i Şuayb'in te'sîs ettiği kasabaya ıtlâk edilmiştir. Ehl-i Medyen putperest idiler. Ölçüleriyle, tartılariyle ve silik, kesik, vezni bozuk paralariyle halkı aldatırlardı. Bunları tevhîde da'vet ve bu fenâ hareketlerinden men' ve tahszîr için Şuayb Peygamberler ba'ṡ olunmuştur. Hatîbü'l-Enbiyâ nâmiyle ma'rûf olan bu azîz Peygamberin ehl-i Medyen'i da'veti ve onların muhâlefeti ve sonra helâkleri şöyle bildirilmiştir : "Medyen halkına da onların kardeşi Şuayb'i Peygamber gönderdik. Şuayb onlara :

— Ey kavmim, Allāh'a kulluk ediniz!. Sizin için Ondan başka (ibâdet edecek) hiçbir ilâh yoktur. Kile ve terâzîyi de eksik tutmayınız!. Muhakkak sûrette ben sizi bir servet içinde görüyorum. (Buna şükretmezseniz) üzerinize çöküp sizi kaplayacak bir günün azâbından elbette korkarım. Ey kavmim kileyi, terâzîyi denk ölçüp tartınız!. Ve halkın eşyâsına haksızlık etmeyiniz!. Yeryüzünde yaramazlıkla halkın dirliğini bozmayınız!. Allāh'ın halâlından bıraktığı kâr —eğer mü'minseniz— sizin için daha hayırlıdır. Bununla berâber ben üzerinizde bir muhâfız da değilim, demişti. Medyenliler (istihzâ ederek) :

— Ey Şuayb! Atalarımızın taptıkları şeyleri bırakmamızı, yâhut mallarımızda dilediğimiz gibi tasarruf etmeyeceğimizi sana namazın mı emrediyor?. Şüphesiz ki, sen çok uslu ve son derece akıllısın! dediler. Şuayb *aleyhi's-selâm:*

— Ey kavmim! Bana söyler misiniz? Eğer ben Rabbım tarafından verilen bir bürhan üzerine (meb'ûs) bulunuyorsam ve Rabbim kendisinden bana güzel bir rızık ihsân ettiyse (bu temiz ni'meti haram ile kirletmem yakışır mı?) Ben size yasak ettiğim kötü kazançları size muhâlefet edip kendim kazanmak istemiyorum. Ben yalnız gücüm yettiği kadar sizi ıslâh etmek istiyorum. Muvaffakıyetim ise ancak Allāh'(ın tevfîkı) iledir. Ben yalnız O'na dayandım. Ve her halde O'na yönelirim. Ey kavmim! Bana muhâlefetiniz Nuh kavmine, yâhut Hûd kavmine, yâhut Sâlih kavmine isâbet eden belâ

---

* Sûre : 7 (A'râf), âyet : 85 ; Sûre : 11 (Hûd), âyet: 84 ; Sûre : 29 (Ankebût), 36.

gibi sakın sizi bir felâkete uğratmasın!. Lût'un kavmi (de günahkârlıkta) sizden uzak değildi. Rabbınıza istiğfâr ediniz! Sonra O'na tevbe ediniz!. Muhakkak ki, Rabbım çok merhametlidir, mü'minleri çok sever, buyurdu. Medyenliler :

— Ey Şuayb! Biz senin söylediğin sözlerden çoğunu iyi anlamıyoruz. Ve seni içimizde zaîf görüyoruz. Taallûkâtından beş on (azîz kişi) nin hatırı olmasaydı, muhakkak seni taşlardık. Senin bizim yanımızda ehemmiyetin yoktur, dediler. Şuayb *aleyhi's-selâm:*

— Ey kavmim! Nazarınızda benim kabîlem efrâdı Allah'dan daha azîz midir de Allâh'a hiç iltifat etmiyorsunuz? Muhakkak ki, Rabbim sizin bu hareketlerinizi kemâliyle bilir. Ey kavmim! Siz dilediğinizi bütün kuvvetinizle yapınız!. Ben de şüphesiz vazîfemi yapıyorum. Kişiyi rezîl edecek azâb kime gelecektir. Ve kim yalancıdır? Yakında görürsünüz! Şimdi (sonunu) gözleyiniz, ben de sizinle berâber (o günü) muhakkak gözlüyorum, dedi. (Allâhu Teâlâ buyurur ki) :

— Vaktâki emrimiz (in tecellî zamânı) geldi. Şuayb'e ve onunla berâber îmân edenlere tarafımızdan bir rahmet olarak necat verdik. Şu zâlimleri ise müthiş bir (azâb) sayha (sı ve bir Recfe) yakaladı da oldukları yerde çökmüş olarak sabaha erdiler. (Ve öyle yok edildiler) sanki onlar, bu ilde yaşamamışlardı. Semud nasıl (bir sayha ile hayattan) uzaklaştıysa, varsın Medyen de öyle yıkılsın gitsin!."

Buhârî, Hûd Sûresi'nin meâllerini naklettiğimiz bu âyetlerinden sonra Şuarâ Sûresi'nin (176) ncı âyetine işâret ederek Şuayb Peyhamberin ümmetine Kur'ân dilinde "*Ashâb-ı Eyke*" de denildiğini ve bu kelimenin "*leyke*" de okunduğunu bildiriyor. Eyke, sık ve ağaçları biribirine girift ormanlığa denir. Şuayb'ın bu mıntakadaki ümmeti, sık bir ormanlığa sâhip oldukları için Ashâb-ı Eyke denilmiştir.

Ashâb-ı Eyke, Medyen halkının başkasıdır. Ve Şuayb *aleyhi's-selâm* Eyke ahâlîsinden değildir. Bu cihetle Şuayb'ın Medyenlilere ba's olunduğunu ifâde eden âyette "*kardeşiniz*" denildiği halde Ashâb-ı Eyke'den bahseden âyette kardeşlik kaydi bulunmamıştır. Ensâb ilminin ilk vâzı'larından Ruşâtî : Eyke, Şuayb *aleyhi's-selâm*'ın gönderildiği deniz sâhilinden Medyen'e varıncaya kadar devâm eden bölgedir, ve bu mıntakanın ağaçları Mukil ağacıdır, diyor ki, zamk-ı arabî istihsâl olunan ağaçtır. Hazret-i Şuayb'in Ashâb-ı Eyke'yi irşâdı da Şuarâ Sûresi âyetlerinde şöyle bildiriliyor :

"Ashâb-ı Eyke kendilerine gönderilen Peygamberleri yalanladılar. Şuayb onlara :

— Siz Allah'dan korkmaz mısınız?. İyi biliniz ki, ben size gönderilen emîn bir Peygamberim. Şu halde Allah'dan korkunuz ve bana itâat ediniz! Ben bu irşâdım mukâbilinde sizden bir ücret istemem. Benim ecrim yalnız âlemlerin Rabb'ine âittir. Kileyi tam ölçünüz de hak geçirenlerden olmayınız!. Ayârı doğru terâzî ile de tartınız! Ve halkın eşyâlarını değerinden aşağı düşürmeyiniz!. Hem yeryüzünde fesatçılarla ortalığın nizâmını bozmayınız!. Sizi ve sizden evvelki ümmetleri o yaradan (Allah) *dan korkunuz!, dedi. Ashâb-ı Eyke :*

— Ey Şuayb! Muhakkak sen sihirlenmişlerdensin. Sen de ancak bizim gibi beşerden başka bir şey değilsin. Hem biz muhakkak seni yalancılardan sanıyoruz. Eğer doğrulardan isen haydi gökten bir tabakayı üzerimize düşürüver (de bizi öldür), *dediler. Şuayb Peygamber :*

— Rabb'im yaptıklarınızı çok iyi bilir. Hulâsa Ashâb-ı Eyke Şuayb'ı yalanladılar. Onları da o zulle gününün[1] *azâbı yakaladı. Hakîkaten o* (âsümânî zulle) *büyük bir günün azâbı idi. Bunda* (şuur sâhipleri için) *muhakkak bir âyet vardı. Fakat Ashâb-ı Eyke'nin çoğu mütenebbih olup îmân etmedi"*[2].

* * *

DÂVUD ALEYHİ'S-SELÂM :

1393. عن أبي هريرة رضي الله عنه عن النبي صلى الله عليه وسلم قال خفف على داود عليه السلام القرآن فكان يأمر بدوابه فتسرج فيقرأ القرآن قبل أن تسرج دوابه ولا يأكل إلا من عمل يده.

[1] Zulle, bulutun ve ağacın gölgesine denir. Ashâb-ı Eyke helâk edildiği sırada güneş müthiş bir harâret neşretmiş ve halk bunalmış, bu sırada gökyüzünde bir bulut belirmiş, sâyesinde serin bir rüzgâr esmeğe başlamıştı. Halk bu bulutun gölgesine sığındığı sırada bulut bunları ateş hâlinde bastırarak helâk etmiştir.

[2] Şuarâ Sûresi, âyet : 176 — 190.

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

Dâvud *aleyhi's-selâm*'a (kendisine vahyolunan Zebûr'u) okumak kolaylaştırıldı. Dâvud kendisinin (ve maiyetinin) binit hayvanlarının (sefere) hazırlanmasını emrederdi de onlar eğerlenirdi. Ve bunlar eğerlenmezden evvel *Zebûr*'u okur (da hatmeder) di. Yine Dâvud yalnız kendi elinin emeğinden yerdi.

Î Z Â H I

Bu hadîsi Buhârî, Dâvud Peygamberin menâkıbı hakkında açtığı bir bâbın hadîsleri arasında zikretmiştir. Unvânında da Nisâ' Sûresi'nin: "*Dâvud'a da Zebûr'u verdik*" meâlindeki 162 nci âyeti zikredilmiştir. Bu âyet üst taraflariyle berâber şu meâldedir: "*Ey Muhammed, biz sana vahyettik, nasıl Nûh'a ve Nûh'dan sonraki* (Peygamber) *lere vahyettikse. Yine biz, İbrâhîm'e, İsmâîl'e, İshâk'a, Ya'-kûb'a, ve Ya'kûb oğullarına, İsâ'ya, Eyyûb'e, Yûnus'a, Hârûn'a, Süleymân'a da vahyettik, Dâvud'a da Zebûr'u verdik*".

Dâvud'un babası İşâ'dır. Neseb silsilesi Hazret-i İbrâhîm'e çıkar. *Zebûr* da Dâvud'a verilen mukaddes kitâbın adıdır. Ebû Sâlih'in İbn-i Abbas'tan rivâyetine göre, Allâhu Teâlâ, *Zebûr*'u Dâvud Peygamber'e İbrânî dil ile yüz elli Sûre olarak göndermiştir. Bu Sûrelerden ellisi Buhtü Nasr'dan, ellisi Rum'dan kendisine mülâkî olanlardan bahseder. Elli âyetinde de mev'ızalar, hikmetler vardır. *Zebûr*'da halâl ve harâma, hudut ve ahkâma dâir bir şey yoktur. Ve *Zebûr* Dâvud'a Ramazan ayında indirilmiştir. Buhârî Zebûr kelimesi Zübür'ün müfredi olduğunu, kitap ma'nâsına delâlet ettiğini bildiriyor.

Bundan sonra da Buhârî, Sebe' Sûresi'nin 10, 11 inci âyetlerini tefsîr ediyor ki, bu tefsîre göre meâlleri şöyledir:

"*Biz tarafımızdan Dâvud'a diğer Peygamberlerden fazla husûsî bir fazîlet* (ve mu'cize olarak Zebûr, güzel sadâ ve edâ) *verdik de: ey dağlar, siz onunla berâber tesbîh* (edip âhenkli nağmeler) *yapınız! Ey kuşlar, siz de* (onunla berâber ötünüz, dedik). *Yine biz, Dâvud'a demiri* (hamur gibi) *yumuşattık. Şimdi ey Dâvud, bol zırhlar yap!. Ve örmekte iyi oranla* (da biçimine koy! Çivileri ve halkaları ne çok ince, ne de fazla kalın

olsun). *Ey Dâvud ve ashâbı, iyi bir eser vücûde getiriniz!. Çok iyi biliniz ki, ben sizin yapmakta ve yapacak olduğunuz eserlere dikkatle bakarım.*"

Bu âyetlerden öğrendiğimize göre, Dâvud Peygamber en güzel bir sadâ ve edâya mâlikti. Rivâyete göre, Dâvud bülend-sadâ ile *Zebûr* okumağa başlayınca dağlar icâbet ederdi. Kuşlar da başı ucunda uçuşmağa başlardı. Hâlâ halk dilinde güzel sesten kinâye olarak Dâvudî ses denilir. İkinci öğrendiğimiz de Dâvud'un kuvvetidir. Yine rivâyete göre, Dâvud Allāhu Teâlâ'dan kendisini beytü'l-maldan müstağnî kılacak ve âilesini geçindirecek bir geçim yolu ihsân etmesini istemiş, Allah da Dâvud'un eline demiri hamur yapacak bir kuvvet vermiş, o da elinin emeği ile geçinmiştir.

Bu Ebû Hüreyre hadîsinden sonra Buhârî'nin Dâvud orucuna ve Dâvud namazına dâir iki rivâyeti vardır. Bunlardan birisi hulâsa olarak şöyledir : bir kere Peygamberimize, Abdullāh İbn-i Amr'ın her günün gecesinde namaz kıldığını, gündüzleri de oruç tuttuğunu söylemişler. Peygamber Efendimiz kendisinden sorduğunda o da i'tirâf edince, Resûlullāh : "*Buna gücün yetmez; bâzı günler oruç tut, bâzı günler iftar et; gecenin bir kısmında uyu ve bir kısmında da namaz kıl!*" buyurmuş ve ayda üç gün oruçlu olursa, — bir haseneye on misli mükâfat mukarrer olduğuna göre — her gün oruç tutulmuş gibi olacağını öğretmiş. Abdullāh bu mikdâra kanâat etmiyerek : yâ Resûla'llāh bundan fazlasına da gücüm yeter, demiş. Öyle ise bir gün oruç tut, iki gün ye, buyurulmuş. Abdullāh bu def'a da bundan fazlasına da tâkatim yetişir, demesi üzerine Peygamber Efendimiz : "*Öyle ise bir gün oruç tut, bir gün iftar et! İşte bu Dâvud orucudur.*" buyurmuş. İbn-i Amr'ın bundan fazla dileğine karşı da "*Bundan efdal oruç yoktur.*" buyurulmuş.

İkinci rivâyete göre de Peygamberimiz : "*Allāhu Teâlâ'ya en sevimli oruç, Dâvud orucudur. O, bir gün oruç tutar, bir gün iftar ederdi. Allāh'a en sevimli namaz da Dâvud namazı idi. O, her gecenin yarısında uyurdu, üçte birisinde namaz kılardı. Altıda birisinde yine uyurdu.*" buyurmuştur. Bu eserimizin 4 üncü cildinde (594 numaraya bakınız!)

Bu hadîslerden sonra Buhârî Dâvud Peygamberin zekâsını, hüküm ve kazâda isâbetini bildirmek üzere de bir bâb açarak bunda Sâd Sûresi'nin şu meâldeki 17 nci ve mâ-ba'di âyetlerini zikretmiştir : "Yâ Muhammed! Sen onların dediklerine sabır et de kudret sâhibi Dâvud kulumuzun hayâtını hatırla!. Çünkü o, Allāh'ın fenâ

addettiği her şeyden tamâmiyle dönmüştü. Biz dağları ona mutî' kılmıştık. Dağlar onunla berâber günün sonunda ve önünde nağme ile tesbîh ederlerdi. Kuşları da toptan müsehhar kıldık. (Onlar da Dâvud ile berâber âhenktar tesbîh ederlerdi). Dağlar, kuşlaı Dâvud'a mutî idi. Bir de biz Dâvud'un mülkünü, saltanatını kuvvetlendirdik. Ve ona hikmet (Nübüvvet, *Zebûr*) ve hak ile bâtılı, sahîh ile fâsidi ayırd edebilecek kazâ kābiliyeti verdik. Bir de (ey Dâvud) hasım haberi (vâkıası) hatırına geldi mi? Hani hasımlar (binlerce saray muhâfızına rağmen sarayın sûrunu aşıp) mihrabdan atlamışlar, Dâvud'un huzûnuna ansızın girivermişlerdi. O zaman Dâvud, o hasımlardan (ihtilâlciler midir? diye) korkmuştu da iki muhâsım ona:

— Ey Dâvud, korkma! Biz bâzımız bâzımıza haksızlık eden iki muhâsımız. Binâenaleyh aramızda hak ve adâletle hükmet, hiç korkma, ve bize doğru yolun ortasını göster, di (yerek birisi da'vâyı şöyle tasvîr et) ti: şu benim din kardeşimdir. Onun doksan dokuz dişi koyunu var, benim ise bir dişi koyunum var. Böyle iken: onu da benimkilere ilâve et (bana ver) dedi. Ve muhâverede bana galebe etti. Dâvud:

— Doğrusu kardeşin senin bir dişi koyununu, kendi koyunlarına ılâve talebinde bulunmakla sana zulmetmiştir. Ve esâsen şerîklerin pek çoğu birbirine (ihtirasla) tecâvüz ederler. Yalnız îmân edip de iyi hareket edenler başka; onlar da pek azdır, buyurdu."

***

SÜLEYMÂN ALEYHİ'S-SELÂM:

1394. وَ عَنْهُ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ يَقُولُ مَثَلِى وَ مَثَلُ النَّاسِ كَمَثَلِ رَجُلٍ اسْتَوْقَدَ نَاراً فَجَعَلَ الْفَرَاشُ وَ هٰذِهِ الدَّوَابُّ تَقَعُ فِى النَّارِ وَ قَالَ كَانَتِ امْرَأَتَانِ مَعَهُمَا ابْنَاهُمَا جَاءَ الذِّئْبُ فَذَهَبَ بِابْنِ إِحْدَاهُمَا فَقَالَتْ صَاحِبَتُهَا إِنَّمَا ذَهَبَ بِابْنِكِ وَ قَالَتِ الْأُخْرَى إِنَّمَا

ذَهَبَ بِٱبْنِكِ فَتَحَاكَمَتَا إِلَى دَاوُدَ فَقَضَى بِهِ لِلْكُبْرَى فَخَرَجَتَا
عَلَى سُلَيْمَانَ بْنِ دَاوُدَ فَأَخْبَرَتَاهُ فَقَالَ ٱئْتُونِي بِٱلسِّكِّينِ أَشُقُّهُ
بَيْنَهُمَا فَقَالَتِ ٱلصُّغْرَى لَا تَفْعَلْ يَرْحَمُكَ ٱللهُ هُوَ ٱبْنُهَا فَقَضَى
بِهِ لِلصُّغْرَى.

TERCEMESİ

Yine Ebû Hüreyre *radiya'llâhu anh*'den gelen rivâyete göre, Ebû Hüreyre Resûlullâh *salla'llâhu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu işitmiştir :

Benim (insanları Cehennem'den korumak için İslâm'a da'vetteki) benzerimle (bâtıl üzerine ısrarda) insanların benzeri şu bir kişinin hal ve şânı gibidir ki o, (odasında) bir ateş (bir mum) yakmış, kelebekler ve şu (sivrisinek gibi) birtakım hayvanlar kendilerini ateşe atmağa başlarlar.

Yine Ebû Hüreyre rivâyetle der ki :

(Vaktiyle) iki kadın ve kadınlarla berâber onların iki oğlan çocukları vardı. Bunlar (yolda giderken) kurt gelerek bunlardan birisinin (büyük kadının) çocuğunu hemen kapıp gitmiş. Bunun üzerine (çocuğunu kurt kapan büyük) kadın eşi (küçük) kadına : kurt senin çocuğunu götürdü, der. Öbür kadın da : hayır, senin çocuğunu götürdü, der. Nihâyet bu iki hasım muhâkemelerini Dâvud'a arzederler. O da oradaki büyük kadına hükmeder. (Kurdun kaptığı çocuk küçük kadına âit olur). Bunlar muhâkemeden çıkıp Dâvud'un oğlu Süleymân'a giderler. Ve (babasının hükmünü istinâfen) ona bildirirler. O da : haydi bana bir bıçak getiriniz! Çocuğu iki kadın arasında paylaştırayım, demiş. Bunun üzerine küçük kadın : aman öyle yapma, Allah sana rahmet

etsin!. Çocuk bu kadınındır, demekle Süleymân da çocuğun küçük kadına âit olduğuna hükmetmiştir.

İZÂHI

Bu hadîsin birinci fıkrası mürekkeb bir teşbîhi ihtivâ etmektedir. Bunu Nevevî îzâh ederek demiştir ki: 1) Resûlullâh kendisine muhâlefet eden müşrikleri kelebeklere benzetmiştir. 2) Müşrikleri Peygamber men' ettiği halde onların tehâlükle âhiret ateşine atılmalarını da kelebeklerin hırs ile kendilerini dünyâ ateşine atmalarına teşbih buyurmuştur. Müşebbeh ile müşebbehün-bih arasındaki iştirak ve münâsebet de şunlardır: 1) Nefsin arzusuna uymak, 2) İyiyi, kötüyü; hakkı, bâtılı ayırd etmekteki kifâyetsizlik, 3) İki zümre her birinin kendi hayatlarına kıymaktaki hırsı. İbnü'l-Arabî de şöyle demiştir: Peygamber'in bu sözü, ma'nâsı çok bir meseldir. Bu temsîl ile istihdâf edilen cihet şudur: insanlar, kendilerini Cehennem ateşine sürükleyen kötü şeyleri, kendi canlarına kıymak için yapmazlar. Belki menfaat kastiyle, nefsin temâyülü ile, yaparlar. Nasıl ki, pervâne kendisini ateşe, onun içinde ölmek için atmaz. Belki zıyânın nûriyle yâr ve hemdem olmak, birlik yaşamak için atar.

Hadîsin ikinci fıkrasındaki baba, oğul iki Peygamberin bir hâdise hakkında mütehâlif içtihatlarını tevcîh için hadîs şârihleri biribirine aykırı mütâlâalarda bulunmuşlar ise de geçmiş bir şerîate âit olan ve Peygamberimiz tarafından vechi bildirilmeyen bir mes'ele hakkındaki mütâlâalar, dedi-kodu mâhiyetinde olduğundan, bunları nakletmiyoruz.

Ebû Hüreyre'nin bu hadîsini Buhârî Süleymân Peygamber'in menâkıbını bildirmek üzere açtığı bir bâbında rivâyet etmiş ve unvân olarak da Sâd Sûresi'nin 30 uncu âyetini zikreylemiştir ki, meâli şöyledir:

"*Biz, Dâvud'a da Süleymân'ı ihsân ettik.* (Süleymân) *ne güzel kuldur. Hakîkaten o* (tesbîh ile, tevbe ile) *Allâh'a doğru dönen bir kuldur*" [1]. Sonra Buhârî bu Sûrenin: "*Yâ Rab, beni yarlığa da bana bir mülk* (bir saltanat) *ihsân buyur ki, o benden sonra hiç bir kimseye yaraşmasın!*" duâ ve temennîsini bildiren 35 inci âyetini zikretmiştir. Ondan

---

1 و وهبنا لداود سليمان ، نعم العبد ، انه اواب (سورة ص).

sonraki âyetlerde de o saltanat îzâh edilerek : "*Biz, Süleymân'a* (husûsî) *bir yeli inkıyâd ettirdik.* (Bir halde ki :) *rüzgâr, Süleymân'ın dilediği tarafa onun emriyle hoş bir sûrette akacak ve esecektir. Ve şeytanları, iyi binâ yapan* (mîmar, kalfa gibi) *san'atkârları,* (mehâretli deniz) *dalgıçlarını" ve daha, birbirine bukağılı başkalarını da teshîr ettik.* (Süleymân'a dedik ki:) *Ey Süleymân! Bu bizim* (sana mahsus) *bir ihsânımızdır. Artık külfetsiz olarak sen* (dilediğine ister) *minnet* (ve ihsân) *et, yâhut tut* (kimseye verme) *muhakkak ki, Süleyman için yanımızda kat'î bir yakınlık ve* (Cennet'te) *varılacak bir makam vardır*"[1].

Buhârî, Sebe' Sûresi'nin 12 nci ve müteâkip âyetlerinde ta'dâd olunan ni'metlere de işâret etmiştir ki, bu âyetlerin meâlleri şöyledir :

"Biz Süleymân'a da rüzgârı verdik. Onun sabah (seferi) bir ay, akşam (seferi) de bir ay (lık mesâfe) dir. Biz ona demir pınarını (ma'denini) de (eritip) akıttık. Rabb'inin izniyle (onun iki) eli altında çalışan cinlerden bir sınıf da vardı. Şâyet onlardan her kim emrimizden dönerse, ona Cehennem azâbından tattırırız. Onlar Süleymân'a mihrablardan (mescidlerden, azizlere âit) timsâllerden (mutbak levâzımı) büyük havuzlar gibi tepsiler ve kâselerden, sâbit kazanlardan her ne isterse yaparlardı. Ey Dâvud hânedânı şükr (etmeğ)e çalışınız! Halbuki kullarımdan hakkıyle şükredenler azdır. Vaktâki Süleymân'a ölüm hükmettik. Hiç bir şey cinlere, onun öldüğüne kılavuzluk edip bildirmedi. Ancak bir ağaç kurdu onun dayandığı asâsını yiyordu. Bu sebeple (asâyı güve yeyip) Süleymân yıkılınca açığa çıktı ki, eğer cinler gaybi bilir olsalardı bu zilletli azâb içinde eğlenmezlerdi"[2].

Buhârî bu unvânında Sâd Sûresi'nin 30 uncu âyetinin tefsîrine de işâret etmiştir ki, onu tâkip eden âyetlerle berâber meâlleri şöyledir :

"*Süleymân'a* (bir kere) *zevâlden sonra sâfinât*[3] *olan seyri sür'atli* (cihad) *atları arz olunduğunda* (onlarla meşgul olarak ikindi namazını

---

[1] (رب اغفرلى و هب لى ملكا لا ينبغى لاحد من بعدى) الى قوله عز و جل (ان له عندنا لزلفى وحسن مآب) [سورة ص].

[2] (و لسليمان الريح غدوها شهر و رواحها شهر) الى قوله تعالى (ما لبثوا فى العذاب المهين).[سورة السبأ].

[3] Sâfinât, Sâfin'in cem'idir. Sâfin, üç ayağı üzerinde durup dördüncü ayağının tırnağını yere diken cins Arap atına denir. Atın asâletine delâlet eden bu vazi-

geçirmişti). *Bunun üzerine Süleymân: at sevgisine fazla düşkünlüğüm hiç şüphesiz beni Rabb'ime ibâdetten alıkoydu di* (ye eseflen) *di. Nihâyet atlar ahıra kapandı.* (Bir müddet sonra) *Süleymân: o atları bana getiriniz, dedi de* (atlar getirilince) *onların bileklerini ve boyunlarını okşamağa başladı. Muhakkak sûrette biz, bir* (kere) *de Süleymân'ı imtihan etmiştik, onun tahtı üzerine bir cesed bırakmıştık da sonra Süleymân* (tevbe ederek) *bize rücû' etmişti*"[1].

Bundan sonra Buhârî'nin bir rivâyeti daha varsa da bu eserimizin ikinci cildinde (288) numara ile tercemesi geçmiştir. Orava bakınız!

HAZRET-İ LOKMÂN:

Buhârî'nin Süleymân kıssasından sonra Lokmân ve Zekeriyyâ Peygamberlere âit iki bâbı daha vardır ki, müellif Zebîdî ihtisâr için bunları *Tecrîd*'e almamıştır. Bahsimiz (Ahâdîs-i Enbiyâ) olduğu için bunları bildirmeden geçmiyeceğiz.

Lokmân'ın nesebi, İbn-i İshâk'ın beyânına göre dördüncü batında Hazret-i İbrâhîm'e varır. Vâkidî de Lokmân'ın Benî İsrâil kadısı olduğunu, Eyle ve Medyen taraflarında oturduğunu ve Eyle'de öldüğünü bildirmiştir. İkrime'ye göre Lokmân Nebî'dir. Hekim olduğunda ise ulemânın ittifâkı vardır. Kur'ân'da Lokmân'a dâir müstakil bir Sûre vardır ki, bunda oğluna verdiği nasîhatleri bildirilmiştir. Şimdi bunları göreceğiz:

"*Lokmân'a da muhakkak ki biz, hikmet* (akıl, ilim, amel, re'yinde isâbet hassaları) *verdik, Allâh'a şükret!* (dedik). *Her kim şükr ederse o,*

---

yetine Sufûn ıtlâk olunur. Rivâyete göre Süleymân *aleyhi's-selâm* öğle namazını kıldıktan sonra tahtına otururdu. Bin kadar en cins Arap atları kendisinin tetkîkine arz olunurdu.

[1] Nassın pek mücmel olarak haber verdiği bu vâkıanın yâni bu fitne ve imtihânın ve taht üzerine bırakılan cesedin neden ibâret olduğu hakkında müfessirler türlü türlü ihtimaller bildirmişlerse de her birisinin bir mahzûru bulunan bu ihtimaller arasında Şârih Aynî tarafından en münâsip olarak ihtiyâr olunan şudur: bu vâkıadaki cesed, Süleymân'ın oğlunun cesedidir. Şöyle ki: Süleymân *aleyhi's-selâm*'ın bir oğlu dünyâya gelmişti. Şeytanlar, bu çocuğun ileride babası üzerinde müessir ve vefâtında vâris olarak kendilerinin Süleymân saltanatındaki mevkı'lerinin haleldâr olmasından korkup: biz, bu çocuğu öldürürüz. Yoksa Süleymân'dan sonra bununla yaşayamayız, demişlerdi. Süleymân Peygamber cinlerin bu kötü tasavvurlarını anlayınca bir buluta emretmiş ve bulut çocuğu alıp götürmüştür. Bu hareketinden dolayı Süleymân'a Allâhu Teâlâ itâb etmiş ve çocuk ölü olarak tahtı üzerine bırakılmıştır.

yalnız kendi lehine şükretmiş olur. Her kim de küfrederse (yalnız kendi zararına etmiş olur). *Çünkü Allah Ganîdir* (kimsenin şükrüne ihtiyâcı yoktur) *Hamîd'dir* (halkın övmesine muhtaç değildir). *Yâ Muhammed! Lokmân'ın oğluna öğüt vererek söylediği* (şu nasîhatleri) *ni de an! : Ey oğulcuğum; Allâh'a şirk koşma.. Çünkü şirk şüphesiz büyük bir zulümdür. Ey oğulcuğum!* (İyi veya kötü) *işlediğin işler hardaldan bir dâne ağırlığında olsa da, o, sert bir kaya içinde* (gizli); *yâhut göklerde, yâhut da yer altında* (uzak) *bulunsa da Allah onu muhakkak getirir. Çünkü Allah Lâtîf'tir* (bütün gizli şeylere kudreti), *Habîr'dir* (ilmi taallûk eder). *Yavrum, namaz kıl!, ma'rûf ile* (ve hakça, halkça iyiliği ma'lûm şeylerle) *emret, münkerden* (kötü şeylerden) *de nehyeyle!.* (Bu teblîgâtın netîcesinde) *başına gelen musîbetlere de sabreyle!. Şüphesiz ki, bu öğütlerim yapılacak işlerin en kat'î olanlarındandır. Bir de* (yavrum) *halka* (kibirlenerek) *yüzünü karşı tarafa çevirme. Yeryüzünde de salına, salına yürüme! Çünkü Allah kendini beğenen ve öğünen kimseleri sevmez.* (Yavrum) *yürüyüşünde de i'tidâl üzere ol!* (ne tiz, ne yavaş yürü). *Görüşürken de sesin* (i tonun) *dan biraz aşağılat!. Çünkü seslerin en kötüsü şüphesiz eşeklerin sesidir"* [1].

Bundan sonra Buhârî Abdullāh İbn-i Mes'ûd'dan şu meâldeki hadîsi rivâyet ediyor : *(Îmân edip de îmanlarına zulüm karıştırmayanlar, işte emn-ü amân onlar içindir. Doğru yola giden de onlardır.)* [2] meâlindeki âyet-i kerîme nâzil olduğunda müslümanlara ağır gelerek : Yâ Resûla'llāh! Bizim hangimiz nefsine zulmetmez ki, onun îmânı, nefsine zulm etmemekle şâibeli olmasın? demişlerdi de Resûlullāh onlara : Bu âyetteki zulüm sizin sandığınız gibi değildir. O zulm şirk demektir. Lokmân'ın oğluna nasîhat ederken: yavrum, Allāh'a şirk etme!. Zîrâ şirk, en büyük zulümdur, dediğini işitmediniz mi? diye cevap vermiştir.

* * *

---

1 (و لقد آتينا لقمان الحكمة) الى قوله عز و جل (ان انكر الاصوات لصوت الحمير) [سورة لقمان: آية ١١ ، ١٢ ، ١٨].

2 الذين آمنوا و لم يلبسوا ايمانهم بظلم اولئك لهم الامن و هم مهتدون [سورة الانعام: آية ٨٢).

ZEKERİYYÂ VE YAHYÂ ALEYHİME'S-SELÂM :

Zekeriyyâ Peygamberin nesebi Hazret-i Süleymân'a çıkar. Müslim'in Ebû Hüreyre'den münferiden bir rivâyetine göre, Zekeriyyâ Peygamber dülgerdi.. Elinin emeğiyle geçinirdi. Aynı zamanda Beyt-i Makdis'te imâmet eden Zekeriyyâ'nın yetmiş yaşına kadar çocuğu olmamıştı. Allāhu Teâlâ'ya vâkı' olan niyâzı üzerine kendisine Yahyâ Peygamber ihsân olunmuştur. Bu vâkıa Meryem Sûresi'nin ilk âyetlerinde beyan buyurulmakta olup müellif Buhârî tarafından Zekeriyyâ kıssasına dâir açtığı bâbın unvânında zikredilmiş bulunduğundan tercüme ediyoruz :

" كهيعص = *Kâf, Hâ, Yâ, Ayn, Sâd* (Sûresi'nin ilk âyetleri) *Rabb'inin kulu Zekeriyyâ'ya rahmetinin yâdı* (hakkında) *dır. Zekeriyyâ Rabb'ine gizli* (ve vicdânî) *bir sesle nidâ ederek:*

— *Rabb'im! Artık ben* (im vücûdum) *dan kemik* (kısmı ihtiyarlıktan) *zayıfladı. Başım* (daki saç) *da alev* (gibi beyaz) *landı. Bununla berâber ben, Rabb'im sana duâmda* (bir hâcet dilediğimde) *hiç red olunmadım. Şimdi ben arkamdan* (bana vâris olacak) *taallûkātım* (ın fenâlığın) *dan hakîkaten endîşedeyim. Karım da kısır olmuştur. Bu cihetle* (Rabb'im) *kerem ve inâyetinden bana bir sâlih oğul ihsân et ki, o, hem ben* (im malım) *a, hem de Ya'kūb oğullarından* (sürüp gelen nübüvvete) *vâris ola. Hem* (Rabb'im) *o çocuğu râzı olacağın seciyyede kıl!, dedi.* (Allāhu Tealâ) :

— *Ey Zekeriyyâ, biz sana bir oğul müjdeleriz ki: onun adı Yahyâ'dır. Biz ondan evvel* (bu adla) *ona kimseyi adaş kılmadık,* (buyurdu). *Zekeriyyâ:*

— *Yâ Rab! Benim nasıl oğlum olur ki: karım kısır olmuştur. Ben de ihtiyarlıktan son hadde ermişim, dedi. Allāhu Teâlâ:*

— *Hakîkaten öyledir. Fakat Rabb'in der ki: o bana çok kolaydır. Bundan önce seni de ben yarattım. Sen de bir şey değildin, buyurdu. Zekeriyyâ:*

— *Rabb'im* (karım hamli hakkında) *bana bir alâmet bildir! dedi. Allāhu Teâlâ:*

— *Ey Zekeriyyâ! Senin bileceğin alâmet* (sıhhatte olduğun halde) *bir düziye üç gece,* (üç gündüz) *halka söz söylememendir, buyurdu.* (Beyt-i Makdis'de bu vahye mazhar olan) *Zekeriyyâ* (Beyt-i Makdis'deki) *mihrabdan* (mahvelden) *kavmine çıktığında* (hal, hatır soranlara cevap vermeyip) *: sabah, akşam Allāh'ı tesbîh ediniz! diye işâret eyledi.* (Allāhu Teâlâ Yahyâ'yı ihsân etti. Ona da) :

— *Ey Yahyâ kitaba sarıl* (Tevrât'ı tut! dedik). *Yahyâ'ya sabî iken hikmet* (, Tevrât'ı anlamak kudreti) *verdik. Yine tarafımızdan halka merhamet ve hayra muhabbet* (seciyeleri) *verdik. Bu sûretle Yahyâ hâlis bir müslüman ve anasına, babasına ihsankâr oldu. Ve* (insanlara karşı) *aşırı kibirli,* (Allāha karşı da) *âsî olmadı. Artık hem doğduğu gün, hem öldüğü gün, hem de ba'solunacağı gün selâm Yahyâ'ya*"[1].

Bundan sonra Buhârî, Peygamber Efendimiz'in Mi'rac gecesi ikinci kat gökte Yahyâ ve Îsâ Peygamberlere kavuştuğuna ve onlarla şelâmlaştığına dâir Mâlik İbn-i Sa'saa hadîsinin bir parçasını rivâyet etmiştir ki, bu hadîsin diğer Peygamberlerle de mülâkātını ve selâm teâtîsini ihtivâ eden mufassal bir metnini aşağıda Mi'râc bahsinde göreceğiz.

* * *

HAZRET-İ MERYEM:

Buhârî, Hazret-i Meryem'e tahsîs ettiği bâbın unvânında meâllerini aşağıda bildirdiğimiz âyetleri zikretmiştir. Bu âyetlerin mazmunları daha açık anlaşılabilmek için onlarla ilgili ma'lûmâtı daha önce bildireceğiz. Hazret-i Meryem'in babası İmrân'dır, Süleymân İbn-i Dâvud neslindendir. Anasının adı da Hanne'-dir. Rivâyete göre Hanne'nin kız kardeşi İşâ' da Zekeriyyâ Peygamberin zevcesi, Yahyâ Peygamberin de anasıdır. Bu cihetle Peygamberimiz Yahyâ ile Îsâ'nın karâbetine işâret ederek: bu iki Peygamber teyze-zâdelerdir, buyurmuştur. Meryem'in babası İmrân, henüz Meryem, ana karnında iken vefât ettiğinden, anası Hanne, doğuracağı çocuğunu Beyt-i Makdis'e hizmetçi yapacağını nezretmişti. Bu cihetle Meryem, Beyt-i Makdis'in imâmı ve en yakın akrabâsı olan Zekeriyyâ Peygambere teslîm edilmiş, o da Beyt-i Makdis'in —âyette mihrab yâd olunan— yüksekte bir hücresini Meryem'in ikāmetine tahsîs etmiştir. İşte böyle kudsî bir makamda ve yüce bir Peygamberin maiyetinde feyz-yâb olan Meryem'in mu'cizelerle dolu hayâtını şu âyetlerde göreceğiz :

---

[1] (كهيعص ۞ ذكر رحمة ربك عبده زكريا) الى قوله تعالى (و سلام عليه يوم ولد و يوم يموت و يوم يبعث حيا) [سورة مريم].

"Habîbim! Kur'ân'da, Meryem (kıssasın) ı, *âilesinden ayrılıp* (Beyt-i Makdis'in) *şark tarafında bir yere çekildiği zamânı da an!"* [1]. *"O zaman Melekler şöyle demişlerdi: ey Meryem! Allah sana kendi tarafından bir kelime,* (ile "ol" demesiyle vücud bulacak bir çocuk) *müjdeler"* [2]. *"Allah Âdem'i, Nûh'u, Âl-i İbrâhîm'i, Âl-i İmrân'ı biribirinden ıstıfâ edilmiş bir zürriyet hâlinde bütün âlemler üzerine ihtiyâr etti* [3]. *Çünkü Allah* (bunlardan her birinin münâcâtını) *işitir,* (gönüllerindeki ihlâsı) *iyi bilir. İmrân'ın haremi* (Hanne):

— *Rabb'ım! Ben karnımdaki hamli, kendimden alâkasını keserek Sana adadım. Hemen adağımı benden kabûl et!* (Beyt-i Makdis'de hizmet etsin.) *Sen Rabb'im muhakkak* (sözümü) *iyi işitir,* (niyetimi) *çok iyi bilirsin! demişti. Kadın vaktâki hamlini vaz' etti: Rabb'im! Hamlimi dişi doğurdum, —maamâfih Allah onun ne doğduğunu ve erkeğin dişi gibi olmadığını daha iyi bilir—. Rabb'im! Ben ona Meryem diye de ad koydum. Şimdi ben, onu ve zürriyetini matrud şeytan* (ın şerrin) *den Sana ısmarlıyorum!, dedi. Bunun üzerine kadının bu dileğini Rabbı güzel bir sûrette kabûl buyurdu. Ve Meryem'i güzel bir sûrette yetiştirdi. Ve Zekeriyyâ'yı onu idâreye zâmin kıldı. Zekeriyyâ mihrâba Meryem'in yanına her girdiğinde onun yanında* (tâze) *bir rızık* (kâh yazın kış meyvası, kâh kışın yaz meyvası) *bulurdu. Ona:*

— *Ey Meryem! Bu rızık sana nereden* (geldi) *diye sorardı. O da:*

— *Allah tarafından! diye cevap verirdi. Şüphe yok ki, Allah dilediği kişiyi hesapsız rızıklandırır"* [4].

[1] Meryem Sûresi : 16. [2] Âl-i İmrân Sûresi : 45.

[3] Âl kelimesi, Arapçada insanın ehl ve ıyâli, akrabâ ve taallûkâtı demektir. Burada Âl-i İbrâhîm ile murad, İsmâil ile İshâk ve bunların hânedânı ve bilbilhassa Peygamberimiz Muhammed Mustafâ'dır. Âl-i İmrân'a gelince: Enbiyâ Târihinde İmrân ikidir: Birisi Mûsâ ve Hârûn'un babası olan İmrân'dır. Bunun da Meryem adında bir kızı vardı ki, Mûsâ ve Hârûn'un büyük hemşîresi ve ablası oluyor. Öbirisi Hazret-i Îsâ'nın vâlidesi Meryem'in babası olan İmrân'dır. Ve ikisi arasında bin sekiz yüz senelik bir zaman farkı vardır. Şu halde Meryem Bint-i İmrân ikidir: Birisi Mûsâ ile Hârûn'un hemşîresi, öbirisi Hazret-i Îsâ'nın anasıdır. Bu âyetteki Âl-i İmrân ile murad bunlardan hangisidir? Mûsâ ile Hârûn mu?, yoksa Îsâ mı? Buhârî'nin bu âyeti, Hazret-i Meryem ve Hazret-i Îsâ kıssalarına âit bir unvânda zikretmiş olmasına ve esâsen Kur'ân'da da Meryem ve Îsâ kıssalarında sevk edilmiş bulunmasına göre Âl-i İmrân'ın ikinciye masrûf olması taayyün eder.

[4] Âl-i İmrân : Âyet : 33, 34, 35, 36, 37.

Bundan sonra Buhârî Hazret-i Meryem'in Beyt-i Makdis'teki vahy ile müeyyed olan hayâtını bildirmek üzere de bir bâb açarak bu bâbında da şu meâldeki üç âyeti unvân olarak zikr ve tefsîr etmiştir :

"*Habîbim! Meleklerin* (husûsiyle Cibrîl'in):

— *Ey Meryem! Allah, sen* (in hayâtını, terbiyeni, rızkın) *ı iltizâm etti, seni* (kadınları kirleten hallerden) *tamâmiyle temiz kıldı. Ve* (bu husûs için) *seni zamânının bütün kadınları üzerine yükselterek seçti. Ey Meryem! Rabb'ine dîvan dur da secde ed* (erek), *rükû edenlerle berâber eğil* (erek cemâatle namaz kıl!) *dediği vakti an!. İşte Habîbim! Bu* (Zekeriyyâ ve Meryem kıssası senin ve kavminin idrâkinden) *uzak olan haberlerdendir. Şimdi onu* (târihin bu uzak haberini) *biz sana vahy ed*(ip bildir) *iyoruz. Yoksa Habîbim! İmrân oğulları Meryem'i hangisi himâyesine alacak diye aralarında fal oklariyle kur'a attıkları sırada sen yanlarında değildin!. Onlar* (Meryem'i himâye husûsunda) *biribirlerine karşı gayret gösterirken de yanlarında bulunmadın*"[1].

* * *

Tercüme ettiğimiz bu âyetlerden sonra Buhârî şu hadîsi sevkediyor :

1395. عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ خَيْرُ نِسَائِهَا مَرْيَمُ ٱبْنَةُ عِمْرَانَ وَخَيْرُ نِسَائِهَا خَدِيجَةُ .

TERCEMESİ

Alî İbn-i Tâlib *radiya'llāhu anh*'den gelen rivâyete göre Alî, Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in : "*Zamânındaki dünyâ kadınlarının hayırlısı İmrân kızı Meryem'dir. Bu ümmetin kadınlarının hayırlısı da Hadîce'dir*" buyurduğunu işittim! demiştir.

* * *

[1] Âl-i İmrân : Âyet : 42, 43, 44.

Îsâ aleyhi's-selâm :

Buhârî Îsâ Peygamberin menkabeleri hakkında açtığı bâbın unvânında şu meâldeki âyetleri zikretmiştir :

"Habîbim, Meleklerin Meryem'e, şöyle dediklerini de an: ey Meryem! Allah sana kendi tarafından bir kelime (bir mu'cize olarak vücud bulacak bir çocuk) *müjdeler. Onun adı Meryem oğlu Mesîh*[1] *Îsâ'dır. Bu çocuk sana dünyâda ve âhirette şerefli ve Allâh'a yakınlardan olarak* (verildi). *O, beşikte iken* (mu'cize olarak) *ve yaşı kemâle erince* (nübüvvet muktezâsı) *halka hitâb edecek, aynı zamanda sâlihlerden olacak. Meryem:*

— *Rabb'im! Benim için bir çocuk nasıl olabilir ki, bana hiç bir insan dokunmadı? dedi. Allah:*

— *Hakîkaten öyledir. Fakat Allah neyi dilerse onu yaratır. O bir şey'i murâd edince ona, sâde: Ol! der, o da hemen oluverir. Hem Allah ona yazı öğretecek ve eşyâya vukûf, Allâh'a ubûdiyet öğretecek, Tevrat ve İncil öğretecek. Benî İsrâil'e de yüce bir Peygamber kılacak. Şu sûretle ki: Îsâ onlara: ben size Rabb'iniz tarafından nübüvvet bürhâniyle geldim. Emîn olunuz ki, ben size çamurdan kuş kılığı gibi bir şey düzerim ve içine üflerim de Allâh'ın izniyle derhal bir kuş oluverir. Yine Allâh'ın izniyle anadan doğma körü ve abraşı iyi ederim, ölüleri de diriltirim. Evlerinizde ne yiyor ve ne biriktiriyorsanız size haber veririm. Ey İsrâil oğulları! Eğer siz îmân etmek isterseniz*

---

[1] Mesîh, Hazret-i Îsâ'nın lâkabıdır. 1398 numara ile tercemesi gelecek olan Abdullâh İbn-i Ömer hadîsinde görüleceği üzere bu sıfat Deccâl'a da izâfe edilmiştir. Mesih kelimesinin müteaddid ma'nâlarda isti'mâline göre tabiîdir ki, cihetleri başka başkadır. Râğıb'ın *Müfredât*'ında beyânına göre, Mesîh fi'l-asıl bir şey üzerinde eli yürütmek ve bir şeyden ondaki eseri gidermektir. Meshin bu iki ma'nâsına göre bu kelime müteaddid şeylere ıtlâk olunduğu gibi bu ıtlâka göre Îsâ *aleyhi's-selâm*'a Mesih denilmesi husûsunda da müteaddid sebepler zikredilmiştir ki, Şârih Aynî bunlardan yirmi üçünü topladığını bildiriyor. *Kâmus* sâhibi de elliye çıkarıyor. Îsâ zamânında Meşşâûn denilen ve ilim, din kaydiyle seyahat eden feylezoflar, rühbanlar gibi Îsâ'nın da seyir ve seyahat etmesi, meshettiği hastaların iyi olması sebepleri, istisnâsız her lûgat âliminin bildirdiği sebeplerdir. Bunlardan daha mühimmi, müellif Buhârî'nin İbrâhîm Nehaî ile Mücâhid'den Mesîh hakkında naklettiği iki tefsîridir. İbrâhîm Nehaî Mesîhi, Sıddîk ile tefsîr ettiğine göre; Îsâ'nın dâimâ hakkı tasdîk eder, dâimâ doğru hareket eder olmasıdır. Mücâhid de kühl ile, hilm ile tefsîr etmiştir ki, Îsâ'nın vekar ve sekîneti hâiz ve halîm, selîm bir fıtratta olmasıdır.

Bu sıfatın Deccâl'a da izâfe edilmesinin sebebine gelince, onun da en mühimi 1398, 1399 numara ile tercemeleri gelecek olan iki hadîste bildirildiği üzere bir gözünün silik ve ayıplı olmasıdır.

bu haber verdiğim mu'cizelerde elbette size (kanâat verecek) *kat'î bir bürhan vardır*"[1].

Bu âyetlerden sonra Buhârî şu hadîsi rivâyet etmiştir :

1396. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ يَقُولُ نِسَاءُ قُرَيْشٍ خَيْرُ نِسَاءٍ رَكِبْنَ ٱلْإِبِلَ أَحْنَاهُ عَلَى طِفْلٍ وَ أَرْعَاهُ عَلَى زَوْجٍ فِي ذَاتِ يَدِهِ.

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu işittim, demiştir:

Kureyş kadınları, deveye binen (Arab) kadınlarının hayırlısı (ve en iyisi) dir. Onlar, kadınların çocuğa en şefkatlisi, elindeki zevcinin malını sıyânet husûsunda kocaya en riâyetlisidir. (Bu hadîsin râvîlerinden Saîd İbn-i Müseyyeb der ki :) bu rivâyeti müteâkip Ebû Hüreyre : "*Meryem Bint-i İmrân aslā deveye binmedi*" derdi.

İZÂHI

Tercememizin sonunda kavis içinde gösterilen ziyâde, *Buhârî* metninden alınarak yazılmıştır. Şu kadar ki, bu ziyâde hadîsten değildir. Ebû Hüreyre'nin kendi sözüdür. Onun için müellif Zebîdî *Tecrîd*'e almamıştır. Buhârî ise bu hadîsi Meryem ve Îsâ kıssasında yalnız bu fıkra münâsebetiyle sevketmiş olduğundan, biz de tercemede göstermeğe mecbûr olduk. *Tavzîh* sâhibi Ebû Hüreyre'nin bu sözünden ve Buhârî'nin hadîse ek olarak rivâyet etmesinden, Meryem'in Hadîce'ye, Fâtıme'ye tafdîli anlaşılır.

---

[1] (اذ قالت الملائكة يا مريم ان الله يبشرك بكلمة منه ، اسمه المسيح عيسى بن مريم وجيها فى الدنيا و الآخرة و من المقربين. و يكلم الناس فى المهد و كهلا و من الصالحين. قالت رب انى يكون لى ولد و لم يمسسنى بشر، قال كذلك الله يخلق ما يشاء) . الى قوله عز و جل (ان فى ذلك لآية لكم ان كنتم مؤمنين) [سورة آل عمران : آية ٤٥ — ٤٩].

Çünkü Hadîce ile Fâtıme de deveye binen güzîde Arab ve Kureyş kadınlarındandır, diyor.

Bu hadîsten sonra Buhârî Nasârâ fırkalarının Hazret-i Îsâ hakkındaki İlâh, İbnu'llāh, Teslîs akîdesi gibi müfrit telâkkîlerine işâret ve bunları reddetmek üzere Nisâ' Sûresi'nin şu meâldeki âyetlerini bir unvân hâlinde zikretmiştir :

"Ey İncil'e îmân edenler, dîninizde hadden aşırı gitmeyiniz!. Ve Allāh'a karşı haktan başka (şirk ifâde eden) *sakın bir şey söylemeyiniz!. Hakîkat şudur ki: Mesîh,* (Allah değil) *Meryem'in oğlu Îsâ'dır. Allāh'ın Resûlü, Allāh'ın (tekvînî bir emirle) Meryem* (in rahmin) *e bıraktığı bir kelimesi ve Allah'dan* (sâdır olan *"ol"* emriyle vücud bulmuş) *bir ruhtur. Şu halde* (ey Îsâ ümmeti!) *Siz Allāh* (ın birliğin) *e ve O'nun Peygamberlerine inanınız da, üçtür demeyiniz!* (Teslisten)[1] *çekininiz! Sizin için çok hayırlı olan* (Tevhîd) *e* (inanınız!). *Hiç şüphe etmeyiniz ki, Allah, bir tek ilâhtır. O'nu, oğul sâhibi olmaktan tenzîh ederim. Göklerde ve yerde her ne varsa hep O'nundur. Bunları idâreye Allāh* (ın gücü) *yetişir!* (Oğulun, uşağın yardımına muhtaç değildir). *Mesîh ise Allāh'ın kulu olmaktan ebedî arlanıp çekinmez. Allāh'a yakın olan Melekler de* (kulluktan) *çekinmezler. Şimdi her kim Allāh'a kulluktan çekinir de kibirlenirse, iyi bilmelidir ki, Allah yarın onları toptan dîvânına toplayacaktır"*[2].

[1] Teslis, Nasrâniyetin üç ilâh akîdesidir ki : Allah, Mesîh, Meryem'dir. Tevhîdin zıddıdır ve açık bir şirktir. Bilâhare buna felsefî bir şekil verilerek : Eb, İbn, Rûhü'l-Kuds; yâhut üç Üknûm olarak te'vîl ile bir cevhere ircâ etmişlerdir ki, bu da müevvel bir şirktir. Binâenaleyh Hazret-i Îsâ tarafından gâyet belîğ bir üslûb ile reddedilmiştir. Şöyle ki : Allah Îsâ'ya :

— *"Ey Meryem oğlu Îsâ! : "Beni ve anamı, Allah'dan başka iki ilâh tanıyınız!" diye halka sen mi söyledin? diye sorduğu zaman Îsâ:*

— *Allāh'ım, Sen'i şirkten tenzîh ederim.* (Ve ulûhiyyet, ibâdet ortağından uzak tutarım). *Kendim için hak olmayan bir sözü söylemekliğim bana düşmez. Şâyet onu ben söylemiş olsam gereği gibi onu bilmiş olacaksın. Sen, benim gönlümdeki* (saklı) *şeyi bilirsin, halbuki ben zâtindekini bilmem. Çünkü Allāh'ım! Sen, bütün gayıpları bilirsin. Ben onlara yalnız bana söylenilmesini emrettiğin şeyi söyledim. Benim Rabb'im, sizin de Rabb'iniz olan Allāh'a ibâdet ediniz!* (dedim). *Ben içlerinde bulunduğum müddetçe onlar üzerinde dikkatli bir mürâkıb oldum,* (müşrikâne sözlerdn uzaklaştırdım). *Ne zamanki beni içlerinden* (semâya) *aldın, üzerlerinde yalnız Sen murâkıb bulundun. Sen de her şeye tamâmiyle şâhitsin!* (Onların hallerine, sözlerine vâkıfsın!). *Şimdi eğer onları azâb edersen* (i'tirâz edilmez) *çünkü onlar şüphesiz kullarındır; eğer onları mağfiret edersen* (bu aciz sayılmaz) *çünkü Sen elbette Azîz'sin, Hakîm'sin"* [Mâide Sûresi : Âyet : 117, 118].

[2] (يا اهل الكتاب لا تغلوا فى دينكم و لا تقولوا على الله الا الحق) الى قوله عز و جل (فسيحشرهم اليه جميعا) [سورة النساء : ١٧١ ، ١٧٢]

Bu âyetlerden sonra **Buhârî** şu hadîsi sevketmiştir :

عَنْ عُبَادَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ .1397
وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ شَهِدَ أَنْ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ
وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ وَأَنَّ عِيسَى عَبْدُ اللهِ وَرَسُولُهُ
وَكَلِمَتُهُ أَلْقَاهَا إِلَى مَرْيَمَ وَرُوحٌ مِنْهُ وَالْجَنَّةُ حَقٌّ وَالنَّارُ
حَقٌّ أَدْخَلَهُ اللهُ الْجَنَّةَ عَلَى مَا كَانَ مِنَ الْعَمَلِ.

TERCEMESİ

Ubâde İbn-i Sâmit *radiya'llāhu anh*'den rivâyet olunduğuna göre, **Nebî** *salla'llāhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

Her kim : [*Allah'dan başka ibâdet olunacak hiç bir ma'bûd yoktur, yalnız Allah vardır, şerîki yoktur ; Muhammed de muhakkak Allāh'ın kulu ve O'nun Resûlüdür. Îsâ da Allāh'ın kulu ve Resûlüdür. Ve* (tekvînî bir emir ile) *Meryem* (in rahmin) *e bıraktığı bir kelimesidir. Ve* (bu sûretle) *Allah tarafından* (hayat verilen) *bir ruhtur.* (Bir zî-hayattır). *Cennet* (in varlığı) *haktır* (ve gerçektir). *Cehennem de haktır* (ve gerçektir)] diye diliyle ikrâr ve kalbiyle tasdîk ederse, Allah o kimseyi (Cennet'in sekiz kapısından hangisini isterse oradan) Cennet'e kor. O, kul hangi amelde olursa olsun (ayırd etmez).

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ .1398
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَمْ يَتَكَلَّمْ فِي الْمَهْدِ إِلَّا ثَلَاثَةٌ عِيسَى وَكَانَ
فِي بَنِي إِسْرَائِيلَ رَجُلٌ يُقَالُ لَهُ جُرَيْجٌ كَانَ يُصَلِّي جَاءَتْهُ أُمُّهُ

فَدَعَتْهُ فَقَالَ أُجِيبُهَا أَوْ أُصَلِّى فَقَالَتِ اللَّهُمَّ لَا تُمِتْهُ حَتَّى تُرِيَهُ وُجُوهَ الْمُومِسَاتِ وَ كَانَ جُرَيْجٌ فِى صَوْمَعَتِهِ فَتَعَرَّضَتْ لَهُ امْرَأَةٌ فَكَلَّمَتْهُ فَأَبَى فَأَتَتْ رَاعِياً فَأَمْكَنَتْهُ مِنْ نَفْسِهَا فَوَلَدَتْ غُلَاماً فَقَالَتْ مِنْ جُرَيْجٍ فَأَتَوْهُ فَكَسَرُوا صَوْمَعَتَهُ وَ أَنْزَلُوهُ وَ سَبُّوهُ فَتَوَضَّأَ وَ صَلَّى ثُمَّ أَتَى الْغُلَامَ فَقَالَ مَنْ أَبُوكَ يَا غُلَامُ فَقَالَ الرَّاعِى قَالُوا نَبْنِى صَوْمَعَتَكَ مِنْ ذَهَبٍ قَالَ لَا إِلَّا مِنْ طِينٍ وَ كَانَتِ امْرَأَةٌ تُرْضِعُ ابْناً لَهَا مِنْ بَنِى إِسْرَائِيلَ فَمَرَّ بِهَا رَجُلٌ رَاكِبٌ ذُو شَارَةٍ فَقَالَتِ اللَّهُمَّ اجْعَلِ ابْنِى مِثْلَهُ فَتَرَكَ ثَدْيَهَا وَ أَقْبَلَ عَلَى الرَّاكِبِ فَقَالَ اللَّهُمَّ لَا تَجْعَلْنِى مِثْلَهُ ثُمَّ أَقْبَلَ عَلَى ثَدْيِهَا يَمَصُّهُ قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ كَأَنِّى أَنْظُرُ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ يَمَصُّ إِصْبَعَهُ ثُمَّ مُرَّ بِأَمَةٍ فَقَالَتِ اللَّهُمَّ لَا تَجْعَلِ ابْنِى مِثْلَ هٰذِهِ فَتَرَكَ ثَدْيَهَا فَقَالَ اللَّهُمَّ اجْعَلْنِى مِثْلَهَا فَقَالَتْ لِمَ ذَاكَ فَقَالَ الرَّاكِبُ جَبَّارٌ مِنَ الْجَبَابِرَةِ وَ هٰذِهِ الْأَمَةُ يَقُولُونَ سَرَقْتِ زَنَيْتِ وَلَمْ تَفْعَلْ .

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur :

Beşikte (bir mu'cize olarak) yalnız üç çocuk söylemiştir : (birincisi) Îsâ'dır. (İkincisi) Benî İsrâil zamânında Cüreyc denilen (ruhban) bir kişidir. Cüreyc bir kere (Savmaasında) namaz kılarken anası gelmiş, kendisini çağırmış. Cüreyc : (namazı bozup) anama cevap mı vereyim? Yoksa namaz mı kılayım? diye düşünmüş. (Anası üç def'a çağırdığı halde o namazına devâm etmiş). Bunun üzerine anası : Allāh'ım! Bu oğluma fâhişe kadınların yüzlerini göstermedikçe onun canını alma! diye inkisâr eder. Cüreyc Savmaasında bulunduğu sırada bir kadın gelir, musallat olur. Ve ona zinâ teklîf eder. Fakat Cüreyc imtinâ etmekle bu kızgın kadın bir çobana gider, nefsini teslîm eder. Kadın bu cinsî münâsebetten bir oğlan doğurur, (kendisinden sorulduğunda) bu piçi Cüreyc'-ten aldığını söyler. Bunun üzerine halk râhibe gelirler ve zavallının Savmaasını (baltalarla, kazmalarla) yıkarlar. Kendisini dışarı çıkarırlar. Cüreyc abdest alır, namaz kılar. Sonra haram-zâdenin yanına gelir : Ey oğul baban kimdir? diye sorar. Çoban! diye cevap verir. Bu garîbeyi gören halk râhibe : Senin ibâdethâneni altından yapacağız! derler : Cüreyc : Hayır, (eskisi gibi) çamurdan yapınız! der. (Üçüncüsü de şudur) : Benî İsrâil'den emzikli bir kadın vardı. Bir gün erkek çocuğunu emzirirken yanından yakışıklı ve haşmetli bir süvâri geçmişti. Bunu gören kadın: Allāh'ım! Oğlumu bunun gibi (heybetli) kıl! diye duâ eder. Çocuk hemen anasının memesini bırakır, ve süvârîye döner de : Yâ Rab! Beni bunun gibi kılma! diye duâ eder. Sonra ana memesine dönüp emmeğe başlar. Râvî Ebû Hüreyre der ki : (Resûlullāh bunu bize hikâye ederken parmağını ağzına koyarak çocuğun emdiğini temsîl etmişti. Bu vaziyet gözümün önündedir.) Şimdi ben, Nebî *sallā'llāhu aleyhi ve sellem*'in parmağını emdiğini görür gibiyim.

Bundan sonra da o emzikli kadının yanından bir câriye geçer. Bu def'a da : Yâ Rab! Benim oğlumu şu câriye gibi (hakir) yapma! diye duâ eder. Bu def'a çocuk anasının memesini bırakır da : Yâ Rab! Beni bunun gibi kıl! der. Şimdi kadın çocuğuna : niçin böyle söyledin? diye sorar da çocuk şöyle cevap verir : o süvârî kibirli zâlimlerden birisi idi. Amma şu câriye (ne zavallı kadındır :) sen çaldın, sen zinâ ettin! di(ye iftirâ ede)rler. Halbuki o, bunların hiç birisini işlememiş (ma'sûm) bir kadındır.

Î Z Â H I

Buhârî bu hadîsin bâbında unvân olarak Meryem Sûresi'nin 16 ncı ve onu ta'kîb eden âyetlerini zikretmiştir ki : bunlarda Meryem'in hamli keyfiyeti, gebelik tavrı, doğum hâli, nevzadın halka hitâbı hikâye edilmiştir ve mu'cizelerle doludur, meâlleri de şöyledir:

"Habîbim! Kur'ân'da Meryem (kıssası) *nı da an! Hani Meryem, âilesinden ayrılıp* (Beyt-i Makdis'in) *şark tarafında bir yere* (ibâdet için) *çekilmişti ve onlardan berî bir yer de edinmişti. İşte bu inzivâ hâlinde Meryem'e biz, Cibrîl'imizi gönderdik de Cibrîl ona düzgün bir insan sûretine gir* (erek görün) *dü. Meryem* (iffetinden) *ona:*

— *Ben bütün safvetimle senden Rahmân'a sığınırım!. Eğer sen Allah'dan korkarsan* (benden uzaklaşırsın!) *dedi. Cibrîl:*

— *Emîn ol, ben* (sığındığın) *Rabb'in resûlüyüm. Ben sâde sana tertemiz bir oğlan vermeğ* (e sebep olmak) *üzere* (gönderildim) *dedi. Meryem:*

— *Benim için oğlan nasıl olabilir ki, hâlâ bana* (nikâh ile) *bir insan dokunmamıştır. Ben bir fâhişe de değilim, dedi. Cibrîl:*

— *Hakîkat dediğin gibidir. Fakat Rabb'in: O, bana çok kolaydır. Bu çocuğu biz halka* (kudretimizin kemâline) *bir bürhan, tarafımızdan insanlara bir rahmet kılmak için* (vereceğiz). *Artık o,* (ezelde) *kazâ edilmiş bir emir bulunuyor, buyurdu, dedi. Bunun üzerine* (Cibrîl, Meryem'in gömleği içine bir hayat nefhası üfleyerek) *Meryem Îsâ'ya hâmil oldu. Ve hamli ile* (âilesinden) *uzak bir yere çekildi. Doğum* (başlayınca) *ağrı onu* (dayanmak için kuru) *bir hurma ağacına götürdü. Meryem* (hayâ ve teessür içinde) :

— *Ah, keşki ben bundan önce öleydim. Ve unutulmuş, adı anılmaz olaydım*[1], *dedi. Bunun üzerine Meryem'e onun altından* (nevzad Îsâ) :

— *Sakın mahzûn olma!. Rabb'in senin altında küçük bir ırmak yarattı.* (Şu canlanan) *hurma ağacının dalını da kendine doğru çekip silkele! Üzerine tâze hurmalar dökülsün!. Artık ye, iç, gözün aydın!. Şimdi ey Meryem!* (Kavmine gideceksin) *tabiî onlardan birini görürsen: ben Rahmân'a* (sükût) *oruc* (u) *nezrettim.* (Bu adağımı bildirdikten sonra) *bugün hiç bir insana söz söylemiyeceğim! dersin, dedi. Bunun üzerine Meryem çocuğunu yüklenerek onunla kavmine geldi. Onlar:*

— *Ey Meryem! Sen çok acâyip bir şey getirdin. Ey Hârûn'un* (nesl-i hâzırdaki) *hemşîresi! Senin baban kötü bir kişi değildi. Anan da bir fâhişe değildi, dediler. Bunun üzerine Meryem, Îsâ'ya işâret etti.* (Buna sorunuz demek istedi). *Beşikteki çocukla nasıl konuşuruz; dediler. Îsâ onlara karşı dedi ki: ben Allâh'ın kuluyum, O bana kitap verdi, beni bir Nebî yaptı,* (insanlara) *hayırhah kıldı, ben hayatta olduğum müddetçe bana namaz ve zekât tavsiye ve emretti. Anama da hürmetkâr kıldı. Beni bir kibirli, bir yaramaz kılmadı. Artık selâm bana hem doğduğum gün, hem öleceğip gün, hem diri olarak ba's olunacağım gün. İşte şu* (evsâfı sayılan) *Îsâ İbn-i Meryem'dir. Hakkında* (Yehûd'un sâhir, Nasârâ'nın Allah oğlu diye) *nizâ' ettikleri* "kelimetullâh" *dır, Oğul edinmek hiç bir zaman Allâh'a gerekmez. Allah bu töhmetlerden münezzehtir. O, bir şey murâd edince ona yalnız "ol" der de o şey hemen vücud buluverir. Hem iyi biliniz ki, Allah benim Rabbim'dir, sizin de Rabbinizdir. Şu halde yalnız O'na ibâdet ediniz!. Bu* (yol) *doğru bir yoldur. Fakat* (milletler), *fırkalar bilâhare kendi aralarında ihtilâfa düştüler. Şimdi artık büyük bir günün görülecek hesap ve hâilelerinden azâb ve helâk o küfredenlere. Onlar* (Kıyâmette) *biz* (im dîvânımız)*a gelecekleri gün neler işitecekler, neler görecekler?. Lâkin şaşılır ki* (Kıyâmette gören ve işiten) *o zâlimler* (in bu hisleri) *bugün* (dünyâda) *açık bir dalâlettir. Şimdi onlar gaflet içinde olup îmân etmezlerken o tahassür* (ve kıyâmet) *gününün,* (cennetlik, cehennemlik) *emri hükme iktirân ettiği saatin dehşeti ile o gâfilleri korkut habîbim!. Her halde şu*

[1] Bu tercümemiz âtîdeki (نسيا) kelimesi, nûn'un fethi ile okunduğuna göredir ki, bu kırâeti Âsım'dan Hamze ile Hafs rivâyet etmişlerdir. Bu kelimenin bir de nûn'un kesriyle okunması vardır ki, bunu da yine Âsım'dan İbn-i Kesîr, Nâfi', Ebû Amr, İbn-i Âmir, Kisâî, Ebû Bekr rivâyet etmişlerdir. Buhârî *Sahîh*'inde bu kırâeti ihtiyâr ederek İbn-i Abbâs'ın : (لم اكن شيا = *Yaradılmış mevcud olmayaydım)* sûretinde tefsîrini rivâyet eder.

arza ve üzerindeki her ferde biz vâris ve sâhip olacağız. Zâlimler ise hep bize geri döndürülecekler" [1].

FIKHÎ VE İÇTİMÂÎ BİR HÜKÜM : İzâhiyle meşgul bulunduğumuz Ebû Hüreyre'nin bu hadîsindeki Cüreyc kıssasından fukahâ birçok fıkhî ve hukûkî hükümler istifâde etmişlerdir. Bunlardan en mühimi : 1) Anaya, babaya ve bunlardan bilhassa anaya hürmetin ve da'vetine icâbetin, 2) İcâbet için de namazda bulunan kişinin namazını bozmasının lüzum ve vücûbudur. Bâzı Şâfiî âlimleri namazı mutlak olarak yâni farz olsun, nâfile namaz olsun, da'vet eden ana, babadan hangisi olursa olsun bozmak husûsunu umûmî sûrette kabûl etmişlerdir. Fakat Şâfiîlerin cumhûru 1) kat' edilen namazın nâfile olmasını, 2) namazda temâdî ile ana veya babanın ezâlanmasını şart koymuşlardır. Çok sahîh olan bu ictihâda göre, farz namazlar mutlak sûrette kat' edilmez, demişlerdir. Nâfile namazı da ana ve babanın adem-i icâbetinden müteessir olmaları hallerine tahsîs etmişlerdir ki, sâir mezheb ulemâsının ictihadları da böyledir. İmâmü'l-Haremeyn'e göre, nâfile namaz mutlak sûrette bozulur. Farz namaz da, namaz vaktinin darlığına, genişliğine göre tehâlüf eder. Ana, babanın da'vetine icâbetle namaz fevt olmazsa, farz namaz da kat' olunur. Vakit dar olursa farz namaz bozulmaz, demiştir. Cüreyc hâdisesinde yalnız ananın rolü varsa da, selef ve sadr-i İslâm âlimleri bu hususta anayı, babayı ayırmamışlardır.

1399. عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَأَيْتُ عِيسٰى وَمُوسٰى وَإِبْرَاهِيمَ فَأَمَّا عِيسٰى فَأَحْمَرُ جَعْدٌ عَرِيضُ الصَّدْرِ وَأَمَّا مُوسٰى فَآدَمُ جَسِيمٌ سَبْطٌ كَأَنَّهُ مِنْ رِجَالِ الزُّطِّ.

TERCEMESİ

Abdullāh İbn-i Ömer *radiya'llāhu anhumâ*'dan gelen rivâyete göre, Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

[1] Meryem Sûresi : Âyet : 16 — 40.

(Mi'rac gecesi) ben Îsâ, Mûsâ, İbrâhîm (Peygamberler)i gördüm. Amma Îsâ (duru beyaz üzerinde) al çehreli, kıvırcık saçlı, geniş göğüslü idi. Amma Mûsâ kara yağız, uzun boylu, düz saçlı idi. Sanki Sudanlılardan birisi[1].

1400. وَ عَنْهُ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ قَالَ أَرَانِي ٱللَّيْلَةَ عِنْدَ ٱلْكَعْبَةِ فِي ٱلْمَنَامِ فَإِذَا رَجُلٌ آدَمُ كَأَحْسَنِ مَا يُرَى مِنْ أُدْمِ ٱلرِّجَالِ تَضْرِبُ لِمَّتُهُ بَيْنَ مَنْكِبَيْهِ رَجِلُ ٱلشَّعَرِ يَقْطُرُ رَأْسُهُ مَاءً وَاضِعاً يَدَيْهِ عَلَى مَنْكِبَيْ رَجُلَيْنِ وَ هُوَ يَطُوفُ بِالْبَيْتِ فَقُلْتُ مَنْ هٰذَا فَقَالُوا هٰذَا ٱلْمَسِيحُ بْنُ مَرْيَمَ ثُمَّ رَأَيْتُ رَجُلاً وَرَاءَهُ جَعْداً قَطِطاً أَعْوَرَ عَيْنِ ٱلْيُمْنَى كَأَشْبَهِ مَنْ رَأَيْتُ بِابْنِ قَطَنٍ وَاضِعاً يَدَيْهِ عَلَى مَنْكِبَيْ رَجُلٍ يَطُوفُ بِالْبَيْتِ فَقُلْتُ مَنْ هٰذَا قَالُوا ٱلْمَسِيحُ ٱلدَّجَّالُ.

TERCEMESİ

Yine Abdullāh İbn-i Ömer *radiya'llāhu anh*'den rivâyet olunduğuna göre, Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* demiştir ki :

Ben bu gece kendimi rü'yamda Kâ'be'de buldum. Ansızın esmer bir kişi gördüm. Sanki o, esmer insanlardan görülenlerin en güzeli, başının saçı iki omuzu arasında sarkıyordu. (Yeni) taranmış ve arınmıştı da baş(ının saç)ı su damlatıyordu. İki elini iki kişinin iki omuzuna koyarak Beyt'i tavâf

[1] Bu hadîsin uzun bir metni Mi'rac bahsinde görülecektir.

ediyordu. (Orada bulunanlara :) bu kimdir? diye sordum. Onlar : bu Meryem'in oğlu Mesîh (Îsâ) dır, dediler. Sonra onun arkasında gāyetle kıvırcık saçlı, sağ gözü sakat ve börtlek, gördüğüm insanlar arasında İbn-i Katan'a en çok benzeyen birisini gördüm. Bu da iki elini bir kişinin iki omuzuna koyarak Beyt'i tavâf ediyordu. (Oradakilere) bu kimdir? diye sordum. Onlar : Mesîh Deccal'dır, diye cevap verdiler.

Î Z Â H I

Hadîste Mesîh lâkabı hem Hazret-i Îsâ'ya, hem de Deccâl'a izâfe edilerek zikrolunmuştur. Fakat bu kelimenin müteaddid ma'nâlarda isti'mâl olunduğuna göre cihetleri başka başkadır. 1393 numaralı hadîsi ta'kîb eden Meryem bahsine bakınız!.

Hadîsteki İbn-i Katan'ın adı Buhârî'nin *Sahîh*'inde Zührî'den rivâyetine göre, Abdü'l-Uzzâ'dır. Ve Huzâa kabîlesinden olup İslâm Dîni'nin zuhûrundan evvel ölmüştür. Abdü'l-Uzzâ'nın anası Huveylid kızı Hâle'dir. Bu cihetle Hazret-i Hadîce, İbn-i Katan'ın teyzesi oluyor.

1401. وَ عَنْهُ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ فِي رِوَايَةٍ أُخْرٰى قَالَ لَا وَ اللّٰهِ مَا قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ لِعِيسٰى أَحْمَرُ وَ لٰكِنْ قَالَ بَيْنَمَا أَنَا نَائِمٌ أَطُوفُ بِالْكَعْبَةِ فَإِذَا رَجُلٌ آدَمُ سَبْطُ الشَّعَرِ يُهَادٰى بَيْنَ رَجُلَيْنِ يَنْطُفُ رَأْسُهُ مَاءً أَوْ يُهَرَاقُ رَأْسُهُ مَاءً فَقُلْتُ مَنْ هٰذَا قَالُوا ابْنُ مَرْيَمَ فَذَهَبْتُ أَلْتَفِتُ فَإِذَا رَجُلٌ أَحْمَرُ جَسِيمٌ جَعْدُ الرَّأْسِ أَعْوَرُ عَيْنِهِ الْيُمْنٰى كَأَنَّ عَيْنَهُ عِنَبَةٌ طَافِيَةٌ قُلْتُ مَنْ هٰذَا قَالُوا هٰذَا الدَّجَّالُ وَ أَقْرَبُ النَّاسِ بِهِ شَبَهاً ابْنُ قَطَنٍ.

TERCEMESİ

Yine Abdullāh İbn-i Ömer'den gelen bir rivâyette müşârün-ileyh demiştir ki : hayır, vallāhi Nebî *sallá'llāhu aleyhi ve sellem* Îsâ kırmızı (çehrelidir) demedi. Lâkin o, şöyle dedi :

Ben bir kere uyumuştum. (Rü'yamda) Kâ'be'yi tavâf ediyordum. O sırada esmer, salıverilmiş düz saçlı bir kişi gördüm. İki kişi arasında onlara dayanarak ve iki tarafa bocala (yarak tavâf edi) yordu. Başı (nın saçı) su döküyordu. Yâhut su akıtıyordu. (Orada bulunanlara :) Bu kimdir? diye sordum. Meryem-oğlu, dediler. Ona iltifat etmek üzere ilerlediğim sırada bir de kırmızı yüzlü, uzun boylu; başı kıvırcık saçlı; sağ gözü sakat, börtlek; sanki salkımındaki emsâlinden dışarı çıkmış iri bir üzüm tânesi. (Orada bulunanlara:) bu kimdir? diye sordum. Deccal'dır, dediler. Ona benzemek cihetiyle halkın en yakın olanı İbn-i Katan'dır.

1402. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ أَنَا أَوْلَى النَّاسِ بِابْنِ مَرْيَمَ وَالْأَنْبِيَاءُ أَوْلَادُ عَلَّاتٍ لَيْسَ بَيْنِي وَبَيْنَهُ نَبِيٌّ .

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den rivâyet olunduğuna göre, Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu işittim, demiştir :

Ben Meryem-oğluna nâsın en yakınıyım. Bununla berâber Peygamberler anaları ayrı, babaları bir evlâdlardır. Benimle Îsâ arasında başka bir Peygamber yoktur.

1403 وَ عَنْهُ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ أَنَا أَوْلَى ٱلنَّاسِ بِعِيسَى بْنِ مَرْيَمَ فِي ٱلدُّنْيَا وَ ٱلْآخِرَةِ وَ ٱلْأَنْبِيَاءُ إِخْوَةٌ لِعَلَّاتٍ أُمَّهَاتُهُمْ شَتَّى وَ دِينُهُمْ وَاحِدٌ.

TERCEMESİ

Yine Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur :

Ben, Meryem-oğlu Îsâ'ya dünyâ ve âhirette nâsın en yakınıyım. Esâsen Peygamberler baba bir kardeştirler, anaları ayrıdır, dinleri birdir. (Tevhîd dînidir).

1404. وَ عَنْهُ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُ عَنِ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ قَالَ رَأَى عِيسَى بْنُ مَرْيَمَ رَجُلاً يَسْرِقُ فَقَالَ لَهُ أَسَرَقْتَ قَالَ كَلَّا وَ ٱللهِ ٱلَّذِي لَا إِلٰهَ إِلَّا هُوَ فَقَالَ عِيسَى آمَنْتُ بِٱللهِ وَ كَذَّبْتُ عَيْنِي.

TERCEMESİ

Yine Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* buyurmuş ki :

Bir kere Îsâ İbn-i Meryem bir kişinin hırsızlık ettiğini görmüş de ona : sen çaldın mı? diye sormuş. O da: —ibâdete lâyık Tanrı olmayıp yalnız kendisi lâyık olan— Allāh'a yemîn ederim ki, aslā ben çalmadım! diye cevab vermiş. Bunun üzerine Îsâ : Allāh'a îmân (ve O'nun adına yemîn edeni tasdîk) ettim ; kendi gözümü de tekzîb eylerim, demiştir..

1405. عَنْ عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ يَقُولُ لَا تُطْرُونِى كَمَا أَطْرَتِ النَّصَارَى ابْنَ مَرْيَمَ فَإِنَّمَا أَنَا عَبْدُهُ فَقُولُوا عَبْدُ اللّٰهِ وَ رَسُولُهُ .

TERCEMESİ

Ömer *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, müşârün-ileyh (bir kere minber üzerinde hutbe îrâd ederken) Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in :

"*Nâsârâ'nın İbn-i Meryem'i bâtıl üzere medhettikleri gibi siz de beni medhetmekte mübâlâğa etmeyiniz! Şüphesiz ki, ben bir kulum. Binâenaleyh bana: Allāh'ın kulu ve O'nun resûlü, deyiniz!*" buyurduğunu işittim, demiştir.

İZÂHI

Bu îzâhımızda Buhârî'nin bundan sonra Ebû Mûse'l-Eşârî'den rivâyet ettiği şu hadîsin tercümesini bildireceğiz :

Resûlullāh Efendimiz buyurmuş ki :

Kişi câriyesini güzel bir sûrette terbiye ve güzel bir şekilde ta'lîmine ihtimâm eder, sonra da onu âzâdlayarak nikâh edip evlendirirse, o kimseye iki ecir vardır. Bir kişi de Îsâ'ya îmân eder, sonra bana îmân ederse buna da iki ecir vardır. Bir köle de efendisinin emirlerine muhâlefetten çekinir, efendilerine itâat ederse bu da ecre nâil olur.

1406. عَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ كَيْفَ أَنْتُمْ إِذَا نَزَلَ ابْنُ مَرْيَمَ فِيكُمْ وَ إِمَامُكُمْ مِنْكُمْ .

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llâhu anh*'den rivâyete göre, Resûlullâh *salla'llâhu aleyhi ve sellem:*

"*İbn-i Meryem gökten sizin yanınıza indiği zaman devlet reîsiniz kendinizden, namazda imâmınız olduğu* (Îsâ da imâmınıza iktidâ ettiği) *halde bakalım nasıl olursunuz?*" buyurmuştur.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

بَابُ مَا ذُكِرَ عَنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ

BU BÂB, İSRÂİL OĞULLARINDAN NAKLOLUNAGELEN VE İ'TİBÂRA MEDÂR OLABİLEN GARÎBELERİN BEYÂNINA DÂİR HADÎSLERİ MUHTEVÎDİR

İsrâil, İbrânî bir kelimedir; *Abdillâh* = Allâh'ın kulu ma'nâsınadır. Sonra Ya'kūb *aleyhi's-selâm*'a alem olmuştur. Ya'kūb, İshâk Peygamberin oğludur; Hazret-i İbrâhîm'in de torunudur. Ya'kūb'un on iki oğlu olup bunlar Hazret-i Yûsüf'ün Mısır'da vezâreti zamânında Ya'kūb ile berâber Mısır'a gelmişlerdi. *[Yûsüf kıssasına bakınız!].* [Bunların evlâd ve ahfâdı ibtidâ orada üreyerek bir ümmet teşkîl etmişler ve târihte *Benû İsrâil* = İsrâil oğulları, diye anılmışlardır.

Şu bir cihet hâssaten arza değer ki : bu bâbdaki hadîslerde haber verilen Benî İsrâil kıssalarının ifâde ettikleri hükümler, İslâmî umdelerle mukāyese edilmemelidir. Bunların içinde İslâmî umdelere uymayanlar da vardır ki, bunlar o ümmetlerin husûsâtından sayılmalıdır. İslâm Dîni ile ilgili şeyler sanılmamalıdır.

1407. عَنْ حُذَيْفَةَ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ إِنَّ مَعَ ٱلدَّجَّالِ إِذَا خَرَجَ مَاءً

وَنَاراً فَأَمَّا ٱلَّذِى يَرَى ٱلنَّاسُ أَنَّهَا ٱلنَّارُ فَمَاءٌ بَارِدٌ وَ أَمَّا ٱلَّذِى
يَرَى ٱلنَّاسُ أَنَّهُ مَاءٌ بَارِدٌ فَنَارٌ تُحْرِقُ فَمَنْ أَدْرَكَ مِنْكُمْ فَلْيَقَعْ
فِى ٱلَّذِى يَرٰى أَنَّهَا نَارٌ فَإِنَّهُ عَذْبٌ بَارِدٌ .

TERCEMESİ

Huzeyfe İbni'l-Yemân *radiya'llāhu anh*'den rivâyet olunduğuna göre müşârün-ileyh, **Resûlullāh** *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu işittim demiştir :

Deccal çıktığı zaman yanında bir su, bir de ateş bulunacaktır. Fakat halkın ateş sandığı soğuk bir sudur. Soğuk su sandığı da yakıcı bir ateştir. Deccâl'ın zuhûru zamânında sizden her kim işitirse ateş sûretinde gördüğü tarafta bulunsun!. Çünkü o, tatlı soğuk bir sudur.

İ Z Â H I

Deccal, Decl'in mübâlâğa sîgasıdır ki, yalan söyleyen hud'akâr demektir. **Hazret-i Ebû Bekr, Resûlullāh**'ın kızı Fâtıma'nın izdivâcına tâlib olduğunda **Resûlullāh** : "Emîn ol kızımı **Alî**'ye vaadettim. Yoksa Deccal değilim", buyurmuştur ki, aldatır bir kişi değilim, demektir. *Decl*, karıştırmak ma'nâsına da kullanılmıştır. Bu ma'nâca Deccal hakkı, bâtılı; iyiyi, kötüyü biribirinde karıştıran kişi demektir. **İbn-i Esîr**'in *Nihâye*'deki rivâyetine göre : dünyânın son zamanlarında bir çok Deccallar zuhûr edecektir! buyurulmuştur ki, târihî nice vâkıalar bu haberi te'yîd etmiş ve hakîkaten cemiyetin nizâmını bozan bir çok Deccallar türemiştir. **Huzeyfe** hadîsinde bildirilen Deccal da bunlardan birisi ve en azgını olacaktır.

Hadîste bildirilen su ile ateş, hakîkate mahmûl olmayıp **Müslim**'in **Ebû Hüreyre**'den rivâyeti veçhile Cennet'le Cehennem'in birer remzi olacaktır. Ve Deccal, Cennet ve Cehennem'i temsîl eden birtakım hârikalar gösterecektir, demek oluyor ki, bu da Allāhu Teâlâ'nın kullarını imtihan ettiği fitnelerden birisidir. Fakat Cenâb-ı Hak müteâkıben hakkı izhâr ve bâtılı ibtâl edecektir. Sonra onun kötülüklerini açıklayacak ve halka aczini gösterecektir.

1408. وَ عَنْهُ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ يَقُولُ إِنَّ رَجُلاً حَضَرَهُ ٱلْمَوْتُ فَلَمَّا يَئِسَ مِنَ ٱلْحَيَاةِ أَوْصَى أَهْلَهُ إِذَا أَنَا مُتُّ فَٱجْمَعُوا لِي حَطَباً كَثِيراً وَ أَوْقِدُوا فِيهِ نَاراً حَتَّى إِذَا أَكَلَتْ لَحْمِي وَ خَلَصَتْ إِلَى عَظْمِي فَٱمْتُحِشَتْ فَخُذُوهَا فَٱطْحَنُوهَا ثُمَّ ٱنْظُرُوا يَوْماً رَاحاً فَٱذْرُوهُ فِي ٱلْيَمِّ فَفَعَلُوا فَجَمَعَهُ ٱللهُ فَقَالَ لَهُ لِمَ فَعَلْتَ ذٰلِكَ قَالَ مِنْ خَشْيَتِكَ فَغَفَرَ ٱللهُ لَهُ .

TERCEMESİ

Yine Huzeyfe'den gelen bir habere göre müşârün-ileyh Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu işittim demiştir :

(Sizden evvelki ümmetler içinde kefen soyan) bir kişiye ölüm gelip çatmıştı da o, hayattan ümîdini kesince âilesine şöyle vasiyet etmişti : ben öldüğümde bir çok odun toplayıp içine ateş veriniz. (Ve beni bu ateşe atınız). Ateş benim etimi yiyerek kemiğime erişinceye kadar bırakınız. Kemiğimi yakınca bu yanmış kemikleri alınız, onu (döğüp) un yapınız. Sonra rüzgârı şiddetli bir günü bekleyiniz. Ve (bu unu fırtınalı günde) deniz içine savurunuz. Âile halkı da vasiyet veçhile yaptılar. Fakat Allāhu Teâlâ o (nun zerreleri) ni topladı da ona :

— Niçin böyle yaptın? diye sordu. O (kefen soyan) kişi :

— Rabbım! Sen'den korkumdan! diye cevap verdi. Bunun üzerine Allāhu Teâlâ onu mağfiret eyledi.

Î Z Â H I

Buhârî metninde bu bâbda bir isnâd ile arka arkaya üç hadîs sevkolunmuştur ki, bu hadîs üçüncüsüdür. Birincisi de bundan evvelki hadîstir. İkincisi ise (969) numara ile tercümesi Beyi' bahsinde geçen Huzeyfe hadîsidir. Ve geçtiği için *Tecrîd*'e alınmamıştır. Halbuki her iki metin biribirinden farklıdır. Buradaki metnin meâli şöyledir :

Sizden evvel geçen ümmetlerden bir kişi vardı. Onun (ölüm deminde) canını alınak üzere Azrâil gelmiş, (canını almış) da (ba's olunduğu zaman) kendisine :

— (Dünyâda) bir hayır işledin mi? diye sorulmuş. O da :

— Bir hayır işlediğimi bilmiyorum! diye cevap vermiş. O kişiye :

— (Hele iyice) düşün! denilmiş. O da :

— Ben (ömrümde) hiç bir hayır işlediğimi bilmiyorum. Şu var ki : ben dünyâda halkla alış, veriş yapardım da alacaklarımı toplardım. Hâli ve vakti yerinde olan borçluya vâde verirdim. Fakir borçluya da borcunu bağışlardım. [Bu eserimizin (C. 6, S. 448, 449) (İkinci baskı : S. 373-374) sayfalarına da bakınız!].

* * *

1409. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ عَنِ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ قَالَ كَانَتْ بَنُو إِسْرَائِيلَ تَسُوسُهُمُ ٱلْأَنْبِيَاءُ كُلَّمَا هَلَكَ نَبِيٌّ خَلَفَهُ نَبِيٌّ وَ إِنَّهُ لَا نَبِيَّ بَعْدِي وَ سَيَكُونُ خُلَفَاءُ فَيَكْثُرُونَ قَالُوا فَمَا تَأْمُرُنَا قَالَ فُوا بِبَيْعَةِ ٱلْأَوَّلِ فَٱلْأَوَّلِ أَعْطُوهُمْ حَقَّهُمْ فَإِنَّ ٱللّٰهَ سَائِلُهُمْ عَمَّا ٱسْتَرْعَاهُمْ .

Tercemesi

Ebû Hüreyre *radiya'llâhu anh*'den rivâyete göre, Nebî *salla'llâhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur :

İsrâil oğulları zamânında onları (âmirlerin, vâlîlerin ahâlîyi idâre ettiği gibi) Peygamberler idâre ederdi. Her ne zaman bir Peygamber ölürse, onun yerine başkası geçerdi. Şüphesiz ki, benden sonra Peygamber yoktur. Ancak halîfeler bulunur. (Ümmeti bu devlet reisleri idâre eder). Onlar müteaddit de olabilir. Ashâb :

— Yâ Resûla'llāh! Halîfeler teaddüd ederse (ihtilâf edeceklerinden) bize ne (vechile hareket etmemizi) emredersiniz? diye sordular. Resûlullāh :

— Birinciye ettiğiniz bîate bağlı kalınız! (Çünkü birinci bîat sahîhtir) onlara haklarını veriniz (emirlerini dinleyip itâat ediniz!). Onlara da Allah, riâyet etmeleri matlûb olan haklarınızdan soracaktır.

Î Z Â H I

Hadîs metnindeki (تسوسهم) lâfzının medlûlü olan *siyâset*: esâs i'tibâriyle bir şeye mukayyed olmak ve onun salâhı husûsuna ihtimâmla onu görüp gözetmek ma'nâsınadır. Sonra bu kelime İslâm hukūkunda âmme işlerini görüp gözetmek gāyesiyle devlet reisi ve emir ve nehyi hâiz vâlî ve komutan olmak ma'nâsında kullanılmıştır. At kısmının yemine ve timarına bakan kişiye Seyis denilmesi de bu münâsebetledir.

Târihin şehâdetine göre, Benî İsrâil arasında sık sık fitne ve fesat zuhûr ederdi. Her ne zaman cemiyetin nizâmı bozulursa, Allāhu Teâlâ hemen bir Peygamber gönderirdi. Onun teblîğātiyle fitne ve fesat kaldırılıp onlar salâha sevk olunurdu. Ve bu küstah kavmin Tevrat hükümlerinden tağyîr ettikleri cihetler düzeltilirdi. Hadîs-i şerîf metninde (تسوسهم الأنبياء = *Benî İsrâil'i Peygamberler idâre ederdi*) cümlesiyle bu târihî vâkıaya işâret edilmiştir.

Peygamber Efendimiz Peygamberlerin sonu olmakla, artık cemiyetin nübüvvet ve risâletle idâresi devri nihâyet bulmuş, velâyetle idâresi zamânı hulûl etmişti. Âmme velâyeti halkın bîat ve intihâbiyle tekallüd ve iktisâb edilen bir cumhûriyet sistemi olduğuna göre velâyet iddia eden halîfelerin teaddüd edebilmesi ihtimâli vardı. Nasıl ki bu fenâ konu ilk halîfe intihâbında Benî Sâide sofa-

sında Muhâcirîn ile Ensâr arasında görülmüştü[1]. Bu ise cemiyeti bir fevzâya, başsız bir cemiyet hâline koyabilir. Cemiyeti böyle bozgunculuktan korumak için hadîste, birinci intihab ve bîatin sahîh ve ona bağlılık vâcip olduğu, ikinci bîatin bâtıl ve ona ittibâ haram bulunduğu bildirilmiştir. Hattâ birinci intihabdan sonra intihâb olunan reîsin içtimâî mevkiinin husûsî hallerinin tetkîk edilmesine de müsâade edilmemiştir. Bu cihet fesâda müeddî olacağından diğer haberlerde şiddetle men' olunmuştur.

İkinci bir halîfeye bîat akdedenler ya birinci akdi bilerek, yâhud da bilmiyerek bîat etmiş olurlar. Yine böyle her iki zümre ayrı ayrı şehirlerde bîat etmiş bulunurlar. Yâhut bu zümrelerden birisi ayrılan veya ölen halîfenin bulunduğu şehirde, öbirisi başka bir vilâyette intihap edilmiş olurlar. İslâm hukūkuna göre bütün bu ihtimaller karşısında hüküm, devlet merkezlerindeki birinci intihap ve bîatin sahîh; ikincinin bâtıl olmasıdır.

İkincinin riyâseti bâtıl olduğuna göre, böyle bâtıl bir intihâbı kabûl eden ve millî birlik ve dirliği bozan ikinci halîfenin hüküm ve cezâsı mevzûumuz olan hadîste bildirilmemiştir. Onu başka rivâyetlerden öğreniyoruz : bir rivâyette : "*ikincinin boynunu vurunuz!*", diğer bir rivâyette de : "*Onu kılıçla vurunuz!*" buyurulmuştur. Bu şiddetli cezâ ile millî birlik ve tesânüdün bozgunculuktan korunması gāyesi istihdâf edildiği pek âşikârdır.

Bu hadîste İslâm teşkîlât hukūkunun âmme velâyeti ve âmme hakları gibi en mühim bir bahsine işâret edilmiştir. İslâm dîni devlet teşkîlâtında ibtidâ bir halîfe, bir devlet reîsi intihâbını emreder. Yukarıda işâret ettiğimiz vechile bu riyâset âmme nâmına devlet merkezinde bulunan hall-ü akd sâhipleri tarafından icrâ edilen bir intihâb ve bîatle iktisâb edilir. Bu bîatle millet, bu otoriter riyâsete karşı birtakım vazîfeler ve haklar, devlet resîdi de âmmeye karşı mütekābil vazîfeler ve haklar deruhte etmiş bulunuyorlar. Âmmenin devlete karşı deruhte ettiği vazîfenin başında devlet reîsinin ısdâr ettiği emirlerine itâat etmek vardır. Bu mühimme Kur'ân'da, hadîste birçok naslarla te'yîd edilmiştir. Bu hadîste de : "*Halîfelerin haklarını veriniz!*" buyurulmuştur. [1239, 1240 rakamlariyle tercümesi geçen hadîslere bakınız!] İtâatten çıkanlar hakkında o bâğî fertlerin katli,

---

[1] Bakınız! [C. 7, S. 552, 553 (İkinci baskı : 406 - 407)].

cemiyetlerinin tenkîli gibi en ağır cezâlar ta'yîn olunmuştur. Devlet reîsinin vazîfesi de âmme haklarının ve menfaatlerinin muhâfazasıdır. Âmme haklarına riâyet etmiyen devlet reisleri için mevzûumuz olan hadîste yalnız uhrevî cezâ zikredilmiştir : *"Allah Kıyâmet gününde âmme haklarına hürmet etmiyen halîfelere sizin haklarınızı soracaktır"* buyurulmuştur. Bununla berâber diğer rivâyetlerde dünyevî ve cezâî bir müeyyide de konulmuştur ki, adâletle hareket etmiyen, münkerle emreden halîfelere itâat edilmemesidir [1239 uncu hadîse bakınız!].

1410. عَنْ أَبِي سَعِيدٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ قَالَ لَتَتَّبِعُنَّ سَنَنَ مَنْ قَبْلَكُمْ شِبْراً بِشِبْرٍ وَ ذِرَاعاً بِذِرَاعٍ حَتَّى لَوْ سَلَكُوا حُجْرَ ضَبٍّ لَسَلَكْتُمُوهُ قُلْنَا يَا رَسُولَ اللّٰهِ الْيَهُودُ وَ النَّصَارٰى قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَمَنْ.

Tercemesi

Ebû Saîd Hudrî *radiya'llāhu anh*'den rivâyet olunduğuna göre, Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur :

Şüphesiz ki, siz, kendinizden önce gelen milletlerin yoluna karışı karışına, arşını da arşınına tıpatıp muhakkak uyacaksınız!. (Bir derecede ki :) şâyet o ümmetler (daracık) keler deliğine girseler, siz de muhakkak (onlara uyarak) oraya gir (meğe çalış) acaksınız. (Râvî Ebû Saîd der ki :) biz :

— Yâ Resûla'llāh! Bu ümmetler Yahûdîlerle Hristiyanlar mı? diye sorduk. Resûlullāh :

— Onlardan başka ya kim olacak? buyurdu.

Î Z Â H I

Buhârî'nin bu hadîsi, Benî İsrâil bâbında zikretmesi hadîste Yahûdîler ile Hristiyanların gayr-i ahlâkî vaziyetlerine umûmî sûrette işâret edilmiş olmasındandır. Gerek Benî İsrâil'in, gerek

gelip geçen sâir ümmetlerin târihleri birçok fitne ve fesat ile, ma'sıyetle doludur. Peygamber Efendimiz kendi ümmetinin de şirkten, küfürden başka bütün bu fenâ yollarda olanları ta'kîb edeceklerini bir mu'cize olarak vukûundan evvel haber vermiştir. Hadîsteki "*Dab*" Keler dediğimiz hayvandır. Çok yaşamak ve her hayvandan çok açlığa, susuzluğa dayanmakla ma'rûftur. Geçmiş ümmetlerin fenâ i'tiyadlarına Muhammed ümmetinin tıpatıp uyacaklarını haber vermekte mübâlağa için bu hayvan deliğinin hâssaten zikredilmesi, darlığından ve tehlikeli olduğundan dolayıdır. Örfümüzde bunun yerine yılan deliğine sokulmak müteâreftir.

1411. عَنْ عَبْدِ ٱللهِ ٱبْنِ عَمْرٍو أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ بَلِّغُوا عَنِّى وَلَوْ اٰيَةً وَ حَدِّثُوا عَنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ وَلَا حَرَجَ وَمَنْ كَذَبَ عَلَيَّ مُتَعَمِّداً فَلْيَتَبَوَّأْ مَقْعَدَهُ مِنَ ٱلنَّارِ.

TERCEMESİ

Abdullāh İbn-i Amr *radiya'llāhu anh*'den Nebî *salla'l-lāhu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğu rivâyet olunmuştur :

Benim tarafımdan (teblîğ edilen Kur'an'dan) bir âyet olsun (halka) ulaştırınız, (öğretiniz!) Benî İsrâil (in ibretli kıssaların) dan da haber verebilirsiniz!. Bun (u haber vermek) de beis yoktur. Her kim de (benim söylemediğim bir şey'i söyledi diye) bile bile bana yalan isnâd ederse, o da Cehennem'deki yerini hazırlasın!.

İZÂHI .

Peygamber Efendimiz teblîğ ettiği İslâmî umdelerin ve hükümlerin zıyâından endişe ederek orada hazır bulunanlar tarafından muhâfaza edilip, orada bulunmayanlara teblîğ edilmesine son derece ehemmiyet verirdi. Birçok hitâbelerinde ezcümle Vedâ' Haccında Arafat'ta îrâd ettiği hutbesinin müteaddit yerlerinde : "*Size Allāh'ın emirlerini teblîğ ettim mi?*" diye sormuş, ve : "*Evet teblîğ*

ettin yâ Resûla'llāh!" cevâbı üzerine : *"Şâhid ol ya Rab!.."* diye Allāhu Teâlâ'yı işhâd ettikten sonra : *"Ashâbım, bu sözlerimi burada bulunanlarınız burada bulunmayanlara ulaştırsın, onlara öğretsin!"* buyurmuştur. Mevzûumuz bu hadîste de öğretilmesi matlūb olan Kur'ân'dan bir âyet bile olsa az görülmesin o da teblîğ edilsin buyurmuştur. Bu müteaddit nasların ifâde ettikleri hüküm; âyetleri, hadîsleri ve İslâmî hükümleri bilenlerin, bilmiyenlere öğretmesi vâcip olduğudur.

Kādî Beyzâvî demiştir ki : bu hadîste âyetin teblîği zikredilip hadîsten sükût edilmesinin sebebi şudur ki : Kur'ân âyetlerinin zıyâ'dan muhâfazasını Allāhu Teâlâ kendi zaman ve kefâletine alarak : *"Şüphesiz ki, Kur'ân'ı biz muhakkak muhâfaza edeceğiz!"* diye müekkeden deruhde buyurmuştur. Böyle iken âyetlerin teblîği ve müslümanlardan bilenlerin bilmiyenlere Kur'ân öğretmeleri vâcip olunca bununla hadîsin teblîği vâcip olacağı yakînen sâbit olur. Ve hadîs metnindeki (بلغوا) emri vücûba hamlolunur.

Hadîsin ikinci fıkrası, Benî İsrâil'in ibret almağa değer kıssalarından haber veriniz, meâlindedir. Buradaki emir sîgası da ibâhaya mahmûldür; haber verebilirsiniz! demektir. Bunun delîli ise (ولا حرج = *Haber vermekte beis yoktur*) cümlesidir. İslâm'ın ibtidâlarında fitne ve fesâda sebeb olur endîşesiyle Benî İsrâil haberlerinin nakli, kitaplarının mütâlâa edilmesi men' olunmuştu. Sonraları dînî akîdeler, şer'î hükümler teessüs edip istikrar kesbetmekle o mahzûr kalkmış, Benî İsrâil vâkıalarının nakli mübah kılınmıştır. Bu da ibret alınabilecek kıssalara munhasırdır. Yalan olduğu bilinen haberlerin nakli ise câiz değildir.

Tercümede (benim söylemediğim bir şey'i beni söyledi diye) kavs içinde gösterilen ziyâde, Buhârî'nin Kitâbü'l-İlim'deki Seleme İbni'l-Ekva'dan gelen bir rivâyetinden alınmıştır. Buhârî bu hadîsi İlim, Cenâiz, Benî İsrâil bâblarında Alî İbn-i Ebî Tâlib, Zübeyr İbni'l-Avvâm, Enes İbn-i Mâlik, Seleme İbn-i Ekva', Ebû Hüreyre, Mugîre, Abdullāh İbn-i Amr'dan rivâyet etmiştir.

1412. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّ الْيَهُودَ وَالنَّصَارَى لَا يَصْبُغُونَ فَخَالِفُوهُمْ.

TERCEMESİ

Ebû Hüryre *radiya'llâhu anh*'den rivâyete göre, Nebî *salla'llâhu aleyhi ve sellem :*

"*Yahûdî ve Hristiyanlar* (ak saçlarını, sakallarını) *boyamazlar. Siz onlara muhâlefet ediniz!*" buyurmuştur.

İ Z Â H I

Başlarının ak saçlarını ve sakallarını boyamayan Yahûdî ve Hristiyanlara muhâlefetle emrolunduğuna göre, boyamakla emrolunmuş demek olur. Şu kadar ki, bu emir, vücûb için olmayıp nedbe mahmûldür. Ve boyamak mendubdur. Fakat her boya ile değil, *kına ile.* Bilhassa siyah boya ile boyamaktan nehyolunmuştur. Müslim'in Câbir'den gelen bir rivâyetinde beyaz saçların rengini tağyîr ediniz!. Fakat siyah boyadan sakınınız! buyurulmuştur. Bu cihetle Nevevî siyahla saç, sakal boyamak kerâhet-i tahrîm ile mekruhtur, demiştir. Bu da erkeklere mahsus olup kadınların siyahla boyamalarında kerâhet yoktur.

Peygamber Efendimiz'in boyayıp boyamadıkları hakkındaki rivâyetler muhteliftir. İmam Mâlik *Müvetta*'ında bu muhtelif rivâyetleri naklettikten sonra demiştir ki : ne Resûlullâh, ne de Alî, Übey İbn-i Kâ'b, Saîd İbn-i Müseyyeb, Sâib İbn-i Yezîd saç, sakal boyamamışlardır. Bu bâbda en kuvvetli delîl Hazret-i Âişe'nin : Ebû Bekr sakalını boyardı, demesidir. Eğer Resûlullâh boyamış olsaydı, ilk önce onu zikrederdi.

1413. عَنْ جُنْدُبِ بْنِ عَبْدِ اللّٰهِ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ فِيمَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ رَجُلٌ بِهِ جُرْحٌ فَجَزِعَ فَأَخَذَ سِكِّيناً فَحَزَّ بِهَا يَدَهُ فَمَا رَقَأَ الدَّمُ حَتَّى مَاتَ قَالَ اللّٰهُ تَعَالَى بَادَرَنِي عَبْدِي بِنَفْسِهِ حَرَّمْتُ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ.

TERCEMESİ

Cündüb İbn-i Abdullāh *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur :

Sizden önce geçen ümmetlerden birisi içinde bir kişi vardı. Onun (vücûdünde) bir yarası vardı. (Kangren hâline gelmişti.) Onun elem ve ıztırâbına dayanamayıp bir bıçak almış da onunla elini kesmişti. Fakat kan bir türlü kesilmemiş nihâyet ölmüştür. Allāhu Teâlâ : kulum kendi kendisine (ölüme teşebbüs ederek) bana takaddüm eyledi. Ben (de) ona Cennet'i haram kıldım, buyurdu.

Î Z Â H I

Bu hadîsin Cenâze bahsinde de bir rivâyet tarîkı vardır ki, bu eserimizin dördüncü cildinde 668 numara ile terceme ve îzâhı geçmiştir, oraya bakınız!. Bundan başka 667 numaralı Sâbit İbn-i Dahhâk hadîsiyle 669 numaralı Ebû Hüreyre hadîsinin terceme ve îzahları da mutâlâa edilsin! Bunların îzahlarında intihardan men' ve tahzîre dâir diğer rivâyetler de cem' edilerek bunlara istinâd eden hükümler îzâh olunmuştur.

* * *

1414. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ أَنَّهُ سَمِعَ ٱلنَّبِيَّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ إِنَّ ثَلَاثَةً مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ أَبْرَصَ وَأَقْرَعَ وَأَعْمٰى بَدَا لِلّٰهِ عَزَّ وَجَلَّ أَنْ يَبْتَلِيَهُمْ فَبَعَثَ إِلَيْهِمْ مَلَكاً فَأَتَى ٱلْأَبْرَصَ فَقَالَ أَيُّ شَيْءٍ أَحَبُّ إِلَيْكَ قَالَ لَوْنٌ حَسَنٌ وَجِلْدٌ حَسَنٌ قَدْ قَذِرَنِي ٱلنَّاسُ قَالَ فَمَسَحَهُ فَذَهَبَ عَنْهُ فَأُعْطِيَ لَوْناً حَسَناً وَجِلْداً حَسَناً فَقَالَ أَيُّ ٱلْمَالِ أَحَبُّ إِلَيْكَ قَالَ

ٱلْإِبِلُ فَأُعْطِيَ نَاقَةً عُشَرَاءَ فَقَالَ يُبَارَكُ لَكَ فِيهَا وَ أَتَى ٱلْأَقْرَعَ فَقَالَ أَيُّ شَيْءٍ أَحَبُّ إِلَيْكَ فَقَالَ شَعَرٌ حَسَنٌ وَ يَذْهَبُ عَنِّي هٰذَا قَدْ قَذِرَنِيَ ٱلنَّاسُ قَالَ فَمَسَحَهُ فَذَهَبَ وَ أُعْطِيَ شَعَراً حَسَناً قَالَ فَأَيُّ ٱلْمَالِ أَحَبُّ إِلَيْكَ قَالَ ٱلْبَقَرُ قَالَ فَأَعْطَاهُ بَقَرَةً حَامِلاً وَ قَالَ يُبَارَكُ لَكَ فِيهَا وَ أَتَى ٱلْأَعْمٰى فَقَالَ أَيُّ شَيْءٍ أَحَبُّ إِلَيْكَ قَالَ يَرُدُّ ٱللهُ إِلَيَّ بَصَرِي فَأُبْصِرُ بِهِ ٱلنَّاسَ قَالَ فَمَسَحَهُ فَرَدَّ ٱللهُ إِلَيْهِ بَصَرَهُ قَالَ فَأَيُّ ٱلْمَالِ أَحَبُّ إِلَيْكَ قَالَ ٱلْغَنَمُ فَأَعْطَاهُ شَاةً وَالِداً فَأُنْتِجَ هٰذَانِ وَ وَلَّدَ هٰذَا فَكَانَ لِهٰذَا وَادٍ مِنْ إِبِلٍ وَ لِهٰذَا وَادٍ مِنْ بَقَرٍ وَ لِهٰذَا وَادٍ مِنَ ٱلْغَنَمِ ثُمَّ إِنَّهُ أَتَى ٱلْأَبْرَصَ فِي صُورَتِهِ وَ هَيْئَتِهِ فَقَالَ رَجُلٌ مِسْكِينٌ تَقَطَّعَتْ بِيَ ٱلْحِبَالُ فِي سَفَرِي فَلَا بَلَاغَ ٱلْيَوْمَ إِلَّا بِٱللهِ ثُمَّ بِكَ أَسْأَلُكَ بِٱلَّذِي أَعْطَاكَ ٱللَّوْنَ ٱلْحَسَنَ وَ ٱلْجِلْدَ ٱلْحَسَنَ وَ ٱلْمَالَ بَعِيراً أَتَبَلَّغُ عَلَيْهِ فِي سَفَرِي فَقَالَ لَهُ إِنَّ ٱلْحُقُوقَ كَثِيرَةٌ فَقَالَ لَهُ كَأَنِّي أَعْرِفُكَ أَلَمْ تَكُنْ أَبْرَصَ يَقْذَرُكَ ٱلنَّاسُ فَقِيراً فَأَعْطَاكَ ٱللهُ فَقَالَ لَقَدْ وَرِثْتُ لِكَابِرٍ عَنْ كَابِرٍ فَقَالَ إِنْ كُنْتَ كَاذِباً فَصَيَّرَكَ ٱللهُ إِلٰى مَا كُنْتَ وَ أَتَى ٱلْأَقْرَعَ فِي صُورَتِهِ وَ هَيْئَتِهِ

فَقَالَ لَهُ مِثْلَ مَا قَالَ لِهٰذَا فَرَدَّ عَلَيْهِ مِثْلَ مَا رَدَّ عَلَيْهِ هٰذَا
فَقَالَ إِنْ كُنْتَ كَاذِباً فَصَيَّرَكَ ٱللّٰهُ إِلٰى مَا كُنْتَ وَ أَتَى ٱلْأَعْمٰى
فِي صُورَتِهِ فَقَالَ رَجُلٌ مِسْكِينٌ وَٱبْنُ سَبِيلٍ وَتَقَطَّعَتْ بِيَ ٱلْحِبَالُ
فِي سَفَرِي فَلَا بَلَاغَ ٱلْيَوْمَ إِلَّا بِٱللّٰهِ ثُمَّ بِكَ أَسْأَلُكَ بِٱلَّذِي رَدَّ
عَلَيْكَ بَصَرَكَ شَاةً أَتَبَلَّغُ بِهَا فِي سَفَرِي فَقَالَ قَدْ كُنْتُ أَعْمٰى
فَرَدَّ ٱللّٰهُ بَصَرِي وَفَقِيراً فَقَدْ أَغْنَانِي فَخُذْ مَا شِئْتَ فَوَٱللّٰهِ لَا
أَجْهَدُكَ ٱلْيَوْمَ بِشَيْءٍ أَخَذْتَهُ لِلّٰهِ فَقَالَ أَمْسِكْ مَالَكَ فَإِنَّمَا ٱبْتُلِيتُمْ
فَقَدْ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْكَ وَ سَخِطَ عَلٰى صَاحِبَيْكَ.

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu işittim, dediği rivâyet olunmuştur: Benî İsrâil'de abraş, kel, kör üç kişi vardı. Allāhu Teâlâ bunları imtihan etmek istedi de onlara bir Melek gönderdi. Melek abraşa geldi:

— En çok neyi seversin? dedi. Abraş:

— Güzel renk (ve sîmâ), güzel ten (ve nermin vücûd). Çünkü halk beni çirkin görüyor, (benden iğreniyor) dedi.

Resûlullāh buyurmuş ki: Melek abraşın vücûdunu sıvadı. Ondan bu çirkin manzara gitti de ona güzel bir sîmâ, güzel bir ten verildi. Bundan sonra Melek ona:

— En çok hangi malı seversin? diye sordu. Abraşlıktan kurtulan kişi :

— Deveyi, dedi, yâhut da sığırı, dedi[1]. Deve isteyene on aylık gebe bir deve verildi. Bunun üzerine Melek ona : bu deve mübârek (ve bereketli) olsun! diye duâ etti.

(Sonra) Melek başı kel, (saçsız) kişinin yanına vardı. Ona da :

— En çok neyi seversin? diye sordu. O da :

— Güzel saç isterim; şu kellik benden gitsin!. Herkes benden iğreniyor, dedi. Resûlullâh buyurmuş ki : Melek onun başını sıvadı da ondan kellik gitti. Ve güzel bir saç verildi. Melek :

— En çok hangi malı seversin? diye sordu. O da :

— Sığırı severim, dedi. Ona gebe bir sığır verildi. Ve ona: bu sığır sana mübârek olsun! diye duâ etti.

Melek körün yanına da geldi. Ve :

— En çok neyi seversin? diye sordu. O da :

— Allah gözümü bana iâde buyursun da ben de onunla insanları göreyim, dedi.

Resûlullâh buyurmuş ki : Melek o(nun gözü)nü sıvadı da Allah ona gözünü iâde buyurdu. Melek köre :

— Hangi malı çok seversin? diye sordu. O da:

— Koyunu severim, dedi de Melek ona kuzulu bir koyun verdi.

Bir müddet sonra deve ve sığır sâhiplerinin devesi ve sığırı yavruladı. Koyun sâhibinin de koyunu kuzuladı. Bu sûretle deve isteyen kişinin bir dere dolusu devesi oldu. Sığır dileyen kimsenin de bir dere dolusu sığırı oldu. Koyun ihtiyâr eden a'mânın da bir vâdî dolusu koyunu oldu. Bundan sonra (günün birisinde) o Melek, üç kişi ile ilk görüştüğü sûret ve hey'etinde abraş kişiye geldi de dedi ki :

[1] Bu hadîsin râvîlerinden İshâk İbn-i Abdullâh İbn-i Ebî Talha abraşla, akra'dan birisinin deve, öbirisinin de sığır istediğini kestiremediğinden terdîd ile ikilikli rivâyet etmiştir [*Buhârî*].

— Ben fakir (ve garip) bir kişiyim. Yol üzeri maîşet ve memleketime muvâsalat sebepleri kesilmiştir. Bu günkü günde benim için murâdıma nâil olabilmek ancak evvelâ Allāh'ın inâyetiyledir; sonra senin. Şimdi ben, sana güzel bir renk, güzel bir vücut ve birçok mal veren Allah rızâsı için senden bir deve isterim ki, bu seferimde onun üzerinde murâdıma ve vatanıma erişebileyim. Bunun üzerine bu eski abraş ona :

— İyi amma hak sâhipleri (isteyen akirler) çoktur. (Her gelen dilenciye bir deve vermek işime gelmez) dedi. Melek de ona :

— Öyle sanıyorum ki, ben seni tanıyacağım. Sen halkın iğrendiği abraş kimse değil misin?. Sen fakir idin de bu malı sana Allah vermişti, dedi. Bu eski abraş Meleğe :

— Hayır, ben bu mala atadan ataya intikāl ederek vâris oldum, dedi. Melek de ona :

— Eğer sen bu iddianda yalancı isen Allah seni eski hâline çevirsin! dedi.

Sonra Melek ilk mülâkātındaki sûretinde ve hey'etinde kel adama geldi de abraşa dediği gibi ona da söyledi. Ve abraşın reddettiği gibi bu kel de reddetti. Melek de ona :

Eğer sen bu iddianda yalancı isen, Allah seni eski hâline çevirsin! diye bed-duâ etti.

Bu def'a Melek, (gözlerini sıvadığı) a'mâya geldi de dedi ki:

— Ben fakir ve (vatandan uzak düşmüş) bir zavallıyım. Sefer hâli, maîşetim ve memleketime dönmem sebepleri kesilmiştir. Bugün için murâdıma nâil olabilmek ancak evvelâ Allāh'ın inâyeti, sonra senin yardımınladır. Şimdi ben sana gözlerini iâde eden Allah rızâsı için senden bir koyun isterim ki, bu seferimde onunla murâdıma ve vatanıma erişebileyim, dedi. O kişi de Meleğe:

— Hakîkaten ben a'mâ idim. Allāhu Teâlâ gözlerimin nûrunu iâde buyurdu. Fakir idim. Allah beni ganî kıldı. (İşte koyunların) dilediğin kadar al, (dilediğin kadarını da bana bırak!) Allāh'a yemîn ederim ki, bugün Allah rızâsı için benden alacağın bir şeyin mikdârını tahdîd ile sana güçlük vermek istemem, dedi. Melek de ona :

— Malını (tamâmen) muhâfaza et!. Allah siz (in üçünüz) ü imtihan etti de Allah senden râzı oldu. İki dostun (abraşla kel) de Allāh'ın gazâbına uğradılar, dedi.

* * *

1415. عَنْ أَبِي سَعِيدٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ كَانَ فِي بَنِي إِسْرَائِيلَ رَجُلٌ قَتَلَ تِسْعَةً وَ تِسْعِينَ إِنْسَانًا ثُمَّ خَرَجَ يَسْأَلُ فَأَتَى رَاهِبًا فَسَأَلَهُ فَقَالَ لَهُ هَلْ مِنْ تَوْبَةٍ قَالَ لَا فَقَتَلَهُ فَجَعَلَ يَسْأَلُ فَقَالَ لَهُ رَجُلٌ ائْتِ قَرْيَةَ كَذَا وَ كَذَا فَأَدْرَكَهُ الْمَوْتُ فَنَاءَ بِصَدْرِهِ نَحْوَهَا فَاخْتَصَمَتْ فِيهِ مَلَائِكَةُ الرَّحْمَةِ وَ مَلَائِكَةُ الْعَذَابِ فَأَوْحَى اللّٰهُ إِلَى هٰذِهِ أَنْ تَقَرَّبِي وَ أَوْحَى إِلَى هٰذِهِ أَنْ تَبَاعَدِي وَ قَالَ قِيسُوا مَا بَيْنَهُمَا فَوُجِدَ إِلَى هٰذِهِ أَقْرَبَ بِشِبْرٍ فَغُفِرَ لَهُ .

TERCEMESİ

Ebû Saîd-i Hudrî *radiya'llāhu anh*'den Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğu rivâyet olunmuştur :

Benî İsrâil içinde bir kimse vardı. O, doksan dokuz insan öldürmüştü.. Sonra, bu adam evinden çıkıp (o zamânın büyük

âlimlerine bu cinâyetlerin tevbe ile afvı imkânını) sormağa başlamıştı. (İbtidâ) bir râhibe varıp sordu. Ve : acabâ benim için tevbe(den istiâde ihtimâli) var mıdır? dedi. Râhib : hayır yoktur!. diye cevap verdi. (Bu menfî cevap üzerine) kātil, râhibi de öldürdü. Sonra bu adam yine sormağa başladı. (Sorduklarından) bir kişi ona :

— Sen filân köye (Nusrat köyüne) ve (oradaki) filân mâbede git! (Orada birtakım insanlar Allāh'a ibâdet ederler. Sen de onlarla berâber Allāh'a ibâdet, günahlarından tevbe et ve memleketine bir daha dönüp gitme. Çünkü orası kötü bir mıntakadır, dedi. O da Nusrat köyüne yönelip gitti. Nihâyet yolun tam yarısına vardığında) ölüm erişti. Tevbekâr olmak için gittiği köye doğru göğsü ile yöne(lerek ö)ldü. Şimdi rahmet Melekleriyle azâb Melekleri muhâsamaya başladılar : (rahmet Melekleri : bu adam tevbe ederek ve kalbiyle Allāh'a yönelerek bize doğru geldi, diyorlardı. Azâb Melekleri de bu adam aslā hiç bir hayır işlememiştir, diyorlardı. Bu sırada insan sûretinde bir Melek geldi. Her iki taraf bu Meleği aralarında hakem yaptılar. O Melek : şimdi siz buradan i'tibâren geldiği köy ile gideceği köyün mesâfelerini ölçüp biribirine tatbîk ediniz!. Bunun öldüğü bu yer, iki köyden hangisine yakın ise müteveffâ o köye âit olur, dedi). Bunun üzerine Allāhu Teâlâ tevbe için gideceği köye : "*biraz yaklaş!*" diye, müteveffânın kendi köyüne de : "*biraz uzaklaş!*" diye vahyetti. Rahmet ve azâb Meleklerine de : haydi şimdi her iki tarafı ölçerek ikisi arasındaki mesâfeyi mukāyese ediniz! diye emretti. Müteveffâ tevbe köyüne bir karış daha yakın bulundu. Ve bu cihetle mağfiret olundu.

Î Z Â H I

Bu hadîsin mazmûnunda gerek İslâmî ilimler, gerekse fennî telâkkîlerle tetkîke muhtaç cihetler bulunduğu âşikârdır. Fakat hadîsin mevzûu, tevbe ve istiğfâra teşvik mâhiyetinde Benî İsrâil'e

âit bir hikâyenin naklinden ibâret bulunduğundan, hadîs şârihleri böyle bir intikāda lüzum görmemişlerdir.

Bu hadîsi Buhârî, *Sahîh*'inde Ashâb-ı Kehf ve Ashâb-ı Rakîm unvâniyle açtığı bir bâbında rivâyet etmiştir. Bu bâbın unvânında da Kehf Sûresi'nin 9 uncu âyetinden i'tibâren bu vâkıaya dâir olan âyetleri ve bunların tefsirlerine işâret etmiş bulunduğundan, bunu da mütâlâa edeceğiz. Kehf: dağlarda oyulmuş ev gibi yere denir; Mağara ta'bîr olunur. Bunun küçüğüne Gār, büyük olursa Kehf denir. Şu halde Ashâb-ı Kehf, mağara yârânı demek olur.

Rakîm de bunların mağaralarının bulunduğu dağın veya vâdînin adıdır. Yâhut da üstü yazılı taş veya ma'denî levhadır. Örfümüzde kitâbe denilmekle ma'rûftur. Buhârî'nin *Sahîh*'inde bu rakîmin bakır bir levha olduğunu ve Ashâb-ı Kehf'in isimleri yazılı bulunduğunu İbn-i Abbas'tan rivâyet etmekte olduğundan bu ma'nâ, bu bâbtaki rivâyetlerin hepsine tercîh olunur. Garp müellefâtında da bu sûretle bildiriliyor. Müfessir Beyzâvî *Tefsîr*'inde, Ashâb-ı Rakîm'in Ashâb-ı Kehf'ten başka olduğunu iddia edenler de bulunduğunu ve bunlara göre Ashâb-ı Rakîm üç kişi olduğunu haber veriyor, ve sergüzeştlerini bildiriyor ki, doğru değildir. Ashâb-ı Kehf ile Rakîm birdir. Bu üç kişiye âit vâkıa başkadır ve bu eserimizin 7 nci cildinde (1030) numara ile terceme ettiğimiz Abdullâh İbn-i Ömer hadîsinde geçti. Oraya bakınız!.

Kehf Vâkıasının mekân ve zamân-ı vukūu hakkındaki rivâyetler muhteliftir. Kehf'in mekânı : Felestin ile Eyle arasında olduğu, Eyle'ye, Ninûvâ'ya, Belkā'ya yakın bir yerde bulunduğu hakkında ayrı ayrı rivâyetler vardır. Şârih Aynî bunlar arasında en çok nakledilen haberin Rûm diyârında olduğudur ve bu haber sahîhtir, diyor ki, Tarsus'tan üç saat mesâfede ve şehrin şimâl-i garbîsinde vâkı' bir dağın eteğindeki mağara olacaktır. El-yevm Ashâb-ı Kehf'in mahbesi olarak ziyâret olunmaktadır. Efsus ki, Efes'tir. Şimdiki Ayasuluğun yerinde kadîm bir şehirdir. Burada olduğu da rivâyet olunmuştur.

Şârih Aynî, Kehf-ü Rakîm vâkıasının cereyân ettiği zamânı Rumların Yunanlılara galebesinden evvel olmak üzere bildiriyor. Nasrâniyet ilk devirlerinde tevhîd akîdesi üzerine devâm edip Mîlâd'ın üçüncü asrında Teslîs akîdesi ortaya konmuş ve put-perestliğe sapılmıştı. İbn-i İshâk'ın nakline göre, bu sırada Nasrâniyet

âlemi büyük bir herc-ü merce uğramıştır. Putperestliği Desius gibi zâlim hükûmet reisleri iltizâm ederek mü'minleri, müvahhidleri türlü işkencelerle öldürüyorlardı. Bu sırada Rûm eşrâfından müvahhid yedi genci de Desiüs şirke sevk etmek istemiş, bunlar da kabûl etmeyip bir mağaraya saklanmışlar. Sâdık köpekleri de ayrılmayıp o da arkaları sıra mağaraya girmiştir. Gençlerin buraya saklandıklarını öğrenen imparator aç, susuz ölsünler diye mağaranın kapısını ördürmüştür. Cenâb-ı Hak bu gençlere bir uyku vermiş, ve hâriçteki siyâsî vaziyet değişinceye kadar bu uyku bir buçuk asır devâm etmiştir. Kısaca bir fezlekesini arzettiğimiz bu vâkıayı şimdi Kehf Sûresi'nin âyetleriyle mutâlâa edeceğiz :

"*Azîz Peygamberim! Kehf-ü Rakîm sâhipleri, birer acîbe olan bizim eserlerimizden bir garîbe mi oldular sandın?.* (Hayır şaşmayınız!). *O zamanki* (mü'minlerden) *güçlü, kuvvetli gençler* (müşriklerden kaçarak) *Kehf'e* (mağaraya) *sığındılar da:*

— *Ey Rabbimiz! Bize lûtfundan bir rahmet* (düşmandan selâmet) *ihsân eyle. Ve bizim işimizden bize rüşd-ü salâh hazırla! dediler. Biz de sayısı müteaddid seneler Kehf'te kulaklarına* (sesi men' edecek) *sıkıca bir perde çektik* (de senelerce uyuttuk). *Sonra onları uyandırdık. Tâ ki, iki hizbin* (mü'min gençlerle müşriklerin) *hangisi —onlar uyuyarak geçen uzun zamânı— sayıp hesapladığını bilelim.*

Azîz Peygamberim! Biz şimdi sana Ashâb-ı Kehf'in kıssalarını doğru olarak hikâye ediyoruz: hakîkatte bunlar genç yiğitlerdir. Rab'larına îmân etmişlerdir. Biz de hidâyetlerini artırdık. Kalblerine sabır ve bu güçlüklere tahammül ilhâm ettik[1] (ve gönüllerini sarsıntıdan koruduk) *ve onlar* (zâlim Desius'un karşısında muhâkeme edilmek için) *durdukları vakit gönüllerine metânet verdik de onlar:*

— *Bizim Rabbimiz, göklerin ve yerin Rabbidir. Biz Ondan başkasına aslâ ilâh demeyiz. Şâyet Ondan başkasına Allah dersek, o zaman haktan, akıldan uzak söz söylemiş oluruz. Şunlar, hani bizim kavmimiz olanlar, Allah'tan başka birtakım ilâhlar edindiler. Onlar ilâhlarının ulûhiyetine açık bir bürhan getirseydiler ya. Şimdi Allâh'a yalandan* (şerik nisbet ederek) *iftirâ eden kişiden zâlim kimdir ki?. Şimdi bu gençler* (biribirlerine) :

— *Mâdemki siz, müşriklerden ve onların Allâh'dan başka ibâdet ettikleri putlardan çekildiniz, artık şimdi şu mağaraya ilticâ ediniz!. Tâ ki,*

[1] Bu ma'nâyı Buhârî *Sahîh*'inde rivâyet etmiştir ki, Ebû Ubeyde Kâsım İbn-i Sellâm'ındır.

Rabb'iniz (iki cihanda) *rahmetini size saçsın!. Ve sizin için işinizden müstefîd olacağınız sebepleri hazırlasın! dediler.*

Azîz Peygamberim! (Ashâb-ı Kehf'i mağaralarında görseydin) *güneş doğduğu zaman güneşi sen onların mağaralarından sağ tarafa meyleder* (de şuâı onlara dokunup ezâ vermez) *battığında da onları soldan keser geçer* (de mağaraya biraz akseder) *ve onları da mağaranın ortasında;* (havadan istifâde ederler, gâr meşakkatinden, güneş harâretinden müteessir olmazlar) *görürdün. İşte Ashâb-ı Kehf'in bu hâli Allâh'ın âyetlerindendir. Allah her kime hidâyet ederse, o, kurtuluş tarafına yönelmiştir. Her kimi de şaşırtırsa, artık onu irşâd edecek bir dost bulamazsın! Sen onları* (gözleri açık, vücutleri müteharrik görürsün de) *uyanık sanırsın!. Halbuki onlar uykudadırlar. Ve biz onları sağa, sola çeviririz. Onların köpekleri de mağaranın önünde iki kollarını* (yere) *döşemiştir. Sen onların üzerine* (ansızın) *varıp muttali' olsaydın, muhakkak yüzünü onlardan çevirir, kaçardın. Ve hiç şüphesiz onlardan gelen korkudan senin için dolardı.*

Habîbim! Biz onları böylece (birçok yıllar bir âyet olarak uyuttuğumuz gibi, yine bir âyet olarak) *ölü diriltir gibi uyandırdık. Tâ ki, aralarında biribirlerine* (şöyle) *sorarlar; içlerinden bir sözcü öbirlerine:*

— *Arkadaşlar! Burada ne kadar zaman durdunuz? diye sordu. Onlar* (dan bir kısmı):

— *Bir gün, yâhut bir günün birazı, diye cevap verdiler. Onlar* (ın öbir kısmı da):

— *Ne kadar durduğunuzu Rabbiniz daha iyi bilir, dediler.* (Artık onlar bu muammâyı halledemiyerek):

— *Birinizi şu gümüş para ile şehre gönderiniz!. Şehir halkının hangisi yiyecek cihetiyle daha temizdir? Baksın da ondan size bir nevâle getirsin; ve nezâketle muâmele etmeğe dikkat etsin; sakın sizi bir kişiye sezdirmesin!. Çünkü müşrikler size bir kere muttali' olurlarsa sizi muhakkak taşlayarak öldürürler. Yâhut da sizi kendi milletlerine* (şirke) *iâde ederler. Onların arasına siz girince de hiçbir zaman felâh bulamazsınız! dediler.*

Kehf sâhiplerini uyutup uyandırdığımız gibi onların bu hallerine (halkı) *muttali' de kıldık* (halka tanıttık). *Tâ ki, onları görenler, Allâh'ın* (ba's ile) *va'di muhakkak hak olduğunu ve kıyâmetin kendisinde şüphe edilmeyen bir gün bulunduğunu bilirler. Çünkü* (Kehf gençleri uyandıktan sonra), *hemşehrileri onların* (emirlerinde ölmüş dirilmiş, yâhut uyumuş uyanmış olduklarında, binâenaleyh bunun bir ba's olup olmadığın) *da ihtilâf ediyorlardı. Nihâyet:*

— *Haydi* (bunları mağaralarında bırakınız da) : *üzerlerine bir binâ yapınız* (mağara kabirleri olsun!). *Onları* (ve her hallerini ise) *Rab'leri daha iyi bilir, dediler. Kehf gençlerinin akîdeleri üzere* (olup da hasımlarının emirlerine) *galebe edenler:*

— *Muhakkak biz, bunlar üzerine bir mescid yaparız, dediler*[1]. *İleride* (bu kıssayı ta'mîk edenlerden bir kısmı):

— (Kehf gençleri) *üçtür; dördüncüsü köpekleridir, diyecekler.* (Bir kısmı da):

— *Beştir; altıncısı da köpekleridir, diyecekler. Bu sözler "belirsiz şey'i taşlamak" tır*[2]. *Yedidir, sekizincisi köpekleridir de diyeceklerdir*[3]. *Habîbim! Sen de ki:*

— *Onların sayısını Rabbim pek iyi bilir. Onları hakkıyle bilenler pek azdır. Binâenaleyh onlar hakkında mücâdele etme! Ancak* (ta'mîk etmiyerek) *zâhiri bahset!. Ve onların haklarında nizâ' edenlerden hiç birisine bir şey*

---

[1] Beyzâvî; *Tefsîr*'inde hikâye ettiğine göre, Ashâb-ı Kehf'in nevâle almak üzere şehre gönderdikleri genç, çarşıya vardığında ve aldığı erzâkın parasını verdiğinde bu gümüş paranın üzerinde üç asır evvelki zâlim Desius'un resmi bulunduğundan, bu zavallıyı defîne bulmakla ithâm ederek o günün imparatoru huzûruna götürmüşler. Bu imparator ise, Allâh'ın birliğine îman eden bir Nasrânî idi. Ashâb-ı Kehf'ten olan genç bunlara sergüzeştlerini anlattı. Mecliste bulunanlardan bâzı kimseler : babalarımız bize; zâlim Desius'un şerrinden dinlerini korumak için bâzı gençlerin kaçtıklarını hikâye ederlerdi. Bunlar, o kaçan gençler olduklarını sanırız, dediler. Bunun üzerine imparatordan ve mü'min, kâfir şehir halkından bir hey'et mağaraya gitmiş. Ashâb-ı Kehf'i görmüşler ve onlarla görüşmüşler. Sonra Kehf gençleri imparatora : biz seni Allâh'ın azâbından esirgeriz. Ve gizli, âşikâr düşmanlardan sana sığınırız! dediler. Ve yattıkları yerlerine dönerek hemen öldüler. İmparator onları Kehf'e defnetmiş ve üzerlerine bir mescid binâ ettirmiştir.

[2] Tırnak içindeki bu fıkra âyetteki (رجما بالغيب) ın tercemesidir. Daha bedî' birer tercemesi de Türkçemizde müteâref olan (karanlığa kubur sıkma), (karanlığa taş atma) mesellerimizdir.

[3] Bu üçüncü kavil müslümanlarındır. Cebrâil lisânından Resûlullâh haber vermiştir. Bundan evvelki iki kavil, âyette karanlığa taş atmakla tavsîf olunduğuna göre, bu üçüncü kavlin isâbetine îmâ edilmiştir. Hazret-i Alî'den de Ashâb-ı Kehf'in yedi olduğu rivâyet olunup isimleri şöyle bildirilmiştir : Yemlihâ, Mekselinâ, Mislinâ. Bu üçü vaktiyle melîkin Ashâb-ı Yemîn'i imişler. Mernuş, Debernuş, Şâzenuş : Bu üçü de Ashâb-ı Yesâr'i imiş. Bütün bunlarla istişâre edermiş. Yedincisi de bir çoban ki, yolda bunlara tebâiyet etmiştir. Sekizincisi köpekleri idi ki, adı kıtmirdir. Şehirlerinin adı da Efsus'tur [*Beyzâvî Tefsîri*]. Garp müellefâtında da yedi, sekizincisi Kıtmîr olduğu bildiriliyor.

sorma!. Hiç bir şey hakkında da: "Allah dilerse" demedikçe "ben şunu yarın muhakkak yaparım" deme![1]. *Allah dilerse demeyi unuttuğun zaman da* (hatırlayınca) *hemen Rabb'ini yâd eyle* (de telâfiye çalış!). *Ve: umarım ki, Rabbim beni bundan daha yakın bir zamanda muvaffakıyete eriştire, de!. Ashâb-ı Kehf, mağaralarında üç yüz sene durdular. Dokuz sene de fazla*[2]."

1416. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ اشْتَرَى رَجُلٌ مِنْ رَجُلٍ عَقَاراً لَهُ فَوَجَدَ الرَّجُلُ الَّذِي اشْتَرَى الْعَقَارَ فِي عَقَارِهِ جَرَّةً فِيهَا ذَهَبٌ فَقَالَ لَهُ الَّذِي اشْتَرَى الْعَقَارَ خُذْ ذَهَبَكَ مِنِّي إِنَّمَا اشْتَرَيْتُ مِنْكَ الْأَرْضَ وَ لَمْ أَبْتَعْ مِنْكَ الذَّهَبَ وَ قَالَ الَّذِي لَهُ الْأَرْضُ إِنَّمَا بِعْتُكَ الْأَرْضَ وَ مَا فِيهَا فَتَحَاكَمَا إِلَى رَجُلٍ فَقَالَ الَّذِي تَحَاكَمَا إِلَيْهِ أَلَكُمَا وَلَدٌ قَالَ أَحَدُهُمَا لِي غُلَامٌ وَ قَالَ الْآخَرُ لِي جَارِيَةٌ قَالَ أَنْكِحُوا الْغُلَامَ الْجَارِيَةَ وَ أَنْفِقُوا عَلَى أَنْفُسِهِمَا مِنْهُ وَ تَصَدَّقَا.

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğu rivâyet olunmuştur :

---

[1] Yahûdîler, Mekke müşrikleri Kureyş'e Muhammed'i imtihân için ona rûhun mâhiyetinden, Ashâb-ı Kehf'ten, Zülkarneyn'den sorunuz! demişlerdi. Ve Peygamberimize sorduklarında onlara : Yarın cevap veririm! demişti ve *"Allah dilerse"* dememişti. Bu cihetle on bu kadar gün Peygamberimize vahiy gelmemişti. Kâfirler arasında dedikodu başlamıştı. Peygamberimiz, bunlardan çok sıkıldı. Nihâyet vahiy geldi. Bu suallere cevap verildi. Sonunda da : bir daha *"Allah dilerse"* demedikçe ben yarın şöyle yaparım deme! diye tenbih buyuruldu.

[2] (ام حسبت ان اصحاب الكهف و الرقيم كانوا من آياتنا عجبا) الى (و لبثوا فى كهفهم ثلاث مائة سنين و ازدادوا تسعا) [سورة الكهف : آية ٩ - ٢٥].

(Benî İsrâil'den) bir kişi öbür kişiden ona âit akarı satın almış. Akarı satın alan kimse akarında içi altın dolu bir testi bulmuş. Satın alan kişi satan kimseye :

— Haydi, benden şu altını al!. (Bu altın senindir). Çünkü ben senden yalnız bu toprağı satın aldım; altınları satın almadım, demiş. Toprağın (eski) sâhibi olan kişi de müşteriye :

— Ben sana bu toprağı, içindeki müştemilâtiyle berâber sattım, demekle bâyi' ile müşteri (üçüncü) bir kişiye, varıp muhâkeme olurlar. Kendisine arz-ı hâl ettikleri bu kimse de bunlara :

— Sizin oğlunuz, kızınız var mı? diye sorar. Bunların birisi (müşteri):

— Benim bir oğlum var, der. Öbirisi (bâyi') de :

— Benim bir kızım var, diye cevap verir. Tahkîm edilen kişi de :

— Bu oğlana, bu kızı nikâh ediniz!. Ve yeni evlilere bu altından (bir parçasını) veriniz; bir parçasını da kendinize (müştereken) sarfediniz! diye hükmeder.

İZÂHI

Bu hadîsten, Tahkîmin yâni iki kişinin bir mes'ele hakkında üçüncü bir zâtı hâkim edinmelerinin cevâzı istifâde edilebilir. Fakat İslâm hukukçularının bu bâbtaki içtihatları ihtilâflıdır. Ebû Hanîfe'ye göre tahkîmin cevâzı, iki tarafın hâkim kabûl ettikleri kimsenin hükmünün mu'teber olması, memleketlerinin resmî hâkiminin hüküm ve içtihâdına muvâfık olmakla meşruttur. Muhâlif olursa, tahkîm edilen kimsenin verdiği hükmün hiç bir hukûkî kıymeti yoktur. İmam Mâlik'le Şâfiî yalnız hükme ehliyeti, hükümde adâlet ve hakkâniyeti şart kılmışlardır. Her iki tarafın hukûku gözetilerek hüküm verilsin de devletçe mansûb kadının hükmüne ister muvâfık, isterse muhâlif olsun, fark görmemişlerdir. Kurtûbî ise tahkîmi, hükm-ü kazâ mâhiyetinde addetmeyip hüsnü hâline, ahlâkî fazîletine i'timâd edilen bir zâtın iki tarafın aralarını bulup düzeltmekten ibârettir, demiştir.

Bulunan altının veyâhut kıymeti hâiz olan her hangi medfûn bir malın bâyi' veya müşteriden hangisine âit olduğunu İslâm hukukçuları şöyle tafsîl etmişlerdir : bulunan medfûn mal eğer taş, direk mermer gibi arz nev'inden olursa, o mal müşteriye âit olur. Eğer altın, gümüş gibi bizâtihî kıymeti hâiz bulunursa, bakılır: eğer bu kıymettar ma'denî medfûn mal câhiliyet devrine âit bir defîne ise, bu, Rikâzdır; devletin de onda hakkı vardır; [ne mikdârının devlete âit olduğu bu eserimizin beşinci cildinde 746 numara ile terceme ve îzâh ettiğimiz Ebû Hüreyre hadîsinde îzâh edilmiştir oraya bakınız!]. Eğer İslâm devrine âit defînelerden ise, lukata (bulunmuş mal) dır. Bu husustaki hükme tâbi'dir. Eğer defînenin İslâm veya câhiliyet devirlerinden hangisine âit olduğu bilinmezse, zayi' mal addolunarak beytü'l-malda saklanır. Orada beytü'l-mal yoksa fukarâya, müslümanlar mesâlihine, din işlerine sarf olunur.

1417. عَنْ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ رَضِىَ ٱللهُ عَنْهُمَا قِيلَ لَهُ مَاذَا سَمِعْتَ مِنْ رَسُولِ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِى ٱلطَّاعُونِ فَقَالَ أُسَامَةُ قَالَ رَسُولُ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ٱلطَّاعُونُ رِجْسٌ أُرْسِلَ عَلَى طَائِفَةٍ مِنْ بَنِى إِسْرَائِيلَ أَوْ عَلَى مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ فَإِذَا سَمِعْتُمْ بِهِ بِأَرْضٍ فَلَا تَقْدَمُوا عَلَيْهِ وَإِذَا وَقَعَ بِأَرْضٍ وَأَنْتُمْ بِهَا فَلَا تَخْرُجُوا فِرَاراً مِنْهُ .

TERCEMESİ

Üsâme İbn-i Zeyd *radiya'llāhu anhumâ*'dan gelen rivâyete göre, Üsâme'ye :

— Tâûn hakkında Resûlullâh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'den ne duydun? diye sorulmuş. Üsâme de :

— Resûlullâh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu işittim, demiş :

Tâûn bir azâbtır. Benî İsrâil'den bir kavme, yâhut sizden önce geçen bir ümmete gönderilmiştir. Siz bir yerde o(nun çıktığı)nı duydunuz mu, o tâûnlu yere gitmeyiniz!. İçinde bulunduğunuz bir yerde de tâûn zuhûr ederse, ondan kaçarak oradan çıkmayınız!.

İ Z Â H I

Bu hadîsin *Buhârî* metnindeki senedine göre, Üsâme'ye : Resûlullāh'tan tâûn hakkında ne duydun, diye soran zât Sa'd İbn-i Ebî Vakkās'tır. Peygamber Efendimiz'in bir azâb, bir âfet olmak üzere tavsîf buyurduğu bu müstevlî hastalıklara karşı korunma şekli, bugünkü tabâbetin karantinasıdır. Peygamberimizin bu tavsiyelerine uyarak Hazret-i Ömer, hilâfeti zamânında Şam'a gittiğinde vebâlı mıntakaya girmemiş, geri dönmüştür. Peygamber'in Ashâb'ından pek çoğu da böyle yapmıştır.

1418. عَنْ عَائِشَةَ زَوْجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ قَالَتْ سَأَلْتُ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ عَنِ الطَّاعُونِ فَأَخْبَرَنِي أَنَّهُ عَذَابٌ يَبْعَثُهُ اللّٰهُ عَلَى مَنْ يَشَاءُ وَ إِنَّ اللّٰهَ جَعَلَهُ رَحْمَةً لِلْمُؤْمِنِينَ لَيْسَ مِنْ أَحَدٍ يَقَعُ الطَّاعُونُ فَيَمْكُثُ فِي بَلَدِهِ صَابِرًا مُحْتَسِبًا يَعْلَمُ أَنَّهُ لَا يُصِيبُهُ إِلَّا مَا كَتَبَ اللّٰهُ لَهُ إِلَّا كَانَ لَهُ مِثْلُ أَجْرِ شَهِيدٍ .

Tercemesi

Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in kadını Âişe *radiya'llāhu anhâ*'dan rivâyete göre, Hazret-i Âişe : Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e tâûndan sordum da bana şöyle cevap verdi, demiştir :

Tâûn şüphesiz bir azâbtır; Allah dilediği kuluna gönderir. Yine muhakkak ki, Allah, tâûnu mü'minler hakkında şehâdet vesîlesi kılmıştır. Bir yerde tâûn zuhûr eder de orada bulunan bir mü'min —sabır ederek, sevab umarak, bu tâûn yalnız Allāh'ın takdîr ettiği kimseye isâbet eder, kanaatini besliyerek— bulunduğu şehirde eğlenirse, muhakkak Allah ona şehid ecrine benzer sevab takdir buyurur.

* * *

1419. عَنِ ٱبْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ قَالَ كَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَى ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ يَحْكِي نَبِيًّا مِنَ ٱلْأَنْبِيَاءِ ضَرَبَهُ قَوْمُهُ فَأَدْمَوْهُ وَ هُوَ يَمْسَحُ ٱلدَّمَ عَنْ وَجْهِهِ وَيَقُولُ ٱللّٰهُمَّ ٱغْفِرْ لِقَوْمِي فَإِنَّهُمْ لَا يَعْلَمُونَ .

TERCEMESİ

İbn-i Mes'ûd *radiya'llāhu anh*'den gelen rivâyete göre demiştir ki:

Şimdi ben Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in yüzüne bakıp görür gibiyim. O, enbiyâdan bir Peygamberi hikâye ediyordu ki: kavmi onu dövmüş de kan içinde bırakmış. Fakat o, yüzünden hem kanı siliyor, hem de: Yâ Rab! Kavmimi mağfiret eyle (onlar câhildirler; beni) bilemezler, diyordu.

İ Z Â H I

Bu hadîsten evvel Buhârî'nin ahlâkî ve içtimâî pek büyük bir kıymeti hâiz olan bir rivâyetini de bildirmek isteriz ki şöyledir: Kureyş'in şânına ehemmiyet verdiği bir kadın —ki, Benî Mahzum'dandır— nasılsa hırsızlık etmişti. Şer'î had ve cezâ tatbik edilecekti. Bu kadın hakkında Resûlullāh'dan bir şefâatçi düşünüldüğü sırada Üsâme İbn-i Zeyd hatırlandı. Resûlullāh'ın pek ziyâde

teveccüh ve muhabbetini hâiz idi. Üsâme Resûlullāh'a arz ettiğinde Peygamberimiz : Ey Üsâme! Sen, fenâlıkları men' için Allāh'ın ta'yîn ettiği cezâlardan bir cezânın afvı hakkında şefâat mi etmek istiyorsun? buyurdu. Sonra kalktı. Mescidde bir hutbe îrâd ederek :

— Ashâbım! Şu sizden evvel gelip geçen ümmetler yok mu; bunların mahv ve helâk edilmeleri, hiç şüphe edilmesin ki, onlar hırsızlık eden eşrâfın, mütegallibenin cezâsını bıraktıkları, zaifler çaldıkları zaman yalnız onları cezâlandırır oldukları için mahvedilmişlerdir. Allāh'a yemîn ederim ki : şâyet kızım Fâtıma hırsızlık etse, hiç tereddüt etmeden onun elini de muhakkak keserim, buyurdu [1].

* * *

1420. عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ بَيْنَمَا رَجُلٌ يَجُرُّ إِزَارَهُ مِنَ الْخُيَلَاءِ خُسِفَ بِهِ فَهُوَ يَتَجَلْجَلُ فِي الْأَرْضِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ .

TERCEMESİ

İbn-i Ömer *radiya'llāhu anhumâ*'dan rivâyete göre, Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur :

Geçmiş zamanda kendini beğenmiş bir kişi, kibir ve gurur ile izârını sürüklediği sırada yere batırıldı. O, kıyâmet gününe kadar bağırarak, debrenerek yerin dibine girecektir.

İZÂHI

İzâr, Araplar arasında giyilen bir boy libâsıdır ki, bunun uzunluğu geçmişte ve hâlâ kibir ve gurûr vesîlesi addolunmuştur. Bizde buna Kaftan denilirdi ki, bunun uzunluğu da kibir ve gurûr vesîlesi idi.

Buhârî'nin bu hadîsten önce iki tarîk ile Ebû Mes'ûd'dan rivâyet ettiği bir hadîsini de bu îzâhımızda bildirmek isteriz. Müellif

1 لو ان فاطمة بنت محمد سرقت لقطعت يدها (رواه البخارى).

Zebîdî'nin ihtisâren *Tecrîd*'e almadığı bu hadîste vecîz bir metn ile ahlâkî en yüksek bir düstur vaz' edilmiştir ki: (Utanmazsan dilediğini işle!). Buhârî, *Sahîh*'inde hadîsin tamâmını şu meâlde sevketmektedir : (vaktiyle gelip geçen) Peygamberlerin sözlerinden (hiçbir nesha, hiçbir tebeddüle uğramaksızın bütün Peygamberlerin ittifâk ettikleri ve âlî bir düstur hâlinde) nâsa teblîğ eyledikleri (bir haber) : Utanmazsan, dilediğini işle! (sözü) dür[1].

Bu cümlenin hiç bir dinde nesha, tebdîle uğramaksızın bir fazîlet umdesi olarak yaşamasını Şârih Aynî ta'lîl ederek : Çünkü her asırdaki ukūl-i selîmenin bu cümle üzerinde ittifâkı vardır! diyor ki, aklın, şer'in ittifâk ettiği bir düstûr-ı ahlâkî demek oluyor.

Utanmamazlık da halkın levmine, ayıblamasına müteveccihtir : halkın ayıplamasından sıkılmazsan dilediğini işle! demek olur. Sonra : "*Dilediğini işle!*" cümlesi bir emirdir, fakat ma'nâsı tevbihtir : "*Dilediğini işle, cezâsını çekersin!*" demektir.

* * *

1 اذا لم تستحى فافعل ما شئت و فى رواية: فاصنع ما شئت (بخارى).

بسم الله الرحمن الرحيم

كتاب المناقب

BU KİTAP, MENÂKIB VE MEFÂHİRİ VE BUNLARI YÂD VE ZİKRE DÂİR AHKÂMI BİLDİREN HADÎSLERİ MUHTEVÎDİR

Bu unvândaki Menâkıb kelimesi Menkabenin cem'idir. Menkabe, lûgaten iftihâra lâyık fazîlet ve meziyyet ma'nâsınadır ki, bir kişiyi veya bir soyu anmaya vesîle olabilecek meâsir ve mefâhirden ibârettir. Peygamber Efendimiz'in ve muhterem âilelerinin âlî menkabeleri, Muhâcirîn ve Ensâr'a, ve başta dört halîfe olmak üzere Ashâb'ın büyüklerine âit bütün menâkıb ve mefâhir hep bu bahiste görülecektir.

Buhârî *Sahîh*'inde Kitâbü'l-Menâkıb unvânında ibtidâ' Hucurât Sûresi'nin 13 üncü âyetiyle Nisâ' Sûresi'nin birinci âyetini zikredip bâzı tefsirlerine işâret etmiştir ki, meâlleri şöyledir : "*Ey insanlar! Biz sizi bir erkekle bir dişiden* (bir baba ile bir anadan, Âdem'le Havvâ'dan) *yarattık.* (Biribirinize övünmeye hakkınız yoktur). *Ve sizi akrabâlık cihetiyle uzak, yakın; büyük, küçük insan kitleleri* (hısımları) *yaptık. Tâ ki* (soyca biribirinize nisbet edilerek) *tanışasınız.* (İftihâr edesiniz değil). *İyi biliniz ki, Allah yanında en şereflinizi, kendisini fenâlıklardan iyi koruyanınızdır. Her halde Allah* (vicdanlarınızın temâyüllerini) *çok iyi bilir,* (gizli, âşikâr) *her hâlinize yakından vâkıftır*"[1].

Bu âyet-i kerîme Ashâb'tan Sâbit İbn-i Kays hakkında nâzil olmuştur. Sebebi de kısaca şöyledir : Sâbit bir kere Resûlullâh'ın meclisine varmıştı. Orada yanına oturmak istediği bir

---

[1] يا ايها الناس انا خلقناكم من ذكر و انثى و جعلناكم شعوبا و قبائل لتعارفوا ان اكرمكم عند الله اتقاكم ان الله عليم خبير (سورة الحجرات).

kişi yer açıp göstermediği için Sâbit o kişiye : Ey filân kadının oğlu! diye tahkîr etmişti. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz : Ey Sâbit, meclistekilerin yüzlerine bak! buyurmuş. O da birer birer bakmış. Ne gördün? diye sorunca da Sâbit'in : ak, kara, kırmızı sîmâlar gördüm, demesi üzerine Resûlullâh :

Ey Sâbit! Sen bunları bu siyahtır Araptır; bu beyazdır Acem'-dir, diye biribirine tafdîl edemezsin!. İnsanlar dinde salâbetleri, takvâda metânetleriyle daha fazîletlidirler! diyebilirsin buyurmuş ve bu âyet nâzil olmuştur.

Sâbit İbn-i Kays Uhud harbinde ve ondan sonraki gazâların hepsinde bulunmuş ve pek çok yararlıklar göstermiş, Ensâr bahâdırlarından ve Ashâb'ın büyüklerinden, hatîb ve Cennetle müjdelenmiş[1] bir zât olup hakîkaten hürmete lâyık olmakla, yanına oturmak istediği kimsenin hiç aldırmaması yerinde değildi. Fakat Sâbit'in de onu anasına nisbetle anması tahkîr idi. Kendisini ona tercîhi tazammun ediyordu. Peygamberimiz işte bunu hoşlanmıyarak: mü'minler arasında yalnız din ve takvâ cihetiyle fazîlet farkı vardır, buyurmuştur.

Âyet-i kerîmedeki Şuab, şa'bın, cem'idir. Şa'b, esâs i'tibâriyle biriktirmek ve toplamak ma'nâsına olup sonra ırk i'tibâriyle büyük bir câmia arz eden milletlere ve insan topluluklarına ıtlâk edilmiştir. Türk, Arap, Acem, Rum câmiaları birer Şa'b'dır. Kabîle de, bir babadan üreyen insan kümesidir ki, biz ona Oba deriz.

Buhârî'nin Menâkıb unvânında zikrettiği ikinci âyetin meâli de şöyledir :

"*Ey insanlar, Rabbiniz* (in azâbın)*dan sakınınız!. O Rabbiniz ki, sizi bir nefisten*, (babanız Âdem'den) *yarattı. O bir nefisten de eşini* (ananız Havvâ'yı) *halk etti. Bu çiftten de* (dünyâ yüzüne) *bir çok erkekler ve dişiler yaydı. Yine o Rabbiniz* (ın azâbın) *dan hazer ediniz ki, siz, O'nun* (adıy) *le ve rahimler* (in te'sîs ettiği karâbet) *le biribirinizle dilekleşirsiniz*, (de Allah aşkına, rahm hakkı için diye akid ve ahid edersiniz!). *Şüphesiz ki Allah, üzerinizde murâkıbınız bulunuyor*"[2].

---

[1] Sâbit İbn-i Kays Yemâme harbinde şehid düşmüştür. Sûret-i şehâdeti bu eserimizin sekizinci cildinde (1204) numara ile terceme ettiğimiz hadîs metninde ve şerhinde geçti. Oraya bakınız!.

[2] يا ايها الناس اتقوا ربكم الذى خلقكم من نفس واحدة و خلق منها زوجها و بث منهما رجالا كثيرا و نساء و اتقوا الله الذى تساءلون به والارحام ان الله كان عليكم رقيبا [سورة النساء : آية، ١].

Türkçelerini bildirdiğimiz bu iki âyetle tebliğ ve ta'lîm buyurulan ahlâkî umde erhâm ve ensâb ile, soyla, kökle iftihâr edilmemesidir. İnsan bizâtihî takvâ ve fazîlet sâhibi olmalıdır. Öbir taraftan da müellif Buhârî insanın nesebini hısım ve akrabâsını öğrenip bilmesinin lüzûmuna da aşağıdaki hadîslerle işâret etmiştir ki, bunları Zebîdî ihtisâr için *Tecrîd*'e almamış bulunduğundan türkçelerini bildiriyoruz :

1) Ebû Hüreyre *radiya'llâhu anh*'den rivâyete göre, demiştir ki : bir kere Peygamberimize :

— Yâ Resûla'llâh! İnsanların en şereflisi kimdir? diye soruldu. O da :

— Günahtan çok sakınan kimsedir, diye cevap verdi. Suâl soran Ashâb'ı :

— Yâ Resûla'llâh! Biz size dînen ve ahlâkan en şerîf olan kimseyi sormuyoruz. (Belki soyu, kökü cihetiyle en kerîm olan kimseyi sormuştuk, demesi üzerine Resûlullâh :

— Öyle ise Allâh'ın Peygamberi Yûsüf'tür, buyurdu[1].

2) Tâbiînden Küleyb Peygamberimizin rebîbesi (üvey kızı) Zeyneb'den rivâyet ederek diyor ki :

— Ben bir kere Zeyneb'e : bana haber versene, Nebî *salla'llâhu aleyhi ve sellem* Mudar'dan mıdır? diye sordum da o :

— Ya kimden olacak?. Resûlullâh (Kureşy'in büyük babası) Mudar (ırkın) dan (ve onun bir şûbesi olan) Nadr İbn-i Kinâne (kabîlesin) den idi, diye cevap verdi.

Bu hadîsin râvîsi olan Zeyneb'in anası Ümmü Seleme Peygamberimizin kadınlarındandır. Ümmü Seleme, ilk zevciyle birlikte Habeşe'ye hicret etmiş, Zeyneb de orada doğmuştu. Zevcinin Habeşe'de vefâtı üzerine kıziyle berâber Habeşe'den geldikle-

---

[1] عن ابى هريرة قال: قيل يا رسول الله من اكرم الناس؟. قال: اتقاهم. قال: ليس عن هذا نسألك قال: فيوسف نبى الله [رواه البخارى].

Peygamber Efendimiz tevâzu' edip Yûsüf'ü kendisine de takdîm ile : Yûsüf bütün insanların en şereflisidir, demesi, Yûsüf'ün azîz bir Peygamber olması ve bir soydan bir sırada fâsılasız meb'ûs olan dört Peygamberin dördüncüsü bulunmasındandır ki, beşer târihinde böyle Peygamber oğlu, Peygamber oğlu Peygamber oğlu Peygamberin Yûsüf'den başka birisinin bilinmemiş olmasındandır. (1986) rakamiyle türkçeye çevrilmiş Abdullâh İbn-i Ömer hadîsine bakınız!.

rinde Peygamber Efendimiz taltîf için Ümmü Seleme'yi nikâh etmiş, bu sûretle Zeyneb de rebîbelik şerefini kazanmıştır. İlmî, edebî pek müstesnâ bir kıymeti hâiz olan bu ana, kızın hal tercemeleri bu eserimizin beşinci cildinde (728 numara) ile türkçeye çevrilen Ümm-i Seleme hadîsinde îzâh edilmiştir, oraya bakınız!.

Hadîste adı geçen Mudar, Nizâr İbn-i Ma'd İbn-i Adnân'ın oğludur. Ve en büyük bir kabîlenin babasıdır. Yine hadîsteki Nadr İbn-i Kinâne de —İbn-i Huzeyme İbn-i Müdrike İbn-i İlyas İbn-i Mudar silsilesiyle— Mudar'a müntehî olup bir çok kabîleleri bulunan Mudar'ın Nadr İbn-i Kinâne bir soyudur. Mudar bir Şa'bdır. Nadr da o Şa'bın kabîlelerinden birisidir. Binâenaleyh hadîste Resûlullāh'ın uzak, yakın; büyük, küçük mensûb olduğu iki kabîle haber verilmiş bulunuyor.

Buhârî'nin bu hadîsleri burada sevkinden anlaşılıyor ki, ensâbı yâni uzak, yakın hısımları bilmek, ictinâbı câiz olmıyan bir zarûrettir. Hattâ öğrenilmesi emredilmiştir. Ebû Nuaym'in bir rivâyetine göre, Peygamber Efendimiz : "*Sizi nesebinizden, büyük babanıza bağlayacak bilgileri öğreniniz!*"[1] buyurmuştur. Ebû Ömer de demiştir ki, Resûlullāh'tan : cemiyet içinde ma'rûf olmayan bir soy adını benimdir diye takınmak, yâhut kendi soyadını —hakîr ve mütevâzî bularak— beğenmeyip çekinmek Allāh'a küfürdür, buyurduğu rivâyet olunmuştur. Arabın ensâbına vâkıf olmakta yüksek bir melekesi olan Ebû Bekr *radiya'llāhu anh*'den de buna benzer rivâyetler vardır. Yine Peygamber Efendimiz : "*Her kim kendi babasından, soyundan başkasına ve her köle ki, efendisinden başka birisine kendisini nisbet ederse. Allāh'ın azâbına uğrasın!*" buyurmuştur.

Hulâsa : Resûl-i Ekrem Efendimiz'den ensâbı öğrenip bilmek husûsunda sahîh senedlerle birçok eserler rivâyet olunmuştur.

Ensâba dâir ilk eser yazan Mehmet Ruşâtî, ensâba vukūfun lüzûmu Kitap, Sünnet ve İcmâ-ı Ümmet'le aydınlanmış bir mes'eledir! demiştir. İbn-i Hazm da bu lüzûmu sırnaşık muârızlar inkâr eder! diyor.

Ensâba vukūf hakkındaki bu ma'lûmâtı bize veren Şârih Aynî merhûm, bundan sonra diyor ki : Peygamberimizin adı Muham-

---

1 قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : تعلموا من انسابكم تصلون به ارحامكم [رواه ابو نعيم].

med İbn-i Abdullāh olduğunu, Kureyş kabîlesinden ve Hâşim ahfâdından bulunduğunu, Mekke'de doğup orada Peygamber olduğunu, sonra Medîne'ye hicret ettiğini bilmek her müslümana farzdır.

Aynı zamanda her müslümana nesebini ve ebeveynini ve bilhassa babası tarafından bağlı bulunduğu soyunu bilmesi vâcib olduğunu, kendisine bu karın ortakları arasında Verâset, Sıla, Nafaka, Nikâh gibi birtakım şer'î ve hukūkî mes'eleler terettüb ve teferru' etmekte bulunması da te'yîd eder. Âile karâbeti bilinmezse, bu hukūkî mevzûlar hakkındaki vecîbeleri ta'yîn mümkün olmaz. Ve her müslümana riâyet etmesi vâcib olan bu haklar zıyâa uğramış olur.

Şu îzâhımızdan cumhuriyet rejimimizin kabûl ettiği Soyadı siyâsetinin kıskançlıkla tatbîkinde ne kadar isâbet edildiği de vâzıhan anlaşılır. Birkaç nesil geçtikten ve Allāh'ın inâyetiyle her Türk soyu üremeğe başladıktan sonra daha ziyâde ehemmiyet kazanacaktır.

1421. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ عَنْ رَسُولِ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ تَجِدُونَ ٱلنَّاسَ مَعَادِنَ خِيَارُهُمْ فِي ٱلْجَاهِلِيَّةِ خِيَارُهُمْ فِي ٱلْإِسْلَامِ إِذَا فَقُهُوا وَ تَجِدُونَ خَيْرَ ٱلنَّاسِ فِي هٰذَا ٱلشَّأْنِ أَشَدَّهُمْ لَهُ كَرَاهِيَةً وَ تَجِدُونَ شَرَّ ٱلنَّاسِ ذَا ٱلْوَجْهَيْنِ ٱلَّذِي يَأْتِي هٰؤُلَاءِ بِوَجْهٍ وَ يَأْتِي هٰؤُلَاءِ بِوَجْهٍ.

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den gelen rivâyete göre, Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur :

Siz insanları (altun, gümüş) ma'denleri gibi (kimi hâlis, kimi kalp) bulursunuz. İnsanların câhiliyet devrinde hayırlı olanları, —dînî emirleri anlayıp amel ettikçe— İslâm dev-

rinde de hayırlıdırlar. Siz şu emâret husûsunda da insanların hayırlısı, emâreti (emîr olmazdan evvel) pek çok fenâ gören (ve emâret arzu etmiyen) kimseler bulursunuz. İnsanların şerlisi de iki yüzlü olan şu (münâfık) kimselerdir ki, (iki sınıf halk arasında) onlara bir yüzle gelirler, bunlara da başka bir yüzle gelirler[1].

* * *

[1] Müslim'in Abdullâh İbn-i Ömer'den rivâyet ettiği bir hadîste de münâfık, iki davar sürüsü arasında mütehayyir bir koyuna tebşîh edilip şaşkın koyunun iki sürüden kâh birisine; kâh öbirisine koştuğu gibi münâfık da cemiyet içinde kâh bir halk zümresine; kâh öbir halk zümresine koşar; buyurmuştur.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

مَنَاقِبُ قُرَيْشٍ

BU BÂB KUREYŞ'İN MENKABELERİNE DÂİR HADÎSLERİ MUHTEVÎDİR

Kureyş, Peygamber Efendimiz'in büyük babalarından Fihr İbn-i Mâlik'in adıdır. Fihr lâkabıdır. Kureyş kabîlesinin bütün soyları buna nisbet olunur. Nesebî silsilesi şöyledir: Fihr İbn-i Mâlik İbn-i Nadr İbn-i Kinâne İbn-i Huzeyme İbn-i Müdrike İbn-i İlyâs İbn-i Mudar.

İbn-i Hişâm'a göre Kureyş nâmı, Fihr'in değil, Nadr'ındır. Ve Nadr'ın evlâd ve ahfâdı Kureyşî'dir. Ulemânın cumhûruna göre de böyledir. Cumhûrun delilleri Eş'as İbn-i Kays hadîsidir. Ahmed İbn-i Hanbel'in, İbn-i Mâce'nin *Sünen*'lerinde rivâyetlerine göre, E'şas der ki : ben, Kinde'den gelen bir hey'et içinde Resûlullāh'ın huzûruna geldim. Esnâ-yı musâhabede ben :

— Yâ Resûla'llāh! Biz cenâbınızın kendimizden olduğunuzu sanıyoruz, dedim. Resûlullāh da :

— Biz, Nadr İbn-i Kinâne oğullarıyız; bize kazf etmeyin, ve bizi ecdâdımızdan ayırıp atmayın! buyurdu.

Şârih Aynî Kureyş'e dâir naklettiğimiz bu iki kavlin birçok Ensab ilmî imamlarından hikâye olunduğunu, bu iki kavilden de sahîh olanı Kureyş'in Nadr olduğudur ki, cumhûrun kavlidir, diyor.

1422. وَعَنْهُ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ النَّاسُ تَبَعٌ لِقُرَيْشٍ فِي هٰذَا الشَّأْنِ مُسْلِمُهُمْ تَبَعٌ

لِمُسْلِمِهِمْ وَكَافِرُهُمْ تَبَعٌ لِكَافِرِهِمْ وَٱلنَّاسُ مَعَادِنُ خِيَارُهُمْ
فِي ٱلْجَاهِلِيَّةِ خِيَارُهُمْ فِي ٱلْإِسْلَامِ إِذَا فَقُهُوا تَجِدُونَ مِنْ خَيْرِ
ٱلنَّاسِ أَشَدَّهُمْ كَرَاهِيَةً لِهٰذَا ٱلشَّأْنِ حَتَّىٰ يَقَعَ فِيهِ.

TERCEMESİ

Yine Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den gelen rivâyete göre Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur :

(Câhiliyet devrinde) Arap kabîleleri şu emâret husûsunda (en şerefli olan) Kureyş'e tâbi' idiler : Arabların mü'minleri (Hanîfler) Kureyş'in mü'minlerine, müşrikleri de Kureyş'in müşriklerine uyarlardı. İnsanlar (altun, gümüş) ma'denleri gibi (kimi hâlis, kimi kalp) dır. Onların câhiliyette hayırlı olanları (dîn işlerini öğrenip amel ettikçe) İslâm devrinde de hayırlı kimselerdir. Siz insanların hayırlısı, emir oluncaya kadar emâreti çok fenâ görenler (ve arzu etmiyen kimseler) bulursunuz.

İ Z Â H I

Hadîsin birinci fıkrasındaki "*nâs, emâret husûsunda Kureyş'e tâbi'dir, müslümanları Kureyş'in müslümanlarına, kâfirleri de kâfirlerine uyarlar*" hükmü câhiliyet devrine âit içtimâî ve siyâsî vaziyeti hikâyeden ibâret olduğu için tercememizde bu noktaya işâret ettik. Bu cihetle "*Nâs*" ta'bîrini Arap kabîleleri diye, "*müslüman*" ta'bîrini de câhiliyet devrindeki Mü'minler, Hanîfler sûretinde terceme ve tahsîs ettik. Bu sûretle Araplar arasında İslâm'ın zuhûrundan evvelki ve sonraki emâret şeklini açıkça göstermiş olduk.

Ma'lûmdur ki, câhiliyet devrinde Araplar arasında iki türlü din ve akîde cereyânı vardı: Biri Tevhîd —ki, bunun sâlikleri Kur'ân'da Hanîfler adiyle anılmıştır.— Öbirisi, putperestlikti. Arabların Hanîfleri de, müşrikleri de Kureyş'in riyâsetini kabûl etmişlerdi.

Çünkü Kâ'be'nin Sedâne, Sikâye, Rifâde[1] gibi birtakım mukaddes vazîfeleri hep Kureyş tarafından idâre edilirdi. İslâm devri hulûl edip de Arap cezîresi müşriklerden ve diğer müslüman olmayan anâsırdan tecrîd edildikten sonra müslümanlar münferiden hâkim olarak kalmışlar ve bütün Arap kabîleleri Kureyş'in riyâsetini tanımışlardır. Müslümanların bu siyâsî birliği Peygamber'in vefâtından sonra "*Hilâfet*" unvânı altında ve Peygamber'in kurduğu idâre ve adâlet sistemi dâiresinde tam ve kâmil şekliyle ancak çeyrek asır devâm etmiş, sonra İmâmet denilen Emâret devri hulûl ve devâm eylemiştir. Ve bu siyâsî tekallûbâtı Peygamberimiz vaktiyle bir mu'cize olarak haber vermiştir. Bu devirde İslâm nufûzu dünyâ âfâkına dağılmış ve her mıntakadaki müslümanlar kendilerinin intihâb ettikleri birer emîr ile idâre edilmeğe başlamıştır. Târihin bu uzun zamanlarında Kureyş'in nüfûzu yalnız Kâ'be'nin an'anevî vezâifini îfâya munhasır kalmıştır. Bu kısa îzâhımızla mevzûumuz olan hadîsi tahsîs ve takyîd ederek terceme etmekteki isâbetimiz anlaşılmıştır sanırız. Aynî gibi şârihler bu takyîdi yalnız : "*Arabın kâfirleri Kureyş'in kâfirlerine tâbi'dir*" fıkrası hakkında kabûl ederek : bu cümle ile Arabın İslâm'dan evvel câhiliyet zamânına âit siyâsî hayâtı hikâye edilmiştir, demişlerse de târihî vâkıalar şümûlünü göstermektedir.

1423. عَنْ مُعَاوِيَةَ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ وَ قَدْ بَلَغَهُ أَنَّ عَبْدَ ٱللّٰهِ
ٱبْنَ عَمْرِو بْنِ ٱلْعَاصِ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُمَا يُحَدِّثُ أَنَّهُ سَيَكُونُ
مَلِكٌ مِنْ قَحْطَانَ فَغَضِبَ مُعَاوِيَةُ فَقَامَ فَأَثْنَى عَلَى ٱللّٰهِ بِمَا هُوَ
أَهْلُهُ ثُمَّ قَالَ أَمَّا بَعْدُ فَإِنَّهُ بَلَغَنِي أَنَّ رِجَالاً مِنْكُمْ يَتَحَدَّثُونَ
أَحَادِيثَ لَيْسَتْ فِي كِتَابِ ٱللّٰهِ وَ لَا تُؤْثَرُ عَنْ رَسُولِ ٱللّٰهِ صَلَّى
ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ فَأُولَٰئِكَ جُهَّالُكُمْ فَإِيَّاكُمْ وَ ٱلْأَمَانِيَّ ٱلَّتِي

[1] Kâ'be'ye âit bu vazîfelerin mâhiyetlerini anlamak için 6 ncı cildin baş tarafındaki Hac bahsinde bulunan Kâ'be'nin vazîfelerine bakınız!.

تَضِلُّ أَهْلَهَا فَإِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ
إِنَّ هٰذَا ٱلْأَمْرَ فِي قُرَيْشٍ لَا يُعَادِيهِمْ أَحَدٌ إِلَّا كَبَّهُ ٱللهُ عَلَى
وَجْهِهِ مَا أَقَامُوا ٱلدِّينَ .

TERCEMESİ

(Muhammed İbn-i Cübeyr, Kureyş tarafından sefâretle gönderilen bir hey'et arasında bulunduğu halde) Muâviye *radiya'llāhu anh*'(ın huzûrunda iken geçen bir vâkıayı ve on) dan (işittiklerini) şöyle rivâyet etmiştir:

Abdullāh İbn-i Amr İbn-i Âs'ın: Kahtânîlerden birisi ileride melîk olacaktır, diye hikâye ettiğini Muâviye duymuştu. Bundan sinirlenen Muâviye (hey'et müvâcehesinde) kalkıp Allāh'ı şânına lâyık sıfatlarla senâ etti. Sonra Emmâ ba'dü (fasl-ı hitâbiyle söze başlayıp şöyle) dedi:

Ey Kureyş hey'eti! Kesin olarak bildirildiğine göre, sizden bâzı kimseler, Allāh'ın Kitâb'ında olmayan, Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'den rivâyet edilmeyen birtakım haberler naklediyorlar. Emîn olunuz ki, onlar, sizin câhillerinizdir. Siz, sâhibini dalâlete sürükliyen bâtıl sözlerden sakınınız! Ben Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in:

— Şu hilâfet Kureyş uhdesinde bulunacaktır. Onlar dînî vecîbelerini îfâ ve adâlet icrâ ettikçe onlara hiç bir kimse düşmanlık edemiyecektir. Meğer ki, onlar dinden, adâletten inhirâf ederler; bu halde Allah, Kureyş'i yüz üstü sürçtürür, rezîl eder, buyurduğunu işittim.

Î Z Â H I

Bu hadîsi de Buhârî Kureyş'in menkabelerine dâir açtığı bâbında rivâyet etmiştir. Bu unvân ile hadîs arasındaki mutâbakat ise pek âşikârdır. Hadîste adı geçen Kahtân, İbn-i Âmir'dir. Sâm

İbn-i Nûh'un üçüncü batında gelen evlâdındandır. Bâzı *Siyer* müellifleri Kahtân, Hûd Peygamberin oğludur, demişler. Bâzıları da Hûd'un kendisidir, yâhut kardeşidir, demişler. İbn-i İshak da İsmâil *aleyhi's-selâm* sülâlesindendir, demiş. Kahtân oğulları, Arab-ı âribe denilen hâlis öz Araplardır; Yemen Araplarıdır ki, meşhûr Himyerîlerdir.

Hadîsin mazmûnunu îzâha gelince : rivâyete göre Abdullâh İbn-i Amr *Tevrat* okur ve orada gördüğü şeyleri hikâye ederdi. Şu kadar ki, İbn-i Amr bunları Resûlullâh'a isnâd ederek hikâye etmezdi. Bir *Tevrat* haberi olarak naklederdi. Bu arada Kahtan'dan bir Pâdişah çıkacağını da nakletmişti. Muâviye, emâreti zamânında bunu duymuştu. Ve buna sinirlenerek ve yanındaki Kureyş hey'etine hitâb ederek : İbn-i Amr'ın söylediği bu sözün ne Allah kitâbında, ne de Resûlullâh'tan rivâyet olunan haberde yeri olmadığını söylemiş ve : işitenleri dalâlete sevk eden böyle asılsız ve bâtıl sözlerden sizi men' ederim. Benim bu husûsta Peygamber'den işittiğim şudur : "*Hilâfet Kureyş uhdesinde bulunacaktır...*".

Sahîh-i Buhârî'nin şârihlerinden Kirmânî, kuvvetli bir şübhe ortaya koyarak diyor ki :

— Zamânımızda (sekizinci asr-ı Hicrî) hükûmet Kureyş uhdesinde değildir. Bu vaziyet karşısında Muâviye'nin rivâyetine ne denilmeli ve nasıl te'lîf edilmelidir?. Kirmânî yine kendisi cevap vererek diyor ki :

— Arap diyârında hilâfet Kureyş uhdesinde bulunacaktır, demektir. Yoksa bütün İslâm mıntakalarında değil. Nasılki bugün Mısır'da da bir halîfe vardır.

Buhârî'nin Allâme Şârihi Bedrü'd-Dîn Aynî ise Kirmânî'nin bu sual ve cevâbını hiç doğru bulmuyor. Ve zamânımızda Hilâfet yoktur ki, böyle bir sual ve cevâba lüzum görülsün, demek istiyor. Sonra Aynî, Kirmânî'ye şu inkârî ve müskit sualleri arka arkaya soruyor : Arab bilâdında hilâfet vardır diye kim söylemiş?. İddia edilen Arabistan halîfesi kimdir?. Mısır'daki halîfe denilen kişinin kuru bir unvân taşımaktan başka hall-ü akde, emr-ü nehye dâir ne salâhiyeti vardır?. Arab cezîresinde bir halîfenin, Mısır'da diğer bir halîfenin hakîkaten mevcûdiyeti kabûl edilirse, halîfenin taaddüdü lâzım gelmez mi? Bu sûrette yalnız birisinin hilâfetini kabûl edip ikincinin kafasını koparmak îcâb etmez mi?. Sonra Şârih Aynî,

Peygamber Efendimiz'in : bir imâma bîati ve ona bağlı kalmayı emrettiği, sonra bir türedi çıkar da bozgunculuğa başlarsa, bunun başını koparınız! buyurduğunu naklediyor. Daha sonra Şârih Aynî Ahmed İbn-i Hanbel'in, Ebû Dâvud'un, Tirmizî'nin, Nesâî'nin Resûlullâh'ın kölesi Sefîne'den rivâyet ettikleri şu meâldeki hadîsi naklediyor. Peygamber Efendimiz : "*Benden sonra hilâfet ancak otuz sene devâm edecektir. Ondan sonra Melîk* (Padişahlık) *devri hulûl eder*" buyurmuştur. Diğer rivâyete göre : otuz seneden sonra Allah mülkünü o kullarının idâresini dilediği kimseye verir, buyurulmuştur. Resûlullâh'ın dört halîfesiyle hafîdi Hazret-i Hasen İbn-i Alî'nin altı ay kadar hilâfeti zamanları ile bu otuz sene tamam oluyor. Hicret'in kırkıncı yılında Hazret-i Hasen, Muâviye hesâbına hilâfetten çekilmiş bulunuyor ve bu târihten i'tibâren imâmet, emâret, saltanat devri başlayor.

1424. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قُرَيْشٌ وَالْأَنْصَارُ وَجُهَيْنَةُ وَمُزَيْنَةُ وَأَسْلَمُ وَأَشْجَعُ وَغِفَارُ مَوَالِيَّ لَيْسَ لَهُمْ مَوْلًى دُونَ اللّٰهِ وَرَسُولِهِ.

Tercemesi

Ebû Hüreyre *radiya'llâhu anh*'den Resûlullâh *salla'l-lâhu aleyhi ve sellem*'in :

"*Kureyş, Evs ile Hazrec, Cüheyne, Müzeyne, Eslem, Eşca', Gıfâr* (kabîleleri efrâdı) *benim hâlis muâvinlerimdir. Onların da Allah'dan ve Resûlullâh'dan başka hâmîleri yoktur*" buyurduğu rivâyet olunmuştur.

1425. عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا يَزَالُ هٰذَا الْأَمْرُ فِي قُرَيْشٍ مَا بَقِيَ مِنْهُمُ اثْنَانِ.

TERCEMESİ

Abdullāh İbn-i Ömer *radiya'llāhu anhumâ*'dan Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in :

"*Kureyş'ten iki kişi kaldıkça şu hilâfet* (kuru bir unvân olarak) *Kureyş'ten zâil olmaz*" buyurduğu rivâyet olunmuştur[1].

1426. عَنْ جُبَيْرِ بْنِ مُطْعِمٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ مَشَيْتُ أَنَا وَ عُثْمَانُ بْنُ عَفَّانَ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللّٰهِ أَعْطَيْتَ بَنِي الْمُطَّلِبِ وَتَرَكْتَنَا وَ إِنَّمَا نَحْنُ وَ هُمْ مِنْكَ بِمَنْزِلَةٍ وَاحِدَةٍ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ إِنَّمَا بَنُو هَاشِمٍ وَ بَنُو الْمُطَّلِبِ شَيْءٌ وَاحِدٌ .

TERCEMESİ

Cübeyr İbn-i Mut'im *radiya'llāhu anh'den* gelen rivâyete göre, müşârün-ileyh demiştir ki :

(Bir kere Resûlullāh ganîmet malından) kendilerine âit olan Humüs (beşte bir) hisseyi akrabâ arasında taksîm ederken Abd-i Şems oğullariyle Nevfel oğullarına birer pay ayırmamıştı. (Abd-i Şems oğullarından) Osmân İbn-i Affân ile berâber ben (ki, Nevfel oğullarındanım.) Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in yanına gelmiştik; (pay yerinde bulunuyorduk). Osmân :

— Yâ Resûla'llāh! Muttalib oğullarına verdiniz de bizi bıraktınız? Halbuki size (nesebce) nisbetimiz cihetiyle bizimle Muttalib oğulları bir soyda (hepimiz, büyük babanız Abd-i Menaf'da) birleşiyoruz! dedi. Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* de :

[1] Tercemede kavis içindeki ziyâde, Şârih Aynî'den alınarak yazılmıştır. Bu kayd ile, hilâfetin otuz sene devâm edeceği hadîsi ile bu hadîs arasında görülen zâhirî tenâkuz giderilmiş olur.

— Hâşim oğullariyle Muttalib oğulları bir soydur, buyurdu.

Î Z Â H I

Tercememizde kavis içinde gösterilen ziyâdeler, bu hadîsin Humüs bâbındaki rivâyet tarîkından alınmıştır. Metin kuvvetinde sıhhati hâizdir. Müellif Buhârî'nin Humüs bahsinde İbn-i İshak'tan muallâk bir sûrette rivâyetine göre, Muttalib, Hâşim, Abd-i Şems ana bir kardeşlerdir; anaları da Âtike Bint-i Mürre'dir. Nevfel ile de bu üçü baba bir kardeşlerdir; babaları da Abd-i Menaf'tır. Nevfel'in anası ise Vâkıde Bint-i Amr'dır.

1427. عَنْ أَبِي ذَرٍّ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُ أَنَّهُ سَمِعَ ٱلنَّبِيَّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ لَيْسَ مِنْ رَجُلٍ ٱدَّعَى لِغَيْرِ أَبِيهِ وَهُوَ يَعْلَمُهُ إِلَّا كَفَرَ وَمَنِ ٱدَّعَى قَوْمًا لَيْسَ لَهُ فِيهِمْ نَسَبٌ فَلْيَتَبَوَّأْ مَقْعَدَهُ مِنَ ٱلنَّارِ.

Tercemesi

Ebû Zerr(-i Gıfârî) *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre müşârün-ileyh, Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu işitmiştir :

Bir kişi (gerek erkek, gerek dişi) babasından başkasına —babası olmadığını bile bile— neseb iddia ederse, hiç şüphesiz o kimse küfr(ân-ı ni'met) etmiştir. Her hangi bir kişi de aralarında karâbet olmayan bir kavimden olduğunu iddia ederse, o (soysuz kişi) de (bizden değildir! O, varsın) Cehennem'deki durağına hazırlansın!.

Î Z Â H I

Kavis içinde işâret ettiğimiz (o soysuz kişi biz müslümanlardan değildir) ziyâdesi Müslim'in rivâyetinden alınmıştır; Buhârî'nin rivâyetinden daha şümûllüdür ve mevzua daha münâsibtir. Bu hadîs,

kişinin ma'rûf ve ma'lûm olan nesebini inkârı ve ecnebîye nisbet iddiası haram olduğuna delâlet eder. Dilimizde : "*Aslını saklayan haram-zâdedir*" meseli bu rivâyetlerin vecîz bir ifâdesidir.

1428. عَنْ وَاثِلَةَ بْنِ الْأَسْقَعِ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ مِنْ أَعْظَمِ الْفِرَا أَنْ يَدَّعِيَ الرَّجُلُ إِلَى غَيْرِ أَبِيهِ أَوْ يُرِيَ عَيْنَهُ مَا لَمْ تَرَهُ أَوْ يَقُولَ عَلَى رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا لَمْ يَقُلْ.

TERCEMESİ

Vâsile İbn-i Eska' *radiya'llāhu anh*'den Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu, dediği rivâyet olunmuştur :

(Üç şey) yalan ve iftirânın en büyüklerindendir : Kişinin kendi babasından başkasına Neseb iddia etmesi; yâhut (rü'yâsında) görmediği bir şeyin kendisine rü'yâda gösterildiğini iddia eylemesi, yâhud da Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in söylemediği bir şeyi söyledi demesi.

1429. عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ عَلَى الْمِنْبَرِ غِفَارُ غَفَرَ اللّٰهُ لَهَا وَ أَسْلَمُ سَالَمَهَا اللّٰهُ وَ عُصَيَّةُ عَصَتِ اللّٰهَ وَ رَسُولَهُ.

TERCEMESİ

Abdullāh İbn-i Ömer *radiya'llāhu anhumâ*'dan rivâyete göre, Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* bir kere minber üzerinde (hutbe îrâd ederek) :

— Allah, Gıfâr (kabîlesin)i mağfiret etsin, (mağfiret edecektir.) Eslem (kabîlesin)i de Allah selâmette kılsın, (sulh içinde yaşatsın!). Usayye (kabîlesi efrâdı) ise Allāh'a ve O'nun Peygamberine isyân ettiler (de lâ'nete müstahak oldular), buyurmuştur.

Î Z Â H I

Hadîste adı geçen Usayye kabîlesinin Allāh'a ve Resûlullāh'a isyân ile ithâm olunması, Resûlullāh'ın bunlara din ve Kur'ân öğretmeni olarak gönderdiği kırk kişilik ilmî bir hey'eti Maûne kuyusu civârında iğfâl ile kılıçtan geçirdikleri içindir. Bu cihetle Peygamberimiz bu hâinleri kırk sabah tel'în etmiş ve : Usayye kabîlesi Allāh'a ve Peygamberine âsî olmuştur, buyurmuştur. [Sekizinci cildin 305 (İkinci baskı : 264) inci sahifesine tesâdüf eden 1183 numaralı Enes İbn-i Malik hadîsinin terceme ve îzâhına da bakınız!].

1430. عَنْ أَبِي بَكْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّ الْأَقْرَعَ بْنَ حَابِسٍ
قَالَ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّمَا تَابَعَكَ سُرَّاقُ الْحَجِيجِ
مِنْ أَسْلَمَ وَغِفَارَ وَمُزَيْنَةَ وَأَحْسِبُهُ وَجُهَيْنَةَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى
اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَرَأَيْتَ إِنْ كَانَ أَسْلَمُ وَغِفَارُ وَمُزَيْنَةُ وَ
جُهَيْنَةُ خَيْرًا مِنْ بَنِي تَمِيمٍ وَمِنْ بَنِي عَامِرٍ وَأَسَدٍ وَغَطَفَانَ خَابُوا
وَخَسِرُوا قَالَ نَعَمْ قَالَ وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ إِنَّهُمْ لَخَيْرٌ مِنْهُمْ.

TERCEMESİ

Ebû Bekre *radiya'llāhu anh*'den rivâyet olunduğuna göre, bir kere Akra' İbn-i Hâbis Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e :

— Yâ Resûla'llāh! Sana ancak Eslem, Gıfâr, Müzeyne —zan edersem— Cüheyne kabîlelerinden hacıları soyan hırsızlar tâbi' olmuştur! demişti. Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* (Akra''ı karşılayarak) :

— Ey Akra', (sen ne sanıyorsun?) Bana söyler misin ki: eğer Eslem, Gıfâr, Müzeyne, Cüheyne (kabîleleri) Benî Temîm, Benî Âmir, Esed, Gatafân (kabîlelerin) den hayırlı iseler, bu, ikinciler için bir eksiklik ve husrân değil midir? buyurdu. Akra' :

— Evet hüsrandır, diye tasdîk etmesi üzerine Resûlullāh :

— Hayâtım yed-i kudretinde olan Allāh'a yemîn ederim ki, onlar (Eslem, Gıfâr, Müzeyne, Cüheyne) bunlardan (Benî Temîm, Benî Âmir, Esed, Gatafân'dan) elbette daha hayırlıdırlar, buyurdu.

Î Z Â H I

Hadîste sayılan kabîleler, Arabın en cemiyetli soylarıdırlar. Bunlardan dört evvelkiler, sonrakilerden daha önce ve harpsiz kendi arzulariyle müslüman oldukları ve fıtraten halûk, ince ruhlu bir soy bulundukları için Peygamber öbirlerinden daha hayırlı olduklarını yemîn ile te'yîd ederek bildirmiştir. Böyle iken Akra' İbn-i Hâbis'in bunları hacı vurgunculuğiyle ithâmı asabiyyet gayretinden ve müslümanlıkta öbirlerine takaddüm etmiş bulunmalarından başka bir şey değildir. Nasılki Akra''ın kendisi de Mekke'nin fethi sırasında müslümân olmuş Müellefe-i Kulûb'dandır. Ve Benî Temîm eşrâfındandır. Huneyn'de ve Tâif'in fethinde bulunmuştur. Kendisine yüz deve ihsan buyurulduğu (1303) numara ile tercümesi geçen Abdullāh İbn-i Mes'ûd hadîsinde, sekizinci cildde görülmüştü.

1431. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ أَسْلَمُ وَ غِفَارُ وَشَيْءٌ مِنْ مُزَيْنَةَ وَ جُهَيْنَةَ أَوْ قَالَ شَيْءٌ مِنْ جُهَيْنَةَ أَوْ مُزَيْنَةَ

خَيْرٌ عِنْدَ اللّٰهِ أَوْ قَالَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِنْ أَسَدٍ وَتَمِيمٍ وَ هَوَازِنَ وَ غَطَفَانَ .

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llâhu anh*'den (Resûlullāh *salla'l-lâhu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğu) rivâyet olunmuştur : Eslem ve Gıfâr ile Müzeyne ve Cüheyne'den bir kısmı —yâhut Resûlullāh, Cüheyne'den veya Müzeyne'den bir kısmı dedi— Allah yanında —yâhut Resûlullāh kıyâmet gününde dedi— Esed, Temîm, Hevâzin ve Gatafân'dan hayırlıdır.

1432. وَ عَنْهُ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ قَالَ لَا تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى يَخْرُجَ رَجُلٌ مِنْ قَحْطَانَ يَسُوقُ النَّاسَ بِعَصَاهُ .

TERCEMESİ

Yine Ebû Hüreyre *radiya'llâhu anh*'den Nebî *salla'llâhu aleyhi ve sellem :*

"*Kahtan oğullarından bir kişi çıkıp nâsı asâsiyle sevk ve idâre etmedikçe kıyâmet kopmayacaktır*" buyurduğu rivâyet olunmuştur.

1433. عَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ غَزَوْنَا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ وَ قَدْ ثَابَ مَعَهُ نَاسٌ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ حَتَّى كَثُرُوا وَكَانَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ رَجُلٌ لَعَّابٌ فَكَسَعَ أَنْصَارِيًّا فَغَضِبَ الْأَنْصَارِيُّ غَضَباً شَدِيداً حَتَّى تَدَاعَوْا وَ قَالَ الْأَنْصَارِيُّ

يَا لَلْأَنْصَارِ و قَالَ الْمُهَاجِرِيُّ يَا لَلْمُهَاجِرِينَ فَخَرَجَ النَّبِيُّ
صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ فَقَالَ مَا بَالُ دَعْوَى أَهْلِ الْجَاهِلِيَّةِ
ثُمَّ قَالَ مَا شَأْنُهُمْ فَأُخْبِرَ بِكَسْعَةِ الْمُهَاجِرِيِّ الْأَنْصَارِيَّ قَالَ
فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ دَعُوهَا فَإِنَّهَا خَبِيثَةٌ وَ قَالَ
عَبْدُ اللّٰهِ بْنُ أُبَيٍّ ابْنُ سَلُولَ أَقَدْ تَدَاعَوْا عَلَيْنَا لَئِنْ رَجَعْنَا
إِلَى الْمَدِينَةِ لَيُخْرِجَنَّ الْأَعَزُّ مِنْهَا الْأَذَلَّ فَقَالَ عُمَرُ أَ لَا نَقْتُلُ
يَا نَبِيَّ اللّٰهِ هٰذَا الْخَبِيثَ لِعَبْدِ اللّٰهِ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ
وَ سَلَّمَ لَا يَتَحَدَّثُ النَّاسُ أَنَّهُ كَانَ يَقْتُلُ أَصْحَابَهُ .

TERCEMESİ

Câbir *radiya'llāhu anh*'den şöyle dediği rivâyet olunmuştur :

Biz, (Müreysî' seferinde) Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* ile berâber gazâ etmiştik. Muhâcirlerden birtakım kimseler de toplanmış, Resûlullāh ile berâber sefer etmişti. Hattâ Muhâcirler (Ensâr'dan) çoğaldı. Muhâcirlerden şakacı birisi de vardı. Ensar'dan birisinin kıçına (şaka olarak) vurmuştu. Ensârî aşırı derecede hiddetlenmişti. Nihâyet (kavga başladı) iki taraf da kabîlelerini imdâda çağırdılar : Ensar'dan olan kimse : Ey Medîneliler, imdâdıma koşunuz! diye feryâd etti. Muhâcir şakacı da : Ey Muhâcirler, imdâdıma geliniz! diye seslendi. Bu sesler üzerine Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* çıktı ve :

— Câhiliyet halkının çığlığiyle feryattan maksat nedir? buyurdu. Sonra da :

— Onlara ne olmuş (ki, İslâm âdetini bırakıyorlar), neden câhiliyet âdetiyle sesleniyorlar? diye sordu. Bir Muhâcirin Ensâr'dan birisine şaka ile vurduğu bildirildi. —Râvî der ki:— Bunun üzerine Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem:*

— Şu câhiliyet çığlığını bırakınız!. Soyunu çağırmak (onunla hak kazanmak) ne kötü şeydir? buyurdu. (Münâfıkların reîsi olan) Abdullāh İbn-i Übey İbn-i Selûl de:

— Vay, şunlar bizim Medîne halkı üzerine Muhâcirleri ayaklandırmak mı istiyorlar?. Hele biz bir kere Medîne'ye dönüp varalım; bizim en azîzimiz (gûyâ kendisi) onlardan en zelîl olanı (gûyâ Peygamber'i) elbette ve muhakkak sûrette (Medîne'den) çıkaracaktır, dedi. Bunun üzerine Ömer, İbn-i Übey için:

— Ey Allāh'ın Peygamberi! Şimdi ben şu habîsi gebertmez miyim? dedi. Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* de:

— (Bırak şunu!) Halk, Muhammed, Ashâb'ını öldürmeğe başladı, diye dedi-kodu etmesin! buyurdu.

Î Z Â H I

Bu hadîsi Buhârî, câhiliyyet da'vâsından nehiy hakkında vârid olan hadîsleri tahrîc için açtığı bir bâbında rivâyet etmiştir. Câhiliyyet da'vâsı câhiliyyet çağrısı demektir ki, Arabın kendi kabîlesinden imdâd için: Ey filân oğulları yetişiniz! diye bağırmasıdır. Bu çığlığı işiten kabîlesi halkı toplanarak istiâne eden kātile, zâlim olsa bile, yardım ederlerdi. Müslümanlığın adâlet nûru doğduktan sonra böyle zorbalıkla, kavim ve kabîle kuvvetiyle ihkāk-ı hak da'vâsını kaldırmış ve ortaya koyduğu adâlet düsturlariyle da'vâ edilmek, hak kazanılmak sûretiyle medenî bir adâlet rejimi ortaya koymuştur. Nasılki bu hadîs-i şerifte de: "*Câhiliyyet da'vâsiyle hak iddia eden kimse, biz müslümanların câmiasından değildir; Cehennem'deki karargâhına hazırlansın!*" buyurulmuştur.

İslâm Dîni câhiliyyet da'vâsını bir cinâyet saydığı gibi bu yoldaki da'vete icâbeti de bir cürüm saymıştır. Bu cürme cezâ ta'yîninde fukahânın müteaddid ictihadları varsa da bunlar arasında en isâ-

betlisi cezâ ta'yîninin devlet reîsinin takdîrine bırakılmasıdır. Devlet, hâdisenin şekline göre fesâdı kaldırmak ve emsâli şer ve mefsedet kapısını kapamak için ta'zîr, yâhud hapsetmek, yâhut da kamçı vurmak sûretlerinden birisiyle cezâlandırır.

Bu hâdisenin cereyân ettiği gazâ Müreysî' gazâsı idi. Benî Mustalık üzerine hareket edilmişti. Meşhur olan kavle göre, Hicret'in altıncı yılında vukū' bulmuştu.

Bu hâdisede "*Cahcah*" adiyle meşhûr olan şakacı muhâcir, Gıfâr kabîlesinden olup Hazret-i Ömer'in ücretli bir işçisi idi. Onun atını yeder ve yemine, suyuna bakardı. Ensâr'dan olduğu rivâyet olunan öbir kavgacı da Sinân İbn-i Vebre idi. Bu da Abdullāh İbn-i Übey İbn-i Selûl'ün yakın bir dostu idi. İbn-i Übeyy'in : hele bir kere Medîne'ye varalım, elbette bizim azîz olanımız, onların zelîl olanını çıkaracaktır, sözü Kur'ân'da Münâfikūn Sûresi'nin 8 inci âyetinde hikâye buyurulmuş ve : İzzet, şeref, kuvvet ve galebe Allāh'a, Allāh'ın Peygamberine ve bütün mü'minlere mahsustur. Fakat münâfıklar bunu bilmezler ve anlayamazlar, cevâbiyle karşılanmıştır. [Bu eserimizin 4 üncü cildinin 105 (ikinci baskı: 88) inci sahifesinden i'tibâren devâm eden îzâhâtımız da mutâlâa olunsun!]

Hazret-i Câbir'in bu hadîsinden sonra Buhârî'nin bu bâbda Abdullāh İbn-i Mes'ûd'dan da şöyle bir rivâyeti vardır : Peygamber Efendimiz : "*Her kim avuç içiyle yanaklarını, yüzünü döver ve yakalarını yırtar, ve câhiliyyet âdeti üzere çağırır* (mâtem tutar) *sa o kimse bizim câmiamızdan değildir.*" buyurmuştur. Bu hadîsi, Buhârî Cenâze bahsinde de rivâyet etmiş ve orada 642 numara ile terceme ve îzâhı geçmiştir. Oraya bakınız!.

قِصَّةُ خُزَاعَةَ

BU BAHİS, HUZÂA KISSASINA DÂİR HADÎSLERİ MUHTEVÎDİR

Huzâa, en eski bir Arap soyu olan Ezd Şa'bının bir şûbesidir. Nasıl Evs ile Hazrec Ezd Şa'bından ayrılan ve Seylü'l-Arîm'in zuhûru üzerine Yemen'den Medîne'ye hicret eden birer soy iseler, Huzâa da Mekke'ye göç edip gelen bir Ezd soyudur[1].

Ensâb ilminin ilk müelliflerinden Ruşâtî'nin beyânına göre, Huzâa, Amr İbn-i Rebîa'dır ki, Rebîa, Luhay İbn-i Hârise diye de anılır. Bu silsile Ensâb âlimlerinden : "*Huzâa Yemenlidir*" diyenlerin mezhebidir. Huzâa'nın Mudar'dan olduğunu iddia edenlere göre de, Huzâa: Amr İbn-i Rebîa İbn-i Kam'a İbn-i Hindif'tir. Bu zümre âlimleri aşağıda tercümesi gelecek olan Ebû Hüreyre hadîsi ile ihticâc etmişlerdir. Şu halde her iki zümreye göre, Huzâa'nın adı Amr'dır, Huzâa lâkabıdır. Babasının adı da Rebîa'dır; Lûhay diye anılır. Bunda ensâb âlimlerinin ihtilâfı yoktur. İhtilâf yalnız büyük babasındadır. Huzâa'nın Yemenli olduğunu kabûl edenlere göre, büyük babası (Hârise İbn-i Amr) dır. Mudar'a nisbet edenler de (Kam'a İbn-i Hindif) dir, demişlerdir.

Bâzı ensâb âlimleri ise bu iki iddiayı cem' ve te'lîf ederek : "*Kam'a İbn-i Hindif'in karısı, oğlu* (Luheyy) *e gebe iken Kam'a öldürmüştür. Bunun üzerine kadın, Yemen'e, Hârise İbn-i Amr'ın yanına gitmiş ve orada doğurmuştur. Bu cihetle Hârise, Luheyy'i évlâd edinerek kendisine nisbet edilmiştir*" demişlerdir.

Sâhib-i tercüme Amr İbn-i Rebîa'ya Huzâa denilmesinin sebebine gelince, müelliflerin müttefikan bildirdiklerine göre, Ye-

[1] Ezd, Yemen'de bir kabîlenin pederi idi. Bunda efsah olan sin ile olmaktır. Ensâr-ı Kirâm hep onun neslindendir. Bu kabîle üç sınıftır : Ezd-i Şenûe, Ezd-i Ummân, Ezd-i Serat'tır [*Kâmus Tercemesi*].

men'in Me'rib şehrindeki su bendi yıkılarak Seylü'l-Arîm[1] denilen âfetin zuhûru üzerine susuz kalan Ezdîler etrâfa dağıldıkları sırada Huzâa da diğer Ezd kabîlelerinden ayrılarak oğliyle birlikte Hicâz'a gelmiş ve Mekke civârına yerleşmiş olmasıdır. Çünkü Huzâa kelimesi, bir şeyden kesilip ayrılmış parçaya denir.

Huzâa Mekke'ye yerleştikten sonra orada İsmâil Peygamber zamânındanberi mekân tutmuş ve Mekke'nin idâresini, Kâ'be'nin bütün vazîfelerini ellerine almış olan Cürhümîleri oradan kovup idâreyi eline almıştır. Bir müddet sonra Peygamberimizin büyük babalarından Kusay İbn-i Kilâb, Huzâî reislerinden Huleyl'in kızı Hibâ ile evlenmekle Peygamberimizin ecdâdiyle ve Kâ'be'nin hakîkî bir vârisi ile karâbet kazanmışlardır. Fakat Huleyl'in vefâtından sonra Kusay Mekke'nin idâresini ve Kâ'be'nin bütün vazîfelerini bi'l-istihkāk eline almış ve üç yüz küsur sene devâm eden Huzâî idâresine nihâyet vermiştir.

1434. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ عَمْرُو بْنُ لُحَيِّ بْنِ قَمْعَةَ بْنِ خِنْدِفَ أَبُو خُزَاعَةَ

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den Resûlullāh *salla'l-lāhu aleyhi ve sellem*'in:

Amr İbn-i Luhay İbn-i Kam'a İbn-i Hindif Huzâa (kabîlesi) nin (büyük) babasıdır, buyurduğu rivâyet olunmuştur.

* * *

1435. وَ عَنْهُ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَأَيْتُ عَمْرَو بْنَ عَامِرٍ ٱلْخُزَاعِيَّ يَجُرُّ قُصْبَهُ فِي ٱلنَّارِ وَكَانَ أَوَّلَ مَنْ سَيَّبَ ٱلسَّوَائِبَ .

[1] Sebe', Me'rib, Sedd-i Me'rib, Seylü'l-Arîm hakkında bu eserimizin 6 ncı cildinin 32 (İkinci baskı : 24) nci ve müteakib sahîfelerindeki îzâhâtımız mütâlâa olunsun.

TERCEMESİ

Yine Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğu rivâyet olunmuştur :

(Küsûf namazı kılarken) ben Cehennem'de Huzâî Amr İbn-i Âmirî'yi kendi barsaklarını (ateş içinde) sürükler bir halde gördüm. Çünkü Amr-ı Huzâî, develeri salma adak yapanların önderi idi..

Î Z Â H I

Resûlullâh'ın Huzâî Amr'ı Cehennem'de bu kötü vaziyette görmesi, Küsûf namazı kılarken kendilerine Cennet, Cehennem gösterilmişti de gerek Cennet'te, gerek Cehennem'de gördüklerini hikâye buyurmuştu. Orada bulunan Ashâb-ı Kirâm'dan bir çokları duyduklarını rivâyet etmişlerdi. [Bu eserimizin üçüncü cildinde 551 numara ile terceme edilen İbn-i Abbâs hadîsinin îzâhına ve bilhassa 463 (İkinci baskı: 341) üncü sahifeye bakınız!].

Ebû Hüreyre'nin bu hadîsindeki Sâibe, câhiliyyet devrinde yapılan adakların bir nev'idir. Şöyle ki : bir kişi meselâ şu seferden sağ, selâmet evime dönersem, yâhut şu hastalıktan şifâ bulursam, devem Sâibe olsun! diye adardı. Ve kulağını yarar, salıverirdi. Ne bir kimse onun südünü sağardı, ne üstüne binilir, ne yük yüklenirdi. Ve her sûretle Sâibe deveden intifâ' haram kılınırdı. Onun sulanmasına, otlanmasına da kimse mâni' olmazdı. Sâibenin umûmî sûrette medlûlü budur. Husûsî mâhiyette birtakım Sâibe adakları da vardır. O cümleden birisini Buhârî, îzâh etmekte bulunduğumuz Ebû Hüreyre hadîsinin üst tarafında aynı senetle fakat Saîd İbn-i Müseyyeb'den mevkūf olarak rivâyet ediyor da : Sâibe, câhiliyet arablarının taptıkları putlara adadıkları deve olduğunu, artık o deveden intifâı haram kıldıkları deve olduğunu bildiriyor.

Buhârî yine Saîd İbn-i Müseyyeb'den mevkūfan yâni Resûlullâh'a isnâdını çıkarmıyarak bir de *Bahîre* nezri rivâyet ederek diyor ki : Bahîre, sütü tâgutlara, şeytanlara âit olmak üzere sütünden intifâ haram kılınan devedir. Artık ba'de-mâ bu devenin sütünü kimse sağamazdı. Câhiliyyet Araplarının Türkçe Mâya dediğimiz bir dişi deve, beş batın doğurur da son yavrusu erkek olursa, onun kulağını yararlar, salıverirlerdi. Bundan da sâibe adağı

gibi her ne sûretle olursa olsun istifâde haram olurdu. İşte bu da Buhârî'nin mevkûf rivâyetidir.

İbn-i İshâk'ın sahîh bir sened ile yine Ebû Hüreyre'den gelen bir rivâyetine göre Amr İbn-i Luhayy Sâibe ve Bahîre bid'atlerinden başka Hazret-i İsmâil İbn-i İbrâhîm'in tebliğ ettiği tevhîd dînini ilk bozan, ve ilk put diken, Vasîyle, Hâm adaklarını ilk îcâd eden de bu Huzâa Amr İbn-i Luhay'dır.

İbn-i İshâk bâzı âlimlerden rivâyet ederek diyor ki : bir ara Amr Mekke'den Şam'a gitmişti. Belka mıntakasındaki (eski) Maâb şehrine —ki, o zamanlarda burasa Amâlika'nın âramgâhı idi— vardığında Amâlika'nın putlara taptıklarını gördü. Bu putlardan kurak zamanlarında yağmur, harp ve felâket zamanlarında yardım dilediklerini öğrendi. Onlardan isteyip aldığı Hübel adlı bir putu götürüp Kâ'be'ye dikti. Halkı buna ta'zîm ve ibâdete da'vet etti.

Şârih Aynî'nin bildirdiğine göre, târihte meşhûr olan Lât putu da Huzâa'nın eseridir. Meşhûr olan rivâyete göre, Benî Sakîf'ten hayır sâhibi bir kişi hac mevsiminde târihte "*Sahretü'l-lât*" diye anılan bir taş üstünde Arabların Sevîk dedikleri kavutu, su ile karıştırıp helva yaparak hacılara dağıtırdı. Bu hayır sâhibi öldüğünde İbn-i Luhay bunu da bir fırsat sayarak halka: bu adam ölmemiştir, bu helva taşının içine girmiştir diyerek bu taşı da bir put yapmış ve halkı tapmağa da'vet etmiştir.

Hazret-i İbrâhîm zamânındanberi devâm edip gelen hac telbiyesinin sonuna da İbn-i Luhay bir fıkra ilâve etmek hiyânetini göstermiştir.

Huzâa ile Huzâa oğullarının Hicaz'da kurdukları bu inkılâpçı idâre üç yüz küsur sene devâm etmiştir. Hem de onun te'sîs ettiği putperestlik rejimi Hâtemü'l-Enbiyâ'nın tevhîd inkılâbiyle yıkılıncaya kadar asırlarca dimdik yaşamıştır. Bu cihetle Huzâa'nın hayâtı her inkılâpçı ve ictimâiyatçı için tetkîke değer bir mâhiyettedir. Görülüyor ki, Huzâa halka teklîf ettiği her bid'ati, bir peygamberin şerîati gibi kabûl ve devâm ettirmiştir.

En mevsûk kaynaklardan alınan ma'lûmâta göre, bunun sırrı bir noktada toplanıyor : Huzâîlerin sehâ ve semâhatinde ve Hicâz gibi zirâatsiz bir mıntıkanın aç halkını refâh içinde yaşatmasında görülüyor. Cümleden biri, Amr'ın her hac mevsiminde on bin deve

kestiği, on binlerce elbîse hazırlayıp açlara, çıplaklara yedirip giydirdiği rivâyet olunuyor.

Hâm da o Besrek devedir ki, onun yavrusunun yavrusu dişi deveyi basmağa başlar. Bunun üzerine sâhibi emekdar devesinin arkasını yükten korumağa hak kazandığını i'lân ederdi.

Bir de En'âm Sûresi'nin 139 uncu âyetinde bildirildiği üzere bu Sâibelerin, bu Bahîrelerin yavrularından istifâde hakkı erkeklere mahsûs idi. Kadınlara haramdır! derlerdi. Şâyet ölü doğarsa o zaman erkek, kadın hepsinin bunda müşterek olduğunu kabûl ederlerdi.

İşte Amr İbn-i Luhay tarafından ortaya konulan bu bid'atler Mâide Sûresi'nin 103 üncü âyetinde bildirildikten sonra bunların Allah tarafından teşrî' buyrulmadığı ve Allāh'a iftirâdan ibâret olduğu haber verilerek bir sürü Hurâfât üzerine kurulan bu asır-dîde şirk âbidesi müdhiş tarrakalarla yıkılmıştır[1].

* * *

---

[1] (ما جعل الله من بحيرة و لا سائبة ولا وصيلة، و لا حام و لكن الذين كفروا يفترون على الله الكذب و اكثرهم لا يعقلون).

قِصَّةُ إِسْلَامِ أَبِي ذَرٍّ رَضِيَ ٱللَّهُ عَنْهُ وَ قِصَّةُ زَمْزَمَ

BU BAHİS EBÛ ZERR-İ GIFÂRÎ RADİYA'LLĀHU ANH'İN İSLÂM'A GELMESİ KISSASİYLE ZEMZEM'E DÂİR HADÎSLERİ MUHTEVÎDİR

1436. عَنِ ٱبْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ ٱللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ قَالَ أَبُو ذَرٍّ كُنْتُ رَجُلاً مِنْ غِفَارَ فَبَلَغَنَا أَنَّ رَجُلاً قَدْ خَرَجَ بِمَكَّةَ يَزْعُمُ أَنَّهُ نَبِيٌّ فَقُلْتُ لِأَخِي ٱنْطَلِقْ إِلَى هٰذَا ٱلرَّجُلِ كَلِّمْهُ وَ ٱئْتِنِي بِخَبَرِهِ فَٱنْطَلَقَ فَلَقِيَهُ ثُمَّ رَجَعَ فَقُلْتُ مَا عِنْدَكَ فَقَالَ وَ ٱللَّهِ لَقَدْ رَأَيْتُ رَجُلاً يَأْمُرُ بِٱلْخَيْرِ وَ يَنْهَى عَنِ ٱلشَّرِّ فَقُلْتُ لَهُ لَمْ تَشْفِنِي مِنَ ٱلْخَبَرِ فَأَخَذْتُ جِرَاباً وَ عَصاً ثُمَّ أَقْبَلْتُ إِلَى مَكَّةَ فَجَعَلْتُ لَا أَعْرِفُهُ وَ أَكْرَهُ أَنْ أَسْأَلَ عَنْهُ وَ أَشْرَبُ مِنْ مَاءِ زَمْزَمَ وَ أَكُونُ فِي ٱلْمَسْجِدِ قَالَ فَمَرَّ بِي عَلِيٌّ فَقَالَ كَأَنَّ ٱلرَّجُلَ غَرِيبٌ قَالَ قُلْتُ نَعَمْ قَالَ فَٱنْطَلِقْ إِلَى ٱلْمَنْزِلِ قَالَ فَٱنْطَلَقْتُ مَعَهُ لَا يَسْأَلُنِي عَنْ شَيْءٍ وَ لَا أُخْبِرُهُ فَلَمَّا أَصْبَحْتُ غَدَوْتُ إِلَى ٱلْمَسْجِدِ لِأَسْأَلَ عَنْهُ وَ لَيْسَ أَحَدٌ يُخْبِرُنِي عَنْهُ بِشَيْءٍ قَالَ فَمَرَّ بِي عَلِيٌّ فَقَالَ

أَمَا نَالَ لِلرَّجُلِ يَعْرِفُ مَنْزِلَهُ بَعْدُ قَالَ قُلْتُ لَا قَالَ ٱنْطَلِقْ مَعِي قَالَ فَقَالَ مَا أَمْرُكَ وَ مَا أَقْدَمَكَ هٰذِهِ ٱلْبَلْدَةَ قَالَ فَقُلْتُ لَهُ إِنْ كَتَمْتَ عَلَيَّ أَخْبَرْتُكَ قَالَ فَإِنِّي أَفْعَلُ قَالَ قُلْتُ لَهُ بَلَغَنَا أَنَّهُ قَدْ خَرَجَ هٰهُنَا رَجُلٌ يَزْعُمُ أَنَّهُ نَبِيٌّ فَأَرْسَلْتُ أَخِي لِيُكَلِّمَهُ فَرَجَعَ وَلَمْ يَشْفِنِي مِنَ ٱلْخَبَرِ فَأَرَدْتُ أَنْ أَلْقَاهُ فَقَالَ لَهُ أَمَا إِنَّكَ قَدْ رُشِدْتَ هٰذَا وَجْهِي إِلَيْهِ فَٱتَّبِعْنِي أُدْخُلْ حَيْثُ أَدْخُلُ فَإِنِّي إِنْ رَأَيْتُ أَحَداً أَخَافُهُ عَلَيْكَ قُمْتُ إِلَى ٱلْحَائِطِ كَأَنِّي أُصْلِحُ نَعْلِي وَ ٱمْضِ أَنْتَ فَمَضَى وَ مَضَيْتُ مَعَهُ حَتَّى دَخَلَ وَ دَخَلْتُ مَعَهُ عَلَى ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ فَقُلْتُ لَهُ ٱعْرِضْ عَلَيَّ ٱلْإِسْلَامَ فَعَرَضَهُ فَأَسْلَمْتُ مَكَانِي فَقَالَ لِي يَا أَبَا ذَرٍّ ٱكْتُمْ هٰذَا ٱلْأَمْرَ وَ ٱرْجِعْ إِلَى بَلَدِكَ فَإِذَا بَلَغَكَ ظُهُورُنَا فَأَقْبِلْ فَقُلْتُ وَ ٱلَّذِي بَعَثَكَ بِٱلْحَقِّ لَأَصْرُخَنَّ بِهَا بَيْنَ أَظْهُرِهِمْ فَجَاءَ إِلَى ٱلْمَسْجِدِ وَ قُرَيْشٌ فِيهِ فَقَالَ يَا مَعْشَرَ قُرَيْشٍ إِنِّي أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلٰهَ إِلَّا ٱللهُ وَ أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّداً عَبْدُهُ وَ رَسُولُهُ فَقَالُوا قُومُوا إِلَى هٰذَا ٱلصَّابِئِ فَقَامُوا فَضُرِبْتُ لِأَمُوتَ فَأَدْرَكَنِي ٱلْعَبَّاسُ فَأَكَبَّ عَلَيَّ ثُمَّ أَقْبَلَ عَلَيْهِمْ فَقَالَ وَيْلَكُمْ تَقْتُلُونَ

رَجُلاً مِنْ غِفَارَ وَ مَتْجَرُكُمْ وَ مَمَرُّكُمْ عَلَى غِفَارَ فَأَقْلَعُوا عَنِّى
فَلَمَّا أَنْ أَصْبَحْتُ ٱلْغَدَ رَجَعْتُ فَقُلْتُ مِثْلَ مَا قُلْتُ بِٱلْأَمْسِ
فَقَالُوا قُومُوا إِلَى هٰذَا ٱلصَّابِئِ فَصُنِعَ مِثْلُ مَا صُنِعَ بِٱلْأَمْسِ
وَ أَدْرَكَنِي ٱلْعَبَّاسُ فَأَكَبَّ عَلَيَّ وَ قَالَ مِثْلَ مَقَالَتِهِ بِٱلْأَمْسِ
قَالَ فَكَانَ هٰذَا أَوَّلَ إِسْلَامِ أَبِي ذَرٍّ رَحِمَهُ ٱللهُ .

TERCEMESİ

İbn-i Abbâs *radiya'llāhu anh*'den (Ebû Cemre) şöyle rivâyet etmiştir : bir kere İbn-i Abbâs bize : Ebû Zerr'in nasıl müslümân olduğunu size bildireyim mi? diye sormuştu, biz de : evet bildir! demiştik. (İbn-i Abbâs şöyle anlattı):

Ebû Zer dedi ki : ben Gıfâr (kabîlesin) den bir kimse idim. (Günün birisinde) : "*Mekke'de bir kimse çıkmış, Peygamber olduğunu iddia ediyormuş*" diye bize bir haber erişti. Ben de kardeşim (Üneys)e : haydi (Mekke'ye) şu kimseye git, görüş!. (Ne söylerse dinle). Ve onun (hakkında edindiğin) haberle bana gel! dedim. (Nihâyet) kardeşim gitti. Resûlullāh'a kavuştu. Sonra dönüp geldi. Kardeşime :

— Ne haber var? diye sordum. O da :

— Bir kişi gördüm. O, hayır ile emrediyor, şerden nehyediyor, dedi. Kardeşime :

— Gönlüme şifâ verir bir haber getirmedin! dedim. Ve kendim bir dağarcık, bir de asâ aldım. Sonra Mekke'ye yöneldim. (Mescid-i Harâm'a geldim) fakat ben Resûlullāh'ı tanımıyordum. Onu başkasına sormak da fenâma gidiyordu. Zemzem suyu içiyordum. Ve mescidde bulunuyordum.

Ebû Zerr (devamla) der ki :

— Bu sırada yanıma Alî (İbn-i Ebî Tâlib) uğradı ve:

— Şu adam gariptir sanırım! dedi. Ben de :

— Evet garibim, dedim. Alî :

— Öyle ise bizim eve buyur! dedi. Ebû Zer der ki : Alî ile berâber gittim. (Sabaha kadar) o bana (seyahatime dâir) bir şey sormadı. Ben de ona haber vermedim. Sabahlayınca (kalktım) Resûlullāh'ı sormak için kuşluk vakti mescide gittim. Fakat kimse bana ona dâir bir şey bildirmedi.

Ebû Zer (devâm edip) dedi ki:

— (Yine) bana Alî uğradı ve:

— Bu adam için yerini öğrenmek zamanı gelmedi mi? (yani hâlâ garip mi, bir yer bulup yerleşmedi mi?) diye sordu. Ben de :

— Hayır, (burada ikāmet niyetinde değilim) dedim. Alî :

— Haydi (bize) gidelim, dedi. (Gittik, evde) Alî :

— Yâhu senin işin, (hâl ü şânın) nedir? Bu şehre neye geldin? diye sordu. Ben de :

— Mahrem tutacağına bana söz verirsen sana anlatırım, dedim. Alî :

— Emîn ol öyle yaparım, dedi. Ben de şöyle anlattım :

— Duyduğumuza göre burada bir kişi çıkmış, Peygamberim, dermiş. Onunla görüşmek üzere kardeşimi gönderdim. Fakat kardeşim döndü geldi. Getirdiği haber bana kanâat vermedi. Bunun üzerine kendim bu zâta varıp yüz yüze kavuşmak (ve görüşmek) istedim, (buraya geldim). Alî :

— Hiç şüphesiz sen (âkılâne hareket ettin) hidâyete mazhar oldun. (Bu zât, Allāh'ın resûlüdür, hak Peygamberdir. Sabahleyin ben yanına gideceğim. Sen de ardımca gel! dedi. Sabah olunca Alî):

— İşte ben Resûlullāh'ın yanına gidiyorum; arkam sıra gel; benim girdiğim yere sen de gir!. Şâyet ben (yolda) sana

zarar vereceğinden korktuğum birisini görürsem, ben, papucumu düzeltir gibi bir duvara yönelir dururum. Sen (durma) git! (Ben yürüyüp nereye girersem, sen de oraya gir!) dedi.. Alî gitti. Ben de onunla berâber gittim, nihâyet o, Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in huzûruna girdi. Onunla berâber ben de girdim. Hemen Resûlullāh'a :

— Yâ Resûla'llāh, bana İslâm'ı ta'lîm buyur! dedim. O da telkîn buyurdu. Ben de bulunduğum yerde hemen müslümân oldum. Bunun üzerine Resûlullāh :

— Ey Ebû Zer, bu işi mahrem tut, ve memleketine dön, git!. Sonra sana bizim zuhûrumuz haberi, ne zaman erişirse hemen gel! buyurdu. Ben de :

— Yâ Resûla'llāh! Seni hak Peygamber ba's eden Allāh'a yemîn ederim ki, hiç şüphesiz ben, bu (mübârek) kelimeyi, (şehâdet kelimesini) en azılı müşriklerin ortasında muhakkak haykıracağım! dedim. (Râvî İbn-i Abbâs der ki:) Kureyş mescitte toplu bir halde iken Ebû Zer mescide geldi de :

— Ey Kureyş cemâati! Bütün varlığımla bilir ve size de bildiririm ki : Allah'dan başka ibâdet edecek hiç bir ma'bud yoktur, Ancak Allah vardır. Yine samîmiyetle i'lân ederim ki, Muhammed Allāh'ın kulu ve Peygamberidir, dedi. Kureyş müşrikleri de :

— Ha saldırın şu Sâbiî'ye [1] dediler de kalktılar, öldürmek kasdiyle sıra dayağına çekildim. Bu sırada Abbâs hemen üzerime kapandı. Sonra onlara döndü :

— Helâk olasınız! Gıfâr'dan bir kişiyi öldürüyorsunuz. Gıfâr ise sizin ticâret yeriniz ve yol uğrağınız, dedi de Kureyşîler benden çekildiler. Ertesi gün sabah vakti ben yine

[1] Subû', lûgaten bir şeyden diğer şeye intikâl etmektir. Bu cihetle Kureyş müşrikleri müslüman olan kimselere Sâbiî derlerdi.

Mescide gittim. Dünkü gibi yine i'lân ettim. Onlar da: kalkın şu Sâbiî'ye hücûm edin, dediler ve dünkü gibi öldüresiye döğdüler. Yine Abbâs imdâdıma yetişip üzerime kapandı. Dünkü gün Kureyş'e söyledikleri gibi bu gün de söyledi. (Râvî) İbn-i Abbâs: Allah rahmet etsin! Ebû Zerr'in İslâm'a gelme vâkıası böyle oldu, demiştir.

Î Z Â H I

Ebû Zerr-i Gıfârî'nin adı Cündüb İbn-i Cünâde'dir. İlk müslüman olan beş zâtın beşincisi olduğu, İslâm'ı kabûlü hiç da'vet edilmeksizin kendi arzusiyle ve müstesnâ bir irâdenin eseri bulunduğu için İbn-i Abbâs gibi büyük bir Sahâbî âlimi, Ebû Zerr'in İslâm'a gelme vâkıası menkabesini tafsîlâtiyle rivâyet etmiş, İmam Buhârî de bu rivâyeti müstakil bir bâb açarak *Sahîh*'ine almıştır.

Zehebî, *Tezkiretü'l-Huffâz*'da Ebû Zerr'i ilimde, zühd-ü takvâda, harb-ü cihadda, doğru ve düzgün söz söylemekte, ihlâs ve samîmîlikte başlı başına bir şahsiyetti, diyor ve ilimde Abdullāh İbn-i Mes'ûd'a müsâvî addediyor. Yalnız idârî ve mâlî işlerde garip içtihadları vardı. Meselâ iki dirheme, iki dînâra bir kişinin mâlik olmasını Kur'ân'da zem edilen Kenz cümlesinden sayardı. Bu cihetle Beytü'l-mal'dan tahsîs olunan dört yüz dînâr hissesini aldığı gün hepsini fukarâya dağıtırdı. Hâcet zamânı için muhâfaza etmezdi. Bana azîz dostum *salla'llāhu aleyhi ve sellem* şöyle vasıyyet etti, derdi: çıkınlanıp ağzı bağlanan her altın, gümüş birer ateş parçasıdır. O —Allah rızâsı için muhtaçlara verilinceye kadar— sâhibini yakar. Peygamberimizin vefâtından sonra Şam'da ikāmet etmişti. Fakat Muâviye'nin emâreti zamânında onun saltanat sistemli idâresini açıktan ve her vesîle ile tenkîdi ve bu nevi' bâzı ictihadları halk üzerinde te'sîrini göstermeğe başlayınca Muâviye, Ebû Zerr'in Medîne'ye aldırılmasını Hazret-i Osman'dan ricâ etti. Vukū' bulan da'vet üzerine Ebû Zer Medîne'ye geldi. Fakat Medîne'de de tenkîdine devâm ediyordu. Hazret-i Osmân kendisini iftâdan men' etti. Bir gün Ebû Zer'den sorulan bir suâle cevap verdiği sırada Emevîlerden bir genç baş ucuna dikilerek: ey Ebû Zer! Emîrü'l-mü'minîn seni iftâdan men' etmedi mi? demesi üzerine, Ebû Zer -

— Sen de üzerime gözcü müsün?. Fakat hayâtım yed-i kudretinde olan Allāh'a yemîn ederim ki, beni boğazlamak üzere —boyun köküne işâret ederek— bunun üstüne keskin kılıç koysanız, ben de siz kılıcınızı çekmezden önce Resûlullāh'tan işittiğim bir kelimeyi tenfîz edebileceğimi sansam, hiç çekinmez muhakkak tenfîz ederdim, diye Kureyşî genci karşılamıştır.

Nihâyet Hazret-i Osmân, Ebû Zerr'i Rebze'ye göndermiş; orada münzevî bir hayat geçirerek Hicret'in 32 nci yılında vefât etmiştir.

Ebû Zerr'in İslâm'a gelmesine dâir hadîsin, Müslim'in *Sahîh*'indeki rivâyeti daha tefsîlâtlıdır. Tercememizde kavis içinde gösterilen ziyâdeler hep Müslim'in rivâyetinden alınmıştır.

RESÛLULLĀH'IN İSLÂM'A ALENÎ İLK DA'VETİ

1437. وَ عَنْهُ رَضِىَ ٱللّٰهُ عَنْهُ قَالَ لَمَّا نَزَلَتْ وَ أَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ ٱلْأَقْرَبِينَ جَعَلَ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَدْعُوهُمْ قَبَائِلَ قَبَائِلَ يُنَادِى يَا بَنِى فِهْرٍ يَا بَنِى عَدِىٍّ بِبُطُونِ قُرَيْشٍ.

TERCEMESİ

Abdullāh İbn-i Abbâs *radiya'llāhu anhumâ*'dan gelen rivâyete göre şöyle demiştir :

"*Habîbim, en yakın kavim ve kabîleni* (Allāh'ın azâbiyle) *korkut!*" meâlindeki âyet nâzil olduğunda Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* (bir gün evinden çıktı. Tâ Safâ dağına ve biribiri üzerine yığılmış büyük taş kümelerinin yanına vardı, en yüksek bir kayanın üstüne çıkıp yükseldi. Sonra : يا صباحاه = ey Kureyş buraya geliniz, toplanınız!. Büyük bir iş karşısında bulunuyorsunuz, diye seslendi) [1]. Kureyş kabîlelerini, ey Fihr oğulları, ey Adiy oğulları (ey Abd-i Menâf oğulları, ey Abdü'l-Muttalib oğulları) diye oymak oymak çağırmağa başladı.

İ Z Â H I

Resûlullāh'ın bu da'vetine icâbet edildi mi? Edildiyse bu içtimâda Resûlullāh ne söyledi, bir muhâlefetle karşılandı mı? Bu içtimâ hangi târihte vukū' buldu? Şimdi îzâhımızda bu suallere cevap vereceğiz.

1- عن قبيصة بن المخارق و زهير بن عمرو قالا : لما نزلت و انذر عشيرتك الاقربين قال : انطلق نبى الله صلى الله عليه وسلم الى رضمة من جبل فعلا أعلاها حجرا ثم نادى يا بنى عبد منافاه. . . . [أخرجه مسلم].

Resûlullâh'ın bu da'vetini işitenler birbirlerine :

— Bu seslenen kimdir? diye sordular. Yine birbirlerine :

— Muhammed'dir, diye cevap vererek ve Ebû Leheb de berâber olarak hepsi gelip Resûlullâh'ın çevresinde toplandılar. Gidemiyenler de bu toplantının mâhiyetini anlamak için adam gönderdiler. Sonra Peygamber Efendimiz umûmî bir hitâb ile :

— Ey Kureyş cemâati! Allah'dan kendinizi (ibâdet ve ubûdiyet mukābilinde) satın alarak (O'nun azâbından) kurtarınız!. Bu azâbtan halâsınız için ben, Allah tarafından verilmiş hiç bir nüfûz ve kudrete mâlik değilim, buyurdu.

Bu umûmî hitabdan sonra Resûlullāh Kureyş oymaklarını husûsî sûrette ve ma'lûm olan adlariyle birer birer anarak şöyle buyurmuştur :

Ey Kâ'b İbn-i Lüey oğulları : Allah'dan kendinizi ibâdet bedelinde satın alarak azâbından kurtarınız!. Bu azâbtan kurtulmanız için ben Allah tarafından verilmiş hiç bir nüfûza mâlik değilim. Ey Mürre İbn-i Kâ'b oğulları! :......, Ey Abd-i Şems oğulları! : ......, Ey Abd-i Menâf oğulları! : ......, Ey Abdülmuttalib oğulları! ...., Ey Abbâs İbn-i Abdülmuttalib oğulları! : ...., Ey Zübeyr İbn-i Avvâm'ın anası ve Resûlullāh'ın halası (Abdülmuttalib kızı Safiyye!) Ey Muhammed'in kızı Fâtıma! Siz de kendilerinizi Allah'dan ibâdet mukābilinde satın alınız da azâbından kurtulunuz!. Allāh'ın azâbından kurtulmanız için ben, Allah tarafından verilmiş bir nüfûza mâlik değilim. Sizinle aramızda bir hısımlık hakkı vardır. Onu da terk etmem, ziyâretle muhakkak yerine getiririm. İşte malım! Ondan ne arzu ederseniz isteyin! esirgemem veririm [1].

Ey Kureyş cemâati! Bana cevap verir misiniz?. Ben size şu dağın eteğinde veya şu vâdîde düşman süvârîsi var, üzerinize baskın edecektir, desem bana inanır mısınız? diye sordu. Onlar :

---

[1] Peygamber Efendimiz Kureyş soylarını bir formül ve birbirinin aynı olan bir cümle ile da'vet buyurmuştur. Çünkü bu, dînî bir akiddir. Bir ahd-ü mîsaktır. Bu sebeple Peygamber Efendimiz her kabîleyi andıkça : "*İbâdet ve ubûdiyet mukābilinde kendinizi Allāh'dan satın alınız!*" buyurmuştur. Binâenaleyh bu tekrar, akdin ve ahdin icâbıdır, edebî üslûba mugāyir bir ıtnâb değildir, tamâmiyle muvâfıktır.

— Evet inanırız! Çünkü bütün tecrübelerimizde seni hep sadâkatli, hep doğru bulduk. Yalan husûsunda hiç tecrübemiz geçmedi, dediler. Öyle ise ben size ileride şiddetli bir azâb günü bulunduğunu, mücrimlerin o zaman azâb edileceklerini haber vermeğe ve o azâbtan sizi men' etmeğe me'mûrum, buyurdu. Sonra :

— Ey Kureyş cemâati! Benimle sizin benzeriniz, şu bir kimsenin meseli ve benzeri gibidir ki : o kimse düşman görür de âilesini bundan haberdâr ederek onları düşman baskınından esirgemek üzere âilesine koşar, ve düşmanın kendisinden önce âilesine yetişip zarar vermesinden korkarak : Yâ Sabâhâh! diye haykırmağa başlar [1].

RESÛLULLAH'IN DA'VETİ UMÛMÎ BİR MUHÂLEFETLE KARŞILANMAMIŞTIR. Çünkü bu bir âile içtimâı demekti. Hidâyete erenler, da'vete icâbet ve îmân edebilirlerdi. Etmeyenler hakkında icbâr ve ikrâh edecek ortada bir kuvvet yoktu. Bu içtimâda yalnız Ebû Leheb muhâlefet etmiş, ve : Yâ Muhammed! Yazık sana, her gün husrâna uğrayasın, bizi bunun için mi buraya çağırdın? demişti. Bu cihet hakkında : «تبت يدا ابي لهب و تب ● ما اغنى عنه ماله وما كسب» = *Ebû Leheb'in iki eli kurusun* (husranda kalsın da ölsün!) *ölmüş demektir de. Ona ne malı fayda vermiştir, ne de kazancı*" âyetleri bu husûsa dâir müstakil bir Sûre içinde nâzil olmuştur [2].

---

[1] Mühim bir hâdisenin vukûunda halkın toplanması ve tedbir alması için miting yerinde Araplar arasında kullanılan bir kelimedir. Nasılki Peygamber Efendimiz Safâ tepesine çıktığında hitâbetine bu kelime ile da'vet etmiştir.

Peygamber Efendimiz'in buraya kadar bildirdiğimiz hutbeleri, Buhârî ile Müslim'in en sahîh rivâyetlerinden alınmıştır. *Dîvân-ı Hulâsatü'l-Edeb*'de şunlar da hitâbet-i Nebeviye cümlesinden olmak üzere bildiriliyor : Ey Kureyş! Siz uykuya dalar gibi öleceksiniz, uykudan uyanır gibi dirileceksiniz. Kabirden kalkıp Allâh'ın dîvânına varmanız, dünyâdaki her hareketinizin hesâbını vermeniz muhakkaktır. Netîcede hayırlarınızın, ibâdetlerinizin mükâfâtını ve kötü işlerinizin cezâsını ve şiddetli azâbını göreceksiniz!. İşte o mükâfat ebedî Cennet'tir, mücâzat da dâimî Cehennem'dir.

[2] Ebû Leheb, bu içtimâdaki çirkin hareketi ve bu Sûrenin nüzûlü üzerine Hâşimîler tarafından terkedilmiştir. Ve Bedir harbinden bir müddet sonra Adese denilen ufak bir çıban yüzünden ölmüştür. Öldüğü sıralarda o kadar menfûr ve metrûk bir vaziyete düşmüştü ki, öldüğü zaman cenâzesini kaldıracak kimse bulunmamış; hattâ üç gün meydanda kalarak kokmağa başlamış; sonra ücretle tutulan Sûdânîler tarafından kaldırılarak defnolunmuştur. Ebû Leheb'le karısının Peygamberimiz aleyhindeki şenâatleri ve fezâhatle dolu hayatları bu eserimizin 4 üncü cildinin 39, 40 (İkinci baskı : 36) ıncı sahîfelerinde yazılmıştır. Oraya bakınız!. Bundan sonra 1437 numara ile gelecek Ebû Hüreyre hadîsini de okuyunuz.

İbn-i İshâk'ın Hazret-i Alî'den gelen bir rivâyet tarîkında da'vet günü Resûlullāh tarafından bir koyun kesilerek gelenlere tirid ile kavata (ağaç bardak) içinde süt ikrâm edildiği ve bir mu'cize eseri olarak da'vetlilerin hepsine yetiştiği bildirilmiştir. Çünkü da'vetliler bir koyun tiridinin bu kalabalığa nasıl yetişeceğini birbirlerine sormuşlardı.

Hanefîlerin en yüksek hadîs ve fıkıh âlimlerinden Tahâvî bu bâbda vârid olan haberleri tetkîk ederek : Peygamber'in ikinci batındaki babası Abdü'l-Muttalib'den yedinci batına kadar neseb silsilesi üzerinde kendisine mülâkî olan bütün soyları Resûlullāh bu içtimâa da'vet etmiştir, diyor.

Kureyş soylarının hepsi da'vet olunduğu ve hepsinin da'vete icâbet ettikleri anlaşıldığına göre, Kureyş obalarının hepsi Resûlullāh'ın âyet-i kerîmede inzâr edilmeleri emrolunan yakın hısımları oluyorlar. Tahâvî, İbnü't-Tîn, Kırbî gibi birçok âlimler hep âyetteki *Akrabîn* ile Kureyş batınlarının hepsi olduğunu kestirmişlerdir. Âtîdeki (عشيرتك الاقربين = *en yakın soyların*) ta'bîrinde kadınların da dâhil olduğu Kureşy'in fazîleti bâbında bildirildiğine ve kadınlardan halası Safiyye ile kızı Fâtıma'nın adlarını alenî zikrettiğine göre, bu içtimâa Kureyş kadınlarının da iştirâk ettikleri ve bu i'tibârla İslâm'a ilk alenî da'vetin hayli cemiyetli olduğu muhakkaktır. Bâzı ulemânın *akrabîn* ile Abdülmuttalib oğulları olduğunu kabûl ile yalnız Müttalibîlerin kırk kişiden ibâret bulunduğunu bildirmeleri de bütün Kureyş'in iştirâki hâlindeki çokluğu te'yîd eder.

İçtimâın vukûu zamânı, Nîsâbûrî *Tefsîr*'inde İbn-i Abbas'tan naklolunduğuna göre, Resûlullāh'ın Peygamberliğinin üçüncü senesidir. O zamâna kadar Resûlullāh Nübüvvetini gizli tutuyordu. Mahdud Ashâbiyle namaz kılıyor, ibâdet ediyordu. Beşinci olarak müslüman olan Ebû Zerr-i Gıfârî'yi Hazret-i Alî'nin nasıl bir ihtimâm ile huzûra götürdüğünü bundan evvelki hadîste görmüştük.

Bu da'vet ve bu içtimâ bir midir, tekerrür etmiş midir? Tekerrürüne delâlet eden yalnız Taberânî'nin Ebû Ümâme'den bir rivâyeti vardır. Bu rivâyete göre, Resûlullāh Hâşim oğullarını ve kadınlarını ve kendi ehl-i beytini toplamıştır. Bunlar arasında

Âişe, Hafsa, Ümm-i Seleme de hazır bulunmuştur. Bu içtimâda da Resûl-i Ekrem hutbe îrâd etmiştir.

Bu rivâyeti tetkîk ederek Şârih İbn-i Hacer der ki : bu rivâyet sâbit olduğuna göre, taaddüdünü ve ikinci içtimâın Medîne'de vukûunu kabûl etmek îcâb eder. Çünkü Âişe, Hafsa, Ümm-i Seleme'nin Peygamber'in âilesi arasına girmeleri Medîne'dedir.

Öyle sanılabilir ki, bu içtimâ, Medîne'deki Hâşimîlerin husûsî mâhiyette bir içtimâları olacaktır.

Îzâh etmekte bulunduğumuz İbn-i Abbâs hadîsi, rivâyet ilmi bakımından Mürsel hadislerdendir. Hadîs ıstılâhında Mürsel, râvînin, kendisinden evvelki râvînin adını bırakarak onun üstündeki râvîye rivâyetini göndermesidir. Şu halde Peygamberimizin İslâm'a alenî ilk da'vetine dâir hadîslerin pek çoğu İbn-i Abbâs ile Ebû Hüreyre'den rivâyet olunmuştur. Halbuki bunların ikisi de İslâm'a ilk da'vet içtimâında hazır bulunmamışlardır. İbn-i Abbâs Hicret'ten üç sene evvel doğmuş, Ebû Hüreyre de Hayber'in fethi sırasında müslümân olmuştur. Şu halde gerek İbn-i Abbâs, gerek Ebû Hüreyre bu içtimâda hazır bulunanlardan duymuş olacaklardır. Duydukları râvî Sahâbî'nin adını bırakarak kendileri bulunmuş gibi rivâyet etmeleri İrsal'dir, hadîs de Mürsel'dir. Şu kadar ki, Sahâbî'nin mürsel olarak rivâyetleri, hadîsin sıhhati için bir kusur teşkîl etmez. Bu husûsta ulemânın icmâı vardır. Hadîsin mazmûnuna i'timâd edilir, mûcibiyle amel olunur. Hattâ İmam Ebû Hanîfe ile İmam Mâlik'e göre, Tâbiîn'in mürselâtı da râvî i'timâda şâyân olmak şartiyle böyledir. Yalnız İmâm-ı Şâfiî, *Tâbiîn*'in mutlak sûrette mürsel rivâyetiyle amel etmemiştir.

1438. عَنْ عَائِشَةَ رَضِىَ ٱللّٰهُ عَنْهَا قَالَتِ ٱسْتَأْذَنَ حَسَّانُ ٱلنَّبِيَّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ فِي هِجَاءِ ٱلْمُشْرِكِينَ قَالَ كَيْفَ بِنَسَبِي قَالَ حَسَّانُ لَأَسُلَّنَّكَ مِنْهُمْ كَمَا تُسَلُّ ٱلشَّعْرَةُ مِنَ ٱلْعَجِينِ.

TERCEMESİ

Âişe *radiya'llāhu anhâ*'dan şöyle dediği rivâyet olunmuştur : (Şâir) Hassân, (Kureyş) müşriklerini hiciv ve zem

etmek husûsunda Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'den müsâade istemişti. Resûlullāh :

— (Kureyş içindeki) benim mesebim ne olacak ? diye sordu. Hassân:

— Yâ Resûla'llāh! Hiç şüphesiz ben, seni (n soyun Benî Hâşim'i) Kureyş soyları arasından hamurdan kıl çeker gibi muhakkak çeker çıkarırım, diye cevab verdi.

Î Z Â H I

Bu hadîsi, Buhârî kişinin soyuna, ana, baba ve ecdâdına sebb ve şetm olunmamasına ve onlara ilgi ve muhabbet beslenerek söz gelmesine karşı kıskanç olmasına dâir açtığı bir bâbında rivâyet etmiştir. Bu unvân ile hadîs arasındaki mutâbakat noktası da Resûlullāh'ın Hassân'a : Kureyş obaları içinde benim soyum da vardır; ya onlar ne olacak? buyurmasıdır. Peygamber Efendimiz'in bu suâlinden hiciv ve zem şekillerinin çoğu, kişinin soyuna nakîsa verdiği anlaşılır.

Peygamberimiz istediği müsâadeyi Hassân'a verdi. Ve rivâyet olunduğuna göre : Ebû Bekr'e git! Kureyş soylarını o daha iyi bilir. Ve nesebimin Kureyş câmialarını hacil duruma düşüren hiciv maddeleriyle ilgisi olmadığı husûsunda sana sermâye olacak ma'lûmâtı verir, buyurdu. Hassân da Ebû Bekr'e gitti. Sonra Hassân geldiğinde : Yâ Resûla'llāh! Hakîkaten Ebû Bekr nesebiniz Benî Hâşim'i Kureyş'in yüz kızartan ayıplarından ayırmak için bana çok kıymetli ma'lûmat verdi, demiştir.

Peygamberimiz Medîne'ye hicret ettikten sonra Mekke'nin bütün müşrik şâirleri gerek Hazret-i Peygamber'in kendisini, gerek İslâm Dîni'ni tezyîf için bir sürü kasîdeleri uydurmağa başlamışlardı. Bunun üzerine Ensâr'ın Hassân İbn-i Sâbit ve Abdullāh İbn-i Revâha gibi âteşîn şâirleri gayrete gelerek Resûl-i Ekrem Efendimiz'den aldıkları müsâade üzerine bunlar da Kureyş'i ve onların şirk, küfür dalâletini tezyîf etmişlerdir. İki taraflı bu müşâare harbi asıl harbe, Bedir muhârebesine kadar en harâretli bir devrini yaşamıştır. Hattâ Peygamber Efendimiz Hassân'ı Kureyş şâirlerine karşı mukābeleye teşvîk ederek : Hassân, Resûlullāh nâmına İslâm'ı müdâfaa için güzel kokulu nefesini sarfet-

tikçe Cebrâil onunla berâberdir, demiştir. Müşâarenin en ziyâde ateşlendiği günlerde de: *"Allâh'ım, Hassân'ı Rûhu'l-Kuds* (Cibrîl) *ile kuvvetlendir!"* diye duâ buyurmuştur. Ve rivâyete göre Cibrîl, yetmiş beyt ilhâm ederek Hassân'a yardım etmiştir *[Hulâsa]*.

1439. عَنْ جُبَيْرِ بْنِ مُطْعِمٍ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ لِي خَمْسَةُ أَسْمَاءٍ أَنَا مُحَمَّدٌ وَ أَحْمَدُ وَ أَنَا ٱلْمَاحِي ٱلَّذِي يَمْحُوا ٱللهُ بِي ٱلْكُفْرَ وَ أَنَا ٱلْحَاشِرُ ٱلَّذِي يُحْشَرُ ٱلنَّاسُ عَلَى قَدَمِي وَ أَنَا ٱلْعَاقِبُ .

TERCEMESİ

Cübeyr İbn-i Mut'im *radiya'llâhu anh*'den rivâyete göre, Resûlullâh *salla'llâhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur :

Bana mahsûs ve munhasır (ve en yüce) beş isim vardır : Ben Muhammed'im ve Ahmed'im, ben o Mâhîyim ki, Allah benim (Nübüvvetim)le küfrü izâle edecektir. Ben o Hâşirim ki, (Kıyâmet gününde) nâs beni ta'kîb ederek haşrolunacaktır. Ben Âkıbim, Hâtemü'l-Enbiyâ'yım. (Benden sonra hiç kimse Nebî olmıyacaktır.)

İ Z Â H I

Bu hadîsi, Buhârî, Peygamberimizin isimleri hakkında vârid olan haberler için açtığı bir bâbında rivâyet etmiştir. Tercememizin sonunda kavis içindeki fıkra Beyhakî'nin *Delâil*'inden alınmıştır. Bu bâba unvân olarak da Buhârî iki âyetten birer cümle koymuştur. Birinci âyet, Fetih Sûresi'nin son âyetinin başında : *"Allâh'ın Resûlü Muhammed ve maiyetindekiler kâfirlere karşı pek sert, kendi aralarında ise çok yumuşaktırlar"* meâlindeki cümlesidir. Diğeri de Saf Sûresi'nin (6)-ncı âyetidir ki, meâli şöyledir : *"Habîbim! Meryem'in oğlu Îsâ'nın şöyle dediğini de hatırla: Ey İsrâil oğulları! Ben, önümdeki*

Tevrât'ı tasdîk, ve benden sonra gelecek Ahmed ismindeki bir Peygamberi tebşîr etmek üzere Allāh'ın size (gönderdiği) *Resûlüyüm*" [1].

Müellif Buhârî iki âyetin bu iki cümlesini bu bâba unvân yapmakla Resûlullāh'ın en meşhûr isimleri Muhammed'le Ahmed olduğuna işâret etmiştir. Muhammed ve Ahmed ism-i şeriflerinin ma'nâlarına gelince : Bu iki isim Hamd maddesinden alınmıştır ki, senâdan ve kişinin fazîletini anarak övmekten ibârettir. Şu halde AHMED, Allāh'ı âlî sıfatlariyle ve kudret eserleriyle gökcek öven ve övmesini bilen kimse demektir. MUHAMMED de fazîlet ve mehâsini anılarak övülmüş kimse demektir. Bu iki cihet hulâsa edilerek : Beni birisi överse öven Ahmed'dir, övülen Muhammed'dir, denilmiştir. Kādî Iyâz demiştir ki: Resûlullāh Muhammed olmazdan evvel Ahmed idi. Diğer bir ta'bîr ile Resûlullāh kendisini halk medh-ü senâ etmezden evvel o, Allāh'a hamd-ü senâ etmiştir. Bu cihetledir ki, Peygamberimizin Ahmed adı, geçmiş Peygamberlerin kitaplarında zikredilmiş, Muhammed adı ise Kur'ân'-

[1] Nasrâniyet târihi, İncil'in Kur'ân gibi orijinal ilk nüshasına mâlik bulunmadığından, Hazreti Îsâ'nın Kur'ân'ın haber verdiği bu tebşîrinin İncil ihbâriyle tatbîkı mümkün olmamıştır. İncil nâmına tedâvül eden dört kitap varsa da müteaddid târihlerde ayrı ayrı muharrirler tarafından yazılan bu nüshalar, gerek tarz-ı tertîbi, gerek mündericâtı i'tibâriyle tamâmiyle birbirinden ayrı şeylerdir. Bununla berâber *Yuhannâ İncili*'nin müteaddid bâblarında Hazret-i Îsâ'nın kendisinden sonra Feraklid adlı ve kendisi gibi halâskâr bir mürşid kardeşin geleceği, ona ittibâ' edilip muhâlefet olunmaması uzun uzadıya zikredilmiştir. Bu cihetle İslâm muharrirleri Feraklid'in, Ahmed'e müsâvî olduğunu kabûl ve tefsîr etmişlerdir. Şurası gariptir ki, İncil'in bundan sonra yakın zamanlarda basılan türkçe nüshalarında bu Feraklid kelimesi değiştirilmiş, bunun yerine tesellî edici denilmiştir. Fakat ne sakat bir harekettir ki, Nasrâniyet nâşirlerinin isim değiştirmeleriyle İncil'den müstakbel mürşidin irşâdına dâir zikredilen vazîfeler de kaldırılmış olmaz ya. *Yuhannâ İncili*'nde Feraklid'in îfâ edeceği hayır-hâhâne vazîfeler, bütün semâvî kitaplarda peygamberlere âit olarak zikredilmekte olduğuna ve Îsâ ile Muhammed *aleyhime's-selâm* arasında târihen kayde değer bir Peygamber bulunmamasına göre *İncil*'in Feraklid'i, Kur'ân diliyle Îsâ'nın haber verdiği Ahmed olması kabûl edilmek îcâb eder. Nasıl ki bir kısım Nasârâ âlimleri Feraklid'i Hammâd, Hâmid, diye tefsîr etmişlerdir.

Rum lisân ve edebiyâtına tam bir vukûfu olan Âbidin Paşa bir eserinde İncil-i şerîfte mezkûr olan Perakliyus kelimesinin ma'nâ i'tibâriyle tamâmen (Ahmed) isminin mukâbili olduğunu yazıyor. Abdü'l-Ahad Dâvud'un *(İncil ve Salib)* nâm eserinde de Ahmed mukâbili olduğu incelenmiştir.

da verilmiş olup her ikisi de en güzel iki isimdir. Bu hadîste kasd olunan da bu alemiyettir.

İbn-i Mut'im'in bu hadîsindeki (li-hamsetün) terkîbinde harf-i cer ile mecrûrunun mukaddem zikredilmesi edebî kāideye göre hasr-ü tahsîs ifâde ettiğinden tercememizde bu husûsiyeti gösterdik. Fakat Resûlullāh'ın mübârek isimleri bu beş isme munhasır değildir ki..., Kur'ân'da ve hadîste zikr edilmiş daha bir çok isimleri vardır. Ebû Bekr İbnü'l-Arabî bu isimlerin, Allāh'ın isimleri sayısınca bine bâliğ olduğunu, Tirmizî şerhinde bâzı âlimlerden nakletmiştir. Buna binâen bu tahsîsin pek de yerinde olmadığı anlaşılırsa da bu şüphe: adet mefhûmunun bir kıymeti olmadığı ilmî bir esas olarak kabûl edilmiş bulunduğundan hadîsdeki beş adedi, ziyâde sayıyı red etmez, diye kaldırılabilir. Bir de Peygamberimizin bu mübârek beş adının ahd-i kadîm kitaplarında bulunmaları, ve geçmiş ümmetlerce tanınmış olmaları cihetiyle tahsîs ile ifâde buyurulmuş denilebilir. Sonra bunlar Resûlullāh'ın en yüksek isimleri de olabilir ki, buna da tercümemizde kavis içinde işâret ettik.

* * *

1440. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَلَا تَعْجَبُونَ كَيْفَ يَصْرِفُ ٱللّٰهُ عَنِّي شَتْمَ قُرَيْشٍ وَلَعْنَهُمْ يَشْتِمُونَ مُذَمَّماً وَيَلْعَنُونَ مُذَمَّماً وَأَنَا مُحَمَّدٌ.

Tercemesi

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den Resûlullāh *salla'l-lāhu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğu rivâyet olunmuştur:

Ashâbım! Siz hayret edip şaşmaz mısınız? Bakınız Allah Kureyş (kâfirlerin) in sebbetmesini ve ilencini, benden nasıl def' etmiştir?. Ben Muhammed (adiyle ma'rûf ve memdûh) iken onlar (tebdîl ederek): Müzemmem diye sebbederler ve Müzemmem diye eğlenirlerdi.

Î Z Â H I

Bundan evvel 1438 numara ile terceme ettiğimiz Hazret-i Âişe hadîsinin îzâhında görüldüğü üzere, Hicret'ten sonra Kureyş şâirleri Peygamberimizi hicve başlamışlardı. Fakat Resûlullāh'ın yarım asırlık temiz ve emîn hayâtında, haseb-ü nesebinde hicivlerine mevzû olabilecek hiç bir şey bulamıyorlar, gülünç mevzûlar uydurmağa mecbûr oluyorlardı. Onlardan birisi bu hadîste haber verildiği üzere medh olunmuş demek olan Muhammed'i, zemmolunmuş ma'nâsına olan Müzemmem'le değiştirmeleridir. İlk değiştiren Ebû Leheb'in karısı ve Ebû Cehl'in hemşîresi Avrâ'dır.

Hadîsin başında (elâ) edâtiyle tenbîh olunduğu üzere, bu fenâlığa cür'et edenlerin ma'lûm olan kötü âkıbetleri intibâhı mûcib hallerdendir.

PEYGAMBERİMİZ HÂTEMÜ'L-ENBİYÂ'DIR

1441. عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ مَثَلِي وَ مَثَلُ الْأَنْبِيَاءِ كَرَجُلٍ بَنَى دَاراً فَأَكْمَلَهَا وَ أَحْسَنَهَا إِلَّا مَوْضِعَ لَبِنَةٍ فَجَعَلَ النَّاسُ يَدْخُلُونَهَا وَ يَتَعَجَّبُونَ وَ يَقُولُونَ لَوْ لَا مَوْضِعُ اللَّبِنَةِ وَ فِي رِوَايَةٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ زِيَادَةُ إِلَّا مَوْضِعَ لَبِنَةٍ مِنْ زَاوِيَةٍ وَ قَالَ فِي آخِرِهِ وَ أَنَا اللَّبِنَةُ وَ أَنَا خَاتَمُ النَّبِيِّينَ.

TERCEMESİ

Câbir İbn-i Abdillâh *radiyâ'llâhu anhumâ*'dan Nebî *salla'llâhu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğu rivâyet olunmuştur :

Benimle Peygamberler (zümresin)'in benzeri, şu bir kimsenin meseli ve benzeri gibidir ki, o kişi, bir ev yaptırmış ve binâyı tamamlayıp süslemiş de yalnız bir tuğlası eksik kalmış. Bu vaziyette halk binâya girip gezmeğe başlarlar. Ve (eksik yeri görüp) hayret ederek : Şu bir tuğlanın yeri boş (bırakılmış) olmasaydı! dediler.

Ebû Hüreyre *radiya'llâhu anh*'den gelen bir rivâyet tarîkında da : "*Şu köşede bir kerpiç yeri boş bırakılmış olmasaydı!*" ziyâdesi vardır. Bunun sonunda da Resûlullâh'ın : "*Ben o* (yeri boş bırakılan) *kerpicim, ben Hâtemü'n-Nebiyyîn'im*" (Peygamberlerin sonuyum!) buyurduğu rivâyet olunmuştur.

Î Z Â H I

Bu hadîste Peygamber Efendimiz'in Kur'ân diliyle kendisine verilmiş olan en sevimli bir adı daha bildirilmiştir ki : *Hâtemü'n-nebiyyîn*'dir. Muhammed, Peygamberler câmiasının fezlekesi ve bitimi demektir. Nasılki Hâtim kelimesi de halk dilinde Bitim, türkçesiyle birlikte ve bir şeyin sonunu ifâde için : "*hatim, bitim*" diye bir mesel hâlinde meşhûr olarak kullanılmaktadır.

Hâtemü'n-nebiyyîn vasfı Peygamberimize mefharet ünvânı olan Resûlullâh ile birlikte, Ahzâb Sûresi'nin 40 ıncı âyetinde verilmiştir.

Hâtem; mühür demektir ki, muharrerâtın sonuna basılır. Ve onun mazmûnunun doğruluğunu tasdîk ile berâber yazının orada nihâyet bulduğunu, ve bu tasdîk hâricinde zeylen ilâve edilecek bir şeyin hiç bir hukûkî kıymeti olamıyacağını iş'âr eder. Bu i'tibâr ile Peygamberimiz, Hâtemü'l-Enbiyâ vasfiyle, kendisine gelinceye kadar geçen Peygamberlerin nübüvvetlerini tasdîk ile berâber Enbiyâ ma'şerinin silsilesi nihâyet bulduğunu ve kendisinden sonra Peygamber gelmiyeceğini iş'âr eden Nübüvvet mührü demek olur. Hâtem bir şeyin sonuna da ıtlâk olunur. Hâtemü'l-kavm, bir soyun son ferdine denilmesi yukarıdaki ma'nâyı te'yîd eder.

Mevzûumuz olan Hâtemü'l-Enbiyâ hadîsi, *Buhârî* metninde iki tarîk ile rivâyet olunmuştur : Câbir ile Ebû Hüreyre'ye müntehî olan tarîkler. Müellif Zebîdî, ihtisâr için bu iki tarîkı birleştirmiş ve Câbir hadîsini esas ittihâz ederek Ebû Hüreyre'nin rivâyetindeki ziyâdelere işâretle iktifâ etmiştir.

Azîz Peygamberimizin hâiz oldukları Hâtemü'l-Enbiyâ sıfatını temsîlî bir üslûb ile mürekkeb bir teşbîh hâlinde ifâde buyurmaları san'at bakımından çok beliğdir. Mürekkeb teşbih ki : Bütün Müşebbeh manzûmesinden alınan bir vasfın Müşebbehün-bih manzûmesine kıyas ve tatbikden ibârettir. Ve câzibeli edebî bir san'attır. Hadîste halkı mekârim-i ahlâka irşâd etmek gâyesiyle ba's olunan enbiyâ câmiası, esâsı kurulmuş, duvarları yükselmiş ve bütün inşâ nevâkısı ve müzeyyinâtı tamamlanmış, yalnız bir tuğlanın yerine konulması eksik kalmış bir binâya benzetilmiştir. O konulması geri kalan tuğla da benim. Ve bu cihetle Peygamberlerin bir fezlekesiyim, buyurulmuştur. *(Ben ancak mekârim-i ahlâkı ve insanlık fazîletini tamamlamak için gönderildim)* hadîsi de bu hakîkatin bir ifâdesidir.

* * *

بَابُ وَفَاةِ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ

BU BAHİS, PEYGAMBERİMİZİN VEFÂTINA DÂİR (HAZRET-İ ÂİŞE) HADÎSİNİ MUHTEVÎDİR

1442. عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهَا أَنَّ ٱلنَّبِيَّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ تُوُفِّيَ وَ هُوَ ٱبْنُ ثَلَاثٍ وَ سِتِّينَ .

TERCEMESİ

Âişe *radiya'llāhu anhâ*'dan : Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* altmış üç yaşında vefât etti, dediği rivâyet olunmuştur.

İZÂHI

Hazret-i Peygamber'in altmış üç yaşında vefâtına dâir olan bu haber, bu bâbtaki rivâyetlerin en sahîhi bulunuyor. Enes İbn-i Mâlik'ten gelen iki rivâyetten birisi de böyledir. Öbirisi ise altmış yaşının hitâmında vefât ettiği rivâyetidir. Müslim'in İbn-i Abbas'tan, altmış beş yaşında vefât ettiğine dâir rivâyeti de altmış üç yaş rivâyeti derecesinde kuvveti hâiz değildir. Buhârî "*Târih-i Sagîr*" inde başka rivâyetler ile te'yîd edilmemiş olduğu için ittibâa değer bir haber olmadığını bildiriyor.

Peygamberimizin vefâtı târihinin ayı ve günü hakkındaki haberlere gelince : Vefâtın Rebîü'l-evvel ayında bir Pazartesi günü vukû' bulduğu bu bâbdaki rivâyetlerin en kuvvetlisidir. Vâkıdî, sahîh rivâyet sâhiplerinin bu husûsta ittikıfâ vardır, demiştir. Yalnız İbn-i Mes'ûd'dan Ramazan'ın yirmi biri olmak üzere naklolunan bir haber, bu icmâdan hâriç bulunmaktadır. Bu ittifaktan sonra Siyerciler bu Pazartesi'nin ayın hangi günü olduğunda ihtilâf etmişlerdir. Süheylî bu ihtilâfa işâret ederek şöyle demiştir : Ayın 12, 13, 14, 15 ine müsâdif bir Pazartesi olduğuna dâir rivâyetler vardır. Bunlar arasında 12, ekseriyeti hâizdir. Fakat bu da Kamerî hesâba aykırı düşmektedir. Şöyle ki : Resûlullāh'ın Vedâ' haccındaki Arafat vakfesinin Cum'a gününe müsâdif olduğunda bütün müslü-

manların ittifâkı bulunduğuna göre, bu vakfe günü —ki, Zilhicce'nin dokuzudur— hareket mebdei ittihâz edilerek ve Kamerî ayların 29, 30 olmak üzere ihtilâflarını da hesap ederek Rebîü'l-evvel ayına doğru çıkıldığında bu hesaplardan hiç birisi bu ayın 12 nci gününü tutmamaktadır. Yalnız Harzemî'den Rebîü'l-evvel'in birinci gününe müsâdif Pazartesi günü vefât ettiğine dâir naklolunan haber vardır ki, bu haber kıyâsa yakın ve Kamerî hesâba uygundur. Taberî de Kelebî ile Ebû Muhayf'ın Rebîü'l-evvel'in sekizi olduğuna dâir kavillerini naklettikten sonra: Bu kavl cumhûrun re'y ve ictihâdına muhâlif ise de Rebîü'l-evvel'e tekaddüm eden üç ay da yirmi dokuz bulunması ihtimalden uzak değildir, diyor.

Şârihlerin verdikleri bu îzahları hulâsa ederek deriz ki: Peygamberlerin sonu olan Peygamberimiz bu fânî hayattan ebediyyet âlemine intikal buyurduklarında, en kuvvetli rivâyete göre 63 yaşında idi. Yine en kuvvetli rivâyete göre, Rebîü'l-evvel ayında bir Pazartesi günü vukū' bulmuştu. Bu Pazartesi, cumhûra göre ayın on ikisine, buna en yakın ve Kamerî hesâbâta uygun rivâyete göre, ayın sekizine tesâdüf etmişti.

Azîz Peygamberimizin hastalıkları hummâ idi. Vâkıdî'nin rivâyetine göre, on iki veya on dört gün devâm etmiştir.

1443. عَنِ ٱلسَّائِبِ بْنِ يَزِيدَ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُ قَالَ وَهُوَ ٱبْنُ أَرْبَعٍ وَتِسْعِينَ جَلْداً مُعْتَدِلاً قَدْ عَلِمْتُ مَا مُتِّعْتُ بِهِ سَمْعِى وَبَصَرِى إِلَّا بِدُعَاءِ رَسُولِ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ خَالَتِى ذَهَبَتْ بِى إِلَيْهِ فَقَالَتْ يَا رَسُولَ ٱللهِ إِنَّ ٱبْنَ أُخْتِى شَاكٍ فَٱدْعُ ٱللهَ لَهُ قَالَ فَدَعَا لِى.

TERCEMESİ

Sâib İbn-i Yezîd *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, müşârün-ileyh doksan dört yaşında bünyesi sağlam, çevik, boyu bosu dimdik olduğu halde şöyle demiştir :

Pek iyi bilirim ki (şu yaşımda) kulağımla, gözümle (işitip görerek) müstefîd olmam, ancak Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in duâsı (berekâtı) iledir. Hakîkaten (çocukluğumda) teyzem beni Resûlullāh'ın huzûruna götürmüştü. Resûlullāh'a :

— Yâ Resûla'llāh, hemşîre-zâdem hastadır. Onun (şifâsı) için Allāh'a duâ buyursanız! demişti. Bunun üzerine Resûlullāh bana (âfiyetime) duâ etti (de vücûdum zinde, havassım yerinde olarak yaşıyorum).

Î Z Â H I

Bu hadîs Peygamberimizin künyesi bahsine bir lâhika olarak rivâyet olunmuştur.

Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* Efendimiz, en büyük oğlu Kāsım'ın adiyle künyelenmişlerdi, Ebü'l-Kāsım denilirdi. Medîne'de Mâriye'den doğan İbrâhîm adındaki oğlu ile de künyelendiği vâkı'dir. İbn-i Sa'd'in ve Beyhakî'nin rivâyetlerine göre, bir kere Cebrâil de geldiğinde: Es-selâmü aleyke yâ Ebâ İbrâhîm! diye selâm vermiştir. *Tevzih*'te Peygamberimizin üçüncü bir künyesi de bildirilmiştir ki, Ebü'l-Erâmil'dir; fakirler, yoksullar babası demektir.

HÂTEM-İ NÜBÜVVET BÂBI : Burada Buhârî'nin nübüvet hâtemi unvânlı bir bâbı vardır ki, bu bâbında da Buhârî Sâib İbn-i Yezîd'in mevzûu-bahsimiz olan hadîsini hâtem-i nübüvveti de ihtivâ eden bir metin ile rivâyet etmiştir. Bu hadîsin (144) numara ile tercemesi geçtiği için müellif Zebîdî burada *Tecrîd*'e almamıştır. Halbuki hadîsin asıl rivâyet edilecek yeri burası idi. Meâli şöyledir :

Sâib der ki, çocukluğumda teyzem beni Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in yanına götürüp, Yâ Resûla'llāh, şu hemşire-zâdem hastadır (ayağından rahatsızdır, duâ buyursanız!) demişti. Resûlullāh (eliyle) başımı sıvadı. Ve bana bereketle duâ buyurdu. Sonra abdest aldı. Ben de abdest suyundan içtim. Sonra arka tarafında durdum. Ve (yağırnısında) iki küreği arasındaki nübüvvet hâtemini gördüm.

NÜBÜVVET HÂTEMİ NEDİR? Bundan önce 1441 numara ile terceme edilen hadîsin îzâhında bildirildiği üzere (tâ)nın kesriyle Hâtim,

tamamlayan ve sona erdiren demektir. Tâ'nın fethiyle de muharrerâtı damgalayan mühür demektir. Her iki okunuşa göre Nübüvvet hâtemi demek, nübüvvet silsilesi sona erdiğine ve Hazret-i Muhammed'den sonra hiç bir Peygamber gelmiyeceğine delâlet eden bir eser demektir. Bir hakîkatin tam ve toplu bir ifâdesi olan bu ta'rîfimize göre, Beyzâvî, *Tefsîr*'inde der ki : Nübüvvet hâtemi Peygamberimizin iki küreği arasında bir eserdir ki : O, eski ümmetlerin mukaddes kitaplarında bildirilen ve geleceği mev'ûd olan son Peygamberin bilinmesine alâmet olmuştur. Muharrerâtın damgalanması nasıl mazmûnuna i'tirazdan onu sıyânet ederse, bu Nübüvvet nişânesi de mev'ûd peygamberi zemm-ü kadihden o sûretle esirgiyecektir. Beyzavî'nin bir eser dediği bu Nübüvvet nişânesinin hâricî vasfına gelince : Peygamberimizin yağırnısında ve iki küreği arasında bulunduğu bu ve emsâli bir çok sahîh rivâyetlerde bildirilen bu eser, Buhârî'nin Daavât bahsindeki rivâyetinde üstâdı İbrâhîm İbn-i Hamza tarafından (مثل زر الحجلة)[1] ibâresiyle tasvîr edilmiştir ki : Nübüvvet mührü zifaf yâni gerdek kubbesinin iri düğmesi hey'etinde ve mikdârında idi, demektir. Buhârî'nin diğer bir üstâdı da atın iki gözü arasındaki beyazlığa benzetmiştir. Bu iki tefsîri de Buhârî iltizâm etmiştir.

Bunun bir et beninden, yâhut iki et beninin birleşerek güvercin yumurtası kadar büyümüş olmasından ibâret olduğuna dâir rivâyetler de vardır. Ve bunlar hey'et ve mâhiyeti hakkında i'timâda şâyan haberlerdir. Bunun hâricinde birtakım efsânevî rivâyetler de vardır ki, bunlar da İbn-i Dihye, Zehebî, İbn-i Hacer, Kastalânî gibi intikadcı âlimlerimiz tarafından reddedilmişlerdir. İbn-i Hacer-i Heytemî de : Râvîler, hâtem-i nübüvvetle mührü Nebevîyi karıştırmışlardır, demiştir.

Râvî Sâib İbn-i Yezîd'in *Tabakât* kitaplarında bildirilen bir husûsiyeti de vardır ki, Medîne'de en son vefât eden Sahâbî olmasıdır. Hicret'in 91 inci yılında 96 yaşında vefât etmiştir.

* * *

[1] Hacele ta'bîrini İbn-i Esîr ve *Kâmus* sâhibi gibi lisân âlimleri *(beytü'z-zifâf = gelin odası)* diye ta'rîf etmişlerdir ki, Arab türesinde her tarafı kıymetli libâslarla süslenmiş ve kubbemsi bir şekil verilen çadırdır. Gerdek günü gelinle güveyi buraya oturtulur. Türklerde de, gelinin cihâziyle süslenen odaya denir.

(Zirr) de elbîsenin yenindeki ve yakasındaki düğmeye denir.

PEYGAMBERİMİZİN MÜBÂREK VASIFLARI BÂBI

1444. عَنْ عُقْبَةَ بْنِ الْحَرِثِ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ صَلَّى أَبُو بَكْرٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ الْعَصْرَ ثُمَّ خَرَجَ يَمْشِى فَرَأَى الْحَسَنَ يَلْعَبُ مَعَ الصِّبْيَانِ فَحَمَلَهُ عَلَى عَاتِقِهِ وَ قَالَ بِأَبِى شَبِيهٌ بِالنَّبِىِّ لَا شَبِيهٌ بِعَلِىٍّ وَ عَلِىٌّ يَضْحَكُ.

TERCEMESİ

Ukbe İbn-i Hâris *radiya'llāhu anh*'den şöyle dediği rivâyet olunmuştur :

(Resûlullāh'ın vefâtından bir kaç gün sonra) Ebû Bekr *radiya'llāhu anh* ikindi namazını kıldı. Sonra (mescidden) çıkıp (Alî ile berâber) gidiyordu. (Yolda Alî'nin oğlu) Hasan'ı gördü. Hemen çocuklarla oynuyordu. Ebû Bekr çocuğu tutup omuzuna alarak :

— Peygambere benzeyen, Alî'ye benzemiyen (yavru) babam sana fedâ olsun!.. dedi. Alî ise gülüyordu.

İZÂHI

Hasen İbn-i Alî *radiya'llāhu anhumâ* Hicret'in üçüncü senesi Ramazân'ında doğduğu için bu vâkıa sırasında yedi yaşında ve iyiyi kötüyü ayırd edecek bir çağda idi. Bu cihetle vâsıtasız, doğrudan ceddi Resûlullāh'tan rivâyeti vardır. Bu çağdaki çocukların akran

ve emsâli çocuklarla oynamaları neşv ü nemâlarına hizmet eden bir nevi' idman olup neş'elerini mûcib olduğundan mubah sayılmış, hattâ teşvîk edilmiştir. Bu hadîsten anlaşıldığı üzere, bütün *Tabakāt* kitaplarında Hazret-i Hasen'in Resûlullāh'a çok benzediği kaydedilmektedir[1]. Ebû Ömer, Resûlullāh'a sîmâca benzeyenlerin: Ca'fer İbn-i Ebî Tâlib, Hasen İbn-i Alî, Kusem İbn-i Iyâs, Ebû Süfyân İbn-i Hâris, Sâib İbn-i Ubeyd olduğunu hikâye etmiştir ki, üç evvelkiler Resûlullāh'ın hânedânından kendilerine en yakın olanlardır. *Mir'ât*'da da Resûlullāh'a en çok benzeyen Sahâbî'nin Enes İbn-i Rebîa olduğu bildirilmiş ve şöyle îzâh edilmiştir : İbn-i Rebîa Resûlullāh'a hem hilkati, hem de ahlâkı cihetiyle benzerdi. Enes İbn-i Mâlik her ne zaman İbn-i Rebîa'yı görse, onun boynuna sarılır ve Resûlullāh'ı hatırlayarak ağlar ve: her kim Resûlullāh'ı görmek isterse, bu zâtın yüzüne baksın! derdi. Bir ara İbn-i Rebîa'nın bu müşâbehet husûsundaki vasfını Muâviye İbn-i Ebî Süfyân da işiterek sarayına da'vet etmiş; huzûruna girince halîfe hemen ayağa kalkarak; kucaklamış ve iki kaşının arasını öpmüştür. Kendisine mal vermiş ve arâzî tahsîs etmiş, İbn-i Rebîa arâzîyi kabûl etmiş, fakat malı reddetmiştir.

1445. عَنْ أَبِي جُحَيْفَةَ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ قَالَ رَأَيْتُ ٱلنَّبِيَّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ وَ كَانَ ٱلْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ يُشْبِهُهُ فَقِيلَ لَهُ صِفْهُ لَنَا فَقَالَ كَانَ أَبْيَضَ قَدْ شَمِطَ وَ أَمَرَ لَنَا ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ بِثَلَاثَ عَشْرَةَ قَلُوصاً قَالَ فَقُبِضَ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ قَبْلَ أَنْ نَقْبِضَهَا.

[1] Hazret-i Hasen'in menâkıbı hakkında vârid olan ahâdîs-i şerîfe yakında gelecektir. Hilâfetten Muâviye İbn-i Ebî Süfyân hesâbına ferâgatini 8 inci cildin (141) [İkinci Baskı 124] numaralı sahifesinden i'tibâren okuyunuz!

TERCEMESİ

Ebû Cuhayfe *radiya'llāhu anh*'den şöyle dediği rivâyet olunmuştur:

Ben, Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'i gördüm. (Tereddütsüz derim ki:) Hasen İbn-i Alî ona (çok) benzerdi. (Ebû Cuhayfe'nin râvîsi İbn-i Ebî Hâlid İsmâil tarafından) Ebû Cuhayfe'ye:

— Resûlullāh'ı vasfedip bize bildirseniz!, denildi. O da:

— Resûlullāh(ın teni, sîmâsı) beyazdı. Siyah saçına beyaz karışmıştı. Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* bize (Benî Süvâa hey'etine) on üç genç dişi deve (hediye) verilmesini emretti. Fakat biz bu develeri almazdan önce Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* (Allāh'ın dîvânına) alındı, demiştir.

İZÂHI

Ebû Cuhayfe'nin adı Vehb İbn-i Abdillâh'tır; Süvâa İbn-i Âmir kabîlesindendir. Ebû Cuhayfe, Süvâa oğulları tarafından Resûlullâh'a gönderilen bir hey'et içinde idi. Vedâ' haccına iştirâk etmişlerdi. Bu hey'ete Resûlullāh tarafından Arablar arasında genç kızlar kadar sevimli olan on üç genç dişi deve hediye edilmiştir. Fakat bunlar develeri almazdan evvel Resûlullāh'ın vefâtı vukū' bulduğundan bu emir, Ebû Bekr *radiya'llāhu anh* tarafından yerine getirildi. Ebû Cühayfe Hazret-i Alî'nin de en has ve en büyük arkadaşlarından idi. Hicret'in yetmiş dört senesinde vefât etmiştir.

* * *

1446. عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ بُسْرٍ صَاحِبِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَ رَضِيَ عَنْهُ قِيلَ لَهُ أَرَأَيْتَ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ شَيْخاً قَالَ كَانَ فِي عَنْفَقَتِهِ شَعَرَاتٌ بِيضٌ.

Tercemesi

Nebî *salla'llâhu aleyhi ve sellem*'in yâri ve hem-demi olup kendisinden memnûn olduğu — Abdullâh İbn-i Büsr'den rivâyete göre (bir kere Harîz İbn-i Osmân tarafından) İbn-i Büsr'e:

— Nebî *salla'llâhu aleyhi ve sellem*'i gördün mü, ihtiyar mı idi, diye sorulmuş. O da:

— Alt dudağiyle çenesi arasında (ki siyah saçlar arasında) bir kaç beyaz tel bulunuyordu, di (ye kocamadığına işâret et) miştir.

İZÂHI

Bu hadîsi, Buhârî Abdullâh İbn-i Büsr'den rivâyet ettiği gibi yine burada Ebû Cühayfe'den de rivâyet etmiştir. İsmâilî rivâyetinde hadîsin sevkinde şu ziyâde de vardır: İbn-i Büsr'ün râvîsi Harîz İbn-i Osmân der ki: Hımıs'da halkın Abdullâh İbn-i Büsr'den sual sorup müşküllerini hallettiklerini gördüm. Genç bir delikanlı olduğum halde ben de yanına yaklaşarak:

— Resûlullâh'ı gördünüz mü? diye sordum. O da:

— Evet, gördüm, dedi. Ben:

— Resûlullâh ihtiyar mı idi, yoksa genç mi idi? dedim. İbn-i Büsr beni okşayarak:

— Alt dudağiyle çenesi arasında biraz beyaz teller vardı, dedi. Bir rivâyete göre de râvî Harîz:

— Resûlullâh sakalını boyadı mı? diye sormuş. İbn-i Büsr:

— Ey kardeşim-oğlu! Resûlullâh sakalını boyayacak bir çağa erişmedi ki, demiş.

Buhârî şârihlerinden Kirmânî: "*Hadîsin metnindeki* (شعرات = saç telleri) *lâfzının azlık ifâde eden bir cemi' sîgası olduğuna ve on sayıdan az adedde kullanıldığına bakarak: Resûlullâh'ın çenesindeki beyaz saçlar ondan fazla olamaz.*" demiştir. Şârih Aynî de: Bâzı büyük rivâyet üstadlarının on yedi dediklerini işittim, diyor ki, şifâhî bir an'ane ile naklolunagelmiş demek oluyor.

Bu hadîsin rivâyet ilmi bakımından müstesnâ bir husûsiyeti ve kıymeti vardır ki, Buhârî'nin Sülâsiyyât'ından olması, üç vâsıta ile

Resûlullāh'tan rivâyet etmiş bulunmasıdır. Buhârî'nin *Sahîh*'indeki bütün rivâyetleri dört, beş, altı, yedi râvî vasıtasiyle Resûlullāh'tan geldiği halde yalnız yirmi üç hadîsi üç vâsıta ile rivâyet etmiştir. Buradaki vâsıtalar : Isam İbn-i Hâlid, Harîz İbn-i Osmân, Abdullāh İbn-i Büsr'dür. Buna rivâyet ilminde Âlî isnâd ta'bîr olunur. Bu nevi' rivâyetin yüksekliği râvî ile Peygamber arasındaki vâsıtanın azlığından ve hatâ ihtimâli olmamasındandır. Buhârî'nin *Sahîh*'inin Müslim'in *Sahîh*'ine fâik olması sebeplerinden birisi de Buhârî'nin rivâyet tarîklarının Müslim'den kısa olmasıdır. Nasılki, Müslim'in *Sahîh*'inde Sülâsiyyâtı yoktur. *Sahîh-i Buhârî*'deki yirmi üç Sülâsiyyâtın Abdullāh İbn-i Büsr hadîsi on üçüncüsüdür.

* * *

1447. عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ رَبْعَةً مِنَ الْقَوْمِ لَيْسَ بِالطَّوِيلِ وَ لَا بِالْقَصِيرِ أَزْهَرَ اللَّوْنِ لَيْسَ بِأَبْيَضَ أَمْهَقَ وَ لَا آدَمَ لَيْسَ بِجَعْدٍ قَطَطٍ وَ لَا سَبِطٍ رَجِلٌ أُنْزِلَ عَلَيْهِ وَ هُوَ ابْنُ أَرْبَعِينَ فَلَبِثَ بِمَكَّةَ عَشْرَ سِنِينَ يُنْزَلُ عَلَيْهِ وَ بِالْمَدِينَةِ عَشْرَ سِنِينَ وَ قُبِضَ وَ لَيْسَ فِي رَأْسِهِ وَ لِحْيَتِهِ عِشْرُونَ شَعْرَةً بَيْضَاءَ .

TERCEMESİ

(Rebîa)[1] Enes İbn-i Mâlik *radiya'llāhu anh*'den (Resûlullāh'ı şöyle ta'rîf ve tavsîf ettiğini) rivâyet etmiştir :

Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* kavminin orta boylusu idi : ne çok uzun, ne de fazla kısa endamlı idi. Resûlullāh ez-

[1] Rebîa İbn-i Ebî Abdurrahmân'dır. Medîne'nin en yüksek Tâbiî fukahâsındandır. Rebîatü'r-Re'y denilmekle ma'rûftur. 136 târihinde vefât etmiştir.

herü'l-levn idi : (Teni ve sîmâsı, kırmızı rengi iyice emmiş beyazdı) ne (kireç renginde) duru beyazdı, ne de kara yağızdı. Resûlullâh (Sûdânîler gibi) kıvırcık, kısa saçlı değildi. Düz, ve uzun saçlı da değildi. O, mu'tedil sarkık saçlı idi. Ona kırk yaşı (nın tamâmı) nda (Vahy) indirildi. Vahy indirilmekte olduğu halde Mekke'de on yıl ikâmet etti. Medîne'de de on yıl (yaşadı). Ve başı(nın saçı)nda ve sakalında yirmi tel ak saç bulunmıyarak (Refîk-ı A'lâ'ya = Cenâb-ı Hakk dîvânına da'vet olunup) alındı. (Ve altmış yaşının tamâmında vefât etti).

Î Z Â H I

Tercememizin sonunda kavis içinde gösterilen ziyâde, bu hadîsin diğer rivâyet tarîkından alınmıştır. Hadîsteki (ابن اربعين سنة) cümlesini tercümemizde: kırk yaşının tamâmında diye takyîd etmemiz de bu hadîsin bundan sonra terceme edeceğimiz rivâyet tarîkında (على راس اربعين سنة) diye mukayyed rivâyet edilmiş bulunmasından ve (راس) ile senenin âhiri kasd edildiğini Aliyyü'l-Kārî *Mişkât Şerhi*'nde tenbîh etmiş olmasındandır.

Bundan dört hadîs önce tercemesi geçen Hazret-i Âişe hadîsinde Resûlullâh'ın altmış üç yaşında vefât ettiğini görmüştük. Müslim'in Enes İbn-i Mâlik'ten gelen diğer bir rivâyet tarîkında da altmış üç yaş bildirilmiş olması, Hazret-i Âişe hadîsini te'yîd etmektedir. Bu cihetle ulemânın cumhûru Resûlullâh'ın 63 yaşında vefâtına hükmetmişlerdir.

İsmâilî, bu iki rivâyet arasındaki sayı farkına bakarak, şüphesiz bunlardan yalnız birisinin sahîh olması îcâb eder, demiş. Bunu Şârih Aynî naklettikten sonra diyor ki : Bu iki rivâyetin ikisi de sahîhtir. Aralarındaki sayı farkına gelince, altmış rivâyet eden râvînin velâdet ve vefât taraflarındaki kesirleri atarak rivâyet ettiğine hükmolunur.

Resûlullâh'a ilk vahyin hangi yaşında geldiği hakkındaki rivâyetler de ihtilâflıdır : 40, 42, 43, 45 rivâyetleri vardır. İlk vahyin geldiği ayın, hattâ ayın gününün ta'yîninde de ihtilâf edilmiştir: Ramazân, Rebîü'l-evvel, Recep aylarını iltizâm edenler vardır. Bizce bu ihtilâfın menşei, o târihlerde Arab cezîresinde Zülkarneyn,

Fil, Kâ'be'nin binâsı gibi müteaddid târih mebde'leri kabûl ve hareket noktası ittihâz edilerek müteaddid ve muhtelif takvimler kullanılmış olmasıdır. Bunlarla tesbît edilen vâkıalar biribirinden farklı olabilirdi. Bir de velâdet ve vefât senelerinin hesâba idhâl edilip edilmemesi de farklı mûcib bir sebep olabilir. Bu muhtelif rivâyetler arasında ekseriyetin mezhebi bu hadîsde bildirildiği üzere ilk vahyin kırk yaşın hitâmında gelmiş olmasıdır.

Resûlullāh'ın beyaz saçının sayısına kadar zapt edilip incelenerek asırdan asra nakledilegelmesi hiç bir târihî sîmâya müyesser olmayan bir vâkıadır. Âmiyâne bir bakışla lüzumsuz bir mesâî sanılan bu rivâyetlerdeki ve onların incelenmesindeki kıymet ve ehemmiyeti, târihî vâkıaların vesîkalarını arayan ve inceleyen târihcilere sormalıdır.

Resûlullāh'ın beyaz saçı sayısının mikdârına âid rivâyetlerde görülen fark, baş saçiyle sakalının, ve göziyle kulak arasındaki, alt dudağiyle çene ortasındaki beyaz saçların sayısının müctemian veya münferiden rivâyet edilmiş olmasındandır.

Buhârî metninde ve îzâh etmekte bulunduğumuz Enes hadîsinin sonunda râvî Rebîatü'r-Re'y diyor ki : Ben Resûlullāh'ın saçının bir telini gördüm, kırmızı idi. Enes İbn-i Mâlik'e :

— Resûlullāh saçını boyadı mı ki, bu gördüğüm saç kırmızıdır, dedim. O da :

— Hayır boyamadı. O kırmızılık saçına sürdüğü kokudandır, dedi. Bu saç telini Ömer İbn-i Abdilâzîz de görmüş. O da Enes İbn-i Mâlik'e sormuş. Ona da aynı sûretle cevab vermiş. Ve : Resûlullāh saçına koku sürmek i'tiyâdında idi; ondan kızarmıştır, demiştir.

* * *

1448. وَ فِي رِوَايَةٍ عَنْهُ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَيْسَ بِالطَّوِيلِ الْبَائِنِ وَ لَا بِالْقَصِيرِ وَ لَا بِالْأَبْيَضِ الْأَمْهَقِ وَ لَيْسَ بِالْآدَمِ وَ لَيْسَ بِالْجَعْدِ الْقَطَطِ وَ لَا بِالسَّبْطِ بَعَثَهُ اللّٰهُ عَلَى رَأْسِ أَرْبَعِينَ سَنَةً وَ ذَكَرَ تَمَامَ الْحَدِيثِ.

TERCEMESİ

Yine Enes İbn-i Mâlik *radiya'llāhu anh*'den şöyle dediği rivâyet olunmuştur : Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* ne ifrat derecede uzundu; ne de kısa boylu idi. O, ne (süt gibi) sâfi beyazdı; ne de kara yağızdı. O, ne kısa kıvırcık saçlı idi; ne de düz uzun saçlı. Kırk yaşını doldurunca Allah onu Peygamber gönderdi. Enes İbn-i Mâlik (bundan sonra, bundan önce rivâyet olunan) hadîsin tamâmını zikretti.

1449. عَنِ الْبَرَاءِ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَحْسَنَ النَّاسِ وَجْهًا وَأَحْسَنَهُمْ خَلْقًا لَيْسَ بِالطَّوِيلِ الْبَائِنِ وَلَا بِالْقَصِيرِ.

TERCEMESİ

Berâ' *radiya'llāhu anh*'den şöyle dediği rivâyet olunmuştur :

Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* sîmâca insanların en güzeli idi. Ahlâk i'tibâriyle de en güzeli idi. (Endâmının) yaratılışı cihetiyle de insan (tip)leri(ni)n en güzeli idi. O, ne çok uzundu, ne de kısa boylu idi.

1450. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّهُ سُئِلَ هَلْ خَضَبَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا إِنَّمَا كَانَ شَيْءٌ فِي صُدْغَيْهِ.

TERCEMESİ

Enes İbn-i Mâlik *radiya'llāhu anh*'den : Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* (saçını) boyadı mı? diye sorulmuş. O da : hayır, boyamadı. Çünkü biraz beyazlık onun yalnız —iki

göziyle iki kulağı arasına dökülen — iki zülfünde vardı, demiştir.

Î Z Â H I

Resûl-i Ekrem Efendimiz'in saçını, sakalını boyamadığına dâir rivâyetlerin çokluğu karşısında Buhârî ile Müslim'in *Sahîh*'lerinde Abdullâh İbn-i Ömer'in Resûlullâh'ın boyadığını gördüğüne dâir de bir rivâyeti varsa da bu rivâyet, bir def'aya; öbir rivâyetler sâir vakitlerdeki umûmî i'tiyâdlarına hamledilerek te'lîf ve her iki rivâyet sahîh addolunur.

1451. عَنِ ٱلْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ رَضِىَ ٱللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ كَانَ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَرْبُوعاً بَعِيدَ مَا بَيْنَ ٱلْمَنْكِبَيْنِ لَهُ شَعْرٌ يَبْلُغُ شَحْمَةَ أُذُنَيْهِ رَأَيْتُهُ فِى حُلَّةٍ حَمْرَاءَ لَمْ أَرَ شَيْئاً قَطُّ أَحْسَنَ مِنْهُ .

TERCEMESİ

Berâ' İbn-i Âzib *radiya'llâhu anhumâ*'dan Resûlullâh'ı şöyle vasf ettiği rivâyet olunmuştur :

Nebî *salla'llâhu aleyhi ve sellem* uzunla kısa boy arası mu'tedil bir endamda yaratılmıştı. Onun iki omuzu arası genişti. İki kulağı yumuşağına kadar inen gür saçı vardı. Ben (günün birisinde) Resûlullâh'ı kırmızı (ve yeşil çubuklu) bir libâs içinde görmüştüm. Kat'î olarak derim ki : ben, güzellikte ona denk olabilecek hiç bir şey görmedim.

Î Z Â H I

Hadîs metnindeki bu Hülleyi İbn-i Hümâm : kırmızı ve yeşil çubuklu olarak dokünmuş Yemen kumaşından ma'mûl iki kat elbîsedir, diye ta'rîf etmiş ve sırf kırmızı kumaş olmadığını bildirmiştir. Çünkü aşağıda Libâs bahsinde görüleceği üzere sırf kırmızı kumaştan

biçilmiş libâsın kullanılması nehyolunmuştur. Bu cihetle İbn-i Melek gibi hadîs şârihleri (فى حلة حمراء) lâfzını (فيها خطوط حمر) diye takyîd ettiklerinden tercememizde bunlara işâret ettik. Maamâfih hadîs, zâhirine haml edilse bile yine bununla kırmızı giymenin cevâzına istidlâl edilemez. Câiz ki, Resûlullâh nehyetmezden evvel giymiş olsun.

* * *

1452. وَ فِي رِوَايَةٍ عَنْهُ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ أَنَّهُ قِيلَ لَهُ أَكَانَ وَجْهُ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ مِثْلَ ٱلسَّيْفِ قَالَ لَا بَلْ مِثْلَ ٱلْقَمَرِ.

TERCEMESİ

Yine Berâ' İbn-i Âzib *radiya'llāhu anh*'den :

— Bize söyler misin Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in yüzü kılıç gibi (parlak) mı idi? diye sorulmuş. O da :

— Hayır, kılıç gibi değil, ay misâli (parlak ve toparlak çehreli) idi, diye cevap verdiği rivâyet olunmuştur.

1453. عَنْ أَبِي جُحَيْفَةَ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ أَنَّهُ رَأَى ٱلنَّبِيَّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ يُصَلِّي بِٱلْبَطْحَاءِ وَ بَيْنَ يَدَيْهِ عَنَزَةٌ قَدْ تَقَدَّمَ هٰذَا ٱلْحَدِيثُ وَ فِي هٰذِهِ ٱلرِّوَايَةِ قَالَ فَجَعَلَ ٱلنَّاسُ يَأْخُذُونَ يَدَيْهِ فَيَمْسَحُونَ بِهَا وُجُوهَهُمْ قَالَ فَأَخَذْتُ بِيَدِهِ فَوَضَعْتُهَا عَلَى وَجْهِي فَإِذَا هِيَ أَبْرَدُ مِنَ ٱلثَّلْجِ وَ أَطْيَبُ رَائِحَةً مِنَ ٱلْمِسْكِ.

TERCEMESİ

Ebû Cuhayfe *radiya'llâhu anh*'den : "*Nebî salla'llâhu aleyhi ve sellem'i güneşin en sıcak zamânı gün ortasında Bathâ* (mevkiin) *de namaz kılarken gördüğü ve karşısında ucu demirli bir harbe bulunduğu*" rivâyet olunmuştur. Bu hadîs yukarıda geçmiştir. Buradaki rivâyette Ebû Cuhayfe (şunları da) söylemiştir : Halk, Resûlullâh'ın iki elini tutmağa ve onu yüzlerine sürmeğe başladılar. Ben de Resûlullâh'ın elini tuttum. Ve yüzüme sürdüm. Bir de ne göreyim, onun eli (o sıcak zamanda) kardan daha serindi. Râyiha cihetiyle de miskten daha hoş kokulu idi, demiştir.

Î Z Â H I

Müellif Zebidî'nin yukarıda geçtiğini bildirdiği hadîsin Türkçe tercemesi 143, 246 numara ile geçti. Bunlara bakınız!. Bu vâkıa Aynî'nin Namaz bahsindeki tetkîkine göre, Vedâ' haccı dönüşünde (Ebtah) mevkiinde olmuştur. Resûlullâh'ın maiyetinde kırk Sahâbî bulunuyordu. Bu rivâyetlere göre Ebû Cuhayfe Peygamber Efendimiz'i hac dönüşünde Minâ civârındaki Ebtah mevkiinde kırmızı sahtiyandan yapılmış yuvarlak bir çadır içinde görmüştür. Resûlullâh abdest almış, Bilâl de abdest suyunu alıp çadırdan dışarı getirmiş, halk da bu suyu almağa koşmuşlardır. Bundan her alabilen kişi onu teberrük için üzerine sürüyor, alamıyanlar da alan arkadaşlarının elindeki rütûbetten müstefîd oluyorlardı. Ebû Cuhayfe böyle rivâyet ettikten sonra diyor ki : Sonra Bilâl bir harbe alıp çadırın dışında bir yere dikti. Bunu müteâkip Resûlullâh kırmızı bir hulle geymiş, çemrenmiş olarak çadırdan çıktı. Bunun üzerine halk onun iki elini tutmağa, yüzlerine sürmeğe başladılar. Bu sırada ben de Resûlullâh'ın yanına sokuldum; mübârek elini elime aldım. Ve yüzüme götürüp sürdüm. Peygamber'in o âteşîn sıcak zamanda eli kardan daha serin, miskten daha güzel kokulu idi. Ebû Cühayfe, rivâyetine devam ederek, diyor ki : Sonra Resûlullâh *salla'llâhu aleyhi ve sellem* harbeye doğru durdu. Seferî olarak öğle namazını iki rek'ât, ikindi namazını da iki rek'at kıldırdı. O sırada bu Harbenin önünden insanlar ve hayvanlar geçtiğini gördüm.

İzâhımızın bu kısmı Abdest, Namaz, Siyer bahislerinde parça parça rivâyet olunan Ebû Cühayfe hadîsinin toplu bir ifâdesidir. Hadîsin burada rivâyet olunan kısmiyle Resûlullâh'ın sıhhî vaziyetinin çok iyi olduğu, en sıcak zamanlarda bile mizâcının i'tidâlde bulunduğu, sefer hâlinde dahî tuvâletine ihtimâm edip miskten daha güzel koktuğu bildirilmiştir.

Bu hadîsten sonra Buhârî, Peygamber Efendimiz'in cömertliği ve hayır-severliği hakkında Abdullâh İbn-i Abbâs'ın şu meâldeki hadîsini de rivâyet ediyor : Nebî *salla'llâhu aleyhi ve sellem* halkın en cömerdi idi. En cömertliği de Ramazân'da Cibrîl kendisine mülâkî olduğu zaman görülürdü. Cibrîl Ramazân'ın her gecesinde Resûlullâh ile buluşur da kendisiyle Kur'ân müzâkere ederdi. Şüphesiz ki, Resûlullâh *salla'llâhu aleyhi ve sellem* (halkın menfaati için) gönderilen rüzgârdan daha cömerd idi. (Muhtaçlara daha çok, daha çabuk yetişirdi).

Bu hadîsin 6 numara ile tercemesi geçtiği için burada *Tecrîd*'e alınmamıştır.

1454. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ قَالَ بُعِثْتُ مِنْ خَيْرِ قُرُونِ بَنِي اٰدَمَ قَرْنًا فَقَرْنًا حَتَّى كُنْتُ مِنَ الْقَرْنِ الَّذِي كُنْتُ فِيهِ.

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llâhu anh*'den Resûlullâh *salla'llâhu aleyhi ve sellem*'in :

[Ben, —devirden devre ve âileden âileye intikāl (ile ıstıfâ') eden— Âdem oğulları soylarının en temizinden naklolundum. Nihâyet şu içinde bulunduğum (Hâşimî) câmia(sın)dan neş'et ettim] dediği rivâyet olunmuştur.

İZÂHI

Hadîsteki (قرون =) kurûn'un müfredi olan (قرن =) karn kelimesinin bir çok ma'nâları vardır : bir ümmete, bir cemâate, bir soya

karn denilmiştir ki, hadîste matlûb olan bu soy ma'nâsıdır. Bu cihetle Ebû Hüreyre hadîsinde Âdem oğullarının teşkîl ettikleri soylar batından batına, âileden âileye temiz bir intikāl ile ıstıfâ' edeceği ve Resûlullāh'ın zât-i şerîfi de aralarına hiç sifâh karışmıyarak temiz babaların sulbünden, halâl anaların pâkize rahmine intikāl ettiği ve en sonu bütün kabîlelerin hürmet ettiği en temiz Hâşimî soyundan neş'et ettiği bildirilmiş oluyor. Ma'lûm olan bir hakîkattir ki, nûru Muhammedî'nin intikāli keyfiyeti târihan mazbût olarak İsmâil *aleyhi's-selâm* evlâdının sulbünden başlar. Sonra Kinâne'den, sonra Kureyş'ten, sonra Hâşim oğullarından intikāl ederek gelir.

(قرنا فقرنا = Karnen fe-karnen) lâfzındaki (ف) edâtı fazîlette tertîbe delâlet etmekle Peygamber Efendimiz'in neseb silsilesine âit fazîletin bir tertîb dâhilinde uzaktan yakına doğru geldikçe terakkî ederek arttığını ifâde eder.

* * *

1455. عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ كَانَ يَسْدِلُ شَعَرَهُ وَ كَانَ الْمُشْرِكِينَ يَفْرِقُونَ رُؤُسَهُمْ وَكَانَ أَهْلُ الْكِتَابِ يَسْدِلُونَ رُؤُسَهُمْ وَكَانَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُحِبُّ مُوَافَقَةَ أَهْلِ الْكِتَابِ فِيمَا لَمْ يُؤْمَرْ فِيهِ بِشَيْءٍ ثُمَّ فَرَقَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ رَأْسَهُ.

TERCEMESİ

İbn-i Abbâs *radiya'llāhu anhumâ*'dan şöyle rivâyet olunmuştur :

Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* (alın) saçını, (perçemini) alnının üstüne bırakırdı. Müşrikler ise cebhenin

iki tarafına ayırır (bırakır) lardı. Ehl-i Kitâb olanlar da alınlarına salıverirlerdi. Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*, hakkında (müsbet, menfî) hiçbir şey ile emrolunmayan hallerde Ehl-i Kitâb'a uygun olmaktan hoşlanırlardı. Sonraları Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* de başı (nın saçı) nı iki tarafa (ayırıp) bırak (makta mahzur görme) di.

İ Z Â H I

Resûlullāh'ın vahiy gelmeyen vâkıalarda Ehl-i Kitâb'a muvâfakati müşriklere müşâbehete tercîh buyurmaları da Ehl-i Kitâb'ın müşriklerden ve put-perestlerden ziyâde hakka, hakîkate yakın olmalarından ve hiç değilse bir peygamberin şerîati bakıyesine vâris bulunmalarından idi. Bu cihetle haklarında vahiy gelmemiş bulunan vâkıalarda geçmiş şerîatlerin Allah tarafından reddedilmemiş hükümleriyle amel edilmesi bir prensip olarak emrolunmuş ve bu şer'î ve fer'î bir delil olmuştur. Peygamberimizin âlî vazîfelerinin başında şirkle, put-perestlikle mücâhede bulunduğuna göre, tuvalet, giyim, yiyim gibi hâricî eşkâle taallûk eden husûslarda bile onlara benzemekten çekinirdi. Put-perestlik rejimi tamâmiyle yıkıldıktan sonra müşriklere müşâbehet mahzûru kalmayınca Peygamber Efendimiz de saçlarını iki bukle hâlinde iki tarafa bırakmağa başlamıştır.

* * *

1456. عَنْ عَبْدِ ٱللهِ بْنِ عَمْرٍو رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُمَا قَالَ لَمْ يَكُنِ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَاحِشاً وَلَا مُتَفَحِّشاً وَكَانَ يَقُولُ إِنَّ مِنْ خِيَارِكُمْ أَحْسَنَكُمْ أَخْلَاقاً .

Tercemesi

Abdullāh İbn-i Amr İbn-i Âs *radiya'llāhu anhumâ'*-dan şöyle dediği rivâyet olunmuştur :

Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* sözünde, fiil ve hareketinde taşkınlık yapacak seciyyede değildi. Taşkınlık da yapmış

değildir. Abdullâh, herkese : İyi biliniz ki, sizin en güzel huylunuz, en hayırlı olanınızdır, derdi.

İ Z Â H I

Tirmizî'nin Ebû Abdillâh Cedlî tarîkıyle Hazret-i Âişe'den rivâyet ettiği bir hadîste Cedlî : Hazret-i Âişe'den Resûlullâh *sallâ'llâhu aleyhi ve sellem*'in ahlâkını sordum da bana şöyle cevap verdi, demiştir : Resûlullâh fâhiş, mütefahhiş değildi. Yâni o, ne çarşıda, pazarda çığırtkanlık yapardı; ne de kötülüğe kötülükle mukâbele ederdi. Bilâkis o, kusûru afvederdi. Bir yerde bir eksik görürse, yüzünü öbir tarafa çevirirdi.

Müslim'in bir rivâyetine göre de yine Hazret-i Âişe : Resûlullâh'ın hulkı ve seciyesi Kur'ân idi : o (darılırsa) Kur'ân darıldığı için darılırdı!. (Beğenirse) Kur'ân beğendiği için beğenirdi, diye fazîlet-i Muhammediye'yi tasvîr etmiştir[1].

1457. عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهَا أَنَّهَا قَالَتْ مَا خُيِّرَ رَسُولُ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَيْنَ أَمْرَيْنِ إِلَّا أَخَذَ أَيْسَرَهُمَا مَا لَمْ يَكُنْ إِثْماً فَإِنْ كَانَ إِثْماً كَانَ أَبْعَدَ ٱلنَّاسِ مِنْهُ وَ مَا ٱنْتَقَمَ رَسُولُ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِنَفْسِهِ إِلَّا أَنْ تُنْتَهَكَ حُرْمَةُ ٱللهِ فَيَنْتَقِمَ لِلهِ بِهَا .

TERCEMESİ

Âişe *radiya'llâhu anhâ*'dan şöyle dediği rivâyet olunmuştur :

Resûlullâh *sallâ'llâhu aleyhi ve sellem* (dünyâ işlerinden) iki şey arasında muhayyer kılındı mı o, muhakkak onlardan en kolayını alırdı. Şu kadar ki, o kolay şey günah olmaya.

---

1 روى مسلم عن عائشة رضى الله عنها كان خلقه القرآن: يغضب لغضبه و يرضى لرضاه.

Eğer günâhı mûcib olursa, o kolay şeyden halkın en uzak bulunanı Resûlullāh olurdu. Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* kendisi için kin tutup öç almamıştır. Meğer ki, Allāh'a karşı hürmetsizlik edilmiş ola. Bu halde irtikâb edilen hürmetsizlik sebebiyle Allah için (öfkelenir,) intikām alırdı.

* * *

1458. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُ قَالَ مَا مَسِسْتُ حَرِيرًا وَلَا دِيبَاجًا أَلْيَنَ مِنْ كَفِّ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَلَا شَمِمْتُ رِيحًا قَطُّ أَوْ عَرْفًا قَطُّ أَطْيَبَ مِنْ رِيحِ أَوْ عَرْفِ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.

TERCEMESİ

Enes İbn-i Mâlik *radiya'llāhu anh*'den şöyle dediği rivâyet olunmuştur :

Ben hayâtımda Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in elinden daha yumuşak hiç bir ipeğe, hiç bir dîbâya yapışmadım. Yine ben ömrümde Resûlullāh'ın kokusundan daha hoş bir koku da ebedî koklamadım.

* * *

1459. عَنْ أَبِي سَعِيدٍ ٱلْخُدْرِيِّ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُ قَالَ كَانَ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَشَدَّ حَيَاءً مِنَ ٱلْعَذْرَاءِ فِي خِدْرِهَا.

TERCEMESİ

Ebû Saîd-i Hudrî *radiya'llāhu anh*'den :

"*Nebî salla'llāhu aleyhi ve sellem hayâ cihetiyle kendi köşesinde oturan bâkir kızdan daha çok utangaçdı*" dediği rivâyet olunmuştur.

İ Z Â H I

Bu hadîste de Peygamber Efendimiz'in yüce sıfatlarından hayâ sıfatı en belîğ bir şekilde bildirilmiştir. Şüphesiz ki, cemiyetin en hayâlı sınıfı, kendi sitâre-i ismeti içinde fazîletle yaşayan bâkir kızlardır. Resûlullâh'ın bunlardan da utangaç olması, Müşebbehin müşebbehün-bihten üstünlüğünü ifâdedir, ve çok beliğdir.

* * *

1460. وَ فِي رِوَايَةٍ وَ إِذَا كَرِهَ شَيْئاً عُرِفَ فِي وَجْهِهِ.

Tercemesi

(Metni ve senedi bundan evvelki hadîse benzeyen) diğer bir rivâyette de (ziyâde olarak): Resûlullâh bir şeyden de hoşlanmazsa (onu sâhibinin yüzüne vurmazdı;) hoşnutsuzluğu (yalnız) yüzünde (görülüp) bilinirdi, (denilmiştir).

* * *

1461. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ قَالَ مَا عَابَ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ طَعَاماً قَطُّ إِنِ ٱشْتَهَاهُ أَكَلَهُ وَ إِلَّا تَرَكَهُ.

Tercemesi

Ebû Hüreyre *radiya'llâhu anh*'den :

"*Nebî salla'llâhu aleyhi ve sellem hiç bir zaman hiç bir yemeği beğenmezlik etmedi. Arzu ederse yerdi, etmezse bırakırdı*" dediği rivâyet olunmuştur.

* * *

1462. عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهَا أَنَّ ٱلنَّبِيَّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ كَانَ يُحَدِّثُ حَدِيثاً لَوْ عَدَّهُ ٱلْعَادُّ لَأَحْصَاهُ.

TERCEMESİ

Âişe *radiya'llāhu anhâ*'dan şöyle rivâyet olunmuştur :

Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* bir hâdiseyi hikâye ettiği olurdu. (Anlatırken tefhimde mübâlâğa ederdi de) onun söz (lerinin kelime) lerini saymak isteyen kişi saysaydı muhakkak sayabilirdi, demiştir.

1463. وَعَنْهَا رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ إِنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمْ يَكُنْ يَسْرُدُ الْحَدِيثَ كَسَرْدِكُمْ .

TERCEMESİ

Yine Âişe *radiya'llāhu anhâ*'dan : "*Resûlullāh salla'llāhu aleyhi ve sellem sözü,* —sizin biribirine zincirlediğiniz gibi— *oyalıyarak îrâd etmek i'tiyâdında değildi.* (O, sözü ayıra ayıra söylerdi, dinleyenlerin gönüllerine sinerdi)" dediği rivâyet olunmuştur.

İZÂHI

Bu hadîs *Sahîh-i Buhârî* metninde şu sûretle sevk edilmekte ve şu ma'lûmat verilmektedir : Zübeyr İbn-i Avvâm'ın oğlu ve Medîne'nin en büyük bir Tâbiî âlimi Urve'ye teyzesi Hazret-i Âişe : bir şey anlatacağım, bilmem sana hayret verir, istiğrâb eder misin? diye şöyle söylemiş : buraya falan oğlu (Ebû Hüreyre) geldi. Odamın şu tarafına oturdu. (Sözüne hiç fâsıla vermeksizin mütemâdiyen) Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'den bahsedip haber veriyor ve bunları bana duyurmak istiyordu. Halbuki ben (tesbîh ediyor), nâfile namaz kılıyordum. (Devâm ettim.) Ben (tesbîh ve) ibâdetimi bitirmeden kalktı, gitti. Eğer ben (ibâdetimi tamamlayıp da) yetişebilseydim muhakkak onu (böyle fâsılasız söylemekten) men' edecektim : iyi bil ki, Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* sizin sözünüzü zincirlediğiniz gibi birbirine ekleme söz söylemiş değildir. (O, açık ve teennî ile söylerdi. Dinleyenin idrâki karışmazdı) demiştir.

Tercümemizin sonunda kavis içinde gösterilen ziyâde İsmâilî rivâyetinden alınmıştır.

Ashâb arasında en çok hadîs rivâyet eden Ebû Hüreyre'dir. Ebû Hüreyre'nin bu hâli Hazret-i Âişe ve Hazret-i Ömer gibi büyüklerin târizlerine, ihtarlarına sebeb olmuştur. Ebû Hüreyre, çok hadîs rivâyetinin sebebini şöyle îzâh etmiştir: Muhâcir arkadaşlarımız alış verişleriyle çarşılarda, Ensâr kardeşlerimiz de ziraatle hurmalıklarında meşgûl iken Ebû Hüreyre boğazı tokluğuna Peygamber'e hizmet ve meclisine mülâzemet ediyordu. Hakîkaten Ebû Hüreyre Ashâb-ı Suffe'den olduğu için huzurdan ayrılmazdı. Hadîs şârihleri bu derece mahfûzâtı çok olan bir Sahâbî hadîs rivâyet ederken Peygamber'den duyduklarını terk ve te'hîr edemezdi, hepsini anlatmaktan kendisini alamazdı, diye Ebû Hüreyre hesâbına i'tizâr ediyorlar. Nasıl ki bâzı şâirler, edibler: sözümü kısa kesmek isterdim, fakat kâfiye hücûmuna uğradım, demişlerdir.

1464. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ يُحَدِّثُ عَنْ لَيْلَةَ أُسْرِيَ بِٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ مِنْ مَسْجِدِ ٱلْكَعْبَةِ جَاءَ ثَلَاثَةُ نَفَرٍ قَبْلَ أَنْ يُوحٰى إِلَيْهِ وَهُوَ نَائِمٌ فِي مَسْجِدِ ٱلْحَرَامِ فَقَالَ أَوَّلُهُمْ أَيُّهُمْ هُوَ فَقَالَ أَوْسَطُهُمْ هُوَ خَيْرُهُمْ وَ قَالَ آخِرُهُمْ خُذُوا خَيْرَهُمْ فَكَانَتْ تِلْكَ فَلَمْ يَرَهُمْ حَتَّى جَاؤُا لَيْلَةً أُخْرٰى فِيمَا يَرَى قَلْبُهُ وَ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ نَائِمَةٌ عَيْنَاهُ وَ لَا يَنَامُ قَلْبُهُ وَ كَذٰلِكَ ٱلْأَنْبِيَاءُ تَنَامُ أَعْيُنُهُمْ وَ لَا تَنَامُ قُلُوبُهُمْ فَتَوَلَّاهُ جِبْرِيلُ ثُمَّ عَرَجَ بِهِ إِلَى ٱلسَّمَاءِ.

TERCEMESİ

Enes İbn-i Mâlik *radiya'llāhu anh*'den Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in Mi'râc gecesi Mescid-i Harâm'dan (Beyt-i

Makdis'e) sefer ettiğine dâir haber(in mukaddimâtın)ı şöyle hikâye ettiği rivâyet olunmuştur: Resûlullāh'a vahyolunmazdan (ve Nübüvvet gelmezden iki sene) önce (bir gece o, Kâ'be mescidinde Hamza ile Ca'fer'in arasında uyurken) yanına üç Melek geldi. Bunlardan birincisi öbirisine:

— O (Muhammed) hangisidir? diye sordu. O da:

— Ortadaki, o, bunların hayırlısıdır, diye cevap verdi. En sonraki (üçüncü) Melek de:

— Haydi hayırlısını alınız! dedi. Ve Mi'râc kıssasının mukaddimâtı bundan ibâret bulundu. (Bu gece başka bir şey vukū' bulmadı). Bu sûretle Resûlullāh (uyurla uyanık arasında) kalbinin görmesi hâlinde bu melekleri —başka bir gece gelmelerine kadar— bir daha görmemiştir. Nebî *salla'l-lâhu aleyhi ve sellem*'in iki gözü uyurdu: fakat kalbi uyumazdı. Başka Peygamberler de hep böyledir: gözleri uyur da gönülleri uyumaz. Bunun üzerine Cibrîl (mîâdı geldiğinde) Resûlullāh'ı alarak geri dönmüş sonra Resûlullāh ile semâya çıkmıştır.

İZÂHI

Hadîsin siyâkından ve beyân tarzından pek iyi anlaşılacağı üzere hadîste bildirilen kıssa asıl Mi'râc vâkıası değildir. Mi'râc'a dâir olan haber aşağıda husûsî bahsinde gelecektir. Bu cihetle asıl Mi'râc sanılmaması için tercememizde ihtirâzî kayıtlar konuldu. Bu kıssanın Peygemberimize vahiy ve nübüvvet gelmezden evvel vukū' bulduğu, hadîsin metninde de tasrîh edilmiştir. Halbuki Mi'râc müteaddid rivâyetlere göre, Hicret'ten üç, yâhut iki, yâhud da bir sene evvel vukū' bulmuştur. Sonra Mi'râc'ın sâdık ve sâlih bir rü'yâdan ibâret olduğunu kabûl edenlerin bu hadîs ile isdidlâlleri de doğru değildir. Çünkü bu vâkıa Mi'râc'ın kendisi olmadığı gibi bu tam bir rü'yâ da değildir. Uyurla uyanık arasında rûhî bir haldir.

Buhârî'nin birrivâyetine göre, Hazret-i Âişe, Resûl-i Ekrem *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'den bir kere :

— Yâ Resûla'llāh! Ramazân'da kıldığınız Terâvîh namazından sonra ve Vitir namazı kılmazdan önce bu iki namaz arasında istirahat ederken uyur musunuz? diye sormuştu. Peygamber Efendimiz :

— Yâ Âişe, benim iki gözüm uyur. Fakat kalbim uyumaz! diye cevap vermişti ki, uyurla uyanık arasındaki rûhî halden ibârettir. Bu hal, uykunun bizim rûhumuzda icrâ ettiği gaflet te'sîrinden Resûl-i Ekrem'in mübârek kalbinin tamâmiyle masûn bulunduğunu ifâde eder. Bu cihetledir ki, Resûl-i Ekrem'in bu nevi' uyku hâliyle abdesti bozulmazdı.

Bu hal Enbiyânın hasâisinden bulunduğundan, diğer Peygamberlerin kalbi de uykunun gafletinden masûn idi.

بَابُ عَلَامَاتِ ٱلنُّبُوَّتِ فِى ٱلْإِسْلَامِ

BU BÂB, İSLÂM'DA NÜBÜVVET NİŞÂNELERİ OLAN MU'CİZELERE DÂİR HADÎSLERİ MUHTEVÎDİR

Alâmet, burada Peygamberlik iddiâ eden zâtın da'vâsında doğruluğuna ve Allah tarafından insanların hayırlarına, saâdetlerine âit umdeleri teblîğe me'mûr bulunduğuna delâlet eden Bürhan dedemektir. Nübüvvet mevzûunda bir de *mu'cize* ta'bîri vardır ki, nübüvvet delilleri olan o i'cazkâr hârikalar, Peygamberleri inkâra tesaddî eden hasımlarını âciz ve kudretsiz bırakmak için izhâr olunduklarından *mu'cize* denilmiştir.

Mu'cize medlûlünde umûmî telâkkî, âfâkî ve maddî olan mu'cizelerdir. Bu nevi' mu'cizeler ya münkir müşriklerin talebi üzerine, yâhut bir lüzûm ve ihtiyaç üzerine izhâr olunmuştur, ve umûmiyetle avam müstefîd olmuştur. Enfüsî mu'cizeler ise hakîkî mü'minlere, fikir ve istidlâl sâhibi münevverlere âit sıdk-ı nübüvvet bürhanlarıdır. Bununla berâber âfâkî mu'cizeler ânî, enfüsî mu'cizeler ise dâimî olan âyetlerdir. Bu cihetle her asırda mütefekkirler Peygamberimizin seciye ve şahsiyetleriyle, teblîğ ettiği Kitâb-ı Mübîn'i tetkîk ederek sıdk-ı nübüvvetine istidlâl etmişlerdir. İlk müslüman olan Hazret-i Hadîce, Resûlullāh'ın nübüvvetine âfâkî hiç bir delil aramadan onun yüksek seciyesiyle istidlâl ederek inanmıştı. Ve : Yâ Muhammed! Sen, akrabânı ziyâret edersin; âcizlere yardımda bulunursun; yoksullara kazandırırsın; müsâfiri ağırlarsın; hak yolunda halka yardım edersin, demişti[1]. Hazret-i Ebû Bekr de Resûlullāh'ın doğruluğuna güvenerek İslâm'ı kabûl etmekte hiç tereddüd göstermemişti. Peygamberimizin hayâtına yakından vâkıf olan Ashâb, hep Peygamberimizin doğruluğuna ve teblîğ ettiği kitâbın yüksekliğine i'timâd etmişler ve zâhirî hiç bir mu'cize aramamışlardı.

---

[1] Bu eserimizin birinci cildinin 3 numara ile tercemesi geçen Hazret-i Âişe hadîsine bakınız!.

Esâsen Kur'ân'da da bu tarîk-ı istidlâl ta'lîm buyurulmuştur. Ankebût Sûresi'nin 50, 51 ci âyetlerinde Avâmın :

— Ne olur Muhammed'e Rabbi tarafından bir mu'cize inseydi? demelerine karşı Resûlullāh :

— "*Mu'cizeler Allāh'ın kudretindedir; ben, inzâra, teblîğe me'mûr bir peygamberim!*" diye cevap vermesi emrolunmuş, ve : "*Sana kitap indirmemiz onlara yetişmiyor mu ki, onlara okunup duruyor!*"[1]. buyurulmuştur. Kur'ân'ın buna benzer bir çok âyetlerinde zâhirî ve âfâkî mu'cizelerin Allāh'a ve Allāh'ın kudretine âit olduğu bildirilmiştir. Bu cihetle Resûlullāh'tan mu'cize isteyen müşriklere karşı Resûlullāh : (ما كنت الا بشرا رسولا = *Ben ancak Peygamber olan insandan başka bir şey değilim)* diye cevab vermiştir.

Peygamberimizden, avam müşriklerinin istedikleri mu'cizeler, onların idrâk ve irfân seviyyelerini göstermek üzere İsrâ Sûresi'nin 91 inci ve sonraki âyetlerinde şöyle bildiriliyor :

"Biz Kur'ân'da muhakkak sûrette insanlar için ibret-âmiz türlü misaller îrâd ettik. Fakat nâsın çoğu küfür ve inkârda ısrâr ettiler de dediler ki :

— Yâ Muhammed, biz sana îmân etmeyiz, tâ ki, bize şu yerden su kaynağı akıtasın! Yâhut senin hurma ve üzüm bahçelerin ola da aralarından bir çok nehirler akıtasın! Yâhut zu'mettiğin gibi gökü parça parça üzerimize düşüresin; yâhut Allāh'ı ve melekleri kefil getiresin; yâhut senin altından bir evin olsun, yâhut gök yüzüne çıkasın, tâ oradan bize okuyacağımız bir mektup göndermedikçe senin göke çıktığına da inanmayız!"

İşte müşriklerin mu'cize olarak istedikleri bu dileklerine karşı şöyle cevab verilmesi emrolunmuştur :

— Rabbimi tesbîh ederim ki, ben ancak, risâlet sıfatını hâiz bir insandan başka bir şey değilim![2].

---

[1] و قالوا لو لا انزل عليه آية من ربه ؟. قل: انما الآيات عند الله و انما انا نذير مبين ۞ او لم يكفهم انا انزلنا عليك الكتاب يتلى عليهم [سورة العنكبوت].

[2] و لقد صرفنا للناس فى هذا القران من كل مثل فابى اكثر الناس الا كفوراً ۞ و قالوا لن نؤمن لك حتى تفجر لنا من الارض ينبوعا ۞ او تكون لك جنة من نخيل و عنب فتفجر الانهار خلالها تفجيرا ۞ او تسقط السماء كما زعمت علينا كسفا او تأتى بالله و الملائكة قبيلا ۞ او يكون لك بيت من زخرف ۞ او ترقى فى السماء ولن نؤمن لرقيك حتى تنزل علينا كتابا نقرؤه قل: سبحان ربى هل كنت الا بشرا رسولا [سورة الاسراء].

Görülüyor ki, mu'cize Kur'ân'a göre, Resûlullâh'ın zâtı ve hâiz bulunduğu Nübüvvet sıfatı hâricindedir. Ve kudret-i ilâhiyyeye âittir. Bu cihetle kelâm âlimlerinin muhakkıklarına ve Sofiyyeye göre mu'cize, Nübüvvetin zâhirî ve maddî bir alâmetidir, yoksa mantıkî bir delîli değildir. Gazâlî *"El-Münkızu Mine'd-Dalâl"* inde Peygamber'in sıdk-ı Nübüvveti yalnız onun siyreti tetkîk edilerek anlaşılır, demiştir. Râzî de *"Metâlib-i Âliye"*sinde aynı fikri müdâfaa ederek birçok âyetlerle istişhâd etmiştir. Celâleddîn Rûmî *Mesnevî*'sinde :

Mûcib-i îmân nebâşed mu'cizât
Bûy-i cinsiyyet küned cezb-i sıfât

demiştir ki : Mu'cizeler, Peygamber'in Nübüvvetine inanmağı îcâb eder kuvvette bir delil değildir. Mü'mine bu husûsta îmân nefheden şey ancak cinsiyyet râyihasıdır. Yâni hakîkati arayan kimse ile Peygamber'in arasında müşterek bulunan vasıflar ve seciyyelerdir, demektir. Yine Mevlânâ *Mesnevî*'sinde :

Rûy-ü-âvâz-ı Nübüvvet mu'cizât

diyerek Peygamber'in yüzü ve zâtı ile onun sesi ve teblîgâtı mu'cizelerdir, demiştir ki, Kur'ân'ın ta'lîm ettiği istidlâl yoludur.

Hakîm İbnü'r-Rüşd *"Keşfü'l-Edille"* sinde mu'cizenin Nübüvvetin delîli olamıyacağını iddia ederek der ki : delil ile da'vâ arasında mantıkî bir münâsebet bulunması lâzımdır. Mu'cize ile Nübüvvet arasında ise böyle bir münâsebet yoktur. Nübüvvetin hedefi fazîleti ve mekârim-i ahlâkı ta'lîmdir. Mu'cizeler ise, bir Nebi'nin nübüvvet da'vâsının doğruluğunun alâmetidir. Mekârim-i ahlâkı ta'lîm ve ikmâle ma'tûf Nübüvvet vazîfesiyle münâsebeti yoktur. Bu cihetle İbn-i Rüşd mu'cizâtı hatabiyattan addeder. Mütekellimlerin cumhûru ise, mu'cizenin bir delîl olduğunu kabûl etmişlerdir. İslâm mütefekkirlerinin bütün bu mütâlealarını gördükten sonra büyük müellifimiz İmam Buhârî'nin vaktiyle bu bahse (İslâm'da Nübüvvet alâmetleri bâbı) unvânını seçmekte ne kadar isâbet etmiş olduğunu anlarız.

Resûlullâh'ın hayâtiyle, seciye ve şahsiyetiyle Nübüvvetine istidlâl tarîki :

Resûlullâh ümmî idi : Okumak, yazmak bilmezdi. Kur'ân-ı Kerîm'in bir çok âyetlerinde, ezcümle A'râf Sûresi'nin 157, 158 inci

âyetlerinde Resûlullâh'ın ümmîliği ifâde edilmiştir. Ankebût Sûresi'nin 48 inci âyetinde ise, Resûlullâh'ın Kur'ân'dan önce hiç bir kitap okumadığı, sağ eliyle de hâlâ yazı yazmadığı bildirilerek Resûlullâh'ın ümmîliği îzâh edilip: "*Eğer sen okur, yazar olsaydın o bâtıl peşinde koşanlar muhakkak şüphelenirlerdi*" buyurulmuştur[1]. Cum'a Sûresi'nin 2 nci âyetinde de: Ümmî bir ümmet olan Arab kavmi içinde kendilerinden bir ümmîyi Peygamber gönderip o Peygamber onları arıtıp terbiye ettiği, ve — bir mu'cize olarak — onlara Allâh'ın âyetlerini okuyup Kur'ân ve şerîat öğrettiği, bildirilmiştir[2].

Hudeybiye musâlehanâmesinin tahrîri sırasında kitâbet vazîfesini îfâ eden Hazret-i Alî'nin musâlehanâmeye yazdığı (Muhammed Resûlullâh) unvânına Kureyş murahhaslarının i'tirâzı üzerine bunun silinerek yerine (Muhammed İbn-i Abdillâh) yazılmasına lüzûm görüldüğünde Hazret-i Alî silmekten ictinâb etmekle Resûlullâh muâhedenâmeyi eline almış ve: Bana göster de ben sileyim, buyurmuş ve silerek Muhammed İbn-i Abdillâh yazdırmıştı[3].

Böyle birçok vâkıaların şehâdeti ve yukarıdaki Kur'ân âyetlerinin sarâhati vechile Resûlullâh'ın ümmîliği bir hakîkattir. Okuyup yazmak için, bir muallimden öğrenmek lâzımdır. Halbuki Resûlullâh'ın böyle bir husûs için hiç bir kimseye minnettarlığı yoktur. Çünkü Hazret-i Hadîce ile izdivâcına kadar hayâtının asıl öğrenme devri koyun çobanlığıyle geçmiştir[4]. Hazret-i Hadîce ile izdivâcından ve halkın içtimâî hayâtına karıştıktan sonra da ta'lîm ve teallüm husûsunda kimse ile temâsı sebketmemiştir. Etmiş olsaydı Hazret-i Âdem'den zamânına kadar geçen Peygamberlerin vâkıalarını, yüksek bir medeniyetin umdelerini teblîğ ederken: bunları ben öğrettim! diye birisinin çıkıp ta bu cihanşumûl şerefi kendisine mal etmesi îcâb ederdi. Böyle bir iddia yalnız bir def'a bir Hristiyan tarafından Müslümanlığı yıkmak için ortaya konmuş

---

[1] و ما كنت تتلوا من قبله من كتاب و لا تخطه بيمينك اذا لارتاب المبطلون [سورة العنكبوت].

[2] هو الذى بعث فى الامين رسولا منهم يتلوا عليهم آياته و يزكيهم و يعلمهم الكتاب و الحكمة [سورة الجمعة].

[3] Bu eserimizin 8 inci cildindeki 1164 numara ile geçen hadîse bakınız!

[4] Bu cildde geçen (1385) numaralı Câbir hadîsine bakınız!.

ise de bu hiyânetin cezâsı Allāhu Teâlâ tarafından verilerek ansızın ölmüş ve ölüsünü yer de kabûl etmiyerek sokaklarda sürünmüştür [1].

Ümmîliği bu sûretle muhakkak olan bir zâtın en yüksek bir medeniyyetin esaslarını teblîğ etmesi ve bi'n-nefis kurup tahakkuk ettirmesi, iddia ettiği Nübüvvetin en fâzıl ve kuvvetli bir delîlidir.

RESÛLULLĀH'IN EN YÜKSEK SECİYESİ, DOĞRULUĞU VE BÜTÜN İNSÂNÎ FAZÎLETLERİ NEFSİNDE CEM' ETMİŞ BULUNMASIDIR. Resûlullāh'ın bu âlî siyreti Ahzab Sûresi'nin 21 inci âyetinde : "*Muhakkak ki Resûlullāh'ın hayâtında sizin için imtisâle değer örnekler vardır*" [2] diye medholunmuştur. Peygamberimiz hilkaten ve ahlâkan en yüksek bir fıtratta idi [3]; onun âlî fazîletlerini saymak, mevzûumuz hâricine çıkmaktır. Biz burada yalnız mevzûumuzla ilgili olan, doğruluğundan ve eminliğinden bahsedeceğiz. Muhâlif, muvâfık bütün kavmin i'tirâf ve tasdîk ettiği bir hakîkattir ki, Resûlullāh, ne câhiliyet, ne de İslâm devrine âit hayâtı müddetinde hilâf-ı hakîkat bir söz söylemiş değildir. Onun sözünden, özünden ve her türlü hal ve hareketinden herkes emîn idi. Bu cihetle kavmi tarafından câhiliyet devrinde *(el-emîn)* lâkabı verilmiş ve en mühim ve müşkül kabâil nizâ ve ihtilâflarında hakem nasb olunarak kanlı ihtilâfların muslihâne önü alınmıştır. Bu derece sadâkat ve emniyeti hâiz olan bir zâtın nübüvveti ve Allah tarafından mülhem olarak teblîğ ettiği adlî, ahlâkî umdeler bu sûretle kabûl edilmek îcâb eder.

RESÛLULLĀH'IN KUR'ÂN MU'CİZESİ : Peygamberimizin en yüksek ve en dâimî olan mu'cizesi Kur'ân-ı Mübîn'dir. Asr-ı Saâdet'ten zamânımıza kadar bir kelimesi bile taarruza, tahrîfe uğramıyarak devâm edegelmiş ve her asırda o asrın muhâlif, muvâfık bütün mütefekkirleri tarafından — onun bu sûretle masûniyyeti, fesâhat ve belâgati, ilâhî hitablarının gönüller üzerindeki te'sîri ve hidâyeti, i'câz ve tehaddîsi, ihtivâ ettiği medenî, içtimâî ve ahlâkî kāideleri vichelerinden — incelenmiş ve hâlâ da tetkîk edilmektedir. Bu cihetle Kur'ân gibi devamlı bir mu'cize hiç bir Peygambere verilmemiştir. Yine bu cihetle mu'cize isteyenlere cevâben : "*Sana gönderdiğimiz*

---

[1] Yakında tercemesi gelecek olan 1475 numaralı Enes İbn-i Mâlik hadîsinin îzâhına bakınız!

[2] لقد كان لكم فى رسول الله اسوة حسنة [سورة الاحزاب].

[3] 1447 numaradan 1462 numaraya kadar yakında geçen 15 hadîse bakınız!

Kur'ân —ki onlara okunuyor— *mu'cize olarak yetişmiyor mu?*"[1] buyurulmuştur.

Kur'ân-ı Kerîm, Peygamberimizin dâimî mu'cizesi olduğu için onun i'câz ve tahaddîsi de dâimîdir. Her asırda bu dünyâya meydan okuyarak bir benzerinin vücûde getirilmesini istemiştir. Fakat hiç bir kimsenin buna muktedir olamıyacağını da haber vermiştir. İsrâ Sûresi'nin 88 inci âyetinde : "*Azîz Peygamberim! Muhâliflerine de ki: Şu Kur'ân'ın bir benzerini meydana getirmek için İns ve Cin bir araya toplansa da biribirlerine yardım etse bile onun nazîrini vücûde getiremezler*"[2] buyurulmuştur.

Tehaddîde tenzîlât yapılarak Hûd Sûresi'nin 13 üncü âyetinde: "*Yoksa Kur'ân'ı kendi uydurdu mu? diye iddia ediyorlar. Onlara de ki: Eğer da'vânızda sâdık iseniz onun benzeri on uydurma Sûre getiriniz! Bunun için de Allah'dan başka dilediğiniz kimseleri yardıma çağırınız!*"[3] buyurulmuştur.

Bu tehaddî ve meydan okuma daha az bir hadde indirilerek Bakare Sûresi'nin 23 üncü âyetinde : "*Şâyet kulumuza indirdiğimiz Kur'ân hakkında bir şüphe içinde iseniz, ona benzer bir Sûre getiriniz; bunun için de Allah'dan başka bütün dostlarınızı yardıma çağırınız!. Doğru söylüyorsanız*"[4] buyurulmuştur. Bu tahaddî Yûnus Sûresi'nde de tekrâr edilmiştir.

En sonra tehaddî en asgarî hadde indirilerek Tûr Sûresi'nin 34 üncü âyetinde : *(فليأتوا بحديث من مثله = Kur'ân nev'inden bir âyet, bir cümle getirmeleri...)* istenilmiştir.

Azîz Peygamberimiz, Allāh'ın vahy ve ilhâmı ile beşer zekâ ve irfânının bu âsumânî kitabı tanzîr edemiyeceğine emîn idi. Bu emniyet ve kanâatle muârızlarına karşı : "*Hayır bunu yapamazsanız* —ebedî yapamazsınız da ya— *o ateşten sakınınız ki, onun çırası insanlar*

---

1 او لم يكفهم انا نزلنا عليك الكتاب يتلى عليهم [سورة العنكبوت].

2 قل لئن اجتمعت الانس والجن على ان يأتوا بمثل هذا القرآن لايأتون بمثله ولو كان بعضهم لبعض ظهيرا [سورة الاسراء].

3 ام يقولون افتريه؟ قل فأتوا بعشر سور مثله مفتريات و ادعوا من استطعتم من دون الله ان كنتم صادقين [سورة هود].

4 و ان كنتم فى ريب مما نزلنا على عبدنا فأتوا بسورة من مثله و ادعوا شهداءكم من دون الله ان كنتم صادقين [سورة البقرة].

ve taşlardır. Bu ateş kâfirler için hazırlanmıştır."[1] buyurmuş ve târihin seyri de bu iddiâsını tasdîk etmiştir. İslâm'ın ilk devirlerinde muârızlar tarafından edebî sâhada bunun tecrübeleri yapılmış ve Kur'ân âyetleri tanzîr edilmek istenilmiş fakat hepsi de husrân ile netîcelenmiştir.

Kur'ân'ın mu'ciz bir kitâb-ı mübîn olduğunda bütün İslâm mütefekkirleri müttefiktir. Ve biribirinin mütemmimi olarak müteaddit i'câz vecihleri bildirmişlerdir: nazmı, fesâhat ve belâğati, insanların vicdanları üzerindeki te'sîri, gāipten haber vermesi cihetleri birer sebeb-i i'câz olarak kabûl edilmiştir. Bunlardan birisi ve en mühimmi de Kur'ân'ın o târihe kadar hiç bir dînin, hiç bir medenî teşekkülün teblîğ etmediği adâlet ve medeniyet umdelerini teblîğ etmiş olmasıdır. En bedevî ve ibtidâî bir muhitte bu gibi yüksek bir medeniyetin ilk def'a olarak ortaya konulması hiç şüphesiz bir hârikadır, bir mu'cizedir. Sonra onun bedevî bir muhitte tahsil görmeyen ve okuyup yazmak bilmeyen bir ümmî tarafından ortaya konulması ise, hârikaların hârikasıdır. İslâm Dîni'nin zuhûrundan asırlar geçtikten ve ışığı her tarafa yayıldıktan sonradır ki, intibah devri hulûl etmiş ve adâlet, medeniyet duyguları uyanmağa başlamıştır. Nihâyet Fransa inkılâbı üzerine hukūku beşer beyannâmesi neşredilmiştir. 17 maddede hulâsa edilmiş olan bu beyannâmenin metni de Kur'ân teblîğātından mülhem olmuştur, dersek hiç de mübâlâğa etmiş olmayız. Şöyle ki, ihtilâlciler beyannâmeyi hazırlarken bütün dinlerin ve içtimâî teşekküllerin menâhic-i hukūkıyelerini de araştırmışlardı. Bu sırada Kur'ân'ın adâlet ve hürriyet prensiplerini gören ve hey'etin en mühim bir rüknü olan ihtilâlci La Fayette hayret ederek: Ey şanlı Arap, aşkolsun sana! Adâletin tâ kendisini bulmuşsun[2], diye haykırmıştır.

Şimdi müellif Buhârî'nin rivâyet ettiği haberleri tercümeye başlıyoruz. Bunların hepsinin, âdeti yırtmış olduklarını göreceğiz. Bunların da ayrı ayrı imkân-ı aklîleri tedkîk edilmiş ve illetleri, sebebleri araştırılmıştır. Fakat bizce mu'cize mefhûmunda hârikalık bir kayd-ı esâsî olduğundan imkân-ı aklîsinden bahsetmek mu'cizenin hârikalığı üzerinde müessir olacağından, doğru değildir. Bunlar,

---

1 فان لم تفعلوا ولن تفعلوا فاتقوا النار التى و قودها الناس و الحجارة اعدت الكافرين [سورة البقرة].

2 Ah, illustre arabe! Gloire a toi! Tu as trouvé la justice.

illetleri ve sebebleri henüz bilinmiyen hârikalardır. Esâsen tabiat sırlarından bu güne kadar binde biri bile keşfolunmadığını en yüksek tabiat âlimlerinden öğreniyoruz. Ancak mu'cize olarak göreceğimiz bu vâkıalar adâletlerine, doğruluklarına i'timâd edilen bir cemâat müvâcehesinde cereyân etmiş ve sıhhatle nakledilmiş bulunduklarından bunları inkâr, vukūu muhakkak bir hâdiseyi red ve inkâr demek olur ki, mantıkan mükâbere olur. En doğrusu illetleri, sebepleri henüz bilinmeyen vâkıalar demektir.

1465. وَعَنْهُ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ أُتِيَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِإِنَاءٍ وَهُوَ بِالزَّوْرَاءِ فَوَضَعَ يَدَهُ فِي الْإِنَاءِ فَجَعَلَ الْمَاءُ يَنْبُعُ مِنْ بَيْنِ أَصَابِعِهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَتَوَضَّأَ الْقَوْمُ قِيلَ لِأَنَسٍ كَمْ كُنْتُمْ قَالَ ثَلَثَمِائَةٍ أَوْ زُهَاءَ ثَلَثِمِائَةٍ .

TERCEMESİ

Enes İbn-i Mâlik *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, müşârün-ileyh demiştir ki :

Bir kere **Nebî** *salla'llāhu aleyhi ve sellem* (Medîne çarşısının bir semti olan) Zevrâ'da iken (ikindi namazının vakti yaklaşmıştı ve abdest suyu arayıp bulamamışlardı. Bunun üzerine) **Resûlullāh**'ın huzûruna bir kap (içinde bir miktar su) getirildi. Müteâkıben **Resûlullāh** elini kab(ın içindeki suy) a koydu. Hemen parmakları arasından su fışkırmağa başladı. Orada bulunan cemâat abdest al(ıncaya kadar devâm et)ti.

(**Enes İbn-i Mâlik**'in râvîsi) **Katâde** der ki: Ben, **Enes İbn-i Mâlik**'e:

— Orada kaç kişi idiniz? diye sordum. O da :

— Üç yüz, yâhut üç yüz kadar, diye cevap verdi.

İ Z Â H I

Tercememizde kavis içinde gösterilen ziyâdeleri **Buhârî**'nin bu bâbında ve bu hadîsten sonra **İmam Mâlik** tarîkıyle yine **Enes İbn-i Mâlik**'ten gelen rivâyetinden istifâde ederek yazdık. **Ebû Nuaym** : bu az miktar suyu **Enes İbn-i Mâlik**'in kendisi **Ümm-i Seleme**'nin evinden getirdiğini ve cemâatin hepsi abdest aldıktan sonra **Ümm-i Seleme**'ye götürüp verdiğini rivâyet etmiştir. Bu vâkıa usûlen âhad tarîkıyle menkûl olup şeklen zan ifâde ederse de vâkıada üç yüz kadar Sahâbî bulunup sıdk-u adâletleri muhakkak olan, bunların hiç birisi tarafından red ve inkâr olunmamış bulunması, her halde zannın fevkında bir kat'iyet ifâde eder. Tâbiî ve Etbâ-i Tâbiî devirlerinde ise rivâyet tarîkleri çoğalmış ve **Buhârî** zamânına kadar bu râvîlerden hiç birisinde şüpheyi mûcib cüz'î bir muhâlefet bulunmamıştır. Şu halde bu i'câzkâr vâkıanın âdetin hilâfında bir hakîkat olduğu kabûl edilmek îcâb eder. Bu cihetle bu haber tabiate muhâliftir, diye reddedilemez. Çünkü bir cemm-i gafîr tarafından muhâlefetsiz naklolunan ve vukûu muhakkak bulunan bır vâkıayı red ve inkâr, mükâbere olur.

1466. عَنْ عَبْدِ ٱللهِ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُ قَالَ كُنَّا نَعُدُّ ٱلْأَيَاتِ بَرَكَةً وَ أَنْتُمْ تَعُدُّونَهَا تَخْوِيفاً كُنَّا مَعَ رَسُولِ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ فِي سَفَرٍ فَقَلَّ ٱلْمَاءُ فَقَالَ ٱطْلُبُوا فَضْلَةً مِنْ مَاءٍ فَجَاؤُا بِإِنَاءٍ فِيهِ مَاءٌ قَلِيلٌ فَأَدْخَلَ يَدَهُ فِي ٱلْإِنَاءِ ثُمَّ قَالَ حَيَّ عَلَى ٱلطَّهُورِ ٱلْمُبَارَكِ وَ ٱلْبَرَكَةُ مِنَ ٱللهِ فَلَقَدْ رَأَيْتُ ٱلْمَاءَ يَنْبُعُ مِنْ بَيْنِ أَصَابِعِ رَسُولِ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَلَقَدْ كُنَّا نَسْمَعُ تَسْبِيحَ ٱلطَّعَامِ وَهُوَ يُؤْكَلُ.

TERCEMESİ

Abdullāh İbn-i Mes'ûd *radiya'llāhu anh*'den şöyle dediği rivâyet olunmuştur: biz (Peygamber'in Ashâbı) âdet hilâfı olan umûru, bereket ve hayır sayardık. Siz ise bunlar(ın hepsin)i korkutmak (için izhâr edilir) sanıyorsunuz. Biz bir seferde Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* ile berâber bulunduk. Suyumuz azalmıştı. (Kāfile aşırı bir susuzluk karşısında kalmıştı.) Bunun üzerine Resûlullāh :

— Haydi bana bir mikdar su artığı bulup getiriniz! dedi. Ashâb, içinde az bir mikdar su bulunan bir kap getirdiler. Resûlullāh bu kabın içine elini koydu. Sonra Ashâb'a :

— Haydi temiz ve mübârek suya geliniz! (Abdest alınız!). Suyun artışı ise Allah'tandır, buyurdu. Ve hakîkaten Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in parmakları arasından su kaynayıp aktığını gördüm. Yine biz, (Resûlullāh'ın yanında) yemek yenirken taâmın Subhâna'llāh dediğini işitirdik.

İZÂHI

Bu mu'cizenin izhâr edildiği seferi, Buhârî'nin râvîsi bildirmemiştir. Beyhakî, bunun Hudeybiye seferi olduğunu kestirmiş ise de tasrîh eden bir hadîs tahrîc etmemiştir. Bu noksânı da telâfî ederek Ebû Nuaym *Delâil*'inde rivâyet etmiş ve bu seferin Hayber gazâsı olduğunu bildirmiştir.

Görülüyor ki, hadîste Abdullāh İbn-i Mes'ûd'dan naklolunan vâkıa da bundan evvel Enes İbn-i Mâlik'ten rivâyet olunan vâkıa nev'indendir ve bu nevi'den daha bir çok vâkıalar da rivâyet olunmuştur. Bunların her biri ayrı ayrı mutâlea olundukta âhad yoliyle naklolundukları ve şeklen zan ifâde ettikleri sanılırsa da bunların : 1) Bir nevi'den mütecânis vâkıalar olması, 2) Her birisi yüzlerle Sahâbî'nin gözleri önünde cereyân edip hiç birisinden inkâra delâlet eder ufak bir şüphe nakledilmemesi, sıhhatine delâlet eder. Rivâyet ilmine göre, bu nevi' rivâyetlerin toplu olarak zandan üstün bir kat'iyyet ifâde ettiklerine şüphe yoktur. Rivâyet âlimleri bu nevi'

rivâyetleri ince ipliklerden bükülmüş kalın gemi halatlarına benzetirler ki, bu mürekkep teşbihte ince ipler, zan ifâde eden haberlerdir. Kalın halat da bu haberlerin birleşerek tevâtür derecesinde rasânet kesbetmeleri ve işitenlerin vicdân-ı ilmîlerinde yakîn derecesinde müessir olmalarıdır.

1467. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى تُقَاتِلُوا قَوْماً نِعَالُهُمُ الشَّعَرُ .

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh,* Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'den :

Siz ayakkapları keçe olan bir kavim ile muhârebe etmedikçe kıyâmet kopmaz! dediği rivâyet olunmuştur.

1468. وَعَنْهُ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى تُقَاتِلُوا خُوزاً وَكِرْمَانَ مِنَ الْأَعَاجِمِ حُمْرَ الْوُجُوهِ فُطْسَ الْأُنُوفِ صِغَارَ الْأَعْيُنِ كَأَنَّ وُجُوهَهُمُ الْمَجَانُّ الْمُطْرَقَةُ نِعَالُهُمُ الشَّعَرُ .

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem:*

"*Kıyâmet kopmaz, tâ ki, siz Arablar yabancı milletlerden Hûz ve Kirman halkı ile muhârebe etmedikçe*" demiş (ve bu iki iklim halkını) yüzleri kırmızı, burunları basık, gözleri küçük, yüzleri —deri üstüne deri kaplanmış kalkanlar gibi— kalın

etli, ayakkapları da yün (keçe çarık) diye tavsîf buyurmuştur.

Î Z Â H I

Hûz: Coğrâfî eserlerde Hûzistân diye müteâreftir. Ve Şârih Kirmânî'ye göre, Ehvâz ile Tüster şehirlerini ihtivâ eden bir mıntakadır. Îran'ın kadîm hükûmet merkezi olan Süs şehri de bu mıntaka dâhilinde olup bugün bir harâbe hâlindedir. İbn-i Esîr *Nihâye*'sinde Hûzistân sekenesini cîl-i ma'rûf diye tasvîf ettiğine göre, vaktiyle kuvvetli bir kabîle olduğu anlaşılır. Ve bu i'tibâr ile hadîste zikredilmiş olacaktır. *Kirman* da Îran'ın Cenûbu şarkî müntehâsında ve Horasan ile Hind denizi, Irâk-ı Acem'le Sicistân arasında geniş bir kıt'adır.

Şârih Kirmânî, Hûzistân ve Kirman ahâlîsinin şimdiki vaziyetleri hadîste bildirilen sıfatta olmadığını dermeyân ederek ortaya bir şüphe koymuş, sonra yine Kirmânî: Hadîs, bu iki mıntaka halkının Asr-ı Saâdet'teki kılık ve kıyâfetlerine göre, vârid olmuştur, diye tevcîh etmiştir.

1469. وَعَنْهُ أَيْضاً رَضِىَ ٱللهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُهْلِكُ ٱلنَّاسَ هٰذَا ٱلْحَىُّ مِنْ قُرَيْشٍ قَالُوا فَمَا تَأْمُرُنَا قَالَ لَوْ أَنَّ ٱلنَّاسَ ٱعْتَزَلُوهُمْ.

TERCEMESİ

Yine böyle Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den gelen bir rivâyete göre, Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*:

— Kureyş'ten bir kısım insanlar (ileride) müslümanları (fitne ile), ölüme sürükleyecekler, buyurdu. Orada bulunan Ashâb:

— Yâ Resûla'llāh! Bize ne (yolda hareket etmemiz) emir buyurulur? diye sordular. Resûlullāh:

— Keşki nâs onlardan uzak bulunsalar, buyurdu.

1470. وَعَنْهُ أَيْضاً فِي رِوَايَةٍ قَالَ سَمِعْتُ الصَّادِقَ الْمَصْدُوقَ يَقُولُ هَلَاكُ أُمَّتِي عَلَى يَدَيْ غِلْمَةٍ مِنْ قُرَيْشٍ إِنْ شِئْتَ أَنْ أُسَمِّيَهُمْ بَنِي فُلَانٍ وَ بَنِي فُلَانٍ.

TERCEMESİ

Yine böyle Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den şöyle dediği rivâyet olunmuştur. Kendisi (fıtraten) doğru sözlü (olan ve Allah tarafından) doğruluğu tasdîk olunan Resûlullāh'ın :

— Ümmetimin ölümü Kureyş'ten bir kaç gencin ellerindedir! buyurduğunu işittim. (Mecliste bulunan Mervân, Ebû Hüreyre'ye :

— Gençler mi? demesi üzerine) Ebû Hüreyre:

— İstersen filân oğulları, filân oğulları, diye adlarını anabilirim! demiştir.

İZÂHI

İslâm ümmetinin helâkine ve terakkî hamlelerinin tevakkufuna sebep olacağı bildirilen âmirlerin ve vâlîlerin Mervân oğullariyle Yezîd, Haccâc gibi zâlimler olduğu bu hadîsin diğer rivâyet tarîklerinden anlaşılmaktadır. Bu hadîsin gerek buradaki sevk ve isnâd şekline, gerek Fiten bahsindeki mufassal rivâyet metnine göre, bu vâkıa şu tafsîli ihtivâ etmektedir :

Emevîlerden Amr İbn-i Yahyâ İbn-i Saîd demiştir ki, Mervân oğulları Emevîlerden İslâm hükûmetini alarak Şam'a mâlik oldukları sırada büyük babam Saîd ile berâber Mervân oğullarına giderdik. Bir kere büyük babam orada bâzı Mervânî gençleri görmüştü ve bize :

— Şu delikanlılar, bu ümmetin ölümüne sebep olan gençlerden olacaktır, dedi. Biz de büyük babama :

— Resûlullāh'ın bu ihbârını sen çok iyi bilirsin; bize anlatsana! dedik. O da hikâye ederek: Bir kere ben, Mervân ve Ebû Hüreyre ile berâber bir yerde bulundum. Ebû Hüreyre :

— Resûlullâh'ın : Ümmetimin helâki Kureyş'ten bir kaç gencin ellerindedir, buyurduğunu işittim, dedi. Mervân hayret ederek :

— Bir kaç genç koca bir ümmetin ölümüne nasıl sebep olabilir? dedi.

Ve Ebû Hüreyre'nin cevâben :

— İstersen şimdi bunları adlariyle sana haber vereyim, demesi üzerine Mervân :

— Allah o oğlancıklara lâ'net etsin! demiştir.

İbn-i Ebî Şeybe'nin bir rivâyetine göre, Ebû Hüreyre çarşıda, pazarda gezerken : Yâ Rab, beni Hicret'in altmışıncı yılına ve çocukların emâreti zamânına eriştirme! diye duâ edermiş. Şârih İbn-i Hacer *Fethü'l-Bârî*'de diyor ki : Ebû Hüreyre'nin bu sözünde oğlancıkların ilk emâreti Hicret'in 60 ıncı yılında vukû' bulacağına işâret vardır. Ve târihin seyri de bu sûretle tahakkuk etmiştir. 60 târihinde Muâviye'nin —ilk def'a veliahd ta'yîn ettiği— oğlu Yezîd, saltanat makāmına geçmiş ve dört sene hükümrân olarak türlü fezâhat irtikâp etmiştir.

Tîybî'nin beyânına göre, Resûlullâh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* bir kere rü'yâsında Mervân'ın babası Hakem İbn-i Ebi'l-Âs'ın çocuklarının Minber-i Saâdet üzerinde top oynar gibi oynadıklarını görmüştü. Peygamber'in minberi, Nübüvvet veh ilâfet makāmı idi. Bu rü'yâ günün birisinde Mervânîlerin hilâfet makāmına geçeceklerinin ve ümmetin riyâset makāmını çocuk oyuncağına çevireceklerinin bir remzi idi. Ve böyle olmuştur. Bu cihetle Peygamberimiz Hakem'e işâret ederek : Şunun sulbünden gelecek piçlerin çıkaracağı fitnelerden dolayı yazıklar olsun ümmetime! buyurmuştur.

Hakem, Resûlullāh'ın hayâtı zamânında irtikâb ettiği fezâhatlerden dolayı Tâif'e nefyedilmiş ve Mervân orada dünyâya gelmişti. Hazret-i Eb'û Bekr ve Ömer'in hilâfetleri zamânında da menfâ hayâtı yaşayan bu baba, oğul, Hazret-i Osman halîfe olunca, Hakem Halîfenin amucası olduğundan Medîne'ye gelmelerine müsâade edilmişti. Ve en sonu Peygamberimizin hadîsi tahakkuk ederek Mervân hilâfet makāmına geçerek Muhammed ümmeti arasında türlü tefrikalara sebep olmuştur.

1471. عَنْ حُذَيْفَةَ بْنِ الْيَمَانِ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ كَانَ النَّاسُ يَسْأَلُونَ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ عَنِ الْخَيْرِ وَ كُنْتُ أَسْأَلُهُ عَنِ الشَّرِّ مَخَافَةَ أَنْ يُدْرِكَنِي فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللهِ إِنَّا كُنَّا فِي جَاهِلِيَّةٍ وَ شَرٍّ فَجَاءَنَا اللهُ بِهٰذَا الْخَيْرِ فَهَلْ بَعْدَ هٰذَا الْخَيْرِ مِنْ شَرٍّ قَالَ نَعَمْ قُلْتُ وَ هَلْ بَعْدَ هٰذَا الشَّرِّ مِنْ خَيْرٍ قَالَ نَعَمْ وَ فِيهِ دَخَنٌ قُلْتُ وَ مَا دَخَنُهُ قَالَ قَوْمٌ يَهْدُونَ بِغَيْرِ هَدْيِي تَعْرِفُ مِنْهُمْ وَ تُنْكِرُ قُلْتُ فَهَلْ بَعْدَ ذٰلِكَ الْخَيْرِ مِنْ شَرٍّ قَالَ نَعَمْ دُعَاةٌ إِلَى أَبْوَابِ جَهَنَّمَ مَنْ أَجَابَهُمْ إِلَيْهَا قَذَفُوهُ فِيهَا قُلْتُ يَا رَسُولَ اللهِ صِفْهُمْ لَنَا فَقَالَ هُمْ مِنْ جِلْدَتِنَا وَ يَتَكَلَّمُونَ بِأَلْسِنَتِنَا قُلْتُ يَا رَسُولَ اللهِ فَمَا تَأْمُرُنِي إِنْ أَدْرَكَنِي ذٰلِكَ قَالَ تَلْزَمُ جَمَاعَةَ الْمُسْلِمِينَ وَ إِمَامَهُمْ قُلْتُ فَإِنْ لَمْ تَكُنْ لَهُمْ جَمَاعَةٌ وَ لَا إِمَامٌ قَالَ فَاعْتَزِلْ تِلْكَ الْفِرَقَ كُلَّهَا وَ لَوْ أَنْ تَعَضَّ بِأَصْلِ شَجَرَةٍ حَتَّى يُدْرِكَكَ الْمَوْتُ وَ أَنْتَ عَلَى ذٰلِكَ.

TERCEMESİ

Huzeyfe İbn-i Yemân *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, şöyle demiştir :

Nâs, Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e (geleceğe âit) hayır (lı işler) den sorarlardı. Ben de (tersine İslâm üm-

metine gelecek) şerden —o şerrin bana erişmesinden korkarak— sorardım. Bu endîşe ile bir kere :

— Yâ Resûla'llāh! Biz vaktiyle câhiliyet devrinde şirk ve küfr içinde idik. Sonra Allāh'ın Peygamber'i şu İslâm umdeleriyle bize geldi Bu hayır ve saâdetten sonra, gelecek bir şer ve fitne var mıdır? diye sordum. Resûlullāh :

— Evet vardır, buyurdu. Ben :

— O şerden ve fitneden sonra bir hayır ve salâh var mıdır? dedim. Resûlullāh :

— Evet, bir hayır ve salâh vardır. Fakat onun içinde bâzı şerr-ü fesâd bulunacak (hayırı bulandıracak, safvetini bozacak) buyurdu. Ben :

— O hayrın (temizliğini bulandıran) kiri nedir? diye sordum. Resûlullāh :

— O devrin âmirlerinden bir zümre, ümmeti, benim sünnetim hilâfına idâre edecekler. Sen o devrin âmir ve vâlîlerinden bâzılarının hareketlerini (ma'rûf bulup) tasvîb, bâzılarının hareketlerini de (münker bulup) red edeceksin! buyurdu. Ben :

— Yâ Resûla'llāh! Bu karışık hayır devrinden sonra yine bir şerr-ü fesad devri hulûl edecek midir? dedim. Resûlullāh :

— Evet edecektir. O devirde bir takım dâîler (çığırtkanlar) halkı Cehennem kapılarına çağıracak. Her kim onların da'vetine icâbet ederse, onu Cehennem'e atacaklar, buyurdu. Ben :

— Yâ Resûla'llāh! Bu da'vetçileri bize vasfetseniz! dedim. Resûlullāh :

— Onlar bizim milletimizden insanlardır. Bizim dilimizle (bizim azîz duygularımıza seslenerek) konuşurlar. (Halbuki gönüllerinde hayırdan eser yoktur) buyurdu. Ben :

— Yâ Resûla'llāh! O (uğursuz) devir bana yetişirse (ben o devirde yaşarsam) nasıl hareket etmemi emredersiniz? dedim. Resûlullāh :

— İslâm cemâatine mütâbaat, ve onların devlet reîsine mutâvaat eyle! (Devlet reîsi zulmederse, seni döğer, malını alırsa bile sözünü dinle, itâat eyle!) [1] buyurdu. Ben :

— Yâ Resûla'llāh! Onlar cemâat hâlinde değiller (de bozgunculukla parçalanmışlar) sa, başlarında devlet reîsi de yoksa, dedim. Resûlullāh :

— O fırkaların hepsinden ayrıl! (Evine çekil!). Velev ki bu i'tizâl, bir ağaç kökünü ısırman sûretiyle (meşakkatli) olsa bile. Artık ölüm erişinceye kadar bu i'tizâl üzere bulun! buyurdu.

Î Z Â H I

Râvî Huzeyfe Hazretleri Resûlullāh'ın esrârına vâkıf idi. Olmuş ve olacak bütün vâkıaları ve fitneleri Resûlullāh kendisine bildirmişti. Ashâb arasında nifak ile lekeli olanları Huzeyfe bilirdi. Resûlullāh yalnız ona bildirmişti. Hazret-i Ömer, hilâfeti zamânında vâlîleri arasında münâfık bulunup bulunmadığını sormuştu, onun da vardır, cevâbı üzerine kimler olduğunu ısrâr ile sorduğu halde söylememiştir. İran fütûhâtında bulunmuştur. [Bu eserimizin 8 inci cildinde 1307 numara ile geçen Ömer İbn-i Hattâb hâdisinin îzâhına bakınız!].

Huzeyfe'nin Peygamberimizin mahrem-i esrârı olduğuna bu rivâyeti de delâlet etmektedir. Resûlullāh'ın mutlak sûrette hayır ve saâdet olan zamanlarından sonra, geleceğini haber verdiği fitneler, musîbetler Hazret-i Osman'ın şehâdetiyle başlamış; Cemel, Sıffîn, Kerbelâ, Harre, Kâ'be'nin hedmi fâciaları biribirini ta'kîb etmiştir.

Hazret-i Ömer, Huzeyfe'den kendi zamânında fitne kapısının açılıp açılmayacağını sormuştu da : Hayır, senin hilâfetin zamânında açılmıyacaktır, cevâbını vermiştir.

---

[1] Kavis içindeki bu ziyâde, Müslim'in *Sahîh*'indeki Ebü'l-Esved tarîkıyle Huzeyfe'den gelen rivâyetinden alınarak gösterildi.

Bunlardan sonra hadîste bildirilen şer ile şâibeli hayır devrini Kādî Iyâz, Ömer İbn-i Abdilâzîz'in hilâfeti zamânıdır, demiştir. Bu cihetle Ömer İbn-i Abdilâzîz Emîrü'l-Mü'minîn unvân-ı fâhiriyle anılır. Tamâmiyle İslâm umdelerine göre icrâ-yı hilâfet ettiği için, ikinci Ömer diye yâd olunur. Ve iki buçuk seneye yakın hilâfeti zamânı, Hulefâ-yı Raşidîn devrine ilhâk olunarak hakîkî hilâfet devri kapanır. Hulefâ-yi Râşidîn devri hâricindeki idâreler emâret ve saltanat üzerine te'sîs olunan ve babadan evlâda intikāl eden mutlakıyet sistemi idârelerdir ki, Muâviye'nin, oğlu Yezîd'i istihlâfiyle başlamıştır. Muâviye bu emâret saltanatını Şam'da kurmağa Hazret-i Ömer'in hilâfeti devrindeki Şam vâlîliği zamânında başlamıştı. Hazret-i Ömer Şam ve Filestin'i ziyâretinde Muâviye'nin bu vazîyetini hoşlanmıyarak : "*Bu da Arapların Kisrâsıdır*" demiştir.

1472. عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ إِذَا حَدَّثْتُكُمْ عَنْ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ فَلَأَنْ أَخِرَّ مِنَ السَّمَاءِ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ أَكْذِبَ عَلَيْهِ وَ إِذَا حَدَّثْتُكُمْ فِيمَا بَيْنِي وَ بَيْنَكُمْ فَإِنَّ الْحَرْبَ خِدْعَةٌ سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ يَقُولُ يَأْتِي فِي آخِرِ الزَّمَانِ قَوْمٌ حُدَثَاءُ الْأَسْنَانِ سُفَهَاءُ الْأَحْلَامِ يَقُولُونَ مِنْ خَيْرِ قَوْلِ الْبَرِيَّةِ يَمْرُقُونَ مِنَ الْإِسْلَامِ كَمَا يَمْرُقُ السَّهْمُ مِنَ الرَّمِيَّةِ لَا يُجَاوِزُ إِيمَانُهُمْ حَنَاجِرَهُمْ فَأَيْنَمَا لَقِيتُمُوهُمْ فَاقْتُلُوهُمْ فَإِنَّ قَتْلَهُمْ أَجْرٌ لِمَنْ قَتَلَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ .

TERCEMESİ

Alî İbn-i Ebî Tâlib *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, şöyle demiştir :

Ben size Resûlullâh *salla'llâhu aleyhi ve sellem* (dilin) den bir şey haber verdiğimde (onu bir hakîkat olarak kabûl ediniz!) And olsun ki, gökten düş (erek öl) mem bana Peygamber'in dilinden yalan uydurmaktan daha sevimlidir. Fakat benimle sizin aranızda görüştüğümüz sıra size bir şey haber verdiğimde (ta'rîz etmiş olabilirim). Çünkü (muhâvere de bir harptir) harp (işe) hud'adır, (söz üstünlüğü de zaferidir).

Ben Resûlullâh *salla'llâhu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu işittim :

— Âhır-zamanda yaşları küçük, tecrübeleri kıt bir zümre yetişecektir. Onlar (Hâricîler gibi[1] mahlûkâtın hayırlısı olan) Peygamber'in teblîgâtından bahsedecekler. Fakat bunlar (şiddetle atılan) okun av(ı delerek av) dan öte çıktığı gibi İslâm (dînin) den hemen çıkıvereceklerdir. Onların îmanları boğazlarından öte geçmiyecektir. Siz onlara nerede rast gelirseniz hemen öldürünüz. Çünkü (bunlar bozguncudur) bunları öldürmekte, öldüren kişiye kıyâmet gününde ecr-ü sevâb vardır.

* * *

1473. عَنْ خَبَّابِ بْنِ الْأَرَتِّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ شَكَوْنَا إِلَى رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ مُتَوَسِّدٌ بُرْدَةً لَهُ فِي ظِلِّ الْكَعْبَةِ قُلْنَا لَهُ أَلَا تَسْتَنْصِرُ لَنَا أَلَا تَدْعُو اللهَ لَنَا قَالَ كَانَ

[1] Sıffîn harbi sonunda her iki taraf hakeme mürâcaata karar verdiğinde Hâricîler Hazret-i Alî'yi tekfîr ederek : "*Allah'tan başka hakem olamaz!*" demişlerdi ki, bu söz şeklen doğru ve hak bir sözdü. Fakat hakîkatte bâtıl ve kalp bir maksatla söylenmişti.

Bundan evvelki Huzeyfe hadîsindeki : Birtakım dâîler, hatipler türeyecek, onlar bizim dilimizle, bizim dînî kâidelerimizle bizim hislerimize hitâb ederek ümmeti Cehennem'e da'vet edecekler, haberiyle, hadîs şârihleri, Hâricîler gibi dalâlet fırkaları kasd olunduğunu bildiriyorlar.

ٱلرَّجُلُ فِيمَنْ قَبْلَكُمْ يُحْفَرُ لَهُ فِي ٱلْأَرْضِ فَيُجْعَلُ فِيهِ فَيُجَاءُ
بِٱلْمِيشَارِ فَيُوضَعُ عَلَى رَأْسِهِ فَيُشَقُّ بِٱثْنَتَيْنِ وَ مَا يَصُدُّهُ ذٰلِكَ عَنْ
دِينِهِ وَ يُمْشَقُ بِأَمْشَاطِ ٱلْحَدِيدِ مَا دُونَ لَحْمِهِ مِنْ عَظْمٍ أَوْ
عَصَبٍ وَ مَا يَصُدُّهُ ذٰلِكَ عَنْ دِينِهِ وَ ٱللّٰهِ لَيَتِمَّنَّ هٰذَا ٱلْأَمْرُ حَتَّى
يَسِيرَ ٱلرَّاكِبُ مِنْ صَنْعَاءَ إِلَى حَضْرَمَوْتَ لَا يَخَافُ إِلَّا ٱللّٰهَ عَزَّ
وَ جَلَّ أَوِ ٱلذِّئْبَ عَلَى غَنَمِهِ وَ لٰكِنَّكُمْ تَسْتَعْجِلُونَ.

TERCEMESİ

Habbâb İbn-i Eret *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, şöyle demiştir :

(İslâm'ın ilk günlerinde bir gün) Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* Kâ'be'nin gölgesinde kaftanını yastık ederek dayandığı bir sırada kendisine (Kureyş müşriklerinin işkencelerinden) şikâyet etmiştik :

— Yâ Resûla'llāh! Bizim için Allāh'tan nusrat, (müşriklere galebemizi) dileyemez misin? (Bunların zulmünden) halâsımız için Allāh'a duâ edemez misin? demiştik. Resûlullāh şöyle buyurdu :

— (Ashâbım, sabrediniz!) Sizden önceki ümmetler içinde öyle (mazlûm) kişi bulunmuştur ki, müşrikler tarafından onun için yerde bir çukur kazılır, o (zavallı) kişi o çukura (başı meydanda kalarak) gömülürdü. Sonra bir testere getirilir. Başı üstüne konularak ikiye bölünürdü de (bu işkence) o mü'mini dîninden döndüremezdi. (Bir başkasına da) demir taraklarla etinin altındaki kemiği ve siniri taranı (larak işkence edi) lirdi de işkence o mü'mini dîninden çeviremezdi.

Ashâbım! Allāh'a yemîn ederim ki, şu İslâm dîni her halde ve muhakkak sûrette kemâle erecektir. Bir derecedeki, bir süvari (yalnız başına) San'a'dan Hadramut'a kadar (selâmetle) gidecek, Allah (Azze ve Celle) den başka hiç bir şeyden korkmıyacaktır. Yâhut (yolcu) koyun sâhibi (ise) koyunu üzerine kurt saldırmasından korkacaktır. Fakat Ashâb'ım acele ediyorsunuz!

İ Z Â H I

Râvî Habbâb, ilk müslüman olan Ashâb'dandır. Ve müslüman olanların on altıncısıdır. Hadîste rivâyet ettiği şikâyet, İslâm'ın ilk günlerine âit vâkıalardandır. Buhârî *Sahîh*'inde Habbâb'ın beş hadîsini rivâyet etmiştir. [Bunlardan ikisi, bundan önce 4 üncü ciltte 631 numara ile 6 ncı ciltte de 974 rakamiyle geçti. İkisi de gelecektir.] Habbâb, Suheyb İbn-i Sinân ile bir günde müslüman olmuşlardı. Gerek bunların, gerek Ammâr, Bilâl gibi ilk müslüman olan kölelerin Kureyş mütegallibelerinden gördükleri azablar, işkenceler tüyleri ürpertecek derecede vahşiyânedir. [Bu eserimizin 6 ncı cildinin 654, 655, 656, 657, 658 (İkinci baskı: 528, 529, 530, 531) inci sâhifelerine bakınız!].

Peygamberimiz'in yemîn ile ve en kuvvetli te'kîd edatlariyle sağlıyarak haber verdiği bu kudret ve hâkimiyet aradan çeyrek asır geçmeden tahakkuk etmiştir, ve Müslümanlığın adâlet nûru Arab cezîresinin en karanlık yerlerine kadar nüfûz eylemiştir. Bu ise hiç şüphesiz bir hârika ve büyük bir mu'cizedir. Bu hadîsin (Nübüvvet alâmetleri) bahsinde zikredilmesinin vechi de budur.

1474. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُ أَنَّ ٱلنَّبِيَّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ٱفْتَقَدَ ثَابِتَ بْنَ قَيْسٍ فَقَالَ رَجُلٌ يَا رَسُولَ ٱللهِ أَنَا أَعْلَمُ لَكَ عِلْمَهُ فَأَتَاهُ ٱلرَّجُلُ فَوَجَدَهُ جَالِسًا فِي بَيْتِهِ مُنَكِّسًا رَأْسَهُ فَقَالَ مَا شَأْنُكَ قَالَ شَرٌّ كَانَ يَرْفَعُ صَوْتَهُ فَوْقَ صَوْتِ

النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ فَقَدْ حَبِطَ عَمَلُهُ وَ هُوَ مِنْ أَهْلِ
النَّارِ فَأَتَى الرَّجُلُ فَأَخْبَرَهُ أَنَّهُ قَالَ كَذَا وَ كَذَا فَرَجَعَ الْمَرَّةَ
الْآخِرَةَ بِبِشَارَةٍ عَظِيمَةٍ فَقَالَ اذْهَبْ إِلَيْهِ فَقُلْ لَهُ إِنَّكَ لَسْتَ
مِنْ أَهْلِ النَّارِ وَ لٰكِنْ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ .

TERCEMESİ

Enes İbn-i Mâlik *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* bir ara Sâbit İbn-i Kays'i kaybetmiş (görememiş)ti. (Sâbit İbn-i Kays'e ne oldu; hiç görünmiyor? diye sordu.) Ashâb'dan birisi :

— Yâ Resûla'llāh! Ben Sâbit'in hâl ve şânını sizin için öğrenirim! dedi. Ve o zât Sâbit'e gitti.. Onu, evinde başını eğerek oturur bir halde bulmuş ve :

— Ne haldesin? diye sormuş. O da :

— Hâlim yaman kötü!. (Sâbit :) sesini Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in sesinden ziyâde yükseltir bir kimsedir. Onun şimdiye kadar işlediği hayır ve ibâdet hiç olmuştur. Artık Sâbit cehennemliktir, diye cevap vermiş. Bu adam da Resûlullāh'a gelerek Sâbit şöyle şöyle söyledi, diye haber vermiştir. O Sahâbî ikinci def'a Sâbit'in yanına büyük bir müjde ile dönüp gitmiştir. Şöyle ki : Resûlullāh Efendimiz o Sahâbî'ye :

— Sâbit'e git, ona : Sen cehennemlik kişilerden değilsin, belki cennetlik bahtiyarlardansın, de! buyurmuştur.

İ Z Â H I

Adı geçen Sâbit İbn-i Kays Ensâr'dandır. Uhud ve diğer gazâlarda bulunmuştur. Hazret-i Ebû Bekr zamânında Yemâme harbinde şehîd düşmüştür. Vefâtından sonra Ashâb'dan birisine

rü'yâda görünüp bir borcunun verilmesini vasıyyet etmiş ve halîfe Ebû Bekr tarafından vasıyyeti infâz edilmiştir. [Bu eserimizin (8) inci cildinde (1204) numara ile tercümesi geçen Sâbit İbn-i Kays hadîsinin îzâhına bakınız!].

Hadîste Sâbit'e gidip gelen zâtın adı bildirilmemiştir. Müslim'in rivâyetine göre, Sa'd İbn-i Muâz'dır. İbn-i Münzir'in rivâyetine göre de Sa'd İbn-i Ubâde'dir. Resûl-i Ekrem'in bir kaç gün Sâbit'i göremeyince Sa'd İbn-i Muâz veya Sa'd İbn-i Ubâde gibi Ensâr'ın büyüklerine onu sorması ve araştırması Peygamber yanında i'tibârlı olduğunu iş'âr eder. Ve öyle idi. Peygamberimizin ve Ashâb'ın gür sesli ve değerli bir hatîbi idi.

Sâbit İbn-i Kays'i, cehennemlik olduğu şüphesine düşüren ve kendisini evinde hapse mahkûm eden cihet, Hücürât Sûresi'nin (2) inci âyetinin nüzûlüdür ki : "*Ey îmân edenler, sesinizi Peygamber'in sesinden üstün yükseltmeyiniz! Ve ona söz söylerken birbirinize bağırır gibi yüksek hitâb etmeyiniz!. Zîrâ hayır işlerinizin ve ibâdetiniz* (in ecri) *siz, hiç farkına varmaksızın kıymetten düşmesinden korkulur*" meâlinde olan ilâhî hitâb ve tenbîhtir. Bundan sonraki âyette Resûlullāh'ın huzûrunda seslerini kısarak söz söyleyenlerin takvâyı ve en yüksek içtimâî terbiyeyi iltizâm ettikleri bildiriliyor. Ondan sonraki (5) inci âyette de bu âlî ve medenî hasîsanın ta'lîmine vesîle olan bir vâkıaya işâret buyuruluyor[1]. Şöyle ki : Benû Temîm kabîlesinden yetmiş, seksen kişilik bir hey'et, Akra' İbn-i Hâbis gibi reisleri, hatibleri ve şâirleriyle berâber müşâare ve müfâhare maksadiyle Medîne'ye gelmişler ve bir kuşluk vakti mescide girerek Resûlullāh uykuda bulunduğu bir sırada yüksek sesle :

— Yâ Muhammed! Bize çıksana! diye bağırmağa başlamışlardı. Bu gürültü üzerine Resûlullāh uyanarak dışarı çıktı. O sırada Ashâb-ı Kirâm da gelmişlerdi. Benû Temîm hey'eti Resûlullāh'a :

— Hatiplerimizle, şâirlerimizle müşâare ve müfâhare edeceğiz! dediler. Resûlullāh :

— Ben şiir ile ba's ve müfâhare ile emrolunmadım. Fakat haydi bakalım hatiplerinizi, şâirlerinizi dinliyelim! buyurdu. Benû

---

[1] (يا ايها الذين آمنوا لا ترفعوا اصواتكم فوق صوت النبى و لا تجهروا له بالقول كجهر بعضكم لبعض ان تحبط اعمالكم و انتم لا تشعرون) الى قوله تعالى (و الله غفور رحيم).

Temîm'den bir hatip çıktı hitâbette bulundu. **Resûlullāh** buna karşı **Sâbit İbn-i Kays'i**, şâirlerine karşı da **Hassân İbn-i Sâbit'i** çıkardı. Sonunda **Akra'** ile berâber Benû Temîm hey'eti müslüman oldular. **Resûlullāh** bunlara bundan önceki hareketlerinin afvolunduğunu bildirdi. Ve atıyyeler ihsân buyurdu.

Bu hadîsin Nübüvvet alâmet ve mu'cizeleri bâbında tahrîc edilmesi, **Peygamber Efendimiz'in** müşârün-ileyhin cennetlik olduğunu tebşîr buyurması ve Yemâme vak'asında **Sâbit'in** şehîden vefâtı üzerine bu beşâretin tahakkuk etmiş olması cihetiyledir.

* * *

1475. عَنِ ٱلْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَرَأَ رَجُلٌ ٱلْكَهْفَ وَفِي ٱلدَّارِ ٱلدَّابَّةُ فَجَعَلَتْ تَنْفِرُ فَسَلَّمَ ٱلرَّجُلُ فَإِذَا ضَبَابَةٌ أَوْ سَحَابَةٌ غَشِيَتْهُ فَذَكَرَهُ لِلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ ٱقْرَأْ فُلَانُ فَإِنَّهَا ٱلسَّكِينَةُ نَزَلَتْ فِي ٱلْقُرْآنِ أَوْ تَنَزَّلَتْ لِلْقُرْآنِ.

Tercemesi

Berâ' İbn-i Âzib *radiya'llāhu anh*'den şöyle dediği rivâyet olunmuştur: (Ashâb'dan) bir kişi (**Üseyd İbn-i Hudayr**, bir gece) Kehf (Sûresin) i okumuştu. Evinde de bir atı vardı. Bu sırada at ürkmeğe, deprenmeğe başladı. Bunun üzerine **Üseyd**: Yâ Rab, Sen âfetten emîn kıl! diye duâ etti. Hemen **Üseyd'i** duman gibi bir şey, yâhut bir bulut kapladı. Sonra (**Üseyd**) bu vâkıayı **Nebî** *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e hikâye etti. **Resûlullāh**:

— Oku ey kişi, durma oku! (Bu tecellîyi ganîmet bilerek her gece Kur'ân oku!). Çünkü o bulut gibi görülen şey Sekîne idi. (Allāh'ın sekîneti, vekārı, rahmeti hâmil olan bir mahlûku idi.) Kur'ân dinlemek için, yâhut Kur'ân'ı tebcîl için inmişti, buyurdu.

* * *

1476. عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَخَلَ عَلَى أَعْرَابِيٍّ يَعُودُهُ قَالَ وَكَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا دَخَلَ عَلَى مَرِيضٍ يَعُودُهُ قَالَ لَا بَأْسَ طَهُورٌ إِنْ شَاءَ اللّٰهُ فَقَالَ لَهُ لَا بَأْسَ طَهُورٌ إِنْ شَاءَ اللّٰهُ تَعَالَى قَالَ قُلْتَ طَهُورٌ كَلَّا بَلْ هِيَ حُمَّى تَفُورُ أَوْ تَثُورُ عَلَى شَيْخٍ كَبِيرٍ تُزِيرُهُ الْقُبُورَ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَنَعَمْ إِذاً.

TERCEMESİ

Abdullāh İbn-i Abbâs *radiya'llāhu anhumâ*'dan rivâyete göre, Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* bir kere İyâde (hasta, hatırı sormak) için (Kays İbn-i Ebî Hâzım adında) bir a'râbîyi ziyârete gitmişti. İbn-i Abbâs der ki : Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* İyâde için bir hastanın yanına gittiğinde ona : zararsız geçmiş olsun, günahlarına kefârettir inşâ-Allāh, demek i'tiyâdında idi. Bu a'râbîye de :

— Hastalığın zararsız geçmiş olsun, günahlarına keffârettir inşâ-Allāh, duâsında bulundu. A'râbî ise Resûlullāh'a:

— Sen, günahlarına keffârettir; geçmiş olsun, diyorsun, fakat hiç de öyle (geçici bir hastalık) değildir. Belki ergin bir ihtiyar hasta üzerinde (harâreti) galeyân edip onu kabirleri ziyârete gönderen hummâ hastalığıdır, di(yerek Resûlullāh'ın duâsını karşıla)dı. Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* de:

— Şu halde pek iyi (öyle olsun!) buyurdu.

İZÂHI

Taberânî'nin ve başka hadîs râvîlerinin tahrîc ettikleri bâzı rivâyet tarîklerinde hadîs şöyle bir ziyâde ile bitiyor : Resûlullāh :

— Mâdemki sen, hakkındaki dileğimizi kabulden çekiniyorsun! Şu halde senin dediğin olacaktır ve Allāh'ın takdîri yerini bulacaktır, buyurmuş. Ve hakîkaten hasta a'râbî, hastalığından iyi olmamış ve ertesi günün akşamına erişemeyip Peygamber'in ihbârı vechile o hastalıktan ölmüştür. Bu hadîsin mu'cize bahsiyle ilgili olan noktası da burasıdır.

* *Buhârî* şârihleri bir ad benzerliğine işâret etmektedirler. Hadîste adı kavis içinde gösterilen a'râbî Kays İbn-i Ebî Hâzım, Tâbiînin büyüklerinden ve Muhadremûn'dan[1] olan Kays İbn-i Ebî Hâzım sanılmamalıdır. Tâbiî Kays, Peygamber'i görmemiştir; bu Kays ise Resûlullāh'ı hadîsin sarâhati vechile görmüştür.

* * *

1477. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ قَالَ كَانَ رَجُلٌ نَصْرَانِيًّا فَأَسْلَمَ وَ قَرَأَ ٱلْبَقَرَةَ وَ آلَ عِمْرَانَ فَكَانَ يَكْتُبُ لِلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ فَعَادَ نَصْرَانِيًّا فَكَانَ يَقُولُ مَا يَدْرِى مُحَمَّدٌ إِلَّا مَا كَتَبْتُ لَهُ فَأَمَاتَهُ ٱللّٰهُ فَدَفَنُوهُ فَأَصْبَحَ وَ قَدْ لَفَظَتْهُ ٱلْأَرْضُ فَقَالُوا هٰذَا فِعْلُ مُحَمَّدٍ وَ أَصْحَابِهِ لَمَّا هَرَبَ مِنْهُمْ نَبَشُوا عَنْ صَاحِبِنَا فَأَلْقَوْهُ فَحَفَرُوا لَهُ فَأَعْمَقُوا فَأَصْبَحَ وَ قَدْ لَفَظَتْهُ ٱلْأَرْضُ فَقَالُوا هٰذَا فِعْلُ مُحَمَّدٍ وَ أَصْحَابِهِ نَبَشُوا عَنْ صَاحِبِنَا لَمَّا هَرَبَ مِنْهُمْ فَأَلْقَوْهُ خَارِجَ ٱلْقَبْرِ فَحَفَرُوا لَهُ فَأَعْمَقُوا لَهُ

[1] MUHADREMÛN : Câhiliyet zamânında yaşayan, sonra Resûlullāh'ın zamânına yetişip müslüman olan, fakat sohbete nâil olmayan kimselerdir ki, bunlar Ashâb'dan sayılmayıp sahîh olan kavle göre, Tâbiîn'in büyüklerinden addolunurlar.

فِي ٱلْأَرْضِ مَا ٱسْتَطَاعُوا فَأَصْبَحَ قَدْ لَفَظَتْهُ ٱلْأَرْضُ فَعَلِمُوا أَنَّهُ
لَيْسَ مِنَ ٱلنَّاسِ فَأَلْقَوْهُ.

TERCEMESİ

Enes İbn-i Mâlik *radiya'llâhu anh*'den rivâyete göre, şöyle demiştir : (Neccar oğullarından) Hiristiyan bir kişi vardı. Sonra müslüman olmuştu. Bakare ve Âl-i İmrân (Sûrelerini) okumuştu. Nebî *salla'llâhu aleyhi ve sellem*'e de vahiy kâtipliği yapmıştı.

Bu adam sonra geri, Hiristiyanlığa döndü. (Ve kaçarak Hiristiyan câmiasına iltihâk etti. Hiristiyanlar onu yüksek makamlara çıkardılar) Bu mürted : Muhammed bir şey bilmez. Yalnız benim kendisine yazdığım şeyleri bilir, demeğe başladı. Ve (aradan çok bir zaman geçmeden) Allah onu (kavmi içinde boynunu vurdurup) öldürdü. Hiristiyanlar defnettiler. Fakat sabah olunca gömüldüğü yer onu dışına atmıştı. Bunun üzerine Hiristiyanlar : bu Muhammed ile Ashâb'ının işidir. Onların arasından çıkıp kaçtığı için bu din kardeşimizin ölüsünden kefenini soydular ve onu (meydanda) bıraktılar, diye iftirâ ettiler. Ve derin bir çukur kazarak onun içine bıraktılar. Fakat sabah olunca gömüldüğü yerin onu (yine) dışına attığı görüldü. Hiristiyanlar yine : Bu, Muhammed ile Ashâb'ının işidir. Onların arasından çıkıp kaçtığı için bu din kardeşimizin ölüsünden kefenini soydular ve onu kabrin dışında bıraktılar, dediler. Ve bir yerde yine bir çukur kazdılar, güçleri yettiği derecede derinleştirdiler. Fakat sabah olunca o yerin onu dışına attığı görüldü. Bunun üzerine Hiristiyanlar bu işin kullar tarafından yapılmadığını anladılar. Ve onu açıkta bıraktılar.

Î Z Â H I

Peygamberimiz Medîne'ye hicret ettikten sonra Medîne Yehûdîleriyle Hiristiyanlar Müslümanlığı içinden yıkmak için şöyle bir sû-i kasd tertip ettiler: Bunlar zâhirde müslüman oluyorlardı. Bir zaman geçtikten sonra irtidâd ederek ayrılıyorlardı. Maksatları, diğer müslümanları irtidâda sevk etmekti. Âl-i İmrân Sûresi'nin 72 inci âyetinde bu vâkıa şöyle bildiriliyor : "*Ehl-i kitaptan bir kısım kimseler* (dindaşlarına) *dedi ki: Mü'minlere nâzil olan* (Kur'ân) *a siz de îmân et* (miş görün) *ünüz; gündüzün evvelinde îmân ediniz âhirinde ise küfür ve inkâr ediniz!. Olur ki, o îmân edenler de dinlerinden dönerler*" [1].

Görülüyor ki, hadîste bildirilen hiristiyan da böyle bir hiyânetle müslüman görünmüş, sonra irtidât ederek sû-i kaste başlamış ve hiristiyanlar tarafından mükâfâta nâil olduysa da en sonra fenâ bir âkıbetle cezâsını görmüştür.

* * *

1478. عَنْ جَابِرٍ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ هَلْ لَكُمْ مِنْ أَنْمَاطٍ قُلْتُ وَ أَنَّى يَكُونُ لَنَا ٱلْأَنْمَاطُ قَالَ أَمَا إِنَّهُ سَيَكُونُ لَكُمُ ٱلْأَنْمَاطُ فَأَنَا أَقُولُ لَهَا أَخِّرِي عَنَّا أَنْمَاطَكِ فَتَقُولُ أَلَمْ يَقُلِ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ إِنَّهَا سَتَكُونُ لَكُمُ ٱلْأَنْمَاطُ فَأَدَعُهَا.

Tercemesi

Câbir *radiya'llāhu anh*'den Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğu rivâyet olunmuştur : Câbir (evlendiği sırada) Resûlullāh :

— Câbir, etrâfi saçaklı oda döşeleriniz var mı? diye sordu. Câbir :

---

[1] و قالت طائفة من اهل الكتاب آمنوا بالذى انزل على الذين آمنوا وجه النهار و اكفروا آخره لعلهم يرجعون [سورة آل عمران].

— Bizde öyle döşeler nereden olacak! diye cevap verdi. Resûlullâh :

— Fakat yemîn edebilirim ki, yakında sizin öyle süslü döşeleriniz olacaktır, buyurdu. (Mu'cize olarak hakîkaten ağır döşeleri oldu. Câbir der ki, ben kadınıma :)

— Şu süslü döşelerini gözümün önünden kaldır! derdim. O da bana :

— Nebî *salla'llâhu aleyhi ve sellem:* Sizin yakında süslü ev döşeleriniz olacaktır! buyurmadı mı? derdi. Bunun üzerine ben de bu mefrûşâtı yerinde bırakırdım.

ÎZÂHI

Bu hadîsten önce, Buhârî'nin birkaç rivâyetleri vardır ki, bunların müteaddit bahislerde tercemeleri geçmiştir. Yalnız iki tarîk ile rivâyet ettiği Hazret-i Âişe hadîsi vardır ki, bu iki tarîkın meâllerini birleştirerek bildireceğiz :

Hazret-i Âişe der ki : Resûlullâh, vefâtı hastalığında kızı Fâtıma'yı istemişti. Hilkaten babası gibi yürümek i'tiyâdında olan Fâtıma, o sevimli hey'etinde geldi. Resûlullâh: Merhabâ kızım! dedi. Ya sağ veya sol tarafına oturttu. Sonra ona gizlice bir şey söyledi. Bunun üzerine Fâtıma ağladı. Sonra Resûlullâh gizlice bir söz daha söyledi. Fâtıma buna da güldü. Hüzün ve kedere pek yakın böyle bir ferah ve sürûru o güne kadar hiç görmemiştim. Fâtıma'ya ben :

— Resûlullâh ne söyledi ki ağladın, sonra ne söyledi ki güldün? diye sordum. Fâtıma :

— Resûlullâh'ın sırrını ifşâ edecek değilim, dedi ve Resûlullâh vefât edinceye kadar söylemedi. Sonra yine sordum. Fâtıma:

— Babam bana önce: Her sene Cibrîl ile bir kere Kur'ân mukâbele ederdik. Bu sene müzâkere için iki def'a geldi. Bu hastalıkla hayâtımın sona ereceğini sanırım! dedi. Buna ağladım. Sonra ehl-i beyti ve âilesi halkından kendisine en önce benim kavuşacağımı ve Cennet kadınlarının ulusu olacağımı söyledi. Buna da sevindim, güldüm, dedi. Peygamber Efendimiz'in vefâtından altı ay sonra ve Resûlullâh'ın âilesi içinde en önce Hazret-i Fâtıma vefât

etmekle Peygamber Efendimiz'in bu ihbârı, Nübüvvet mu'cizeleri cümlesinden olarak bu bâbta rivâyet olunmuştur.

* * *

1479. عَنْ سَعْدِ بْنِ مُعَاذٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّهُ قَالَ لِأُمَيَّةَ بْنِ خَلَفٍ إِنِّى سَمِعْتُ مُحَمَّدًا صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَزْعُمُ أَنَّهُ قَاتِلُكَ قَالَ إِيَّاىَ قَالَ نَعَمْ قَالَ وَ اللّٰهِ مَا يَكْذِبُ مُحَمَّدٌ إِذَا حَدَّثَ فَقَتَلَهُ اللّٰهُ بِبَدْرٍ وَفِى الْحَدِيثِ قِصَّةٌ هٰذَا مَضْمُونُ الْحَدِيثِ مِنْهَا .

TERCEMESİ

Sa'd İbn-i Muâz *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre Müşârün-ileyh, (Kureyş eşrâfından) Ümeyye İbn-i Halef'e :

— Muhammed *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'den işittiğime göre, seni Muhammed öldüreceğini söylüyor, dedi. Ümeyye :

— Beni mi öldürecek? diye sordu. Sa'd :

— Evet, (seni öldürecek, dedi.) Ümeyye :

— Muhammed bir söz söylerse, onun yalan olmak ihtimâli yoktur, dedi. Ve hakîkaten Allah Ümeyye'yi (bir mu'cize olarak) Bedir (gazâsın) da öldürdü.

Bu hadîste bir vâkıa rivâyet olunmuştur ki, şu hadîs o vâkıadan bir parçadır.

İ Z Â H I

Müellif Zebîdî'nin hadîsin bir parçasını rivâyet edip ihtisâr için gerisini bıraktığını bildirdiği asıl vâkıa, *Buhârî* metninde, Abdullāh İbn-i Mes'ûd rivâyetiyle şöyledir :

Abdullāh İbni Mes'ûd *radiya'llāhu anh* der ki : Sa'd İbn-i Muâz Mekke'ye Ömre etmek için gitmişti[1]. Mekke'ye vardığında Ebû Safvân Ümeyye İbn-i Halef'e müsâfir olmuştu. Ümeyye de (ticâret için) Şam'a gittiğinde Medîne'ye uğrar, Sa'd İbn-i Muâz'a müsâfir olurdu. (İkisi arasında sıkı bir dostluk vardı). Sa'd, Ümeyye'ye :

— Harem-i Şerîf'in tenhâ bir zamânını intihâb etseniz de Kâ'be'yi rahat tavâf etsem, dedi. Ümeyye, Sa'd'e :

— Biraz sabredin! Kuşluk vakti herkesin istirahat ve uyku zamânıdır. O zaman gider, Beyt'i tavâf edersin! dedi. Sa'd da bu sûretle hareket edip miâdında tavâfa başladı, (Ümeyye Sa'd'la berâber bulunduğu) bu sırada Ebû Cehl çıkageldi. Ve :

— Kâ'be'yi tavâf eden şu adam da kimdir? diye sordu. Sa'd da:

— Ben Sa'd İbn-i Muâz'ım, dedi. Ebû Cehl :

— Ey Sa'd ! Bak emniyetle Kâ'be'yi tavâf ediyorsun. Halbuki siz (Medîneliler) Muhammed'le Ashâb'ını sığındırıyorsunuz (onlara yardım ediyorsunuz!) dedi. Sa'd :

— Evet öyledir, diye Ebû Cehl'i karşıladı ve aralarında bir nizâ ve husûmet başladı. Bunun üzerine Ümeyye, Sa'd'e :

— Ebü'l-Hakem'e (Ebû Cehl'e) karşı sesini yükseltme!. Çünkü o, Mekke halkının ulusudur! dedi. Sa'd İbn-i Muâz Ebû Cehl'e hitâb ederek :

— Eğer sen beni tavâf etmekten men' edersen, vallâhi ben de sana (daha ağırını yapar, Medîne'deki) Şam ticâret yolunu keserim, diye haykırdı. Bu sırada Ümeyye Sa'd'e :

— Yâhu bağırma! ihtârında bulunuyor ve Sa'd'i tutuyordu. Bunun üzerine Sa'd, Ümeyye'ye :

— Sen de (Ebû Cehl'i himâye ederek) beni (tutma) bırak!. Ben, Muhammed *sallā'llāhu aleyhi ve sellem*'den işittim ki, seni Muhammed öldürecektir, dedi. Ümeyye :

— Beni mi? di (ye sözü sağla) dı. Sa'd :

— Evet seni! dedi. Bunun üzerine Ümeyye :

— Vallâhi Muhammed yalan söylemez! diyerek (korku ve heyecân içinde dönüp) karısına gitti. Ve :

[1] Ömrenin mâhiyetini anlamak için bu eserimizin 6 ncı cildinin 213 (İkinci baskı : 175) üncü sâhifesinden i'tibâren mutâlea olunsun.

— Ey Ümm-i Safvân, bizim Medîne'li dostun bana ne dediğini bilir misin? diye yanıktı. Karısı :

— Ne söyledi? diye sordu. Ümeyye :

— Sa'd : Muhammed'in Ümeyye'yi ben öldüreceğim, dediğini işittim, diyor, diye cevap verdi. Ümm-i Safvân :

— Allāh'a yemîn ederim ki, Muhammed yalan söylemez! diye Sa'd'ın haberini te'yîd etti. (Bir müddet sonra Bedir günü hulûl edip) Mekkeliler çağırılarak Bedr'e çıkınca, Ümeyye'nin karısı Ümm-i Safvân kocasına :

— Medîneli dostun Sa'd'ın vaktiyle söylediği sözü hatırlamaz mısın? İhtârında bulundu. Ümeyye de :

— (Vallāhi Mekke'den çıkmam! diye) Kureyş ile Bedir'e çıkmamak istedi. Fakat Ebû Cehl, Ümeyye'ye :

— Sen Mekke'nin eşrâfındansın; bir, iki gün olsun sefere iştirâk et! diye kandırdı. Ümeyye de onlarla yola çıktı. Ve Bedir'de Allah onu öldürdü.

İşte Peygamberimizin ilk gazâsı, Ümeyye'nin ölümüne vesîle olacağını vukūundan evvel haber vermesi bir mu'cize olduğundan Alâmât-ı Nübüvvet bâbında zikredilmiştir.

* * *

1480. عَنْ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا أَنَّ جِبْرِيلَ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَعِنْدَهُ أُمُّ سَلَمَةَ فَجَعَلَ يُحَدِّثُ ثُمَّ قَامَ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِأُمِّ سَلَمَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا مَنْ هٰذَا أَوْ كَمَا قَالَ قَالَتْ هٰذَا دِحْيَةُ قَالَتْ أَيْمُ اللّٰهِ مَا حَسِبْتُهُ إِلَّا إِيَّاهُ حَتَّى سَمِعْتُ خُطْبَةَ نَبِيِّ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُخْبِرُ عَنْ جِبْرِيلَ أَوْ كَمَا قَالَ .

TERCEMESİ

Üsâme İbn-i Zeyd *radiya'llâhu anhumâ*'dan rivâyete göre, Cibrîl *aleyhi's-selâm* (bir insan güzeli olan Dihyetü'l-Kelbî sûretinde)[1] Nebî *salla'llâhu aleyhi ve sellem*'e gelmişti. Bu sırada Resûlullâh'ın yanında (Peygamber'in kadınlarından) Ümm-i Seleme bulunuyordu. Cibrîl, Resûlullâh ile konuşmağa başladı. Sonra kalkıp gitti. Nebî *salla'llâhu aleyhi ve sellem* Ümm-i Seleme'ye :

— Bu kimdir? diye sordu. Yâhut buna benzer bir sorgu söyledi. Ümm-i Seleme :

— Bu Dihye'dir! dedi. Ümm-i Seleme der ki : Allâh'a and ederim ki, Nebî *salla'llâhu aleyhi ve sellem*'in Cibrîl'den (aldığı vahyi Ashâb'a) haber vermek üzere îrâd ettiği hutbesini işitinceye kadar ben Cibrîl'i hiç şüphesiz Dihye sandım. (Râvî der ki :) Ümm-i Seleme, ya böyle ve yâhut buna benzer bir söz söyledi.

* * *

1481. عَنْ عَبْدِ ٱللهِ بْنِ عُمَرَ رَضِىَ ٱللهُ عَنْهُمَا أَنَّ رَسُولَ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ قَالَ رَأَيْتُ ٱلنَّاسَ مُجْتَمِعِينَ فِى صَعِيدٍ فَقَامَ أَبُو بَكْرٍ فَنَزَعَ ذَنُوباً أَوْ ذَنُوبَيْنِ وَ فِى نَزْعِهِ ضَعْفٌ وَ ٱللهُ يَغْفِرُ لَهُ ثُمَّ أَخَذَهَا عُمَرُ فَٱسْتَحَالَتْ بِيَدِهِ غَرْباً فَلَمْ أَرَ عَبْقَرِيّاً فِى ٱلنَّاسِ يَفْرِى فَرِيَّهُ حَتَّى ضَرَبَ ٱلنَّاسُ بِعَطَنٍ.

[1] Dihye, Ashâb'ın ulularından idi. Bedir'de ve bütün gazâlarda Peygamberimizin yanında bulundu. Resûlullâh cânibinden İslâm'a da'vet için mücâvir devletlere birer mektup gönderdiğinde Rum Kayserine de Dihye eliyle gönderilmişti. Çok def'a Cibrîl, Peygamber'in pek sevdiği Dihye sûretinde gelirdi. Cibrîl'i Ümm-i Seleme'den başka bir çok Ashab da bu sûrette görmüşlerdir.

TERCEMESİ

Abdullāh İbn-i Ömer *radiya'llāhu anhumā*'dan rivâyete göre, Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur :

(Bir kere rü'yâmda) nâsı bir meydanlıkta toplu olarak gördüm. O sırada Ebû Bekr kalktı. (Halkı sulamak için kuyudan) bir, yâhut iki kova su çekti. Fakat Ebû Bekr'in su çekmesinde za'f ve güçlük vardı. Allah Ebû Bekr'i mağfiret etsin (mağfiret edecektir de). Sonra (bu küçük kovayı Ömer aldı. Ve alınca bu kova Ömer'in elinde büyük bir kovaya tahavvül etti. Ben, halk içinde Ömer'in gördüğü işi işliyebilecek kuvvette kavî ve kâmil bir kişi göremedim. En sonu nâs o meydanı develerin sulak ve eylek yeri edindiler.

İZÂHI

Taberânî'nin rivâyetinde bu hadîsin sonunda şu ziyâde vardır : Resûlullāh Ebû Bekr'e : Şu rü'yâmı ta'bîr et! buyurdu. O da : Sizden sonra bu ümmetin idâresi bana geçecek; beni de Ömer ta'kîb edecektir, dedi. Resûl-i Ekrem Efendimiz : Evet, Melek de böyle ta'bîr etmişti, diye tasdîk buyurdu. Şu kadar ki, Taberânî'nin bu isnâdı silsilesinde, Eyyûb İbn-i Câbir bulunuyor ki, inkitād âlimleri Eyyûb'ü zaîf bir râvî olarak kabûl etmişlerdir.

Hazret-i Ebû Bekr'in bir, iki kova su çekmesine mukābil Hazret-i Ömer'in koca bir kırba ile ve tam bir kuvvetle su çekip halkı kana kana sulamasında, hattâ bu kuyu başının develer için sulak ve eylek ittihâz edilmesinde Ebû Bekr'in hilâfeti zamânında irtidâd ve irticâ gāilesiyle uğraşması ve hilâfetin az devâm etmesi sebepleriyle İslâm fütûhâtının azlığına, Ömer zamânında ise hiç bir mânia tesâdüf edilmiyerek uzun zaman fütûhâtın devâm etmesine ve İslâm adâlet ve hürriyetinden halkın kana kana müstefîd olmasına işâret vardır, denilmiştir.

* * *

1482. وَ عَنْهُ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ أَنَّ الْيَهُودَ جَاؤُا إِلَى رَسُولِ
اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ فَذَكَرُوا لَهُ أَنَّ رَجُلاً مِنْهُمْ وَامْرَأَةً
زَنَيَا فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ مَا تَجِدُونَ فِي
التَّوْرَاةِ فِي شَأْنِ الرَّجْمِ فَقَالُوا نَفْضَحُهُمْ وَ يُجْلَدُونَ فَقَالَ عَبْدُ
اللهِ بْنُ سَلَامٍ كَذَبْتُمْ إِنَّ فِيهَا الرَّجْمَ فَأَتَوْا بِالتَّوْرَاةِ فَنَشَرُوهَا
فَوَضَعَ أَحَدُهُمْ يَدَهُ عَلَى آيَةِ الرَّجْمِ فَقَرَأَ مَا قَبْلَهَا وَ مَا بَعْدَهَا
فَقَالَ لَهُ عَبْدُ اللهِ بْنُ سَلَامٍ ارْفَعْ يَدَكَ فَرَفَعَ يَدَهُ فَإِذَا فِيهَا
آيَةُ الرَّجْمِ قَالُوا صَدَقَ يَا مُحَمَّدُ فِيهَا آيَةُ الرَّجْمِ فَأَمَرَ بِهِمَا
رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ فَرُجِمَا .

TERCEMESİ

Yine Abdullāh İbn-i Ömer *radiya'llāhu anhumâ*'dan rivâyete göre (Medîne'de) birtakım Yahûdîler Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e gelerek içlerinden bir erkekle bir kadının zinâ ettiğini hikâye ettiler, (ve ne hükmedersiniz? dediler). Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* onlara :

— Siz, Recim (hükmü) hakkında *Tevrât*'ta ne bulursunuz? diye sordu. Onlar :

— Biz zinâ edenleri teşhîr ederiz, bunlar bir değnekle de döğülürler.

Abdullāh İbn-i Selâm[1] bunlara :

— Yalan söylediniz!. *Tevrât*'ta Recim (âyeti) vardır, dedi. Bunun üzerine *Tevrât*'ı getirdiler. Ve kitabı açtılar.

[1] Abdullāh İbn-i Selâm, aslında İsrâil oğulları neslinden ve Yehûdî dîninde iken Resûl-i Erkem'in Medîne'ye hicretinde müslüman olmuştu. Bu cihetle *Tevrât* hakkında derin bilgisi vardı.

Yahûdîlerden birisi (Abdullāh İbn-i Surya) elini Recim âyeti üzerine koyarak ondan önceki ve sonraki âyetleri okumağa başladı. Abdullāh İbn-i Selâm ona:

— Elini kaldır! dedi. O da elini kaldırınca Recim âyeti görülüverdi. Yâhûdîler :

— Yâ Muhammed! Abdullāh İbn-i Selâm doğru söylemiştir : *Tevrât*'ta hakîkaten Recim âyeti vardır, dediler. Bunun üzerine (Resûlullāh zinânın vukūu hakkında şâhid istedi. Dört Yahûdî zânî ve zâniye aleyhinde vech-i mahsûs üzere şehâdet ettiler.) Resûlullāh da bunların recmolunmalarına hükmetti de recmolundular.

İ Z Â H I

Müellif Buhârî, bu hadîsin bâbının unvânında Bakare Sûresi'nin şu meâldeki 146 ncı âyetini zikretmiştir : "*Kendilerine kitab (Tevrât) verilen şunlar* (Yehûdî âlimleri yok mu?) *Onlar Resûlullāh'ı* (ve teblîğ ettiği ahkâmın hak olduğunu) *kendi oğullarını bildikleri gibi* (yakından) *tanırlar. Ancak onlardan bir zümre de Hakkı pek iyi bildikleri halde kesin olarak gizlerler*" [1].

Âlim, câhil herkesin kendi çocuğunu bilmesinden üstün bir bilgi bulunmadığından, Arablar arasında bir şeyin sıhhati hakkında babanın oğlu bilmesindeki isâbetle temsîl olunagelmiştir. Ve âyet-i kerîme de bu örfe göre nâzil olmuştur.

Bu bâbın ve bu hadîsin (Alâmât-ı Nübüvvet) bahsiyle münâsebetine gelince : Bu da Resûl-i Ekrem'in *Tevrât* ahkâmına vukūfu olmadığı halde Zinâ hükmünün *Tevrât*'ta bulunmasını sorması ve netîcede *Tevrât*'ta bulunması, Nübüvvet alâmetlerinin büyüklerinden olmasıdır.

* * *

---

[1] الذين آتيناهم الكتاب يعرفونه كما يعرفون ابناءهم و ان فريقا منهم ليكتمون الحق و هم يعلمون [سورة البقرة].

بَابُ إِنْشِقَاقِ الْقَمَرِ

BU BÂB, MEKKE MÜŞRİKLERİNİN NEBÎ SALLA'LLÂHU ALEYHİ VE SELLEM'DEN BİR ÂYET GÖSTERMESİNİ İSTEMELERİ ÜZERİNE ONLARA AY'IN İKİYE BÖLÜNMESİNİ GÖSTERMESİ HABERİNİ MUHTEVÎDİR

1483. عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قَالَ انْشَقَّ الْقَمَرُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شِقَّتَيْنِ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اشْهَدُوا .

TERCEMESİ

Abdullâh İbn-i Mes'ûd *radiya'llâhu anh*'den gelen bir rivâyette şöyle demiştir:

Resûlullâh *salla'llâhu aleyhi ve sellem* zâmanında ay ikiye bölündü de Nebî *salla'llâhu aleyhi ve sellem*: Şâhid olunuz! buyurdu.

İZÂHI

İnşikâk-ı Kamer hadîsi râvîlerinin kesreti ve şöhreti cihetiyle imtiyâzı hâiz hadîslerdendir. Başta Abdullâh İbn-i Mes'ûd, Abdullâh İbn-i Abbâs, Abdullâh İbn-i Ömer, Alî İbn-i Ebî Tâlib gibi Ashâb'ın âlimleri bulunduğu halde Enes İbn-i Mâlik, Cübeyr İbn-i Mut'im, Huzeyfe İbn-i Yemân gibi Ashâb'ın meşâhiri tarafından rivâyet olunmuştur. Buhârî buradan başka Tefsîr, İnşikâk-ı Kamer bâblarında da müteaddid tarîklerle

rivâyet etmiştir. Bu sûretle Müslim, Ahmed İbn-i Hanbel, Nesâî ve Tirmizî'nin de rivâyetleri vardır.

Ayın ikiye bölünmesi hiç şüphesiz mahsûs ve âfâkî mu'cizelerin en büyüğüdür. Şârih Hattâbî demiştir ki : İnşikâk-ı Kamer mu'cizesi, bütün peygamberlere verilen âyetlerden hiç biri kendisine kıyas olunamıyacak derecede büyüktür. Çünkü bu mu'cize, gök yüzündeki ecrâm içinde parlak bir sûrette göze çarpan bir küre üzerinde izhâr buyurulmuştur. Bu cihetle insan üzerinde medâr-ı ibret te'sîri büyüktür ve en açık bir bürhandır.

Kur'ân-ı Mübîn bu büyük âyeti sâat ve kıyâmet zamânının tekarrübü alâmetlerinden addeder. Kamer Sûresi'nin başında buyurulmuştur ki : "*Sâat* (kıyâmet zamânı) *yaklaşmıştı da ay bölündü. Fakat onlar* (Kureyş müşrikleri) *her hangi bir âyet görseler yüz çevirirler ve : bu, büyük bir sihirdir, derler*"[1]. Ahmed İbn-i Hanbel *Müsned*'inde Esved tarîkıyle İbn-i Mes'ûd'dan şu ziyâdeyi de rivâyet etmiştir : Mu'cizeyi gören müşrikler biribirlerine : "*Bu, Ebû Kebşe'nin oğlunun*[2] *bir mu'cizesidir. Maamâfih size gelen yolculara da bir sorunuz. Eğer bu hâdiseyi onlar da sizin gördüğünüz gibi gördüklerini söylerlerse Muhammed'in nübüvvet iddiası doğrudur. Aksi takdirde bu bir sihirdir*" demişler. Ve sordukları yolcular da : evet gördük : ay ikiye bölündü, diye tasdîk etmişlerdir.

Buhârî'nin bu bâbında Enes İbn-i Mâlik ile İbn-i Abbâs'dan da birer rivâyeti vardır : Enes İbn-i Mâlik, rivâyetinde Mekke müşriklerinin Resûlullāh'dan bir mu'cize göstermesini istediklerini Resûlullāh'ın da onlara ayın ikiye bölündüğünü gösterdiğini haber vermiştir ki, bununla hâdisenin mekân-ı vukûu tesbît edilmiş bulunuyor. İbn-i Abbâs da rivâyetinde : Nebî *salla'llāhu*

---

[1] اقتربت الساعة و انشق القمر ● و ان يروا آية يعرضوا و يقولوا سحر مستمر [سورة القمر].

[2] Kebşe, lûgaten üç, dört yaşını dolduran koça denir. Bir kavmin ulusuna da ıtlâk olunur. Bu cihetle Peygamberimizin anası tarafından ceddi olan Vehb İbn-i Abd-i Menâf, Ebû Kebşe künyesiyle meşhurdur. Peygamber Efendimiz hilye ve endâmı cihetiyle Vehb'e benzediği için Kureyş arasında İbn-i Ebî Kebşe diye de anılmıştır. Bâzı *Siyer* müellifleri de Kureyş'e muhâlefetle putlara ibâdet etmiyen Huzâî Ebû Kebşe'ye benzetilerek böyle anıldığını bildirmişlerdir. Huzâî Ebû Kebşe, Şa'râ nâmındaki yıldıza perestiş edermiş, Peygamberimiz'in süt anası Halîme'nin zevcinin künyesi olduğu da söylenmiştir. Sebeb-i tesmiye bunlardan hangisi olursa olsun, asâlet ifâde eden fâhir bir unvândır.

aleyhi ve sellem zamânında ay ikiye bölündü demiştir ki, bu rivâyetle de vukūu zamânı tesbît edilmiş bulunuyor. Tirmizî'nin bir rivâyetinde ise hâdisenin hem vukūu zamânı, hem de mahalli ve bir derece keyfiyeti ta'yîn edilerek Abdullāh İbn-i Mes'ûd demiştir ki: biz bir kere Resûlullāh ile Minâ'da idik. Ay iki parçaya bölündü. Bir bölüğü dağın arkasında, öbür bölüğü de berisinde idi. Bunun üzerine Resûlullāh: Şâhid olunuz! Kıyâmet yaklaştı, yarıldı kamer, buyurdu. Buhârî ile Müslim'in Enes İbn-i Mâlik'ten gelen bir rivâyetinde de Hirâ dağını ayın iki bölüğü arasında gördükleri ziyâdesi vardır.

Bütün bu rivâyetler mu'cizenin şu safhalarını belirtmektedir: Mu'cize: 1) Müşriklerin dileği üzerine, 2) Mekke'de, 3) Peygamberimizin hayâtında kendi tarafından, 4) Bir def'a izhâr olunmuş, 5) Ve ayın ikiye bölündüğü, 6) Ve bölükleri dağın iki tarafına ayrıldığı görülmüştür. Şu halde biribirlerini te'yîd ve Kur'ân'ı îzâh eden bu rivâyetler karşısında bu hadîseyi inkâr, bir mükâbere olduğu gibi, bu rivâyetler dışındaki rivâyetler ve mütâlâalar da çürüktür. Bu çürük mütâlâalardan birisi, bu mu'cizenin Peygamber zamânında vukū' bulmadığı, belki bunun kıyâmet alâmetlerinden birisi olarak ileride vukū' bulacağı iddiasıdır ki, Nesefî gibi bâzı müfessirler Hasan-ı Basrî'ye nisbet ederek nakletmişler, ve âyetteki mâzî sîgası mecâzen muzâri' ma'nâsına hamledilerek (سينشق يوم القيامة = *Kıyâmet günü bölünecek)* demişlerdir.

Yukarıdaki rivâyetlerin yanında bunun ilmî bir kıymeti olmamakla berâber ikinci âyet de —ki, müşriklerin her mu'cize gördükce: sihirdir, dedikleridir— böyle bir tefsîre müsâit değildir. Muzâri' ile te'vîle göre, ikinci âyetin de müşriklerin kıyâmet gününde Kamer mu'cizesini inkâr etmeleri sûretinde te'vîl etmek îcâb eder ki, pek ma'nâsız bir tevcîh olur ve bu sûrette müşriklerin sihir diye reddetmeleri yerinde olmaz[1].

---

[1] Hasan-i Basrî'ye nisbet edilen bu tefsîr, Atâ' İbn-i Ebî Rebah'dan da nakledilmiştir. İki büyük Tâbiî âlimine isnâd olunan bu tefsîri istib'âd ederek büyük müfessir ve mütefekkirimiz Küçük Hamdi merhûm *Kur'ân Dili Hak Dîni*'nde tevcîh ederek hulâsaten şöyle diyor: Bu iki Tâbiî İmâmı, âyette ve hadîsde meşhur olan mâzîdeki inşikâkı inkâr etmiş değil, âyetin diğer bir delâletini tavzîh ve tefsîr eylemişler ve vâkı' olan İnşikāk-ı Kamer mu'cizesinden ileride kamer'in büsbütün yarılıp kıyâmetin kopacağı ma'nâsını anlamak lüzûmunu ihtâr etmişlerdir. Ve *(Se-yenşakku fi'l-kıyâme)* demekle bu sevki göstermişlerdir.

İnşikāk-ı Kamer mu'cizesinin imkân-ı aklîsi cihetinin de eski filozoflarla kelâmcılar arasında derin münâkaşalara sebep olduğunu ilm-i kelâm kitablarında görüyoruz. Eski filozoflara göre, semâ ile semâvî ecrâmın hark ve iltiyâmı yâni bölünüp sonra biribirine eklenmesi mümkün değildir. Bu cihetle Şakk-ı Kamer mu'cizesinin vukūu muhaldir. Mütekellimîn de bunlara lüzûmu kadar cevap vererek aklen imkânını isbâta çalışmışlardır. Yeni hey'et nazariyeleriyle kadîm hikmetcilerin hark ve iltiyam faraziyeleri iflâs ettikğinden, o münâkaşalar da târihe karışmıştır. Güneş'in, ve küremizin de içinde bulunduğu güneş manzûmesinin kendisinden daha büyük ecrâmdan ayrılarak vücûd bulduğunu kabûl eden yeni hey'et nazariyeleri, İnşikāk-ı Kamer mu'cizesini kabûle daha müsâit olsa gerek. Âfâkî ve şühûdî mu'cizeler umûmiyetle âdete, tabîate muhâlif hârikalar olduğundan, aklî imkânını araştırmak lüzûmsuz bir meşgūliyettir. Belki mu'cize mefhûmumuza aykırıdır. Çünkü mu'cizenin aklen imkânını araştırmak onu âdete, tabîate takrîb ve onun kabûlünü teshîl etmekten başka bir şey değildir.

İnşikāk-ı Kamer mu'cizesinin vukūunu akla takrîb ve kabûlünü te'mîn için Enes İbn-i Mâlik hadîsinden istiâne ile şöyle bir tez de müdâfaa edilerek : Ay hakîkatte iki parçaya bölünmemiştir; belki ona bakanların nazarında öyle görülmüştür, denilmiştir. Bu tezi açık bir ifâde ile müdâfaa eden Dehlevî Şâh Veliyyullāh'dır. Enes İbn-i Mâlik, hadîsinde : Mekke müşrikleri Peygamber'den bir âyet göstermesini istediler de Resûlullāh onlara ayı iki parça gösterdi, dediği yukarıda görülmüştü. Mekkelilerin ayı iki parçaya bölünmüş gördükleri muhakkak olmakla berâber ay nefsü'l-emirde ve hakîkatte ikiye bölündü mü, yoksa Mekkelilere öyle mi gösterildi? Enes hadîsinin rivâyet tarzı ikinci şıkka daha müsâid görülmüştür. Şeyh Muhyiddîn-i Arabî'nin, *Fütûhât*'ında: "*Mekke müşriklerinin istedikleri mu'cize vukūa gelmiştir. Fakat ay nefsü'l-emirde ve hakîkatte öyle görülmüş müdür, yoksa bakanların ve onu görenlerin gözlerine mi öyle görünmüştür?. Bunu araştırmak lüzumsuzdur. Bu ihtimâl ancak vâkıanın hakîkatte gözle görülen gibi olduğunu muhbirin haber vermesiyle münteft olur*" demesi de yukarıdaki tezi müdâfaa eder mâhiyettedir. Gazâlî'nin de bu nokta-i nazara mütemâyil olduğu bildiriliyor. Bu tez de çok tehlikelidir. Ve mu'cizenin vukūunu akla takrîb etmek isterken onu bir sihir derekesine indirmektir ki, Mekke müşriklerinin iddiasıdır.

HULÂSA : İnşikāk-ı Kamer bir mu'cizedir, âdete muhâlif bir hârikadır. Onu şöyle böyle te'vîl ve tevcîh etmeyerek olduğu gibi kabûl gerektir.

Bu Sıdk-ı Nübüvvet delîlini Mekkelilerle mülhakātından gelen yolcuların gördükleri rivâyet olunduğu halde, başka yerlerde görüldüğüne dâir hiç bir haber rivâyet olunmamıştır. Fakat başkalarının görmemeleri, hâdisenin sıhhat-i vukūu hakkında bir şüphe uyandırmaz. Mu'cizenin mesnedi olan kudret ve hikmet-i İlâhiyye mu'cize isteyenlere göstermiş de başkalarına göstermemiş olabilir. Küre-i kamerin medârının tehâlüfü de müstakil bir sebeb sayılabilir. Çünkü ay, küremiz üzerindeki bütün insanlara bir nokta üzerinde görünmüyor ki... Kürenin bir kısmında tulû' etmezden önce öbür kısmında doğuyor. Küsûf hâdisesi de böyle değil midir? Kürenin bir tarafında görünür, öbür tarafında görünmez; bir tarafta küllî, öbür tarafta cüz'î olur. Sonra gece vakti herkesin râsıd bir halde bulunmayıp uyur olması da bir sebeb olarak zikrolunabilir.

1484. عَنْ عُرْوَةَ ٱلْبَارِقِيِّ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ أَنَّ ٱلنَّبِيَّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَعْطَاهُ دِينَاراً يَشْتَرِي لَهُ بِهِ شَاةً فَٱشْتَرَى لَهُ بِهِ شَاتَيْنِ فَبَاعَ إِحْدَاهُمَا بِدِينَارٍ وَجَاءَهُ بِدِينَارٍ وَشَاةٍ فَدَعَا لَهُ بِالْبَرَكَةِ فِي بَيْعِهِ فَكَانَ لَوِ ٱشْتَرَى ٱلتُّرَابَ لَرَبِحَ فِيهِ.

TERCEMESİ

Bârıkî Urve *radiya'llāhu anh*'den şöyle rivâyet olunmuştur: Bir kere Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* kendisine bir (kurbanlık) koyun alması için Urve'ye bir dînar[1] vermişti. O da bir dînar ile iki koyun almış, sonra bu koyunların birisini bir dînâra satarak Resûlullāh'a bir dînar ve bir koyunla

[1] Asr-ı Saâdet'te tedâvül eden dînar ve dirhemler hakkında bu eserimizin 5 inci cildinde 61 (İkinci baskı : 47) ve ondan sonraki sahîfelerde îzâhat vardır. Oraya bakınız!.

gelmişti. Bunun üzerine Resûlullāh Urve'ye alım ve satımında bereket olması sûretiyle duâ etti. Ve bundan böyle Urve, toprak satın alsa ondan da herhalde kazanır oldu.

Î Z Â H I

Bu hadîs de Alâmât-ı Nübüvvet bâbının hadîslerindendir. Hadîsin unvâna mutâbakat noktası da Resûlullāh'ın Urve'ye hayır ve bereketle duâ buyurması, ve bir mu'cize olarak onun da toprağa sarılsa altın olmak[1] derecesinde kazanç tâlihinin açılmasıdır.

Ahmed İbn-i Hanbel'in rivâyetinde şu ziyâdeler vardır: Bir kere Resûlullāh'a, pazara satılık bir sürü koyun geldiği arzolundu. O da bana bir dînar vererek : Ey Urve, haydi şu sürüye git de bize bir koyun alıver! buyurdu. Ben de gittim. Sürü sâhibiyle pazarlık ederek ondan bir dînâra iki koyun aldım... Ahmed İbn-i Hanbel'in rivâyetinde, Resûlullāh'ın duâsının : Yâ Rab, Urve'nin alım, satımda hayırlaşarak el sıkmasını ona mübârek kıl! sûretinde olduğu da bildirilmiştir. Müşârün-ileyh, kazanç tâlihinin açıklığı menkıbelerine bir nümûne olarak demiştir ki : Ben bir kere Kûfe suyunu satın almıştım. Âilemin yanına varmadan bu muâmeleden kırk bin dirhem para kazandım. Müşârün-ileyhin asıl mesleki arsa alıp satmak imiş[2].

* * *

[1] Toprağa sarılsa altın olur, cümlesi Türk mesellerindendir ve hadîsin son fıkrasının bedî' bir ifâde tarzıdır. Bu mesel, kazanç tâlihi açık olan kimse hakkında îrâd olunur.

[2] Hadîsin râvîsi Bârıkî Urve, Ebu'l-Ca'd'dır. Peygamber Efendimiz'in Ashâb'ının âlimlerinden idi. Kûfe'de ihtiyâr-ı ikāmet etmiştir. Kendisinden on üç hadîs rivâyet olunmuştur. Onlardan birisi Buhârî ile Müslim'in birlikte rivâyet ettikleri bu hadîsdir. Kendisinden Kays İbn-i Ebî Hâzım, Şa'bî, Semmâk İbn-i Harb hadîs rivâyet etmişlerdir. Hazret-i Ömer'in hilâfeti zamânında Kûfe'ye kadı ta'yîn olunmuştur. Şa'bî'nin rivâyetine göre, Urve Kûfe'nin ilk kadısıdır.

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

فَضَائِلُ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَرَضِيَ عَنْهُمْ

وَمَنْ صَحِبَ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَوْ رَآهُ مِنَ الْمُسْلِمِينَ

فَهُوَ مِنْ أَصْحَابِهِ

BU BAHİS, NEBÎ SALLA'LLĀHU ALEYHİ VE SELLEM'İN ASHÂB'I RADİYA'LLĀHU ANHÜM'ÜN FAZÎLETLERİ HAKKINDAKİ HADÎSLERİ MUHTEVÎDİR.

Müslümanlardan Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* ile sohbet eden, yâhut Resûlullāh'ı gören (ve müslüman olarak ölen) kişi, Peygamber'in Ashâb'ındandır.

Fazâil, fazîletin cem'idir. Fazîlet nakîsanın zıddı ve rezîlenin mukābilidir ki, insana eksiklik getiren vicdânî temâyüller ve hâricî hareketlerdir. Şu halde *fazâil*, sâhibine yükseklik veren güzel huylar, dostâne ve hıyırhâhâne hal ve hareketler demek olur.

Ashâb sahb'ın cem'idir. Ve fi'l-asl masdar olan *Sahâbe* ma'nâsında müsta'meldir. Sahâbe, İbn-i Esîr'e göre, sâhibin cem'idir ki, hüsnü muâşeret eden yâr ve dost demektir.

Lûgat ve rivâyet âlimleri, Sahâbe'nin ıstılāhî medlûlünü ta'yîn ederken onun hudûdunu mesleklerinin îcâbına göre daraltmışlar, genişletmişlerdir. Bu sûretle Sahâbe, müteaddit sûrette ta'rîf edilmiştir. Bunlar arasında en meşhûr ta'rîf müellif *Buhârî*'nin yukarıdaki ta'rîfidir. Bu ta'rîfe göre Sahâbe iki kısım oluyor : Peygamber'le

görüşen, Peygamber'i gören. Peygamber'le görüşmek onu görmeyi istilzâm ederse de burada öyle bir mülâzeme yoktur. Çünkü Abdullāh İbn-i Ümm-i Mektûm, Peygamber Efendimiz'in bunca sohbetlerinde bulunan ve sohbeti âyetle müeyyed bulunan bir Sahâbî iken gözlerindeki amâ ârızasiyle Resûlullāh'ı görmek şerefine nâil olamamıştır.

Buhârî'nin bu ta'rîfinde noksan bir cihet vardır ki, biz o noksânı yukarıdaki tercümemizde kavis içinde : (Müslüman olarak ölen) kaydiyle göstererek telâfî ettik. Peygamber'i görerek veya sohbet-i seniyyelerinde bulunarak müslüman olup da sonra irtidâd eden kişi Sahâbe değildir. Çünkü müslümân olarak ölmek de Sahâbî olmanın müstakil bir şartıdır. Bu şart ile İbn-i Hatal, Rebîa İbn-i Ümeyye, Mıkyes gibi dîninden dönen mürtedlerin şerefli Ashâb câmiasından çıktıkları gösterilmiştir. Bu cihetle üçü de katl ile cezâlandırılmıştır. Bâzıları sohbet sırasında bâliğ olmayı ve erlik çağına ermiş bulunmayı da bir şart olarak kabûl etmişlerse de rivâyet ulemâsının cumhûru tarafından reddolunmuş ve Hasen İbn-i Alî *radiya'llāhu anhumâ* gibi gençler de Peygamber'in Ashâb'ı arasına alınmıştır.

Sahâbe'nin ta'rîfinde bâzıları ifrat ederek : Uzun zaman musâhabeti, bâzıları bu sohbetin bir iki sene devâmını, bir iki gazâda bulunmayı, bir kısmı da sohbetle berâber ahz ve rivâyeti şart kılmışlardır ki, bu kayıtları iltizâm edenler, Sahâbe sayısını azaltmışlardır. Bâzıları da bunun hilâfına Peygamber zamânına müslim olarak yetişmeyi kâfî görüp rü'yetle takyîd etmemişlerdir.

Peygamberimizi gören ve onunla musâhabe şerefine nâil olan Asr-ı Saâdet müslümanları başlıca iki toplu kısma ayrılır : Muhâcirler, Ensâr. Müellif Buhârî bu bahiste bu iki sınıftan her biri hakkında ve umûmî sûrette nâzil ve vârid olan Kur'ân'ın ve Peygamberimizin medih ve sitâyişlerini zikir ve rivâyet etmekle berâber hem Muhâcirlerin, hem de Ensâr'ın en seçme sîmâlarına âit menkıbeleri de ayrı ayrı bâblarda rivâyet etmiştir.

Muhâcirler, Allāh için ve İslâm Dîni'nin teessüs ve teâlîsi için dâr ve diyârını bırakarak Mekke'den Medîne'ye göç eden müslümanlardır. *Ensâr* da Medînelilerdir ki, Evs ve Hazrec kabîleleri halkı ile bunların emânı altında bulunup bunlara tâbi' olan müslümanlardır. Buhârî (Fazâil-i Ashâb) bahsine mutlak ve umûmî sûrette Ashâb'ın

medh-ü senâsını bildiren iki hadîs ile başlar. [Bu hadîslerin tercümeleri ve îzahları bu eserimizin 8 inci cildinde 1147, 1223 numaralarla geçti. Onlara bakınız!]. Sonra Muhâcirlerin, Ensâr'ın ve bu iki kısım Ashâb'ın sâdâtının menkıbelerini ale'd-derecât rivâyet eder.

Müellif ibtidâ Muhâcirlere açtığı bâbın unvânında Haşr ve Tevbe sûrelerinin iki âyetini unvân olarak zikretmiştir. Haşr sûresi'nin 8 inci âyetinde meâlen : [(Benî Nadîr gibi köylülerden —harbedilmeyerek— sulhan alınan emvâl ve emlâkin bir payı da) fukarâ Muhâcirlere âittir. O Muhâcirler ki : (Mekke müşriklerinin zulüm ve tazyîkıyle) memleketlerinden ve mallarından, mülklerinden çıkarılmışlardır. Bu (yoksulluğa katlanan) lar, Allah'dan bir fadl (yâni dünyâda bir geçim, âhirette sevâb) ve bir rızâ ve takdîr isterler, ve (hicretleriyle) Allāh'a ve Resûlüne yardım ederler. Bu vasıfları hâiz olan Muhâcirler, hâl ve hareketlerinde en doğru insanlardır] [1] buyurulmuştur.

Tevbe Sûresi'nin 40 ıncı âyetinde de buna tekaddüm eden iki âyetle berâber meâlen şöyle buyurulmuştur : [Ey îmân eden kullar! Size ne oldu ki : Allah yolunda hepiniz seferber olunuz! denilince, yerinize (bağlanarak) yığıldınız kaldınız?. Yoksa siz, âhiretten (vazgeçerek) dünyâ hayâtına râzı mı oldunuz?. Fakat dünyâ hayâtının intifâı, âhiret (hayâtının yanın) da ancak pek az bir şeydir. Eğer toplanıp seferber olmazsanız, Allah sizi çok ağrıtıp inleten bir azâb ile ta'zîb eder. Ve sizi başka kavimle değiştirir. Siz Allāh'a (yâhut) O'nun Peygamberine de hiç bir zarar yapamazsınız! Çünkü Allah, her şey'e bi-hakkın kādirdir. Eğer siz ona (Peygamber'e) yardım etmezseniz, Allah ona yardım (eder ve) etmiştir. Hani o küfredenler onu (Mekke'den) çıkardıkları zaman; o, iki (yolcu) nun biri olarak ikisi garde iken; o, yoldaşına (Ebû Bekr'e) : Mahzûn olma! Allah muhakkak bizimle berâberdir, deyince Allah ona nusratını göndermişti ve onu, görmediğiniz ordularla te'yîd buyurdu da şu küfredenlerin kelimesini (şirki) en alçak kıldı. Allāh'ın kelimesi (Tevhîd) ise en a'lâdır. Çünkü Allah her şey'e gālibdir, her şey'i maslahata müstenittir] [2].

---

[1] الفقراء المهاجرين الذين اخرجوا من ديارهم و اموالهم يبتغون فضلا من الله و رضوانا و ينصرون الله و رسوله اولئك هم الصادقون [سورة الحشر].

[2] (يا ايها الذين آمنوا مالكم اذا قيل لكم انفروا) الى قوله تعالى (والله عزيز حكيم) [سورة التوبة].

Resûlullâh'ın mağaradaki refîkının Ebû Bekr *radiya'llâhu anh* olduğunu Buhârî, Hazret-i Âişe, Ebû Saîd Hudrî, İbn-i Abbâs *radiya'llâhu anhüm*'den rivâyet ediyor. Hazret-i Âişe hadîsi aşağıda husûsî bir unvân ile ve uzun bir metin ile gelecektir. (1553) numaralı bu Hicret hadîsine bakınız!.

Buhârî'nin yine buradaki bir rivâyetine göre, Ebû Bekr *radiya'llâhu anh* demiştir ki : Biz mağarada iken aramağa çıkan müşrikler bize çok yaklaşmış, üstümüze gelmişlerdi. Ben :

— Yâ Resûla'llâh! Bunlardan birisi eğilip de ayaklarının altına baksa, bizi muhakkak görecektir, dedim. Resûlullâh :

— Ey Ebû Bekr, üçüncüleri Allah(ın kudreti ve yardımı) olan iki kimseyi ne zannediyorsun?. dedi.

Kur'ân'ın şehâdeti ve bir çok sahîh rivâyetlerin delâletleriyle Hazret-i Ebû Bekr'in Resûlullâh'a ğarda refâkati sâbit bir hakîkat olduğundan, ulemâ, Ebû Bekr'in şeref-i sohbetini inkârı küfür addetmişlerdir.

* * *

بَابُ فَضْلِ أَبِي بَكْرٍ بَعْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ

BU BAHİS KUREYŞ KABÎLESİNDEN ABDULLĀH İBN-İ EBÎ KUHÂFE, EBÛ BEKR ES-SIDDÎK RADİYA'LLĀHU ANH'İN FAZÎLETİNE DÂİR HADÎSLERİ MUHTEVÎDİR

Hazret-i Ebû Bekir, Resûl-i Ekrem Efendimiz'den iki sene sonra Mekke'de doğmuştur. Adı Abdullāh, babasının adı Ebû Kuhâfe Osmân; annesi de Ümmü'l-Hayr Selmâ'dır. Her iki taraftan Kureyş kabîlesine mensuptur. Yedinci batında Kâ'b'ın oğlu Mürre'de Resûl-i Ekrem'in nesebiyle birleşir.

Ebû Kuhâfe Osmân b. Âmir, Mekke'nin eşrâfındandı. Oğlu Ebû Bekir'den fazla yaşamış fakat müslümanlığı Mekke'nin fethinden sonra kabûl etmiştir.

Hazret-i Sıddîk, İslâmiyeti kabûl etmesine kadar geçen 38 senelik hayâtında aslā içki kullanmamış, putlara tapmamış, hurâfelerden kaçınmış, iffetiyle ve güzel ahlâkıyle tanınmış bir zât idi. Kendisine Resûl-i Ekrem, Peygamberliğini bildirdiği zaman, derhal tereddüt etmemiş, İslâmiyeti ilkönce kabûl eden o olmuştu. Babası, annesi, evlâd ve ahfâdı Ashâb-ı Kiram'dandı. Bu fazîlet başkalarına nasîb olmamıştı.

Hazret-i Ebû Bekir, Resûl-i Ekrem Efendimiz'in ilk halîfesidir. Erkekler içinde ilk müslüman olanıdır. Peygamberimizin kayınpederidir. Hazarda ve seferde Resûl-i Ekrem'in en sâdık ve en samîmî arkadaşı, O'nun vezîri ve müşâvir-i hâssı idi. Hazret-i Peygamber'e kemâl-i i'timâd ve i'tikādına mebnî "Sıddîk" ünvânını almıştır. Resûl-i Muhterem her işini onunla müzâkere ederdi. Hastalığı zamânında dahi imâmete onu tevkîl etmiş ve arkasında namaz kılmıştır.

1485. عَنْ جُبَيْرِ بْنِ مُطْعِمٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ أَتَتِ امْرَأَةٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَمَرَهَا أَنْ تَرْجِعَ إِلَيْهِ قَالَتْ أَرَأَيْتَ إِنْ جِئْتُ وَلَمْ أَجِدْكَ كَأَنَّهَا تَقُولُ الْمَوْتَ قَالَ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنْ لَمْ تَجِدِينِي فَأْتِي أَبَا بَكْرٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ

TERCEMESİ

Cübeyr İbn-i Mut'im *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, şöyle demiştir: Bir kere Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in huzûruna bir kadın gelmişti. (Avdet ederken) Resûlullāh kadına (tekrar) mürâcaat etmesini emîr buyurmaları üzerine, kadın sanki Resûlullāh'ın vefâtından kinâye ederek :

— Ya ben gelir de seni bulamazsam? diye sordu. *Salla'l-lāhu aleyhi ve sellem :*

— Şâyet beni bulamazsan Ebû Bekr'e mürâcaat et! diye cevâb verdi.

İZÂHI

Bu hadîsi Buhârî, Muhâcirlerin fazîleti bahsinde Ebû Bekr İbn-i Abdullāh İbn-i Ebî Kuhâfe *radiya'llāhu anh*'in menâkıbına dâir açtığı bir bâbında rivâyet etmiştir. Bundan önce müellifin bir rivâyeti daha vardır ki, onda da Mescid-i Saâdet'e açılan bütün kapıların açık bırakılmayıp kapatılması, yalnız Ebû Bekr'in kapısının açık bırakılması emîr buyurulduğu rivâyet olunmuştur.

Bu hadîs uzun bir metin ile ve bu eserimizin ikinci cildinde (292) rakamiyle tercümesi geçtiği için burada tekrar alınmamıştır. Oraya bakınız!.

Buhârî'nin Resûlullāh'tan sonra Ashâb-ı Kirâm içinde Ebû Bekr *radiya'llāhu anh*'in fazîleti hâiz bulunduğuna dâir Abdullāh

İbn-i Ömer'den de bir rivâyeti vardır. İbn-i Ömer der ki : Biz, Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in hayâtı zamânında : Ashâb içinde falan filândan hayırlıdır, falan da filândan hayırlıdır, diye görüşürdük ve netîcede Ebû Bekr'i sonra Ömer İbn-i Hattâb'ı sonra Osmân İbn-i Affân'ı *(radiya'llāhu anhüm)* hayırlıdır, der idik.

Müellifin burada Ebû Bekr'in fazîleti hakkında Abdullāh İbn-i Abbas'dan da şu rivâyeti vardır. Peygamber Efendimiz buyurmuştur ki : Muhabbeti samîmî ve zevâli gayr-i kābil bir dost edinecek olsaydım hiç şüphesiz Ebû Bekr'i intihâb ve ittihâz ederdim. Fakat o benim din kardeşim ve hazarda, seferde arkadaşımdır. Bir rivâyette de hadîsin son fıkrası : Lâkin İslâm kardeşliği daha fazîletlidir, sûretinde vârid olmuştur [1].

Bu hadîs, Abdullāh İbn-i Zübeyr'den de bir verâset mes'elesi münâsebetiyle şöyle rivâyet olunmuştur: Bir kere Kûfe ahâlîsinden Kûfe kadısı Abdullāh İbn-i Utbe İbn-i Mes'ûd, Abdullāh İbn-i Zübeyr'e bir mektup göndererek, ceddin (büyük babanın) mîrâsı keyfiyetini sormuş da İbn-i Zübeyr şöyle cevâb vermiş :

— Ebû Bekr — ki, hakkında Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem :* Eğer İslâm ümmeti içinden bir zâtı sâdık, samîmî dost edinecek olsam, muhakkak onu dost edinirdim! — demiştir. İşte bu zât, ceddi mîras hükmünde eb (baba) yerine koymuştur [2] ve büyük babayı baba gibi münferiden vâris kılmış, kardeşler için bir hak tanımamıştır, demiştir ki, İmam Ebû Hanîfe'nin mezhebidir.

* * *

1486. عَنْ عَمَّارٍ رَضِىَ ٱللهُ عَنْهُ قَالَ رَأَيْتُ رَسُولَ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَمَا مَعَهُ إِلَّا خَمْسَةُ أَعْبُدٍ وَ ٱمْرَأَتَانِ وَ أَبُوبَكْرٍ.

---

1 (عن ابن عباس عن النبى صلى الله عليه و سلم قال : لو كنت متخذا خليلا لاتخذت ابا بكر. و لكن اخى و صاحبى) و فى رواية (و لكن اخوة الاسلام افضل) [رواه البخارى].

2 عن ابن ابى مليكة قال: كتب اهل الكوفة الى ابن الزبير. فى الجد فقال: اما الذى قال رسول الله صلى الله عليه و سلم : لو كنت متخذا من هذه الامة خليلا لاتخذته انزله. ابا يعنى ابا بكر [رواه البخارى].

TERCEMESİ

Ammâr İbn-i Yâsir *radiya'llâhu anh*'den : "*Resûlullâh salla'llâhu aleyhi ve sellem'i* (ilk) *gördüğümde onun berâberinde* (ilk müslüman olarak) *beş köle, iki kadın, bir de Ebû Bekr'den başka kimse yoktu*" dediği rivâyet olunmuştur.

Î Z Â H I

Hadîsin unvâna mutâbakat noktası, Hazret-i Ebû Bekr'in hür erkekler arasında ilk müslüman olmasıdır. Ammâr İbn-i Yâsir'in haber verdiği ilk müslüman beş köle de Bilâl-i Habeşî, Zeyd İbn-i Hârise, Âmir İbn-i Füheyre —ki, Ebû Bekr'in kölesidir ve efendisiyle berâber müslüman olmuştur— Ubeyd İbn-i Zeyd, Ebû Fükeyhe —ki, Safvân İbn-i Ümeyye'nin kölesi idi.— İbn-i İshâk'ın rivâyetine göre, Ebû Fükeyhe, Bilâl-i Habeşî müslüman olduğu sırada müslüman olmuştur ve efendisi kendisini ta'zîbe başlayınca Hazret-i Ebû Bekr satın alıp âzâd etmiştir. Bâzı siyerciler bu listedeki Ebû Fükeyhe'nin yerine Şukrân'ı zikretmişlerdir. İki kadın da: Hazret-i Hadîce ile Ümm-i Eymen, yâhut Sümeyye'dir.

Bu hadîsten İslâm dîninin ilk zuhûrunda, köle denilen mazlûm bir sınıfı himâyeye başladığı da anlaşılmaktadır. Orta devirlerde kölelik müessesesi dünyânın her tarafında ve bugünün en müterakkî milletleri arasında bütün fecâatiyle işlerken, İslâm dîni günden güne bu himâyesini arttırmış ve onlara hürler gibi efendicesine bir hayat te'mîn etmiştir. Müslümanlığın kölelik müessesesini himâye ve idâme ettiği ne kadar bâtıl bir iddiadır ve menfûr bir iftirâdır.

* * *

1487. عَنْ أَبِي ٱلدَّرْدَاءِ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُ قَالَ كُنْتُ جَالِساً عِنْدَ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذْ أَقْبَلَ أَبُو بَكْرٍ آخِذاً بِطَرَفِ ثَوْبِهِ حَتَّى أَبْدَى عَنْ رُكْبَتِهِ فَقَالَ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ

وَسَلَّمَ أَمَّا صَاحِبُكُمْ فَقَدْ غَامَرَ فَسَلَّمَ وَقَالَ يَا رَسُولَ اللهِ إِنَّهُ
كَانَ بَيْنِي وَبَيْنَ ابْنِ الْخَطَّابِ شَيْءٌ فَأَسْرَعْتُ إِلَيْهِ ثُمَّ نَدِمْتُ
فَسَأَلْتُهُ أَنْ يَغْفِرَ لِي فَأَبَى عَلَيَّ فَأَقْبَلْتُ إِلَيْكَ فَقَالَ يَغْفِرُ اللهُ
لَكَ يَا أَبَا بَكْرٍ ثَلَاثًا ثُمَّ إِنَّ عُمَرَ نَدِمَ فَأَتَى مَنْزِلَ أَبِي بَكْرٍ
فَسَأَلَ أَثَمَّ أَبُو بَكْرٍ فَقَالُوا لَا فَأَتَى إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ
وَسَلَّمَ فَسَلَّمَ عَلَيْهِ فَجَعَلَ وَجْهُ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
يَتَمَعَّرُ حَتَّى أَشْفَقَ أَبُو بَكْرٍ فَجَثَا عَلَى رُكْبَتَيْهِ فَقَالَ يَا رَسُولَ
اللهِ وَاللهِ أَنَا كُنْتُ أَظْلَمَ مَرَّتَيْنِ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ
وَسَلَّمَ إِنَّ اللهَ بَعَثَنِي إِلَيْكُمْ فَقُلْتُمْ كَذَبْتَ وَقَالَ أَبُو بَكْرٍ
صَدَقَ وَوَاسَانِي بِنَفْسِهِ وَمَالِهِ فَهَلْ أَنْتُمْ تَارِكُو لِي صَاحِبِي
مَرَّتَيْنِ فَمَا أُوذِيَ بَعْدَهَا.

TERCEMESİ

Ebü'd-Derdâ' *radiya'llāhu anh*'den şöyle dediği rivâyet olunmuştur : Bir kere ben, Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in yanında oturduğum sıra, bir de Ebû Bekr'in elbîsesinin eteğini dizkapakları açılıncaya kadar toplayarak (telâşla) geldiği görüldü ve Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* bize :

— Herhalde arkadaşınız birisiyle çekişmiş olacak, buyurdu. Sonra Ebû Bekr gelip selâm verdi. Ve :

— Yâ Resûla'llāh! Benimle Hattâb-oğlu arasında bir münâzaa vukū' buldu. Fakat bu münâkaşada ben Ömer'e tecâvüz etmiştim. Sonra pişmân oldum da Ömer'den kusûrumun affını diledim. Fakat Ömer imtinâ' etti. Ben de huzûrunuza geldim, dedi. Bunun üzerine Resûlullāh üç kere :

— Allah seni mağfiret etsin yâ Ebâ Bekr! buyurdu. Sonra Ömer de bu dargınlıktan nedâmet ederek ve Ebû Bekr'in evine giderek : Ebû Bekr burada mı? diye sormuş. Ev halkı : Hayır, burada değil, diye cevap vermeleri üzerine Ömer de Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in huzûruna geldi. Ve ona selâm verdi. Bu sırada Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in sîmâsı (nın rengi) değişmeğe başladı. Hattâ Ebû Bekr (Resûlullāh'ın Ömer'e itâb etmesinden) korktu da iki dizi üzerine çökerek iki kere :

— Yâ Resûla'llāh! Vallāhi bu işde ben Ömer'den ziyâde ileri gitmişimdir, dedi. Bunun üzerine Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* (hepimize hitâb ederek) :

— Şüphesiz ki, Allah beni size Peygamber göndermişti. Bunu size teblîğ ettiğimde hepiniz beni yalanlamıştınız da (Nübüvvetime yalnız) Ebû Bekr inanmıştı. Ve uğrumda canını, malını fedâ etmişti, buyurdu. Sonra Resûlullāh iki kere:

— Şimdi Ashâbım! Siz, (bu azîz) dostumu bu nisbetiyle, ve bu husûsiyetiyle bana bırakırsınız değil mi?. buyurdu. (Râvî Ebü'd-Derdâ' der ki :) Ebû Bekr hakkında izhâr olunan bu ta'zîm üzerine ba'de-mâ onun hatırı hiç incitilmedi [1].

---

[1] Ebû Bekr *radiya'llāhu anh*'in fazîleti ve bütün Ashâb üzerine tekaddümü hakkında rivâyet edilen bu hadîs Peygamber'in Ashâbı arasındaki mütekābil hürmet ve tesânüdü de İslâm ümmeti için nümûne-i imtisâl bir sûrette ifâde etmektedir.

1488. عَنْ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعَثَهُ عَلَى جَيْشِ ذَاتِ السَّلَاسِلِ قَالَ فَأَتَيْتُهُ فَقُلْتُ أَيُّ النَّاسِ أَحَبُّ إِلَيْكَ قَالَ عَائِشَةُ فَقُلْتُ مِنَ الرِّجَالِ فَقَالَ أَبُوهَا فَقُلْتُ ثُمَّ مَنْ قَالَ ثُمَّ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ فَعَدَّ رِجَالًا.

TERCEMESİ

Amr İbn-i Âs *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* Amr'ı, Zât-ı Selâsil (gazâsı için teçhîz olunan) asker üzerine kumandan nasbedib göndermişti. Râvî Amr der ki: (Bu gazâdan döndüğümüzde) Resûlullāh'ın huzûruna girdim. Ve:

— Yâ Resûla'llāh! Ashâb içinde size en sevimli kimdir? diye sordum. Resûlullāh:

— Âişe'dir! buyurdu. Ben:

— Erkeklerden kimdir? dedim. Resûlullāh:

— Âişe'nin babası! buyurdu. Ben:

— Sonra kimdir? dedim. Resûlullāh:

— Ömer İbn-i Hattâb buyurdu. Sonra Resûlullāh bir takım ricâlin adlarını saydı. (Amr İbn-i Âs der ki: Resûlullāh beni en sonraya bırakır korkusiyle sustum da başkalarını sormadım).

İZÂHI

Müellifin Kitâbü'l-Megāzî'de beyânına göre, bu Zât-ı Selâsil gazâsı, Lâhim ve Cüzâm gazâsıdır. Zât-ı Selâsil adiyle de anılır. Yine müellif Buhârî'nin İbn-i İshâk'tan rivâyetine göre, Zât-ı Selâsil: Beliy, Uzre, Benü'l-Keyn adlariyle anılan üç büyük kabîlenin bilâd ve diyârıdır. Bu diyâra Zât-ı Selâsil denilmesinin müteaddit

sebepleri bildiriliyorsa da bunların îzâhı lüzûmsuzdur. Bunlar arasında en ma'kûl tesmiye sebebi, İslâm aleyhinde harekete geçen bu kabîleler arasında sıkı bir bağlılık bulunmasıdır. Bu sefer Hicret'in yedi veya sekizinci yılının Cumâde'l-âhir'inde vukû' bulmuştu. Sebebi de İbn-i Sa'd'in beyânına göre, bu kabîlelerin Medîne'nin etrâfını kuşatmak için toplanmalarıdır. Resûlullāh bunu haber alınca Amr İbn-i Âs'ı çağırdı. Eline bir beyaz bayrak verdi. Ve Muhâcirlerden, Ensâr'dan teçhîz edilen üç yüz kişilik bir kuvvet üzerine kumandan nasbederek yollandırdı. Asker içinde Ebû Bekr, Ömer gibi en yüksek sîmâlar da vardı. Halbuki Amr İbn-i Âs Hâlid İbn-i Velîd ile berâber bu sene içinde yeni müslümân olmuştu. Amr, Arabın dâhîlerinden bulunduğundan, bu ta'yîn onu bir te'lîf ve taltîf idi. Arabın en cengâver bir bahâdırı olan Hâlid İbn-i Velîd de Hazret-i Alî ile berâber Yemen'e gönderilmişti. Resûl-i Ekrem Amr'in kumandasındaki kuvvetin arkasından imdatcı olarak Ebû Ubeyde İbn-i Cerrâh kumandasında iki yüz kişilik bir kuvvet daha gönderdi. Ve Ebû Ubeyde'ye Amr ile ihtilâf çıkarmamağa çalışmasını tenbîh buyurdu. Ebû Ubeyde Amr'e iltihak etti. Namaz vakti imam olmak isteyince, Amr: Ben askerin emâretini hâizim! diye Ebû Ubeyde'yi imâmetten men' etti. Bu harpten muzaffer dönen Amr İbn-i Âs Resûlullāh'ın kumandanlık tevcîhinden, ve muzaffer avdetinden aldığı cesâretle Peygamber'in huzûrunda: Yâ Resûla'llāh en çok kimi seversiniz! diye sormuştu. Ve : Seni! diye cevab verileceğini umuyordu. Fakat Resûlullāh, Amr'ın içinde yanan ihtirâsı pek iyi bildiği için : Âişe'yi severim, diye atlatmak istedi. Fakat Amr, suâlinde ısrâr edince ale'd-derecât Ashâb ın büyüklerini saymağa başladı. Amr İbn-i Âs baktı ki, her Sahâbî İslâm'daki kıdemine ve hizmetine göre, mevkiini alıyor ve kendisi sona kalıyor; Buhârî'nin Megāzî bahsindeki rivâyetine göre : Artık sükût etmeğe mecbûr oldum! diyor ki : Bu rivâyeti tercememizin sonunda kavis içinde gösterdik.

Buhârî'nin bu bâbda mevzûu-bahsimiz olan hadîse benzer şöyle bir rivâyeti daha vardır : Hazret-i Alî'nin oğlu Muhammed İbnü'l-Hanefiyye[1] der ki : Bir kere babama :

[1] Muhammed İbnü'l-Hanefiyye, Hasan ve Hüseyn *radiya'llāhu anhümâ*'dan sonra Hazret-i Alî'nin en âlim ve en müttekî oğludur. Vâlidesi Havle Bint-i Ca'fer İbn-i Keysü'l-Hanefiyye olduğu için anasına nisbetle iştihâr etmiştir.

— Resûlullâh *sallaʼllâhu aleyhi ve sellem*'den sonra halkın en hayırlısı kimdir? diye sordum. Babam :

— Ebû Bekr'dir! dedi. Ben :

— Sonra kimdir? dedim. Babam :

— Ömer'dir! dedi. Doğrusu, ben, babam Osman derse diye korktum da :

— Ömer'den sonra sensin! dedim. Babam :

— Oğlum, ben, müslümanlardan bir kişi olmaktan başka bir şey değilim! di (ye tevâzuʻ göster) di.

* * *

1489. عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ رَضِىَ اللهُ عَنْهُمَا قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ جَرَّ ثَوْبَهُ خُيَلَاءَ لَمْ يَنْظُرِ اللهُ إِلَيْهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ إِنَّ أَحَدَ شِقَّىْ ثَوْبِى يَسْتَرْخِى إِلَّا أَنْ أَتَعَاهَدَ ذٰلِكَ مِنْهُ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّكَ لَسْتَ تَصْنَعُ ذٰلِكَ خُيَلَاءَ.

TERCEMESİ

Abdullâh İbn-i Ömer *radiyaʼllâhu anhumâ*'dan rivâyete göre : Bir kere Resûlullâh *sallaʼllâhu aleyhi ve sellem :*

— Kim ki giydiği libâsını kibirlenerek (yerde) sürüklerse, Kıyâmet gününde Allah ona rahmet nazariyle bakmaz, buyurmuştu. Ebû Bekr :

— Yâ Resûlaʼllâh! Benim libâsımın iki tarafından birisi — ben onu sürünmekten korumazsam — muhakkak yerde sürünür! (Ne buyrulur?) diye sordu. Resûlullâh *sallaʼllâhu aleyhi ve sellem* de :

— Sen kaftanını sürüklemeyi kibirlenerek işler değilsin! diye cevap verdi.

1490. عَنْ أَبِي مُوسَى ٱلْأَشْعَرِيِّ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ أَنَّهُ تَوَضَّأَ
فِي بَيْتِهِ ثُمَّ خَرَجَ قَالَ فَقُلْتُ لَأَلْزَمَنَّ رَسُولَ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ
وَ سَلَّمَ وَ لَأَكُونَنَّ مَعَهُ يَوْمِي هٰذَا قَالَ فَجَاءَ ٱلْمَسْجِدَ فَسَأَلَ
عَنِ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالُوا خَرَجَ وَ وَجَّهَ هٰهُنَا فَخَرَجْتُ
عَلٰى إِثْرِهِ أَسْأَلُ عَنْهُ حَتَّى دَخَلَ بِئْرَ أَرِيسٍ فَجَلَسْتُ عِنْدَ ٱلْبَابِ
وَ بَابُهَا مِنْ جَرِيدٍ حَتَّى قَضٰى رَسُولُ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ
حَاجَتَهُ فَتَوَضَّأَ فَقُمْتُ إِلَيْهِ فَإِذَا هُوَ جَالِسٌ عَلٰى بِئْرِ أَرِيسٍ
وَ تَوَسَّطَ قُفَّهَا وَ كَشَفَ عَنْ سَاقَيْهِ وَ دَلَّاهُمَا فِي ٱلْبِئْرِ فَسَلَّمْتُ
عَلَيْهِ ثُمَّ ٱنْصَرَفْتُ فَجَلَسْتُ عِنْدَ ٱلْبَابِ فَقُلْتُ لَأَكُونَنَّ بَوَّابَ
رَسُولِ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ ٱلْيَوْمَ فَجَاءَ أَبُو بَكْرٍ رَضِيَ ٱللّٰهُ
عَنْهُ فَدَقَّ ٱلْبَابَ فَقُلْتُ مَنْ هٰذَا فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ فَقُلْتُ عَلٰى رِسْلِكَ
ثُمَّ ذَهَبْتُ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ ٱللّٰهِ هٰذَا أَبُو بَكْرٍ يَسْتَأْذِنُ فَقَالَ ٱئْذَنْ
لَهُ وَ بَشِّرْهُ بِٱلْجَنَّةِ فَأَقْبَلْتُ حَتَّى قُلْتُ لِأَبِي بَكْرٍ ٱدْخُلْ
وَ رَسُولُ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ يُبَشِّرُكَ بِٱلْجَنَّةِ فَدَخَلَ أَبُو بَكْرٍ
فَجَلَسَ عَنْ يَمِينِ رَسُولِ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ مَعَهُ فِي ٱلْقُفِّ

وَدَلَّى رِجْلَيْهِ فِي ٱلْبِئْرِ كَمَا صَنَعَ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَكَشَفَ عَنْ سَاقَيْهِ ثُمَّ رَجَعْتُ فَجَلَسْتُ وَقَدْ تَرَكْتُ أَخِي يَتَوَضَّأُ وَيَلْحَقُنِي فَقُلْتُ إِنْ يُرِدِ ٱللهُ بِفُلَانٍ خَيْراً يُرِيدُ أَخَاهُ يَأْتِ بِهِ فَإِذَا إِنْسَانٌ يُحَرِّكُ ٱلْبَابَ فَقُلْتُ مَنْ هٰذَا فَقَالَ عُمَرُ بْنُ ٱلْخَطَّابِ فَقُلْتُ عَلَى رِسْلِكَ ثُمَّ جِئْتُ إِلَى رَسُولِ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ فَقُلْتُ هٰذَا عُمَرُ بْنُ ٱلْخَطَّابِ يَسْتَأْذِنُ فَقَالَ ٱئْذَنْ لَهُ وَبَشِّرْهُ بِٱلْجَنَّةِ فَجِئْتُ فَقُلْتُ لَهُ ٱدْخُلْ وَبَشَّرَكَ رَسُولُ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِٱلْجَنَّةِ فَدَخَلَ فَجَلَسَ مَعَ رَسُولِ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي ٱلْقُفِّ عَنْ يَسَارِهِ وَدَلَّى رِجْلَيْهِ فِي ٱلْبِئْرِ ثُمَّ رَجَعْتُ فَجَلَسْتُ فَقُلْتُ إِنْ يُرِدِ ٱللهُ بِفُلَانٍ خَيْراً يَأْتِ بِهِ فَجَاءَ إِنْسَانٌ يُحَرِّكُ ٱلْبَابَ فَقُلْتُ مَنْ هٰذَا فَقَالَ عُثْمَانُ بْنُ عَفَّانَ فَقُلْتُ عَلٰى رِسْلِكَ فَجِئْتُ إِلٰى رَسُولِ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَخْبَرْتُهُ فَقَالَ ٱئْذَنْ لَهُ وَبَشِّرْهُ بِٱلْجَنَّةِ عَلٰى بَلْوٰى تُصِيبُهُ فَجِئْتُهُ فَقُلْتُ لَهُ ٱدْخُلْ وَبَشَّرَكَ رَسُولُ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِٱلْجَنَّةِ عَلٰى بَلْوٰى تُصِيبُكَ فَدَخَلَ فَوَجَدَ ٱلْقُفَّ قَدْ مُلِئَ فَجَلَسَ وِجَاهَهُ مِنَ ٱلشِّقِّ ٱلْآخَرِ.

TERCEMESİ

Ebû Mûsâ el-Eş'arî *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, müşârün-ileyh bir kere evinde abdest alıp dışarı çıkmıştı. Ebû Mûsâ (rivâyetine devâm ederek) der ki : Evden çıkınca : Artık bugün muhakkak Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in meclisine gitmek, ve bütün gün herhalde maiyyetlerinde bulunmak bana lâzımdır, diye ahdettim. Râvî der ki : Ebû Mûsâ bu niyetle Mescid(-i Saâdet)'e geldi. Ve Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'i sordu. Mescid'de bulunanlar : Resûlullāh Mescid'den çıktı ve şu cihete yönelip gitti, dediler. Ben de Mescid'den çıkıp Resûlullāh'ı sora sora peşisıra gittim. Nihâyet Resûlullāh'ı Erîs kuyusu(nun bulunduğu bosta)na girmiş buldum[1]. Ben de kapının yanına oturdum. Bu bostanın kapısı, hurma dalından yapılmıştı. Nihâyet Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* kazâ-yi hâcet edip abdest aldı. Ben de kalkıp Resûlullāh'ın yanına vardım. Gördüm ki, Resûlullāh Erîs kuyusuna ve kuyu ağzındaki bileziğinin ortasına oturmuş ve (serinlemek için) iki baldırını açarak kuyuya sarkıtmıştı. Ben Resûlullāh'a selâm verdim. Sonra geri dönüp kapının yanına oturdum. Ve kendi kendime : Artık bugün ben, Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in kapıcısı olurum, diye karar verdim. Bu sırada Ebû Bekr *radiya'llāhu ahn* gelmişti. Kapıyı çaldı. Ben : O kimdir? diye sordum. Ebû Bekr! dedi. Biraz müsâade ediniz! dedim. Sonra gittim; Yâ Resûla'llāh! Şu bekleyen Ebû Bekr'dir; (huzûrunuza gelmek için) müsâade istiyor, dedim. Resûlullāh : İzin ver ve onu Cennet'le müjdele! buyurdu. Geri döndüm. Ebû Bekr'e : Giriniz! Hem Resûlullāh *salla'llāhu*

---

[1] Erîs, Kubâ mevkiine yakın Medîne'de meşhûr bir bostandır. İçindeki kuyu da bostana izâfetle Erîs kuyusu diye anılmıştır. Hazret-i Osman'ın hilâfeti zamânında Peygamberimizden intikâl edegelen Hâtem-i Saâdet, Halîfenin parmağından bu kuyuya düşmüştü.

aleyhi ve sellem seni Cennet'le müjdeler, dedim. Ebû Bekr girdi. Ve kuyu bileziğinde Resûlullāh'ın sağ tarafına isâbet eden yere oturdu. Ve baldırlarını açarak Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in yaptığı gibi ayaklarını kuyuya sarkıttı. Sonra ben dönüp (kapı yanındaki yerime geldim) oturdum. Ben, (evden çıkarken) kardeşimi[1] abdest alıp arkamdan bana yetişmek üzere bırakmıştım. Kardeşimi kastederek : Allah filân hakkında hayır ve saâdet kastederse şimdi o da buraya gelir, diye hatırladım. Bu sırada birisi kapıyı salladı. Kimdir o? dedim. Ömer İbnü'l-Hattâb'dır! diye cevap verdi. Biraz müsâade ediniz! dedim. Sonra Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e geldim, selâm verip : Yâ Resûlullāh, şu bekleyen Ömer İbnü'l-Hattâb'dır; müsâade istiyor, dedim. Resûlullāh : İzin ver, ve onu Cennet'le müjdele! buyurdu. Geldim ve Ömer'e : Giriniz! Ve Resûlullāh seni Cennet'le müjdeledi, dedim. Ömer de girdi. Ve kuyu ağzındaki bileziğin Resûlullāh'ın sol tarafına tesâdüf eden yerine oturdu. O da iki ayağını kuyuya sarkıttı. Sonra ben kapı yanındaki yerime dönüp oturdum. Yine (kardeşimi hatırlıyarak) : Allah filân hakkında hayır ve saâdet dilerse, o da buraya gelir (bu saâdete erişir) dedim. Yine bir adam geldi, kapıyı depretti. Kimdir o? dedim. Osman İbn-i Affân'dır, dedi. Biraz müsâade ediniz! dedim. Ve Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e gelip haber verdim.. Resûlullāh : İzin ver, onu da kendisine erişecek belâ ve imtihan üzerine[2] Cennet'le müjdele! buyurdu. Ben de geldim ve Osman'a : Giriniz! Resûlullāh seni, cenâbınıza erişecek belâ ve musîbet üzerine Cennet'le müjdeledi, dedim. O da

[1] Ebû Mûsâ el-Eş'arî'nin iki kardeşi vardı : Ebû Rühm, Ebû Bürde. Muhammed adında üçüncü bir kardeşi olduğu da söyleniyor. Bunlar arasında en meşhûr olan Ebû Bürde'dir; Adı da Amr'dır.

[2] İhbar buyurulan bu belâ ve mihnet bir mu'cize olarak Hazret-i Osman'ın şehâdeti fâciasiyle tahakkuk etmiştir.

girdi. Fakat kuyu bileziğini dolmuş buldu da Resûlullâh'ın karşısında başka tarafa oturdu.

1491. عَنْ أَبِي سَعِيدٍ ٱلْخُدْرِيِّ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا تَسُبُّوا أَصْحَابِي فَلَوْ أَنَّ أَحَدَكُمْ أَنْفَقَ مِثْلَ أُحُدٍ ذَهَباً مَا بَلَغَ مُدَّ أَحَدِهِمْ وَلَا نَصِيفَهُ.

TERCEMESİ

Ebû Saîd-i Hudrî *radiya'llâhu anh*'den gelen rivâyete göre, Nebî *salla'llâhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur :

(Ey müstakbel müslümanlar!) Sakın Ashâb'ıma sebb ü şetm etmeyiniz. (Onların şeref ve fazîleti yüksektir. Bakınız!) Sizden birinin Uhud (dağı) kadar altın sadaka verdiği farzedilse, bu (muazzam sadakanın sevâbı) Ashâb'dan birisinin iki avuç (hurma) sadakası (fazîleti) ne erişemez. (Hattâ) bunun yarısına da ulaşamaz.

İZÂHI

Bu hadîs mutlak ve umûmî sûrette Ashâb hakkında vârid olduğundan, bunun Ebû Bekr'in fazîleti bâbından ziyâde Fazâil-i Ashâb bahsinin başında rivâyet edilmesi münâsibti. *Buhârî* Şârihleri Ashâb'ın umûmunda Ebû Bekr de dâhildir, diye bir münâsebet bildirmişlerse de bu da pek uzak bir tevcihtir. Hadîsteki (لا تسبوا = Sövmeyiniz!), hitâbı, müslümanlardan Sahâbî olmayanlara âittir. Binâenaleyh müstakbel müslümanlar Resûlullâh'ın sağlığında hazır farzedilerek hitap edilmiş oluyor ki, tercememizde buna işâret ettik.

Hadîsdeki (Müd), bir sâ'ın dörtte biri mikdârında taâm istiâb eder ölçektir ki, Hicâz halkına ve Şâfiîlere göre, bir rıtıl ile bir rıtlın üçte biri mıkdârıdır. Iraklılara ve Hanefîlere göre, iki rıtıldan ibâ-

rettir[1]. Müddün en amelî ölçüsü, iki avuç birleştirilerek hapazlamaktır. Bunun istiâb ettiği hubûbat miktârına Müd denir. Peygamber Efendimiz'in müddü misâl ve mikyâs olarak intihâb ve onunla takdîr buyurmaları, müddün, verilen sadaka mikdârının örf ve âdette asgarî haddi ve en azı olması i'tibâriyledir.

1492. عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ صَعِدَ أُحُدًا وَ أَبُو بَكْرٍ وَ عُمَرُ وَ عُثْمَانُ فَرَجَفَ بِهِمْ فَقَالَ اُثْبُتْ أُحُدُ فَإِنَّمَا عَلَيْكَ نَبِيٌّ وَ صِدِّيقٌ وَ شَهِيدَانِ.

TERCEMESİ

Enes İbn-i Mâlik *radiya'llāhu anh*'den rivâyet olunduğuna göre, Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* bir kere Ebû Bekr, Ömer, Osman *(radiya'llāhu anhüm)* ile birlikte Uhud'e çıkmıştı. Orada bulundukları sırada dağ deprendi. Bunun üzerine Resûlullâh : Ey Uhud, uslu dur! Bil ki, üstünde bir Peygamber, doğru seciyeli bir zât, iki de şehîd bulunuyor, buyurdu.

İZÂHI

UHUD : Medîne'nin şimâlinde ve bir mil mesâfede vâkı' bir dağdır. Uhud harbine sahne olan bu dağ, bu hadîsdeki gibi İslâm Târihine âit bir çok hâtıralarla doludur. Bunun için Peygamber Efendimiz Tebük seferinden Medîne'ye dönüp gelirken Uhud'u görünce : İşte dağcağız! O bizi sever, biz de onu severiz, sözleriyle bu dağa büyük şeref vermiştir. [Bu eserimizin 5 inci cildinde 737 numara ile geçen hadîse bakınız!. 373 (İkinci baskı : 279) üncü sahîfeden başlar].

---

[1] Sâ', Müd, Rıtıl hesapları riyâzî şekilleriyle bu eserimizin beşinci cildinin 498 (İkinci baskı: 372) inci ve mâ-ba'di sahîfelerinde îzâh edilmiştir. Oraya babakınız!.

Bu hadîsin rivâyet tarîkının sıhhat ve kuvvetinde şüphe yoktur. Bununla berâber böyle bir sıhhat ve kuvveti hâiz diğer bir tarîkında da Uhud yerinde (Hirâ' rivâyet olunmuştur. Ezcümle Müslim'in Ebû Hüreyre'den bir rivâyeti : (Resûlullāh Hirâ' dağının üstünde Ebû Bekr, Ömer, Osman ve daha başkaları ile bulunduğu sıra...) sûretindedir. Hirâ' dağı ise Mekke'de bulunduğundan bu vâkıanın hem Medîne'de, hem de Mekke'de cereyân ettiğini ve bu sûretle teaddüdünü kabûl etmek îcâb eder.

Hadîsdeki Sıddîk ile Ebû Bekr, iki şehid ile de Ömer'le Osman murâd edilmiştir.

* * *

1493. عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ إِنِّي لَوَاقِفٌ فِي قَوْمٍ نَدْعُو اللّٰهَ لِعُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ وَ قَدْ وُضِعَ عَلَى سَرِيرِهِ إِذَا رَجُلٌ مِنْ خَلْفِي قَدْ وَضَعَ مِرْفَقَهُ عَلَى مَنْكِبِي يَقُولُ رَحِمَكَ اللّٰهُ إِنِّي كُنْتُ لَأَرْجُو أَنْ يَجْعَلَكَ اللّٰهُ مَعَ صَاحِبَيْكَ لِأَنِّي كَثِيراً مِمَّا كُنْتُ أَسْمَعُ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ يَقُولُ كُنْتُ أَنَا وَ أَبُو بَكْرٍ وَ عُمَرُ وَ فَعَلْتُ وَ أَبُو بَكْرٍ وَ عُمَرُ وَ انْطَلَقْتُ وَ أَبُو بَكْرٍ وَ عُمَرُ فَإِنْ كُنْتُ لَأَرْجُو أَنْ يَجْعَلَكَ اللّٰهُ مَعَهُمَا فَالْتَفَتُّ فَإِذَا هُوَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ .

TERCEMESİ

Abdullāh İbn-i Abbâs *radiya'llāhu anhumâ*'dan şöyle dediği rivâyet olunmuştur : Ömer İbnü'l-Hattâb (vefât ettiğinde, ve hayır ile şehâdet) ettiğimiz sıra ben, bir cemâat

içinde ayakta idim, Ömer (in nâşı) tabutuna konmuştu. Cemâat Ömer İbnü'l-Hattâb için Allāh'a duâ ettiler.

Birisi omuzuma dirseğini koymuş şöyle diyordu :

— Ey Ömer! Allāh sana rahmet etti. Ben, Allāh'ın muhakkak seni, iki dostunla (Resûlullāh ve Ebû Bekr'le) berâber bulunduracağını kuvvetle umuyorum. Çünkü ben, Resûlullāh *sallaʼllāhu aleyhi ve sellem*'in çok def'a bir düziye : "*Ben, Ebû Bekr ve Ömer'le şöyle oldum; ben, Ebû Bekr ve Ömer'le şöyle işledim; ben Ebû Bekr ve Ömer'le şuraya gittim*" dediğini işitmiştim. Bunun için ben, Allāh'ın seni (Hücre-i Saâdet'te) iki dostunla berâber bulunduracağını kuvvetle umardım. (İbn-i Abbâs der ki :) bir de dönüp baktım ki : Bu hitâbe sâhibi, Alî İbn-i Ebî Tâlib *radiyaʼllāhu anh*'dir.

İZÂHI

Buhârî bu hadîsi burada Ebû Bekr'in menkabesi olarak arzetmekle berâber aşağıda bâzı farklarla berâber Ömer'in fazîleti hakkında da rivâyet etmiştir[1]. Ve hadîs her ikisinin fazîletine delâlet etmektedir. Fakat Ebû Bekr'in her şeyde kıdemi vardır. Burada da Peygamber Efendimiz Ebû Bekr'i Ömer'e takdîm ederek zikretmiştir.

Burada Buhârî Ebû Bekr'in bir menkıbesini daha rivâyet etmiş ise de 1479 numara ile tercümesi geçen bu hadîsi, müellif Zebîdî ihtisâr için *Tecrîd*'e almamıştır. Oraya bakınız!.

* * *

[1] Oradaki metin şöyledir : (ذهبت انا و ابوبكر و عمر و دخلت انا و ابو بكر و عمر و خرجت انا ابو بكر و عمر = *Ben, Ebû Bekr ve Ömer'le gittim; ben, Ebû Bekr ve Ömer'le girdim; ben Ebû Bekr ve Ömer'le çıktım)* sûretindedir.

بَابُ مَنَاقِبِ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ أَبِي حَفْصٍ
الْقُرَشِيِّ الْعَدَوِيِّ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ

BU BAHİS, KUREYŞ KABÎLESİNİN ADİYY İBN-İ KÂ'B ŞU'BESİNE MENSÛB OLAN EBÛ HAFS ÖMER İBNÜ'L-HATTÂB RADİYA'LLÂHU ANH'İN MENKIBELERİNE DÂİR HADÎSLERİ MUHTEVÎDİR

Hazret-i Ömer'in babası Hattâb İbn-i Nüfeyl'dir; Kureyş'in eşrâfındandır. Vâlidesi Hanteme de Hâşim İbn-i Muğîre'nin kızıdır; Adevî'dir. Resûlullāh'ın ikinci halîfesi olup kendisine Peygamber Efendimiz tarafından (Fâruk) lâkabı ve (Ebû Hafs) künyesi bahşolunmuştur. Hamâsetin, adâletin mülk ve millet idâresinin canlı bir örneği olan Ömer hakkında bir çok Siyer ve Tabakāt müellifleri müstakil eserler yazmışlardır. Bu cihetle Peygamberimizin bu halîfesinin nâmını şarkta, garbda tanımadık bir mütefekkir yoktur, diyebiliriz. Ve bu kısa îzâh ile iktifâ ederek hadîslere başlıyoruz :

1494. عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللّٰهِ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ رَأَيْتُنِي دَخَلْتُ الْجَنَّةَ فَإِذَا أَنَا بِالرُّمَيْصَاءِ امْرَأَةِ أَبِي طَلْحَةَ وَ سَمِعْتُ خَشَفَةً فَقُلْتُ مَنْ هٰذَا فَقَالَ هٰذَا بِلَالٌ وَ رَأَيْتُ قَصْراً بِفِنَائِهِ جَارِيَةٌ فَقُلْتُ لِمَنْ هٰذَا

فَقَالَ لِعُمَرَ فَأَرَدْتُ أَنْ أَدْخُلَهُ فَأَنْظُرَ إِلَيْهِ فَذَكَرْتُ غَيْرَتَكَ

فَقَالَ عُمَرُ بِأَبِي وَ أُمِّي يَا رَسُولَ اللّٰهِ أَعَلَيْكَ أَغَارُ .

TERCEMESİ

Câbir İbn-i Abdullāh *radiya'llāhu anhumâ*'dan Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğu rivâyet olunmuştur : (Bir kere rü'yâmda) ben, kendimi Cennet'e girmiş gördüm. Ve orada Ebû Talha'nın karısı Rümeysâ ile karşılaştım. Bir de gürültüsüz, sâkin bir ayak sesi işittim. Ve :

— Kimdir bu? diye sordum. Cibrîl :

— Bilâl'dir! diye cevab verdi. Cennet'te bir de (muhteşem) köşk gördüm. Avlusunda bir câriye vardı. Ben :

— Bu köşk kimindir? diye sordum. Cibrîl :

— Ömer'indir! diye cevab verdi. Onun içine girmek ve bakmak (gezip görmek) istedim. Fakat ey Ömer! Senin kıskançlığını hatırladım, (diye lâtîfe etti). Bunun üzerine Ömer:

— Babam, anam sana kurban olsun yâ Resûla'llāh!. Sana karşı mı kıskancım? diye cevap verdi.

İ Z Â H I

Hadîste adı geçen Ebû Talha, Ensâr'dan Zeyd İbn-i Sehl'dir. En bahâdır bir İslâm mücâhididir. Peygamber Efendimiz : "*Gazâ meydanında Ebû Talha'nın bir haykırması, düşman üzerinde yüz bahâdır kuvvetinden daha müessirdir*" buyurmuştur[1]. Ebû Talha'nın karısı Rümeysâ'nın asıl adı, Sehle ve bir rivâyete göre, Rümeyle'dir. Bu kadın, Enes İbn-i Mâlik'in anasıdır, deniliyorsa da yanlıştır.

Enes İbn-i Mâlik'in anası, en sahîh rivâyetlere göre, Ümm-i Süleym'dir[2]. Şu halde Rümeysâ İbnü't-Teyn'in dediği gibi Ebû Talha'nın Ümm-i Süleym'den başka bir karısı olmak îcâb eder.

[1] Bu eserimizin 4 üncü cildinin 490 (İkinci baskı : 385) ıncı sahîfesine bakınız!.

[2] Bu eserimizin 4 üncü cildinin 547, 548 (İkinci baskı : 428, 429) inci sahîfelerine bakınız!.

Bu hadîsin diğer bir rivâyet tarîkı da Ebû Hüreyre rivâyetiyle ve 1341 rakamiyle bu ciltte geçti. Oraya da bakınız!.

Bu hadîsten sonra Buhârî Abdullâh İbn-i Ömer'den de şu hadîsi rivâyet ediyor : Peygamber Efendimiz buyurmuş ki : Bir kere uyurken bana (bir bardak) süt sunuldu. Ben sütü içtim, hem o kadar içtim ki, şimdi bile onun kanıklığı tırnaklarımda cereyân eder, sanıyorum. Sonra (artığımı içmesi için bardağı) Ömer'e sundum. Ashâb :

— Yâ Resûla'llâh, bu rü'yânızı ne ile te'vîl edip yordunuz? diye sormuşlardır. Resûlullâh :

— İlim ile! buyurmuş.

Bu hadîsin bir rivâyet tarîkı, İlim bahsinde 73 rakamiyle tercümesi geçti. Buna ve 1479 numaralı İbn-i Ömer hadîsine bakınız!.

* * *

1495. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ أَنَّ رَجُلاً سَأَلَ ٱلنَّبِيَّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ ٱلسَّاعَةِ فَقَالَ مَتَى ٱلسَّاعَةُ قَالَ وَمَا ذَا أَعْدَدْتَ لَهَا قَالَ لَا شَيْءَ إِلَّا أَنِّي أُحِبُّ ٱللّٰهَ وَرَسُولَهُ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ أَنْتَ مَعَ مَنْ أَحْبَبْتَ قَالَ أَنَسٌ فَمَا فَرِحْنَا بِشَيْءٍ فَرَحَنَا بِقَوْلِ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْتَ مَعَ مَنْ أَحْبَبْتَ قَالَ أَنَسٌ فَأَنَا أُحِبُّ ٱلنَّبِيَّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَبَا بَكْرٍ وَعُمَرَ وَأَرْجُو أَنْ أَكُونَ مَعَهُمْ بِحُبِّي إِيَّاهُمْ وَإِنْ لَمْ أَعْمَلْ بِمِثْلِ أَعْمَالِهِمْ .

TERCEMESİ

Enes İbn-i Mâlik *radiya'llâhu anh*'den rivâyet olunduğuna göre, şöyle demiştir : Bir kimse Nebî *salla'llâhu aleyhi ve sellem*'e Kıyâmetten suâl edip :

— Yâ Resûla'llâh! Kıyâmet ne zaman kopacak? dedi. Resûlullâh ona (hakîmâne bir üslûb ile) :

— O sâate, o güne ne hazırladın? diye sordu. Sâil :

— Hiç bir şey hazırlamadım. Yalnız ben, Allâh'ı ve Nebî *salla'llâhu aleyhi ve sellem*'i sever (bir adam) ım! dedi. Resûlullâh da :

— Öyle ise sen, sevdiklerinle berâber (bulunacak) sın! diye müjdeledi. Enes İbn-i Mâlik der ki : Nebî *salla'llâhu aleyhi ve sellem*'in bu : Sen, sevdiklerinle berâbersin! müjdesine sevindiğimiz gibi hiç bir şey bizi sevindirmedi. Yine Enes der ki :

— Ben, Nebî *salla'llâhu aleyhi ve sellem*'i, Ebû Bekr'i, Ömer'i severim. Onlara olan bu aşk ve muhabbetim sebebiyle (kıyâmette) onlarla berâber olacağımı (Allâh'ın inâyetinden) umarım. Velev ki onların hayır işlerine benzer hayır ve ibâdet işlememiş olayım.

Î Z Â H I

Bu suâli soran kimsenin adını ta'yîn husûsunda müteaddit isimler bildiriliyor : Zülhüveysıre, Ebû Mûsâ el-Eş'arî, Ebû Zerr-i Gıfârî o cümledendir. Şârih Aynî bu müteaddit rivâyetleri te'lîf ederek : Soranların müteaddit olması ihtimâli vardır, diyor.

Bu hadîsten önce Buhârî'nin üç rivâyeti daha vardır ki, *Tecrîd*'e hiç alınmamıştır. Bu cihetle bunları burada Türkçemize çevirmedikçe geçemiyeceğiz.

BİRİNCİSİ: Sa'd İbn-i Ebî Vakkâs'ın şu sûretle rivâyetidir : Bir kere Ömer İbn-i Hattâb, Resûlullâh *salla'llâhu aleyhi ve sellem*'in huzûruna girmek üzere izin istemişti. Halbuki Resûlullâh'ın yanında Kureyş (kabîlesin) den birtakım kadınlar vardı; (bir hâcet için gelmişlerdi) Resûlullâh ile konuşuyorlardı. Ve sesleri Resûlullâh'ın sesinden yüksek bir tonda olarak çok söyleniyorlardı[1]. Ömer İbn-i Hattâb izin isteyince bu kadınlar hemen kalktılar

---

[1] O zaman henüz "*Ey mü'minler* (Peygamberle görüşürken) *sakın sesinizi O'nun sesinden üstün yükseltmeyiniz!*" meâlindeki âyet-i kerîme nâzil olmamıştı.

hicâba mübâderet ettiler. Resûlullāh *salla'llāhu âleyhi ve sellem* Ömer'in gelmesine müsâade etti. Ömer, huzûra girdiği sıra Resûlullāh (kadınların bu hâline) gülüyordu. Bunun üzerine Ömer :

— Yâ Resûla'llāh, Allah seni meserrette dâim buyursun! temennîsinde bulundu. (Ve nezâketle bu meserretin sebebini sormuş oluyordu). Resûlullāh cevâben :

— Yanımda bulunan şu kadınların hâline taaccüb ettim : Onlar senin sesini işitince acele perdeye koştular! buyurdu. Bunun üzerine Ömer :

— Yâ Resûla'llāh, siz, onların tevkîr ve ta'zîmine daha lâyıksınız! dedi. Ve kadınlara hitâben de :

— Ey nefisleri düşman olan kadınlar! Resûlullāh'a ta'zîm etmeyip de benden mi çekiniyorsunuz? dedi. Kadınlar da :

— Evet senden çekiniyoruz!. Çünkü sen, Resûlullāh'tan daha yoğun sözlü ve daha katı yüreklisin, dediler [1]. Bunun (bir münâkaşa hâlini alması) üzerine Resûlullāh :

— Sus, yâ Ömer! Hayâtım yed-i kudretinde olan Allāh'a yemîn ederim ki : Sen bir yolda giderken şeytan, aslā sana yaklaşamaz. Herhalde o, senin yolundan başka bir cihete yönelip gider, buyurdu.

İKİNCİSİ : Abdullāh İbn-i Mes'ûd hadîsidir ki : Müşârün-ileyh : Biz müslümanlar, Ömer müslüman olunca, şerefimizle yaşar olduk! demiştir. İbn-i Ebî Şeybe'nin, Taberânî'nin rivâyetleri ise, Buhârî'nin bu rivâyetini îzâh eder mâhiyettedir. Bunların rivâyetlerine göre, Abdullāh İbn-i Mes'ûd : "*Ömer'in müslüman olması müslümanlar için şeref ve izzet, ve Medîne'ye hicreti nusret, emâret ve hilâfeti de rahmet oldu. Vallāhi Ömer müslüman oluncaya kadar biz müslümanlar Kâ'be avlusunda açıktan açığa namaz kılmak kudret ve cesâretini gösteremiyorduk*" demiştir. Siyer müelliflerinin îzâhına göre,

[1] Kadınların ef'al-i tefdîl sîgasiyle ifâde ettikleri bu söz, fiilin aslında yâni yoğun sözlülük ve katı yüreklilikte Resûlullāh'ın iştirâkini ifâde etmekle : "*Ey Peygamberim! Eğer sen yoğun sözlü ve katı yürekli olsaydın senin etrâfında bulunanlar dağılırlardı*" meâlindeki âyet-i kerîmeye muhâliftir zannolunursa da öyle değildir. Çünkü bu âyetle nefyolunan, bir seciye ve bir sıfât-ı lâzime şiddet ve gılzattır. Bu ise hadîsde iddia olunan ve münkeri red gibi bâzı ahvâlde Resûlullāh'da görülen şiddet ve gılzate münâfî değildir.

Hazret-i Ömer'in kudreti ve hamâseti sâyesinde ilk def'a müslümanlar Kâ'be'nin harîminde alenî namaz kılmağa başlamışlardır.

ÜÇÜNCÜSÜ : Abdullāh İbn-i Ömer hadîsidir. Bu hadîsi Buhârî şöyle sevkediyor : Hazret-i Ömer'in kölesi Ebû Hâlid Eslem der ki : Bir kere Abdullāh İbn-i Ömer benden Hazret-i Ömer'in hal ve şânına dâir bâzı menkıbeler anlatmamı istedi. Ben de hatırladığım bâzı şeyleri haber verdim. Bunun üzerine İbn-i Ömer :

— Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* müstesnâ olmak üzere, ben, Ömer derecesinde güzel huylu hiç bir kimse kat'î sûrette görmedim. Resûlullāh'ın vefâtından Ömer İbn-i Hattâb'ın hayâtının son gününe kadar Ömer, (hilâfeti zamânındaki)[1] insanların en ciddîsi ve en cömerdi idi, diye beni te'yîd etti.

* * *

1496. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَقَدْ كَانَ فِيمَنْ قَبْلَكُمْ مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ رِجَالٌ يُكَلَّمُونَ مِنْ غَيْرِ أَنْ يَكُونُوا أَنْبِيَاءَ فَإِنْ يَكُ مِنْ أُمَّتِي أَحَدٌ مِنْهُمْ فَعُمَرُ .

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğu rivâyet olunmuştur :

Benî İsrâil'den sizden önce gelip geçen anlar içinde (Allāhu Teâlâ tarafından mülhem) öyle kimseler vardı ki, onlar peygamberler (pâyesinde) olmadıkları halde kendilerine haber ilhâm olunurdu. Eğer ümmetim içinde de bunlardan bir kimse bulunursa (ki, şüphesiz bulunacaktır) o da muhakkak Ömer'dir.

[1] Hadîsin ıtlâkından Ömer'in Ebû Bekr'e de tefdîl-i îhâmını izâle için kavis içindeki bu kaydı koyduk.

Î Z Â H I

Hadîsin son fıkrasındaki (bulunursa) şartı, şek için değildir. Bilâkis bu fıkranın mazmûnunu te'kîd içindir. Çünkü İslâm ümmeti, öbür ümmetlerin efdali olduğundan, öbürlerinde bulunan ilhâm ile müeyyed kimselerin İslâm ümmetinde de bulunması muhakkaktır. Bu cihetle şartın te'kîde delâlet ettiğine kavis içindeki kayıt ile işâret ettik.

Bu hadîste peygamber olmadıkları halde kendilerine Allah tarafından haber ilhâm olunduğu bildirilen zevâta *Muhaddesûn* deniliyor ki, kendilerine hâdiseler, vâkıalar ilhâm olunan kimseler demektir. Muhaddesûn unvânını, bu hadîsin *Buhârî* metnindeki diğer bir rivâyet tarîkından öğreniyoruz. İbn-i Abbâs, Hacc Sûresi'nin 52 nci âyetine bu *Muhaddes* lâfzını ziyâde ederek (و ما ارسلنا من قبلك من رسول و لا نبى و لا محدث) sûretinde okumuştur. İbn-i Abbâs bu husûsta mevzûumuz olan hadîse istinâd etmiş olsa gerek. Şu halde *Muhaddes*, Nübüvvetin dûnunda bir vahiy ve ilhâm mertebesi demek oluyor. Ve bu yüksek pâye Hazret-i Ömer'e tevcîh buyurularak taltîf ediliyor.

Hazret-i Ömer, İranlı Ebû Lü'lü' tarafından zehirli bir hançerle vurularak şehîd olmuştur[1]. Bu meş'ûm hâdisenin vukûunu müteâkib Abdullâh İbn-i Abbâs'ın tesellî yollu bir hitâbesini İmam Buhârî *Sahîh*'inde mevzûumuz olan hadîsden sonra şu sûretle rivâyet ediyor ki, Sahâbî hadîsi olup Peygamber'in kendi hadîsi olmadığı için ihtisâren *Tecrîd*'e alınmamıştır. Misver İbn-i Mahreme'nin rivâyetine göre, Ömer *radiya'llâhu anh* vurulunca elemlenmeye, endîşelenmeye başlamıştı. Hemen (pek sevdiği) İbn-i Abbâs yanına gelerek endîşesini gidermek ve tesellî etmek maksadiyle :

— Ey Emîrü'l-mü'minîn, vaziyetten o kadar endîşe etme! demiş, (ve sözüne şöyle devâm etmiştir) : Ey Emîrü'l-mü'minîn! Sen Resûlullâh *salla'llâhu aleyhi ve sellem*'e yâr ve hemdem oldun ve ona pek güzel dostluk ettin. Sonra Resûlullâh'tan —O, senden

---

[1] Şârih Aynî'nin bildirdiğine göre, Mugîre İbn-i Şu'be'nin kölesi olan bu İranlı Ebû Lü'lü' habîsi, millî bir gayretin sevkıyle Hazret-i Ömer'i sabah namazında iken böğründen vurmuştu. Hicret'in yirmi üçüncü yılı Zilhicce'sinin yirmi altıncı gününe tesâdüf etmişti. Bu eserimizin bu cildinde 1293 numaralıhadîsin terceme ve îzâhına da bakınız!. 1251 numarayı da okuyunuz!.

memnûn olarak— ayrıldın. Ondan sonra Ebû Bekr'e arkadaş oldun; ona da pek iyi refâkat ettin. Sonra Ebû Bekr'den de —O, senden hoşnut ve râzı olarak— ayrıldın. Sonra Peygamber'in ve Ebû Bekr'in bunca Ashâb'ına dost oldun; bunlara da pek güzel dostluk ettin. Eğer sen (bu def'a) Ashâb'dan ayrılırsan, muhakkak onlar senden hoşnûd ve râzı oldukları halde ayrılacaksın! demiştir. Bunun üzerine Ömer :

— (Ey sevgilim İbn-i Abbâs!) Resûlullâh *salla'llâhu aleyhi ve sellem*'le sohbet ve onun rızâ ve memnûniyeti hakkında yâdettiğin o güzel hâtıralar zikri âlî olan Allâh'ın bana bahşettiği bir minnet ve ihsânıdır. Ebû Bekr'in sohbeti ve onun memnûniyeti hakkındaki hâtıralar da zikri âlî olan Allâh'ın bir minnet ve ihsânıdır ki, onu bana bahşetmiştir. Benim şu andaki ıstırab ve endîşem senin içindir. Ve senin en yakın, en sâdık dostların içindir[1]. Vallâhi şu yer dolusu altınım olsa Azîz ve Celîl olan Allâh'ın azâbından halâs için (bir an tereddüt etmeden ve millet hukûkunu îfâda kusûr etmek endîşesiyle derhal) o altını fedâ ederdim, demiştir.

Buhârî'nin *Tecrîd*'e alınmayan bir rivâyeti de Abdullâh İbn-i Hişâm'ın : Biz, Nebî *salla'llâhu aleyhi ve sellem* ile berâber bulunuyorduk. Resûlullâh (o cemâat içinde) Ömer İbn-i Hattâb'ın elini tutuyor, (ve ona olan meveddet ve mahabbetini izhâr ediyor) du, sûretindeki hadîsidir. Eğer Ömer yüksek bir fazîlet ve meziyeti hâiz olmasaydı, o cemâat muvâcehesinde tercîhan onun elini tutarak ızhâr-ı mahabbet etmezdi, demiştir.

* * *

[1] Hazret-i Ömer'in Abdullâh İbn-i Abbâs ile onun Ashâbı hakkında endîşe etmesi, kendisinden sonra kopacak bir fitne ve ihtilâl sezmesinden dolayı idi ki, bu fitne Hazret-i Osmân zamânında hakîkaten başlayıp tevâlî etmiştir.

بابُ مَنَاقِبِ عُثْمَانَ بْنِ عَفَّانَ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُ

BU BAHİS, KUREYŞ KABÎLESİNDEN EBÛ AMR, OSMÂN İBN-İ AFFÂN RADİYA'LLĀHU ANHÜM'ÜN MENKIBELERİNİ BİLDİREN HADÎSLERİ MUHTEVÎDİR

Hazret-i Osman'ın neseb silsilesi Resûlullāh ile Abd-i Menaf'da birleşir. Ebû Amr, künyesidir. Ebû Abdullāh, Ebû Leylâ ile künyelendiği hakkında da rivâyetler vardır. Zü'n-Nûreyn lâkabiyle iştihâr etmiştir ki, İki Nûr sâhibi demektir. Resûlullāh'ın kerîmesi Rukayye'yi ve onun vefâtı üzerine öbür kerîme-i Nebevî Ümmü Gülsûm'ü tezevvüç etmesi, bu muhteşem unvân ile iştihâr etmesine vesîle olmuştur. Dâre Kutnî'nin rivâyetine göre, Hazret-i Alî'nin yanında bir kere Hazret-i Osmân zikrolunduğunda : Osmân öyle yüksek bir zâttır ki, semâda bile Zü'n-Nûreyn diye anılır, demiştir.

Buhârî, bu bâbın unvânında Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in: "*Kim ki, Rûme kuyusunu kazdırıp vakfederse Cennet onun içindir*" buyurması üzerine Hazret-i Osman'ın kazdırıp vakfettiğini, sonra da yine Hazret-i Resûlullāh'ın : "*Kim ki Ceyşü'l-usre'yi*[1] *teçhîz ederse, onun için Cennet vardır*" buyurması üzerine bu askeri Osman teçhîz ettiğini muallâk olarak rivâyet etmiştir.

1497. عَنْ عَبْدِ ٱللهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُمَا أَنَّهُ جَاءَهُ رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ مِصْرَ فَقَالَ لَهُ هَلْ تَعْلَمُ أَنَّ عُثْمَانَ فَرَّ يَوْمَ أُحُدٍ

---

[1] Ceyşü'l-usre, Tebük seferi için hazırlanan askerdir. Tebük seferi bir kıtlık senesinde ve yazın en sıcak bir zamânına tesâdüf ettiğinden, darlık ve güçlük seferi diye anılmıştır. Bu Tebük seferinde Hazret-i Osman, dokuz yüz elli deve ve ve elli at vermek sûretiyle askerin teçhîzine iştirâk etmiş ve Resûlullāh'ın huzûruna da bin dînâr getirip takdîm eylemiştir. Sekizinci ciltte tercümesi geçen 1171 rakamlı hadîsin îzâhına da bakınız!.

قَالَ نَعَمْ فَقَالَ تَعْلَمُ أَنَّهُ تَغَيَّبَ عَنْ بَدْرٍ وَ لَمْ يَشْهَدْ قَالَ نَعَمْ قَالَ تَعْلَمُ أَنَّهُ تَغَيَّبَ عَنْ بَيْعَةِ ٱلرِّضْوَانِ فَلَمْ يَشْهَدْهَا قَالَ نَعَمْ قَالَ ٱللّٰهُ أَكْبَرُ قَالَ ابْنُ عُمَرَ تَعَالَ أُبَيِّنْ لَكَ أَمَّا فِرَارُهُ يَوْمَ أُحُدٍ فَأَشْهَدُ أَنَّ ٱللّٰهَ عَفَا عَنْهُ وَ غَفَرَ لَهُ وَ أَمَّا تَغَيُّبُهُ عَنْ بَدْرٍ فَإِنَّهُ كَانَتْ تَحْتَهُ بِنْتُ رَسُولِ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ وَ كَانَتْ مَرِيضَةً فَقَالَ لَهُ رَسُولُ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ إِنَّ لَكَ أَجْرَ رَجُلٍ مِمَّنْ شَهِدَ بَدْرًا وَ سَهْمَهُ وَ أَمَّا تَغَيُّبُهُ عَنْ بَيْعَةِ ٱلرِّضْوَانِ فَلَوْ كَانَ أَحَدٌ أَعَزَّ بِبَطْنِ مَكَّةَ مِنْ عُثْمَانَ لَبَعَثَهُ مَكَانَهُ فَبَعَثَ رَسُولُ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ عُثْمَانَ وَ كَانَتْ بَيْعَةُ ٱلرِّضْوَانِ بَعْدَ مَا ذَهَبَ عُثْمَانُ إِلٰى مَكَّةَ فَقَالَ رَسُولُ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ بِيَدِهِ ٱلْيُمْنٰى هٰذِهِ يَدُ عُثْمَانَ فَضَرَبَ بِهَا عَلٰى يَدِهِ فَقَالَ هٰذِهِ لِعُثْمَانَ فَقَالَ لَهُ ابْنُ عُمَرَ اذْهَبْ بِهَا ٱلْآنَ مَعَكَ .

TERCEMESİ

Abdullāh İbn-i Ömer *radiya'llāhu anhümâ*'dan rivâyete göre, Mısırlılardan birisi Abdullāh İbn-i Ömer'e gelerek :

— Ey İbn-i Ömer! Uhud günü Osman, (harbe iştirâk etmeyip) kaçmıştır, bilir misin? diye sordu. İbn-i Ömer :

— Evet! diye cevab vermiş. Sorucu :

— Onun Bedir gazâsından da çekinip gizlendiğini de bilir misin? demiş, İbn-i Ömer :

— Evet biliyorum! diye cevap vermiş. O kimse :

— Osman Bîat-i Rıdvan'da bulunmamıştır; bunu da biliyor musun? demekle İbn-i Ömer :

— Evet biliyorum! diye tasdîk etmiş. (Bu kimse sorgularına aldığı tasdîk cevaplarını fikrine uygun bulup tahsîn ederek) :

— Allāhü Ekber, demiş. Bunun üzerine İbn-i Ömer (bu adamın yanlış düşüncelerini düzeltmek üzere) :

— Yâhu şöyle gel bakayım! Sana hakîkati bildireyim, diye şöyle îzâh etmiştir : Uhud harbi günü Osman'ın firârı keyfiyeti : Ben çok iyi bilir, sana da bildiririm ki, Cenâb-ı Hak Uhud'de bulunamamak kusûrunu afv ve bundan mütevellid günâhını mağfiret etmiştir[1]. Bedir gazâsından gaybûbeti ise, Osman'ın refîkası olan Resûlullāh'ın kızı (Rukayye) nin Bedir seferi sırasında ağır hasta bulunması ve Resûlullāh'ın Osman'a : Ey Osmân, senin için Bedir'de hazır bulunan bir gāzî sevâbı ve bir gāzî ganîmet sehmi var-

[1] Abdullāh İbn-i Ömer bu afv ve mağfiret husûsuna dâir mütâlâasını Âl-i İmrân sûresinin şu meâldeki 155 inci âyetine istinâd ederek bildirmiştir. Âyette Resûlullāh ile Ashâb'ından ve Ebû Süfyân ile Kureyş ordusundan bahsedilerek deniliyor ki: "Hani o iki ordu çatıştığı (ve biribirleriyle çarpıştığı) gün (Uhud günü), içinizden (yüzlerini çevirip) arkalarına dönenler (yok mu,) işte onlar herhalde vaktiyle kazandıkları bâzı hâtâları sebebiyle şeytan, onların ayaklarını kaydırmak istedi. Fakat muhakkak ki, Allah, onların (firar) kusûrunu affetti. Çünkü Allah hiç şüphesiz Gafûr'dur, Halîm'dir."

Bu âyet-i kerîmede bildirilen iki cemiyet, iki ordu ile murâd : 1) Peygamberle Ashâbı, 2) Ebû Süfyân ile Kureyş kuvvetleridir. Uhud harbinin cereyân şekli, ve hezîmet sebepleri, kaçmayıp Peygamber'in yanında kalanların isimleri ve bu harbin netîceleri 1253 numara ile tercüme ve îzâhı 8 inci ciltte geçen Berâ' İbn-i Azîb hadîsinde îzâh olundu. Oraya bakınız!. 10 uncu ciltte gelecek olan Uhud gazâsına da bakınız!.

dır; buyurup izin vermiş olması sebebiyledir[1]. Bîat-i Rıdvân'da bulunamaması da (Mekke'ye vazîfe ile gönderilmiş olmasındandır). Eğer Mekke havâlîsinde Osman'dan ziyâde şeref ve nüfuz sâhibi bir kimse bulunsaydı, muhakkak Resûlullāh Osman'ın yerine onu gönderirdi. Resûlullāh Osman'ı gönderip o Mekke'ye gittikten sonra Bîat-i Rıdvân icrâ edilmişti. Osman'ın bu şerefli bîatten mahrûm olmaması için Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* sağ elini işâret ederek : İşte bu, Osman'ın elidir, buyurup onunla sol eli üzerine vurdu da : İşte bu, Osman için bîattir, buyurdu[2]. Abdullāh İbn-i Ömer Mısır'lı sorucuya (bu îzâhâtı verdikten sonra) :

— Sana verdiğim bu cevaplarla berâber artık şimdi gidebilirsin! dedi.

Î Z Â H I

Buhârî'nin mevzûumuz olan İbn-i Ömer'in bu hadîsinden önce iki rivâyeti daha vardır ki, bunlar Peygamber'in hadîsi olmayıp Sahâbî sözleridir, diye müellif Zebîdî *Tecrîd*'in hiç bir bahsine almamıştır. Bu ise *Sahîh-i Buhârî*'nin tercüme ve îzâhı olduğunu iddia ettiğimiz eserimiz için telâfîsi zarûrî bir eksiklik olduğu için ve bunlardan birisi i'tikādî, öbürüsü târihî birer kıymeti hâiz bulunduklarından burada zikretmeden geçemiyeceğiz.

Birincisi : Abdullāh İbn-i Ömer hadîsidir ki, şöyle demiştir : Biz, Resûlullāh'ın hayâtı zamânında (Ashâb arasındaki fazîlet derecelerini görüşürdük de Ashâb'dan hiç birisini fazîlette Ebû Bekr'e denk tutmazdık. Sonra Ömer'e, sonra Osman'a da müsâvî ve muâdil bulmazdık. Bunlardan sonra Nebî *salla'llāhu aleyhi ve*

---

[1] Hâkim'in *Müstedrek*'inde Urve'den rivâyetine göre, Rukayye'nin hastalığı sebebiyle Hazret-i Osman ile berâber Üsâme İbn-i Zeyd'i de Medîne'de bırakmıştı. Çünkü Rukayye çok ağır hasta idi. Hattâ Zeyd İbn-i Sâbit Medîne'ye Bedir zaferi haberini ilk önce müjdelemek üzere geldiğinde Rukayye vefât etmişti.

[2] Bîat-i Rıdvân 1164 numara ile tercümesi geçen Misver İbn-i Mehreme ile Mervân'ın müşterek rivâyet ettikleri Hudeybiye hadîsinin metnine ve îzâhına bakınız!.

sellem'in diğer Ashâb'ını bırakırdık. Onların arasında fazîlet farkı aramazdık[1].

Bu hadîsin zâhirine göre, Hazret-i Alî'nin fazîlet mukāyesesine konulmaması, onun Peygamber'in üç halîfesi derecesinde fazîlet farkı araştırılacak bir değerde olmadığını ve belki Ashâb'ın umûmu arasında ve onlara müsâvî bir seviyede bulunduğunu ifâde eder. Halbuki bu iddia, Ehl-i Sünnet'in kat'î karar ve kanâatine mugāyirdir. Ehl-i Sünnet'e göre, Hazret-i Alî'nin de Osman'dan sonra gelen bir fazîlet mevkii vardır ki, bununla sâir Ashâb'a takaddüm ve temâyüz eder. Bu cihetle Tirmizî bu hadîs, sahîhtir. Fakat mazmûnu i'tibâriyle garîbdir, diyor. Bu garâbeti izâle ve hadîse bir vuzuh vermek için *Buhârî* şârihleri müteaddit sûretle tevcîh etmişlerdir; Şârih Hattâbî demiştir ki : Asr-ı Saâdet'te efdaliyyet derecesi Ashâb'ın yaşlı başlı ihtiyarları arasında aranılmıştır. O ihtiyarlar ki, Resûlullâh onlarla İslâm'ın mühim işlerini müşâvere ve müzâkere ederdi. Hazret-i Alî ise sağlığında gençlik çağında idi. Binâenaleyh İbn-i Ömer bu hadîsi ile Hazret-i Alî'yi horlamak, küçük görmek ve Hazret-i Osman'dan sonra gelen fazîlet derecesinden tenzîl etmek istememiştir. Çünkü Alî'nin mertebesi meşhurdur. Onu ne İbn-i Ömer, ne de Ashâb'dan başka bir zât inkâr eder. Osman'dan sonra Alî'nin, Ashâb'ın efdali olduğunda ümmetin icmâı vardır.

İKİNCİSİ : Amr İbn-i Meymûn hadîsidir ki, çok uzun bir metin ile rivâyet olunan bu hadîsinde Amr İbn-i Meymûn, Hazret-i Ömer'in şehâdeti fâciasını, Şûrâ mes'elesini, Hazret-i Osman'a bîat keyfiyetini îzâh etmekte olup biz bunu bir derece ihtisâr ederek naklediyoruz :

Râvî Amr İbn-i Meymûn der ki : Ömer vurulduğu sabah Mescid-i Saâdet'e gelmiştim. Saf içinde namaza intizâr ediyordum. Benimle Hazret-i Ömer arasında Abdullâh İbn-i Abbâs vardı. Ömer'in âdeti, iki saf arasından geçerken cemâate safları düzeltmelerini emreder ve saflarda intizamsızlık görmeyince mihrâba geçer, iftitah tekbîrini alırdı. Cemâat toplansın diye ekseri-

---

[1] عن عبد الله بن عمر رضى الله عنهما قال: كنا فى زمن النبى صلى الله عليه وسلم لا نعدل بابى بكر احدا ثم عمر ثم عثمان ثم نترك اصحاب النبى صلى الله عليه وسلم لا نفاضل بينهم [رواه البخارى].

yetle ilk rek'atte Sûre-i Yûsüf, yâhut Sûre-i Nahl, yâhut da bunlara benzer bir sûre okurdu. O sabah da bu sûretle mihrâbe geçip tekbîr aldı. Müteâkıben ben, Ömer'in : "*Kelp, beni katletti!*" dediğini işittim ki: O anda (Ebû Lü'lü' Fîrûz denilen Mecûsî) bir Acem genci Ömer'i vurmuştu ve elinde iki yüzlü bir hançerle kaçmağa ve geçtiği saflarda sağlı, sollu rastgeldiği kimseleri vurmağa başlamıştı. Bu sûretle vurduğu kimseler on dört kişiye bâliğ oldu. Bunlardan yedisi öldü. Bu kanlı vaziyeti gören müslümanlardan birisi Bürnüs denilen geniş başlığını cânînin başına atıp geçirdi. Cânî yakalandığını anlayarak intihâr etti.

Ömer yaralanınca Abdurrahmân İbn-i Avf'ın elinden tutup mihrâba geçirdi. Abdurrahmân hafif bir sûrette namaz kıldırdı. Namazdan çıkılınca Ömer, İbn-i Abbâs'a : Git gör bakalım beni kim vurdu? dedi. İbn-i Abbâs bir müddet dolaşıp geldi. Ve: Cânî, Mugîre İbn-i Şu'be'nin kölesidir, dedi. Ömer :

— Şu san'atkâr mı? dedi. İbn-i Abbâs :

— Evet! diye tasdîk etti. Ömer :

— Hay Allāh canını alsın! Ben ona ma'rûf ile emretmiştim, dedi[1]. Ve : Allāh'a hamdolsun ki, beni Müslümanlık iddiâsında bulunan bir şahsın eliyle öldürmedi! diye mütesellî oldu.

---

[1] İbn-i Sa'd'in Zühri'ye müntehî olan sahîh bir isnâd ile rivâyetine göre, Hazret-i Ömer İslâm fütûhâtının genişlemesi ve esirlerin çoğalması üzerine Medîne'nin nizâmı nâmına erlik çağına ermiş genç esirlerin Medîne'ye girmelerine müsâade etmiyordu. Nihâyet Kûfe vâlisi Mugîre İbn-i Şu'be'den aldığı bir mektupta yanında bulunan genç bir san'atkârı zikrediyor ve bunun demir, nakış işlerindeki mahâretinden, iyi bir marangoz olduğundan ve Medînelilerin bundan istifâde edeceklerinden bahsederek Medîne'ye girmesine müsâade edilmesini tavsıye ediyordu. Bunun üzerine Mugîre'nin bu kölesine müsâade edildi. Mugîre buna şehrî yüz dirhem haraç kesmişti. Köle bunun ağırlığından Ömer'e şikâyet etti. Fakat Ömer kölenin san'atına göre, bu haracı çok bulmadı, köle titizlenerek çıktı. Ve bir kaç gece sonra bu sû-i kastı yaptı. Zührî'nin rivâyetine göre, cânînin hâmil olduğu hançer, iki başlı olup kabzası ortada imiş. Bununla Halîfe'yi üç yerinden yaralamış. Bunlardan birisi göbeği altında olup geniş bulunduğundan şehâdetine sebep olmuştur.

İran fütûhâtı sırasında esir edilerek Medîne'ye getirilen ve maiyetiyle berâber müslüman olan Hürmüzân'ın teşvîkiyle bu cinâyetin irtikâb edildiğine dâir de rivâyet vardır. Ve bu rivâyette daha mühim sebep bildirilmektedir. (Bakınız : C. 8, S. 524 - 529 [İkinci baskı : 456-462]).

Amr İbn-i Meymûn rivâyetine devâm ederek der ki : Sonra Ömer evine kaldırıldı. Biz de berâber gittik. Denilebilir ki, Ashâb'a ve Medîne halkına bundan önce bu derece elîm bir musîbet erişmemişti. Bâzı kimseler yaraların tehlikeli olmadığını sanıyorlardı, bâzıları da tehlikeli buluyorlardı. Yaralar tedâvîye başlandığı sırada hekimler tarafından verilen bir miktar nebîzin ve sütün karnındaki cerîhadan çıkmağa başladığı görülünce vehâmetine herkesçe kanâat hâsıl oldu. Artık nâs takım takım geliyor ve Ömer'in mehâsinini yâdediyorlardı.

Ömer, oğlu Abdullāh'ı Hazret-i Âişe'ye göndererek Resûlullāh ile Ebû Bekr'in yanına defnedilmesi için de müsâade aldı[1]. Bunun üzerine Ashâb :

— Yâ Emîre'l-mü'minîn, kendine bir halef intihâb ve onu bize vasıyet et! dediler. Ömer :

— Bu işe, Resûlullāh'ın kendilerinden hoşnûd olarak irtihâl ettiği şu altı kişiden başka lâyık ve müstahak bir kimse bulamıyorum! dedi. Ve : Alî, Osmân, Zübeyr, Tahla, Sa'd İbn-i Ebî Vakkās, Abdurrahmân İbn-i Avf, diye adlarını saydı[2] ve : Abdullāh İbn-i Ömer de size nezâret etsin, fakat ona bu işten çıkar bir şey yoktur. Emâret Sâ'd'e isâbet ederse o, bu işin ehli ve mahallidir. İsâbet etmezse, sizden hanginiz riyâsete geçerse, Sa'd'in yardımını istesin ve istifâde etsin, dedi[3]. Çünkü ben Sa'd'i ne aczinden, ne de hiyânetinden dolayı Kûfe vâlîliğinden azletmedim, dedi.

Sonra Ömer kendisinden sonraki halîfeye Muhâcirler, Ensâr, Vilâyetler ahâlîsi, A'râb, Ehl-i zimmet olan Hıristiyanlar, Yahûdîler ve sâire haklarında, her cemâatin hukūkunu ayrı ayrı îzâh ederek vasıyette bulundu.

---

[1] Dördüncü cildin 767 (İkinci baskı : 605) nci sahifesine bu müsâadenin nasıl alındığına bakınız!.

[2] Bu eserimizin 4 üncü cildinde (684) rakamiyle tercemesi geçen hadîsin îzâhına bakınız!.

[3] Şûrâ heyetinin altısı da Aşere-i Mübeşşere'den yâni Peygamber Efendimiz'in kendilerini Cennet'le müjdelediği on büyük Sahâbe'dendir. Geriye Saîd İbn-i Zeyd ile Ebû Ubeyde kalıyordu. Ebû Ubeyde evvelce vefât etmişti. Saîd İbn-i Zeyd, Hazret-i Ömer'in amuca-zâdesi bulunduğundan intihab işinde akrabâsının re'yi bulunmasını istememişti.

Hazret-i Ömer vefât ettikten ve defnolunduktan sonra Şûrâ hey'eti toplandı. Bu içtimâda Abdurrahmân İbn-i Avf'ın ihtilâfı azaltacak ve intihâbı kolaylaştıracak amelî bir teklîfi kabûl edilerek bu altı kişiden üçü gönül hoşluğu ile reylerini içlerinden üç kişiye şu sûretle tevdî ettiler: Zübeyr Alî'ye, Talha Osman'a, Sa'd İbn-i Ebî Vakkās da Abdurrahmân İbn-i Avf'a bıraktı. Şimdi Abdurrahmân Alî ile Osman'a da:

— Arkadaşlar! Hanginiz devlet riyâseti namzetliğinden ferâgat ederse, bu intihab işiyle meşgûl olmayı ona tevdî edelim. Muhakkak ki, Allah ve müslümanlar ona mürâkıbdır, şâhittir. Onlar nefsü'l-emirde bu işe kimin daha elverişli olduğunu şüphesiz daha iyi görürler ve bilirler, dedi. Alî ile Osmân sükût ettiler. Bunun üzerine Abdurrahmân, iki arkadaşına:

— Öyle ise bu intihab işi ile uğraşmayı bana havâle ediyor musunuz? (Çünkü ben size rekābet edecek değilim. Allāh şâhittir ki, ben, sizin efdalinizi seçmekten ayrılmıyacağım!) dedi. Onlar da:

— Evet havâle ediyoruz, dediler. (Abdurrahmân üç gün üç gece —uyku bile uyumaksızın— bütün halk tabakalariyle temâs ederek umum arzuyu anladı) [1]. Bunun üzerine son akdedilen içtimâda Alî'nin elini tutarak:

— Yâ Alî! Bilirsin ki, senin Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e karâbetin ve İslâm'da kıdemin vardır. Allāh şâhittir ki: Eğer ben seni Emîr intihab edersem, İslâm ümmeti üzerinde muhakkak adâlet edersin. Eğer Osman'ı intihab edersem muhakkak onun da sözünü dinler, emirlerine itâat edersin! dedi. Sonra Abdurrahmân İbn-i Avf, Osman'a dönerek Alî'ye söylediği gibi ona da söyledi. Abdurrahmân her ikisinden de bu sûretle ahz-ı mîsâk ettikten sonra Osman'a:

— Ey Osman elini kaldır! dedi ve Osman'a bîat etti. Alî de Osman'a bîat etti. Sonra kapılar açıldı; Medîne halkı da girip bîat ettiler.

Buhârî'nin ihtisâr ederek naklettiğimiz bu rivâyeti Ahkâm bahsinde daha birtakım tafsîli muhtevîdir.

* * *

[1] Bu ziyâde, hadîsin diğer rivâyet tarîkından alındı.

بَابُ مَنَاقِبِ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ أَبِي الْحَسَنِ

الْقُرَشِيِّ الْهَاشِمِيِّ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ

BU BAHİS, EBÜ'L-HASEN ALÎ İBN-İ EBÎ TÂLİB —Kİ, KUREYŞÎ VE HÂŞİMÎDİR— RADİYA'LLĀHÜ ANH'İN MENÂKIBI HAKKINDAKİ HADÎSLERİ MUHTEVÎDİR

Ebü'l-Hasen : Hazret-i Alî'ye âilesinin verdiği bir künyedir. Resûlullāh ise ona Ebû Türâb lâkabını bahşetmişti. Buhârî'nin bu bâbında rivâyetine göre, Sehl İbn-i Sa'd'e birisi gelerek :

— Medîne emîri şu filân kişi minberde Hazret-i Alî'yi münâsebetsiz bir unvân ile zikretti, diye şikâyet etmiş. Sehl İbn-i Sa'd :

— Ne dedi? diye sormuş. O da :

— Ebû Türâb, dedi, deyince Sehl İbn-i Sa'd gülerek :

— Vallāhi bu lâkabı Alî'ye Resûlullāh verdi. Ve Alî'ye göre, onun bundan sevgili bir adı yoktur, demiştir. Râvî der ki : Bu unvânı Peygamber'in Alî'ye nasıl verdiğini öğrenerek mahzûz olmak istedim de Sehl İbn-i Sa'd'e sordum. O da şöyle anlattı :

— Bir kere Alî, Fâtıma *radiya'llāhu anhâ*'nın yanına varmış ve her nasılsa bir şeyden Fâtıma'ya darılarak Mescide gidip yatmıştı. Bu sırada Fâtıma'nın yanına Resûlullāh varıp :

— Amucan oğlu nerede? diye sorduğunda Fâtıma :

— Mescidde, demesi üzerine Resûlullāh Mescide gelir, ve Alî'yi arkasında ridâsı düşmüş, arkasına toprak bulaşmış bir halde yatıyor bulur. Bunun üzerine Resûlullāh :

— Kalk yâ ebâ Türâb, kalk yâ ebâ Türâb! diye Alî'nin arkasından toprağı silkmeye başlar [1].

---

[1] Bu hadîsin muhtasar bir rivâyet tarîkı de bu eserimizin ikinci cildinde (276) rakamiyle geçti. Oraya da bakınız!.

Hazret-i Alî'nin vâlidesi Fâtımâ Bint-i Esed İbn-i Hâşim'dir ki, Hâşimîler arasında ilk Hâşimî çocuk doğuran bir Hâşimî kadın olmakla meşhurdur. Fâtıma müslüman olup Sahâbî kadınların büyükleri sırasına geçmiştir. Ve Resûlullāh hayatta iken vefât etmiştir.

Müellif Buhârî bu bâbının unvânında Hazret-i Alî'ye hitâben edebî bir vecîze hâlinde şeref-vârid olan : (انت مني و انا منك = *Sen bana bağlısın, ben de sana)* hadîsini ta'lîkan rivâyet ediyor [1].

Min edâtının hadîste zikrolunan bu nev'ine *min ittisâli* denilir ki, müteallikaynin medhûlüne bağlılığını ifâde eder. Binâenaleyh hadîsin mazmûnu : Ey Alî! ilim, karâbet, neseb cihetiyle aramızda çözülmez bir bağlılık var, demek olur. انت مني بمنزلة هارون من موسى = *Ey Alî! Senin bana bağlılığın, Hârun'la Mûsâ'ya ittisâli mesâbesindedir)* hadîsi de böyledir. Hadîsin sonunda : (الا انه لا نبي بعدي = *Şu kadar ki, benden sonra Peygamber yoktur)* sûretindeki istisnâ açık sûrette gösterir ki, Alî'nin Resûl-i Ekrem'e hadîste bildirilen nisbeti, Nübüvvet cihetiyle bir ittisal değildir.

Sonra hilâfet cihetiyle bir ittisal ve intisâb da matlûb olmayıp Resûl-i Ekrem'in hayâtında halef olmasıdır. Şöyle ki, Resûl-i Ekrem Tebük seferine çıkarken Hazret-i Alî'ye Medîne'de kalmasını ve bu seferin uzaklığı sebebiyle âile içinde bulunmasını emretmişti. Alî'ye cihâddan kalmak gîrân gelmesi üzerine Resûl-i Ekrem : "*Senin bana bağlılığın Hârûn'un Mûsâ'ya bağlılığı gibidir*" demişti. Nasıl ki, Mûsâ Peygamber Tûr'a çıkarken kardeşi Hârûn'a : "*Kavmim Benî İsrâil'e halefim ol, onları gör, gözet*" demişti. Bu da hayatta halef olmaktı.

Şu halde Şîa'nın bu hadîs ile istidlâl ederek : Resûlullāh vefât ettikten sonra hilâfet Hazret-i Alî'ye âitti, sûretindeki iddiaları doğru değildir. Bu hadîsdeki hilâfet, âile hakkında bir hilâfettir, ümmet hakkında değildir.

Bundan sonra Buhârî, Hazret-i Alî'nin Hayber fâtihliğini tebşîr eden: (لاعطين الراية غدا رجلا يفتح الله على يديه = *İslâm bayrağını yarın bir ere vereceğim ki, Allah fetih ve zaferi onun iki eliyle müyesser kılacaktır)* hadîsini rivâyet etmiştir ki, bu hadîs bu eserimizin 8 inci cildinde 1236 numara ile terceme edildi. Oraya bakınız!.

* * *

[1] Bu hadîs, uzun bir metin ile mevsûlen bu eserimizin 8 inci cildinde (1158) numara ile terceme edildi. Oraya bakınız!.

1498. عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ أَنَّ فَاطِمَةَ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهَا شَكَتْ مَا تَلْقَى مِنْ أَثَرِ ٱلرَّحَا فَأَتَى ٱلنَّبِيَّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ سَبْيٌ فَٱنْطَلَقَتْ فَلَمْ تَجِدْهُ فَوَجَدَتْ عَائِشَةَ فَأَخْبَرَتْهَا فَلَمَّا جَاءَ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ أَخْبَرَتْهُ عَائِشَةُ بِمَجِيءِ فَاطِمَةَ قَالَ فَجَاءَ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ إِلَيْنَا وَ قَدْ أَخَذْنَا مَضَاجِعَنَا فَذَهَبْتُ لِأَقُومَ فَقَالَ عَلَى مَكَانِكُمَا فَقَعَدَ بَيْنَنَا حَتَّى وَجَدْتُ بَرْدَ قَدَمَيْهِ عَلَى صَدْرِي وَ قَالَ أَلَا أُعَلِّمُكُمَا خَيْراً مِمَّا سَأَلْتُمَانِي إِذَا أَخَذْتُمَا مَضَاجِعَكُمَا تُكَبِّرَا أَرْبَعاً وَ ثَلَاثِينَ وَ تُسَبِّحَا ثَلَاثاً وَ ثَلَاثِينَ وَ تَحْمَدَا ثَلَاثاً وَ ثَلَاثِينَ فَهُوَ خَيْرٌ لَكُمَا مِنْ خَادِمٍ.

Tercemesi

Alî İbn-i Ebî Tâlib *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, Fâtıma *radiya'llāhu anhâ* bir ara değirmen çevirmekten eline hastalık gelmişti. O sırada Nebî *salla'llāhu Aleyhi ve sellem*'e getirilen esirlerden bir hizmetçi istemek üzere gelmişti.

Fâtıma Resûla'llāh'a gittiğinde onu bulamadı. Yalnız Âişe'yi buldu ve ona derdini anlattı. Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* geldiğinde Âişe, Fâtıma'nın geldiğini haber verdi.

Hazret-i Alî der ki : Bunun üzerine Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* bize geldi. Ve bizi yatağımızda yatarken buldu. Hemen ben kalkmağa davranırken Resûlullāh bize :

— Yerinizde durunuz! buyurdu. Ve ikimizin arasına oturdu. Hattâ ben göğsümün üstüne dokunan iki ayağının serinliğini hissettim. Sonra Resûlullāh:

— İyi dinleyiniz! Sizin benden istediğiniz esir hizmetçiden daha hayırlı size bir şey öğreteyim mi? Siz (gece) yatağınıza girdiğinizde otuz dört def'a Allāhü Ekber; otuz üç kere de Sübhâna'llāh dersiniz, otuz üç def'a da El-Hamdü li'llāh dersiniz. Bu yolda zikir size hizmetçiden hayırlıdır! buyurdu.

Î Z Â H I

Hadîsin unvâna mutâbakat noktası Resûlullāh'ın Alî ile Fâtıma'nın yatağında yanlarına girmesi ve onları yataklarından kaldırmamak sûretiyle taltîf buyurmasıdır ki, taltîf ve karâbetin bu derecesi Hânedân-ı Nübüvvetten hiç birisine nasîb olmamıştır. İslâm intikadcılarının alemdârı İbn-i Teymiyye der ki: Kim ki uyku uyuyacağı sırada hadîste bildirilen zikre devâm ederse, ona meşakkat ve yorgunluk ârız olmaz. Çünkü Fâtıma *radiya'llāhu anhâ* çok çalışmaktan hâsıl olan yorgunluğundan şikâyet etmişti de Resûlullāh tarafından ona bu yolda zikre devâm etmesi tavsiye buyurulmuştu.

Bu yolda Tekbîr, Tesbîh ve Tahmîd'in mecmûu yüz oluyor ki, *Esmâü'l-Hüsnâ*'nın sayısına müsâvîdir. Ancak bu, beş vakit namazları müteâkib okunan Tesbîh, Tahmîd, Tekbîr'in tertîbinden farklıdır. Namazlardan sonraki zikir hakkında vârid olan eserlerde Tekbîr edilmesi, Tesbîh ve Tahmîd'den sonra ta'lîm buyurulduğu halde burada evvel zikrolunmuştur ki, bu fark, her iki zikrin edâ edildiği zaman ve mekân i'tibâriyle der-kâr olan ayrılığın netîcesidir.

Tekbirlerin sayısı burada 34, namazda 33 olmak sûretiyle de bir fark vardır. Namazlarda otuz üç Tekbir'den sonra, (لا إله إلا الله وحده لا شريك له = *Lâ ilâhe illâ'llāhü vahdehu lâ şerîke leh*) ile otuz dört olur, ve Allāhu Teâlâ'nın Esmâü'l-Hüsnâ'sına sayıca mutâbakat hâsıl olmuş bulunur.

Peygamber Efendimiz pek sevdiği kızından bir köleyi esirgemesi husûsuna gelince : Resûlullâh'ın teblîğ buyurduğu İslâm dîninin inkılâb umdeleri içinde esâretin tevlîd ettiği kölelik müessesesini kaldırmak ve hiç olmazsa bu mazlûm sınıfı hür insanların hâiz olduğu medenî bir hayat hakkına nâil etmek de mühim bir madde hâlinde bulunuyordu. Bu böyle iken kızının kapısına bir köle bağlamak, ısrarla iddia ettiği bu inkılâb maddesine aykırı bulunuyordu[1].

* * *

[1] İslâm dîninin bu mazlûm sınıfı himâyesi : Bak : C. 6, S. 653, 654, 655, 656, 657, 658, (İkinci baskı : 527, 528, 529, 530, 531).

مَنْقَبَةُ فَاطِمَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا بِنْتِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

RESÛLULLĀH SALLA'LLĀHU ALEYHİ VE SELLEM'İN KIZI FÂTIMA RADİYA'LLĀHU ANHÂ'NIN MENKIBESİ

Buhârî bu unvânında : (فاطمة سيدة نساء اهل الجنة = *Fâtıma, Cennet kadınlarının ulusudur)* hadîsini mutlak olarak rivâyet ediyor. Bu hadîsin mevsûlen rivâyetine göre, Peygamber Efendimiz ölüm hastalığında Hazret-i Fâtıma'yı çağırıp kulağına yavaşça bir şey söylemiş, Fâtıma ağlamıştı. Tekrar çağırıp gizlice bir şey daha söyleyince bu def'a da gülmüştü. Hadîsin râvîsi Hazret-i Âişe: bu ağlamanın ve gülmenin sebebini Fâtıma'dan sordum. Bana:

— Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* bana ibtidâ bu hastalıktan vefât edeceğini söyledi. Ben de ağladım. Sonra bana : Cennet kadınlarının ulusu olmaktan hoşlanmaz mısın? buyurdu. Ve : Ehl-i beyt içinde ibtidâ benim kendisini ta'kîb edeceğimi müjdeledi. Buna da güldüm, sevindim! diye cevap verdi, diyor.

Bu ciltte 1475 numaralı hadîsin îzâhına bakınız!. Hakîkaten Hânedân-ı Nübüvvet içinde Resûlullāh'dan altı ay sonra Hazret-i Fâtıma vefât etmişti. Şârih Kirmânî bu hadîs ile istidlâl ederek : Fâtıma, Hadîce ile Âişe'den efdaldir, demiştir. Bu hadîse göre, böyle olmakla berâber bu husûsta ulemânın ihtilâfı vardır. Bu ihtilâfın hadd-i müştereki, her üçünün diğerlerine kıyâsen ayrı ayrı fazîlet ve rüchan cihetleri bulunmasıdır ki, bunu aşağıda Hazret-i Âişe'nin menâkıbında îzâh edeceğiz.

Buhârî'nin bu bâbında rivâyet ettiği hadîslerden birisi de Hazret-i Ebû Bekr'in : (ارقبوا محمدا صلى الله عليه و سلم في اهل بيته = *Ey nâs, siz, Muhammed salla'llāhu aleyhi ve sellem'e hürmetinizi, Ehl-i Beyt'i için de muhâfaza ediniz!)* hadîsidir ki, Ehl-i Beyt'e ezâ etmeyiniz, sebb ü şetm etmeyiniz! demektir. *Ehl-i Beyt* başta Hazret-i Fâtıma olduğu halde, Alî, Hasen Hüseyin ile Peygamber'in kadınları

(radiya'llāhu anhüm) dür. Şîa ezvâc-ı Nebevî'yi Ehl-i beytten saymazlar. Fakat doğru değildir. Ehl-i beyt, Peygamber'in evine nisbeti olanlar demek olduğuna göre, Ümmühât-ı Mü'minîn'in de Ehl-i beytte dâhil bulunması îcâb eder. Nasıl ki (انما يريد الله ليذهب عنكم الرجس اهل البيت) * âyet-i kerîmesinde de Peygamberimizin kadınlarına Ehl-i Beyt diye hitâb edilmiştir.

Sonra Buhârî Fâtıma'nın menâkıbı bâbında Misver İbn-i Mahreme'nin rivâyet ettiği : (فاطمة بضعة منى فمن اغضبها فقد اغضبنى = *Fâtıma(tü'z-Zehrâ) benden bir parçadır. Her kim onu öfkelendirirse şüphesiz beni darıltmış olur)* hadîsini zikretmiştir [1].

Peygamberimizin irtihâlinden sonra Hazret-i Fâtıma'nın altı aylık kısa bir hayat müddeti içindeki yegâne vâkıa, Peygamber'in terikesine vâris olması veya olmaması mes'elesidir. Buhârî, Fâtıma'nın menâkıbı haberleri arasında buna dâir de Hazret-i Âişe'nin şu hadîsini rivâyet ediyor. Hazret-i Âişe der ki : Resûlullāh'ın vefâtı üzerine, Fâtıma *radiya'llāhu anhâ* Ebû Bekr'e haber gönderip Cenâb-ı Hakk'ın Resûlullāh'a fey' yâni harbsiz ganîmet olarak bahşettiği Medîne civârındaki Benû Nadîr, Fedek hurmalıklariyle, Hayber hurmalıklarının humsunun bakıyesinden isâbet eden mîrâsını istemişti, Ebû Bekr :

— Resûlullāh : Biz Enbiyâ cemâatinin terikesi vâris olunmaz; biz ne mal bırakırsak sadakadır (mülkiyeti beytü'l-mâle âit vakıftır) buyurduğunu rivâyet ederek :

— Şimdi bu vakıf maldan Âl-i Muhammed yiyerek istifâde bilirler; bundan fazla tasarruf hakları yoktur. Vallāhi ben, Peygamber'in bu vakıfları üzerinde kendi hayâtı zamânında cârî olan teâmülden hiç bir cihetini tağyîr edemem. Peygamber'in bu mallar üzerindeki muâmelesi gibi muâmele ederim, dedi [2]. (Fâtıma'nın vefâtından sonra) Alî de bunun böyle olduğuna şehâdet edip :

* Ahzâb Sûresi, âyet : 32

[1] Yakında tercümesi gelecek olan 1502 rakamlı hadîse bakınız.

[2] Buhârî'nin Hums bahsindeki bir rivâyet tarîkında meâlen :

— Bunun üzerine Fâtıma darılarak Ebû Bekr'i bırakıp gitti. Ve bu ayrılığı vefâtı zamânına kadar devâm etti ki, altı aylık bir hayattan ibâret idi, deniliyor.

Biz bu ziyâde rivâyeti burada nakletmekle şunu bildirmek isteriz ki, Fâtıma'nın Halîfe'ye darılıp onu bırakması, görüşmemek ve selâmlaşmamak sûretiyle haram olan bir dargınlık değildi. Belki râvî : "*Peygamber'in vefâtından sonra Fâtıma yaşa-*

— Yâ Ebâ Bekr! Esâsen biz senin fazîletini biliriz, diyerek Resûlullâh'a olan karâbetlerini yâd etti. Ebû Bekr de:

— Hayâtım yed-i kudretinde olan Allâh'a yemîn ederim ki: Bence Resûlullâh'ın hânedânına hizmet, akrabâma muâvenetten çok sevimli ve hayırlıdır! dedi[1].

* * *

CA'FER İBN-İ EBÎ TÂLİB RADİYA'LLÂHÜ ANH'İN MENÂKIBI

Müellif Buhârî, Ca'fer İbn-i Ebî Tâlib'in menâkıbı hakkında Peygamber Efendimiz'in: Ey Ca'fer gerek hilkatin, gerek ahlâkın cihetiyle bana benzersin! diye taltîf buyurduğunu rivâyet ediyor ki, bu eserimizin 8 inci cildinde 1458 numara ile geçen bu hadîsi Zebîdî merhûm ihtisâren burada *Tecrîd*'e almamıştır. Oraya bakınız!.

Buhârî'nin bu bâbda Ebû Hüreyre'den de Ca'fer'in sehâsı ve Ashâb-ı Suffe'ye[2] olan in'âm ve ihsânı hakkında da bir rivâyeti vardır.

* * *

dığı altı ay zarfında kendi evine çekilmiş, bir daha ne Ebû Bekr'i, ne de başkalarını ziyârete çıkmamıştı" demek istemiştir. Râvînin maksadı bu olduğunun delîli ise Şa'bî tarîkıyle gelen şu rivâyettir: Hazret-i Fâtıma'nın darılması üzerine Ebû Bekr:

— Ey Peygamber'in nûr-i dîdesi azîz kızım! Bana darılmayınız. Eğer bir delîliniz varsa onu bildiriniz! Seni en doğru ve en emîn olduğun için derhal kabûl edeyim! demiş ve her ikisi biribirlerinden hoşnud ve râzı olarak ayrılmışlardır. Beyhekî'nin Şa'bî'den gelen diğer bir rivâyet tarîkında de deniliyor ki: Hazret-i Fâtıma hastalanınca Ebû Bekr ziyâretine gelerek izin istemiş, Alî de arzetmişti. Fâtıma: Sen izin vermek arzu ediyorsan buyursun, demiş. Halîfe huzura girdiğinde ezcümle:

— Ey Fâtıma! Vallâhi ev, mal, âile, akrabâ gözümde değildir. Ancak gâyem Allâh'ın, Resûlullâh'ın ve Ehl-i Beyt'in rızâlarını kazanmaktır, demiş ve biribirlerinden hoşnud ve râzı olmuşlardır.

Şârih Aynî bu rivâyeti naklettikten sonra: "*Râvî Şa'bî'nin bu haberi Hazret-i Alî'den işitmiş olduğu pek açıktır. Bu bâbta rivâyet edilen bunca haberler arasında en iyi ve en kuvvetli bir rivâyettir*" diyor.

[1] Peygamberimizin terikesine dâir olan bu hadîsin Hazret-i Ömer zamânına âit olan safhası da bu eserimizin 8 inci cildinde 1288 rakamiyle geçti. Tercemesiyle berâber îzâhına bakınız!. Yine o ciltte tercüme ve îzâhı geçen 1173 numaralı Ebû Hüreyre hadîsine de bakınız!.

[2] Bu eserimizin 7 nci cildinde 62, 63, 64 (İkinci baskı: 46-47) üncü sahifeleri okuyunuz!.

ZÜBEYR İBN-İ AVVÂM RADİYA'LLĀHÜ ANH'İN MENÂKIBI

Zübeyr, Kureyş'dendir. Nesebi, Resûlullāh'ın nesebi ile Kusay'da birleşir. Vâlidesi Abdü'l-Muttalib'in kızı Safiyye'dir ki, Peygamberimizin halası oluyor. Cennet'le müjdelenen on zattan birisidir. On altı yaşında müslüman olmuş, ibtidâ Habeşe'ye, sonra Medîne'ye hicret etmiştir. Ve bütün gazâlarda bulunmuştur. Zevcesi Hazret-i Âişe'nin hemşîresi Zâtü'n-Nitâkayn Esmâ' *radiya'llāhu anhâ*'dır [1].

* * *

1499. عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ الزُّبَيْرِ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ كُنْتُ يَوْمَ الْأَحْزَابِ جُعِلْتُ أَنَا وَ عُمَرُ بْنُ أَبِي سَلَمَةَ فِي النِّسَاءِ فَنَظَرْتُ فَإِذَا أَنَا بِالزُّبَيْرِ عَلَى فَرَسِهِ يَخْتَلِفُ إِلَى بَنِي قُرَيْظَةَ مَرَّتَيْنِ أَوْ ثَلَاثًا فَلَمَّا رَجَعْتُ قُلْتُ يَا أَبَتِ رَأَيْتُكَ تَخْتَلِفُ قَالَ أَوْ هَلْ رَأَيْتَنِي يَا بُنَيَّ قُلْتُ نَعَمْ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ قَالَ مَنْ يَأْتِ بَنِي قُرَيْظَةَ فَيَأْتِينِي بِخَبَرِهِمْ فَانْطَلَقْتُ فَلَمَّا رَجَعْتُ جَمَعَ لِي رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ أَبَوَيْهِ فَقَالَ فِدَاكَ أَبِي وَ أُمِّي.

TERCEMESİ

Abdullāh İbn-i Zübeyr *radiya'llāhu anhumâ*'dan rivâyete göre, şöyle demiştir : Ahzâb (Hendek gazâsı) günü ben, Ebû Seleme'nin oğlu Ömer ile berâber (çocuk oldu-

[1] Bu eserimizin 7 nci cildinin 309 (İkinci baskı : 227) uncu sahifesinde bir hal tercümesi vardır. Oraya bakınız!.

ğumuzdan, Peygamber'in) kadınlar(ın)ın yanında bulunduk. Bir de baktım ki (babam) Zübeyr, atının üstünde iki üç kere Benî Kurayza'ya gidip geliyor. Ben (evimize) dönüp geldiğimde babama :

— Ey baba! Ben seni Benî Kureyza'ya gidip gelirken gördüm, dedim. Babam :

— Yavrucuğum! Sen beni (öyle) gördün mü? dedi.

Ben de :

— Evet! dedim. Babam (bu hareketinin sebebini bildirerek) dedi ki :

— Resûlullâh *salla'llâhu aleyhi ve sellem:* Benî Kurayza'ya kim gider de onların (vaziyeti) haberiyle bana gelir, (bildirir?) dedi. Ben de (icâbet edip) gittim. Gelince Resûlullâh *salla'llâhu aleyhi ve sellem,* bana babasiyle anasını bir arada yâdederek :

— Zübeyr, babam, anam sana kurban olsun! buyurdu.

Î Z Â H I

Hadîsin râvîsi Abdullâh İbn-i Zübeyr[1] Hendek harbi sırasında altı yaşını bir kaç ay geçmişti. Bununla sagîrin rivâyetinin sıhhatine istidlâl olunur. Hadîste adı geçen Ebû Seleme'nin adı, Abdullâh İbn-i Esed'dir. Zevcesi Ümmü Seleme ile berâber Habeşe'ye hicret etmişlerdi. Ebû Seleme'nin Habeşe'de vefâtı üzerine Ümmü Seleme gelmiş, ve Resûlullâh tarafından Ezvâc-ı Nebevî ıdâdına konularak taltîf buyurulmuştur.

Hadîste adı geçen Ömer, Ümmü Seleme'nin ilk zevcinden olan dört çocuğundan birisidir[2].

Bu Abdullâh İbn-i Zübeyr hadîsinin Câbir'den gelen bir rivâyet tarîkı sekizinci ciltte 1205 numara ile terceme edilmişti (oraya bakınız!). Oradaki rivâyette Ahzâb günü Resûl-i Ekrem'in:

---

[1] Bu eserimizin 6 ncı cildinin 48, 49 (İkinci baskı : 36) uncu sahifelerinde hal tercemesi vardır. Oraya bakınız!.

[2] Bu karı kocanın hal tercemeleri için beşinci cildin 338, 339 (İkinci baskı : 252, 253) uncu sahifelerine bakınız!.

Benî Kurayza'dan bana kim haber getirir? diye bu ağır vazîfeye da'veti iki def'a ve başka bir rivâyete göre, üç def'a vukū' bulmuş, üçünde de Zübeyr *radiya'llāhu anh* icâbet etmiştir. Buradaki hadîsten de gidip gelmenin tekerrür ettiği anlaşılıyor. Câbir rivâyetinin bir *farkı da* Hazret-i Zübeyr'in Benî Kurayza'daki vazîfesinden geldikten sonra Resûlullāh'ın: (ان لكل نبى حوارى و حوارى الزبير = *Her Peygamberin hâlis bir muâvini ve yardımcısı vardır. Benim samîmî muâvinim ve dostum da Zübeyr'dir)* buyurduğu sûretinde rivâyet olunmasıdır ki, müellif Buhârî burada bu rivâyete İbn-i Abbâs'ın : "*Zübeyr, Resûlullāh'ın havârîsidir, yâni en hâlis muâvini ve en samîmî dostudur*" söziyle işâret etmiştir. Müellif kendisi de bu *havârî* kelimesinin Îsâ Peygamberin ashâbına, beyaz elbîse giydikleri için denildiğini kaydetmiştir.

Ahzâb (Hendek) harbi Kureyş ile idi. Fakat Benî Kurayza da nakz-ı ahd ederek Kureyş'e iştirâk etmişti. Bu cihetle müslümanların vaziyeti çok güçleşmişti. Resûl-i Ekrem Benî Kurayza Yahûdîlerinin vaziyetini sık sık anlamak istiyordu. Bu çok müşkül vazîfeyi gören Zübeyr Hazretleri hiç şüphesiz Ashâb'ın cesur bahâdırlarından birisidir. Buhârî'nin râvîlerinden Dâvudî der ki: Resûlullāh'ın babasını, anasını cem' ederek fedâ olsun, diye tebcîl buyurduğu zât, Ashâb arasında ikidir: Zübeyr, Sa'd İbn-i Ebî Vakkās. Uhud harbinde de Resûlullāh kemân-keşlerin alemdârı olan Sa'd'e mütemâdiyen ok uzatarak ve: At yâ Sa'd! Babam, anam sana fedâ olsun! demişti. Diğer Ashâb'ı ise yalnız babasını, yâhut yalnız anasını fedâ ile tebcîl buyurmuştur. Şu da bilinsin ki, bu cümle, bir duâ veyâhut bir haber değildir, tebcîl için îrâd olunan bir kelimedir.

Müellif Buhârî bu bâbında İbn-i Avvâm'ın bir menkıbesini daha rivâyet ederek Mervân İbn-i Hakem'in şöyle dediğini bildiriyor: Hazret-i Osmân hilâfeti zamânında Medîne'de salgın bir halde hüküm süren şiddetli bir Ruâm hastalığına[1] tutulmuştu. Hattâ onu Haccetmekten men' etmişti. Ve ölüm endîşesiyle vasıyet etmeğe başlamıştı. Bugünlerde yanına Kureyş'den bir kimse geldi de:

— Ey Emîrü'l-mü'minîn! Yerinize bir halîfe ta'yîn ediniz! dedi. Osman:

— Herkes onu şöyledi, dedi. O kimse de:

---

[1] Ruâm: Burundan kan boşanmasını tevlîd eden bir hastalıktır.

— Evet öyle söylüyorlar! diye te'yîd etti. Osman:

— Kimin istihlâf olunmasını söylüyorlar? diye sorunca, o kimse sükût etti. Râvî Mervân der ki: Osman'ın yanına başka birisi de gelmişti. Zannedersek kardeşim Hâris idi. O da:

— Ey Emîrü'l-mü'minîn, yerinize bir halef ta'yîn etseniz! dedi. Ve bu teklîf üzerine yukarıdaki muhâvere şeklinde görüşüldü. En sonu Osman:

— Kimin istihlâf olunmasını söylüyorlar? diye sorunca, o da sükût etti. Bu def'a Osman kendisi:

— Zannedersem Zübeyr'i söylemişlerdir, demesi üzerine Hâris:

— Evet, diye tasdîk etmekle, Osman:

— Hayâtım yed-i kudretinde olan Allāh'a yemîn ederim ki: Şüphesiz Zübeyr, benim fazîletkârlıklarını hatırladığım kimselerin en hayırlısıdır, ve Resûlullāh'a en sevimli olanıdır, demiştir.

Buhârî bu bâbında, Zübeyr'in Yermük harbindeki[1] bir kahramanlığını oğlu Urve'den şöyle rivâyet ediyor: Yermük harbinde mücâhitler Zübeyr'e (İslâm kahramanlığının sembolü addederek):

— Ey Zübeyr! Haydi bakalım, Rumlara saldırsana? Biz de seninle berâber saldırırız, demişlerdi. Zübeyr amansız hamleleri sırasında omuz kökünden iki geniş yara almıştır. Bu iki yaranın arasında da Bedir harbinde yediği bir darbenin çukurluğu vardı. Ben çocuktum, bu üç darbenin yerlerine parmağımı sokarak oynardım, demiştir.

Zübeyr, *radiya'llāhu anh* Cemel vak'asında şehîd olmuştur.

* * *

TALHA İBN-İ UBEYDULLĀH RADİYA'LLĀHU ANH'İN MENÂKIBI

Hazret-i Talha da Kureyş'dendir. Nesebi, Peygamber'in nesebiyle Mürre İbn-i Kâ'b'da birleşir. Ebû Bekr'in delâletiyle İslâm'ın ilk günlerinde müslüman olmuştur.

[1] Yermük, Şam mülhakātından bir nâhiyenin adıdır. Rumlarla Müslümanlar arasında cereyân eden ve müslümanların çok şanlı bir zaferiyle sona eren muhârebe burada vukû' bulduğundan bu muazzam harp, Yermük harbi diye anılmıştır.

1500. عَنْ طَلْحَةَ بْنِ عُبَيْدِ اللّٰهِ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ لَمْ يَبْقَ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ فِي بَعْضِ تِلْكَ الْأَيَّامِ الَّتِي قَاتَلَ فِيهِنَّ غَيْرِي وَ غَيْرُ سَعْدٍ.

TERCEMESİ

Talha İbn-i Ubeydullāh *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, şöyle demiştir : (Uhud seferinde) harbin kızıştığı öyle saatler oldu ki : O zamanlarda Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in maiyetinde benimle Sa'd İbn-i Ebî Vakkas'dan başka kimse kalmadı.

1501. وَ عَنْهُ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّهُ وَقَى النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ بِيَدِهِ فَضُرِبَ فِيهَا حَتَّى شَلَّتْ.

TERCEMESİ

Yine Talha *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, Talha, (Uhud harbinde) Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'i eliyle (düşman taarruzundan) sıyânet etmiş ve (bu sırada) eli, (bir ok isâbet ederek) yaralanmış, nihâyet çolak olmuştur.

İ Z Â H I

Ebû Dâvud Tayâlisî'nin *Müsned*'inde rivâyetine göre, Ebû Bekr : Uhud harbinde biz, Talha'nın yanına geldiğimizde onu yetmiş bu kadar yerinden yaralanmış bulduk. Bu sırada şehâdet parmağı da düşmüştü, demiştir.

Peygamberimiz Talha'yı çok severdi. Onu göremeyince : Ne oldu ki, ben o melîh, fasîh dostumuzu göremiyorum! buyururdu. Ona Feyyâz, Talhatü'l-Hayr, Talhatü'l-Cûd lâkablarını vermiştir. Cemel vak'asında şehîd olmuştur.

Hazret-i Alî, Talha'nın vurulduğunu duyunca çok ağlamış, sonra :

— Ey Talha, benim ve senin şu âyette bildirilen bahtiyar müttekîlerden olmamızı temennî ederim, demiştir : [*Biz, Cennet'teki müttekîlerin gönüllerindeki* (biribirlerine besledikleri) *kin ve husûmeti çıkarmışızdır. Bir halde ki, hepsi kardeş olarak karşılıklı tahtlar üzerinde otururlar,* (biribirlerinden yüz çevirmezler)][1].

* * *

SA'D İBN-İ EBÎ VAKKĀS RADİYA'LLĀHU ANH'İN MENÂKIBI

Müellif Buhârî, *Sahîh*'inin metninde Sa'd'in Benî Zühre'den olduğunu, Benî Zühre'nin de Resûlullāh'ın dayıları bulunduğunu kaydeder. Çünkü Resûlullāh'ın Valîdesi Hazret-i Âmine Benî Zühre'den idi. Ebû Vakkās'ın asıl adı Mâlik İbn-i Vehb'dir. Ve Kilâb İbn-i Mürre'de Peygamber'in neseb silsilesiyle birleşir. Sa'd, Aşere-i Mübeşşere'dendir. Ve İslâm'a ilk girenlerin yedincisidir. İslâm'da Allah yolunda ilk ok atan Sa'd'dir ve Fârisü'l-İslâm denilmekle meşhurdur. Irak ve Îran üzerine hareket eden muazzam ordunun başkumandanı olarak pek büyük fütûhâta mazhar olmuştur. Aşere-i Mübeşşere içinde en son vefât eden Sa'd'dir. Bakî'a defnolunmuştur.

1502. عَنْ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ جَمَعَ لِي النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَبَوَيْهِ يَوْمَ أُحُدٍ.

TERCEMESİ

Sa'd İbn-i Ebî Vakkās *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, müşârün-ileyh :

Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* Uhud günü beni taltîf ve tebcîl çin babasiyle ianasını birlik yâdederek: (Babam, anam sana kurban olsun!) buyurdu, demiştir.

---

[1] وَنَزَعْنَا مَا فِي صُدُورِهِمْ مِنْ غِلٍّ إِخْوَانًا عَلَى سُرُرٍ مُتَقَابِلِينَ [سورة الحجر: آية ٤٧].

Î Z Â H I

Bu hadîsten sonra Buhârî'nin iki tarîk ile rivâyetine göre, Sa'd İbn-i Ebî Vakkās kendisinin İslâm'a girenlerin üçüncüsü olduğunu söylemiştir. Halbuki yukarıda bildirdiğimiz veçhile yedincidir. İbn-i Abdi'l-Berr'in *İstîâb*'da beyânına göre, Sa'd, ilk müslüman olan altı kişiden sonra yedinci olarak müslüman olmuştur. Müslüman olduğunda on yedi yaşında idi. O sırada henüz namaz farz kılınmamıştı. İslâm'a girmesine de Ebû Bekr delâlet etmişti. Bir kaç hadîs önce 1484 numara ile tercümesi geçen Ammâr İbn-i Yâsir hadîsinde de müşârün-ileyh : "*Ben Resûlullāh'ı ilk gördüğümde maiyetinde müslüman olarak beş köle, iki kadın, bir de Ebû Bekr bulunuyordu*" demişti. Şu halde Sa'd'in üçüncü müslümân olması sözü, erkek, hür, bâliğ olarak müslüman olanların üçüncüsü olarak tevcîh olunabilir ki : Resûlullāh birinci, Ebû Bekr ikinci, Sa'd üçüncü olmuş olur. Müslümanlığın ilk günlerinde müslümanların gizli bir cemiyet hâlinde yaşamış olmalarına göre, Sa'd'in, kendisine delâlet eden Ebû Bekr ile Resûlullāh'dan başka kimseyi tanımamış bulunması ve bu i'tibarla kendisini üçüncü saymış olması çok muhtemeldir. Diğer taraftan beş köle ile Ebû Bekr altı olur; Sa'd de yedinci gelir. Her ne olursa olsun Hazret-i Sa'd müslümanların en kadîm sîmâlarından birisidir.

Bundan sonra Buhârî, yine Sa'd İbn-i Ebî Vakkas'dan : "*Ben, Allah yolunda ok atmış olan Arab mücâhidlerin muhakkak ki birincisiyim*"[1] dediğini rivâyet ediyor ki, bu da Sa'd için büyük bir menkıbedir. Bütün inkılâblarda, bütün içtimâî hareketlerde ilk faâliyet, sâhibi nâmına târihin kaydettiği yüksek bir şereftir. Bu ilk okun nerede ve ne zaman atıldığına gelince : Medîne'ye Hicretin birinci yılında Peygamber Efendimiz Ubeyde İbn-i Hâris[2] kumandası altında muhâcirlerden altmış kişilik bir süvârî müfrezesi tertîb edilmişti. Bu mücâhidler içinde Sa'd de bulunuyordu. Bu Seriyye Râbiğ[3] vâdîsine gönderilmişti. Ebû Süfyân idâresinde

---

[1] انى لاول العرب رمى بسهم [رواه البخارى].

[2] Ubeyde İbn-i Hâris kadîmü'l-İslâm Ashâb'dandır. Peygamberimizden on yaş büyüktü ve Peygamberimiz kendisine hürmet ederdi. Bu cihetle kendisine Seriyye kumandanlığı tevcîh buyurulmuştu. Bundan sonra Bedir gazâsında da bulunmuştur. Bu muhârebede ayağı kesilmekle şehîd olmuştur.

[3] Râbiğ, Medîne ile Mekke arasında Bahr-i Ahmer'e yakın bir vâdî ismidir. Orada Râbiğ adında bir köy de vardır.

Şam'dan gelmekte olan bir kervan vurulacaktı. Bu harb, müslümanları dâr ve diyârından uzaklaştıran Kureyş ile müslümanların ilk temâsı idi. Resûlullāh bu müfrezeye bir bayrak da vermişti ki, bu da müslümanların ilk bayrağı oluyordu. Ubeyde, Ebû Süfyân ile karşılaştığında ilk oku Sa'd İbn-i Ebî Vakkās atmıştı ki, bu, İslâm şeref ve şehâmetini i'lâ eden İslâm târihi harb ve cihâdının ilk oku idi.

* * *

ESHÂR-I NEBÎ SALLA'LLĀHU ALEYHİ VE SELLEM

Eshâr, Sıhrın cem'idir. Sıhır, kadın tarafından hısımlığa denir. Fakat burada sıhrın âmme indinde mu'teber olan husûsî ma'nâsı kasdolunmuştur ki : Kişinin kızının zevcidir; dâmat demek olacaktır. Nasıl ki, Buhârî : منهم ابو العاص بن الربيع = *Peygamber'in dâmatlarından birisi Ebü'l-Âs İbn-i Rebî'dir)* diyor. Ve aşağıda terceme ettiğimiz hadîsi tahrîc ediyor. Abd-i Şems oğullarındandır. Adı Lekîyt yâhud Hüşeym'dir. Fakat Ebü'l-Âs künyesiyle meşhurdur. Adıyle anılmamıştır. Anası Hâle Bint-i Huveylid'dir ki, Hazret-i Hadîce'nin kız kardeşi oluyor. Ebü'l-Âs Peygamberimiz, Peygamber olmazdan evvel en büyük kızı Zeyneb ile evlenmişti ve Bedir gün müşriklerle berâber esir düşmüştü. Peygamber Efendimiz Zeyneb'i Medîne'ye göndermek şartiyle onu âzâd etti. Ebü'l-Âs Mekke'ye vardığında bu va'dini yerine getirerek Zeyneb'i Medîne'ye göndermişti ki, onu da aşağıdaki hadîste göreceğiz. Ebü'l-Âs ikinci bir daha esir düştü. Ensar'dan Abdullāh İbn-i Cübeyr esir etmişti. Bu def'a Zeyneb tarafından fidye-i necâtı verilerek kurtarılmış, Peygamber Efendimiz de Zeyneb'i Ebü'l-Âs'a yeni bir nikâh ile iâde buyurmuştur. Şa'bî'den gelen bir rivâyete göre, Zeyneb'in Ebu'l-Âs'dan bir kızı olmuştur ki, Lübâbe'dir. Ebü'l-Âs Yemâme'de şehid düşmüştür.

1503. عَنِ الْمِسْوَرِ بْنِ مَخْرَمَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّ عَلِيًّا خَطَبَ بِنْتَ أَبِي جَهْلٍ فَسَمِعَتْ بِذٰلِكَ فَاطِمَةُ فَأَتَتْ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَتْ يَزْعُمُ قَوْمُكَ أَنَّكَ لَا تَغْضَبُ

لِبَنَاتِكَ وَ هٰذَا عَلِيٌّ نَاكِحٌ بِنْتَ أَبِي جَهْلٍ فَقَامَ رَسُولُ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ فَسَمِعْتُهُ حِينَ تَشَهَّدَ يَقُولُ أَمَّا بَعْدُ أَنْكَحْتُ أَبَا ٱلْعَاصِ بْنَ ٱلرَّبِيعِ فَحَدَّثَنِي وَ صَدَقَنِي وَ إِنَّ فَاطِمَةَ بَضْعَةٌ مِنِّي وَ إِنِّي أَكْرَهُ أَنْ يَسُوءَهَا وَ ٱللهِ لَا تَجْتَمِعُ بِنْتُ رَسُولِ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ وَ بِنْتُ عَدُوِّ ٱللهِ عِنْدَ رَجُلٍ وَاحِدٍ فَتَرَكَ عَلِيٌّ ٱلْخِطْبَةَ .

TERCEMESİ

Misver İbn-i Mehreme *radiya'llâhu anh*'den rivâyete göre :

Alî bir ara Ebû Cehl'in kızı ile nişanlanmak istemişti. Alî'nin bu arazusunu Fâtıma duyarak Nebî *salla'llâhu aleyhi ve sellem*'e gelip :

—Babacığım! Herkes seni kızlarına darılmış (da onlara bakmıyor) sanıyor. Bak işte Alî, Ebû Cehl'in kıziyle nişanlanıyor! dedi. Bunun üzerine Resûlullāh kalktı (bir hutbe îrâd etti). Misver der ki : Resûlullāh bu hıtbesinde şahâdet getirdikten sonra şöyle dediğini işittim :

— Besmele, Hamdele ve şahâdetten sonra derim ki : (Zeyneb'i) ben, Ebü'l-Âs İbn-i Rebî''a nikâh ettim. O bana (Zeyneb üzerine evlenmeyeceğine) söz verdi. Ve bana karşı (verdiği sözde) doğru hareket etti. (Yalan çıkmadı). Fâtıma da benden ayrılmış bir cüz'dür. Muhakkak ki, ben, ona karşı fenâlık yapılmasını çirkin görürüm. Vallâhi, Resûlullāh'ın kızı, Allāh'ın düşmanı (Ebû Cehl') in kızı ile,

bir erkeğin yanında bir arada birleştirilmez!. Bunun üzerine Alî, Ebû Cehl'in kızı ile evlenmeyi bıraktı[1].

1504. وَعَنْهُ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذَكَرَ صِهْراً لَهُ مِنْ بَنِي عَبْدِ شَمْسٍ فَأَثْنَى عَلَيْهِ فِي مُصَاهَرَتِهِ إِيَّاهُ فَأَحْسَنَ قَالَ حَدَّثَنِي فَصَدَقَنِي وَ وَعَدَنِي فَوَفَا لِي.

TERCEMESİ

Yine Misver İbn-i Mehreme *radiya'llāhu anh*'den şöyle dediği de rivâyet olunmuştur :

Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in Abd-i Şems oğullarından dâmâdı (Ebü'l-Âs')ı bir kere yâd etti ve onun hısımlığını pek güzel övdü :

— O, bana söz verdi, sözünde gerçek çıktı ve bana verdiği va'di yerine getirdi, buyurdu.

* * *

ZEYD İBN-İ HÂRİSE İLE OĞLU ÜSÂME RADİYA'LLĀHU ANHUMÂ'NIN MENÂKIBI

Zeyd, Resûlullāh'ın âzadlı kölesi idi. Onu Hakîm İbn-i Hizâm halası Hadîce için satın almıştı. Hadîce de Peygamberimize evlendikleri zaman hediye etmişti. Şârih Aynî'nin nakline göre, Kelb kabîlesinden olan Zeyd, annesiyle birlikte anasının kabîlesini ziyâret etmek üzere sefere çıkmışlardı. Bu kabîle ziyâreti, çapulcuların kabîlelerine Gazve denilen bir baskın yaptıkları zamâna tesâdüf ederek Zeyd'i de alıp kaçmışlardı ki, o zaman Zeyd sekiz yaşında idi. Bunlar, Zeyd'i Ukâz panayırına götürüp satılığa çıkardılar. Hakîm İbn-i Hizâm onu dört yüz dirhem bedel ile Hadîce

[1] Alî için bu işi bırakmak zarûrî idi. Çünkü Allah Alî'ye Fâtıma'nın hayâtında başkasiyle evlenmesini haram kılmıştı : Cenâb-ı Hak : Resûlullāh ne emrederse onu kabûl edip yerine getiriniz; nehyettiği şeylerden de ictinâb edip sakınınız! buyurmuştu. Bu umûmî nehiy sîgasında usûlen Resûlullāh'ın kızları üzerine evlenmenin hürmeti de dâhildi.

için aldı. O da Peygamberimize verdi. Bir müddet sonra Zeyd'in Mekke'de olduğu, âilesi tarafından duyularak babası Hârise, oğlunu bedelini vererek almak üzere Mekke'ye geldi. Resûlullâh'a mürâcaat ettiğinde Peygamberimiz Zeyd'i yanında kalmak, yâhut babasiyle âilesine gitmek arasında muhayyer bıraktı. Zeyd, Resûlullâh'ı âilesine tercîh etti. Peygamber Efendimiz de Zeyd'i evlâd edindi ve kendi dâyesi ve mürebbiyesi Ümm-i Eymen'i[1] Zeyd ile evlendirdi. Üsâme, bu mübârek ana ile babadan dünyâya geldi. Zeyd'in menâkıb ve fazâilinden en büyüğü, adının Kur'ân'da zikrolunmuş bulunmasıdır[2]. Ve bu menkıbe yalnız Zeyd'e mahsustur. Kölelerden ilk müslüman olan Zeyd'dir. Zeyd, ordu kumandanlığına kadar yükselmiştir. Ve mücâhidlere kumanda ederken şehîd olmuştur[3]. Abdullâh İbn-i Ömer demiştir ki : Biz, dâimâ Zeyd'i, Zeyd İbn-i Muhammed! diye çağırırdık. Nihâyet (Ahzâb sûresinin) : "*Siz, evlâtlıklarınızı babalarına nisbet ederek çağırınız. Bu, Allah yanında daha doğrudur. Eğer onların* (neseben) *babalarını bilmiyorsanız* (kardeşim, dostum deyiniz!) *Çünkü onlar, sizin dinde kardeşleriniz ve dostlarınızdır*"[4] meâlindeki 5 inci âyeti nâzil oldu, Biz de Zeyd İbn-i Hârise diye çağırmağa başladık.

Müellif Buhârî, Zeyd İbn-i Hârise bâbının unvânında ta'lîkan Berâ' İbn-i Âzib'in Peygamberimizin Zeyd'e : Sen bizim kardeşimiz ve dostumuzsun! dediğini rivâyet ediyor ki[5] bu da Ahzâb âyetindeki emir ve tenbîhi ihtâr etmektedir.

İbn-i Mende *Ma'rifet-i Sahâbe*'sinde, Hârise'nin de oğlunu almağa geldiğinde müslüman olduğunu zikrediyor.

1505. عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا قَالَ بَعَثَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعْثاً وَ أَمَّرَ عَلَيْهِمْ أُسَامَةَ بْنَ زَيْدٍ

---

[1] Sekizinci cildin 70 [İkinci baskı : 58, 59] inci sahifesinde hal tercemesi vardır. Bakınız!.

[2] فلما قضى زيد منها وطراً زوجناكها [سورة الاحزاب : آية ٣٧].

[3] Yedinci cildin 337, 338 [İkinci baskı : 248] inci sahifelerine de bakınız!.

[4] ادعوهم لآبائهم هو اقسط عند الله ، فان لم تعلموا آباءهم فاخوانكم فى الدين ومواليكم... [سورة الاحزاب].

[5] Müellifin mevsûlen de rivâyet ettiği bu hadîs 8 inci ciltte 1158 numara ile geçti.

فَطَعَنَ بَعْضُ النَّاسِ فِي إِمَارَتِهِ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنْ تَطْعَنُوا فِي إِمَارَتِهِ فَقَدْ كُنْتُمْ تَطْعَنُونَ فِي إِمَارَةِ أَبِيهِ مِنْ قَبْلُ وَ ايْمُ اللَّهِ إِنْ كَانَ لَخَلِيقاً لِلْإِمَارَةِ وَ إِنْ كَانَ لَمِنْ أَحَبِّ النَّاسِ إِلَيَّ وَ إِنَّ هٰذَا لَمِنْ أَحَبِّ النَّاسِ إِلَيَّ بَعْدَهُ .

TERCEMESİ

Abdullāh İbn-i Ömer *radiya'llāhu anhumā*'dan şöyle rivâyet olunmuştur :

Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* (Rumlar üzerine göndermek üzere) bir fırka mücâhid techîz etmiş ve buna Üsâme İbn-i Zeyd'i emîr ve kumandan ta'yîn etmişti. Bâzı kimseler Üsâme'nin emâretine i'tirâz ve dedikodu etmişlerdi. Bunun üzerine Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* (asabîleşerek bir hutbe îrâd etti. Ve hutbesinde) :

— Siz, şimdi Üsâme'nin kumandanlığına ta'n ediyorsunuz. (Size hatırlatırım ki) : Siz, bundan önce onun babasının emâretine de dil uzatmıştınız. Allah hakkı için Zeyd emârete nasıl tamâmiyle lâyıksa ve o, bana nâsın en sevimlilerinden biri ise, hiç şüphesiz şu Üsâme de babasından sonra bana nâsın en sevimlilerindendir, buyurdu.

İZÂHI

Zeyd İbn-i Hârise'nin, Mûte harbinde Ca'fer İbn-i Ebî Tâlib ve Abdullāh İbn-i Revâha ile arka arkaya şehâdetleri ve kumanda ettikleri gāzîlerin pek ağır şerâit altında Medîne'ye dönmeleri[1] Medîne'de umûmî bir teessür uyandırmıştı. Resûl-i Ekrem bu mağlûbiyetin intikāmını almak üzere bir kuvvet teçhîz

---

[1] Dördüncü ciltteki 623 numaralı Enes İbn-i Mâlik hadîsini okuyunuz!.

etmiş ve bu kuvvete **Üsâme İbn-i Zeyd**'i kumandan ta'yîn ederek : Rumlar üzerine git, babanın intikāmını al! buyurmuştu. Bu ordu içinde **Ebû Bekr, Ömer, Ebû Ubeyde, Sa'd İbn-i Ebî Vakkâs, Saîd, Katâde, Seleme İbn-i Eslem** gibi Muhâcirlerin, Ensâr'ın büyük şahsiyetleri de bulunuyordu. Bâzı düşüncesiz kimseler : Ordu içinde bunca büyükler dururken bir genç köle bunların üzerine nasıl kumandan nasbolunur, gibi sözler söylemeğe başladılar. Bu kabil dedikoduların asıl menşei bu baba oğulun köle ve köle çocuğu olmaları idi. Arablar arasında kölenin başkanlığı câhiliyyet zamânında hoş görülmezdi. Fakat İslâm dîni fıtratan hür olan insanlar arasındaki bu farkı kaldırmıştı ve câhiliyyet devrinde hakir görülen sınıfı İslâmdaki kıdemi, hicreti, ilmi, takvâsı sebepleriyle yükseltmişti. **Hazret-i Ömer** bu dedikoduları duyunca bunları söyleyenlere müskit cevaplar vererek reddetmekle berâber **Peygamber Efendimiz**'e de gelip haber vermişti. Bunun üzerine **Resûlullāh**, hadîste hulâsa olunan nutkunu îrâd etti.

Resûl-i Ekrem Efendimiz Üsâme ordusunu hazırlarken hasta idi. Ve hastalığı devâm edince, ordu, hareketini te'hîr etti. Ve **Resûlullāh**'ın irtihâli üzerine bu arzusunu **Ebû Bekr** yerine getirdi.

* * *

1506. عَنْ عَائِشَةَ رَضِىَ ٱللهُ عَنْهَا قَالَتْ دَخَلَ عَلَيَّ قَائِفٌ وَٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شَاهِدٌ وَأُسَامَةُ بْنُ زَيْدٍ وَزَيْدُ بْنُ حَارِثَةَ مُضْطَجِعَانِ فَقَالَ إِنَّ هٰذِهِ ٱلْأَقْدَامَ بَعْضُهَا مِنْ بَعْضٍ فَسُرَّ بِذٰلِكَ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَعْجَبَهُ فَأَخْبَرَ بِهِ عَائِشَةَ.

TERCEMESİ

Âişe *radiya'llāhu anhâ*'dan şöyle dediği rivâyet olunmuştur : Bir kere **Nebî** *salla'llāhu aleyhi ve sellem* yanımda iken

(müdleci) bir kāif[1] bir izci gelmişti. Üsâme İbn-i Zeyd ile Zeyd İbn-i Hârise (küçük bir kaftan altında) yan yatmışlar (ayakları meydanda uyuyorlar)dı. Kāif (şöyle baktı :

— Şu ayakların bâzısı öbürlerinden olmuştur! dedi. Kāifin bu sözü ile Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in (hutût-ı veçhiyesi şimşek çakar gibi nurlar saçarak) yüzü güldü. Ve buna hayret ederek bu hayretini bana da bildirdi.

Î Z Â H I

Bu hadîsi Buhârî, Resûlullāh'ın vasfı bahsinde de başka senedle ve metne âit bâzı farklarla rivâyet etmiştir. Kavis içinde gösterdiğimiz ziyâdeler, o rivâyetten alınmıştır. Peygamber Efendimiz'in meserretinin —ki, Hazret-i Âişe tarafından belîğ bir üslûb ile bildirilmiştir— sebebi şudur : Üsâme beyaz bünyeli, babası Zeyd ise siyâhî idi. Bunun için câhiliyyet devrinde Üsâme'nin nesebi hakkında dedikodu edilmişti. Zeyd, Resûlullāh'ın ibtidâ kölesi, sonra evlâtlığı olduğu için bu tefevvühattan müteessir olmuştu. Şimdi ise o câhil dedikoducular kendi kanâatlerince medâr-ı hüküm olan kāifin bu sözü ile ilzâm edilmiş bulunuyordu.

* * *

1507. وَ عَنْهَا رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا أَنَّ امْرَأَةً مِنْ بَنِي مَخْزُومٍ سَرَقَتْ فَقَالُوا مَنْ يُكَلِّمُ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ فِيهَا فَلَمْ يَجْتَرِئْ أَحَدٌ أَنْ يُكَلِّمَهُ فَكَلَّمَهُ أُسَامَةُ بْنُ زَيْدٍ فَقَالَ

---

[1] Kāifin adı Mücezziz'dir. Kāif izci demektir ki, eldeki, ayaktaki, yüzdeki çizgilere bakarak bulduğu müşâbehetle fer'in nesebini asla ilhak ve ircâ eden kimsedir. Câhiliyyet devrinde Arablar arasında kāiflere ehemmiyet verilirdi. Kāifin sözüne hukūkan da ehemmiyet verilirdi ve kıyâfe bir ilim addedilirdi. Zamânımızdaki parmak izi de kıyâfenin bir şu'besi değil midir?. Bu hadîse bakarak İmâm-ı Şâfiî de kāifin sözü medâr-ı hüküm olur, demiştir. İmâm-ı A'zam ise: «ولا تقف ما ليس لك به علم»* = *Bir delîl ile bilemediğin bir şey'e tâbi' olma!)* âyetiyle istidlâl ederek kāifin sözünü reddetmiştir.

* Sûre : 17 (İsrâ'), âyet : 36

إِنَّ بَنِي إِسْرَائِيلَ كَانَ إِذَا سَرَقَ فِيهِمُ الشَّرِيفُ تَرَكُوهُ وَ إِذَا سَرَقَ فِيهِمُ الضَّعِيفُ قَطَعُوهُ لَوْ كَانَتْ فَاطِمَةُ لَقَطَعْتُ يَدَهَا .

TERCEMESİ

Yine Âişe *radiya'llāhu anhâ*'dan şöyle rivâyet olunmuştur: Mahzûm oğulları (eşrâf)ından (Fâtıma adlı) bir kadın (mücevherat) çalmıştı. (Kureyş):

— Bu (kadının cezâdan affı)nı Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e kim arzedebilir? diyorlardı ve hiç bir kimse Resûlullāh'a söylemeğe cesâret edemiyordu. Nihâyet Üsâme İbn-i Zeyd (cesâretlenerek) söyledi[1]. Bunun üzerine Resûlullāh:

— (Tuhaf şey? Vaktiyle) Benî İsrâil, bunların arasında büyükler ve nüfûz sâhipleri çalarsa, onları bırakırlardı da zayıf olanlar çalarsa, onların ellerini keserlerdi. (Emîn olmalıdır ki:) Eğer (kızım) Fâtıma çalmış olsaydı, onun da elini keserdim! buyurdu.

1508. عَنْ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ كَانَ يَأْخُذُهُ وَ الْحَسَنَ فَيَقُولُ اللَّهُمَّ أَحِبَّهُمَا فَإِنِّي أُحِبُّهُمَا .

[1] Bu hadîsin bu bâbda sevkinin sebebi burasıdır. Üsâme İbn-i Zeyd'in Resûlullāh'ın müstesnâ teveccühüne güvenerek kimsenin arzedemediği bir şefâat ve delâlette bulunmasıdır. Bu kadın ki, Fâtıma bint-i Esved'dir. Bu sirkati Mekke'nin fethi günü yapmıştı. Yüksek içtimâî mevkiine güvenerek ganîmet malından kıymetli mücevherat aşırmıştı. Bu sirkat şâyi' olunca Kureyş bunun hadd-i şer'îden affı çârelerini aramağa başlamışlar ve Üsâme'yi bulmuşlardı.

TERCEMESİ

Üsâme İbn-i Zeyd *radiya'llāhu anhumâ*'dan Nebî *sal-la'llāhu aleyhi ve sellem*'in Üsâme'yi Hasen (İbn-i Alî) ile berâber (kucağına) alarak:

— Allāhım! Sen bunları sev! Çünkü ben bunları seviyorum, temennîsinde bulunduğu rivâyet olunmuştur.

İZÂHI

Bu îzâhımızda Buhârî'nin, *Tecrîd*'in hiç bir tarafına alınmamış bulunan bir hadîsini bildirerek bir noksânı telâfî edeceğiz: Abdullāh İbn-i Dînâr'ın rivâyetine göre, bir gün Abdullāh İbn-i Ömer mescidde iken mescidin bir tarafından (siyâhî) birisinin, ihrâmını sürüyerek gezdiğini görmüş ve İbn-i Dînâr'a:

— Şuna bak bakalım kimdir?. Keşke bu adam yanımda bulunsaydı (da ona öğüt verseydim) demiş. Bunun üzerine orada bulunan bir adam İbn-i Ömer'e:

— Yâ Ebâ Abdurrahmân bunu tanımadın mı?. Bu Üsâme İbn-i Zeyd'in oğlu Muhammed'dir, diye bildirmiş. Râvî İbn-i Dînâr der ki: Bunun üzerine İbn-i Ömer bir müddet başını önüne eğdi ve elleriyle yeri karıştırdı. Sonra:

— Eğer Resûlullāh bu sîmâyı görseydi, muhakkak ona muhabbet ederdi, dedi. Şüphesiz ki, Abdullāh bu hükmünü, Resûlullāh'ın Üsâme'yi ve Zeyd'i çok sevdiğine kıyâs ederek vermiştir.

* * *

ABDULLĀH İBN-İ ÖMER RADİYA'LLĀHU ANHÜMÂ'NIN MENÂKIBI

Şârih Kastalânî, İbn-i Ömer'in menâkıbına mukaddime olarak şu ma'lûmâtı veriyor: Abdullāh, erlik çağına ermeden küçük yaşta babası Hazret-i Ömer'le berâber müslüman olmuştur. Babasiyle ve anası Zeyneb'le berâber de Medîne'ye hicret etmiştir. Hicret sırasında on yaşında idi. Bedir, Uhud gazâları müstesnâ olmak üzere bütün gazâlara iştirâk etmiştir. Bedir ile Uhud'da küçük yaşta bulunduğundan, götürülmemişti. Bunlardan sonra gelen Hendek gazâsına on beş yaşında iştirâk etti. Ashâb'ın en

yüksek âlimlerinden ve müctehidlerinden idi. Rivâyet i'tibâriyle Müksirûn yâni çok rivâyet eden Ashâb arasında bulunur. Sünnetle amel eder, bid'atten şiddetle ictinâb ederdi. İmam Mâlik : "*İbn-i Ömer 84 yaşına kadar yaşadı. Bunun 60 senesini iftâ ile yâni müslümanların dînî mes'elelerini halletmekle geçirdi. Ve onun bütün ilimlerini kölesi Nâfi' öğrenip neşretti*" demiştir. Peygamberimizin Nübüvvetle meb'ûs olduklarının ikinci veya üçüncü yılında doğmuştu. Hicretin 73 üncü yılında da vefât etti. Zâlim Haccâc'ın sû-i kasdine uğramıştı. Şöyle ki : Abdülmelik İbn-i Mervân saltanatı zamânında Hicâz'da vâli ve kumandan bulunan Haccâc'a her vesîle ile gönderdiği menşurlarda İbn-i Ömer'e hürmet etmesini, hacda ve dînî hususlarda onun emri hâricine çıkmamasını bildiriyor. O sene emîr-i hac da ta'yîn olunan Haccâc'a Hac mes'elelerinde İbn-i Ömer'e muhâlefet etmemesi bildirilmişti. Azgın ve zâlim vâli tevâlî eden bu tavsiyelerden sıkılmıştı. Nihâyet Arafat vakfesinin mesnûn zamânını geçiren Haccâc'a hutbe îrâd ederken : Beytullāh'ı tahrîb eden, evliyâu'llāh'ı katleden zâlim, bugün de Peygamber'in sünnetini tahrîf ettin! diye bağırmıştı. Bunun üzerine Haccâc adamlarından birisine verdiği zehirli bir harbeyi Arafat'tan dönüşte halkın izdihâmı arasında kaba baldırına saplattırarak cerîha-dâr ve bu cerîha ile zehirlenerek şehîden vefât eder. Abdullāh İbn-i Mes'ûd, Irak fıkhının ve hukūkunun nasıl temel taşı ise, İbn-i Ömer de Hicaz medresesinin kurucusudur[1].

1509. عَنْ حَفْصَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَهَا إِنَّ عَبْدَ اللّٰهِ رَجُلٌ صَالِحٌ .

TERCEMESİ

Hafsa *radiya'llāhu anhâ*'dan Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in, kendisine : Abdullāh hakîkaten iyi bir kişidir, dediği rivâyet olunmuştur.

[1] Bakınız : C. 6, S. 218 (İkinci baskı : 179, 180).

Î Z Â H I

Hafsa, Hazret-i Ömer'in kızı ve Abdullāh İbn-i Ömer'in hemşîresidir. Peygamber Efendimiz'in de kadınlarındandır. Resûlullāh'ın, Abdullāh İbn-i Ömer'in iyi bir kişi olduğuna şahâdet buyurmaları, müşârün-ileyhin gördüğü bir rü'yâ üzerine vâkı' olmuştur. *Sahîh-i Buhârî* metninde İbn-i Ömer'in rü'yâsı kendi lisânından şöyle rivâyet olunuyor : Resûlullāh'ın sağlığında Ashâb'dan birisi bir düş görünce onu Resûlullāh'a hikâye ederdi. Ben de bir düş görmek ve onu Resûlullāh'a arzetmek isterdim. O sırada ben, bekâr, ergen bir gençtim. Ve Resûlullāh devrinin âdeti üzere mescidde uyurdum. Bir kere ben de rü'yamda gördüm ki : Beni iki melek yakalayıp Cehennem'e götürmüşlerdi. Kuyu duvarı gibi taşla örülü olan Cehennem'i görünce :

— Cehennem'den Allāh'a sığınırım, Cehennem'den Allāh'a sığınırım! demeğe başladım. Bu sırada üçüncü bir melek mülâkî oldu. Bana :

— Korkma! dedi. Ben rü'yâmı (hemşîrem) Hafsa'ya anlattım, o da Resûlullāh'a arzetmişti. Bunun üzerine Resûlullāh :

— Abdullāh ne iyi kişidir. Bir de gece Teheccüd namazı kılar olsaydı, buyurmuştur.

Abdullāh İbn-i Ömer'in oğlu ve kendisinin râvîsi olan Sâlim : Resûlullāh'ın bu temennîsinden sonra babam Abdullāh, geceden az bir kısmı müstesnâ olmak üzere, gece uyumazdı, demiştir.

[Dördüncü ciltteki 576 ve 597 numaralı hadîslere bakınız!].

* * *

MENÂKIB-I AMMÂR VE HUZEYFE RADİYA'LLÂHU ANHUMÂ

Ammar İbn-i Yâsir, ilk müslüman olan bahtiyarlardandır. Vâlidesi Sümeyye'dir. Bu baba, oğul ve ana üçü de ilk günlerde müslümân olmuşlardır. Ve Kureyş'in çok zâlimâne işkencelerine uğramışlardır. Hattâ Sümeyye, bu kahraman kadın, Ebû Cehl tarafından en fecî bir şekilde katledilmiştir ve müslümanların ilk şehîdi olmuştur. [6 ncı cildin 654, 655, 656 (İkinci baskı : 528, 529, 530, 531) ncı sahîfelerine bakınız!] Yâsir de daha evvel ölmüştü.

Ammâr yaşamış, ibtidâ Habeşe'ye, sonra Medîne'ye hicret etmiştir. Bütün meşâhidde bulunmuş, sonra Sıffîn vak'asında Hicret'in 37 nci yılında katlolunmuştur. Bu vak'ada Alî İbn-i Ebî Tâlib ile berâberdi.

Huzeyfe İbnü'l-Yemân da Ensâr'dandır. Bu baba, oğul ikisi birden müslümân olmuşlardır.

1510. عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّهُ جَلَسَ إِلَى جَنْبِهِ غُلَامٌ فِي مَسْجِدٍ بِالشَّامِ وَ كَانَ قَدْ قَالَ اللّٰهُمَّ يَسِّرْ لِي جَلِيساً صَالِحاً فَقَالَ أَبُو الدَّرْدَاءِ مِمَّنْ أَنْتَ قَالَ مِنْ أَهْلِ الْكُوفَةِ قَالَ أَلَيْسَ فِيكُمْ صَاحِبُ السِّرِّ الَّذِي لَا يَعْلَمُهُ غَيْرُهُ يَعْنِي حُذَيْفَةَ قَالَ بَلَى قَالَ أَلَيْسَ فِيكُمُ الَّذِي أَجَارَهُ اللّٰهُ عَلَى لِسَانِ نَبِيِّهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ مِنَ الشَّيْطَانِ يَعْنِي عَمَّاراً قَالَ بَلَى قَالَ أَلَيْسَ فِيكُمْ صَاحِبُ السِّوَاكِ أَوِ السِّرَارِ قَالَ بَلَى قَالَ كَيْفَ كَانَ عَبْدُ اللّٰهِ يَقْرَأُ وَ اللَّيْلِ إِذَا يَغْشَى وَ النَّهَارِ إِذَا تَجَلَّى قَالَ وَ الذَّكَرِ وَ الْأُنْثَى قَالَ مَا زَالَ بِي هٰؤُلَاءِ حَتَّى كَادُوا يَسْتَزِلُّونِي عَنْ شَيْءٍ سَمِعْتُهُ مِنْ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ .

TERCEMESİ

Ebü'd-Derdâ', *radiya'llâhu anh*'den şöyle rivâyet olunmuştur : Şam mescidinde bir kere Ebü'd-Derdâ'nın yanına bir genç (Alkame İbn-i Kays-i Nehaî gelip) oturmuş da:

— Allāhım! (Adlarını bilmediğim bir cemiyet içine geldim.) Bana burada iyi bir âşinâ ihsân buyur! diye kendisine bir dost temennî etmiş. Bunun üzerine Ebü'd-Derdâ' :

— Sen kimlerdensin (ve nerelisin?) diye sormuş. Alkame :

— Kûfe ahâlîsindenim! (Buraya ilim tahsîli için geldim) diye cevap vermiş. (Râvî der ki :) Ebü'd-Derdâ' :

— Hani Resûlllāh'ın sırrına (gizli haberlerine) vâkıf olan ve kendisinden başka o sırları kimse bilmeyen —yâni Huzeyfe— sizin içinizde değil midir? dedi. Alkame :

— Evet (Kûfe'de) aramızdadır! diye cevap verdi. Ebü'd-Derdâ' :

— Hani Resûlullāh'ın duâsı üzerine Allāh'ın şeyta(n şerri)nden kurtardığı Ammâr aranızda değil midir? dedi. Alkame :

— Aramızdadır! diye cevap verdi. Ebü'd-Derdâ' :

— Hani Peygamber'in o misvâkini veya sırrını, (Peygamber'in giydiği nalınlarını, dayandığı müttekâsını[1] ve su kabını) taşıyan (İbn-i Ümmü Abd yâni İbn-i Mes'ûd) sizin içinizde değil midir? dedi. Alkame :

— İçimizdedir! dedi. Ebü'd-Derdâ' :

— (Şu halde aranızda Ashâb'ın bu kadar büyük ulemâ ve fukahâsı varken sen buralarda ne arıyorsun ey oğul? dedi. Sonra :)

— Abdullāh İbn-i Mes'ûd : و الليل اذا يغشى و النهار اذا تجلى (âyetinden sonraki âyet)i nasıl okuyor? dedi. Alkame :

— و الذكر و الانثى diye okur! (İbn-i Mes'ûd'un kırâetinde : و ما خلق yoktur) dedi. Ebü'd-Derdâ' :

[1] Müttekâ : Otururken koltuk altına alınıp yaslanacak kısa bastona denir. Vaktiyle, yaşlı kimseler ve mütâlâa sâhipleriyle fazla ibâdet edenler kendilerini dinlendirmek için kullanırlardı.

— (Vallāhi Resûlullāh'ın bana okuttuğu böyledir; Resûlullāh'dan müşâfeheten, ağız ağıza böyle öğrendim. Fakat) şu Şamlılar yok mu? Bana karşı و ما خلق الذكر و الانثى (kırâetinde) ısrâr ediyorlar da en sonu beni, Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'den işittiğim kırâetten caydırmak istiyorlar! dedi.

İ Z Â H I

Her şeyden önce şunu bildireceğiz ki, Leyl Sûresi'nin bu üçüncü âyetini gerek İbn-i Mes'ûd'un, gerek Ebû-d-Derdâ'nın ısrarla iddia ettiği kırâet, mütevâtir olan ve Mushaf'ta tesbît olunan kırâete muhâliftir. Denilebilir ki, bu âyet iki kere nâzil olmuştur. Birincisi و الذكر و الانثى sûretinde idi. Bu kırâeti İbn-i Mes'ûd'la Ebu'd-Derdâ' hıfzetmişler. Sonra ikinci bir def'a da و ما خلق الذكر و الانثى sûretinde nâzil olmuştur. Fakat bu iki büyük Sahâbî bunu işitmemiş olacaklar ve böylece cumhûrun mütevâtiren rivâyet ettikleri kırâete muhâlefet etmiş bulunacaklar. Nasıl ki, Abdullāh İbn-i Mes'ûd Muavvizeteyn'i de Kur'ân'dan değildir, sanmıştı. Her iki kırâetin medlûlü i'tibâriyle farkı şudur: İbn-i Mes'ûd ile Ebü'd-Derdâ' kırâetine göre, mahlûka, zükûr ile inâse, mütevâtir kırâete göre, halka kasem edilmiş olur ki, tabiî bu ikinci kırâetin medlûlü âyetin hakîkî medlûlü olur. Birincisi ise mecâzî ma'nâsıdır.

Mevzûumuzda bulunan hadîs, Buhârî metninde rivâyet edilen iki rivâyet tarîkı göz önünde tutularak tercüme edilmiştir. Ve kavis içinde gösterilen ziyâdeler *Tecrîd*'e geçmeyen metinden alınarak yazılmıştır.

Hadîsin asıl râvîsi olan Alkame, İbn i Kays-i Nehaî'dir. Ve Nehaî âilesinin en büyük sîmâsıdır. Bu âile sadr-ı İslâmda geçen en meşhur bir ilim âilesidir. İmam Ebû Hanîfe'nin mezhebi, bu âilenin iki mühim rüknü olan Alkame ile onun kardeşinin oğlu olan İbrâhim İbn-i Yezîd İbn-i Kays-i Nehaî'ye varır. Ebû Hanîfe, Hammâd İbn-i Ebî Süleymân vâsıtasiyle İbrâhim Nehaî'den, o da Alkame'den, Alkame de Abdullāh İbn-i Mes'ûd'dan ahz-ı ilm etmişlerdir. İbrâhim Nehaî ayni zamanda Abdullāh İbn-i Habîb'den okumuş bulunduğundan, bir ilim silsilesi de bu sûretle Hazret-i Alî'ye uzanır. [Nehaî âilesinin

ilmî hayâtını anlamak için 7 nci cildin 206, 207 (İkinci baskı: 151-152) nci sahifelerindeki hâşiyemize bakınız!.]

Hadîsde adı geçen Ashâb-ı Kirâm'a gelince : Bunlardan Ammâr İbn-i Yâsir için [Bak : C. 6. S. 654, 655, 656 (İkinci baskı: 529, 530) ya bakınız!]. Abdullâh İbn-i Mes'ûd için de [C. 4, S. 68 (İkinci baskı : 60) e bakınız!].

* * *

Huzeyfe İbn-i Yemân'e gelince, müşârün-ileyh Absî'dir. Pederiyle berâber Medîne'ye gelip müslümân olmuş ve Resûlullâh tarafından Ensâr'a ilhâk olunmuştur. Peygamberimiz kendisini sırdaş edinerek, olmuş ve olacak bütün fitneleri ve hâdiseleri Huzeyfe'ye birer birer haber vermiştir. (Hulâsa :) Asr-ı Saâdet'teki münâfıkları yalnız Huzeyfe'ye bildirmiştir. Bu cihetle Hazret-i Ömer âmilleri ve vâlileri arasında münâfık bulunup bulunmadığını Huzeyfe'den sorardı. Müsbet cevap alınca ve bunların kimler olduğunu sorunca kat'iyyen söylemezdi. Bu bâbda Huzeyfe'nin bir çok menkabeleri vardır. Müşârün-ileyh İran fütûhâtında bulunmuş ve Nehâvend harbinde Nu'mân İbn-i Mukarrin'in şehâdeti üzerine muazzam bir ordunun kumandasını eline alarak gâyet şanlı ve şerefli bir zafer kazanmıştır. Hemedan, Rey, Dînever, Mâsebezân fütûhâtı da birbirini ta'kîb etmiştir. Bu kadar şan ve şeref karşısında Huzeyfe zerre kadar ihtirâsa kapılmamış ve fakîrâne hayâtından hiç ayrılmamıştır. Kûfe'de ihtiyâr-ı ikâmet etmiş ve Hazret-i Osman'ın şehâdetinden kırk gün sonra 36 yılında vefât etmiştir.

[8 inci ciltte 1307 numaralı Ömer İbn-i Hattâb hadîsinin îzâhına ve notlarına bakınız!.]

* * *

Hadîsin asıl râvîsi olan Ebü'd-Derdâ' *radiya'llâhu anh* Ensar'dan ve Hazrec kabîlesinden idi. Hiç şüphesiz Ashâb'ın en büyük âlimlerinden birisidir. Zehebî, *Tezkiretü'l-Huffâz*'da : (İmâm-ı Rabbânî) diye tavsîf ediyor. Ve ümmet-i İslâmiyenin hakîmi denildiğini bildiriyor. Hakîkaten müşârün-ileyhin *(Gönlün bir ân için öyle bir temâyülü vardır ki, o insana uzun zaman hüzün ve keder îrâs eder)* yollu hakîmâne vecîzeleri vardır. Peygamber Efendimiz Medîne'de Muhâcirlerle Ensâr arasında uhuvvet te'sîs buyurduğunda sâhib-i

terceme ile de Selmân-ı Fârisî'yi kardeş yapmıştı [Bak.: C. 6, S. 349, 350, 351 (İkinci baskı: 293, 294)].

Ebü'd-Derdâ', hayli zaman Şam kadısı idi. Bu cihetle Şam'ın âlimi, Şam'ın fakîhi, Şam'ın mukrii diye meşhurdur. Alkame ile hadîste bildirilen musâhabesi kadı bulunduğu sıralarda olacaktır. Zevcesi Ümmü'd-Derdâ' da fukahâdan idi. Zevcinden bir çok rivâyetleri vardır. Buhârî'nin rivâyetine göre, Asr-ı Saâdet'te Kur'ân-ı Mübîn'i cem' eden dört zâttan birisi Ebü'd-Derdâ' idi. Öbürleri de: Muâz İbn-i Cebel, Zeyd İbn-i Sâbit, Ebû Zeyd'dir. İbn-i Sa'd'in rivâyetine göre: Ebü'd-Derdâ' mescide gelirken ehl-i ilim etrâfını sarardı ve sultanlara hâs bir ihtişâm ile gelirdi. 32 târihinde vefât etmiştir.

* * *

EBÛ UBEYDE İBN-İ CERRÂH RADİYA'LLÂHÜ ANH

1511. عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ قَالَ لِكُلِّ أُمَّةٍ أَمِينٌ وَإِنَّ أَمِينَنَا أَيَّتُهَا الْأُمَّةُ أَبُو عُبَيْدَةَ بْنُ الْجَرَّاحِ.

Tercemesi

Enes İbn-i Mâlik *radiya'llâhu anh*'den Resûla'llâh *salla'llâhu aleyhi ve sellem*'in:

"*Her Peygamber ümmetinin güvendiği bir kimsesi vardır. Ey Muhammed ümmeti, bizim mu'temedimiz de hâssaten Ebû Ubeyde İbn-i Cerrah'dır!*" buyurduğu rivâyet olunmuştur.

İZÂHI

Ebû Ubeyde'nin adı, Âmir İbn-i Abdullâh İbn-i Cerrâh'dır. Nesebi Fihr'de Peygamber'in nesebi ile birleşir. Anası Ümeyye Bintü'l-Hâris'dir. Ebû Ubeyde'nin babası Bedir harbinde kâfir olduğu halde ölmüştür. Rivâyete göre, Kureyş tara-

fında bulunan babasını Ebû Ubeyde kendisi öldürmüştür. Hiç şüphesiz Ebû Ubeyde Ashâb'ın en büyük mücâhidlerindendir. Bütün gazâlarda Resûlullāh'ın maiyetinde ibrâz-ı şecâat etmiştir. Bu cihetle Peygamberimiz : Bu ümmetin emînidir[1], buyurmuş.

Peygamber'in irtihâlinden sonra Ebû Bekr ve Ömer'in hilâfetleri zamânında vukū' bulan Şam fütûhâtındaki hizmetleri ise çok büyüktür. Bu muhârebelerde kâh başkumandan, kâh Halîd İbn-i Velîd'in maiyetinde olarak hizmet etmiştir. Ayni zamanda fethedilen yerlerde ahâlîye karşı gösterdiği adâlet ve hakkāniyette o diyar Rumlarını hayrette bırakmıştır. Nihâyet Şam'da Hazret-i Ömer'in vâlisi iken Hicret'in 18 inci yılında zuhûr eden Amevâs tâûnunda[2] vefât etmiştir. Cenâze namazını Muâz İbn-i Cebel kıldırmıştır. Kabri Amtâ köyü civârında Gavrbeysân mevkiindedir.

Müellif Buhârî'nin Ebû Ubeyde'nin menâkıbı hakkında Huzeyfe'den de şöyle bir rivâyeti vardır : Necran hey'eti Nebî *sallâ'llāhu aleyhi ve sellem*'den kendileriyle emîn bir zâtın emîr gönderilmesini istediklerinde onlara :

— Size emîn bir kişi göndereceğim ki, o şüphesiz hakkıyle i'timâda şâyandır; buyurmuş. Bunun üzerine Resûlullāh'ın Ashâb'ı, bu emârete rağbet ederek her biri kendisinin gönderilmesine dikkatle intizâr ettikleri sırada Resûlullāh :

— (Kalk yâ Ebâ Ubeyde! buyurmuş) ve Ebû Ubeyde'yi göndermiştir.

Necran hey'eti Hicret'in dokuzuncu yılında Yemen'den gelmişti. İbn-i Sa'd, bu hey'etin Necran eşrâfından on dört süvârî olduğunu bildirmiştir. Bunlar hıristiyan idiler, henüz müslüman olma-

[1] Emânet ve istikâmet bütün Ashâb arasında müşterek bir sıfat olduğu halde bunun Ebû Ubeyde'ye tahsîs buyurulması, onda ziyâde olduğunu bildirmek içindir. Peygamber Efendimiz, Ashâb'ın büyüklerinden her birisini bir fazîlete tahsîs buyurması, onda o fazîlet ve meziyetin ziyâde bulunduğunu iş'âr içindir. Bunu Tirmizî'nin, İbn-i Hibbân'ın Enes İbn-i Mâlik'ten rivâyet ettikleri şu hadîs îzâh etmektedir : Ümmetimin en merhametlisi Ebû Bekr'dir, emr-i ilâhîde en şiddetli olanı Ömer'dir, hayâ i'tibâriyle en sâdık olanı Osman'dır, helâli ve harâmı en iyi bileni Muâz İbn-i Cebel'dir, ferâizi en iyi bileni Zeyd İbn-i Sâbit'tir, en düzgün Kur'ân okuyanı Übey İbn-i Kâ'b'dır. Her ümmetin bir emîni vardır. Bu İslâm ümmetinin emânet ve i'timâdı Ebû Ubeyde İbn-i Cerrâh'a hasdır! buyurulmuştur.

[2] 8 inci cildin 541 (İkinci baskı : 473) inci sahifesine bakınız!.

mışlardı. Bunlardan Seyyid ile Âkıb az bir tereddütten sonra hemen müslüman olmuşlardır. Bunların söz sâhibi olanları da bu ikisiyle Ebû Hârise'den ibâretti. Ve bunlar Necran'a emîn bir emîr gönderilmesini istemişlerdi. Resûlullāh'ın : Bi-hakkın emîn birisini gönderiyorum! buyurmaları üzerine Ashâb'ın rağbet etmesi, Peygamber'in (bi-hakkın emîn) diye tavsîfine mazhar olmak arzusundan dolayı idi. Yoksa emâret ihtirâsiyle değildi.

* * *

MUS'AB İBN-İ UMEYR RADİYA'LLĀHU ANH'İN MENÂKIBI

Buhârî *Sahîh*'inde Mus'ab'ın menâkıbı hakkında bir bâb açtığı halde hiç bir hadîs zikretmemiştir. Şârih Aynî : "*Öyle sanılır ki, Buhârî Mus'âb hakkında bir hadîs bulamamıştır da bu bâbı beyaz bırakmıştır*" diyor. Fakat bu da doğru değildir. Çünkü Buhârî'nin Cenâze bahsinde Habbab'dan rivâyet ettiği bir hadîsi vardır. (631) numara ile geçen bu hadîsi biz burada naklederek bu boşluğu dolduracağız. Mus'ab'ın fazîletine dâir hadîsin burada beyaz bırakılmasının sebebine gelince, İbn-i Hacer'in *Fethü'l-Bârî*'de beyânına göre, Buhârî *Sahîh*'ini toplamış ve yazmış, fakat tebyîz edememiştir. Bu cihetle Menâkıb bahsinin tertîbinde kıdem, fazîlet gibi Ashâb arasındaki tertiplere riâyet edilememiştir. Hattâ Abdurrahmân İbn-i Avf, Saîd İbn-i Zeyd gibi Âşere-i Mübeşşere'den olan iki mühim Sahâbî haklarında birer bâb açılmamıştır. İbn-i Hacer'e göre, bütün bunlar, *Sahîh-i Buhârî* nâkil ve râvîlerinin tebyîz ederken vâkı' olan tasarrufları eseridir. Her ne ise şimdi biz Habbâb hadîsinin rivâyetini nakledelim :

Habbâb İbn-i Eret *radiya'llāhu anh* der ki : Biz, Mekke'den Medîne'ye dünyâ için değil, Allah rızâsı için Resûlullāh ile berâber hicret ettik. Artık ecir ve mükâfâtımız Allāh'a âittir. Muhâcir yoldaşlarımızdan bu ecir ve ni'metten hiç bir şey tatmadan âhirete gidenler vardır ki, Mus'ab İbn-i Umeyr onlardandır. Dostlarımızdan kendilerine hicret semeresi ulaşan ve bu meyvayı devşirenler de vardır. Mus'ab Uhud günü şehîd olmuştu da biz onu saracak bir kefen bulamamıştık. Yalnız şehîdin bir kaftanını bulmuştuk. Biz, bu azîz şehîdi, ona sarmağa çalıştık. Başını bürürken ayakları

açılıyordu; ayaklarını kapatırsak başı açığa çıkıyordu. Resûlullāh bize şehîdin başını örtmemizi ve ayaklarının üstüne de İzhır otu koymamızı emir buyurdu. [4 üncü cildin 447 (İkinci baskı : 351, 352) nci sahifesinde başlayan bu hadîsin tercüme ve îzâhına bakınız!.]

* * *

HASAN VE HÜSEYİN RADİYA'LLĀHÜ ANHÜMÂ'NIN MENÂKIBI

[Peygamber Efendimiz'in bu iki muhterem hafîdinden Hazret-i Hasan'ın hal tercümesi 8 inci ciltte 150 (İkinci baskı: 128) nci sahifede geçti. Hüseyin İbn-i Alî'nin hal tercemesi de 7 nci cildin 344 (İkinci baskı: 253) üncü sahifesindedir. Buralara bakınız!.]

1512. عَنِ الْبَرَاءِ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ رَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ عَلٰى عَاتِقِهِ يَقُولُ اللّٰهُمَّ إِنِّى أُحِبُّهُ فَأَحِبَّهُ .

TERCEMESİ

Berâ' İbn-i Âzib *radiya'llāhu anh*'den : Nebî *salla'l-lāhu aleyhi ve sellem*'i gördüm ki, o, Hasan İbn-i Alî'yi omuzuna alarak : Allāhım, ben bunu seviyorum, bunu Sen de sev! buyuruyordu, dediği rivâyet olunmuştur.

* * *

1513. عَنْ أَنَسٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ لَمْ يَكُنْ أَحَدٌ أَشْبَهَ بِالنَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنَ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمَا

TERCEMESİ

Enes İbn-i Mâlik *radiya'llāhu anh*'den : Nebî *salla'l-lāhu aleyhi ve sellem*'e hiç bir kimse Hasan İbn-i Alî *radiya'l-lāhu anhumâ* kadar çok benzer değildi, dediği rivâyet olunmuştur.

* * *

1514. عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا وَ سَأَلَهُ رَجُلٌ عَنِ الْمُحْرِمِ يَقْتُلُ الذُّبَابَ فَقَالَ أَهْلُ الْعِرَاقِ يَسْأَلُونَ عَنِ الذُّبَابِ وَ قَدْ قَتَلُوا ابْنَ ابْنَةِ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ وَ قَدْ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ هُمَا رَيْحَانَتَاىَ مِنَ الدُّنْيَا.

TERCEMESİ

Abdullāh İbn-i Ömer *radiya'llāhu anhümâ*'dan şöyle rivâyet olunmuştur : İbn-i Ömer'e (Iraklı) bir kimse sinek öldüren ihramlı kişi(nin hâlin)den sormuştu. İbn-i Ömer (hayret ederek):

— Irak halkı sinek (öldürmek cinâyet olup olmadığını) soruyorlar. Halbuki onlar (vaktiyle) Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in kızı (Fâtıma')nın oğlu (Hüseyin')i öldür(mekten çekinme)mişlerdi. (O Hüseyin ki, kardeşi Hasan'la haklarında) Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem:*

— Onlar benim dünyâdan (öpüp kokladığım) iki Reyhân'ımdır, buyurmuştur.

İZÂHI

Bu hadîslerden başka Buhârî'nin, bu bâbda daha üç rivâyeti vardır ki, bunlardan birisi 1159 numara ile 8 inci ciltte geçti. Diğer

birisi de yine bu ciltte 1442 numara ile geçti. Üçüncü birisi de Hazret-i Fâtıma'nın menâkıbında Hazret-i Ebû Bekr rivâyetiyle geçti. Buralara bakınız.

Hadîsin, unvâna mutâbakat noktası, Resûlullâh'ın hafîdleri hakkında : iki Reyhân'ımdır! buyurmasıdır. Reyhân, güzel kokulu ma'lûm olan ottur. İbn-i Ömer'in hayretini mûcib olan cihet, bu nevi' suâllerin teaddüd etmesidir. Nasıl ki, hadîsin bir rivâyet tarîkında da diğer bir Iraklının bit öldürmenin cinâyetinden sormuştu. Bunun üzerine İbn-i Ömer : Iraklıların en büyük cinâyeti irtikâb ederken onun dînî ve şer'î fecâati derecesini araştırmadıkları halde şimdi en hakir bir mes'ele hakkında istiftâ etmeleri hayretlere şâyandır, demek istemiştir.

Bu fâcianın pek elemli bir noktasını Buhârî, İbn-i Ömer'in bu hadîsinden önce şöyle rivâyet ediyor : Enes İbn-i Mâlik *radiya'llāhu anh* der ki : Hüseyin İbn-i Alî Kerbelâ'da şehîd edildikten sonra mübârek başı Kûfe'ye getirildi. Ve o sırada Yezîd İbn-i Muâviye'nin Kûfe vâlisi bulunan İbn-i Ziyâd'ın karşısında bir tas içine konuldu. Bu (piç)[1] İbn-i Ziyâd elindeki süngüsiyle mübârek başın burnuna, gözlerine vurmağa başladı. (Zeyd İbn-i Erkam *radiya'llāhu anh* tahammül edemeyip : Süngünü kaldır! Ben Resûlullâh'ın buraları öptüğünü gördüm! dedi. Ve Taberânî'nin rivâyetine göre, ağlamağa başladı. İbn-i Ziyâd: Ey İbn-i Erkam, eğer sen bunak bir ihtiyar olmasaydın muhakkak boynunu vururdum! demiş. İbn-i Erkam oradan çıktıktan sonra halka hitâben: Ey Arab cemâati, bugünden sonra hepiniz kölesiniz. Fâtıma'nın oğlunu öldürdünüz! Mercâne'nin oğluna boyun eğdiniz! O, sizin hayırlılarınızı öldürür, şerirlerinizi kendine kul, köle edinir!. Bundan sonra zillete râzı olanlar uzak olsun! diye haykırmıştır[2].

---

[1] İbn-i Ziyâd'ı piç diye takyîd ettik. Çünkü İbn-i Ziyâd, Sümeyye veyâhut Mercâne adında Mecûsî bir câriyenin oğludur. Ve bu câriyenin gayr-i meşrû' münâsebetle aldığı bir piçtir. Nesebi gayr-i ma'lûm olduğu için Ziyâd İbn-i Ebîh = babasının oğlu Ziyâd, diye, bâzı kere de Ziyâd İbn-i Sümeyye, Ziyâd İbn-i Mercâne diye anılırdı. Sonra Ebû Süfyân'a nisbet olunmağa başladı. Sebebini anlamak için 6 ncı cildin 187 (İkinci baskı: 151, 152) nci sahifesine bakınız!.

[2] Zeyd İbn-i Erkam, Ensâr'dan ve Hazrecîlerdendir. Ashâb'ın sâdâtındandır. Resûlullâh'ın maiyetinde 17 gazâda bulunmuştur. Sıffîn'de Hazret-i Alî ile berâberdi. 66 veya 68 târihinde Kûfe'de vefât etmiştir.

Buhârî Enes İbn-i Mâlik'ten rivâyetine şöyle devâm ediyor : Ziyâd, Hazret-i Hüseyn'in güzelliğine hayret ederek : (Bu derece güzel görmedim) demiş. Bunun üzerine Enes İbn-i Mâlik : Ehl-i Beyt içinde Resûlullâh'a en çok benzerdi! demiştir.

Şârih Aynî'nin îzâhına göre, bu fâcia Hicret'in 61 inci yılının Âşûrâ günü vukû' bulmuştu. Ve İbn-i Ziyâd'ın karşısına Hazret-i Hüseyn'in başiyle berâber 72 şehîdin başı getirilmişti. Fakat çok geçmedi. Allâh'ın intikâm ve cezâsı nihâyet bu şerîri yakaladı. Bir sene sonra, İbrâhim İbn-i Eşter —ki, Muhtar-ı Sekafî'nin kumandanlarından idi— öldürdü. İbn-i Ziyâd'ın başı da Muhtar tarafından Muhammed İbn-i Hanefiyye'ye, yâhut Abdullâh İbn-i Zübeyr'e gönderildi.

* * *

BİLÂL İBN-İ REBÂH RADİYA'LLÂHÜ ANH

Bilâl'in hal tercemesi için 6 ncı cildin 657, 658 (İkinci baskı : 531) inci sahîfelerine bakınız!. Müellif Buhârî'nin Hazret-i Bilâl hakkında burada üç rivâyeti vardır, üçü de *Tecrîd*'e alınmamıştır. Bunlardan birisi yakında 1492 numara ile geçti, oraya bakınız!. Diğer iki hadîsten birisine göre, Hazret-i Ömer'in : Ebû Bekr bizim ulumuzdur. O, bir ulumuzu da âzadlamıştır! dermiş ve âzadlananla Bilâl'i kastedermiş. Öbürüsü de şöyledir : Kays İbn-i Ebî Hâzim'in rivâyetine göre, Hazret-i Bilâl Resûlullâh'ın irtihâlinden sonra Medîne'den çıkıp gitmek —ve İbn-i Sa'd'in rivâyetine göre— düşman ağzı serhadlerde fî-sebîli'llâh derbend beklemek ister. Fakat Halîfe Hazret-i Ebû Bekr müsâade etmez ve mescidde müezzinlik etmesini ister. Bilâl de : Ben Resûlullâh'sız Medîne'yi istemem ve Resûlullâh'ın makâmını ondan hâlî görmeğe tahammül edemem, dedikten sonra :

— Muhterem Halîfemiz, eğer sen beni vaktiyle nefsin için satın aldınsa beni tut, bir tarafa bırakma; eğer Allâh için iştirâ edip âzadladınsa beni bırak, Allâh için (serhadlerde) çalışayım! der. Ebû Bekr Hazretleri de :

— Ey Bilâl, hem Allah hakkı için, hem benim için Medîne'de kal! der. Bilâl de Ebû Bekr zamânında Medîne'de kalır. Ebû

Bekr'in irtihâli üzerine Hazret-i Ömer'den izin alarak ve mücâhid olarak Şam'a gider ve Amvas[1] tâûnunda vefât eder. Şam'da bir kere ezân okur. Hem kendi ağlar, hem halkı ağlatır.

* * *

ABDULLĀH İBN-İ ABBĀS RADİYA'LLĀHU ANHÜMÂ

1515. عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ ضَمَّنِي رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى صَدْرِهِ وَقَالَ اللّٰهُمَّ عَلِّمْهُ الْحِكْمَةَ وَفِي رِوَايَةٍ عَلِّمْهُ الْكِتَابَ.

TERCEMESİ

İbn-i Abbâs *radiya'llāhu anhumâ*'dan şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* bir kere beni bağrına bastı da:

— Allāhım buna hikmet öğret! Bir rivâyette de: Allāhım buna kitab (Kur'ân) öğret! diye duâ buyurdu.

İZÂHI

Peygamber Efendimiz'in bu duâlarında *hikmet*'in tefsîri husûsunda bir çok rivâyetler vardır. Hattâ birisini müellif Buhârî bu hadîsin zeylinde naklediyor. Ve: الحكمة الاصابة في غير النبوة diyor ki, hikmetle murâd, Nübüvvet hâricindeki ârâ ve ictihadda isâbet demek oluyor. Nakline lüzum görmediğimiz diğer rivâyetlerden İmam Şâfiî'nin bu bâbdaki mütâlâasını bildireceğiz. İmam Şâfiî'ye göre, *hikmet*, Resûlullāh'ın sünnetidir. Bu tefsîre göre, hadîsin iki rivâyet tarîkı arasında güzel bir tenâzur bulunur. Bir rivâyet tarîkıne göre, kitab ve te'vîl-i Kur'ân ta'lîm buyurulması mukābilinde bu rivâyette sünnet ta'lîmi temennîsi kasdedilmiş olur. Bir de Beğavî'nin *Mu'cem*'inde İbn-i Abbâs hakkında rivâyet

[1] Bakınız: C. 7, S. 121 (İkinci baskı: S. 88).

olunan : اللهم فقهه فى الدين و علمه التأويل hadîsinde de : Allāhım bunu dinde fakîh kıl, dînî ahkâm ve kavâidi bildir, Kur'ân'ın da te'vîl ve tefsîrini ta'lîm buyur, sûretinde duâ ve temennî edilmiş oluyor. Şu halde İbn-i Abbâs'ın müfessir, muhaddis ve fakîh olması hakkında duâ buyurulmuş oluyor. Bu duâların berekâtiyle İbn-i Abbâs İslâmî ilimlerin hepsinde en yüksek şâhikalara yükselmiştir. İmâmü'l-Müfessirîn olduğunda icmâ' vardır. [4 üncü cildin 26, 27, 28 (İkinci baskı : 25, 26, 27) inci sahifelerine de bakınız!.]

* * *

HÂLİD İBN-İ VELÎD RADİYA'LLĀHU ANH'İN MENÂKIBI

Halîd İbn-i Velîd'in hal tercemesi 4 üncü cildin 499 (İkinci baskı : 392) uncu sahifesiyle 7 nci cildin 280 (ikinci baskı : 205) inci sahifesinde geçti. Oralara bakınız!. Burada müellif Zebîdî şu bir hadîsi ihtisâr ederek *Tecrîd*'e almıştır :

1516. عَنْ أَنَسٍ رَضِىَ ٱللّٰهُ عَنْهُ أَنَّ ٱلنَّبِيَّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَعَى زَيْداً وَ جَعْفَراً وَ ٱبْنَ رَوَاحَةَ وَ ذَكَرَ بَاقِىَ ٱلْحَدِيثِ وَ قَدْ تَقَدَّمَ ثُمَّ قَالَ فَأَخَذَهَا يَعْنِي ٱلرَّايَةَ سَيْفٌ مِنْ سُيُوفِ ٱللّٰهِ حَتَّى فَتَحَ ٱللّٰهُ عَلَيْهِمْ.

Tercemesi

Enes İbn-i Mâlik *radiya'llāhu anh*'den Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in : Zeyd'in, Ca'fer'in, İbn-i Revâha'nın şehîd olduklarını (minber üzerinde) haber verdiği rivâyet olunmuştur. Enes, Hadîsin geri kalan kısmını da zikretmişti ki, bu da yukarıda (*Tecrîd*'de) geçti [1]. Sonra Enes (rivâyetine devâm ederek) :

[1] Müellif Zebîdî'nin *Tecrîd*'de geçtiğini bildirdiği bu hadîs, bu eserimizin 4 üncü cildinde 623 sıra numarasiyle 391 (İkinci baskı : 309) inci sahifede geçti. Oraya bakınız!.

— En sonu sancağı Allâh'ın kılıçlarından bir kılıç (olan Hâlid eline) aldı. Nihâyet Allah mücâhidlere (zafer ve halâs kapısını) açtı, demiştir.

* * *

EBÛ HUZEYFE'NİN KÖLESİ SÂLİM RADİYA'LLÂHU ANHÜM'ÜN MENÂKIBI

1517. عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ عَمْرٍو رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ يَقُولُ اسْتَقْرِؤُا الْقُرْاٰنَ مِنْ أَرْبَعَةٍ مِنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ مَسْعُودٍ فَبَدَأَ بِهِ وَ سَالِمٍ مَوْلَى أَبِي حُذَيْفَةَ وَ أُبَيِّ بْنِ كَعْبٍ وَ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ .

TERCEMESİ

Abdullâh İbn-i Amr (İbn-i Âs) *radiya'llâhu anhümâ'*-dan şöyle dediği rivâyet olunmuştur :

Ben Resûlullâh *salla'llâhu aleyhi ve sellem*'in Kur'ân okumayı dört kişiden iste(yip al)ınız! buyurduğunu işittim : Abdullâh İbn-i Mes'ûd'dan —Resûlullâh isimleri saymağa İbn-i Mes'ûd'dan başladı— Ebû Huzeyfe'nin kölesi Sâlim'den, Übey İbn-i Kâ'b'dan, Muâz İbn-i Cebel'den.

İ Z Â H I

İbn-i Abdi'l-Berr'in beyânına göre, Sâlim, İbn-i Ma'kıl'-dir. Ebû Abdullâh diye künyelenir. Fâris'in Istahr ahâlîsindendir. Ashâb'ın âlimlerinden ve büyüklerindendir. Hem Muhâcirîn, hem de Ensâr câmialarından addolunmuştur. Şöyle ki : Sâlim, Ebû Huzeyfe'nin zevcesinin kölesi olup kadının âzadlaması üzerine

Ebû Huzeyfe Sâlim'i evlâtlığa almıştı. Sâlim bu sûretle Kureyş câmiasına karışarak Medîne'ye hicret etmekle Muhâcirîn'den olmuştur. Diğer taraftan Sâlim'i âzadlayan Ebû Huzeyfe'nin karısı, Benî Ubeyd'den ve Ensâr'dan olmakla bu nisbetle de Ensâr'dan sayılmıştır. Esnâ-yı hicrette Hazret-i Ömer'in refâkatinde Resûlullāh'dan evvel Kubâ'ya gelmişler ve orada Peygamberimize intizâr etmişlerdi. Bu esnâda Hazret-i Ömer de dâhil olduğu halde bütün Muhâcirlere namazlarda Sâlim imâmet etmiştir. Medîne'de Muhâcirlerle Ensâr arasında uhuvvet te'sîs buyurulduğunda Resûlullāh Sâlim'le de Muâz İbn-i Ma'ıs'ı kardeş yapmıştı. Bâzıları Ebû Bekr'i söylerler. Hazret-i Ömer Sâlim'i çok sever ve çok senâ ederdi. Ömer'e yapılan sû-i kasd üzerine halefini intihâb için şûrâ te'sîs ettiği esnâda Ömer : Eğer Sâlim sağ olsaydı onu halef yapardım, şûrâyı kurmazdım! demiştir. Sâlim'i âzadlayan Ebû Huzeyfe'nin karısı da Medîne'ye ilk hicret eden kadınlardan ve Sahâbî kadınların fudalâsındandır. Adı da Sübeyte'dir. Ebû Huzeyfe de yine böyle ilk Muhâcirlerden ve Ashâb'ın fudalâsındandır. Sâlim'le Ebû Huzeyfe, Bedir harbinden başlayarak bütün gazâlarda bulunmuşlar, nihâyet Yemâme harbinde her ikisi de şehîd olmuşlardır.

Peygamber Efendimiz'in Kur'ân öğretilmesi için bu dört zâtı tahsîs buyurmaları, bunların Kur'ân'ın lâfz ve nazmını herkesten iyi zaptetmekle berâber edâ ve kırâat husûsunda herkesten ziyâde meleke sâhibi olmalarındandır. Sonra bu dört zât, Hazret-i Kur'ân'ı Peygamber'in ağzından doğrudan doğruya müşâfeheten almağa ihtimâm etmişlerdir.

Bunların adları sayılırken İbn-i Mes'ûd ile başlanması, ve Resûlullāh'ın ibtidâ İbn-i Mes'ûd'u zikretmesi de onun kıdemini, arkadaşları arasında rüchânı hâiz bulunduğunu ifâde eder.

* * *

ABDULLĀH İBN-İ MES'ÛD RADİYA'LLĀHU ANH'İN MENÂKIBI

Abdullāh İbn-i Mes'ûd'un büyük babası Gāfil İbn-i Habîb'dir. Vâlidesi, Ümmü Abd'dir. Babası da, anası da Hüzeyl kabîlesindendir. Babası Mes'ûd câhiliyyet zamânında ölmüştür.

İbn-i Mes'ûd'un kendisi İslâm'a ilk giren altı kişinin altıncısıdır. Bu cihetle Ashâb'ın en kıdemlilerindendir. İbtidâ Habeşe'ye, sonra Medîne'ye hicret etmiştir. Bedir'den i'tibâren bütün gazâlarda bulunmuştur. Hicret'in 32 nci yılında Medîne'de vefât etmiştir. Kûfe'de vefâtı hakkında da rivâyet vardır. Vefâtında altmış küsur yaşında idi. [Dördüncü cildin 68 (İkinci baskı: 60) inci sahifesinde İbn-i Mes'ûd'un ilmî hayâtı hakkında hâl tercemesi vardır. Oraya bakınız!.]

Müellif Buhârî İbn-i Mes'ûd'un menâkıbı bâbında dört hadîs rivâyet ettiği halde bunlardan hiç birisi *Tecrîd*'e alınmamıştır. Çünkü bunlardan birincisi bundan evvel Sâlim'in menkabesi bâbında geçti. İkincisi de daha önce Ebû'd-Derdâ'nın menkabesi bâbında 1507 numara ile geçmişti. Üçüncüsü şudur:

Abdurrahmân İbn-i Yezîd-i Nehaî der ki: Ben bir kere Huzeyfe İbn-i Yeman'dan:

— Ashâb içinde hüsnü hey'eti ve meslek ü meşrebi cihetiyle Resûlullâh'a en yakın olan kimdir ki, biz onu bilip onun zâhir hâline bakarak hayâtından örnek alalım! diye sordum. Huzeyfe:

— Güzel hal ve hareketi, meslek ve meşrebi, sîyreti cihetiyle Resûlullâh'a İbn-i Ümm-i Abd'den daha yakın hiç bir kimse bilmiyorum! diye cevap verdi.

Bu hadîs de bir hadîs-i Nebevî olmadığı için müellif Zebîdî *Tecrîd*'e almamıştır. Bundan sonra dördüncü hadîs olarak nakledeceğimiz Esved İbn-i Yezîd-i Nehaî hadîsi, ayni sebeple *Tecrîd*'e geçmemiştir.

Esved İbn-i Yezîd-i Nehaî der ki: Ebû Mûsâ el-Eş'arî'den şöyle dediğini işittim: Ben, kardeşimle berâber Yemen'den Medîne'ye geldiğim zaman bir müddet intizâr ettik. Peygamber'in ahvâlini ve mukarreblerini tedkîk ettik. Bu esnâda bizim en ziyâde vâkıf olduğumuz bir şey varsa, o da İbn-i Mes'ûd'un Ehl-i Beyt'ten ve Resûlullâh'ın hânedânından bir kişi olmasıdır. Çünkü Resûlullâh *salla'llâhu aleyhi ve sellem*'in huzûruna dâimâ İbn-i Mes'ûd ile vâlidesinin girdiğini görüyorduk.

* * *

ÂİŞE RADİYA'LLÂHU ANHÂ'NIN FAZÎLETİ

Âişe Hazretleri, Sıddîk'in kızı Sıddîka'dır. Vâlidesi Ümmü Rûmân Bint-ı Âmir'dir. Kendisinden pek çok ahkâm-ı şer'iyye naklolunmuştur. Hazret-i Âişe ile Peygamberimizin diğer kadınları arasında gayret ve âile vaziyeti i'tibâriyle bir mukâyese 8 inci ciltte tercüme ettiğimiz 1130 numaralı hadîsde geçti. Âişe ile Hadîce ve Fâtıma aralarında fazîlet farkları ve dereceleri hakkında biribirlerinden farklı müteaddit reyler ve ictihadlar vardır. Fakat en doğrusu bunlardan her birisinin kendisine hâs bir fazîleti vardır ki, bu husûsiyetle diğerlerine fâiktir. Hazret-i Âişe'nin en mümtaz husûsiyeti ilmidir. Ulûm-ı İslâmiyyeye hizmeti i'tibâriyledir. İrtihâl-i Peygamberî'den sonra Ashâb-ı Kirâm bir mes'ele hakkında tereddüt ettiklerinde ona mürâcaat ederek verdiği hüküm ve karar ile müşküllerini hallederlerdi. Çünkü Hazret-i Âişe vahyin Medîne'de en mütevâlî zamanlarında Peygamber'in dâimâ yanında bulunmuştu. Hattâ Ebû Seleme rivâyetine göre, bir kere de Resûlullâh tarafından Cibrîl'in selâmı bile teblîğ olunduğunu Buhârî bu bâbında rivâyet etmiş, tarafımızdan da Türkçe tercemesi de geçti. Resûlullâh'ın vefâtından sonra ise Hazret-i Âişe yarım asra yakın bir zaman yaşadığı için ahkâm-ı şer'iyyenin dörtte birisi Âişe-i Sıddîka'dan naklolunduğu söylenir. Atâ' İbn-i Ebî Rebâh: Âişe nâsın en fakîhi, en âlimi, ümmet hakkındaki rey ve içtihâdında en güzel isâbet edeni idi, diye senâ etmiştir. Urve de: Fıkıh'da, tıbda, şiir ve eyyâm-ı Arabda Âişe derecesinde fazîleti hâiz hiç bir kimse görmedim, demiştir. Hazret-i Fâtıma'nın hâiz bulunduğu husûsî fazîlet de uhrevîdir, Cennet'teki kadınların seyyidesi ve en yükseği olduğu hakkındaki Resûlullâh'ın şahâdeti ve Peygamber'in bir cüz'ü olması cihetiyledir. Hadîcetü'l-Kübrâ *radiya'llâhu anhâ*'nın husûsıyeti de erilemeyecek derecede yüksek bir şâhikadır. Resûlullâh'ın Nübüvvetini ilk tasdîk eden ve Nübüvvet-i Ahmediyyenin ilk zamanlarında ve en müşkül anlarında yüksek ilmiyle, zekâ ve irâdesiyle tesellî eden, sonra en yüksek servetini ve bütün şeref ve i'tibârını Müslümanlık uğrunda ortaya koyan Hazret-i Hadîce'dir. Bu cihetle Peygamberimiz —Hazret-i Âişe'nin kadınlık gayretine rağmen— Hadîce'nin bu yüksek hâtıralarını her vesîle ile yâdederdi[1]. İşte Hânedân-ı Nübüvvet'in bu üç kadınından

[1] Bu ciltte 1293 rakamiyle tercemesi geçen Hazret-i Alî hadîsine bakınız.

her birisinin öbürlerinden farkları, her birisinin hâiz bulundukları husûsıyet i'tibâriyledir.

1518. عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا أَنَّهَا اسْتَعَارَتْ مِنْ أَسْمَاءَ قِلَادَةً فَهَلَكَتْ فَأَرْسَلَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ نَاساً مِنْ أَصْحَابِهِ فِي طَلَبِهَا فَأَدْرَكَتْهُمُ الصَّلَاةُ فَصَلَّوْا بِغَيْرِ وُضُوءٍ فَلَمَّا أَتَوُا النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ شَكَوْا ذٰلِكَ إِلَيْهِ فَنَزَلَتْ آيَةُ التَّيَمُّمِ ثُمَّ ذَكَرَ بَاقِيَ الْحَدِيثِ وَ قَدْ تَقَدَّمَ فِي كِتَابِ التَّيَمُّمِ .

TERCEMESİ

Âişe *radiya'llāhu anhâ*'dan gelen bir rivâyete göre, Âişe-i Sıddîka kardeşi (Zâtü'n-Nitâkayn) Esmâ'dan âriyet bir gerdanlık almıştı. Sonra bu gerdanlığı (bir seferde Beydâ mevkiinde) kaybetmişti. Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*, Ashâb'ından bâzı kimseleri —ki, Üseyd İbn-i Hudayr da aralarında idi— onu aramağa gönderdi. Onlara bu sırada namaz vakti erişmişti. (Su bulamıyarak) abdestsiz namaz kılmışlardı. Sonra Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e gelince, bunu arzetmişlerdi. Bu vâkıa üzerinedir ki, Teyemmüm âyeti nâzil olmuştur. Bundan sonra râvî Urve, hadîsin geriye kalan kısmını rivâyet etmiştir. Hadîsin bu parçası ise Teyemmüm bahsinde geçmiştir.

İZÂHI

Müellif Zebîdî'nin *Tecrîd*'de geçtiğini haber verdiği hadîsin bir kısmı, ikinci cildin başında 222 numara ile tercüme edilen Âişe hadîsidir. Hadîsin bakıyesi şöyledir : Hazret-i Âişe der ki : Meğer

kılâde benim bindiğim devenin altında imiş. Deve yollandırılınca altında gerdanlığa tesâdüf edilmişti. Bunun üzerine Üseyd İbn-i Hudayr bana :

— Yâ Âişe, Allah sana hayır ve saâdeti mükâfat versin!. Vallâhi senin başına hiç bir meşakkatli iş gelmez, muhakkak Allah sana ondan bir kurtuluş yolu ihsân eder. Aynı zamanda onu müslümanlar için de hayır ve bereket kılar! dedi.

Hakîkaten bir an için bir kılâdenin kayboluşu müslümanlar için kolaylığı mûcib olan Teyemmüm âyetinin nüzûlüne vesîle olmuştur. Teyemmüm âyeti Mâide sûresinin altıncı âyetidir ve o âyetteki : *"Ey mü'minler abdest alacak, gusledecek su bulamazsanız temiz toprakla teyemmüm ediniz. Yüzlerinizi, ellerinizi o topraktan meshedip sığayınız!"* meâlinde olan Emr-i İlâhîdir. Diğer bir Teyemmüm âyeti de bu sûretle Nisâ' sûresinin 42 nci âyetidir.

Şu halde temiz toprak, su bulunmadığı veya bulunup da kullanılması imkânsız olduğu zamanlarda suya halef olarak mutahhir yâni niyetle temizleyici bir madde oluyor. Hem asıl olan su, hem de halefi olan toprak bulunmaz, yâni yağmurlu bir havada kullanmak mümkün olmazsa, İmâm-ı Şâfiî'den naklolunan en sahîh rivâyete göre, abdestsiz ve teyemmümsüz namaz kılmak vâcip olur. Aynı zamanda abdest ile iâde etmek de vâcib olur. İmam Ebû Hanîfe'ye göre, namaz vâcib olmaz, yalnız kazâsı vâcib olur.

Mevzûu-bahsimiz olan hadîsten sonra Buhârî, Resûlullâh'ın maraz-ı mevtinde Hazret-i Âişe'nin odasında bulunmayı temennî ettiğini, Hazret-i Âişe'nin :

— Resûlullâh, benim nöbetimde odama geldiğinde Allâhu Teâlâ onun ulvî rûhunu benim sînemde kabzeyledi ve benim odama defnolundu, dediğini rivâyet ediyor. [4 üncü ciltte 683 numara ile terceme edilen Âişe hadîsine ve îzâhına, bir de Peygamberimizin onuncu ciltte gelecek olan vefâtı bahsine bakınız!.]

Yine bu bâbda Buhârî'nin bir rivâyetine göre, Hazret-i Âişe'nin maraz-ı mevtinde Abdullâh İbn-i Abbâs gelip iyâde ettiğinde : Ey Ümmü'l-mü'minîn, ey mü'minlerin anası, sen, Resûlullâh ile Ebû Bekr'in senden önce varıp Cennet'te hazırladıkları güzel bir makâma gideceksin, ne mutlu!. Artık endîşe etme, ferahlı ol! demiştir.

Âişe Hazretleri Hicret'in 58 inci yılında Ramazan ayında Medîne'de vefât etmiş ve cenâze namazı Ebû Hüreyre tarafından kılınmıştır.

Bu bâbın sonunda Buhârî'nin bir rivâyetine göre, Ashâb-ı Kirâm Peygamber'e takdîm edecekleri hediyelerini Âişe'nin nöbetinde getirirlerdi. Bundan gayrete gelen Peygamber'in öbür kadınları Ümmü Seleme'nin yanında toplanarak: Ey Ümmü Seleme! Görüyorsun ki, herkes hediyesini Âişe'nin gününde getiriyor. Resûlullâh'a söyle de Ashâb'a hediyelerini kadınlarından herhangisinin nöbetinde getirebilmelerini tenbih buyursun! demişler. Ümmü Seleme der ki: Ben bu sözü üç nöbetimde ayrı ayrı üç kere Resûlullâh'a arzettim. İkisinde Resûlullâh benden yüz çevirdi. Üçüncüsünde:

— Ey Ümmü Seleme, Âişe hakkında beni ezâlandırma! Vallâhi Âişe'den başka sizden hiç bir kadının ridâsı altında bulunduğum halde bana vahiy nâzil olmadı! buyurdu, demiştir ki, Hazret-i Âişe'nin fazîleti hakkında en büyük beşârettir.

* * *

Şârih Kirmânî burada *Sahîh-i Buhârî*'nin ilk yarısının sona erdiğini, bunu ta'kîb eden "*Menâkıb-ı Ensâr Bâbı*" da nısf-ı âhirinin mebdei bulunduğunu —*Sahîh-i Buhârî*'nin hıfz ve zabtına i'tinâ eden hadîs ulemâsının büyüklerinden naklederek— bildiriyor.

Bunu bu sûretle hikâye eden şârih Aynî de bu vesîle ile *Umdetü'l-Kârî*'nin yedinci cildini burada sona erdiriyor. Şârih Kastalânî de Kirmânî'den aynı sûretle naklettikten sonra kitabının tahrîri 911 Hicrî yılı Receb'inin on birine müsâdif bir Perşembe günü buraya geldiğini bildirerek Allâhu Teâlâ'dan itmâmına muvaffakıyet temennî ediyor.

Sahîh-i Buhârî'yi Türk diline çeviren ve onu tatlı dilimizle îzâha çalışan bu eserimizde biz de Hicret'in 1363 yılı Ramazan'ının on sekizinci Çarşamba günü Menâkıb-ı Ensâr bâbına gelmiş bulunuyoruz. Eslâfımızın durak yeri edindikleri burada biz de dokuzuncu cildi bitiriyoruz. İkmâlini Cenâb-ı Hakk'ın tevfîk ve inâyetinden diler ve Hâtemü'l-Enbiyâ'nın âlî füyûzâtından istiâne ederiz.

FİHRİST

SAHÎH-İ BUHÂRÎ MUHTASARI TECRÎD-İ SARÎH TERCEMESİ VE ÎZÂHI'NIN DOKUZUNCU CİLDİ FİHRİSTİ

BED'Ü'L-HALK BAHSİ

Sahife

Sahife

Sahife

AHÂDÎS-İ ENBİYÂ ALEYHİMÜ'S-SALÂTÜ VE'S-SELÂM BAHSİ

Sahife

Sahife

Sahife

Sahife

Sahife

İBRET-ÂMİZ BENÎ İSRÂİL KISSALARI

Sahife

KİTÂBÜ'L-MENÂKIB

Sahife

KUREYŞ'İN MENÂKIBI BAHSİ

Sahife

HUZÂA KISSASI

EBÛ ZERR-İ GIFÂRÎ (RADİYA'LLÂHU ANH) İN İSLÂM'I VE ZEMZEM KISSASI

PEYGAMBERİMİZİN İSLÂM'A ALENÎ İLK DA'VETİ

PEYGAMBERİMİZİN HÂTEMÜ'L-ENBİYÂLIĞINI TEBLİĞ BUYURMASI

Sahife

İSLÂM'DA NÜBÜVVET ALÂMETLERİ

Sahife

Sahife

AYIN İKİYE BÖLÜNMESİ MU'CİZESİ

PEYGAMBERİMİZİN ASHÂBI'NIN FAZÎLETLERİ BÂBI

Ebû Bekr es-Sıddîk Radiya'llāhu Anh'in Menâkıbı

Sahife

Ömer İbn-i Hattâb Radiya'llâhu Anh'in Menâkıbı

Osmân İbn-i Affân Radiya'llāhü Anh

Sahife

ALÎ İBN-İ EBÎ TÂLİB RADİYA'LLÂHÜ ANH

FÂTIMA RADİYA'LLÂHU ANHÂ'NIN MENÂKIBI

CA'FER İBN-İ EBÎ TÂLİB RADİYA'LLÂHU ANH

ZÜBEYR İBN-İ AVVÂM RADİYA'LLÂHU ANH

Sahife

TALHA RADİYA'LLÂHU ANH

SA'D İBN-İ EBÎ VAKKÂS RADİYA'LLÂHU ANH

PEYGAMBERİMİZ'İN DÂMATLARINDAN EBÜ'L-ÂS

ZEYD İBN-İ HÂRİSE İLE OĞLU ÜSÂME RADİYA'LLÂHU ANHÜMÂ'NIN MENÂKIBI

ABDULLÂH İBNİ ÖMER RADİYA'LLÂHU ANHÜMÂ'NIN MENÂKIBI

AMMÂR VE HUZEYFE RADİYA'LLÂHU ANHÜMÂ'NIN MENÂKIBI

DOKUZUNCU CİLDİN HAL TERCEMELERİ FİHRİSTİ

Sahife